

T.C. YAŐAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRK HUKUKUNDA CEZA İNFAZ KURUMLARI
VE
BU KURUMLARDA BULUNAN TUTUKLU VE HÜKÜMLÜLERİN
HAK VE YÜKÜMLÜLÜKLERİ

Güven SÜSLÜ

Danışman
Doç. Dr. Burcu DÖNMEZ

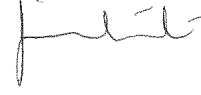
İzmir/2015

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum TÜRK HUKUKUNDA CEZA İNFAZ KURUMLARI VE BU KURUMLARDA BULUNAN TUTUKLU VE HÜKÜMLÜLERİN HAK VE YÜKÜMLÜLÜKLERİ adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

11/05/2015

Güven SÜSLÜ

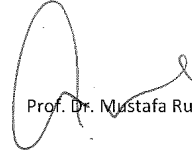

Bu tezi okuduğumu ve görüşüme göre yüksek lisans derecesi için bir tez olarak kapsam ve nitelik açısından tam olarak yeterli olduğunu onaylarım.

Doç.Dr.Burcu DÖNMEZ (Danışman)

Bu tezi okuduğumu ve görüşüme göre yüksek lisans derecesi için bir tez olarak kapsam ve nitelik açısından tam olarak yeterli olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Mustafa Ruhan ERDEM

Bu tezi okuduğumu ve görüşüme göre yüksek lisans derecesi için bir tez olarak kapsam ve nitelik açısından tam olarak yeterli olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Gökçe TÜRKOĞLU

Prof. Dr.

Enstitü Müdürü

ÖZET

Çalışmanın temel amacı, Türkiye’de var olan infaz kurumlarının tarihsel gelişim süreçleri içerisinde nihai durumlarının ve bu kurumlarda bulunan tutuklu ve hükümlülerin sahip oldukları hak ve yükümlülüklerin, ulusal ve uluslararası boyutu ile ortaya konulmasıdır.

Tutuklama ve cezaların infaz edilmesi, anayasal bir hak olan kişi hürriyeti ve güvenliği hakkına yönelik bir sınırlama oluşturduğu için, birinci bölümde kişi hürriyeti ve güvenliği hakkı, ulusal ve uluslararası boyutuyla ele alınmış, ikinci bölümde infazın konusu olan ceza kavramının tarihsel gelişimi ve türlerine değinilmiştir.

Üçüncü bölümde cezaların infazı inceleme konusu yapıldıktan sonra son bölümde de ceza infaz kurumlarında bulunan tutuklu ve hükümlülerin ulusal ve uluslararası düzenlemeler çerçevesinde sahip oldukları hak ve yükümlülükler incelenerek çalışmaya son verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Cezaevi, Hükümlü, Hak ve Yükümlülükler

ABSTRACT

The aim of this study is to display the final status of the crime and penal institutions in Turkey, within the historical development process and the rights and the obligations of the prisoners, within the national and international dimensions.

As an arrestment and execution of the penalty is a limitation to the right to liberty and security, which is a constitutional right, in first section, the right to liberty and security is examined within the national and international dimensions and in the second section it is mentioned about the historical development and kinds of penalties, which is the subject of the execution.

After the third section in which execution of the penalty is examined, the study is ended by researching the rights and the obligations of the prisoners, according to national and international regulations in the last section.

Key Words: Prison, Prisoner, Rights and Obligations

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	i
TUTANAK	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR.....	xix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KİŞİ HÜRRİYETİ VE GÜVENLİĞİ HAKKI, TARİHSEL GELİŞİMİ VE SINIRLANDIRILMASI

I-KAVRAM	3
II-TARİHSEL GELİŞİMİ	4
A- Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Hukukuna Bakış.....	5
1-Osmanlı İmparatorluğu İnsan Hakları Anlayışında Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği.....	5
a- Tanzimat Öncesi Durum	5
b- Tanzimat Dönemi ve Sonrası.....	6
2-Cumhuriyet Döneminde Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği	8
a-1924 Anayasası	9
b-1961 Anayasası	10
ba-1971 ve 1973 Tarihli Değişiklikler Öncesi Durum.....	10
bb-1971 ve 1973 Tarihli Değişiklikler Sonrası Durum.....	12
c-1982 Anayasası Dönemi	13
B-Mukayeseli Hukukta ve Uluslararası Alanda Kişi Hürriyeti ve Güvenliği ..	17

1-Mukayeseli Hukuk.....	17
a-İngiltere	17
b-Amerika Birleşik Devletleri	20
c-Fransa	22
2-Uluslararası Hukuk	23
a-Evrensel Nitelikte Belgeler	23
aa-İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi.....	23
ab-Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme	23
ac-Her Türlü Irk Ayrımcılığının Kaldırılması Hakkında Uluslararası Sözleşme	24
ad-İşkenceye ve Diğer Zalimce, İnsanlıkdışı Ya Da Onur Kırıcı Davranış veya Cezaya Karşı Sözleşme	25
ae-Kadınlara Karşı Şiddetin Tasfiye Edilmesine Dair Bildiri.....	25
af-Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi....	26
ag-Çocuk Hakları Sözleşmesi.....	26
ah-Tüm Göçmen İşçilerinin ve Aile Üyelerinin Korunması Uluslar arası Sözleşmesi	27
ai-Hukuk Dışı, Keyfi ve Kısa Yoldan İnfazların Etkili Biçimde Önlenmesi ve Soruşturulmasına Dair Prensipler	28
aj-Kanun Adamları İçin Talimatname	28
ak-Birleşmiş Milletler Zorla Kaybedilmeye Karşı Herkesin Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme.....	29
b-Bölgesel Nitelikte Belgeler	29
ba-Amerika’da “Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı”	30
baa-Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi	30
bab-Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi.....	30
bac-Amerikalılar arası İşkencenin Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi	31

bad-Kişilerin Cebri Kaybedilmeleri Hakkında Amerikalılar arası Sözleşme	31
bae-Kadınlara Karşı Şiddetin Önlenmesi, Cezalandırılması ve Ortadan Kaldırılması Hakkında Amerikalılar arası Sözleşme	32
bb- Afrika'da "Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı"	32
bba-Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı.....	32
bbb-Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı'na Ek Afrika Kadın Hakları Protokolü.....	32
bc-Avrupa'da "Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı"	33
bca- Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı Tarafından Kabul Edilen Belgeler	33
bcb-Helsinki Nihai Senedi.....	33
bcc-Yeni Bir Avrupa İçin Paris Anlaşması	34
bcd-AGİK İnsani Boyut Konferansı Moskova Toplantısı Belgesi	34
bce-Avrupa Birliği Tarafından Kabul Edilen Belgeler.....	35
bcf-Avrupa Konseyi Tarafından Kabul Edilen Temel Belge Olarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi.....	36

III-KİŞİ ÖZGÜRLÜĞÜ VE GÜVENLİĞİ HAKKININ SINIRLANMASI... 40

A-Genel Olarak	40
B-Türk Hukukundaki Düzenlemeler	43
1-Temel Hak ve Hürriyetlerin Anayasal Bakımdan Sınırlanması.....	43
a- 2001 Anayasa Değişikliği Öncesi	43
aa-Anayasanın 13. Maddesinde Yer Alan Genel Sınırlandırma Sebepleri	44
ab- Özel Sınırlandırma Sebepleri.....	44
ac-Temel Hak ve Hürriyetlerin Kötüye Kullanılması Yasağı.....	44
ad-Temel Hak ve Hürriyetlerin Kullanılmasının Durdurulması.....	45

ae-Sınırlamanın Sınırları	46
b-2001 Anayasa Değişikliği Sonrası Durum	46
2-Ceza Muhakemesi Hukukundaki Kişi Hürriyeti ve Güvenliğinin Sınırları... 50	
a-Yakalama	51
aa-Adli Yakalama.....	51
aaa-Yakalama Emrine Dayalı Olarak Yapılan Yakalamalar	52
aab-Bir Yakalama Emri Olmaksızın Yakalama Yapılabilen Haller... 54	
ab-Önleme Yakalaması	56
b-Gözaltına Alma	57
c-Ortak Hükümler	63
ca-Yakalama ve Gözaltına Alınmanın Yakınlara Bildirilmesi	63
cb-Yakalama ve Gözaltına Almaya Karşı Yapılabilecek Başvuru	64
d-Tutuklama	64
da-Kanunda Öngörülen Bir Yükümlülüğün Gereği Olarak Tutuklama . 65	
db-Usulüne Aykırı Şekilde Ülkeye Girmek İsteyen veya Giren ya da Hakkında Sınır dışı Etme yahut Geri Verme Kararı Verilen Bir Kimsenin Tutuklanması	66
dc-Ceza Muhakemesi Kanunu 100. Maddesi Gereği Bir Suç İşlenmesi Halinde Tutuklama	68
dca-Nedenleri	70
dcb-Şartları	72
e-Kişi Hürriyeti ve Güvenliğinin Sınırlanabileceği Diğer Durumlar	74
ea-Mahkemelerce Verilmiş Hürriyeti Bağlayıcı Ceza Veya Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı	74
eb- Bir Küçüğün Gözetim Altında Islahı veya Yetkili Mercii Önüne Çıkarılması İçin Verilen Bir Kararın Yerine Getirilmesi.....	76
ec- Toplum İçin Tehlike Teşkil Eden Bir Akıl Hastası, Uyuşturucu Madde veya Alkol Tutkunu, Bir Serseri veya Hastalık Yayabilecek Bir Kişinin	

Bir Müessesede Tedavi, Eğitim veya Islahı İçin Kanunda Belirtilen Esaslara Uygun Olarak Alınan Tedbirin Yerine Getirilmesi	78
f-Hükmen Tutukluluk	79
C-Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Bakımından	79
1-Genel Olarak.....	79
2-Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkının Sınırlandırılması Sebepleri.....	80
a-Mahkumiyet Kararı Üzerine Hürriyetten Yoksun Bırakılma	80
b-Bir Mahkeme Tarafından Verilen Karara Uymama veya Yasa ile Belirlenen Bir Yükümlülüğün Yerine Getirilmesini Sağlamak Amacı ile Yakalama veya Tutuklama	81
c-Bir Suç İşlediği Hakkında Geçerli Şüphe Bulunan veya Suç İşlemesine ya da Suç İşledikten Sonra Kaçmasına Engel Olmak Zorunluluğu İnancını Doğuran Makul Nedenlerin Bulunması Dolayısıyla Bir Kimsenin Yetkili Mercii Önüne Çıkarılmak Üzere Yakalanması veya Tutuklu Durumda Bulundurulması	82
d- Küçüklerin Gözetim Altında Eğitimleri İçin Usulüne Uygun Verilmiş Bir Karar Gereği Veya Yetkili Mercii Önüne Çıkarılmak Üzere Usulüne Uygun Olarak Özgürlükten Yoksun Bırakılmaları	83
e-Bulaşıcı Hastalık Yayabilecek Bir Kimsenin, Bir Akıl Hastasının, Bir Alkoliğin, Uyuşturucu Madde Bağımlısı Bir Kişinin veya Bir Serserinin Usulüne Uygun Tutulması	84
f-Bir Kişinin Usulüne Aykırı Suretle Ülkeye Girmekten Alıkonulması veya Kendisi Hakkındaki Sınır dışı Etme veya Geri Verme İşleminin Yürütülmekte Olması Nedeni İle Yakalanması veya Tutulması.....	86

İKİNCİ BÖLÜM

CEZA HUKUKUNDA YAPTIRIM

I-GENEL OLARAK.....	87
---------------------	----

II-CEZA KAVRAM, TARİHSEL SÜREÇ, AMAÇ VE ÖZELLİKLER.....	88
---	----

A-Kavram.....	88
B-Tarihsel Süreç.....	89
1-Genel Olarak	89
2-Hürriyeti Bağlayıcı Cezalar.....	94
a-Yabancı Hukukta Gelişim Süreci	94
b-Türk Hukukunda Gelişimi	96
ba-Cumhuriyet Öncesi Dönem.....	96
bb-765 Sayılı Türk Ceza Kanunu Dönemi.....	97
C-Amaç	98
1-Mutlak Teori.....	99
2-Nispi Teori.....	100
a-Genel Önleme	100
b-Özel Önleme	102
3-Karma Teori	103
D-Temel Özellikler.....	104
1-Acı Çektirici ve Izdırap Verici Olması	104
2-Korkutucu Olması	104
3-Kanunla Konulabilmesi.....	105
4-Kusurun Karşılığı ve İşlediği Fiilin Ağırlığı ile Orantılı Olarak Faile Yönelik Verilmesi.....	106
5-Yargısal Bir Kararla Hükmedilir	106
E-İyi Bir Cezada Bulunması Gereken Özellikler	107
1-Ceza İnsan Onuruna Uygun Olmalıdır	107
2-Ceza Sadece Suçluya Etki Etmelidir	107
3-Ceza Bölünebilir Olmalıdır	108
4-Cezanın Tamiri ve Geri Alınması Mümkün Olmalıdır	108

5-Ceza Devlete Az Yük Getirmelidir	108
6-Cezanın İnfaz Kabiliyeti Bulunmalıdır	109
II-CEZANIN SINIFLANDIRILMASI VE TÜRK CEZA KANUNUNDA YER ALAN CEZALAR	109
A-Cezaların Sınıflandırılması.....	109
1-Hukuki Niteliklerine Göre Cezalar.....	110
2-Yöneldikleri Değere Göre Cezalar	110
B-Türk Ceza Kanununda Yer Alan Cezalar	111
1-Hapis Cezası	112
a-Ağırlaştırılmış Müebbet Hapis Cezası	112
b-Müebbet Hapis Cezası	113
c-Sürelî Hapis Cezası	113
ca-Uzun Sürelî Hapis Cezası.....	114
cb-Kısa Sürelî Hapis Cezası.....	115
cba-Genel Olarak	115
cbb-Kısa Sürelî Hapis Cezasına Seçenek Yaptırımlar	117
cbba-Seçenek Yaptırıma Çevirme Şartları	117
cbbb-Ana Kuralın İstisnası: Çevirmenin Zorunlu ve Yasak Olduğu Haller	118
cbbc-Seçenek Yaptırım Türleri.....	120
cbbca-Adli Para Cezası	120
cbbcb-Zararın, Aynen İade, Suçtan Önceki Hale Getirme veya Tazmin Yolu İle Tamamen Giderilmesi	121
cbbcc-Bir Eğitim Kurumuna Devam Etme	122
cbbcd- Belirli Yerlere Gitmekten veya Belirli Etkinlikleri Yapmaktan Yasaklanma	123

cbbce- Ehliyet ve Ruhsat Belgelerinin Geri Alınması, Belirli Bir Meslek veya Sanatı Yapmaktan Yasaklanma	124
cbbcf- Gönüllü Olarak Kamuya Yararlı Bir İşte Çalıştırılma.	125
cbbd-Seçenek Tedbirlere Uyulmamasının Sonuçları	127
2-Adli Para Cezası	128
a-Genel Olarak	128
b-Tarihsel Gelişimi	129
c-Para Cezasına Yönelik Olumlu ve Olumsuz Görüşler.....	130
d-Para Cezalarının Belirlenme Sistemleri.....	133
da-Klasik Sistem	133
db-Gün Para Cezası Sistemi.....	134
e-5237 Sayılı Türk Ceza Kanununun Sistemi.....	135
f-Adli Para Cezası İle İlgili Temel Özellikler, İnfaz Usulü ve Ödenmeme Hali	138

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İNFAZ KAVRAMI, İNFAZ KURUMLARI VE İCRASI

I-CEZALARIN İNFAZI.....	145
A-Kavram	145
B-İnfazın Konusu	145
C-İnfazın Koşulu.....	146
D-Amaç	147
1-Yeniden Sosyalleştirme Amacı.....	148
a-Uluslar arası Alanda Yeniden Sosyalleştirmenin Dayanakları.....	150
b-Türk Hukukunda Yeniden Sosyalleştirmenin Dayanakları	152
2-Önleme Amacı.....	153
E-Temel İlkeler.....	155

1-Kanunilik İlkesi.....	155
2-Derhal Uygulama İlkesi.....	155
3-Süreklilik İlkesi.....	156
4-İnsancılık İlkesi.....	156
5-Alenilik İlkesi.....	156
F-İnfaz Sistemleri.....	158
1-Topluluk Sistemi.....	159
2-Pensilvanya Sistemi.....	159
3-Auburn Sistemi.....	161
4-İrlanda Sistemi (Dereceli Sistem).....	162
5-Yeni Sistem	163
II- CEZA İNFAZ KURUMLARI	164
A-Modern Anlamda Cezaevlerinin Ortaya Çıkışı.....	165
B-Aydınlanma Dönemine Kadar Cezaevlerinin Durumu.....	166
C-Cezaevlerinde Reform Çalışmaları.....	167
1-John Howard'ın Çabaları.....	167
2-Bentham'ın Panoptikon Modeli	168
3-Amerikan Reform Çabaları.....	168
III-TÜRK CEZA İNFAZ KURUMLARI.....	169
A-Osmanlıda Hapishaneler.....	169
B-Cumhuriyet Dönemi.....	174
1-Genel Olarak.....	174
2-İnfaz Kurumlarının Sınıflandırma Kriterleri.....	175
3-5275 Sayılı Yasa Uyarınca Yapılan Sınıflandırma	175
a-Kapalı Ceza İnfaz Kurumları ve Türleri	175
aa-Tip Ceza İnfaz Kurumları.....	176

ab-Tip Olmayan Ceza İnfaz Kurumları	180
ac-Yüksek Güvenlikli Ceza İnfaz Kurumları	180
ad-Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumları.....	182
ae-Çocuk Kapalı Ceza İnfaz Kurumları	183
af-Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumları	184
b-Açık Ceza İnfaz Kurumları	184
ba-Doğrudan Açık Ceza İnfaz Kurumuna Alınacak Hükümlüler ...	186
bb- Kapalı Ceza İnfaz Kurumundan Açık Ceza İnfaz Kurumuna Ayrılacak Hükümlüler	186
bc-Çocuk Eğitim evinden Açık Ceza İnfaz Kurumuna Ayrılacak Hükümlüler.....	187
bd-Açık Ceza İnfaz Kurumuna Ayrılamayacak Hükümlüler.....	187
be-Kapalı Ceza İnfaz Kurumuna İade	187
c-Çocuk Eğitim Evleri.....	188
d-Tutukevleri.....	189
IV-HÜRRİYETİ BAĞLAYICI CEZALARIN İNFAZI.....	190
A-Genel Kurallar	190
1-İnfaz Kurumuna Kabul	190
2-Hükümlünün ve Yakınları ile İlgililerin Bilgilendirilmesi.....	192
3-İnfazın Bireyselleştirilmesi Amaçlı Gözlem	193
a-Genel Olarak Gözlem.....	193
b-Gözlem Esasları, Gözlem ve Sınıflandırma Merkezleri	194
c-İdare ve Gözlem Kurulu.....	195
d-Gözlem Sonucu	196
4-Gruplandırma.....	197
B-Ağırlaştırılmış Müebbet Hapis Cezalarının İnfazı	198
C-Müebbet Hapis Cezasının İnfazı	200

D-Sürelı Hapıs Cezasının İnfazı.....	200
E-Kısa Sürelı Hapıs Cezalarının Özel İnfaz Usulleri.....	200
1-Genel Olarak Özel İnfaz Usulleri	200
2-Türk Hukukunda Özel İnfaz Usulleri.....	201
a-Hafta Sonu İnfaz	202
b-Geceleri İnfaz.....	202
c-Konutta İnfaz.....	203
ca-Genel Olarak.....	203
cb-Türk Hukukunda Konutta İnfaz	205

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

CEZAEVLERİNDE TUTUKLU VE HÜKÜMLÜLERİN HAK VE YÜKÜMLÜLÜKLERİ

I-CEZAEVLERİNE İNSAN HAKLARININ GİRİŞİ.....	211
A-Genel Olarak	211
B-20. Yüzyılda Gelişim Süreci	213
1- Ülkesel Açıdan Gelişme Süreci.....	214
2-Uluslararası Alanda Gelişim Süreci	215
C-Türk İnfaz Hukukunda Tutuklu ve Hükümlerin Haklarının Gelişimi.....	218
1-Genel Olarak 5275 Sayılı Yasaya Kadar Var Olan Durum.....	218
2-5275 Sayılı Yasa Çerçevesinde Hükümlülerin Hakları.....	223
a-Hükümlülerin İnsan Olmak Vasfından Kaynaklanan Vazgeçilmez Hakları..	223
aa-Yaşam Hakkı, İnsanlık dışı ve Aşağılayıcı Ceza ve İşkence Görmeme Hakkı	223
ab-Cinsel Sömürü ve Tecavüzlerden Korunma Hakkı.....	227
ac-Hükümlünün Özgür Yaşama Yeniden Dönme Hakkı.....	229

b-Hükümlülerin Diğer Hakları.....	229
ba-Hükümlülerin Barındırılma Hakkı	229
bb-Beslenme, Giyim ve Hijyen Hakkı	231
bc-Alışveriş Hakkı.....	237
bd-Dış Dünya İle İletişim Kurma Hakkı	238
bda-Tek Yanlı Olarak Bilgi Alma İmkânları.....	239
bdaa-Radyo, Televizyon ve İnternette Yararlanma Hakkı	239
bdab-Süreli ve Süresiz Yayınlardan Yararlanma Hakkı.....	241
bdb-Dolaylı ve Karşılıklı İletişim Kurma İmkânları	242
bdba-Telefondan Yararlanma Hakkı	242
bdbb-Mektup, Telgraf ve Faks Gönderme ve Alma Hakkı	246
bdc-Doğrudan ve Karşılıklı İletişim Kurma İmkânları	250
bdca-Hükümlünün Ziyaret Edilme Hakkı.....	251
bdcaa-Ziyaretçi Kabul Edebilecek Hükümlüler.....	251
bdcab- Ziyaret Yerleri ile Ziyaret Gün ve Saatleri ve Sayısı..	251
bdcac-Ziyaret Edebilecek Kişiler.....	252
bdcad-Ziyaretçi, Hükümlü ve Ziyaret Yerinin Aranması	254
bdcae-Ziyarete Alıkonulacak ve Yasak Olan Eşyalar	255
bdcaf-Ziyaret Kurallarına Uymama ve Suç Oluşturan Eylemler...	256
bdcag-Açık Görüşe İlişkin Özel Düzenlemeler	256
bdcah-Ağırlaştırılmış Müebbet Hapis Cezası Hükümlülerde Ziyaret	258
bdcai-Hükümlünün Avukat ile Görüşmesi	258
bdcb-Hükümlünün İzin Hakkı	262
bdcba-Mazeret İzni	262
bdcbb-Özel İzin.....	264

bdcbc-İş Arama İzni.....	265
bdcbd-İzinden Dönmeme ya da Geç Dönme	266
be-Dışarıdan Gönderilen Hediyeği Kabul Etme Hakkı.....	266
bf- Din ve Vicdan Özgürlüğü.....	267
bg-Tedavi ve Muayene Hakkı	268
bh-Kültür ve Sanat Etkinliklerine Katılma, İfade Özgürlüğü ve Kütüphaneden Yararlanma Hakkı.....	273
bi-Eğitim Hakkı.....	275
bj-Bilgilendirilme, Şikâyet ve Savunma Yapma Hakkı	278
bk-Oy Hakkı.....	281
bl-Cinsel İlişki Kurma Hakkı	283
3-5275 Sayılı Yasa Çerçevesinde Hükümlülerin Yükümlülükleri	285
a-Cezayı Çekme, Güvenlik ve İyileştirme Programına Uyma	286
b-Sağlığın Korunması Kurallarına Uyma	287
c-Bina ve Eşyanın Korunması	287
d- Diğer yükümlülükler	288
e-Hükümlünün Çalışması.....	289
D-Tutukluların Hak ve Yükümlülükleri.....	291
1-Tutuklunun Hakları	292
a-Çalışma Hakkı.....	292
b-Ziyaretçi Kabul Etme Hakkı.....	292
c-Haberleşme Hakkı.....	293
d-Savunma Hakkı	293
e-İzin Hakkı	293
2-Tutuklunun Yükümlülükleri.....	294
E-Tutuklu ve Hükümlü Haklarının Bir Gelişim Etkeni Olarak Ceza İnfaz Personeli.....	295

SONUÇ	298
KAYNAKÇA.....	303

KISALTMALAR

AB.	Avrupa Birliği
AMKD.	Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi
AY.	Anayasa
AGİK.	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AİHM.	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS.	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AÜEHF.	Ankara Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi
AÜHF.	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
AÜSBE.	Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
AÜSBF.	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
bkz.	bakınız
C.	cilt
C.D.	Ceza Dairesi
CGTİK.	Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun
CMK.	Ceza Muhakemesi Kanunu
çev.	Çeviren
dn.	Dipnot
Der.	Dergisi
E.	Esas
EÜHF.	Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Fak.	Fakültesi
İÜHF.	İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi
İÜSBF.	İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
K.	Karar
md.	madde

s.	sayfa
S.	Sayı
SİDAS	Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi
SÜHF.	Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi
TBB.	Türkiye Barolar Birliği
TBMM.	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK.	Türk Ceza Kanunu
TODAİE.	Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü
vd.	ve devamı

GİRİŞ

Toplumsal yaşamın gereken düzen içerisinde yürütülmesi için varlığı elzem olan ceza kavramı, insanlık tarihi boyunca üzerinde en çok durulan ve her dönemde farklı şekilde izah edilen ve farklı amaçlar yüklenen konulardan birisini oluşturmuştur. Her ne kadar cezanın farklı türleri söz konusu olsa da, ilkel dönemlerde ceza denilince akla gelen en temel şekil, hayatın sonlandırılması olmuştur. Fikirselsel gelişmeler çerçevesinde ve özellikle Aydınlanma Çağı ile birlikte, insanın, yaşamın merkezine konulması ve insan onurunun farkına varılması sonucu, yaşamın sonlandırılması şeklindeki cezalar yerlerini, yaşamın devam ettiği ancak özgür insanlardan farklı bir rejimin geçerli olduğu hürriyetin sınırlandırıldığı cezalara bırakmıştır.

Ölüm cezasının yerini hürriyeti bağlayan cezalara bırakması, insanlığın gelişiminde önemli bir basamak olmakla birlikte, hürriyeti bağlayıcı cezaların zorunlu bir sonucu olan cezaevlerinde uygulanan rejimin yarattığı sıkıntılar, gerek ulusal ve gerekse uluslararası anlamda pek çok görüşün doğmasını ve pek çok örgüt ve belgenin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Özellikle toplumun suçtan korunması şeklinde beliren amaç ile, suç işleyerek toplum düzenini ihlal ettiği düşünülen mahkûmun cezaevinde olsa dahi bazı haklarının olabileceği düşüncesi arasındaki tezat sebebi ile, mahkûm hakları hemen her toplumda kolaylıkla benimsenememiş ve her dönem bu hakların gerek varlığına ve gerekse niteliğine yönelik itirazlar yüksek sesle dile getirilmiştir.

Özellikle uluslararası alanda ortaya konulan temel belgelerle birlikte mahkûmların tabi oldukları asgari standartların belirlenmesi yolu ile önemli bir eşik aşılmıştır. Bu durum aynı zamanda toplumların mahkûmlara yönelik yukarıda zikredilen bakış açısını da olumlu yönde değiştirecek bir gelişmedir. Artık ulusal alanda her ülkenin yapması gereken, kendi mevzuatlarını, uluslararası düzenlemelerle uyumlu hale getirmektir.

Ülkemiz açısından cezanın tarihsel gelişimi, Osmanlı döneminde geçerli olan İslam hukukunun etkisi ile açıklanırken, özellikle cezaların infazı ile ilgili Tanzimat dönemi ile birlikte Batı hukuku etkisini göstermeye başlamış, bu dönemde yapılan düzenlemelerle infaz hukukumuz, Batı hukukunun etkisi altına girmeye başlamıştır. Hürriyeti bağlayıcı cezanın çağrıştırdığı ilk konu olan cezaevleri, oluşturulan asgari standartlara paralel olarak fakat uluslararası alanda meydana gelenden daha yavaş bir gelişim süreci göstermiş, nitekim cezaların infaz edilmesindeki temel zihniyet

değişimi bile ancak 2004 yılında idam cezasının Anayasa'dan çıkarılması ile mümkün olmuştur. İnfaz alanında, tıpkı ceza hukukunda cezanın son çare olması ilkesi paralelinde, cezaevinin de son çare olması anlayışı giderek ağırlığını hissettirmekte ve cezaevine konulmayı son çare haline getiren seçenek infaz türleri doğmaktadır. Cezaevinin, her ne kadar getirilen asgari standartlarla olumlu yönde bir gelişim süreci göstermesine rağmen, insanın manevi yapısında yarattığı olumsuz etkiler ve toplumun halen mahkûma yönelik bakış açısı göz önüne alındığında, cezaevinin son çare olması olumlu bir süreç olarak gözükmemektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KİŞİ HÜRRİYETİ VE GÜVENLİĞİ HAKKI, TARİHSEL GELİŞİMİ VE SINIRLANDIRILMASI

I-KAVRAM

Hak ve insan kavramı, yan yana getirilmesi kolay iki kavram olsa da, insan haklarının herkes için geçerli, ortak bir tanımını yapmak o derece kolay değildir ve özünde, insanın birey olmaktan kaynaklanan haklarının tamamıdır, şeklinde ifade edilebilir.¹ Aynı sıkıntı hürriyetin tanımını yapmak konusunda da söz konusu olup, bu husus Montesquieu tarafından “Hiçbir kelime yoktur ki, hürriyet kelimesi kadar kendisine değişik anlamlar verilmiş ve düşüncelere çeşitli şekillerde yansımış olsun” şeklinde ifade edilmiştir.²

İnsan hakları içinde özel bir öneme sahip olan “Kişi Hürriyeti ve Güvenliği Hakkı” bünyesinde “Kişi Hürriyeti” ve “Kişi Özgürlüğü” olmak üzere iki kavrama yer vermiştir. Kişi özgürlüğü kavramı, bütün özgürlüklerin hukuki teminatı olarak görülmekte ve bireye güvence vermektedir; bu güvencelerin başında iktidar sahiplerinin sahip oldukları yetkileri kötüye kullanmalarının engellenmesi yolu ile suretiyle kişiye gerçek koruma sağlanması gelir.³

Kişi güvenliği kavramı ise, kişi özgürlüğünün hukuken güvence altına alınmasını ifade etmekte olup kişinin, keyfi cezalandırma ve tutuklamadan korunma anlamına gelmektedir. Diğer bir ifade ile kişi güvenliği, bir kimsenin suç işlemedikçe tutuklanamayacağına, herhangi bir kamu görevlisi tarafından kanunsuz olarak rahatsız edilmeyeceğine, özgürlüğüne gereksiz yere el konulamayacağına gönülden inanmasıdır.⁴

Kavram farklılığına rağmen güvenlik kavramının, özgürlükten ayrı ve bağımsız bir anlamı olmadığını belirtmek gerekir.⁵ Güvenlik kavramı, özgürlük

¹ TEZCAN Durmuş, ERDEM M. Ruhan, SANCAKDAR Oğuz, ÖNOK R.Murat, İnsan Hakları El Kitabı,2014,Ankara, s.27

² KAPANİ Münci, Kamu Hürriyetleri,2013,Ankara,s.3;Hürriyet kavramının farklı tanımları için ayrıca bkz. KAPANİ s.4 vd.; TANÖR Bülent, Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu, 1990, İstanbul, s.16; KUZU Burhan, Ülkemizde Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği, 1997, İstanbul, s.11; DOĞAN Naci, İnsan Hakları Hukuku, 2005, İzmir, s.49 vd.

³ ŞAHBAZ İbrahim, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği, TBB Dergisi, 2005,Ankara,S.58,s.167

⁴ AKIN İlhan, Kamu Hukuku,1993, İstanbul, s.321

⁵ TEZCAN/ERDEM/SANCAKDAR/ÖNOK,s.176

kavramından ayrı olmaktan ziyade diğerinin tamamlayıcısı olma halini ve kişi özgürlüğüne yapılacak keyfi müdahalelere karşı kişinin korunmasını durumunu tanımlamaktadır.⁶ Nitekim Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi uygulamasında verilen bir Komisyon kararında da⁷ güvenlik kelimesinin özgürlüğe yapılacak tüm keyfi müdahalelere karşı kişinin korunması hususunu ifade ettiğini vurgulamıştır. Aynı şekilde insan haklarını düzenlemeye ilişkin birçok temel belgede de kişi özgürlüğü ve güvenliği kavramları bir arada kullanılmıştır. Bu saptamadan yola çıkarak denilebilir ki kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı, kişinin bedensel olarak dilediği gibi hareket edebilme özgürlüğüne ve bunun güvencesine sahip olmasını ifade eder.⁸ Bireyin, fiziksel olarak özgür olması, yani bir yere kapatılmaması, tutulu ve tutuklu bulunmaması hakkıdır.⁹ Son olarak denilebilir ki, kişinin keyfi olarak yakalanıp, gözaltında tutularak, zorla bir yere getirilerek, tutuklanarak, cezalandırılarak, hareket serbestîsinin kısıtlanması suretiyle istediği yere gidip gelebilme, dolaşabilme olanağının ortadan kaldırılamamasını ve bunun güvencesi altında yaşamını sürdürmesi ve geliştirmesini ifade eder.¹⁰ Belirtmek gerekir ki kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının kapsamının daha geniş anlaşılması gerektiği yolunda görüşler de vardır.¹¹

II-TARİHSEL GELİŞİMİ

İnsanların ayrımsız bir şekilde özgür ve eşit haklara sahip kişiler olarak kabulü, asırlar süren bir gelişmenin ürünüdür. İnsan haklarının bir doktrin olarak ortaya çıkması, 17. yüzyılda Avrupa’da tabii hukuk akımı doğrultusunda gerçekleşmiştir.¹² Gerçi bu tarihten öncede bir hak ve hürriyet anlayışının var olduğunu gösteren belgeler var olsa da¹³ 17. yüzyıla değin insan hakları şeklinde bir doktrinden bahsetmek mümkün değildir.¹⁴

⁶ TEZCAN Durmuş, ERDEM M. Ruhan, SANCAKDAR Oğuz, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye’nin İnsan Hakları Sorunu, 2004, Ankara, s. 278

⁷ Avrupa İnsan Hakları Komisyonu’nun 6.3.1978 tarih ve 4626/70 başvuru no’lu Dogu Afrikalı Asyalılar/İngiltere kararı

⁸ IŞIKTAÇ Yasemin, İnsan Hakları Bağlamında Kişi Güvenliği, Hukuk Kurultayı, Ankara Barosu Yayını,2004,Ankara,s.63

⁹ GÖZÜBÜYÜK A.Şeref, GÖLCÜKLÜ Feyyaz, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması,2013, Ankara, s.221

¹⁰ KESKİN Serap, Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkına İlişkin Anayasal Değişiklikler,2002, İÜHF Mecmuası, C.60, S,1-2,s.49

¹¹ Bu görüşlerle ilgili detaylı bilgi için bkz. BAYRAKTAR Köksal, İnsan Hakları Bağlamında Kişi Güvenliği, Hukuk Kurultayı, Ankara Barosu Yayını,2004,Ankara,s.47 vd. IŞIKTAÇ,s.63 vd

¹² KAPANİ,s.30

¹³ DOĞAN,s.55 vd.;KUZU, s.17-20

¹⁴ KAPANİ, s.30

Tabii hukuk, her insanın akıl, mantık ve vicdan yolu ile ulaşabileceği, varlığını hiçbir makamın kabulüne borçlu olmayan, her devir ve toplumda geçerli haklar esasına dayanmaktadır.¹⁵ Bu anlayış, insanların, devletten önce ve onun hukukundan üstün bir takım haklara sahip olduğunu savunur.¹⁶ Tabii hukukun bu, devletten önce ve devletten üstün hak anlayışına rağmen, insan hak ve hürriyetleri çerçevesinde Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı'na yer veren ilk belgelere ve bu arada Türk hukuk düzenindeki duruma da bakmak gerekmektedir.

A- Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Hukukuna Bakış

Osmanlı ve Türk hukuk sisteminde milat olarak kabul edilebilecek tarih Cumhuriyetin ilanıdır. Bu gerçek en başta devlet şeklinin değişmesi ile kendini göstermektedir. Bu tarihe kadar monarşik ve teokratik bir yapıya sahip olan Osmanlı İmparatorluğunun hukuk düzeni ile bir cumhuriyet niteliğine kavuşan Türkiye devletinin hukuk düzeni ayrı ayrı el alınmak gerekir.

1- Osmanlı İmparatorluğu İnsan Hakları Anlayışında Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği

Osmanlı döneminin kendi içerisinde incelenmesinde, Tanzimat dönemine kadar olan gelişmelerle, Tanzimat'tan sonra ortaya çıkan gelişmelerin ayrı başlıklar halinde ortaya konulması yoluna gidilecektir.

a- Tanzimat Öncesi Durum

Osmanlı İmparatorluğu'nun insan hakları anlayışına bakmak için, devletin teokratik yapısı çerçevesinde, İslam dininin insan hakları ve hürriyet anlayışına bakmak gerekmektedir. Bu, mutlak monarşi ve teokrasiye dayalı düzenin arz ettiği bir zorunluluktur.

İslam anlayışında hürriyet kelimesi, başlıca iki anlam ifade etmekte idi: Birincisi, köleliğin karşıtı anlamında kullanılırken, ikincisi, irade hürriyetini belirtmekte idi. İnsan haklarından anlaşılacak ise bütün iktidarların kaynağı ve her şeyin sahibi olan Tanrı tarafından tanınan imtiyazlar olup, bu imtiyazlar ise Batı'daki anlamından farklı olarak, insanın maddi ve manevi varlığını geliştirmekten çok, onlara çeşitli tehlikelere karşı koruma ve güvenlik sağlama amacına yöneliktir.¹⁷ Gerçekten,

¹⁵ TEZCAN/ERDEM/SANCAKDAR/ÖNOK,s.32

¹⁶ KAPANİ,s.31

¹⁷ KAPANİ, s.86

din kurallarının kişiye tanıdığı en önemli hak, kişisel güvenlik hakkıdır ve bu hak çerçevesinde can ve mal dokunulmazlığı, en ağır ceza tehdidi ile korunmak istenmiştir. İslamiyet'in bu anlayışı, 19. yüzyıl ortalarına kadar Osmanlı'da hiç değişmeden süregelmiştir.¹⁸ Ayrıca bütün iktidarı bünyesinde toplayan padişahın, şer'i hukuk ve örfi hukuk tarafından konulan kurallara uymamasının tek yaptırımının ahret korkusu olması¹⁹ ve etkin bir denetim mekanizmasının kurulmamış olması²⁰ bu dönemde Osmanlı'da devlete karşı ileri sürülebilecek insan hakları ve hürriyet anlayışının gelişmesini de engellemiştir.²¹

b- Tanzimat Dönemi ve Sonrası

Osmanlı İmparatorluğunda anayasal gelişmenin ilk adımı olarak kabul edilen²² 1808 tarihli Sened-i İttifak, padişahın üstünde bir hukuk kuralı yaratma çabasına²³ ve padişahın yetkilerini kısıtlayan düzenlemeler içermesine rağmen, bir insan hakları belgesi olarak kabul edilemez. Her ne kadar ayanların, yönetimlerindeki topraklarda güvenliği sağlayacaklarına dair hüküm bulunsa da²⁴ daha ziyade, devlet otoritesindeki parçalanmayı ve zayıflamayı önleme amacı taşıyan ve hak ve özgürlük arayışında bir halk hareketi ürünü olmayan bir belge özelliği taşımaktadır.²⁵ Zaten merkezi otoriteyi güçlendirmekle birlikte II. Mahmut, belgeyi tanımamıştır.²⁶

Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına bir şekilde temas eden ilk belge olarak 1839 tarihli Tanzimat Fermanı'nın zikredilmesi gerekir.²⁷ Fermenda açık bir şekilde vurgulanmamış olsa da kişi güvenliği ile ilgili bazı esaslara yer verilmiştir. Bunlar; din adamları ve vezirlerden, yasalara aykırı hareket edenlerin hatır ve gönüle bakılmaksızın cezalandırılmasına yönelik bir ceza yasasının yapılacağı, açık yargılama sonucu hüküm verilmeksizin, açık ve gizli idam ve zehirleme cezasının caiz olmadığı, suç işleyen kişinin bu suçundan mirasçılarının sorumlu tutulmayarak, suçlunun

---

¹⁸ KAPANİ, s.87

¹⁹ DEMİR Fevzi, Anayasa Hukuku, 2012, İzmir, s.280

²⁰ ÖZBUDUN Ergun, Türk Anayasa Hukuku, 2013, Ankara, s.25

²¹ DOĞAN, s.103

²² ÖZBUDUN, s.25

²³ DOĞAN, s.105; DEMİR, s.283

²⁴ DOĞAN, s.105

²⁵ DEMİR, s.282-283

²⁶ ÖZBUDUN, s.26

²⁷ BAYRAKTAR, s.45

mallarının müsadere edilerek mirasçılarının haklarından yoksun bırakılmayacağı şeklindeki hükümlerdir.²⁸

Tanzimat Fermanı'nı takiben 1856 yılında çıkarılan Islahat Fermanı'nın, özünde Müslüman ve gayri Müslim teba arasında eşitlik yaratmak amacını taşıdığı söylenebilir.²⁹ Fermanda kişi özgürlük ve güvenliği çerçevesinde öne çıkan ilkeler olarak; eziyet, işkence ve her türlü cismani cezanın yasaklanması³⁰ ve keyfi olarak kimsenin tutuklanamayacağı ve hapse atılmayacağı hükmü³¹ gösterilebilir.

Her iki ferman için söylenebilecek ortak nokta, fermanlarda düzenlenen hakların, padişah tarafından sunulmuş bir lütuf niteliği taşıması, dolayısıyla tabii hukuk anlayışına paralel bir tabii haklar niteliği taşımadıkları ve böylece padişah tarafından he zaman geri alınabilecekleri hususudur.³² Başka bir deyişle fermanlarla padişah, kendi kendini sınırlamıştır.³³

Osmanlı'da gerçek anlamda kişi hak ve hürriyetlerini bir liste olarak ortaya koyan ilk belge ise Türk tarihinin ilk yazılı anayasası olan 1876 Kanun-i Esasidir.³⁴ Anayasanın 8 ile 26. maddeleri arasında düzenlenen bu haklar arasında 9. madde de ise "Kişi Özgürlüğü" düzenleme altına alınmıştır.³⁵ Madde uyarınca "Osmanlıların tümü kişi özgürlüğüne sahip ve diğer bireylerin özgürlüğüne zarar vermemekle yükümlüdür." Anayasanın devam eden 10. maddesinde de "Kişi özgürlüğü, her türlü saldırı karşısında dokunulmazdır. Hiç kimse, yasaların belirlediği nedenler ve durumlar dışında bir gerekçe ile cezalandırılmaz." hükmüne yer verilerek keyfi cezalandırmalar, anayasal düzeyde yasaklanmıştır.³⁶

1876 Kanun-i Esasinin, hiçbir güvenceye bağlanmamış olan³⁷ ve bu çerçevede platonik bir değer taşıyan bu haklar düzenlemesini³⁸ asıl tamamen anlamsız kılan ise, 113. maddesinde yer alan hükümdür. Hükme göre "Hükümetin güvenliğini

---

²⁸ TEZCAN/ERDEM/SANCAKDAR/ÖNOK,s.57; DEMİR,s.284;KAPANİ,s.95-96;DOĞAN,s.106

²⁹ DEMİR,s.286;KAPANİ,s.98

³⁰ DEMİR,s.287;KAPANİ,s.100

³¹ DEMİRBAŞ Timur, Kişi Güvenliği,1977,İÜHF Mecmuası,C.43,S.1-4,s.159

³² DEMİR,s.288

³³ DOĞAN,s.107

³⁴ DEMİR,s.289;KAPANİ,s.103

³⁵ TEZCAN/ERDEM/SANCAKDAR/ÖNOK, s.57

³⁶ ŞAHİN Adil, Türkiye'de Anayasalarda ve Anayasa Taslaklarında İnsan Hakları,2010,Ankara,s.172

³⁷ DEMİRBAŞ,s.160

³⁸ KAPANİ,s.103

zedeledikleri, emniyet yönetiminin belgelendirilmiş soruşturmasıyla kesinleşmiş olan kişileri Osmanlı ülkesi topraklarından çıkarma ve sürgüne gönderme yetkisi, yalnızca Padişah Hazretleri'nin şahsına aittir.” Padişaha tanınan bu yetki, anayasada yer alan bütün hak ve hürriyetlerin değersizleşmesine yol açan ve adeta onları birer ölü madde durumuna düşüren bir düzenleme niteliği taşımaktadır.³⁹

Cumhuriyet öncesi döneme ilişkin vurgu yapılacak olan son konu ise, 1876 Kanun-i Esasi'de 1909 yılında yapılan değişikliklerdir. Fakat öncelikle belirtmek gerekir ki, II. Abdülhamit tarafından ilan edilen 19 Temmuz 1908 tarihli Hatt-ı Hümayun'a eklenen maddeler arasında “Kanun gerekleri dışında bir sebeple, hiç kimse tutuklanamaz, hapsedilemez ve cezalandırılmaz” hükmü bulunmaktadır.⁴⁰

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra yapılan 1909 değişikliklerine bakacak olursak, 113. madde de yer alan ve padişaha sürgün yetkisi veren düzenleme kaldırılmış;⁴¹ ayrıca 10. maddede değişikliğe gidilerek, hiç kimsenin, şeriat kuralları ve yasaların belirlediği nedenler ve durumlar dışında bir gerekçe ile tutuklanamayacağı ve cezalandırılmayacağı düzenleme altına alınmıştır.⁴²Eski metinde yer almayan şer'i hükümlerin de dikkate alınacağına vurgulanması ve cezalandırılmanın yanında, tutuklamanın da madde içeriğine dâhil edilmesi, önemli bir değişiklik olarak öne çıkmaktadır.⁴³

2-Cumhuriyet Döneminde Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği

Cumhuriyet döneminde bahsedilebilecek ilk belge olan 1921 Anayasası, 1876 Anayasası'nın aykırı olmayan hükümleri ile beraber uygulanan, 24 maddelik kısa bir anayasa niteliği taşımaktadır⁴⁴ ve insan haklarına ilişkin bir düzenlemeye yer verilmemiştir.⁴⁵ Dolayısıyla incelemeye 1924 Anayasası ile başlamak gerekmektedir.

a-1924 Anayasası

491 sayılı ve 20.04.1924 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu adıyla kabul edilen 1924 Anayasası, bünyesinde yer alan hak ve hürriyetleri düzenlerken, “Tabii Haklar”

³⁹ DEMİR,s.291;KAPANİ,s.104

⁴⁰ OKANDAN G.Recai, Amme Hukukumuzda İkinci Meşrutiyeti Doğuran Sebepler ve Meşrutiyet Rejiminin Teessüsü,1946, İÜHF Mecmuası, C.12,S.4,s.1009-1010, dn.32

⁴¹ KAPANİ,s.105

⁴² DEMİR,s.297; DOĞAN,s.274; BAYRAKTAR,s.45

⁴³ DEMİRBAŞ, s.160;KUZU,s.61

⁴⁴ DEMİR,s.300;ÖZBUDUN,s.28

⁴⁵ DEMİRBAŞ,s.161; TEZCAN/ERDEM/SANCAKDAR/ÖNOKs.58

doktrinin izlerini taşımaktadır. Gerçekten hürriyetin tanımı, 1789 İnsan ve Vatandaş Hakları Beyannamesinden alınmıştır: “Hürriyet, başkasına muzır olmayacak her türlü tasarrufta bulunmaktır. Hukuku tabiyeden olan hürriyetin herkes için hududu, başkalarının hududu hürriyetidir.”⁴⁶ Kişi özgürlüğü ve güvenliği ile ilgili olarak 71. maddesinde, “Can, mal, ırz, mesken her türlü taarruzdan masundur” hükmü; 72. maddesinde, “Kanunen muayyen olan ahval ve eşkâlden başka bir suretle hiçbir kimse derdest ve tevkif olunamaz⁴⁷” hükmü ve son olarak 73. maddesinde “İşkence, eziyet, müsadere ve angarya memnudur.” hükmü yer almaktadır.

1924 Anayasası’nın geneline bakıldığı zaman detaylı bir hak ve hürriyet düzenlemesinin bulunmadığı, çoğu zaman hak ve hürriyetlerin sınırlarının kanunla çizileceğinin belirtildiği; bunun yanında kanunların anayasaya uygunluğu yargısal denetimine yer verilmemiş olması sebebi ile hak ve hürriyetlerin, kanunlar yolu ile istenildiği gibi sınırlandırılabilirdiği görülecektir.⁴⁸ Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı çerçevesinde, 72. madde de yer alan düzenlemeye bakılacak olursa, bireylerin, alıkonulmalarının hukuka aykırı olduğu yolundaki iddialarını ileri sürme imkânının yer almamış olması, kısacası “Habeas Corpus⁴⁹” ilkesine yer verilmemesi, önemli bir eksiklik olarak zikredilebilir.⁵⁰

b-1961 Anayasası

ba-1971 ve 1973 Tarihli Değişiklikler Öncesi Durum

Felsefe ve amaç bakımından 1961 Anayasasının insan ve bireyi yüce bir değer saydığı ve bunların ve toplumun hak ve özgürlüklerinin uzlaştırılıp geliştirilmesini ana hedef olarak belirlediği söylenebilir.⁵¹ İlk kez “Başlangıç” bölümüne yer veren⁵² 1961 Anayasasının Başlangıç bölümünde de anayasanın konma sebep ve amacını belirtirken “insan hak ve hürriyetlerini... bütün hukuki ve sosyal temelleriyle kurmak” olarak ifade etmiştir.⁵³

⁴⁶ KAPANI,s.109-110;DEMİR ,s.304; TEZCAN/ERDEM/SANCAKDAR/ÖNOK,s.58

⁴⁷ ŞAHİN,s.172

⁴⁸ ÖZBUDUN,s.33

⁴⁹ Anglo-Sakson hukuku kökenli Habeas Corpus ilkesi ile ilgili detaylı bir araştırma için bkz. FEYZİOĞLU Metin, Anglo-Sakson ve Anglo Amerikan Hukuk Düzenlerinde Habeas Corpus Kurumu, 1995,AÜHF Dergisi,C.44,S.1

⁵⁰ KESKİN,s.66

⁵¹ TANÖR Bülent, Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri,2014,İstanbul,s.378

⁵² TANÖR (Osmanlı)s.377

⁵³ TANÖR (Osmanlı)s.379

Bu temel amacı gerçekleştirmek üzere 1961 Anayasası, hürriyetleri çok daha ayrıntılı olarak düzenleme yoluna gitmiş, kısaca ve genel prensipler halinde saymakla yetinmemiş, hürriyetleri sınırlandırma noktasında, yasama organının neleri yapamayacağını saptamış,⁵⁴ bu bağlamda, kanun koyucunun takdir yetkisi daraltarak aşamayacağı bazı kayıtlar getirmiştir.⁵⁵

1961 Anayasasında kişi özgürlüğü ve güvenliği ile ilgili olarak vurgulanması gereken ilk düzenleme, 10. maddede yer almaktadır. Anılan düzenlemeye göre “Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir.

Devlet, kişinin temel hak ve hürriyetlerini, fert huzuru, sosyal adalet ve hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşamayacak surette sınırlayan siyasî, iktisadî ve sosyal bütün engelleri kaldırır; insanın maddî ve manevî varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlar.” Düzenlemenin özellikle ikinci fıkrası, devlete, hürriyet ortamını yaratmak açısından yapıcı bir rol tanınması ve böylece kişiyi hür kılma ödevi yüklemesi ile önem arz etmektedir.⁵⁶

Yine Anayasanın “Kişi Dokunulmazlığı” başlıklı 14. maddesinin birinci fıkrasında “Herkes yaşama, maddi ve manevi varlığını geliştirme haklarına ve kişi hürriyetine sahiptir” hükmüne yer verilirken ikinci fıkrasında da “Kişi dokunulmazlığı ve hürriyeti kanunun açıkça gösterdiği hallerde, usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça kayıtlanamaz” düzenlemesine yer verilerek kişi dokunulmazlığının, sınırlanması sadece yasama organına bırakılmamış, ayrıca yargı kararı da aranmıştır.⁵⁷

1961 Anayasası’nın kişi hürriyeti ve güvenliği ile ilgili temel düzenlemesi ise “Kişi Güvenliği” başlıklı 30. maddesidir. 1971 yılında 1488 sayılı yasa ile değiştirilmeden önce maddenin düzenlemesi şu şekildedir:

“Suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunan kişiler, ancak kaçmayı veya delillerin yok edilmesini veya değiştirilmesini önlemek maksadıyla veya bunlar gibi tutuklamayı zorunlu kılan ve kanunla gösterilen diğer hallerde hâkim kararıyla tutuklanabilir. Tutukluluğun devamına karar verilebilmesi aynı şartlara bağlıdır.

---

⁵⁴ ÖZBUDUN, s.43

⁵⁵ KAPANİ, s.118

⁵⁶ KAPANİ,s.120;DEMİRBAŞ, s.164;KUZU,s.72-73

⁵⁷ DEMİRBAŞ,s.164

Yakalama, ancak suçüstü halinde veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde yapılabilir; bunun şartlarını kanun gösterir.

Yakalanan veya tutuklanan kimselere, yakalama veya tutuklama sebeplerinin ve haklarındaki iddiaların yazılı olarak hemen bildirilmesi gerekir. Yakalanan veya tutuklanan kimse, tutulma yerine en yakın mahkemeye gönderilmesi için gerekli süre hariç, yirmi dört saat içinde hâkim önüne çıkarılır ve bu süre geçtikten sonra hâkim kararı olmaksızın hürriyetinden yoksun kılınmaz. Yakalanan veya tutuklanan kimse, hâkim önüne çıkarılınca durum hemen yakınlarına bildirilir.

Bu esaslar dışında işleme tâbi tutulan kimselerin uğrayacakları her türlü zararlar kanuna göre Devletçe ödenir.”

Maddenin en önemli yeniliği ve özelliği, hukukumuzda 1679 Habeas Corpus Act anlamında, yöneticilerin keyfine göre insanları özgürlüklerinden yoksun bırakmalarının bütün sakıncalarına karşı kişiyi koruyan, kişi güvenliği anlayışını sokmasıdır.⁵⁸ Yine madde, tutuklama için hâkim kararı ararken, yakalama için bu şartı aramamış ve hâkim güvencesine bağlamamıştır. Fakat yine de yakalamanın savcı, kolluk ve yeri geldiğinde herkes tarafından yapılabilmesi, sadece suçüstü hali ile gecikmesinde sakınca olan hollere özgülenererek, var olan sakınca giderilmek istenmiştir.⁵⁹

1961 Anayasasının, temel hak ve hürriyetlerinin sınırlandırılması konusunda kabul ettiği sistem, Anayasanın 11. maddesinde düzenlenmiş olup, anılan maddenin 1488 sayılı yasa ile değiştirilmeden önceki haline bakacak olursak:

“Temel hak ve hürriyetler, Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak ancak kanunla sınırlanabilir.

Kanun, kamu yararı, genel ahlâk, kamu düzesi, sosyal adalet ve millî güvenlik gibi sebeplerle de olsa, bir hakkın ve hürriyetin özüne dokunamaz.”

Böylece 1961 Anayasası, temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması konusunda, ilk halinde, genel sınırlama sebepleri anlayışına yer vermeyen, her bir hak ve hürriyetin ilgili maddede öngörülen sebeple sınırlandırılmasını kabul eden bir anlayışa sahiptir.⁶⁰ Ayrıca sınırlandırılmaların sadece kanunla yapılabileceği

---

⁵⁸ AKIN,s.327

⁵⁹ DEMİRBAŞ,s.165; KUZU,s.68

⁶⁰ TANÖR (Osmanlı) s.383

vurgulanmış, son olarak, yapılan sınırlamanın, Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olması ve hak ve hürriyetin özüne dokunamaması⁶¹ ilkeleri, sınırlamanın sınırı olarak Anayasada yer almıştır.⁶²

Anayasanın, her temel hak ve hürriyete ilişkin sınırlama sebeplerini, ilgili maddede düzenleme ve genel bir sınırlama sebebine yer verme tarzı, bazı hak ve hürriyetlerle ilgili olarak, düzenleme maddelerinde hiçbir sınırlama sebebine yer vermemiş olmaları ile birleşince doktrinde, bu tür hak ve hürriyetlerin sınırlandırılıp sınırlandırılmayacağı konusunda farklı görüşlerin ileri sürülmesine yol açmıştır. Bir fikre göre hiçbir sınırlama sebebine yer vermemiş hak ve hürriyetlerin sınırsız oldukları kabul edilmeli iken,⁶³ çoğunluk görüşü ise, 11. maddenin ikinci fıkrasında belirtilen “**kamu yararı, genel ahlâk, kamu düzesi, sosyal adalet ve millî güvenlik**” sebepleri ile bütün hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasının mümkün olduğunu savunmaktadır.⁶⁴

bb-1971 ve 1973 Tarihli Değişiklikler Sonrası Durum

1961 Anayasasında, 1971 yılında 1488 sayılı kanun aracılığı ile yapılan değişiklikler arasında, konumuz ile en fazla ilgisi olan ve değişiklikler arasında belki de en önemli sayılabilecek olan, kişi özgürlüğü ve güvenliği ile ilgili 30. Maddede yapılan değişikliklerle, 11. maddede düzenlenen temel hak ve hürriyetlerin sınırlanması kuralında yapılan değişikliklerdir. Öncelikle belirtmelidir ki önceki halinde “Temel Hakların Özü” şeklinde kenar başlığa sahip olan 11. maddenin kenar başlığı “Temel Hak ve Hürriyetlerin Özü, Sınırlanması ve Kötüye Kullanılmaması” olarak değiştirilmiştir. Böylece hak ve hürriyetlerin kötüye kullanılmasının yasaklanması esası kabul edilerek, evrensel hukukun zaten kabul ettiği bir genel hukuk ilkesi, gereksiz bir şekilde anayasaya sokulmuştur. Zira hiçbir hukuk düzeni, hakkın kötüye kullanılmasına zaten izin vermez.⁶⁵ Bu anlamda, 1961 Anayasasının ilk halinde, hak ve hürriyetlerin kötüye kullanılması konusunda bir boşluk olduğunun kabulü mümkün değildir.⁶⁶

---

⁶¹ KAPANİ,s.118

⁶² TANÖR (Osmanlı) s.383;ÖZBUDUN, s.44; KUZU,s. 66

⁶³ TANÖR (Osmanlı) s.383

⁶⁴ SAĞLAM Fazıl, Temel Hakların Sınırlanması ve Özü,1982,AÜSBF yay.,Ankara,s.54

⁶⁵ KUZU,s.69

⁶⁶ KAPANİ,s.132-133

1971 yılında Anayasanın 11. maddesinde yapılan değişiklikle birlikte bütün temel hak ve hürriyetler için geçerli olacak genel bir sınırlama hükmü getirilmiştir.⁶⁷ Hükme göre, temel hak ve hürriyetler, *Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, Cumhuriyetin, milli güvenliğinin, kamu düzeninin, kamu yararının, genel ahlakın ve genel sağlığın korunması amacı* ile sınırlanabilecektir. Bu düzenleme bile başlı başına, sınırlamanın asıl, hürriyetin ise istisna olduğu kanısı doğuracak bir formül olma özelliği taşımaktadır.⁶⁸

1961 Anayasasının “Kişi Güvenliği” başlıklı 30. maddesinde ise 1971 ve 1973 yıllarında iki kere değişiklik yapılmıştır. 1971 yılında 1488 sayılı yasa ile yapılan değişiklik ile yakalanan veya tutuklanan kimsenin tutulma yerine en yakın mahkemeye gönderilmesi için gerekli süre hariç kırk sekiz saat; kanunun açıkça belli ettiği hallerde toplu olarak işlenen suçlarda ise yedi gün içinde hâkim önüne çıkarılacağı hükmü getirilmiş, 1973 yılında 1699 sayılı yasa ile yapılan değişikliğe ise, toplu olarak işlenen suçların yanına, Devlet Güvenlik Mahkemesinin görev ve yetkisine giren suçlarla sıkıyönetim ve savaş halleri de eklenmiş ve yedi günlük süre on beş güne çıkarılmıştır. Hâkim kararı olmaksızın gözaltında bulunma süresinin uzatılması, bu süre içerisinde kişinin her türlü güvenceden yoksun hale gelmesi sonucunu doğurabilecektir.⁶⁹

c-1982 Anayasası Dönemi

Tıpkı 1961 Anayasasında olduğu gibi, 1982 Anayasası da olağanüstü dönem ürünü olma özelliği taşımaktadır. Dolayısıyla yine 1961 Anayasasına benzer bir şekilde 1982 Anayasası da, yapılmasından önceki dönemde yaşanan durumlara bir tepki niteliği taşımaktadır.⁷⁰ Aralarında var olan bu benzerliğe rağmen, taşıdıkları felsefe itibari ile bu iki Anayasa birbirinden ayrılmaktadır. 1961 Anayasası, temel felsefe olarak özgürlüğü almakta ve otoriteye, buna bağlı ve bunu sağlamaya yönelik bir işlev verirken; 1982 Anayasası, otoriteyi yani devleti ve kamunun çıkarlarını öne alan, kişi hak özgürlüklerini ise bu önceliğe göre ve onun bir işlevi olarak düzenlemeyi amaçlayan bir felsefe taşımaktadır.⁷¹ Dolayısıyla 1982 Anayasasının, hürriyet-otorite

⁶⁷ ÖZBUDUN,s.47;KAPANİ,s.132

⁶⁸ KAPANİ,s.132; TANÖR (Osmanlı) s.416

⁶⁹ KAPANİ,s.134

⁷⁰ SOYSAL Mümtaz, Temel Nitelikleriyle 1961 ve 1982 Anayasaları-Karşılaştırmalı, 1984, Anayasa Dergisi,C.1,s.11

⁷¹ SOYSAL,s.18

dengeinde, otorite lehine bir ağırlık taşıdığı ve birey hak ve özgürlüklerine, devlet otoritesi karşısında daha güçsüz bir konum verdiği ortaya çıkmaktadır.⁷²

1982 Anayasasında kişi hürriyeti ve güvenliği ilkesi ile ilgili bakılması gereken ilk düzenleme, 17. maddede düzenlenen kişi dokunulmazlığı ilkesidir. Kişi dokunulmazlığı ilkesi, Anayasada şu şekilde yer almaktadır:

“Herkes, yaşama, maddî ve manevî varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir.

Tıbbî zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbî deneylere tâbi tutulamaz.

Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tâbi tutulamaz.

Meşru müdafaa hali, yakalama ve tutuklama kararlarının yerine getirilmesi, bir tutuklu veya hükümlünün kaçmasının önlenmesi, bir ayaklanma veya isyanın bastırılması, sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde yetkili merciin verdiği emirlerin uygulanması sırasında silah kullanılmasına kanunun cevaz verdiği zorunlu durumlarda meydana gelen öldürme fiilleri, birinci fıkra hükmü dışındadır.”

Görüldüğü üzere, madde, kişi dokunulmazlığının anlam ve kapsamını ilk üç fıkrasında hüküm altına alırken, son fıkrasında ise kişi dokunulmazlığı ihlali sayılmayacak durumları düzenleme yoluna gitmiştir. Son fıkrada yer alan “ölüm cezalarının yerine getirilmesi” ibaresi, 2004 yılında kabul edilen 5170 sayılı yasa ile metinden çıkarılmıştır.

1982 Anayasasında Kişi hürriyeti ve güvenliği ile ilgili temel düzenleme “Kişi Hürriyeti ve Güvenliği” başlıklı 19. maddede düzenleme altına alınmıştır. Maddenin beşinci, altıncı ve dokuzuncu fıkraları 2001 yılında 4709 sayılı yasa ile değişikliğe uğramıştır. Madde, son hali itibari ile şu şekildedir:

“Herkes, kişi hürriyeti ve güvenliğine sahiptir.

Şekil ve şartları kanunda gösterilen;

Mahkemelerce verilmiş hürriyeti kısıtlayıcı cezaların ve güvenlik tedbirlerinin yerine getirilmesi; bir mahkeme kararının veya kanunda öngörülen bir yükümlülüğün

---

⁷² ÖZBUDUN,s.62-108

gereği olarak ilgilinin yakalanması veya tutuklanması; bir küçüğün gözetim altında ıslahı veya yetkili merci önüne çıkarılması için verilen bir kararın yerine getirilmesi; toplum için tehlike teşkil eden bir akıl hastası, uyuşturucu madde veya alkol tutkunu, bir serseri veya hastalık yayabilecek bir kişinin bir müessesede tedavi, eğitim veya ıslahı için kanunda belirtilen esaslara uygun olarak alınan tedbirin yerine getirilmesi; usulüne aykırı şekilde ülkeye girmek isteyen veya giren, ya da hakkında sınır dışı etme yahut geri verme kararı verilen bir kişinin yakalanması veya tutuklanması; halleri dışında kimse hürriyetinden yoksun bırakılamaz.

Suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunan kişiler, ancak kaçmalarını, delillerin yok edilmesini veya değiştirilmesini önlemek maksadıyla veya bunlar gibi tutuklamayı zorunlu kılan ve kanunda gösterilen diğer hallerde hâkim kararıyla tutuklanabilir. Hâkim kararı olmadan yakalama, ancak suçüstü halinde veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde yapılabilir; bunun şartlarını kanun gösterir.

Yakalanan veya tutuklanan kişilere, yakalama veya tutuklama sebepleri ve haklarındaki iddialar herhalde yazılı ve bunun hemen mümkün olmaması halinde sözlü olarak derhal, toplu suçlarda en geç hâkim huzuruna çıkarılıncaya kadar bildirilir.

Yakalanan veya tutuklanan kişi, tutulma yerine en yakın mahkemeye gönderilmesi için gerekli süre hariç en geç kırk sekiz saat ve toplu olarak işlenen suçlarda en çok dört gün içinde hâkim önüne çıkarılır. Kimse, bu süreler geçtikten sonra hâkim kararı olmaksızın hürriyetinden yoksun bırakılamaz. Bu süreler olağanüstü hal, sıkıyönetim ve savaş hallerinde uzatılabilir.

Kişinin yakalandığı veya tutuklandığı, yakınlarına derhal bildirilir.

Tutuklanan kişilerin, makul süre içinde yargılanmayı ve soruşturma veya kovuşturma sırasında serbest bırakılmayı isteme hakları vardır. Serbest bırakılma ilgilinin yargılama süresince duruşmada hazır bulunmasını veya hükmün yerine getirilmesini sağlamak için bir güvenceye bağlanabilir.

Her ne sebeple olursa olsun, hürriyeti kısıtlanan kişi, kısa sürede durumu hakkında karar verilmesini ve bu kısıtlamanın kanuna aykırılığı halinde hemen serbest bırakılmasını sağlamak amacıyla yetkili bir yargı merciine başvurma hakkına sahiptir.

Bu esaslar dışında bir işleme tâbi tutulan kişilerin uğradıkları zarar, tazminat hukukunun genel prensiplerine göre, Devletçe ödenir.”

Görüldüğü üzere madde, kişinin, haksız olarak alıkonulması, hareket alanının hukuka aykırı olarak sınırlandırılıp sınırlandırılmadığı konusu ile ilgilenmektedir.

Maddenin getirdiği en önemli yenilik, kişi hürriyeti ve güvenliği ihlali sayılmayan durumların, ayrıntılı olarak düzenlenmiş olmasıdır. Madde ilk fıkrasında herkesin kişi hürriyeti ve güvenliğine sahip olduğunu vurguladıktan sonra, ikinci fıkrada, ihlal anlamına gelmeyecek durumları, yani sınırlama sebeplerini sıralamıştır. Bu sebepler, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nden alınmıştır.⁷³ Bir diğer önemli yenilik, tutuklanan kişilerin, makul süre içinde yargılanmayı ve serbest bırakılmayı isteme haklarının varlığının kabul edilmiş olmasıdır. Hürriyeti hangi sebeple kısıtlanmış olursa olsun, durumunun hukuka uygunluğunun incelenmesi amacı ile birey, yargı yerine başvurabilecektir.⁷⁴

Maddenin 4709 sayılı yasa ile değiştirilmeden önceki metnine göre gözaltı süreleri normal suçlarda kırk sekiz saat, toplu suçlarda on beş gün olarak düzenlenmiş ve bu süreler olağanüstü hal, sıkıyönetim halinde herhangi bir üst sınır getirilmeksizin uzatılabilecekken yeni düzenlemeyle gözaltı süreleri kırk sekiz saat, toplu suçlarda ise dört gün olarak belirlenmiştir. Yine eski metinde yakalanan veya tutuklanan kişilerin durumlarının yakınlarına haber verilmesi ile ilgili olarak yer alan, **soruşturmanın kapsam ve konusunun açığa çıkmasının sakıncalarının gerektirdiği kesin zorunluluk** şeklindeki sınırlama, yeni düzenleme ile kaldırılarak, “derhal haber verilir” hükmü getirilmiştir. Bu düzenleme ile yakalanan veya tutuklanan kişinin yakınlarının haberdar edilmesi ile otorite karşısında ve onun denetimi altında ihtiyaç duyduğu yardım edilme duygusu karşılanmış, öte yandan otoritenin, elinde bulundurduğu bireyin bu kimsesizliğini ve sahipsizliğini istismar etme imkânı sınırlandırılmıştır.

Kişi özgürlüğü ve güvenliği kapsamında bahsedilmesi gereken bir diğer anayasal düzenleme ise, 38. maddede yer almaktadır. AİHS. nin 4 numaralı ek protokolünün 1. maddesinde yer alan hükme paralel bir düzenleme ile⁷⁵ Anayasanın 38. maddesine, 3 Ekim 2001 tarih ve 4709 sayılı kanunun 15. maddesi ile bir fıkra eklenmiş olup, anılan ek fıkraya göre, “Hiç kimse, yalnızca sözleşmeden doğan bir

---

⁷³ KUZU,s.95

⁷⁴ KUZU,s.96

⁷⁵ YENİSEY Feridun, 2001 Anayasa Değişiklikleri Üzerine Bir Değerlendirme, Anayasa ve Uyum Yasaları Paneli,13-14.12.2002, TBB yay. 2003,Ankara,s.202

yükümlülüğü yerine getirememesinden dolayı özgürlüğünden alıkonulamaz.” Yükümlülüğün yerine getirilememesinin, istese dahi kişinin yerine getiremeyecek durumda bulunması olarak anlaşılması gerekir.⁷⁶

B-Mukayeseli Hukukta ve Uluslararası Alanda Kişi Hürriyeti ve Güvenliği

Öncelikle vurgulamak gerekir ki, hürriyet fikrinin ortaya çıkışını ve kamu hürriyetlerine doğru seyreden gelişmeyi incelemek, bu çalışmanın amaç ve kapsamını aşmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde kişi hürriyeti ve güvenliği ile sınırlı olarak, önce bazı ülkelerde görülen gelişmelere ve ardından uluslar arası alanda ortaya çıkan temel belgelere değinilecektir.

1-Mukayeseli Hukukta

Mukayeseli hukukta kişi hürriyeti ve güvenliği hakkının ortaya çıkışı konusunda sırasıyla İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri ve son olarak Fransa’daki ortaya çıkış sürecine değinilecektir.

a-İngiltere’de Ortaya Çıkış Süreci

İnsan hakları alanında araştırma yapanların büyük kesimi, siyasi iktidarın hürriyete bağlanmasını ve hürriyetin iktidarı yönetmesini sağlayan ilk ülkenin İngiltere olduğunu vurgularlar.⁷⁷

Batı Roma İmparatorluğunun yıkılışından sonra, onun egemenliğinden kurtulan İngiltere’de, on birinci yüzyıla kadar küçük beylikler hüküm sürmüştür, ancak bu tarihten sonra bir devlet halini alarak monarşi ile yönetilmeye başlanmıştır.⁷⁸ Bu tarihten sonra tahta çıkanlar, ülkeyi adalete, var olan hukuk kurallarına uygun olarak yöneteceklerine ve halkı, zamanla bütün özgürlüklere kavuşturacaklarına and içmişlerdir.⁷⁹ İşte tarihte **Magna Carta Libertatum** olarak adlandırılan Büyük Hürriyet Fermanı, hükümdarın yetkilerini sınırlamak ve yurttaşlara verilecek özgürlükleri belirlemek üzere 1215 yılında kabul edilmiştir.⁸⁰

⁷⁶ TEZCAN/ERDEM/SANCAKDAR/ÖNOK, s.175

⁷⁷ DOĞAN,s.91

⁷⁸ OKANDAN,G.Recai,1215 Büyük Hürriyet Fermanı,1965,İÜHF Mecmuası.C 31,S.1-4,s.4; AKIN, s.280-281

⁷⁹ DOĞAN,s.91; AKIN, s.281;

⁸⁰ DEMİRBAŞ,s.152;AKIN,s.280-281; OKANDAN (Ferman),s.4;

Toplam 63 maddeden oluşan Ferman, kişi hürriyetini korumak amacı ile bunu bir yargı teminatına bağlamış ve hâkim kararı olmadıkça fertlerin yakalanamayacaklarını ve tutuklanamayacaklarını belirtmiştir.⁸¹ Dolayısıyla belge, kişinin keyfi olarak özgürlüğünden yoksun bırakılamayacağını düzenleyen ilk belge olma özelliği taşımaktadır.⁸² Fermanın 39. maddesi bu konuyu şu şekilde düzenlemiştir:

“Eşitlerinin kanuni bir hükmü, ya da bir memleket kanunu olmadan hiçbir hür kişi tevkif ya da hapis edilemeyecek, haklarından ve mallarından mahrum bırakılmayacak, kanun dışı edilemeyecek, sürülemeyecek, herhangi bir şekilde kötü muameleye maruz bırakılamayacaktır. Hiçbir hür kişiye zor kullanamayacağız ve başkalarının zor kullanmasını istemeyeceğiz.”⁸³

Fermanın 52. maddesinde ise “Eşitlerinin kanuni bir hükmü olmadan, topraklarını, şatolarını, hürriyetlerini ve haklarını ellerinden aldığımız kimselere bunları derhal geri vereceğiz...” düzenlemesine yer verilerek, kişi hürriyetini koruma amacı yinelenmiştir.⁸⁴

Kralın tekrar güç kazanması ile birlikte Magna Carta rafa kaldırılmışken, bir süre sonra burjuvanın ve Rönesans hareketlerinin etkisi ile halk tekrar harekete geçmiştir.⁸⁵ Bu hareketin sonucu olarak ortaya çıkan ilk belge ise 1628 Tarihli Haklar Bildirisidir. Bu bildiride, kişi özgürlüğü ve güvenliği çerçevesinde, parlamentonun kabul ettiği bir yasa olmadıkça hiç kimsenin herhangi bir yolla para ve vergi vermeye zorlanamayacağı, 1215 tarihli Magna Carta’da belirtilen usule aykırı olarak hiç kimsenin savunması alınmadan tutuklanamayacağı, hapsedilemeyeceğine dair düzenlemeler yer almakta idi.⁸⁶ Belge, keyfi hapsedmenin hukuka aykırı olduğu hükmünü getirmiş ve Kralın sebep göstermeksizin, özel emirle kimseyi hapse atamayacağını düzenlemiştir.⁸⁷

---

⁸¹ OKANDAN (Ferman), s.4;AKILLIOĞLU Tekin, İnsan Hakları, Kavram,Kaynaklar ve Koruma Sistemleri,2010,Ankara,s.129

⁸² KESKİN,s.65;ÜNAL Şeref, Temel Hak ve Özgürlükler ve İnsan Hakları Hukuku,1997,Ankara,s.27

⁸³ DOĞAN,s.93; AKIN, s.281-282;KUZU,s.23;

⁸⁴ AKIN,s.281-282,dn.5;DOĞAN,s.93

⁸⁵ KUZU,s.23

⁸⁶ AKIN,s.284;KUZU,s.24

⁸⁷ FEYZİOĞLU,s.672-673

Kişi güvenliği ile ilgili bir başka belge ise 1640 tarihli Star Chamber Abolition Act olup belge, kimsenin gereksiz yere tutuklanamayacağını düzenleme altına alması açısından önemi haizdir.⁸⁸

Üzerinde durulması gereken bir diğer belge olan ve parlamento tarafından basit bir yasama işlemi ile ortaya konulan Habeas Corpus Act, İngiliz yurttaşının güvenliğini garanti altına almış ve keyfi tutuklamalardan korumuştur.⁸⁹ Kişi güvenliği denilince akla hemen Habeas Corpus Act gelmektedir.⁹⁰ Latince “bedenine sahip ol” anlamını taşıyan bu ifade, başkasını alıkoyan bir kişiye, alıkoyduğu kişiyi serbest bırakmasını veya mahkemeye bu alıkoyma için geçerli hukuki sebep göstermesini emretmek suretiyle, alıkoymanın hukukîliğini araştırmayı hedefleyen "ayrıcalıklı" bir mahkeme emrini ifade etmektedir.⁹¹ İşte 1679 tarihli **Habeas Corpus Kanunu**, habeas corpus emrine, hukuka aykırı şekilde icra edilen uzun süreli hapsedmelere karşı güçlü bir savunma aracı niteliği kazandırmış, emre cevap vermek ve mahpusu mahkemenin huzuruna çıkarmak için zaman sınırları konulmuştur.⁹² Belge o denli önem kazanmıştır ki, bugün yakalama ve tutuklama benzeri tedbirleri içeren düzenlemeler “Habeas Corpus İlkeleri” olarak adlandırılmaktadır.⁹³

Belge, kişilerin keyfe göre hapsedilmelerini, cezalandırılmalarını yasaklamakta, kişilere yargı güvencesi getirmekte, tutuklananların yakınlarına kısa zamanda haber verme zorunluluğu öngörmekteydi.⁹⁴ Keza kral tarafından tutuklanan bir kişi, vatana ihanet suçu hariç olmak üzere herhangi bir yargı organına başvurarak yargılanmasını isteyebilecek, yargı organı kendisine başvuran kişinin en çok 20 gün içerisinde mahkemeye getirilmesini cezaevi müdürüne bildirmekle yükümlü tutulacaktır. Aksi halde görevini yapmayan ve ihmal eden yargı organı ve cezaevi müdürü ağır para cezasına çarptırılacaktır.⁹⁵

Yine İngiliz kökenli ve Kral ile parlamento arasında bir anlaşma niteliğine olan 1689 tarihli Bill of Rights (İngiliz İnsan Hakları Bildirgesi), yasaların üstünlüğünü savunan ve özel yetkili yargı yerleri kurma hakkını ortadan kaldıran bir belge

---

⁸⁸ AKIN,s.323

⁸⁹ AKIN,s.284

⁹⁰ BAYRAKTAR,s.44

⁹¹ FEYZİOĞLU,s.669

⁹² FEYZİOĞLU,s.673

⁹³ KUZU,s.26

⁹⁴ KUZU,s.24-25

⁹⁵ AKIN,s.323;DEMİRBAŞ,s.153

niteliğindedir. Belge ile yurttaşlara, krala dilekçe verme hakkı tanınmıştır ve bu hakkın kullanılmasından ötürü tutuklanmaları mümkün değildir.⁹⁶

Son olarak, Kralın, parlamento karşısında sahip olduğu yetkileri sınırlandıran bir belge niteliği taşıyan⁹⁷ Act Of Settlement (Tac'a Tevarüs Kanunu), yetkilerini kötüye kullanmadıkça, yargıçların görevden uzaklaştırılmamaları esasını getirmiştir.⁹⁸

İngiliz tarihinde görülen bu gelişmelere bakarak söylenebilir ki; Magna Carta, Habeas Corpus Act, Bill of Rights bütün insanlığı kavrayan genel ve soyut prensipler ihtiva etmemekle ve sadece İngiliz Halkının belirli hürriyetlerini gerçekleştirmiş olmakla beraber, insanlığın hürriyet yolunda ilerleyişinde, ona ışık tutan örnek meşaleler olmuşlardır.⁹⁹

b-Amerika Birleşik Devletleri'nde Ortaya Çıkış Süreci

Amerikan insan hakları belgeleri için öncelikle belirtilmesi gereken husus, on yedi ve on sekizinci yüzyıl tabi hak anlayışının bu belgelere yansımış olduğudur.¹⁰⁰

Kişi özgürlüğü ve güvenliği ile ilgili olarak vurgu yapılması gereken ilk belge 12 Haziran 1776 tarihli Virginia Anayasasının başına eklenen Haklar Bildirisidir.¹⁰¹ Bildirinin kişi güvenliği ile ilgili 8. maddesi uyarınca; herkes kendisi hakkında yapılan suçlamaların sebebini sormak, suçlamayı yapanlarla, tanıklarla yüzleşmek, kendi yararına olan delilleri göstermek, tarafsız ve oybirliği ile karar vermedikçe suçlu sayılmayacağı bir jüri önünde süratle yargılanmak hakkına sahiptir. Hiç kimse kendisi aleyhine delil göstermeye zorlanamaz. Hiç kimse ülkesinin yasası veya amirlerinin kararı olmaksızın özgürlüğünden yoksun edilemez.¹⁰²

Bildirinin 10. maddesinde ise, bir memura ya da özel görevliye, tarif edilmemiş, suçu açıkça anlatılıp delilleri gösterilmemiş kişi ya da kişileri yakalaması için verilen tutuklama müzekkerelerinin haksız ve despotik olduğu, bu tür müzekkerelerin verilmemesi gerektiği vurgulanmıştır.¹⁰³

⁹⁶ DEMİRBAŞ,s.153;AKIN,s.285;KUZU,s.26

⁹⁷ AKIN,s.285

⁹⁸ KUZU,s.26

⁹⁹ KAPANİ,s.43

¹⁰⁰ AKIN,s.289; KAPANİ,s.43;KUZU,s.28

¹⁰¹ KUZU,s.27

¹⁰² DEMİRBAŞ,s.154; AKIN,s.290; KUZU,s.27-28

¹⁰³ KUZU,s.28

4 Temmuz 1776 tarihli Amerikan Bağımsızlık Bildirisi geniş ve genel bir ifade kullanarak, kişi hak ve hürriyetlerinin prensibini ilan etmekle yetinmiş olup, hak ve hürriyetleri bir liste halinde teker teker sayan ve onları üstün hukuk kuralları olarak açıklayan bir “Haklar Beyannamesi” niteliği taşımamaktadır.¹⁰⁴ Bildiri, bütün insanların eşit olduklarını ve onların doğuştan itibaren yaşamak, özgürlük ve mutluluğu arama gibi haklara sahip oldukları ve yönetimlerin bu hakların korunması için insanlarca kurulduğu belirtilmiştir.¹⁰⁵

1789 tarihli Amerika Birleşik Devletleri Anayasasınının 1. madde 9. bölümünde kişi özgürlüğü ve güvenliği ile ilgili şu düzenleme yer almaktaydı: “İsyan veya saldırı durumlarında kamu güvenliği gerekmedikçe “Habeas Corpus” fermanının tanıdığı ayrıcalıklar askıya alınmaz”¹⁰⁶

1789 tarihli Amerika Birleşik Devletleri Anayasasında kişi hak ve özgürlükleri etraflı bir şekilde düzenlenmemiş olduğundan, Anayasaya 3 Kasım 1791 tarihli Haklar Bildirisi eklenmiştir. Bildirinin 5. maddesinde, büyük jüri tarafından suçlanmadıkça veya ihbar olmadıkça, hiç kimsenin ağır bir suçlama ya da haysiyet kırıcı ithama cevap vermekle yükümlü olmadığı, aynı suçtan dolayı tekrar yargılanmak suretiyle bir kimsenin hayat ve beden bütünlüğünün iki kere tehlikeye konamayacağı, ceza davalarında bir kimsenin kendi aleyhine tanıklık etmeye zorlanamayacağı, yasalara uygun yöntem olmadıkça hayat, özgürlük ve mülkiyetinden yoksun edilemeyeceği belirtilmiştir.¹⁰⁷

c-Fransa’da Ortaya Çıkış Süreci

1789 Fransız Devrimi sonrası ilan edilen 26 Ağustos 1789 tarihli Fransız İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirisi, bütün devir ve ülkelerin insanlarını esas alması sonucu evrensel bir niteliğe sahiptir.¹⁰⁸

Bildirinin 7, 8 ve 9. maddeleri, kişi güvenliği ve dokunulmazlığı ile ilgilidir.¹⁰⁹ 7. maddesindeki düzenlemeye göre, hiç kimse yasanın belirlediği durumlar ve biçimler dışında suçlanamaz, tutulamaz. Keyfe göre emir verilmesini isteyenler, bu

---

¹⁰⁴ KAPANİ,s.44

¹⁰⁵ AKIN,s.288; KUZU,s.28

¹⁰⁶ AKIN,s.324-325; KUZU,s.29

¹⁰⁷ DEMİRBAŞ,s.155;KUZU,s.28-29

¹⁰⁸ AKIN,s.294

¹⁰⁹ DOĞAN,s.102;KUZU, s.32;

emirleri verenler ve yerine getirenler cezalandırılır. Suçta ve cezada kanunilik ilkesi ise 8. maddede hüküm altına alınmıştır. Hüküm uyarınca, bir kimse ancak suçun işlenmesinden önce kabul ve ilan edilmiş olan usulüne göre uygulanan bir yasa uyarınca cezalandırılabilir. 9. maddede ise “Herkes suçlu olduğu açıklanıncaya dek masum sayıldığından tutuklanmasının elzem olduğu hallerde suçlunun yakalanması için zorunlu olmayan her türlü sert davranışı yasa en ağır biçimde cezalandırmalıdır” hükmü yer almaktadır.¹¹⁰

1789 bildirisinden sonra kabul edilen 1793 Fransız Bildirisi kişi hürriyeti ve güvenliği konusuna daha fazla önem vererek konuya ilişkin sekiz madde içermektedir. Gerçekten bildirinin 8. maddesinde “**Güvenlik**” tanımı şu şekilde verilmiştir: “Toplumun, herkesin iyiliğini, haklarını ve mallarını korumak için üyelerine tanıdığı bir olanaktır.” 9. maddede özel ve kamu özgürlüklerini yöneticinin baskısına karşı koruma görevini yasalara yüklenmiş, 10. maddede keyfi suçlama, tutuklama ve cezaevine gönderme yasaklanmıştır. 11. madde yasaya aykırı ve keyfi tutuklama halinde buna, zor kullanarak karşı konulabileceğini düzenleme altına almıştır. 12. madde keyfi tutuklamaya katılanların cezalandırılacağını, 13,14 ve 15. maddeler ise ceza hukukunun temel prensipleri olan masumluk karinesi, yasaların geriye yürümezliği, suçta ve cezada orantılılık ilkelerini ortaya koymuştur.¹¹¹

2-Uluslararası Hukuk

Kişi hürriyeti ve güvenliği, ülkelerin dışında da gerek tüm dünya genelinde ve gerekse, bölgesel bir takım düzenlemelerin konusu olmuştur. Tekrar etmek gerekirse, bu alanda var olan bütün belgeleri incelemek konumuzun kapsam ve asıl amacını açacağı için, burada en temel ve en bilinen bazı belgeler, kişi hürriyeti ve güvenliği ile ilgili içerdikleri hükümler çerçevesinde incelenecektir. Bu inceleme yapılırken de belgenin evrensel ya da bölgesel olmasına göre bir ayırım esas alınacaktır.

a-Evrensel Nitelikte Belgeler

aa-İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi

Evrensel anlamda büyük yıkıma yol açan iki büyük savaş, insan hakları sorununa tüm dünya çapında bir çözüm bulunması zorunluluğu hissettirmiştir. Bu

---

¹¹⁰ AKIN,s.325; KUZU,s.32

¹¹¹ AKIN,s.325-326

yönde öncelikle Milletler Cemiyeti ve ardından Birleşmiş Milletler kurulmuştur.¹¹² İşte Birleşmiş Milletler bünyesinde kurulan İnsan Hakları Komisyonu tarafından hazırlanan¹¹³ İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 10 Aralık 1948 tarihinde kabul edilmiştir. Bildirinin 3. maddesinde, herkesin yaşamak, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına sahip olduğu ifade edilmiş,¹¹⁴ 4. maddede ise hiç kimsenin köleliğe ve kulluğa zorlanamayacağı, kölelik ve köle ticaretinin her türlü biçiminin yasak olduğu hüküm altına alınmıştır. 9. maddesinde ise hiç kimsenin keyfe göre tutulamayacağı, alıkonulamayacağı ve sürülemeyeceği belirtilmiştir.¹¹⁵ Ayrıca belirtmek gerekir ki bildiri, uluslar arası bir anlaşma olmamasına rağmen TBMM’de okunarak kabul edilmiş ve 27 Mayıs 1949 tarih ve 7217 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmıştır.¹¹⁶

ab-Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslar arası Sözleşme

1966 yılında kabul edilip 1976 tarihinde yürürlüğe giren¹¹⁷ Sözleşmenin 9. maddesi konumuz itibari ile büyük önem taşımaktadır. Maddede, herkesin kişi özgürlüğü ve güvenliğine hakkının bulunduğu, hiç kimsenin keyfi olarak yakalanamayacağı ve tutuklanamayacağı, kimsenin, yasayla konulmuş gerekçeler ve işlemlere uygun durumlar dışında özgürlüğünden yoksun bırakılamayacağı, tutuklanan bir kimseye, tutuklama sırasında, tutuklama nedenleri ve neyle suçlandığının hemen bildirileceği, bir suç işlediği iddiasıyla yakalanan ya da tutuklanan bir kimsenin, hemen bir yargıç ya da yargı gücünü kullanmaya yetkili bir başka resmi görevli önüne çıkarılacağı ve makul bir süre içerisinde yargılanmasını ya da salıverilmesini isteme hakkının var olduğu, yargılanmayı bekleyen kişinin gözaltında tutulmasının genel kural olmadığı; ancak salıverilmenin, sanığın yargılama sürecinin herhangi bir aşamasında duruşmada ve gereğinde hükmün yerine getirilmesinde hazır bulunması güvencesine bağlanabileceği, yakalanarak ya da tutuklanarak özgürlüğünden yoksun bırakılmış olan bir kimsenin, tutuklanmasının yasallığı konusunda gecikmeksizin karar verilmesini ya da yasal değilse salıverilmesi için mahkeme önüne çıkarılmasını isteme hakkının bulunduğu, yasa dışı yakalanan ya

---

¹¹² KUZU,s.34

¹¹³ AKIN,s.325-368;DOĞAN,s.126

¹¹⁴ ÜNAL Şeref, s.115

¹¹⁵ AKIN,s.371;DOĞAN,s.130-132;KUZU,s.34-35

¹¹⁶ AKILLIOĞLU,s.136,dn.247

¹¹⁷ ÜNAL,s.116

da tutuklanan kimsenin tazminat isteme hakkına sahip olduğu düzenleme altına alınmıştır.¹¹⁸

Sözleşmenin 10. maddesinde “Özgürlüğünden yoksun bırakılan herkese insanca ve insanın doğasında bulunan onuruna saygıyla davranılması,¹¹⁹ergin olmayan sanıkların yetişkinlerden ayrı tutulması ve elden geldiğince çabuk yargılanmaları gerektiği düzenlenmiştir.¹²⁰ Yine 11. maddede kimsenin, sözleşmeden doğan bir yükümlülüğünü yerine getirmemesi sebebi ile hapsedilemeyeceği vurgulanmıştır.¹²¹

Son olarak belirtmek gerekir ki Türkiye, sözleşmeyi, 7 Temmuz 2003 tarih ve 2003/5851 sayılı Bakanlar Kurulu karar ile üç beyan ve bir çekince ekleyerek onaylamıştır.¹²²

ac-Her Türlü Irk Ayrımcılığının Kaldırılması Uluslar arası Sözleşmesi

21 Aralık 1965 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca kabul edilen ve 4 Ocak 1969 tarihinde yürürlüğe giren Sözleşme, Türkiye tarafından 13 Ekim 1972 tarihinde imzalanmış olsa da, ancak 16 Haziran 2002 tarihinde onaylanmıştır.¹²³

Sözleşmenin 5. maddesinin birinci fıkrada b bendi uyarınca, taraf devletlere, ırk, renk ya da ulusal ya da etnik köken ayrımı yapmaksızın, herkes için, kişi güvenliği hakkıyla ister resmi görevliler, ister bir birey, grup ya da kurumca işlensin şiddet eylemine ya da bedensel zarara karşı Devletçe korunma hakkının sağlanması yükümlülüğü getirilmiştir.¹²⁴

ad-İşkenceye ve Diğer Zalimce, İnsanlık Dışı Ya Da Onur Kırıcı Davranış Veya Cezaya Karşı Sözleşme

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 10 Aralık 1984 tarihli ve 39/46 sayılı kararıyla kabul edilen Sözleşmeyi, Türkiye, 10 Ağustos 1988 tarihinde onaylamıştır.¹²⁵ Sözleşme, 1. maddesinde “Bir kimseye kendisinden ya da üçüncü bir kişiden bir bilgi ya da bir itiraf sağlamak, kendisinin ya da üçüncü bir kişinin işlediği

¹¹⁸ GÜLMEZ Mesut, Birleşmiş Milletler Sisteminde İnsan Haklarının Korunması,2004,TBB yay. ,Ankara,s.202

¹¹⁹ GÜLMEZ,s.202

¹²⁰ KUZU,s.37

¹²¹ GÜLMEZ,s.202

¹²² AKILLIOĞLU, s.215

¹²³ GÜLMEZ,s.175

¹²⁴ ÜNAL,s.119; GÜLMEZ,s.177-178

¹²⁵ GÜLMEZ,s.275-276

ya da işlediğinden kuşku duyulan bir eylemden ötürü onu cezalandırmak, kendisine ya da üçüncü bir kişiye gözdağı vermek ya da onları zorlamak amacıyla ya da herhangi bir ayrımcılığa dayalı bir nedenle bir resmi görevli ya da resmi sıfatla davranan bir başkası tarafından ya da onun kışkırtması ya da oluru ya da izniyle bilerek maddi ya da manevi ağır acı vermek ya da eziyette bulunmaktır” şeklinde¹²⁶ işkencenin tanımını verdikten sonra, 2. maddesinde de, Sözleşmeye taraf her devlete, yetkisi altındaki ülkelerde işkence olaylarını önlemek için etkili yasal, yönetsel, yargısal ya da başkaca önlemleri alma yükümlülüğü getirmiştir.¹²⁷ Sözleşmenin 10. maddesi taraf devletler açısından, işkencenin yasaklanmasına ilişkin eğitim ve bilgi bakımından; kanunu uygulayacak sivil ya da askeri personelin, kamu görevlilerinin, herhangi bir biçimde tutuklanan, gözaltına alınan ya da cezaevine konulan bir kişinin tutuklanması, sorgulanması ya da gerekli işlemleriyle ilgilenebilecek diğer kişilerin eğitim programına sokulmasını sağlama konusunu düzenlerken, 11. maddede de, işkence olaylarını önlemek amacıyla, yetkileri altındaki ülkelerde herhangi bir biçimde tutuklanan, gözaltına alınan ya da cezaevine konulan kişilerin tutuklanması ve bağlı tutulacağı işlem ile ilgili düzenlemeleri ve bunlara ilişkin sorgulama kurallarını, yönergeleri, yöntemleri ve uygulamaları sistemli biçimde gözden geçirme hükmü yer almaktadır.¹²⁸

ae-Kadınlara Karşı Şiddetin Tasfiye Edilmesine Dair Bildiri

Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 20 Aralık 1993 tarih ve 44/104 sayılı kararıyla ilan edilen bildirin 3. maddesinin c bendinde kadınların, kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına sahip oldukları açıkça belirtildikten sonra, aynı maddenin h bendinde de işkenceye veya diğer zalimane, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele veya cezaya maruz kalmama hakları kayıt altına alınmıştır.

af-Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi

12 Ocak 1951 tarihinde yürürlüğe giren Sözleşme, 2. maddesinde soykırımı “Soykırım, ulusal, etnik, ırksal ya da dinsel bir grubun, tümüyle ya da bir bölümüyle yok edilmesi amacıyla,

a) Üyelerinin öldürülmesi,

¹²⁶ GÜLMEZ,s.202; AKILLIOĞLU, s.275

¹²⁷ ÜNAL,s.122; AKILLIOĞLU, s.274

¹²⁸ GÜLMEZ,s.277-279

- b) Üyelerinin bedensel ya da zihinsel olarak ciddi zarara uğratılması,
- c) Grubun tümüyle ya da bir bölümüyle bedensel yıkıma uğratılması amacıyla tasarlanmış yaşam koşullarına bilerek sokulması,
- d) Grup içinde doğumları önlemeyi amaçlayan önlemlerin alınması,
- e) Çocuklarının zorla bir başka gruba aktarılması, edimlerinden herhangi biri anlamına gelir.” Şeklinde tanımlamış, 3. maddede cezalandırılacak olan eylem türlerini belirttikten sonra 4. maddesinde de soykırım suçunu ya da 3. maddede yazılı eylemlerden herhangi birini işlemiş olan kimselerin, bunlar hükümet yöneticileri, memur ya da özel kişiler olsun, cezalandırılacağını ifade etmiştir. Görüleceği üzere Sözleşme, azınlık ya da çoğunluk olsun, toplulukların yaşama/var olma hakkını tanımaktadır.¹²⁹ Sözleşmeyi, Türkiye 23 Mart 1950 tarihli kanunla onaylamıştır.

ag-Çocuk Hakları Sözleşmesi

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilen Sözleşmeye ilişkin Türkiye, 23 Aralık 1994 tarihinde onay işlemini tamamlamıştır.¹³⁰ Çocukların “Magna Cartası” olarak nitelendirilen Sözleşme, 18 yaşından küçük insanların bireysel haklarını ayrıntılı olarak düzenleyen 54 madde içermektedir.¹³¹

Sözleşmenin kişi özgürlüğü ve güvenliği ile doğrudan ilgili 37. maddesi aşağıdaki hükmü içermektedir:

“Taraf Devletler aşağıdaki hususları sağlarlar:

a-Hiçbir çocuk, işkence veya diğer zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ve cezaya tabi tutulmayacaktır. On sekiz yaşından küçük olanlara, işledikleri suçlar nedeniyle idam cezası verilemeyeceği gibi salıverme koşulu bulunmayan ömür boyu hapis cezası da verilmeyecektir.

b-Hiçbir çocuk yasadışı ya da keyfi biçimden özgürlüğünden yoksun bırakılmayacaktır. Bir çocuğun tutuklanması, alıkonulması veya hapsi yasa gereği olacak ve ancak en son başvurulacak bir önlem olarak düşünülüp, uygun olabilecek en kısa süre ile sınırlı tutulacaktır.

---

¹²⁹ AKILLIOĞLU, s.260

¹³⁰ GÜLMEZ, s.305

¹³¹ AKILLIOĞLU, s.197

c- Özgürlüğünden yoksun bırakılan her çocuğa insancıl biçimde ve insan kişiliğinin özünde bulunan saygınlık ve kendi yaşındaki kişilerin gereksinimleri göz önünde tutularak davranılacaktır. Özgürlüğünden yoksun olan her çocuk, kendi yüksek yararı aksini gerektirmedikçe, özellikle yetişkinlerden ayrı tutulacak¹³² ve olağanüstü durumlar dışında ailesi ile yazışma ve görüşme yoluyla ilişki kurma hakkına sahip olacaktır.

d- Özgürlüğünden yoksun bırakılan her çocuk, kısa zamanda yasal ve uygun olan diğer yardımlardan yararlanma hakkına sahip olacağı gibi özgürlüğünden yoksun bırakılmasının yasaya aykırılığını bir mahkeme veya diğer yetkili, bağımsız ve tarafsız makam önünde iddia etme ve böylesi bir işlemle ilgili olarak ivedi karar verilmesini isteme hakkına da sahip olacaktır.”¹³³

ah-Tüm Göçmen İşçilerinin ve Aile Üyelerinin Korunması Uluslar arası Sözleşmesi

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 18 Aralık 1990 tarihinde kabul edilen “Tüm Göçmen İşçilerinin ve Aile Üyelerinin Korunması Uluslararası Sözleşmesi”, ancak 1 Temmuz 2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir.¹³⁴

Sözleşmenin 3. bölümünde, “**tüm göçmen işçilerin ve aile üyelerinin hakları**” başlığı altında yer alan 16. maddede kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı açıkça zikredilmiştir.¹³⁵

ai-Hukuk Dışı, Keyfi ve Kısa Yoldan İnfazların Etkili Biçimde Önlenmesi ve Soruşturulmasına Dair Prensipler

Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konsey tarafından kabul edilen prensipler arasında, konumuz ile ilgili olarak 1 numaralı prensiple, devletlerin hukuk dışı, keyfi ve kısa yoldan infazları kanunla yasaklayacağı, 2 numaralı prensiple, Hükümetlerin bu tür infazları önlemek konusundaki yükümlülükleri, 4 numaralı prensiple bu tür bir infaz tehlikesi bulunanların etkili bir şekilde korunacağı, 6 numaralı prensiple de hükümetlerin, özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilerin resmi binalardaki nezaret yerlerinde tutulmalarını ve bu kişilerin nezaretleri ve nerede

---

¹³² ÜNAL,s.124

¹³³ GÜLMEZ,s.309

¹³⁴ GÜLMEZ,s.326

¹³⁵ GÜLMEZ,s.327-328

oldukları, ayrıca nakilleri hakkında hemen yakınlarına ve avukatlarına güvenilebilecek diğer kimselere doğru bilgilerin verilmesini sağlayacakları düzenleme altına alınmıştır.¹³⁶

aj-Kanun Adamları İçin Talimatname

Kanun Adamları terimi, ister atama isterse seçimle göreve gelmiş olsunlar, özellikle gözaltına alma ve tutma gibi polisiye yetkiler kullanan bütün görevlileri kapsamaktadır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 17.12.1979 tarih ve 34/169 sayılı kararı ile kabul edilen Talimatname'nin 2. maddesi uyarınca “Kanun adamları görevlerini yerine getirirken, insan onuruna saygı gösterir ve insan onurunu korur ve bütün insanların sahip olduğu insan haklarını kullanmasını sağlar ve bunun yanında yer alır.”¹³⁷ Yine “İşkence Yasağı” başlıklı 5. maddede de hiçbir kanun adamının, işkence veya başka bir zalimane, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele veya ceza uygulayamayacağı, bu fiilleri teşvik edemeyeceği ve bunlara hoşgörü gösteremeyeceği ifade edilmiştir.¹³⁸

ak-Birleşmiş Milletler Zorla Kaybedilmeye Karşı Herkesin Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme

Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda 20 Aralık 2006 tarihinde kabul edilen “Birleşmiş Milletler Zorla Kaybedilmeye Karşı Herkesin Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme” 23 Aralık 2010 tarihinde yürürlüğe girmiştir.¹³⁹

Sözleşmenin 2. maddesinde “Zorla Kaybedilme” şu şekilde tanımlanmıştır:

“Bu Sözleşme'nin amaçları açısından “zorla kaybetme”, kişilerin, Devlet adına görev yapan veya Devletin yetkilendirmesi, desteği veya bilgisi dâhilinde hareket eden kişiler veya gruplar tarafından tutuklanması, gözaltına alınması, kaçırılması veya başka herhangi bir biçimde özgürlüğünden yoksun bırakılmasını takiben kaybolan kişinin özgürlüğünden yoksun bırakıldığının veya bulunduğu yerin ya da akibetinin gizlendiğinin reddedilmesini ve böylece yasa koruması dışında bırakılmasını ifade etmektedir.”¹⁴⁰ Tanımda yer alan “özgürlüğünden yoksun bırakılma” kavramı ile

¹³⁶ BALCI Muharrem,SÖNMEZ Gülden,Temel Belgelerde İnsan Hakları,2001,İstanbul,s.199-200

¹³⁷ BALCI/SÖNMEZ, s.211

¹³⁸ BALCI/SÖNMEZ, s.212

¹³⁹ DİNÇER Hülya,Kayıpları Görünür Kılmak: Birleşmiş Milletler Zorla Kaybedilmeye Karşı Herkesin Korunmasına Dair Sözleşme, www.hakikatadalethafiza.org/.../HülyaDinçer_KayıplarıGörünürKılmak.pdf.s.7.E.T. 22.10.2014

¹⁴⁰ DİNÇER, s.11

kastedilen, kişinin rızası hilafına özgürlüğünün elinden alınmasıdır.¹⁴¹ Sözleşme ayrıca, kişileri zorla kaybetmeyi uluslararası bir suç olarak yasaklamakta ve uluslararası hukuk önünde bireysel cezai sorumluluk esasını ve yargılanabilirliği kabul etmektedir.¹⁴² Son olarak vurgulanması gereken husus, Sözleşmesinin, uluslararası düzeyde ilk defa devletlere zorla kaybetmeyi ceza hukuklarında suç olarak düzenleme yükümlülüğü getirmesidir. Gerçekten Sözleşme'nin 7. maddesine göre tüm devletler kişileri zorla kaybetme suçunun ağırlığını göz önüne alarak bu suçu uygun araçlarla cezalandırmak zorundadırlar.¹⁴³

b-Bölgesel Nitelikte Belgeler

İnsan hakları ve özellikle konumuzu oluştura Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı ile ilgili bölgesel nitelikteki belgelerin incelenmesinde sırasıyla Amerika kıtası, Afrika kıtası ve son olarak Avrupa kıtasında ortaya çıkan belgelere değinilecektir.

ba-Amerika'da "Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı"

baa-Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi

"Dokuzuncu Amerikan Devletleri Konferansı" sonunda 2 Mayıs 1948 tarihinde¹⁴⁴ kabul edilen "Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi" toplam 38 maddeden oluşan bir belge olup, konumuz ile ilgili özellikle, Bildirinin "Haklar" başlıklı birinci bölümün 1.maddesinde "Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı" düzenleme altına alınmıştır.¹⁴⁵ Yine Bildirinin "Keyfi Gözaltına Alınmaya Karşı Korunma" başlıklı 25. maddesinde de,¹⁴⁶ "Hiç kimse, daha önce yürürlüğe konmuş yasayla öngörülen hallerde ve usullere uygun olması hali hariç özgürlüğünden yoksun bırakılmaz. Hiç kimse, yalnızca medeni hukuk/sözleşmesel nitelikte yükümlülüklerin yerine getirilmemesinden ötürü, özgürlüğünden yoksun bırakılmaz. Özgürlüğünden yoksun bırakılan her bireyin, bir mahkeme tarafından gecikmeksizin gözaltına alınmasının yasallığını netleştirme ve uygun olmayan bir gecikmeye mahal vardır. Her

---

¹⁴¹ TBMM. Başkanlığına arz edilen, 5237 sayılı Türk Ceza Kanununa bir madde eklenerek, Zorla Kaybettirme Suçunun düzenlenmesine dair kanun teklifi bulunmakta olup,06.05.2014 tarihli bu teklif henüz yasalamaamıştır. Teklifin detayları için bkz. <http://www2.tbmm.gov.tr/d24/2/2-2246.pdf>; E.T. 22.11.2014; DİNÇER, s.12

¹⁴² DİNÇER, s.9

¹⁴³ DİNÇER, s.21

¹⁴⁴ ÜNAL, s.141

¹⁴⁵ GEMALMAZ M.Semih, Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş,C.II, 2012, İstanbul, s.341-342

¹⁴⁶ GEMALMAZ, s.342

birey aynı zamanda, gözaltında tutulduğu sürede insanca muamele görmeye de hak sahibidir.” hükmü düzenlenmiş bulunmaktadır.

bab-Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi

22 Kasım 1969 tarihinde kabul edilip 18 Temmuz 1978 tarihinde yürürlüğe giren “Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi”¹⁴⁷ büyük ölçüde AİHS. nden izler taşımakta ve benzer şekilde sadece klasik haklara, yani medeni ve siyasi hak ve özgürlüklere yer vermektedir.¹⁴⁸

Sözleşmenin “Kişi özgürlüğü hakkı” başlıklı 7. maddesinde¹⁴⁹, herkesin kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına sahip olduğu, hiç kimsenin taraf devletin anayasa ya da yasaları ile önceden belirlenmiş sebep ve şartlar haricinde fiziksel özgürlüğünden yoksun bırakılmayacağı, hiç kimsenin keyfi olarak tutuklanamayacağı ve hapsedilemeyeceği düzenleme altına alınmıştır.

bac-Amerikalılar Arası İşkencenin Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi

9 Aralık 1985 tarihli “Amerikalılar Arası İşkencenin Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi” 28 Şubat 1987 tarihinde yürürlüğe girmiştir.¹⁵⁰ Sözleşme 2. maddesinde, “Birleşmiş Milletler İşkenceye ve Diğer Zalimce, İnsanlık Dışı Ya Da Onur Kırıcı Davranış Veya Cezaya Karşı Sözleşme” den esinlenerek işkence tanımını vermiş olup, birinci madde ile de taraf devletlere işkenceyi önleme ve cezalandırmayı genel bir yükümlülük olarak yüklemektedir.¹⁵¹

bad-Kişilerin Cebri Kaybedilmeleri Hakkında Amerikalılar Arası Sözleşme

9 Haziran 1994 tarihinde kabul edilip 28 Mart 1996 tarihinde yürürlüğe giren “Kişilerin Cebri Kaybedilmeleri Hakkında Amerikalılar Arası Sözleşme” 2. maddesinde “Cebri Kaybedilme” kavramını şu şekilde tanımlamıştır:

“Bu sözleşmenin amaçları bakımından cebri kaybedilme, her ne şekilde olursa olsun, Devlet ajanları tarafından işlenen yahut Devletin izni, desteği ya da rıza

¹⁴⁷ ARSLAN Volkan, Amerikalılar arası İnsan Hakları Sistemi, İnönü Ün.v.Hukuk.Fak. Der. 2012,C.3,S.2,s.268; GEMALMAZ, s.344; AKILLIOĞLU,s.253;

¹⁴⁸ GEMALMAZ,s.351

¹⁴⁹ AKILLIOĞLU,s.254; GEMALMAZ,s.353

¹⁵⁰ GEMALMAZ,s.412

¹⁵¹ GEMALMAZ,s.414-415

göstermesi yoluyla kişiler ya da kişiler grubu tarafından gerçekleştirilen ve bunu takiben, kaybedilen kişi hakkında bir bilginin bulunmaması yahut bu kişinin özgürlüğünden yoksun bırakıldığı hususunu teyit edecek ya da bu kişinin nerede bulunduğu hususunu açıklayacak bilgi verilmesinin reddedilmesi şeklinde açığa çıkan ve dolayısıyla bu kişinin uygulanabilir olan hukuk yollarına ve usuli güvencelere başvurusu olanağının engellenmesi sonucunu doğuran bir uygulama olarak, bir kişinin ya da kişilerin özgürlüğünden ya da özgürlüklerinden yoksun bırakılması tasarrufudur.”

Cebri kaybetmenin birden fazla insan hakkını ilgilendiren yönleri olduğu açık olup, bunlardan en başta geleni, mağdurun kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının ihlal edilmiş olmasıdır. Sözleşme'nin 1. maddesi de taraf devletlere, kişilerin kaybedilmelerine yol açacak uygulamalar yapmamayı ya da bunlara hoşgörü göstermemeyi, bu suçu işleyenleri cezalandırmayı, bu amaçla gerekli yasal, yönetsel, yargısal ya da diğer önlemleri almayı yükümlülük olarak öngörmektedir.¹⁵²

bae-Kadınlara Karşı Şiddetin Önlenmesi, Cezalandırılması ve Ortadan Kaldırılması Hakkında Amerikalılar Arası Sözleşme

9 Haziran 1994 tarihinde kabul edilen “Kadınlara Karşı Şiddetin Önlenmesi, Cezalandırılması ve Ortadan Kaldırılması Hakkında Amerikalılar Arası Sözleşme”, 5 Mart 1995 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşme'nin “Korunan Haklar” başlıklı II. bölümünün 4. maddesinde birtakım haklar zikredilirken, maddenin c bendinde bu haklar arasında “Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı” da açıkça vurgulanmıştır.¹⁵³

bb- Afrika'da “Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı”

bba-Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı

Afrika Birliği tarafından 27 Haziran 1981 tarihinde kabul edilen “Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı”, 21 Ekim 1986 tarihinde, yirmi altı devletin onay /katılımı şartının gerçekleşmesi ile yürürlüğe girmiştir.¹⁵⁴

Şartın “İnsan ve Halkların Hakları” başlıklı birinci bölümünün 5. maddesinde¹⁵⁵ her bireyin, insan olmasına yerleşik onuruna saygı gösterilme ve

¹⁵² GEMALMAZ,s.418-422

¹⁵³ GEMALMAZ,s.430-432

¹⁵⁴ GEMALMAZ,s.451;AKILLIOĞLU,s.254

¹⁵⁵ AKILLIOĞLU,s.255; GEMALMAZ,s.453

hukuksal statüsünün tanınması hakkına sahip olduğu ve devamlı sömürü ve aşağılamanın, özellikle kölelik, köle ticareti, işkence, zalimane, insanlık dışı ya da aşağılayıcı ceza ve muamele olmak üzere, her biçiminin yasak olduğu düzenleme altına alınmıştır. Peşi sıra gelen 6. maddede ise her bireyin kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına sahip olduğu, hiç kimsenin, yasa tarafından önceden düzenlenmiş nedenler ve koşullar haricinde özgürlüğünden yoksun bırakılamayacağı ve özellikle, hiç kimsenin keyfi olarak gözaltına alınamayacağı ya da gözaltında tutulamayacağı vurgulanmıştır.

bbb-Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı'na Ek Afrika Kadın Hakları Protokolü

Afrika Birliği tarafından 11 Temmuz 2003 tarihinde kabul edilip 25 Kasım 2005 tarihinde yürürlüğe giren protokolün “Kişinin Yaşam, Bütünlük ve Güvenlik Hakları” başlıklı 4. maddesinde her kadın, yaşamına ve kişi olarak bütünlük ve güvenliğine saygı gösterilmesi hakkına sahip olduğu ve her türlü istismar, zalimane, insanlık dışı veya küçük düşürücü ceza ve muamele yasak olduğu kayıt altına alınmıştır.¹⁵⁶

bc-Avrupa'da“Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı”

Avrupa temelinde “Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkı” ile ilgili belgelerin incelenmesinde sırasıyla, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Avrupa Birliği (AB) ve son olarak da Avrupa Birliği bünyesinde ortaya çıkan belgelere değinilecektir.

bca- Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı Tarafından Kabul Edilen Belgeler

Başlangıçta “Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı” adını taşıyan uluslararası toplantı süreci iken,¹⁵⁷ 1994 Budapeşte Zirvesinde alınan kararla Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) adını almıştır. AGİK Belgeleri, nitelikleri itibariyle uluslararası sözleşmeler şeklinde hazırlanmadığı için, imzalayan devletler açısından uluslararası sözleşmeler gibi bağlayıcı olmayıp, hak ve yükümlülük doğurmamaktadır. Bu sebeple, bu belgeler, imza atan devletlerin iç hukuk sistemlerindeki kurumlar tarafından onaylanma işlemine tabi tutulmamışlardır.¹⁵⁸

---

¹⁵⁶ GEMALMAZ,s.499-502

¹⁵⁷ AKILLIOĞLU,s.307

¹⁵⁸ BALCI/SÖNMEZ, s.351

bcB-Helsinki Nihai Senedi

1975 yılında Helsinki'de gerçekleştirilen Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansında, katılan devletler, bir dizi kararlar almışlardır. “Helsinki Nihai Senedi” olarak adlandırılan belgenin başlangıcında yer alan “Katılan Devletler Arasındaki İlişkileri Yöneten İlkeler Bildirgesi”nin 7. maddesinde, katılan Devletlerin, ırk, cinsiyet, dil ve din ayrımı gözetmeksizin, herkes için, düşünce, vicdan, din ya da inanç özgürlüklerini de kapsamak üzere, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı gösterecekleri ayrıca, insan kişiliğinin özündeki onurdan doğan ve kişinin özgür ve tam gelişmesi için zorunlu bulunan, yurttaşlık hak ve özgürlükleriyle, siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel ve başkaca hakların ve özgürlüklerin etkin biçimde kullanılmasını geliştirip destekleyecekleri düzenleme altına alınmıştır.¹⁵⁹

bcc-Yeni Bir Avrupa İçin Paris Anlaşması

Literatüre “Paris Şartı” olarak geçen bu anlaşma, 1990 yılında Paris'te gerçekleştirilen toplantı sonucunda imzalanmıştır.¹⁶⁰ Paris Şartı'nın giriş bölümünde, “İnsan Hakları Demokrasi ve Hukukun Üstünlüğü” başlığı altında, katılan devletlerce alınan kararlar arasında yer alan şu hüküm, konumuz açısından önem taşımaktadır:

“Hiç kimsenin, keyfi tutuklamaya da göz altına alınmaya, işkenceye veya diğer zalimane, insan onuruyla bağdaşmayan ya da aşağılayıcı muameleye veya cezaya tabi tutulamayacağını...teyit ederiz.”¹⁶¹

bcd-AGİK İnsani Boyut Konferansı Moskova Toplantısı Belgesi

3 Ekim 1991 tarihinde yapılan toplantıda kabul edilen ve kısaca “Moskova Belgesi” olarak adlandırılan belgenin II numaralı bölümünde “Gözaltı ve Tutuklamalar” başlığı altında kabul edilen düzenleme çalışmamız açısından önemi haizdir. Düzenlemeye göre:

“Özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilere insanca ve insan onuruna saygı göstererek, insan haklarına ilişkin standartlara saygı gösterirler.

Katılımcı Devletler ayrıca şunları temin ederler:

¹⁵⁹ BALCI/SÖNMEZ, s.352;AKILLIOĞLU, s.309

¹⁶⁰ AKILLIOĞLU,s.311

¹⁶¹ BALCI/SÖNMEZ, s.356

-Hiç kimse yasayla belirlenmiş esaslara ve usuller aykırı olarak özgürlüğünden yoksun bırakılamaz.

-Gözaltına alınan veya tutuklanan kimse tutuklanma nedeni hakkında, anladığı bir dilde derhal bilgilendirilir.

-Gözaltına alınmasının ya da tutuklanan kimse derhal yargıç önüne çıkarılır. Eğer gözaltı veya tutuklama hukuka aykırı ise gecikmeksizin serbest bırakılır.

-Bir suçlama yöneltilen herhangi bir kimse, bizzat veya temsilcisi vasıtasıyla kendisini savunma hakkına sahiptir. Müdafî tayini için gerekli ücret ve masrafları ödeyemeyecek durumda olanlara ücretsiz hukukî yardım verilir, müdafî tayin edilir.

-Gözaltına alınan ya da tutuklanan herhangi bir kimse, gecikmeksizin gözaltına alınması, tutuklanması ve nerede tutulduğu hususlarında, yakınlarını bildirim yapmak hakkına sahiptir. Bu hakkın kullanımına getirilecek kısıtlamalar ancak yasa ile uluslararası standartlara uygun şekilde yapılabilir.

-Gözaltına alınan veya tutuklanan kişilerin itirafa zorlanması veya başkaları aleyhine tanıklık yapması için görevlilerin yapabilecekleri baskılara karşı etkin önlemler alınmalıdır.

-Sorgulama süresi ve sorgulamalar arasındaki zaman aralıkları iç hukuka uygun olarak kayıt ve tescil edilmelidir.

-Gözaltına alınan kimsenin ya da avukatının, özellikle işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamelelere karşı, yetkili mercilerden talep ve şikâyetle bulunma hakkı vardır. Bu tür bir istem ya da şikâyet ile derhal ilgilenilir ve gecikilmeksizin gereği yapılır.

-Eğer talep ya da şikâyet reddedilirse ya da aşırı bir gecikme olursa, şikâyetçi bu şikâyetini bir yargıç ya da başka bir yetkili önüne getirme konusunda yetkilidir. Böyle bir şikâyet ya da istem yapıldığı için ne gözaltına alınan ya da hapsedilen kişi ne de şikâyeti zarar görmemelidir. Hukuka aykırı gözaltına alınmanın ya da tutuklanmanın mağduru olan herhangi bir kimsenin bundan ötürü tazminat hakkı vardır.

Katılımcı Devletler, gözetiminde bulunan ya da hapsedilen bireylerin bu durumlarına ilişkin koşulları iyileştirecek önlemleri almaya çaba harcarlar.”¹⁶²

bce-Avrupa Birliği Tarafından Kabul Edilen Belgeler

Avrupa Birliği'nin oluşumuna öncülük eden “Avrupa Topluluğu”nun esas hedefi, ekonomik bütünleşmeyi sağlamak,¹⁶³ ekonomik ve teknik karakterli bir yapılanmayı gerçekleştirmek olup, öncelikleri arasında insan hakları yer almamakta idi.¹⁶⁴ 1992 yılında Maastricht Antlaşması ile Avrupa Birliği'nin kuruluşunu takiben,¹⁶⁵ temel hakların korunması konusu AB hukukunda önemi giderek artan ve tartışılan bir konu olmuştur. O güne kadar AB'ne ilişkin antlaşmalarda, kodifiye edilmiş bir temel haklar katalogu bulunmamaktadır.¹⁶⁶ Keza her ne kadar Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa Birliği Adalet Divanı kararlarında yer alıyor olsa da, Sözleşme, Birlik açısından tam olarak geçerlilik taşımamakta, ayrıca, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa Birliği'nin şu anki bütünleşme sürecinde etkili bir temel hak koruması için zorunlu olan bütün hakları da içermemektedir. AİHS. birkaç istisna hariç ekonomik ve sosyal haklara ve Birlik vatandaşlığı ile ilişkili haklara yer vermemektedir.¹⁶⁷ İşte bu düşüncelerle 2000 yılı Aralık ayında Fransa'nın Nice kentinde düzenlenen zirvede “Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı” kabul edilmiştir.¹⁶⁸ Belge, AB'nin, insan haklarının korunması ve geliştirilmesine yönelik en özlü ilkelerini içermektedir.¹⁶⁹ Temel Haklar Şartı, Avrupa Birliği'nin hukuki değerlerini yazılı olarak tespit etmekte olup bu değerler hem Avrupa Birliği'ne girecek aday ülkeler için hem de Birliğin üçüncü ülkelere karşı yürüteceği insan hakları politikası için uyulması zorunlu bir temel teşkil etmektedir. Kısacası Temel Haklar Şartı, Birliğin genişlemesi ve dış politika alanında etki doğuracaktır.¹⁷⁰

---

¹⁶² BALCI/SÖNMEZ, s.360-361

¹⁶³ SANCAR Mithat, İnsan Hakları Korumasında AB Sistemi,Hukuk Kurultayı,2004,Ankara Barosu Yayınları,s.266

¹⁶⁴ METİN Yüksel, AB Temel Haklar Şartı, AÜSBF Dergisi,2002,C.57,S.4,s.37

¹⁶⁵ GÜNEŞ M.Ahmet, Lisbon Antlaşması Sonrasında Avrupa Birliği,Gazi Üniv.Hukuk Fak.Der.,2008, C.12,S,1-2,s.741

¹⁶⁶ METİN,s.37

¹⁶⁷ METİN,s.40-41

¹⁶⁸ ODYAKMAZ Zehra, İnsan Haklarının Korunmasında AB Sistemi,Hukuk Kurultayı, 2004,Ankara Barosu yay.,s.258

¹⁶⁹ DOĞAN,s.166

¹⁷⁰ METİN,s.62

Şart'ın konumuzla doğrudan ilgili düzenlemesi, 6. maddede yer almakta olup,¹⁷¹ “Özgürlük ve Güvenlik Hakkı” başlığını taşıyan madde, “Herkes kişisel özgürlük ve güvenlik hakkına sahiptir.” şeklinde, kısa, sadece hakkın varlığını saptayan ama sınırlama sebeplerini içermeyen bir yapıya sahiptir. Konumuzla ilgili 49. madde ise, kısaca “Suç ve Cezaların Kanuniliği” ilkesini kabul etmiş ve hiç kimsenin, işlendiği sırada ulusal ya da uluslararası hukuka göre suç kabul edilmeyen bir eylem veya ihmalden dolayı suçlu sayılmayacağını ve hiç kimseye, suçun işlendiği sırada verilmesi gereken cezadan daha fazlası verilemeyeceğini hükme bağlamıştır.

bcf-Avrupa Konseyi Tarafından Kabul Edilen Temel Belge Olarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

On batı Avrupa ülkesinin, 5 Mayıs 1949 tarihinde Londra’da toplanarak imzaladıkları “Avrupa Konseyi Statüsü”nün 3 Ağustos 1949 tarihinde yürürlüğe girmesi ile Avrupa Konseyinin kuruluşu tamamlanmıştır.¹⁷²Konsey kurulur kurulmaz, insan haklarının korunması ve geliştirilmesi sorununa öncelik vermiş ve bu amaçla hazırlanan “İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi” yani kısaca AİHS. 4 Kasım 1950 tarihinde Roma’da imzalanmış ve 3 Eylül 1953 tarihinde de yürürlüğe girmiştir.¹⁷³

Sözleşmenin 5. maddesi “Özgürlük ve Güvenlik Hakkı” başlığı ile kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkını güvence altına almıştır. Maddenin 1. fıkrasının ilk cümlesi ile herkesin özgürlük ve güvenlik hakkına sahip olduğu ifade edilmiştir. Görüldüğü üzere madde, kişi özgürlüğünün yanında kişi güvenliği kavramına da yer vermiş olup bu iki kavramın bir bütün olarak anlaşılması ve güvenlik kelimesinin, özgürlüğe yapılacak tüm keyfi müdahalelere karşı kişinin korunması hususunu ifade ettiği kabul edilmelidir. Bu doğrultuda güvenlik hakkı mutlak bir nitelik taşıırken, özgürlük hakkı, maddede sayılan hallerde sınırlanabilecektir.¹⁷⁴

Kişi özgürlüğü, içerik olarak bireyin fizik ya da beden özgürlüğü, yani bir yere kapatılmaması, tutulu ya da tutuklu bulunmaması hakkıdır.¹⁷⁵ Bir başka deyişle bu

¹⁷¹ DOĞAN,s.168

¹⁷² GÖZÜBÜYÜK/GÖLCÜKLÜ, s.8

¹⁷³ GEMALMAZ, s.12;ÖZDEK Yasemin, Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye,2004,TODAİE yay. Ankara, s.27;AKILLIOĞLU, s.218;DOĞAN, s.201

¹⁷⁴ GÖZÜBÜYÜK/GÖLCÜKLÜ, s.222-223; SARIGÜL Tanju, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesinde Kişiy Tanınan Özgürlük ve Güvenlik Hakkı,2013,Ankara,s.33

¹⁷⁵ GÖZÜBÜYÜK/GÖLCÜKLÜ, s.221

hak, kişinin güvenlik içinde olmasını; onun keyfi olarak yakalanmak, gözaltında tutulmak, tutuklanmak, cezalandırılmak suretiyle hareket özgürlüğünün kısıtlanıp, istediği yere gidip gelebilme, dolaşabilme serbestliğinin kaldırılmamasını ve bunun güvencesi içinde yaşamını sürdürmesini ve geliştirmesini ifade eder.¹⁷⁶ Beşinci maddenin temel amacı, bireyi keyfi olarak özgürlüğünün sınırlanmasına karşı korumak ve buna dair güvenceler vermektir. İster özgür, isterse özgürlüğü kısıtlanmış herkes bu haktan yararlanır.¹⁷⁷ O halde AİHS. nin 5. maddesindeki düzenlemesi sadece bireyin fiziksel özgürlüğü ile ilgilidir.¹⁷⁸

Değinilmesi gereken bir konu da, özgürlükten mahrumiyet ile seyahat özgürlüğünün sınırlandırılması kavramlarının farklı özellikte olduklarıdır. AİHM. nin Guzzardi/İtalya kararında¹⁷⁹ belirttiği üzere, 5. madde seyahat özgürlüğünün kısıtlanması ile ilgili değildir. Bir kimsenin kişi özgürlüğünden yoksun bırakılıp bırakılmadığını belirlemede kalkış noktası, o kişinin içinde bulunduğu somut durum olup, uygulanan tedbirin türü, süresi, etkileri ve uygulanma tarzı gibi bütün faktörler dikkate alınmalıdır.¹⁸⁰ Ancak Mahkeme, Guzzardi davasında mafya üyesi olduğundan kuşkulandıdığı için 50 km²'lik adada zorunlu ikamete tabi tutulan fakat sadece 800 metre çaplı bir alanda serbestçe dolaşabilen başvuruçunun bu şekilde tutulmasını özgürlük hakkına bir müdahale olarak görmüştür. O halde denilebilir ki Mahkeme'ye göre özgürlüğün kısıtlanmış olması için mutlaka bir nezarethanede veya hapisanede tutulmak gerekmemektedir.¹⁸¹ Mahkeme bu doğrultuda, özgürlükten yoksun bırakma ile özgürlüğün kısıtlanması arasındaki farkın, nitelik veya öz farkı olmayıp, derece ve yoğunluk farkı olduğunu ifade etmiştir.¹⁸² Somut olayın özelliklerine göre, kişinin normal yaşamını sürdürmesini imkânsız hale getirecek şekilde özgürlüğünden yoksun bırakılması hallerinde, 5. madde uygulama alanı bulacaktır.¹⁸³ Bu yönde olmak üzere Avrupa İnsan Hakları Komisyonu, gece sokağa çıkma yasağı uygulamasını sınırlama;

---

¹⁷⁶ SARIGÜL, s..32

¹⁷⁷ TEZCAN/ERDEM/SANCAKDAR/ÖNOK, s.175-176

¹⁷⁸ ÖZDEK,s.179

¹⁷⁹ AİHM. nin 06.11.1980 tarih ve 7367/76 başvuru numaralı kararı

¹⁸⁰ TEZCAN/ERDEM/SANCAKDAR/ÖNOK, s.176-177

¹⁸¹ DOĞRU Osman, Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği, Anayasa ve Uyum Yasaları Paneli,2003,TBB yay. s.211

¹⁸² GÖZÜBÜYÜK/GÖLCÜKLÜ, s.222; TEZCAN/ERDEM/SANCAKDAR/ÖNOK, s.177-178

¹⁸³ SARIGÜL,36; TEZCAN/ERDEM/SANCAKDAR/ÖNOK, s.177

bir bölge ya da mahalle halkını evlerinde kapalı tutmayı ise mahrumiyet olarak kabul etmiştir.¹⁸⁴

AİHS. nin 5. maddesi, doğrudan iç hukuka gönderme yapılan durumlardan birisidir. Nitekim maddenin birinci fıkrası, devamında gelen a-f bentleri uyarınca yapılacak özgürlük mahrumiyetlerinin, yasanın öngördüğü usule uygun olması gerektiğini belirtmiş olup, bu kapsamda mahrumiyetin, ulusal hukuka uygun yapılar yapılmadığını denetlemek, Sözleşme organlarının yetkisi dâhilindedir.¹⁸⁵ AİHM. ne göre iç hukuku yorumlamak öncelikli olarak ilgili devlet yargı organlarına aittir. Fakat iç hukuka uygun hareket edilmemesi Sözleşme'nin ihlali sonucunu doğuracağından, AİHM. nin dolaylı olarak işlemin iç hukuka uygun olup olmadığını da denetlemesi gerekmektedir.¹⁸⁶ Sözleşme'ye taraf bir ülke için, “yasada belirlenen yollar dışında hiç kimse özgürlüğünden yoksun bırakılamaz” hükmünden anlaşılacağı üzere, iç hukuk düzenlemelerinin de net olarak tanımlanması ve uygulamanın da öngörülebilir olması gerekmektedir.¹⁸⁷ AİHM. Winterwerp/Hollanda kararında¹⁸⁸ Sözleşmenin 5. maddesi ile iç hukuka gönderme yapıldığını ve iç hukuktaki usulün de, 5. maddenin amacına uygun olması gerektiğini, Mahkemenin de iç hukukta öngörülen usule uygunluk bulunup bulunmadığını inceleme yetkisinin bulunduğu hükmetmiştir.¹⁸⁹ Özetle denilebilir ki, 5. madde açısından, özgürlükten yoksun kılmanın, ulusal alanda var olan kurallara uygun olarak yapılması, yapılan işlemin Sözleşmeye uygunluğunun ön şartıdır.¹⁹⁰

Ulusal hukuka tamamen uyulması şartının yanı sıra, herhangi bir özgürlükten mahrumiyet uygulamasının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin “hukuka uygunluk” anlayışıyla da bağdaşması gerekir. Nitekim Kurt-Türkiye davasında,¹⁹¹ AİHM. vermiş olduğu kararda “herhangi bir özgürlükten mahrumiyet uygulamasının yalnızca ulusal hukuka esas ve usul olarak uyması değil, aynı zamanda kişinin keyfî uygulamalardan korunmasına ilişkin hükümler bulunan Sözleşmenin 5. maddesinin amacına da uygun

---

¹⁸⁴ GÖZÜBÜYÜK/GÖLCÜKLÜ, s.222

¹⁸⁵ GÖZÜBÜYÜK/GÖLCÜKLÜ, s.224

¹⁸⁶ ŞAHBAZ, s.171

¹⁸⁷ AKGÜL M.Emin, Kişi Hürriyeti ve Güvenliği Bağlamında, AİHS.ve Anaya Hükümleri Çatışmasında Öncelikli Uygulama Sorunu,2010,TBB Der. S.87,s.123

¹⁸⁸ AİHM.nin 24.10.1979 tarih ve 6301/73 başvuru numaralı kararı

¹⁸⁹ GÖZÜBÜYÜK/GÖLCÜKLÜ, s.224

¹⁹⁰ TEZCAN/ERDEM/SANCAKDAR/ÖNOK, s.178

¹⁹¹ AİHM.nin 25.05.1998 tarih ve 24276/94 başvuru numaralı kararı

olması gerekir.” diyerek bu durumu açıklığa kavuşturmuştur.¹⁹² Bu nedenle AİHM. özgürlüğü kısıtlayıcı işlemin ulusal hukuka uygunluğunun bulunup bulunmadığını denetlemenin yanında, Sözleşme'nin 5. maddesinde güdülen amaca uygunluğun da denetimini yapmaktadır.¹⁹³

Sözleşme'de olmayan ama iç hukukta yer alan bir yasal sebebe dayanılarak yapılan özgürlük kısıtlaması Sözleşme'yi ihlal edecektir. Nitekim AİHM. Engel ve diğerleri kararında,¹⁹⁴ Hollanda askeri disiplin hükümleri gereğince komutan emriyle verilen iki günlük oda hapsi cezasının, 5. maddenin 1. fıkrasında öngörülen meşru kısıtlama sebeplerinden birine girmediği gerekçesiyle Sözleşme'yi ihlal ettiği sonucuna varmıştır.¹⁹⁵

Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı ile ilgili olarak 5. maddede sayılan yoksun bırakılma halleri, sınırlı bir şekilde sayılmış olup bu durumlar dışında hiçbir surette özgürlükten yoksun bırakılmak mümkün değildir.¹⁹⁶ Bu hallerin yorum ile genişletilmesi söz konusu olmayıp¹⁹⁷ dar yoruma tabi tutulmaları gerekmektedir.¹⁹⁸ Bu yoksunluk halleri ile yoksun bırakılan kişilerin haklarının incelenmesi, bir diğer başlık altında yapılacaktır.

Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı ile bağlantılı olarak kabul edilen bir diğer belge ise, kısa adı “4 Numaralı Protokol” olan “İnsan Haklarını ve Temel Özgürlüklerini Koruma Sözleşmesinin, Sözleşmede ve Birinci Protokolde Hâlihazırda Yer Alanlardan Başka Belli Hakları ve Özgürlükleri Güvence Altına Alan Protokol No.4” dür. 16 Eylül 1963 tarihinde imzaya açılan protokol, 2 Mayıs 1968 tarihinde yürürlüğe girmiştir.¹⁹⁹

4 numaralı protokolün 1. maddesi uyarınca “Hiç kimse, yalnızca akdi ilişkiden doğan bir yükümlülüğü yerine getirememiş olmasından dolayı özgürlüğünden yoksun bırakılamaz.” Sözleşmede adı geçen bu yükümlülük, bir sözleşmeden, yani özel hukuk ilişkisinden doğan bir yükümlülüğü kastetmekte olup, kamu hukukundan yahut kanun

¹⁹² MACOVEİ Monica, Kişinin Özgürlük ve Güvenlik Hakkı, Avrupa Konseyi yay.,2002,s.20-21

¹⁹³ KESKİN,s.54

¹⁹⁴ AİHM.nin 08.06.1976 tarih ve 5100/71 başvuru numaralı kararı

¹⁹⁵ DOĞRU Osman, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi İçtihatları, C.I, Adalet Bakanlığı yay. 2003, s.145 vd'

¹⁹⁶ GÖZÜBÜYÜK/GÖLCÜKLÜ, s.226

¹⁹⁷ AKILLIOĞLU,s.222

¹⁹⁸ TEZCAN/ERDEM/SANCAKDAR/ÖNOK, s.179;ŞAHBAZ, s.172

¹⁹⁹ GEMALMAZ,s.108

veya mahkeme kararından kaynaklanan yükümlülükler, maddenin kapsamına girmemektedir.²⁰⁰ Ayrıca bu hükmün, sadece iradi olmayan yerine getirememelerine ilişkin olduğu da belirtilmelidir.²⁰¹

III-KİŞİ ÖZGÜRLÜĞÜ VE GÜVENLİĞİ HAKKININ SINIRLANMASI

A-Genel Olarak

Gerçek anlamda hürriyetten bahsedebilmek ve hürriyetin uygulamada bir anlam kazanabilmesi için, sınırlarının saptanması, kullanılma yollarının tespiti, ayrıntılı kurallarla çerçevelenmesi, kısacası düzenlenmeleri gereklidir zira artık sınırsız hürriyet diye bir şeyin olmayacağı, sınırsız hürriyetin anarşi ve neticede hürriyetsizliğe yol açacağı, uzun boylu açıklamayı gerektirmeyen bir gerçektir.²⁰² Mutlak özgürlük toplum ve devlet hayatı içinde yer alamaz. Devletin ve toplumun var olabilmesi için ve sürekliliğini sağlamak için özgürlükleri sınırlamak zorunludur. Hürriyetin düzenlenmesi, belirli sınırlara sokulması, bir yandan kamu düzenini sağlamak açısından gerekli iken, öte yandan bireylerin kendi menfaatleri açısından da önem taşımaktadır. Gerçekten, genel ilkeleri tespit edilmiş fakat sınırları çizilmemiş hürriyetlerin, bireyler için pratik hiçbir değeri olmayacaktır.²⁰³

Bir temel hakkın sınırlandırılması ile kastedilen, temel haklara ilişkin düzenlemeler ile koruma altına alınmış olan alanı daraltma sonucunu doğuran müdahalelerdir. Temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması, hak ve hürriyetlerin anayasa ile öngörülen veya belirlenen alanları içinde kişiye sağlanan imkânların kanunla daraltılması anlamına gelir.²⁰⁴

Temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasının anayasal ve yasal sınırlandırma olarak tasnifine geçmeden önce vurgulamak gerekir ki, açıkça belirtilmiş olmasa bile bazı hak ve hürriyetlerin kendi niteliklerinden doğan, başka bir ifade ile eşyanın tabiatında var olan sınırları vardır. Bunlar objektif sınırlar olarak adlandırılır²⁰⁵ ve

---

²⁰⁰ GÖZÜBÜYÜK/GÖLCÜKLÜ, s.260

²⁰¹ TEZCAN/ERDEM/SANCAKDAR/ÖNOK, s.175

²⁰² KAPANİ,s.217

²⁰³ KAPANİ,s.228-229

²⁰⁴ SAĞLAM, s.54

²⁰⁵ ÖZBUDUN,s.113

özgürlüğün niteliğinden doğan sınırlardır. Örneğin dilekçe hakkı, objektif sınırlılığı gereği, hakaret ve tehdit unsurlarını taşımaya izin vermez.²⁰⁶

Anayasal sınırlama, temel hak ve özgürlüklerin doğrudan anayasada öngörülen sebeplerle ve yine doğrudan anayasa ile sınırlamasını ifade eden, yasama organına bu konuda bir takdir hakkı verilmeden²⁰⁷ sınırlama yapılmasını öngören bir kavramdır. Yapılan sınırlama, hürriyetin hangi şartlarla kabul edildiğini ortaya koymaktadır. Anayasa'da öngörülen bu sınırlar hakkın tanımında yer alırlar ve o hakkın anayasal sınırlarını oluştururlar. Bu sınırlamanın anlamı anayasaca belirtilen hakkın hangi koşullarda tanımlandığı yani hak olarak kabul edildiğidir. Örneğin toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı, ancak onun “silahsız ve saldırısız” olması halinde mevcuttur.

Sınırlamanın, belli bir hakkın, Anayasa'da öngörülmuş ya da belirlenmiş bulunan norm alanına yasa yoluyla dışarıdan yapılan ve bu alan içinde kişiye sağlanan olanakları daraltan bir müdahale olduğu²⁰⁸ şeklindeki tanımda vurgulandığı üzere, yasal sınırlama, kanun aracılığı ile yapılan sınırlamayı ifade etmektedir. Keza Anayasa Mahkemesi vermiş olduğu bir kararda da²⁰⁹ “sınırlama belirli bir temel hak ve özgürlüğün anayasada öngörülen ya da belirlenen alanı içinde kişiye sağlanan olanakların yasa koyucu tarafından daraltılmasıdır” demek suretiyle aynı hususu vurgulamıştır. Yasa koyucunun inisiyatifine bırakılan bu sınırlama türü, ya herhangi bir sınırlama sebebi öngörmeme durumunda, basit yasa kayıtlı sınırlamalar ya da sınırlama sebebi öngörmesi halinde ise nitelikli yasa kayıtlı sınırlamalar olarak ikili bir ayırmda karşımıza çıkmaktadır.²¹⁰ O halde anayasada kanun koyucuya temel hak ve hürriyetleri sınırlama yetkisi verilirken, basit yasa kayıtlı sınırlamalarda herhangi bir sebep gösterilmemekte iken; nitelikli yasa kayıtlı sınırlama söz konusu olduğunda, sınırlama yaparken temel alması gereken sebepler kanun koyucuya gösterilmektedir.²¹¹

---

²⁰⁶ FENDOĞLU H.Tahsin,2001 Anayasa Değişikliği Bağlamında Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması-AY.m.13-Anayasa Yargısı Der.,2002,C.19,s.121

²⁰⁷ YÜZBAŞIOĞLU Necmi, Türk Anayasa Yargısında Anayasallık Bloku,1993,İstanbul,s.214

²⁰⁸ SAĞLAM, s.23

²⁰⁹ 20.01.1993 tarih ve E.92/36, K.93/4; AMKD, C.1,S.29,s.219

²¹⁰ SAĞLAM Mehmet, Ekim 2001 Tarihinde Yapılan Anayasa Değişiklikleri Sonrasında Düzenlendikleri Maddede Hiçbir Sınırlama Nedenine Yer Verilmemiş Olan Temel Hak Ve Özgürlüklerin Sınırı Sorunu, Anayasa Yargısı Der.,2002, C.19, s.238

²¹¹ SAĞLAM M. s.239

Nitelikli yasa kayıtlı sınırlama nedenlerinin de iki farklı şekilde düzenlendiği söylenebilir. Birinci tür düzenlemede, temel hak ve özgürlüklerin tamamı için geçerli olacak genel sınırlama sebepleri yer almakta iken; ikinci türde, her bir temel hak ve hürriyet için ayrı ayrı sınırlama nedenleri hak ve özgürlüklerin düzenlendikleri ilgili maddelerde bulunmaktadır.²¹² Nitekim 1982 Anayasası 13. maddesinin ilk halinde tüm hak ve hürriyetler için geçerli genel sınırlama sebebi yer almakta iken; 03.10.2001 tarih ve 4709 sayılı yasa ile yapılan değişiklik ile bu genel sınırlama sebepleri kaldırılarak, her bir temel hak ve hürriyetin, sadece düzenlendiği maddede yer alan özel sebeplerle sınırlanabileceği düzenleme altına alınmıştır. 2001 yılında yapılan değişikliğinden sonra Anayasa'nın 13. maddesinin, genel bir sınırlama maddesi özelliğini kaybettiği ve genel sınırlandırma sebebine yer vermeyen Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi sistemine uygun olduğu söylenebilir.²¹³

B-Türk Hukukundaki Düzenlemeler

1-Temel Hak ve Hürriyetlerin Anayasal Bakımdan Sınırlanması

Anayasamızda düzenlenen temel hak ve hürriyetlerin milletlerarası antlaşma ve belgelerle içerikleri itibari ile büyük bir benzerlik göstermesi, hatta bazı hükümlerin değişiklik yapılmaksızın olduğu gibi alınması, anayasa yapım sürecinde, bu metinlerden büyük ölçüde yararlandığını ortaya koymaktadır. Fakat anayasamızda bulunan, temel hak ve hürriyetler için geçerli olacak sınırlamalar, uluslararası sözleşmelerde yer alan sınırlarla kıyaslanamayacak ölçüde fazladır. Aynı şekilde sınırlama sebeplerinin, 1961 Anayasasına oranla da çok fazla olduğu belirtilmelidir.²¹⁴

1982 Anayasasında temel hak ve hürriyetlerin sınırlanmasına ilişkin ana düzenleme 13. maddede yer almaktadır. Belirtildiği üzere madde, 4709 sayılı yasa ile değişikliğe uğramış olduğundan konuyu, değişiklik öncesi ve sonrası durumları ayrı ayrı incelemek faydalı olacaktır.

a-2001 Anayasa Değişikliği Öncesi

---

²¹² SAĞLAM M. s.239-240

²¹³ ÖZBUDUN,s.112; Ayrıca Anayasada genel sınırlama sebeplerine yer verilmesi ile her temel hak ve hürriyetin özel sebebe dayanarak sınırlandırılması hakkında anlamlı bir farklılık olmadığı hakkında düşünce için bkz. ERGÜL Ozan, Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırılması Sorunu, Ankara Barosu Uluslararası Hukuk Kurultayı, 2012, C.1, s.191-192

²¹⁴ ÖZBUDUN, s.113

1982 Anayasasının 13. maddesinin ilk hali şu düzenlemeyi içermekte idi: “*Temel hak ve hürriyetler, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, milli egemenliğin, Cumhuriyetin, milli güvenliğin, kamu düzeninin, genel asayişin, kamu yararının, genel ahlakın ve genel sağlığın korunması amacıyla ve ayrıca Anayasanın ilgili maddelerinde öngörülen özel sebeplerle, Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak kanunla sınırlanabilir.*”

Temel hak ve hürriyetlerle ilgili genel ve özel sınırlamalar demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olamaz ve öngörüldükleri amaç dışında kullanılamaz.

Bu maddede yer alan genel sınırlama sebepleri temel hak ve hürriyetlerin tümü için geçerlidir.”

Temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasına ilişkin bu düzenleme ile 1961 Anayasası döneminde uygulanan “Kademeli Sistem” bir kenara bırakılmıştır.²¹⁵ 1982 Anayasasının ilk halinde kabul edilen sınırlama düzenine kısaca bakmak gerekmektedir.

aa- Anayasanın 13. Maddesinde Yer Alan Genel Sınırlama Sebepleri

13. maddenin ilk halinde yer alan ve anayasada yer alan bütün temel hak ve hürriyetler için geçerli olduğu kabul edilen²¹⁶ genel sınırlama sebepleri şunlardır:

- *Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün korunması*
- *Milli egemenliğin korunması*
- *Cumhuriyetin korunması*
- *Milli güvenliğin korunması*
- *Kamu düzeninin korunması*
- *Genel asayişin korunması*
- *Kamu yararının korunması*
- *Genel ahlakın korunması*
- *Genel sağlığın korunması*

²¹⁵ TANÖR (İnsan Hakları) s.333; ÖZBUDUN, s.111;

²¹⁶ Bu sebeplerin, hiçbir özel sınırlama sebebi içermeyen hak ve hürriyetler için de geçerli olduğu hakkındaki bir Anayasa Mahkemesi kararı için bkz. 06.10.1986 tarih ve E.85/21,K.86/23, AMKD, 1987,S.22,s.224

ab-Özel Sınırlandırma Sebepleri

Bu sınırlama sebepleri, doğrudan anayasada yer alan ve temel hak ve hürriyetin anayasal tanımında yer alıp bu sınırlar içerisinde hakkın tanındığı sebeplerdir. Örneğin Anayasanın 34. maddesinde toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkının, “silahsız ve saldırsız” olmak şartıyla var olduğuna ilişkin düzenleme, hakkın ancak bu sınırlama ile tanındığını gösteren özel bir sınırlama sebebidir.²¹⁷

ac- Temel Hak ve Hürriyetlerin Kötüye Kullanılması Yasağı

1982 Anayasasının “Temel Hak ve Hürriyetlerin Kötüye Kullanılmaması” başlıklı 14. maddesinin ilk hali uyarınca;

“Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbiri, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin bir kişi veya zümre tarafından yönetilmesini veya sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde egemenliğini sağlamak veya dil, ırk, din ve mezhep ayırımı yaratmak veya sair herhangi bir yoldan bu kavram ve görüşlere dayanan bir devlet düzenini kurmak amacıyla kullanılamazlar.

Bu yasaklara aykırı hareket eden veya başkalarını bu yolda teşvik veya tahrik edenler hakkında uygulanacak müeyyideler, kanunla düzenlenir.

Anayasanın hiçbir hükmü, Anayasada yer alan hak ve hürriyetleri yok etmeye yönelik bir faaliyette bulunma hakkını verir şekilde yorumlanamaz.”

Maddeye bakıldığı zaman, aslında hukukun genel ilkelerinden birisi olan “Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağı”nın tekrarlanmasından ibaret olduğu görülecektir. Hakkın kötüye kullanılmasının, hiçbir hukuk düzeninde kabul görmeyeceği gerçeği karşısında, madde fuzuli bir tekrardan başka bir nitelik taşımamaktadır.²¹⁸ Ayrıca maddenin en eleştiri konusu olan yönleri ise, bir eyleme, faaliyete dönüşmemiş düşünce açıklamalarını dahi sınırlayıcı nitelik taşıdığı,²¹⁹ kişiler

²¹⁷ ÖZBUDUN,s.112

²¹⁸ GÖNENÇ Levent, Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırılması Sorunu, Ankara Barosu Uluslararası Hukuk Kurultayı, 2012,C.1,s.202;ERDOĞAN Mustafa, Anayasalar ve Siyaset,1999, Ankara, s.138; FENDOĞLU, s.141

²¹⁹ TANÖR (İnsan Hakları) s.336-337

arasında ayırım yaratmak *amacı* ile hürriyetlerin kullanılamayacağı ifadesinden hareketle, amacın dahi sınırlandırılmaya yol açacağı²²⁰ hususlarıdır.

ad- Temel Hak ve Hürriyetlerin Kullanılmasının Durdurulması

1982 Anayasası, temel hak ve hürriyetlerin kullanılmasının durdurulmasını, savaş, sıkıyönetim, seferberlik ve olağanüstü hallerde mahsus olarak kabul etmiştir. Madde, 07.05.2004 tarih ve 5170 sayılı yasa ile ölüm cezalarının infazına ilişkin düzenlemenin metinden çıkarılması dışında hiçbir değişikliğe uğramamış olup, bunun dışında ilk hali ile varlığını korumaktadır. Maddenin ilk haline göre;

“Savaş, seferberlik, sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlâl edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir veya bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilir.

Birinci fıkrada belirlenen durumlarda da, savaş hukukuna uygun fiiller sonucu meydana gelen ölümler ile ölüm cezalarının infazı dışında, kişinin yaşama hakkına, maddî ve manevî varlığının bütünlüğüne dokunulamaz; kimse din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz ve bunlardan dolayı suçlanamaz; suç ve cezalar geçmişe yürütülemez; suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamaz.”

ae- Sınırlamanın Sınırları

1982 Anayasasının ilk halinde, temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasında göz önüne alınacak bazı ilkelere de kurallara yer verilmiş olup, “Sınırlamanın Sınırları” olarak adlandırılabilen bu ilkeler kısaca şöyle belirtilebilir:

- Sınırlama kanunla olmalıdır.
- Sınırlama Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olmalıdır.
- Sınırlama genel sınırlama nedenlerine ve Anayasanın ilgili maddesinde öngörülen özel nedenlere dayanmalıdır.
- Sınırlama demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olmamalıdır.
- Sınırlama öngörüldüğü amaç dışında kullanılmamalıdır.

---

²²⁰ GİRİTLİ İsmet, 2001 Anayasa Değişikliklerinin Temel Hak ve Özgürlüklere Yansıması, Anayasa Yargısı Der. 2002, C.19, s.91

b-2001 Anayasa Değişikliği Sonrası Durum

1982 Anayasasında yapılan en kapsamlı değişiklikler arasında sayılabilecek olan, 03.10.2001 tarih ve 4709 sayılı yasa ile yapılan değişikliklerdir. Değişikliğin temel amacı, 1982 Anayasasının o güne kadar uygulanmasından kaynaklanan sorunlara bir çözüm bulmak ve evrensel normlara uygun bir anayasaya doğru adım atmaktır. Nitekim kanun teklifinin genel gerekçesinde de bu durum şu şekilde ifade edilmiştir:

“1982 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının; uygulamada olduğu dönem içinde ortaya çıkan ihtiyaçlar, kamuoyunun beklentileri ve yeni siyasî açılımlar doğrultusunda yenilenmesi gereği doğmuştur. Ayrıca AB. ne tam üyelik sürecinde, ekonomik ve siyasî kriterlerin karşılanması, bu alanda gerekli yasal düzenlemelerin yapılmasının ön şartı olarak Anayasada bazı değişikliklerin yapılması da kaçınılmazdır. Bu teklif toplumun ihtiyaçlarına cevap verebilecek çağdaş, demokratik standartlara ve evrensel normlara uygun, insan hakları ve hukukun üstünlüğünü ön plana çıkaran bir Anayasa değişikliğini hedeflemektedir.”²²¹”

4709 sayılı yasa ile 13. madde şu şekilde düzenlenmiştir:

“Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz.”

Yapılan değişiklik sonucu 13. maddenin genel sınırlama maddesi olma niteliği ortadan kaldırılmış²²² ve AİHS. sisteminde²²³ olduğu gibi, her temel hak ve hürriyetin, ilgili maddesinde yer alan özel sebeplerle sınırlanabileceği ve sınırlamada 13. maddede yer alan ilkelere uyulması gerektiği ortaya konulmuştur.²²⁴ Bu doğrultuda

²²¹ http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tasari_teklif_gd.onerge_bilgileri?kanunlar_sira_no=17799, E.T: 01.11.2014

²²² Genel sınırlama sebeplerinin kaldırılmasının yerinde olmadığı ve artık Anayasada ismen zikredilen bazı hakların tamamen, bazılarının kısmen sınırsız hale geldiği ve 12. maddeden kaynaklanan isimsiz temel hak ve hürriyetlerin ise tamamen sınırsız bir nitelik kazandığı ileri sürülmüştür. Bu konu ve 2001 değişikliklerinin detaylı bir analizi için bkz. GÖZLER Kemal, Anayasa Değişikliğinin, Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlandırılması Bakımından Getirdikleri ve Götürdükleri-Anayasanın 13. Maddesinin yeni şekli hakkında bir inceleme-Ankara Barosu Der.,2001, S.2001/4, s.53-67

²²³ 13. maddenin AİHS. doğrultusunda değiştirildiği madde gerekçesinde de açıkça vurgulanmıştır. Madde gerekçesi için bkz. http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tasari_teklif_gd.onerge_bilgileri?kanunlar_sira_no=17799,E.T: 01.11.2014

²²⁴ GİRİTLİ, s.90-91

sınırlamanın sınırları olarak nitelenebilecek olan ve yapılacak sınırlamalara bir çerçeve çizen yeni ilkeler Anayasaya girmiştir. Bunlar:

- Yapılan değişiklikler Laik Cumhuriyet gereklerine aykırı olamaz.
- Yapılan değişikliklerle hakkın özüne dokunulamaz.
- Yapılan değişiklikler, ölçülülük ilkesine aykırı olamaz.

13. madde ile ilgili olarak yapılan değişikliğin, özgürlüğün asıl, sınırlamanın ise istisna olduğu anlayışına geçilmesi bakımından olumlu olsa da, genel sınırlama sebepleri kaldırılıp yerine her bir temel hak ve hürriyetin, ilgili maddesinde öngörülen özel sebeple sınırlanması usulüne geçilirken, her bir temel hak ve hürriyetin niteliğine uygun ve bu hakkın koruduğu alanla uyumlu sınırlama sebeplerinin yerleştirilmemesi sebebi ile sorun yaratacak bir nitelik arz etmektedir.²²⁵ Keza sınırlamanın sınırı olarak Anayasaya giren “hakkın özüne dokunma yasağı” ile “laik cumhuriyet gereklerine aykırı olamama yasağı”, gerek hakkın özü kavramının belirsizliği, bu ilke sebebi ile bazı hak ve hürriyetlerin hiç sınırlandırılmayacak olacağı ve uluslararası belgelerde bu tür bir ilkeye yer verilmemiş olduğu görüşü ile ve gerekse laiklik ilkesinin, temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması ile hiçbir ilgisinin olmadığı düşüncesi ile eleştiri konusu olmuştur.²²⁶

1982 Anayasasının 14. maddesi 2001 değişikliğinden sonra şu hali almıştır:

“Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbiri, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmayı ve insan haklarına dayanan demokratik ve lâik Cumhuriyeti ortadan kaldırmayı amaçlayan faaliyetler biçiminde kullanılamaz.

Anayasa hükümlerinden hiçbiri, Devlete veya kişilere, Anayasayla tanınan temel hak ve hürriyetlerin yok edilmesini veya Anayasada belirtilenden daha geniş şekilde sınırlandırılmasını amaçlayan bir faaliyette bulunmayı mümkün kılacak şekilde yorumlanamaz.

Bu hükümlere aykırı faaliyette bulunanlar hakkında uygulanacak müeyyideler, kanunla düzenlenir.”

²²⁵ SAĞLAM Fazıl, 2001 Anayasa Değişikliğinin Yaratabileceği Bazı Sorunlar ve Bunların Çözüm Olanakları, Anayasa Yargısı Der.,2002,C.19,s.289

²²⁶ GÖZLER, s.58-63

Yapılan değişlikle getirilen en önemli yenilik, “amaç” yerine “faaliyet” kelimesi kullanılarak, düşünce, teşvik ve tahrik niteliğinde olan ve eyleme dönüşmemiş açıklamaları sınırlandırır nitelikteki görünümün ortadan kaldırılması ve “faaliyette bulunma” kriterinin kabul edilmiş olmasıdır.²²⁷ Bu durum, benzer nitelikteki AİHS. nin 17. maddesiyle de uyumluluğu sağlamıştır.²²⁸ Ayrıca Devletin de, kişilerin yanında, temel hak ve hürriyetleri kötüye kullanabilecek bir süje olarak kabul edilmesi ile Devlet de bu yasağın muhatabı haline getirilmiştir. Keza eski metinde var olan pek çok soyut kavramın çıkarılması sureti ile kötüye kullanma hallerinin bu belirsiz kavramlar yolu ile artırılması imkânı sona ererek kötüye kullanma olarak kabul edilebilecek haller azaltılmıştır.²²⁹

1982 Anayasası ikinci bölümünde, “Kişinin Hakları ve Ödevleri” başlığı altındaki 19. maddesinde kişi özgürlüğü ve güvenliği konusunu düzenleme altına almıştır. Maddenin ilk fıkrasında öncelikle kısa bir cümle ile herkesin kişi hürriyeti ve güvenliğine sahip olduğu belirtildikten sonra ikinci fıkrada, kişi hürriyeti ve güvenliğinin sınırlanabileceği haller, üçüncü fıkrada ise sınırlamanın bir türü olan tutuklamaya ilişkin şartlar hüküm altına alınmıştır. Maddenin ikinci ve üçüncü fıkraları şu şekildedir:

“Şekil ve şartları kanunda gösterilen:

Mahkemelerce verilmiş hürriyeti kısıtlayıcı cezaların ve güvenlik tedbirlerinin yerine getirilmesi; bir mahkeme kararının veya kanunda öngörülen bir yükümlülüğün gereği olarak ilgilinin yakalanması veya tutuklanması; bir küçüğün gözetim altında ıslahı veya yetkili merci önüne çıkarılması için verilen bir kararın yerine getirilmesi; toplum için tehlike teşkil eden bir akıl hastası, uyuşturucu madde veya alkol tutkunu, bir serseri veya hastalık yayabilecek bir kişinin bir müessesede tedavi, eğitim veya ıslahı için kanunda belirtilen esaslara uygun olarak alınan tedbirin yerine getirilmesi; usulüne aykırı şekilde ülkeye girmek isteyen veya giren, ya da hakkında sınır dışı etme yahut geri verme kararı verilen bir kişinin yakalanması veya tutuklanması halleri dışında kimse hürriyetinden yoksun bırakılamaz.

Suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunan kişiler, ancak kaçımlarını, delillerin yok edilmesini veya değiştirilmesini önlemek maksadıyla veya bunlar gibi

²²⁷ SAĞLAM,s.249;FENDOĞLU,s.140

²²⁸ GİRİTLİ,s.91

²²⁹ SAĞLAM,s.249;FENDOĞLU,s.140

tutuklamayı zorunlu kılan ve kanunda gösterilen diğer hallerde hâkim kararıyla tutuklanabilir. Hâkim kararı olmadan yakalama, ancak suçüstü halinde veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde yapılabilir; bunun şartlarını kanun gösterir.”

Görüldüğü üzere 19. maddenin anılan fıkraları, kişinin keyfi bir şekilde özgürlüğünden alıkonulamaması durumunu düzenlemektedir. Başka bir ifade ile kişinin hareket özgürlüğü, haksız bir şekilde alıkonulmama inancı koruma altına alınmaktadır. Madde bu korumayı sağlamak için, hangi hallerde kişinin hürriyet ve güvenliğinden yoksun bırakılabileceğini de ortaya koymuştur. Buna göre kişinin hürriyet ve güvenliğinden yoksun bırakılabileceği anayasal durumlar şunlardır:

*Mahkemelerce verilmiş hürriyeti bağlayıcı ceza ya da güvenlik tedbirlerinin yerine getirilmesi

*Bir mahkeme kararı veya kanunda öngörülen bir yükümlülüğün gereği olarak ilgilinin yakalanması ya da tutuklanması

*Bir küçüğün gözetim altında ıslahı veya yetkili merci önüne çıkarılması için verilen bir kararın yerine getirilmesi

*Toplum için tehlike teşkil eden bir akıl hastası, uyuşturucu madde veya alkol tutkunu, bir serseri veya hastalık yayabilecek bir kişinin bir müessesede tedavi, eğitim veya ıslahı için kanunda belirtilen esaslara uygun olarak alınan tedbirin yerine getirilmesi

*Usulüne aykırı şekilde ülkeye girmek isteyen veya giren, ya da hakkında sınır dışı etme yahut geri verme kararı verilen bir kişinin yakalanması veya tutuklanması

Unutulmaması gereken bir konu da, Anayasada düzenlenmiş diğer bütün hak ve hürriyetlerde olduğu gibi, 19. maddenin de, sınırlamaya ilişkin genel madde niteliğinde olan 13. madde ile birlikte dikkate alınması gereğidir. Buradan hareketle, kişi hürriyeti ve güvenliği, ancak maddede sayılan ve yukarıda belirtilen sebeplerle sınırlanabilecek ve sınırlama yapılırken de 13. maddede vurgulanan ve sınırlamanın sınırını oluşturan genel kurallara uyulacaktır.

2-Ceza Muhakemesi Hukukundaki Kişi Hürriyeti ve Güvenliğinin Sınırları

Ceza muhakemesi hukukunda yer alan sınırlar deyince akla yakalama ve tutuklama kavramları gelmektedir. 1982 Anayasasının 19. maddesi, kişi özgürlüğü ve güvenliğini sınırlandıran sebep olarak iki farklı yakalama ve yine iki farklı tutuklama halini düzenlemiştir. Bunlardan ilki, bir mahkeme kararının ya da kanunda öngörülen bir yükümlüğünün gereği olarak ilgilinin yakalanması ve aynı sebeple tutuklanması hali; diğeri ise usulüne aykırı şekilde ülkeye girmek isteyen veya giren, ya da hakkında sınır dışı etme yahut geri verme kararı verilen bir kişinin yakalanması veya aynı sebeple tutuklanması halidir. 1982 Anayasasının 19. maddesinde açık bir ifade ile “Gözaltına Alma” kavramı yer almamış olsa da, maddenin beşinci fıkrasında hâkim önüne çıkarılmaları gereken azami süreler düzenlendiğinden, bu fıkra gözaltına alma kurumu ile ilgilidir ve çalışmamızda bu kuruma da değinilmesi gerekmektedir.

a-Yakalama

1982 Anayasası yakalamanın ilk hali olarak, bir mahkeme kararının ya da kanunda öngörülen bir yükümlülüğünün gereği olarak yakalamayı düzenleme altına almıştır. Bir mahkeme kararının gereği olarak yakalama ile kastedilen esas olarak, Ceza Muhakemesi Kanununun 98. maddesinin birinci ve üçüncü fıkraları gereği düzenlenen **“Yakalama Emri”**dir. Yine CMK. nun 203. maddesi uyarınca duruşma düzenini bozduğu için salonundan çıkarılmasına karar verilen kişinin, buna direnmesi ya da karışıklıklara sebep olması halinde, disiplin hapsi uygulanması amacıyla yakalanması da, bir mahkeme kararının gereği olarak yakalama teşkil etmektedir. CMK. nun 98. maddesinin ikinci fıkrası ile 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanununun 19. maddesi uyarınca düzenlenen **“Yakalama Emri”** ise mahkeme kararı olmaksızın yakalama emri düzenlenebilen hallere ilişkindir. Dolayısıyla yakalama emrine binaen bir yakalama, ancak kolluk kuvvetlerince yapılabilecektir. Bir yakalama emri olmaksızın gerçekleştirilen yakalamaları ise, **“Herkesin Yakalama Yapabildiği Haller”** ve **“Sadece Kolluğun Yakalama Yapabildiği Haller”** olarak ikili bir ayırmda incelemek mümkündür.

Girişte yaptığımız bu kısa açıklama, “Adli Yakalama” temelinde geçerlilik taşıyan bir izahıdır. Öğretide yapılan tasnife paralel olarak yakalama kurumu çalışmamızda da temel ayırım olarak kabul edilen “Adli Yakalama” ve “Önleme Yakalaması” ayırımı esas alınarak incelenecek fakat “Adli Yakalama” kurumu ağırlık oluşturmaktadır.

aa-Adli Yakalama

Adli yakalama, şüpheli ya da sanığın özgürlüğünün, hâkim kararı olmaksızın sınırlanmasını ifade etmektedir.²³⁰ Yine adli yakalama, tutuklamanın mümkün kılınması ve böylece ceza muhakemesinin selamete ve emniyetle yapılabilmesi amacı ile henüz bir tutuklama kararı verilmeden önce kişi hürriyetinin kaldırılması olarak açıklanabilir.²³¹ Bir başka tanıma göre de adli yakalama, şüphelinin, hâkim kararı olmaksızın C. Savcısı tarafından gözaltına alınması veya serbest bırakılmasına kadar kişi özgürlüğünün geçici olarak sınırlandırılmasıdır.²³² Anayasamız, yapılan tanımların aksine, kişi özgürlüğü ve güvenliğinin korunması çerçevesinde, asıl olanın bir hâkim kararı ile yakalama olduğunu belirtmiş, hâkim kararı olmaksızın yakalamanın ise, ancak suçüstü hali ile gecikmesinde sakınca olan hallerde yapılabileceğini düzenlemiştir. Adli Yakalama kurumunun ayrıntıları, CMK. 90 ile 99. maddeleri arasında ve “Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği” kapsamında düzenlenmiştir.

Adli yakalamanın ilk grubunu, yukarıda kısaca değindiğimiz “Yakalama Emrine Dayalı Yakalamalar” oluşturmaktadır.

aaa-Yakalama Emrine Dayalı Olarak Yapılan Yakalamalar

Bir yakalama emrine dayalı olarak kolluk tarafından gerçekleştirilen yakalamalar, evvela CMK. nun 98. maddesinde düzenlenmiştir.

Soruşturma evresinde Cumhuriyet savcılığınca usulüne uygun olarak yapılan çağrıya rağmen gelmeyen ya da çağrı yapılamayan şüpheli hakkında sulh ceza hâkimi tarafından yakalama emri çıkarılabilir.²³³ Madde metninde C. Savcısının talebi aranmak suretiyle, sulh ceza hâkiminin soruşturma aşamasında resen yakalama emri düzenlemeyeceği vurgulanmıştır.

---

²³⁰ ÖZBEK Veli Özer, KANBUR Mehmet Nihat, DOĞAN Koray, BACAKSIZ Pınar, TEPE İlker, Ceza Muhakemesi Hukuku, 2015, Ankara, s.286

²³¹ KUNTER Nurullah, YENİSEY Feridun, NUHOĞLU Ayşe, Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku, 2010, İstanbul, s.850

²³² ÖZTÜRK Bahri, TEZCAN Durmuş, ERDEM M. Ruhan, SIRMA Özge, KIRIT Yasemin F. Saygılar, ÖZAYDIN Özdem, AKCAN Esra Alan, ERDEN Efser, Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, 2015, Ankara, s.442

²³³ KUNTER/YENİSEY/NUHOĞLU, s.851 ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE (Muhakeme) s.293; ÖZTÜRK/TEZCAN/ERDEM/SIRMA/KIRIT/ÖZAYDIN/AKCAN/ERDEN, s.447

Cumhuriyet savcılığınca soruşturma ya da kovuşturma aşamasında yapılan tutuklama isteminin reddedilmesi halinde bu karara yapılacak itirazı inceleyen itiraz mercii, itirazı haklı görürse tutuklama kararı verecek ve tutuklama kararının yerine getirilmesi doğrultusunda yakalama emri çıkaracaktır.

Kovuşturma evresinde kaçak sanık hakkında da yakalama emri düzenlenebilir. Hâkim veya mahkeme, kaçak hakkındaki yakalama emrini C. Savcısının talebi üzerine ya da re'sen düzenleyebilir.

Yakalanmış iken kolluk görevlisinin elinden kaçan şüpheli veya sanık ya da tutukevi veya ceza infaz kurumundan kaçan tutuklu ya da hükümlü hakkında Cumhuriyet savcısı mahkemeye başvurmaksızın yakalama emri düzenleyebileceği gibi aynı durumda kolluk kuvvetleri de yakalama emri düzenleyebilir. Anayasanın, yakalamada asıl olanın hâkim kararı olduğunu, hâkim kararı olmaksızın yakalamanın ise, sadece suçüstü hallerde ve gecikmesinde sakınca olan durumlarda mümkün olduğunu belirtmiş olmasına rağmen, yasa ile yapılan bu düzenleme, doğrudan Cumhuriyet savcısı ve daha da önemlisi kolluk kuvvetleri tarafından yakalama emri düzenlenmesi, kişi özgürlüğü ve güvenliğini, Anayasaya aykırı bir biçimde sınırlayan bir karakter taşımaktadır.

5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkındaki Kanunun 19. maddesi uyarınca hükümlü, hapis cezası veya güvenlik tedbirinin infazı için gönderilen çağrı kâğıdının tebliği üzerine on gün içinde gelmez, kaçar ya da kaçacağına dair şüphe uyandırır, Cumhuriyet savcısı yakalama emri çıkarır. Fakat infazı gereken ceza süresi, kasten işlenen suçlarda üç yıl, taksirle işlenen suçlarda ise beş yıldan fazla ise, çağrı kâğıdı gerekmeksizin doğrudan yakalama emri çıkarılır.

Duruşma sırasında, mahkeme başkanı veya hâkim, duruşmanın düzenini bozan kişinin, savunma hakkının kullanılmasını engellemek koşuluyla salondan çıkarılmasını emredebilir. Şayet kişi dışarı çıkarılması sırasında direnç gösterir ve karışıklığa neden olursa, yakalanır ve hâkim veya mahkeme tarafından verilecek bir kararla, avukatlar hariç, dört güne kadar disiplin hapsine konulabilir. Madde metninde, duruşma düzenini korumak amacı ile mahkeme kararı ile yapılan bir yakalama hali düzenlenmiştir. Burada amaç, değinildiği üzere duruşma düzenini korumak olup, yakalama sonucunda kişinin duruşma salonundan çıkarılması sağlanmış ve düzen tesis edilmişse, ayrıca kişi hakkında bir disiplin hapsi uygulanması gerekmeyecektir. Bu

sonuca, madde metninde yer alan “disiplin hapsine *konulabilir*” ifadesinden ulaşmak mümkündür. Dolayısıyla disiplin hapsi uygulanması düşünülmüyorsa kişinin yakalanmasının mümkün olmayacağı şeklindeki görüşte isabet bulunmamaktadır.²³⁴

aab-Bir Yakalama Emri Olmaksızın Yakalama Yapılabilen Haller

CMK. nun 90. maddesinin birinci fıkrası ile Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliğinin üçüncü fıkrası, herkes tarafından yapılan yakalama hallerini düzenleme altına almıştır. Her iki düzenleme de birbirine paralel hükümler içermekte olup, düzenlemelerde açık bir şekilde “herkes” ibaresi kullanıldığına göre, toplumda yaşayan ve hangi sıfatı taşırsa taşıсын, uyuğu, cinsiyeti, yaşı ne olursa olsun herkesin bu tür bir yakalamayı yapabileceği ortadadır.²³⁵ Yine bu tür bir yakalamayı kolluk kuvvetleri de yapabilecektir ki “herkes” terimi, onları da kapsamaktadır.²³⁶ Fakat belirtmek gerekir ki, herkes tarafından yakalama yapılabilen hallerde, kolluk kuvvetleri söz konusu ise, yakalama yapmak bir yükümlülük halini alır.²³⁷

Bu tür bir yakalamanın yapılabileceği ilk hal, kişiye suç işlerken rastlanması, yani bir suçüstü halinin bulunmasıdır. Bu hal, CMK. nun 2/1. maddesi (j) bendinin 1 numaralı alt bendinde yer alan ve suçüstü kavramının ilk durumuna işaret etmektedir. Bu tür bir yakalamanın yapılabileceği ikinci hal ise, suçüstü bir fiilden dolayı izlenen kişinin kaçması olasılığı bulunmasıdır. İşte bu halde bir yakalama yapma hakkının²³⁸ herkese verilmesinde amaç, suç işledikten sonra kaçma olasılığı olan bir kişi hakkında, CMK. nun 2/1. maddesi (j) bendinin 2 ve 3 numaralı alt bentlerine uygun bir suçüstü hali yapılabilmesine olanak tanımadır. Zira bu alt bentler, suçüstü halinin gerçekleşmesini, yakalanma koşuluna bağlamaktadır. Bu ise, kişinin izlenerek yakalanmasını ve bu izlemenin kesintiye uğramamasını gerektirir.²³⁹

Bu tür bir yakalamanın yapılabileceği son hal ise, yine 2 ve 3 numaralı alt bentler uyarınca bir yakalama izlemesi yapılan kişinin, kimliğini belirleme olanağının bulunmamasıdır. Bu son halde güdülen amaç, işlenen suçun failinin kimliğini

---

²³⁴ Bu görüş için bkz. YILDIZ Ali Kemal, Ceza Muhakemesi Hukukunda Yakalama ve Gözaltına Alma, SÜHF Der.,2006 C.14,S.1,s.167

²³⁵ YILDIZ,s.138

²³⁶ ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE (Muhakeme) s.292; KUNTER/YENİSEY/ NUHOĞLU, s.854

²³⁷ YILDIZ,s.139

²³⁸ ÖZTÜRK/TEZCAN/ERDEM/SIRMA/KIRIT/ÖZAYDIN/AKCAN/ERDEN, s.444

²³⁹ YILDIZ,s.143-144

belirleme ve kimliği belirsiz bir fail sorununun ortaya çıkmasını onlemektir. Buna karşı kişinin kimliği biliniyorsa ve o anda yakalanmasa dahi daha sonra kendisine ulaşma ve yakalama imkânı bulunmakta ise, artık herkes tarafından yakalama yetkisinin kullanılması mümkün olmayacaktır.²⁴⁰

Son olarak vurgulamak gerekir ki, CMK. nun 90/3 maddesi uyarınca, takibi şikâyete bağlı suçlarda, çocuklara, beden ve akıl hastalığı, malullük veya gcszlkleri sebebi ile kendilerini idareden aciz bulunanlara karşı işlenenler ayrık tutulmak üzere, şikâyet koşulu gerçekleşmeden yakalama yapılamayacaktır.²⁴¹

CMK. nun 90/3. maddesi, sadece kolluk görevlileri tarafından yapılabilecek olan yakalama hallerini düzenlemiş olup, düzenlemede “Kolluk Görevlileri” ibaresi kullanıldığı ve açıkça “Adli Kolluk” terimine yer verilmediği için, bu tür bir yakalamayı bütün kolluk görevlileri gerçekleştirebilecektir.²⁴²

Bu tür bir yakalama için kanun bazı koşulların bir arada bulunmasını şart koşmuş olup, bu şartlardan ilki, tutuklama kararı veya yakalama emri düzenlenmesini gerektiren bir durumun varlığıdır.²⁴³ Tutuklama kararı verilmesinin şartları CMK. nun 100. maddesine göre, yakalama emrinin şartları ise CMK. nun 98. maddesine göre tespit edilecektir.²⁴⁴

Aranan şartlardan ikincisi, gecikmede bir sakınca bulunması halidir. Bir işlem hemen gerçekleştirilmediğinde, o işlemlle ulaşılmak istenen amaç tehlikeye düşecekse gecikmesinde tehlike bulunan durum var demektir.²⁴⁵ Yani, Cumhuriyet savcısına ya da kolluk amirlerine başvurulduğunda, yakalanacak kişinin kaçma ihtimali söz konusu olmalıdır.²⁴⁶

Bulunması gereken nc şart, kolluk kuvvetlerinin, Cumhuriyet savcısına veya amirlerine derhal başvurma olanağı bulunmamasıdır. Bu tür bir olanağın bulunup

---

²⁴⁰ YILDIZ, s.147

²⁴¹ KUNTER/YENİSEY/NUHOĞLU, s.856; ÖZTÜRK/TEZCAN/ERDEM/SIRMA/KIRIT/ ÖZAYDIN/AKCAN/ERDEN, s.448

²⁴² YILDIZ, s.151

²⁴³ KUNTER/YENİSEY/NUHOĞLU, s.859

²⁴⁴ ÖZTÜRK/TEZCAN/ERDEM/SIRMA/KIRIT/ ÖZAYDIN/AKCAN/ERDEN, s.447

²⁴⁵ YILDIZ, s.152

²⁴⁶ ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE (Muhakeme) s.294

bulunmadığı, somut olayın özellikleri ve yakalamayı yapan kolluğun içinde bulunduğu somut koşullar çerçevesinde objektif olarak değerlendirilmelidir.²⁴⁷

Son olarak belirtmek gerekir ki, yukarıda belirttiğimiz, CMK. nun 90/3. maddesinde yer alan takibi şikâyete bağlı suçlarla ilgili kural, sadece kolluk kuvvetleri tarafından yapılabilecek yakalamalarda da aranacaktır.²⁴⁸

ab-Önleme Yakalaması

Kamu güvenliği ve kamu düzeninin korunması için gerekli olan hâllerde, suç işlenmiş olmasa bile kolluk kuvvetleri, kişi özgürlüğünü kısıtlayıcı nitelikte tedbirler alabilir.²⁴⁹ Dolayısıyla önleme yakalaması, bir suçla ilgili olmayıp, bu tür bir yakalama, topluma gelebilecek olan tehlikelerin önlenmesi veya doğrudan yakalanan kimsenin mevcut bir tehlikeden korunması amacıyla yapıldığı için bu şekilde adlandırılmıştır.²⁵⁰ Tehlike ortadan kalktığına da kişi serbest bırakılacaktır.²⁵¹

Önleme yakalaması, 2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu çerçevesinde düzenlenmiş olup, anılan kanunun 13. maddesinde, önleme yakalaması yapılabilecek haller sıralanmıştır. Buna göre; polis,

*Halkın rahatını bozacak veya rezalet çıkaracak derecede sarhoş olanları veya sarhoşluk halinde başkalarına saldıranları, yapılan uyarılara rağmen bu hareketlerine devam edenler ile başkalarına saldırmaya yeltenenleri ve kavga edenleri,

*Usulüne aykırı şekilde ülkeye giren ya da haklarında sınır dışı etme veya geri verme kararı alınanları,

*Polisin kanunlara uygun olarak aldığı tedbirlere karşı gelenleri, direnenleri ve görev yapmasını engelleyenleri,

*Bir kurumda tedavi, eğitim ve ıslahı için kanunlarla ve bu Kanunun uygulanmasını gösteren tüzükte belirtilen esaslara uygun olarak alınan tedbirlerin

---

²⁴⁷ YILDIZ, s.154

²⁴⁸ ÖZTÜRK/TEZCAN/ERDEM/SIRMA/KIRIT/ÖZAYDIN/AKCAN/ERDEN, s.448

²⁴⁹ KUNTER/YENİSEY/NUHOĞLU, s.845

²⁵⁰ ŞAHİN İlyas, Türk Ceza Yargılaması Hukukunda Yakalama ve Gözaltına Alma, Ankara, 2004, s.32

²⁵¹ ÇİTÇİ Tuğçe, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Kararları Işığında Yakalama ve Gözaltına Alma, 2011, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, s.28; KUNTER/YENİSEY/NUHOĞLU, s.846

yerine getirilmesi amacıyla, toplum için tehlike teşkil eden akıl hastası, uyuşturucu madde veya alkol bağımlısı, serseri veya hastalık bulaştırabilecek kişileri,

*Haklarında gözetim altında ıslahına veya yetkili merci önüne çıkarılmasına karar verilen küçükleri, eylemin veya durumun niteliğine göre; koruma altına alır, uzaklaştırır ya da yakalar ve gerekli kanuni işlemleri yapar. Düzenleme önceden polise sadece yakalama ve gerekli kanuni işlemleri yapma yetkisi vermekte iken, 27.03.2015 tarihli ve 6638 sayılı yasanın 2. maddesi ile yapılan değişiklikle polise yakalamanın yanı sıra eylemin veya durumun niteliğine göre; koruma altına alma ve uzaklaştırma yetkisi de verilmiştir.

Yine 2559 sayılı yasaya 27.03.2015 tarihli ve 6638 sayılı yasanın 2. maddesi ile eklenen bent uyarınca “Başkalarının can güvenliğini tehlikeye düşürenler” de madde kapsamına sokularak, polise, bu nitelikte eylemde bulunan kişileri de eylemin veya durumun niteliğine göre; koruma altına alma, uzaklaştırma, yakalama ve gerekli kanuni işlemleri yapma yetkisi verilmiştir. Başkalarının can güvenliğinin tehlikeye düşürülmesi, neredeyse içi tamamen boş, yorum yolu ile geniş uygulanması son derece kolay bir sebep niteliği taşımakta ve madde bu hali ile uygulamacının elinde, kişi özgürlüğü ve güvenliğine karşı adeta bir silah haline gelmesine yol açabilecek bir karaktere bürünmektedir.

Dikkat edilecek olursa, önleme yakalamasının yapılabileceği küçüklere ve akıl hastalarına ilişkin iki hal, Anayasanın 19. maddesine paralel bir düzenleme niteliği taşısa da aralarında önemli bir fark bulunmaktadır. Şöyle ki, Anayasanın 19. maddesi küçükler hakkında verilen kararın yerine getirilmesi ile serseri, akıl hastası, uyuşturucu veya alkol bağımlısı ve bulaşıcı hastalık taşıyan kişiler hakkında alınan tedbirin yerine getirilmesini, kişi özgürlüğü ve güvenliğinin sınırlanabileceği haller olarak kabul etmişken, 2559 sayılı yasa ise kararın uygulanması ya da tedbirin uygulanması amacı ile bu kişilerin yakalanabilmelerine cevaz vermektedir. Kısacası Anayasa, ilgili kişilerin içine girdikleri yeni durumu; 2559 sayılı yasa ise, bu duruma sokulmaları için kişilerin yakalanmalarını, kişi özgürlüğü ve güvenliğinin sınırlanması hali olarak düzenlemiştir.

b-Gözaltına Alma

Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliğinin 4. maddesinde de *Gözaltına Alma*; “Kanunun verdiği yetkiye göre, yakalanan kişinin hakkındaki

işlemlerin tamamlanması amacıyla, yetkili hâkim önüne çıkarılmasına veya serbest bırakılmasına kadar kanunî süre içinde sağlığına zarar vermeyecek şekilde özgürlüğünün geçici olarak kısıtlanıp alıkonulması” olarak tanımlanmıştır.

Yukarıda zikredilen 6638 sayılı yasa yürürlüğe girene değin gözaltı, “Yakalanan kişinin, soruşturmanın tamamlanması amacı ile kanunda öngörülen süre ile sınırlı olarak hâkim önüne çıkarılincaya veya serbest bırakılincaya kadar, Cumhuriyet Savcısının emriyle, kişi özgürlüğünün geçici olarak ortadan kaldırılmasıdır.” şeklinde tanımlanmakta idi. Yakalanan kişi otomatik olarak gözaltına alınmamakta, bu konuda C. Savcısının yazılı ya da sözlü emri gerekmekte idi.²⁵² Yani yakalanan kişinin durumunun bildirildiği C. Savcılığı tarafından gözaltına alınmasına karar verilmesi esası geçerli olmaktaydı.²⁵³ Bu husus, halen CMK. 91/1. maddesinde açıkça belirtilmiş bulunmaktadır. O halde CMK. 91/1. maddesi uyarınca yakalanan kişinin durumu savcılığa bildirilecek, savcı tarafından, serbest bırakılma yönünde bir talimat verilmezse kişi, kolluk tarafından gözaltına alınacaktır.²⁵⁴ 6638 sayılı yasanın 13. maddesi ile CMK. nun 91. maddesine 3. fıkradan sonra gelmek üzere eklenen ek fıkra doğrultusunda, bu fıkra kapsamında sayılan katalog suçlarda, suçüstü halleri ile sınırlı olmak şartıyla, mülki amirlerce belirlenecek kolluk amirleri tarafından yirmi dört saate kadar gözaltına alma kararı verilebilecektir. Şayet şiddet olaylarının yaygınlaşarak kamu düzeninin ciddi şekilde bozulmasına yol açabilecek toplumsal olaylar sırasında ve toplu olarak işlenen suçlarda ise gözaltına alma kararı kırk sekiz saate kadar verilebilecektir. Kolluk amirlerince gözaltına almanın sona ermesi ise, sebebin ortadan kalkması, işlemlerin tamamlanması ve her halde anılan sürelerin sona ermesi olarak belirtilmiştir. Bu hallerden birisi gerçekleştiğinde C. Savcısına haber verilerek talimatı doğrultusunda haber verilecek ve eğer kişi serbest bırakılmazsa, 91. maddenin ilk üç fıkrasına göre hareket edilecektir. Yani kişinin yakalama yerine en yakın hâkim veya mahkemeye gönderilmesi için zorunlu süre hariç en geç yirmi dört saat içinde, toplu olarak işlenen suçlarda ise nihayetinde en çok 4 gün içerisinde hâkim önüne çıkarılması gerekmektedir.

Yapılan yeni düzenleme maddenin kendi içinde çelişkili ve kişi özgürlüğü ve güvenliğine aykırı bir hale gelmesine yol açmaktadır. Öncelikle mülki amir tarafından

---

²⁵² ÖZTÜRK/TEZCAN/ERDEM/SIRMA/KIRIT/ÖZAYDIN/AKCAN/ERDEN, s.453

²⁵³ KUNTER/YENİSEY/NUHOĞLU, 879-880

²⁵⁴ ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE (Muhakeme) s.303

belirlenecek kolluk amirlerinin kimler olacağı ve bu amirlerin hangi kriterlere göre belirleneceği net değildir. Düzenleme, bu haliyle kolluk amirlerince yapılacak gözaltı uygulamalarında, “mülki amir tarafından görevlendirilme” adı altında bir hukuka uygunluk sebebi doğuracak niteliktedir.

Düzenlemenin bir diğer kaotik yönü ise, kişinin en geç 48 saat, toplu olarak işlenen suçlarda 4 gün içinde hâkim önüne çıkarılacağını ifade etmesidir. Bu hüküm, hem kolluk amirlerince gözaltına alma işlemlerinde kişi C. Savcısınca serbest bırakılmazsa ilk üç fıkranın uygulanacağını belirterek orada yer alan sürelerle atıf yapmakta ve 24 saat ile 4 güne kadar olan sürelerle işaret etmekte hem de kendisi, kolluk amirlerince alınan gözaltı kararlarında bireysel suçlarda azami 48 saat ve toplu işlenen suçlarda 4 gün şeklinde yeni süreler getirmektedir. Böylece C. Savcısı tarafından kişi serbest bırakılmazsa bireysel suçlarda gözaltı süresinin 48 saate kadar uzaması imkânı getirilmiş olmaktadır. Kanun koyucunun burada, maddenin kendi içinde tutarlı olmasını değil, Anayasaya uygunluğunu esas aldığı yasanın genel gerekçesinden anlaşılmaktadır.²⁵⁵ İşin daha vahim yönü, getirilen düzenlemenin son cümlesinde gizlidir. Anılan cümle, bu fıkra kapsamında kolluk tarafından gözaltına alınan kişiler hakkında da gözaltına ilişkin hükümler uygulanacağını belirterek, kolluk amirlerinin yanı sıra kolluk personeline de gözaltına alma yetkisi vermiştir. Kolluk amirlerinin yanı sıra kolluğun da ayrıca zikredilmesinin başka bir izahı bulunmamaktadır.

Anılan yeni düzenlemede zikredilen katalog suçlar ise şunlardır:

- a) Toplumsal olaylar sırasında işlenen cebir ve şiddet içeren suçlar.
- b) 26.09.2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanununda yer alan;
  1. Kasten öldürme (madde 81, 82), taksirle öldürme (madde 85),
  2. Kasten yaralama (madde 86, 87),
  3. Cinsel saldırı (madde 102),

---

²⁵⁵ Yasanın 6. maddesinin gerekçesi aynen şu ifadeleri taşımaktadır:” Öte yandan, gözaltına alma nedeninin ortadan kalkması halinde veya işlemlerin tamamlanması üzerine derhal ve her halde en geç yukarıda belirtilen sürelerin sonunda Cumhuriyet savcısına yapılan işlemler hakkında bilgi verilerek talimatı doğrultusunda hareket edilmesi öngörülmüş, **Anayasaya uygun olarak** kişinin en geç kırksekiz saat, toplu olarak işlenen suçlarda ise dört gün içinde hâkim önüne çıkarılması teminat altına alınmıştır.” Kanunun gerekçesi için bkz. <http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss684.pdf>, E.T. 03.04.2015

4. Çocukların cinsel istismarı (madde 103),
5. Hırsızlık (madde 141, 142),
6. Yağma (madde 148, 149),
7. Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti (madde 188),
8. Bulaşıcı hastalıklara ilişkin tedbirlere aykırı davranma (madde 195),
9. Fuhuş (madde 227),
10. Kötü muamele (madde 232),

c) 12.04.1991 tarihli ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununda yer alan suçlar.

d) 06.10.1983 tarihli ve 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun 33. maddesinin birinci fıkrasının (a) bendinde belirtilen suçlar.

e) 10.06.1949 tarihli ve 5442 sayılı İl İdaresi Kanununa dayanılarak ilan edilen sokağa çıkma yasağını ihlal etme.

f) 21.03.2007 tarihli ve 5607 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanununun 3. maddesinde belirtilen suçlar.

5271 sayılı CMK. nun 92. maddesi, gözaltına almada bazı şartların bir arada olmasını aramaktadır. Buna göre, bunlardan ilki, gözaltına almanın, soruşturma yönünden zorunlu olmasıdır.²⁵⁶ Yani yakalanan kişi gözaltına alınmadığı takdirde, ceza muhakemesinin gerçeğe ulaşma amacının tehlikeye girmesi gerekmektedir.²⁵⁷ Aranılan diğer şart ise, kişinin bu suçu işlediği şüphesini gösteren somut delillerin bulunmasıdır. 21.02.2014 tarih ve 6526 sayılı yasanın 6. maddesi ile yapılan değişiklikten önce, “suçu işlediğini düşündürebilecek emarelerin varlığı aranmakta iken, yapılan değişiklikte artık suçu işlediği şüphesini gösteren somut delillerin bulunması gerekmektedir.”²⁵⁸

Anayasanın 19. maddesinin, gözaltına alma kurumuyla doğrudan ilgili tek düzenlemesi, gözaltında bulunulacak azami süreye ilişkin beşinci fıkrasıdır. Nitekim düzenleme uyarınca, bireysel olarak işlenen bir suçtan dolayı gözaltına alınan kişinin

²⁵⁶ KUNTER/YENİSEY/NUHOĞLU, s.880

²⁵⁷ ÖZTÜRK/TEZCAN/ERDEM/SIRMA/KIRIT/ÖZAYDIN/AKCAN/ERDEN, s.454

²⁵⁸ 06.03.2014 tarih ve 28933 sayılı Resmi Gazete mükerrer sayısı

yakalanma yerine en yakın mahkemeye götürülmesi için gerekli yol süresi hariç en geç kırk sekiz saat içinde, toplu işlenen suçlardan dolayı gözaltına alınan kişilerin ise en çok dört gün içinde hâkim önüne çıkarılmasını gerekmekte olup, bu sürelerin, olağanüstü hal, sıkıyönetim ve savaş hallerinde uzatılabileceği öngörülmüştür. Konuyu düzenleme altına alan CMK. 91/1. maddesine göre ise, bireysel olarak işlenen suçlarda gözaltı süresi, yakalama yerine en yakın hâkim veya mahkemeye gönderilmesi için zorunlu süre hariç yakalama anından itibaren yirmi dört olarak düzenlemiştir. Keza yakalama yerine en yakın hâkim veya mahkeme önüne gönderilmesi süresinin de en fazla on iki saat olabileceğini öngörmüştür. Bu süre 12 saatten fazla olamaz aksi halde on iki saati aşan her süre, gözaltı süresinden sayılacaktır.

CMK. nun 91/3. maddesi uyarınca, toplu olarak işlenen suçlarda gözaltı süresi, delillerin toplanmasındaki güçlük veya şüpheli sayısının çokluğu nedeniyle Cumhuriyet Savcısının yazılı emriyle her defasında bir günü geçmemek üzere en çok üç gün süreyle uzatılabilir. Dolayısıyla toplu olarak işlenen suçlarda gözaltı süresi en çok dört gün olabilecektir.²⁵⁹ Dikkat edilmesi gereken konu, uzatmanın doğrudan 3 gün şeklinde uygulanamayacağı, C. Savcısı tarafından her defasında birer günü geçmemek üzere uzatma yapılabileceğidir.²⁶⁰ Böylece gözaltı koşullarının, her 24 saatte bir denetlenmesine olanak tanınmış olmaktadır.²⁶¹

CMK. da yer alan bu süreler, kolluk kuvvetlerine verilmiş bir imkan olmayıp, soruşturmayı tamamlamaları, sınırlanmış olan kişi özgürlüğünün akıbetinin bir an evvel açığa çıkarılmasını sağlamak amacı ile getirilmiş bir yükümlülüktür. Dolayısıyla, kolluk kuvvetleri, bu süreyi, ancak ve ancak soruşturmayı tamamlamak için bir zorunluluk olması halinde kullanabilecekler, süre dolmadan işlemlerin tamamlanması halinde ise, yakalanan kişinin derhal hâkim ya da mahkemenin önüne çıkarılmasını sağlayacaklardır.

Belirtmek gerekir ki 01.06.2005 tarihli Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliğinin 9. maddesi uyarınca, yakalanan kişinin gözaltına alınacak olması veya zor kullanılarak yakalanması

---

²⁵⁹ KUNTER/YENİSEY/NUHOĞLU, s.885;ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE (Muhakeme) s.306

²⁶⁰ YILDIZ,s.192

²⁶¹ ÖZTÜRK/TEZCAN/ERDEM/SIRMA/KIRIT/ÖZAYDIN/AKCAN/ERDEN, s.456

hâllerinde hekim kontrolünden geçirilerek yakalanma anındaki sağlık durumu belirlenecektir. Keza, gözaltına alınan kişinin herhangi bir nedenle yerinin değiştirilmesi, gözaltı süresinin uzatılması, serbest bırakılması veya adlî mercilere sevk edilmesi işlemlerinden önce de sağlık durumu hekim raporu ile tespit edilecektir. Dolayısıyla gözaltına alma halinde biri girişte diğeri ise çıkışta olmak üzere iki kere doktor raporunun alınması elzemdır.

Anılan bu düzenlemenin nedeni zor kullanma sırasında vücutta meydana gelmesi muhtemel deformasyonların tespit edilerek hem kolluğun zor kullanırken sınırı aşp aşmadığı belirlenmesinin sağlanması, hem de ileride söz konusu olabilecek işkence iddialarının bertaraf edilmesidir. Fakat işkence izinin aranması gibi sağlık kontrolünü aşan beden muayenesi ya da vücuttan örnek alınması niteliğindeki müdahaleler bakımından CMK. nun 75 ve devamında yer alan madde hükümleri uygulanmalıdır.²⁶²

Tıbbî muayene ve kontrolün adlî tıp kurumu veya resmî sağlık kuruluşlarınca yapılması gerekmekte olup gözaltına alınan kişinin ifadesini alan veya soruşturmayı yürüten kolluk görevlisi ile bu kişiyi tıbbî muayeneye götüren kolluk görevlisinin de farklı kişiler olması zorunludur. Ancak personel yetersizliği nedeniyle farklı kolluk görevlisinin bulunmaması hâlinde bu durum belgelendirilecektir.

Gözaltı süresinin uzatılması veya yer değişikliği ya da nezarethaneden çıkış sırasında düzenlenen hekim raporlarından; bir nüshası sağlık kuruluşunda saklanır, iki nüshası ise raporu düzenleyen sağlık kuruluşunca kapalı ve mühürlü bir zarf içerisinde ilgili Cumhuriyet başsavcılığına en seri şekilde gönderilir. Bunlardan bir nüshası Cumhuriyet savcısı tarafından gözaltına alınanın kendisine veya vekiline verilir, bir nüshası ise soruşturma dosyasına eklenir. Bu raporların düzenlenmesinde ve Cumhuriyet başsavcılığına gönderilmesinde gizlilik kurallarına uyulur ve bu amaçla gerekli tedbirler ilgili sağlık kuruluşunca alınır.

Hekim muayene esnasında 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 94. maddesinde belirtilen işkence, 95. maddesinde belirtilen neticesi sebebiyle ağırlaşmış işkence ve 96. maddesinde belirtilen eziyet suçlarının işlendiği yolunda herhangi bir bulguya rastlaması hâlinde, keyfiyeti derhâl Cumhuriyet savcısına bildirir.

Hekim ile muayene edilen şahsın yalnız kalmaları, muayenenin hekim hasta ilişkisi çerçevesinde yapılması esastır. Ancak, hekim kişisel güvenlik endişesini ileri

---

²⁶² ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE (Muhakeme) s.307

sürerek muayenenin kolluk görevlisinin gözetiminde yapılmasını isteyebilir. Bu istek belgelendirilerek yerine getirilir. Bu durumda gözaltına alınan kişinin talebi hâlinde müdafî de muayene sırasında gecikmeye neden olmamak kaydıyla hazır bulunabilir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 27.08.1992 tarih ve 12850/87 başvuru no'lu Tomasi/Fransa kararında²⁶³, kişinin gözaltında yaralanması halinde, kişi sağlıklı bir şekilde gözaltına alınıp, daha sonradan vücudunda bazı yaralar oluşmuş halde serbest bırakılmış ise, bu yaraların neden kaynaklandığı konusunda gerekli ve makul açıklamaları yapmak Devletin yükümlülüğü altındadır. Bu konuda yeterli açıklama getirilemezse, Sözleşme'nin 3. maddesindeki işkence yasağını ihlal edilmiş olacaktır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 10.10.2000 tarih ve 22947/93 ve 22948/93 başvuru no'lu Akkoç/Türkiye kararında²⁶⁴, gözaltı sırasında kötü muamele görenlerin muayenelerinde uyulması gereken koşulları belirleyerek, polislerin önünde ve toplu olarak tıbbi muayene istenip istenmediğinin gözaltında bulunan kişilere sorulması şeklinde gerçekleşen bir uygulamanın bir güvence sağlamayacağını ve gözaltından çıkan kişilerin bağımsız ve ayrıntılı bir doktor muayenesinden geçirilmesinin önemini vurgulayarak muayenelerin, uzman hekim tarafından hiçbir polis memurunun bulunmadığı bir ortamda yapılması gerektiğini ifade etmiş, keza muayene raporunda hem yara bulgularının ayrıntılı olarak açıklanmasının, hem de bu yaraların nasıl oluştuğuna dair hastanın ifadesi ile bu ifadenin yara bulgularıyla tutarlı olup olmadığına ilişkin hekim görüşüne yer verilmesinin önemini vurgulamıştır.²⁶⁵

c-Ortak Hükümler

ca-Yakalama ve Gözaltına Alınmanın Yakınlara Bildirilmesi

Anayasal ve yasal düzenleme arasında farklılık bulunması sebebi ile yakınlarla bildirme konusuna da kısaca değinmek gerekmektedir. Anayasanın 19/6. maddesi, kişinin yakalandığı ya da tutuklandığının yakınlarına derhal bildirileceğini düzenlemekte, gözaltına alınma haline ise hiç değinmemektedir. Fakat gözaltına alınma, yakalanan bir kişi hakkında söz konusu olacağı için, kişi zaten yakalandığında derhal bildirim hakkını kazanacak olup, gözaltına alınma teriminin Anayasada yer almaması, bir sıkıntı yaratmayacaktır.

²⁶³ <http://www.inhak.adalet.gov.tr/hudocctr.html>; E.T. 21.02.2015

²⁶⁴ <http://www.inhak.adalet.gov.tr/hudocctr.html>; E.T. 21.02.2015

²⁶⁵ ÇİTÇİ,s.103

Sıkıntı oluşturan asıl konu, bildirim yapılması ile ilgilidir. Anayasanın koşulsuz ve kolluk kuvvetlerine bir emir niteliğindeki “*yakınlarına derhal bildirilir*” hükmüne rağmen, CMK. nun 95/1. maddesi, sadece **bir** yakınına veya belirlediği **bir** kişiye haber verileceğini düzenleyerek, kişi sayısı yönünden bir sınırlama koymuş; hem de haber verilmesinin, ancak C. Savcısının emri ile mümkün olabileceğini ifade ederek, yakalama ve gözaltına alma işleminin uygulayıcısı durumunda olan ve Anayasadaki hükmün doğrudan muhatabı olan kolluk kuvvetlerinin haber vermesini yasaklamıştır. Anayasada yer alan bu açık ve istisnaya yer vermeyen düzenlemesi, CMK. nun bu tür bir düzenleme getirmesine cevaz vermemektedir. Dolayısıyla, CMK. nun ilgili düzenlemesine imkân tanıyacak bir ve uyumsuzluğu giderecek bir Anayasa değişikliği gerektiği söylenebilir.²⁶⁶

cb-Yakalama ve Gözaltına Almaya Karşı Yapılabilecek Başvuru

Anayasanın 19/8. maddesinde herhangi bir nedenle özgürlüğü kısıtlanan kişinin, kısa sürede durumu hakkında karar verilmesini ve bu kısıtlamanın kanuna aykırılığı halinde hemen serbest bırakılmasını sağlamak amacıyla yetkili bir yargı merciine başvurmak hakkına sahip bulunduğu düzenleme altına alınmıştır. Anayasadaki bu hükme paralel olarak CMK 91/4. maddesi uyarınca, “Yakalama işlemine, gözaltına alma ve gözaltı süresinin uzatılmasına ilişkin Cumhuriyet savcısının yazılı emrine karşı, yakalanan kişi, müdafii veya kanunî temsilcisi, eşi ya da birinci veya ikinci derecede kan hısımları, hemen serbest bırakılmayı sağlamak için sulh ceza hâkimine başvurabilir. Sulh ceza hâkimi incelemeyi evrak üzerinde yaparak derhâl ve nihayet yirmi dört saat dolmadan başvuruyu sonuçlandırır. Yakalamanın veya gözaltına alma veya gözaltı süresini uzatmanın yerinde olduğu kanısına varılırsa başvuru reddedilir ya da yakalananın derhâl soruşturma evrakı ile Cumhuriyet Savcılığında hazır bulundurulmasına karar verilir.”

Görüldüğü üzere, yakalama işlemine, gözaltına alma veya gözaltı süresinin uzatılmasına ilişkin Cumhuriyet savcısının yazılı emrine karşı başvurular, derhal ve en geç 24 saat içinde sonuçlandırılacaktır.²⁶⁷ Buradaki 24 saatten kasıt, gözaltında geçirilebilecek olan 24 saat olup, inceleme yapması için başvuru anından itibaren hâkime tanınmış bir ek 24 saat olarak algılanamaz zira başvuranın gözaltı hali zaten

²⁶⁶ YILDIZ, s.185

²⁶⁷ KUNTER/YENİSEY/NUHOĞLU, s.881

24 saatin sonunda kanun gereği sona ereceğinden, aksi yönde yapılacak bir kabul, kanunda tanınmayan bir gözaltı uzaması sonucunu doğuracaktır.²⁶⁸

d-Tutuklama

1982 Anayasasının 19. maddesine bakıldığı zaman ikinci ve üçüncü fıkralarında, üç farklı tutuklanma halini düzenlediği görülmektedir. Bunlardan ilki, suç işlemesi şüphesi ile yapılan tutuklama, ikincisi, kanunda öngörülen bir yükümlülüğün gereği olarak tutuklama ve üçüncüsü de usulüne aykırı şekilde ülkeye girmek isteyen veya giren ya da hakkında sınır dışı etme yahut geri verme kararı verilen bir kimsenin tutuklanmasıdır. Öncelikle son iki tutuklama hali incelenecek, aslolan tutuklama hali ise en sona bırakılacaktır.

da-Kanunda Öngörülen Bir Yükümlülüğün Gereği Olarak Tutuklama

5326 sayılı Kabahatler Kanununun 40. maddesi uyarınca, *“Görevle bağlantılı olarak sorulması halinde kamu görevlisine kimliği veya adresiyle ilgili bilgi vermekten kaçınan veya gerçeğe aykırı beyanda bulunan kişiye, bu görevli tarafından elli Türk Lirası idarî para cezası verilir.*

Açıklamada bulunmaktan kaçınması veya gerçeğe aykırı beyanda bulunması dolayısıyla kimliği belirlenemeyen kişi tutularak durumdan derhal Cumhuriyet savcısı haberdar edilir. Bu kişi, kimliği açık bir şekilde anlaşılincaya kadar gözaltına alınır ve gerekirse tutuklanır. Gözaltına ve tutuklamaya karar verme yetkisi ve usulü bakımından Ceza Muhakemesi Kanunu hükümleri uygulanır.

Kişinin kimliğinin belirlenmesi durumunda, bu nedenle gözaltına alınma veya tutuklanma haline derhal son verilir”.

Maddenin konumuz açısından önem taşıyan hükmü, ikinci fıkrada yer almaktadır. Buna göre açıklama yapmaması ya da gerçeğe aykırı beyanda bulunması sebebi ile kimliği belirlenemeyen kişinin, kimliği açık bir şekilde anlaşılincaya kadar tutuklanması mümkündür. Burada yapılan tutuklama, CMK 100. maddede sayılan sebeplerin aranmayacağı bir tutuklama halidir. Her şeyden önce CMK. nun 100. maddesi kuvvetli suç şüphesinin varlığını aramakla, kabahatler hakkında tutuklama kararı verilmesini imkânsız kılmaktadır. Kaldı ki, maddede açıkça, sadece tutuklamaya karar verme yetkisi ve usulü bakımından CMK hükümlerinin

²⁶⁸ Aynı yönde görüş için bkz. YILDIZ,s.200

uygulanacağı ifade edilmiştir. Yine maddenin son fıkrasında, kişinin kimliğinin belirlenmesi ile tutuklanma haline son verileceği düzenlemesi de, maddenin, özel bir tutuklama halini düzenlediğini ortaya koymaktadır.

Fakat maddede sıkıntıya sebep olan konu, “tutuklamanın gerekirse” yapılacağı düzenlenmiş olmasıdır. Kişinin tutuklanma sebebi, üçüncü fıkranın açık hükmü gereği, kişinin kimliğinin belirlenememiş olmasıdır. O halde, kimliği açık olarak belirlenememiş bir kişinin, bu sebeple tutuklanmasının ne zaman gerekeceği hususu, taşıdığı belirsizlik sebebi ile kişi özgürlüğü ve güvenliği açısından keyfi uygulamalara yol açabilecek niteliktedir.

Hemen hemen aynı doğrultuda bir düzenleme, 2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanununun 4/A maddesinde yer almaktadır. Maddenin 9. fıkrası uyarınca “Belgesinin bulunmaması, açıklamada bulunmaktan kaçınması veya gerçeğe aykırı beyanda bulunması dolayısıyla ya da sair surette kimliği belirlenemeyen kişi tutularak durumdan derhal Cumhuriyet savcısı haberdar edilir. Bu kişi, kimliği açık bir şekilde anlaşılincaya kadar gözaltına alınır ve gerekirse tutuklanır. Gözaltına ve tutuklamaya karar verme yetkisi ve usulü bakımından 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu hükümleri uygulanır.” Yine devam eden fıkrada, kişinin kimliğinin belirlenmesi durumunda, bu nedenle tutuklanma haline derhal son verileceği düzenleme altına alınmıştır. Yine CMK. nun 100. maddesindeki tutuklama sebeplerinin aranmayacağı ortada olup, tutuklamada aranan sebep, kişinin kimliğinin belirlenememesidir. O halde aynı sorun burada da karşımıza çıkmakta ve kimliğinin belirlenememesi sebebi ile bir kişinin tutuklanmasının ne zaman gerekeceği sorusu cevapsız kalmaktadır.

db-Usulüne Aykırı Şekilde Ülkeye Girmek İsteyen veya Giren ya da Hakkında Sınır dışı Etme yahut Geri Verme Kararı Verilen Bir Kimsenin Tutuklanması

1982 Anayasasının 19/2. maddesinde düzenlenen bu tutuklama halinin, içeriğini anlayabilmek için, yasal uzantısına bakmak gerekmektedir.

Öncelikle maddede belirtilen ilk hal, usulüne aykırı bir şekilde ülkeye girmek isteyen veya giren kişilerin durumuna ilişkindir. Konunun yasal olarak düzenlenmesi ise, 4 Nisan 2013 tarih ve 6458 sayılı “Yabancı ve Uluslar arası Koruma Kanunu” ile 15 Temmuz 1950 tarih ve 5682 sayılı “Pasaport Kanunu” ile gerçekleştirilmiştir. 6458 sayılı yasa, yabancıların, kanunun 5. maddesi uyarınca, Türkiye’ye giriş ve

Türkiye’den çıkışın, sınır kapılarından, geçerli pasaport veya pasaport yerine geçen belgelerle yapılacağına ilişkin hükme aykırı davranmaları halinde idari para cezası ile cezalandırılacaklarını hükme bağlarken; 5682 sayılı yasa ise 34. maddesi ile aynı konuyu bu sefer vatandaşlar hakkında, yine idari para cezası ile cezalandırma şeklinde düzenlemiştir. Dolayısıyla her iki yasa ile yapılan bu düzenlemelerin, birer kabahat niteliği taşıdığı, 5326 sayılı Kabahatler Kanununun 2 ile 16. maddeleri uyarınca ortadadır. Zira 5326 sayılı yasa kabahati, karşılığında idari yaptırım uygulanması öngörülen haksızlık olarak tanımlamışken, 16. madde ise, idari yaptırımlar arasında idari para cezasını da saymıştır. Bu doğrultuda, gerek 6458 sayılı yasa ve gerekse 5682 sayılı yasanın anılan hükümleri, birer kabahat düzenlemesi içermektedir. CMK. nun 100. maddesinin “kuvvetli suç şüphesinin varlığını” bir tutuklama sebebi olarak şart koşması göz önüne alındığında, 6458 ve 5682 sayılı yasalar doğrultusunda bir tutuklama kararı verilemeyecektir. Bu durumda yapılabilecek olan, 2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanununun 13/1. maddesinin “d” bendi uyarınca yakalama kurumuna başvurmak olacaktır.

Maddede belirtilen ikinci hal, hakkında sınır dışı etme kararı verilmiş olanlardır. Bu kapsama girenlerle ilgili yasal düzenleme, yine 6458 sayılı “Yabancı ve Uluslar arası Koruma Kanunu” dur. Kanunun 57/3. maddesi, hakkında sınır dışı kararı verilmiş ancak söz konusu karara uygun şekilde ülkeyi terk etmeyerek kolluk birimlerince yakalanmış kişiler hakkında valilikçe idarî gözetim kararı alınacağını düzenlemektedir. Söz konusu yabancılar, yakalamayı yapan kolluk birimince kırk sekiz saat içinde geri gönderme merkezlerine götürülecektir.²⁶⁹ Geri gönderme merkezlerinde idarî gözetim süresi kural olarak 6 ay olup, kanunun öngördüğü şartlar çerçevesinde 1 yıla kadar uzatılabilecektir.²⁷⁰ Görüldüğü üzere, bu halde de bir tutuklama değil, yasanın deyimiyle, “İdari Gözetim” hali söz konusu olacaktır.

Maddede sayılan son hal ise geri vermeye ilişkindir. Geri verme, bir ülkede suç işleyip yargılanmakta veya cezasını çekmekte iken başka bir ülkeye kaçan kişilerin yargılanması veya hükmolunan cezayı çekmesi amacı ile istem üzerine yabancı bir

²⁶⁹ ÖZÇELİK Gülüm Bayraktaroğlu, Yabancılar ve Uluslar arası Koruma Kanunu Hükümleri Uyarınca Yabancıların Türkiye’den Sınır dışı Edilmesi, TBB Der.,2013,S.108,s.239

²⁷⁰ ÖZÇELİK,s.240

devlete teslimini ifade eden kurumdur.²⁷¹ İade kurumunun amacı, suçluların başka ülkeye kaçarak cezadan kurtulmalarını önlemektir.²⁷²

İç hukuk açısından geri verme kurumu, 5237 sayılı TCK. nun 18. maddesinde düzenlenmiş olup, bunu yanı sıra, başka devletlerle yapılan ikili anlaşmalarla, 13 Aralık 1957 tarihli “Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi (SİDAS)” bu kurumun uluslar arası kaynağını oluşturmaktadır.²⁷³

Türkiye, geri verme isteminde bulunulan devlet olduğu takdirde, sanık ya da hükümlünün Türkiye’de bulunduğu yer ağır ceza mahkemesi, gerek TCK. nun 18. maddesi ve gerekse, ikili sözleşme ve SİDAS hükümlerine göre iade talebi hakkında karar verecek olup, geri verilmesi istenen kişi hakkında koruma tedbiri uygulanmasına ancak Türkiye’nin taraf olduğu uluslar arası sözleşme hükümlerine göre karar verilebilecektir. Bu konuyu düzenleyen SİDAS 16. madde uyarınca, henüz iade talebi gönderilmeden, geçici olarak, tutuklama talep edilebilecek fakat tutuklama tarihini izleyen 18 gün içerisinde iade talebi ve iade evrakları gönderilmezse, tutuklama sona erecektir. Bu suretle yapılan bir tutuklama, hiçbir surette 40 günü geçemeyecektir.²⁷⁴

Geri verme talebinin kabul edilebilir olduğuna karar verilmesi halinde artık, CMK. hükümlerine göre de tutuklama kararı verilebilmesi ya da diğer koruma tedbirlerine başvurulabilmesi mümkün olacaktır. Ancak burada yapılan tutuklama, geri verme sürecinde kaçmayı önlemek amacı taşıdığı için, CMK hükümlerine atıf yapılması yerinde olmamıştır, zira burada bir soruşturma ya da kovuşturma yapılmamaktadır. Amaç kaçmayı önlemek olduğuna göre, kaçma şüphesinin, geri verme muhakemesi ile bağlantılı olarak ele alınması gerekmektedir.²⁷⁵

dc-Ceza Muhakemesi Kanunu 100. Maddesi Gereği Bir Suç İşlenmesi Halinde Tutuklama

Tutuklama ile asıl kastedilen, bir suç işlendiği iddiasıyla, CMK. 100. maddedeki şartlar uyarınca yapılan tutuklamadır. Bu anlamda tutuklama, şüpheli veya sanığın kişi özgürlüğünün, hükümden önce, hâkim kararı ile sınırlandırılarak tutukevi

---

²⁷¹ ÖZTÜRK/ERDEM, s.103

²⁷² CENTEL Nur/ZAFER Hamide/ÇAKMUT Özlem, Türk Ceza Hukukuna Giriş,2014, İstanbul,s.173

²⁷³ ÖZTÜRK/ERDEM, s.105; CENTEL/ZAFER/ÇAKMUT,s.173

²⁷⁴ KUNTER/YENİSEY/NUHOĞLU, s.889; ÖZBEK Veli Özer, KANBUR M.Nihat, DOĞAN

Koray, BACAĞIZ Pınar, TEPE İlker, Türk Ceza Hukuku,2015,Ankara, s.179

²⁷⁵ ÖZTÜRK/ERDEM, s.121

adı verilen yere konmasına denir.²⁷⁶ Bir başka tanıma göre tutuklama, kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren olguların ve bir tutuklama nedeninin bulunması halinde, şüpheli veya sanığın özgürlüğünün hâkim kararı ile sınırlandırılarak tutukevi denilen yere konmasıdır.²⁷⁷

Tutuklamanın, hukuki nitelik olarak bir koruma tedbiri özelliği taşıdığı ve tutuklamada temel amacın, şüpheli veya sanığın muhakemede hazır bulunmasını ve böylece kararın infazını sağlamak ve maddi gerçeğe ulaşmak için delillerin karartılmasını önlemek olduğu ifade edilebilir.²⁷⁸ Muhakeme süresince, kişinin hürriyetinden yoksun bırakılmasında asla ceza verme amacı güdülemez. Bu tür bir gaye, eskiden var olan sanığı mutlaka cezalandırmak gayesinin varlığına delalet eder ki günümüzde böyle bir amaç geçerli değildir.²⁷⁹

Anayasanın 19/3. maddesine göre, *suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunan kişiler, ancak kaçmalarını, delillerin yok edilmesini veya değiştirilmesini önlemek maksadıyla veya bunlar gibi tutuklamayı zorunlu kılan ve kanunda gösterilen diğer hallerde hâkim kararıyla tutuklanabilir.* Yine maddenin 4. fıkrası, *“yakalanan veya tutuklanan kişilere, yakalama veya tutuklama sebepleri ve haklarındaki iddialar herhalde yazılı ve bunun hemen mümkün olmaması halinde sözlü olarak derhal, toplu suçlarda en geç hâkim huzuruna çıkarılıncaya kadar bildirilir.”* Hükmünü getirmekte, maddenin 7. fıkrası ise tutuklanan kişilerin, makul süre içinde yargılanmayı ve soruşturma veya kovuşturma sırasında serbest bırakılmayı isteme haklarının var olduğunu, serbest bırakılmanın, ilgilinin yargılama süresince duruşmada hazır bulunmasını veya hükmün yerine getirilmesini sağlamak için bir güvenceye bağlanabileceğini düzenleme altına almıştır.

Anayasanın tutuklamaya ilişkin koşulları belirleyen 19/3. maddesi, öncelikle tutuklama yapılabilmesi için, kişinin suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunmasını aramakta, ardından ise, tutuklamanın ancak kaçma, delilleri yok etme ya da değiştirilmesini önlemek amacıyla veya bunlar gibi, tutuklamayı zorunlu kılan ve kanunda belirtilen diğer hallerde, hâkim kararı ile olabileceğini ifade etmektedir.

---

²⁷⁶ KUNTER/YENİSEY/NUHOĞLU, s.918; ÖZTÜRK/TEZCAN/ERDEM/SIRMA/KIRIT/ÖZAYDIN/AKCAN/ERDEN, s.458

²⁷⁷ ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE (Muhakeme) s.311

²⁷⁸ ÖZTÜRK/TEZCAN/ERDEM/SIRMA/KIRIT/ ÖZAYDIN/AKCAN/ERDEN, s.460; ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE (Muhakeme) s.312

²⁷⁹ KUNTER/YENİSEY/NUHOĞLU, s.920

Anayasanın bu ifade şekli ve özellikle “bunlar gibi” ifadesi, kişi özgürlüğü ve güvenliğinin en önemli sınırlama sebeplerinden birisi olan tutuklama kurumunun, yasal düzenlemeler aracılığı ile aşırı genişlikte uygulanabilmesine imkân verir niteliktedir. Anayasa elbette tutuklama sebeplerinin tespiti işini, yasama organına bırakabilir fakat tüm özgürlüklerin temelini oluşturduğu²⁸⁰ kabul edilen kişi özgürlüğü ile ilgili bir kurumunu düzenlenmesinde, yasa koyucuya bu denli geniş hareket etme imkânı tanımak, insan haklarına saygılı bir devlet olma iddiasıyla bağdaşmamaktadır. Bu geniş hareket imkânından ötürüdür ki, CMK. nun 100. maddesi, yürürlüğe gireli 10 sene bile olmadan 3 kere değişikliğe uğramıştır. O halde “tutuklamayı zorunlu kılan diğer hallerin” kanun koyucu tarafından tespitinde, daha somut ve mümkün olduğunca kişi özgürlüğü ve güvenliği lehine dar yorumlanabilecek tutamak noktalarının Anayasaya konulması icap etmektedir.²⁸¹

Tutuklamaya ilişkin temel düzenleme CMK. nun 100 ve devamı maddelerinde yer almakta olup, 100. madde, tutuklamanın şartlarını düzenleme altına almıştır. Temelde bir tutuklamanın yapılabilmesi için aranan şartlar şu şekilde sıralanabilir.

dca-Nedenleri

CMK. nun 100/1. maddesi, daha önce kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren olguların bulunmasını aramakta iken; 21 Şubat 2014 tarih ve 6526 sayılı yasa ile yapılan değişiklik sonucu, “Somut Deliller” bulunması şartını getirmiştir. Olgu yerine somut delil aranacak olması, tutuklamanın şartları açısından herhangi bir farklılığa yol açacak mıdır?

Türk Dil Kurumu sözlüğü olguyu, “Varlığı deneyle kanıtlanmış şey” olarak tanımlamıştır.²⁸² Dolayısıyla olgu kavramı da bir somutluğa işaret etmektedir. Kaldı ki, ceza muhakemesinde amaç, maddi gerçekliğe ulaşmak olup bu amaca ulaşmak için de her şeyin delil olabileceği ilkesi kabul edilmiştir.²⁸³ Her şeyin delil olarak kabul edildiği bir muhakemede, bunun adına olgu ya da delil denmesi zaten bir farklılığa yol açmaz. Aranan delilin somut olması gerektiğine vurgu yapılması, bu delilin, olayı aydınlatmada kesinlik boyutuna yaklaşan (ama kesin olmayan) bir şüpheyi yaratabilecek güce sahip olmasını ifade etmek içindir. Yoksa bu düzenleme ile artık

²⁸⁰ GÖZÜBÜYÜK/GÖLCÜKLÜ, s.221

²⁸¹ Aksi yönde görüş için bkz.KUZU,s.181-182

²⁸² <http://www.tdk.gov.tr/index,E.T.01.11.2014>

²⁸³ ÖZTÜRK/TEZCAN/ERDEM/SIRMA/KIRIT/ÖZAYDIN/AKCAN/ERDEN, s.293

sadece haklarında mahkûmiyet kararı verilebilecek olanlar hakkında tutuklama kararı verilebileceği gibi bir anlam çıkarılamaz. Zira yasa, somut delil demiştir; somut ispat değil. Bir delilin varlığı ayrı bir şeydir; o delilin muhakemede tartışılması ve delille ilgili şüphelerin ortadan kaldırılarak, suçun işlendiğinin, şüpheden uzak bir biçimde ortaya konulması, yani ispatı ayrı bir şeydir. Özetle yapılan bu değişikliğin özünde bir anlam farklılığına yol açmayacağı, olsa olsa uygulamadan kaynaklanan sorunları giderme ve “OLGU” kavramı ile ilgili farklı anlamlandırma imkânlarını ortadan kaldırmayı sağlayacağı söylenebilir. Nitekim 6526 sayılı yasaya ilişkin Adalet Komisyonu raporunda da “Ancak kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren somut delillerin bulunması durumunda tutuklama kararı verilebilmesi gerekir. Buna rağmen uygulamada genellikle klişe gerekçelerle tutuklama kararı verildiği ve bu durumun da devamlı tartışıla geldiği...” denilerek aynı amaca vurgu yapılmıştır.²⁸⁴

5271 Sayılı CMK. nun 100/2. maddesinde iki farklı tutuklama sebebine yer verilmiştir. Bunlardan ilki, şüpheli veya sanığın kaçması, saklanması veya kaçacağı şüphesini uyandıran somut olguların var olması, diğeri ise şüpheli veya sanığın davranışlarının delilleri yok etme, gizleme veya değiştirme, tanık, mağdur veya başkaları üzerinde baskı yapılması girişiminde bulunma hususlarında kuvvetli şüphe oluşturmaktadır.²⁸⁵ Kaçma veya saklanma şüphesinin değerlendirilmesi yapılırken, somut olayın bütün koşulları birlikte göz önünde bulundurulmalıdır.²⁸⁶ Bu anlamda suçun işlenmesi yeterli değildir, her suç işleyen potansiyel bir kaçak olarak kabulü mümkün olmayıp, bu şüpheyi yaratan somut olguların varlığı aranacaktır.²⁸⁷

Yine vurgulanmalıdır ki, delilleri yok etme, gizleme veya değiştirme, tanık, mağdur veya başkaları üzerinde baskı yapılması girişiminde bulunulmasından söz edebilmek için, tutuklama kararı verildiği sırada bütün delillere henüz ulaşılamamış olması gerekmektedir.²⁸⁸

CMK. 100/3. maddesi bazı suçları ismen zikrederek, bu suçların işlendiği hususunda kuvvetli şüphe sebeplerinin varlığı halinde, bir tutuklama nedeninin var sayılabileceğini ifade etmiştir. Tutuklama, nitelik olarak bir koruma tedbir olduğuna

²⁸⁴ Komisyon raporunun tamamı için bkz. http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tasari_teklif_sd.onerge_bilgileri?kanunlar_sira_no=148569,E.T.01.11.2014

²⁸⁵ KUNTER/YENİSEY/NUHOĞLU, s.930

²⁸⁶ ÖZTÜRK/TEZCAN/ERDEM/SIRMA/KIRIT/ÖZAYDIN/AKCAN/ERDEN, s.464

²⁸⁷ ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE (Muhakeme) s.314

²⁸⁸ ÖZTÜRK/TEZCAN/ERDEM/SIRMA/KIRIT/ÖZAYDIN/AKCAN/ERDEN, s.466

göre, koruma tedbirlerinin ortak özelliklerine sahip olduğu ortadadır. Bu özelliklerden birisi, muhakemenin yapılabilmesini sağlamak;²⁸⁹ diğeri ise, muhakemede doğru kararın verilebilmesine imkân tanımak²⁹⁰ yani delil temin ya da muhafaza etmektir.²⁹¹ Bu iki özellik, tutuklama koruma tedbirinde, CMK. 100/2. maddesinde düzenlenen tutuklama nedenleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Tutuklamanın nedeni olarak, asıl uygulanacak durumlar, bu fıkra sayılanlardır ki, fıkra “Aşağıdaki hallerde” demek suretiyle, herhangi bir suç temel almaksızın, genel olarak yapılan ifadeyle bu amaç ortaya konmuştur. Dolayısıyla CMK. 100/3. maddede yer alan düzenleme, burada belirtilen suçları işleyenlerin kaçacaklarını ya da delil karartacaklarını peşinen kabul eden bir özellik taşımaktadır. Oysa bir suçun cezasının ağırlığı ya da niteliği, tek başına, şüpheli ya da sanığın kaçacağını veya delilleri karartacağını göstermez. Böyle bir suç katalogunun varlığı hâkimleri, bu katalogta yazılı suçları işleyenler hakkında tutuklama kararı verebilmeleri için, 100/2. maddede yer alan tutuklama nedenlerinin var olup olmadığını araştırma külfetinden kurtarıcı bir fonksiyon görmektedir. Bu sebeple ayırım yapılmaksızın, her suç için, CMK. 100/2. maddesinde yazılı tutuklama nedenlerinin varlığı araştırılmalı ve 100/3.madde hükmü kaldırılmalıdır.²⁹² Buna rağmen, kanun koyucu, katalog suç uygulamasını kaldırmak bir yana, 6638 sayılı yasanın 14. maddesi ile 5271 sayılı CMK. nun 3. fıkrasına eklediği iki yeni bent ile katalog suçların kapsamını genişletmiştir. Anılan bu iki yeni bent uyarınca 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununun 33. maddesinde sayılan suçlar ile 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununun 7. maddesinin üçüncü fıkrasında belirtilen suçların işlendiği hususunda kuvvetli şüphe sebeplerinin varlığı halinde, tutuklama nedeni var sayılabilecektir.

dcb-Şartları

CMK. 100/1. maddesi uyarınca, işin önemi, verilmesi beklenen ceza veya güvenlik tedbiri ile ölçülü olmaması halinde, tutuklama kararı verilemez.²⁹³ Düzenlemenin amacı, tutuklamaya ancak istisnai durumlarda karar verilmesini ve oranlılık ilkesinin dikkate alınmasını sağlamaktır. Dolayısıyla kişi özgürlüğüne

---

²⁸⁹ ÖZTÜRK/TEZCAN/ERDEM/SIRMA/KIRIT/ÖZAYDIN/AKCAN/ERDEN, s.440

²⁹⁰ ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE (Muhakeme) s.284

²⁹¹ KUNTER/YENİSEY/NUHOĞLU,s.919-920; ÖZTÜRK/TEZCAN/ERDEM/SIRMA/KIRIT/ÖZAYDIN/AKCAN/ERDEN, s.440

²⁹² ÖZTÜRK/TEZCAN/ERDEM/SIRMA/KIRIT/ÖZAYDIN/AKCAN/ERDEN, s.467 ve dn.118

²⁹³ KUNTER/YENİSEY/NUHOĞLU, s.929

yönelik en ağır müdahale karakteri taşıyan tutuklama tedbirinden daha hafif bir tedbirle hedeflenen amaca ulaşılabilecekse, daha ağırına başvurma orantılılık ilkesine aykırılık oluşturacaktır.

Tutuklamanın bir amacı da, muhakemenin yapılabilmesini sağlamak olduğuna göre, muhakemenin yapılmasının bir şarta bağlı tutulduğu ve bu şartın da gerçekleşmediği durumlarda tutuklama kararı verilemeyecektir.²⁹⁴

CMK. nun en önemli yeniliklerinden birisi, şüpheli ya da sanığın yokluğunda tutuklama kurumuna yer vermemiş olmasıdır.²⁹⁵ Artık kural olarak, şüpheli ya da sanığın yokluklarında, CMK. 98. maddesindeki şartlar çerçevesinde yakalama emri çıkartılabilecektir.²⁹⁶

CMK. nun 100/4. maddesi, sadece adli para cezasını gerektiren veya hapis cezasının üst sınırı, 2 yıldan fazla olmayan suçlarda tutuklama kararı verilemeyeceğini hüküm altına almıştır. Şüpheli ya da sanığa, birden fazla suç isnadı halinde, tutuklama yasağının tespitinde toplam ceza süresi değil, her bir ceza ayrı ayrı göz önünde bulundurulacaktır.²⁹⁷ Keza Çocuk Koruma Kanunu 21. maddesi uyarınca, 15 yaşını doldurmamış çocuklarda, belirtilen üst sınır 5 yıl olarak ifade edilmiştir.

Vurgulandığı üzere, kişi özgürlüğünü en ağır şekilde sınırlayan tutuklama tedbirine, Anayasanın da açık hükmü gereği, hâkim tarafından karar verilebilir. CMK. 101/1. maddesine göre, soruşturma evresinde bu kararı C. Savcısının istemi üzerine yetkili sulh ceza hâkimi verirken; kovuşturma evresinde sanığın tutuklanmasına cumhuriyet savcısının istemi üzerine veya resen yetkili ve görevli mahkemece karar verilir. Bu talepler de muhakkak, gerekçe gösterilmeli ve Adli Kontrol uygulamasının yetersiz kalacağını gösteren hukuki ve fiili nedenlere yer verilmesi gerekir. Hâkim kararının aranması, özgürlüğü ağır bir şekilde sınırlayan tutuklama kararlarında tanınmış bir güvence niteliği taşımaktadır.²⁹⁸

CMK. nun 101/3. maddesi, “Tutuklama istenildiğinde şüpheli veya sanık, kendisinin seçeceği veya baro tarafından görevlendirilecek bir müdafinin yardımından

---

²⁹⁴ KUNTER/YENİSEY/NUHOĞLU, s.927; ÖZTÜRK/TEZCAN/ERDEM/SIRMA/KIRIT/ÖZAYDIN/AKCAN/ERDEN, s.469

²⁹⁵ ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE (Muhakeme) s.322

²⁹⁶ ÖZTÜRK/TEZCAN/ERDEM/SIRMA/KIRIT/ÖZAYDIN/AKCAN/ERDEN, s.462

²⁹⁷ ÖZTÜRK/TEZCAN/ERDEM/SIRMA/KIRIT/ÖZAYDIN/AKCAN/ERDEN, s.468

²⁹⁸ KUNTER/YENİSEY/NUHOĞLU, s.936

yararlanır.” hükmünü içermekte olup, bu düzenleme mecburi müdafî esasının kabul edildiğini göstermektedir. Keza tutuklamaya konu suçun cezasının üst sınırının da müdafî yardımı almada herhangi bir önemi bulunmamaktadır.²⁹⁹

CMK. 101/4. maddesine göre, tutuklama isteminin incelenmesi sonucunda ya şüpheli ya da sanık serbest bırakılacak ya da tutuklanacaktır. Tutuklama halinde kararın içeriği şüpheli ya da sanığa sözlü olarak bildirilecektir ki, bu düzenleme, Anayasanın 19/4. maddesinin yasal içeriğe kavuşturulmasıdır. Ayrıca CMK. nun 107/1. maddesi, tutuklamadan ve tutuklamanın uzatılmasına ilişkin her karardan tutuklunun bir yakınına veya belirlediği bir kişiye, hâkimin kararıyla gecikmeksizin haber verileceğini düzenlemişken, maddenin 2. fıkrası, soruşturmanın amacını tehlikeye düşürmemek kaydıyla, tutuklunun tutuklamayı bir yakınına veya belirlediği bir kişiye bizzat bildirmesine de izin verilir. Anayasanın 19/6. maddesine açıkça aykırı bir şekilde, tutuklunun bizzat durumunu bildirmesi için, soruşturmanın amacını tehlikeye düşürmeme koşulunu arayan bu düzenlemenin değiştirilmesi elzemdir. Zira özgürlüğü kısıtlanmış olan bir bireyin, özgür bir bireye nazaran daha fazla manevi yardıma ihtiyaç duyacağı muhakkaktır. Her ne kadar, CMK. nun 107/1. maddesinde, hâkim kararı ile derhal haber verileceğini belirtilmiş olsa da, bu tür bir bildirim yapıp yapılmadığı ya da ne zaman yapıldığı konusundaki belirsizliğin yaratacağı şüphe, makul bir şüphe olarak kabul edilmelidir. Kaldı ki, soruşturmanın amacını tehlikeye düşürmeyecek olsa da bizzat bildirim izninin ne zaman verileceği konusunda da CMK. nun 107/1. maddesindeki gibi bir açıklık yoktur.

Tutuklunun makul sürede yargılanma ve serbest bırakılma hakları, Anayasada zikredilen diğer haklar olsa da, incelememiz, tutukluların sadece cezaevi içerisinde kullanabilecekleri ve cezaeviyle ilintili haklarını kapsadığından, bu haklara ve bu hakların kullanımını çerçevesinde yapılan işlemlere değinilmeyecektir.

e-Kişi Hürriyeti ve Güvenliğinin Sınırlanabileceği Diğer Durumlar

ea-Mahkemelerce Verilmiş Hürriyeti Bağlayıcı Ceza Veya Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı

Konuyu incelerken ilk değinilmesi gereken husus, mahkeme kavramından ne anlaşılması gerektiğidir. Anayasa Mahkemesi, vermiş olduğu bir kararda “Bir kuruluşun mahkeme sayılabilmesi için, karar organlarının hâkimlerden teşekkül

---

²⁹⁹ ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE (Muhakeme) s.319

etmesi, yargılama tekniklerini uygulayarak ve genelde dava yolu ile uyuşmazlıkları ve anlaşmazlıkları çözümlenmekle görevli olması ve Anayasa'da sayılan ve başında bir yüksek mahkemenin bulunduğu yargı düzenlerinden birinde yer alması gereklidir.” diyerek mahkemeden ne anlaşılması gerektiğini ifade etmiştir.³⁰⁰ Maddede, mahkemeler tarafından verilmiş hürriyeti kısıtlayıcı cezaların yerine getirilmesi ifadesi bulunmaktadır. Ancak hürriyeti bağlayıcı bir cezanın infazından söz edebilmek için ise kesinleşmiş bir hükmün varlığı şarttır. Dolayısıyla yargılanan kişinin hükümlü statüsünde olması üzerine ancak infaz müessesesi devreye girecektir. Mahkeme kararının kesinleşmesi ise, ceza yargılaması hukuku kapsamında bulunan bir konu olup, bu durum başlı başına infaz hukuku ile ceza yargılama hukukunun bağlantısını ortaya koymaktadır.³⁰¹ Hali hazırda CGTİK. nun 4. maddesi “Mahkûmiyet hükümleri, kesinleşmedikçe infaz edilemez” diyerek konuyu açıklıkla düzenlemiştir.

İlk derece mahkemeleri tarafından, CMK. nun 223. maddesinde belirtilen kararlardan birisi verildiğinde önlerindeki sorunu çözdüğü kabul edilse de, bu çözümün, gerçeğe ve hukuka uygunluğunun, belli sürede başvurmak sureti ile üst derece yargı merciince incelenmesi öngörülmüştür. “Kanun Yolları” olarak belirtilen bu başvuru yapılmaz ise sürenin sonunda hüküm kesinleşir ve değişme olasılığı da sona erer. İşte, verilen bir mahkûmiyet hükmü ile ilgili olarak, gerek başvuru yapılmaksızın, gerekse başvuru sonucu incelemenin tamamlanması ile hüküm kesinleştiğinde ya da hüküm yasa gereği kesin bir nitelik taşıdığı takdirde, mahkûmiyet hükümleri infaz edilebilir.³⁰²

Hürriyeti bağlayıcı cezadan kasıt, hapis cezasıdır. Hapis cezası ise, işlediği bir suçun karşılığı olarak, failin, kanunda öngörülen süre için özgürlüğünden yoksun bırakılmasıdır.³⁰³ Konuyu, cezaların infazı kısmında detaylı olarak ele alacağımız için şimdilik sadece, 5237 sayılı TCK. nun 46. maddesinde hapis cezalarının üçe ayrılarak, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası, müebbet hapis cezası ve süreli hapis cezası olarak düzenlendiği belirtelim. Ayrıca CGTİK. nun 106. maddesi çerçevesinde bir adli para cezasının hapis cezasına çevrilmesi halinde de, infaz hukuku çerçevesinde bir hürriyeti bağlayıcı ceza uygulaması karşımıza çıkacaktır.

³⁰⁰ Anayasa Mahkemesinin 18.02.1992 tarih ve 1992/12 E. 1992/7 K. sayılı kararı; AMKD,1993, S.28, C.1,s.139

³⁰¹ DONAY Süheyl,Türk Ceza İnfaz Hukuku,2014,İstanbul,s.3

³⁰² ÖZBEK Veli Özer,İnfaz Hukuku,2014,Ankara,s.70

³⁰³ DEMİRBAŞ Timur,İnfaz Hukuku,2013,Ankara,s.68

Hürriyeti bağlayıcı cezadan başka zikredilen bir diğer husus ise “Güvenlik Tedbirlerinin” infazıdır. Güvenlik Tedbirleri, fiil ve failden kaynaklanması muhtemel tehlikeliliği önlemek ve faili eğitmek, koruma altına almak veya tedavi etmek amacıyla müdahalelerdir.³⁰⁴Burada kastedilen güvenlik tedbiri, hürriyeti sınırlandırıcı nitelikte olan bir güvenlik tedbiridir. Bu tür güvenlik tedbirleri ise, TCK. nun 56. maddesinde belirtilen çocuklara özgü güvenlik tedbirleri ile 57. maddede düzenlenen akıl hastalarına özgü güvenlik tedbirleridir. 56. maddede çocuklara özgü güvenlik tedbirlerinin türü ve uygulanma şartlarının kanunla düzenleneceği vurgulanmışken; TCK. nun 57/1. maddesine göre “Fiili işlediği sırada akıl hastası olan kişi hakkında, koruma ve tedavi amaçlı olarak güvenlik tedbirine hükmedilir. Hakkında güvenlik tedbirine hükmedilen akıl hastaları, yüksek güvenlikli sağlık kurumlarında koruma ve tedavi altına alınırlar.” Dolayısıyla da burada da akıl hastasının, koruma ve tedavi amaçlı olarak özgürlüğünden yoksun bırakılması söz konusu olacaktır.

eb- Bir Küçüğün Gözetim Altında İslahı veya Yetkili Mercii Önüne Çıkarılması İçin Verilen Bir Kararın Yerine Getirilmesi

1982 Anayasasında düzenlenen kişi hürriyetinin kısıtlanabileceği bir diğer hal de küçüğün gözetim altında ıslahı veya yetkili mercii önüne çıkarılması için verilen bir kararın yerine getirilmesidir.

Anayasamızda, küçük kavramının bir tanımı bulunmamakta olup, 141. maddesinin 2. fıkrasında “küçüklerin yargılanması hakkında kanunla özel hükümler konulacağı” hükmüne yer vermiştir. Herşeyden önce ulusal ve uluslararası mevzuatla uyumluluk açısından “Küçük” kavramı yerine “Çocuk” kavramının kullanılması daha yerinde olacaktır.

Çocuk kavramından ne anlaşılması gerektiği konusunda ise, özellikle Anayasanın 19. maddesindeki düzenlemenin, kişi hürriyeti ve güvenliği ile ilgili olmasından dolayı, TCK. na ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu’na bakmak gerekir. 5237 sayılı TCK. nun 6. madde birinci fıkrada b bendinde “Çocuk deyiminden, henüz on sekiz yaşını doldurmamış kişi anlaşılır” denilmektedir. 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu’nun 3. maddesi birinci fıkrada a bendinde de “Çocuk: Daha erken yaşta

---

³⁰⁴ ÖZBEK Veli Özer, KANBUR M.Nihat, DOĞAN Koray, BACAKSIZ Pınar, TEPE İlker,(TCK) s.655

ergin olsa bile, on sekiz yaşını doldurmamış kişiyi ifade eder” hükmü yer almaktadır. Kısacası küçük ya da çocuk kavramı ile kastedilen, 18 yaşını doldurmamış kişidir.

Küçüğün hürriyetinin kısıtlanabileceği ilk hal gözetim altında ıslah edilmesidir. Anayasa, “ıslah” terimini kullanmış olup, kelimenin anlamı, “düzeltme, iyileştirme” olarak belirtilmiştir.³⁰⁵ Anayasa, küçüğün ıslahından bahsettiğine göre, burada, küçüğün kendisinden kaynaklanan, kendisinin sebep olduğu bir olumsuzluk, kötü durum anlaşılmalıdır. Bu şekildeki bir kabul ise bizi, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununun 3. madde 1 fıkrasının a-2 bendinde düzenlenen “Suça Sürüklenen Çocuk” kavramına götürmektedir. Anılan madde uyarınca suça sürüklenen çocuk, “kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuk” olarak tanımlanmıştır. Zaten 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu’nun 11. maddesinde “Bu kanunda düzenlenen koruyucu ve destekleyici tedbirler, suça sürüklenen ve ceza sorumluluğu olmayan çocuklar bakımından, çocuklara özgü güvenlik tedbiri olarak anlaşılır” hükmü yer almaktadır. Kanunun 5. maddesinin özellikle birinci fıkra b ve d bentleri konumuz açısından önem taşımakta olup, b bendi, eğitim tedbiri olarak, çocuğun bir eğitim kurumuna gündüzlü veya yatılı olarak devamına; d bendi ise sağlık tedbiri olarak, çocuğun fiziksel ve ruhsal sağlığının korunması ve tedavisi için gerekli geçici veya sürekli tıbbî bakım ve rehabilitasyonuna, bağımlılık yapan maddeleri kullananların tedavilerinin yapılmasına karar verilebileceğini düzenleme altına almıştır. Özetle anayasal anlamda bir küçüğün ıslahı amaçlı kişi hürriyeti ve güvenliğinden yoksun bırakılması, suça sürüklenen çocukla ilgili bir güvenlik tedbiri olarak, bir eğitim kurumuna yatılı olarak devamına karar verildiğinde veya fiziksel ve ruhsal sağlığının korunması ve tedavisi için ya da bağımlılık yapan maddelerle ilgili tedavilerinin yapılmasına için bir sağlık kuruluşuna konulması halinde söz konusu olacaktır.

Küçüğün hürriyetinin kısıtlanabileceği diğer hal “küçüğün yetkili merci önüne çıkarılması için verilen bir kararın yerine getirilmesi” olarak ifade edilmiştir. Yakalama, Göz Altına Alma ve İfade Alma Yönetmeliğinin 4. maddesinde tanımlanan “Muhafaza Altına Alma” kurumu, Anayasadaki bu halin yasal açıklamasını içermektedir. Yapılan tanım uyarınca “Muhafaza Altına Alma”, kanunun yetki verdiği hallerde, yetkili merci önüne çıkarılması gereken kişilerin ilgili kurumlar veya

³⁰⁵ <http://www.tdk.gov.tr/index.php,E.T.01.11.2014>

kişilerce teslim alınana kadar, sağlıklarına zarar vermeyecek şekilde ve zorunlu olduğu ölçüde özgürlüklerinin kısıtlanıp alıkonulmasını ifade etmektedir. İşte bir çocuk hakkında, bu kurallar çerçevesinde bir muhafaza altına işlemi yapıldığında, Anayasadaki düzenlemeye paralel bir özgürlük kısıtlaması gerçekleşmiş olacaktır.

ec- Toplum İçin Tehlike Teşkil Eden Bir Akıl Hastası, Uyuşturucu Madde veya Alkol Tutkunu, Bir Serseri veya Hastalık Yayabilecek Bir Kişinin Bir Müessesede Tedavi, Eğitim veya İslahı İçin Kanunda Belirtilen Esaslara Uygun Olarak Alınan Tedbirin Yerine Getirilmesi

Anayasanın 19. maddesinde yer alan bu düzenleme, içeriğinde iki farklı hususu barındırmaktadır. Birincisi bulaşıcı hastalıkların yayılmasını önlemek amaçlı tedbirler, diğeri ise toplum için tehlike teşkil eden bir akıl hastası, uyuşturucu madde veya alkol tutkunu ya da bir serserinin tedavi, eğitim veya ıslahı için alınan tedbirlerdir. Nitekim bu husus, madde gerekçesinde de açıkça zikredilmiştir.³⁰⁶

Bulaşıcı bir hastalıkla ilgili olarak alınacak tedbirler, 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Yasasında düzenlenmiş olup, kanunun 57. maddesi “*Memleket dâhilinde sâri ve salgın hastalıklarla mücadele*” başlığı ile bir kısım hastalıkları ismen saymış; 72. maddede ise alınacak tedbirleri düzenleme altına almıştır. Maddenin birinci bendi, 57. maddede sayılan bir hastalığa yakalanan ya da yakalandıklarından şüphelenilen kişilerin, bilimsel olarak gereken süre boyunca ve sağlık memurlarınca, evlerinde ya da sıhhi ve fenni şartları taşıyan yerlerde tecrit edileceklerini ve müşahede altında tutulacaklarını hükme bağlamıştır. Anayasada “bir müesseseden” bahsedildiğine göre, sınırlama halini, sıhhi ve fenni şartları taşıyan yerlere özgü bir durum olarak kabul etmek gerekmektedir. Belirtmek gerekir ki, böyle bir sınırlamada tek amaç tecrit olmamalı, tedavi amacını da içermelidir.³⁰⁷ Aksi yönde bir kabul, duruma göre, ilânihaye hürriyetten yoksunluk sonucunu doğuracaktır ki, bu durum Anayasanın, tedavi amaçlı tedbir yolundaki düzenlemesine aykırı bir tutum anlamına gelecektir.

Benzer bir düzenleme, 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’nun 432. maddesinde yer almaktadır. Düzenleme uyarınca “ .....ağır tehlike arz eden bulaşıcı hastalık...sebebiyle toplum için tehlike oluşturan her ergin kişi, kişisel korunmasının

---

³⁰⁶ KUZU, s.191

³⁰⁷ REİSOĞLU Safa, Uluslar arası Boyutlarıyla İnsan Hakları,2001,İstanbul, s.99

başka şekilde sağlanamaması halinde, tedavisi, eğitimi veya ıslahı için elverişli bir kuruma yerleştirilir veya alıkonulabilir.”

Maddede bahsi geçen diğer sınırlama hali, toplum için tehlike teşkil eden bir akıl hastası, uyuşturucu madde veya alkol tutkunu ya da bir serserinin tedavi, eğitim ya da ıslahı amacıyla alınan tedbirlere ilişkindir. Öncelikle belirtmek gerekir ki bahsi geçen kişilerin toplum için tehlike arz etmeleri, bir müesseseye konulmaları ve amacın da tedavi, eğitim ya da ıslah olması gerekmektedir. Burada kişi özgürlüğünün sınırlanmasına yol açan saik, *suç öncesi tehlike halidir*. Yani suç işlenmeden önce tedbir alınarak işlenmesinin önlenmesidir. Maddede ifadesi geçen “serseri” terimi ile kastedilen, muntazam ve normal geçim kaynağından mahrum ve meskeni bulunmayan kişileri ifade etmektedir. İşte burada amaç, normal kişilere göre suç işleme ihtimalleri daha yüksek olan akıl hastası, uyuşturucu madde veya alkol tutkunu ya da bir serserinin suç alanına girmelerine engel olarak, toplumsal savunma tedbirleri alınmaktadır.³⁰⁸

Anayasada akıl hastalığının bir tanımı yapılmamış olup, herhangi bir davranış bozukluğunu akıl hastalığı olarak kabul etmek mümkün değildir. Bu bozukluğun, tıbbi anlamda bir maraz olması gerekmektedir.³⁰⁹

Son olarak vurgulamak gerekir ki 5237 sayılı TCK. nda 57. maddede hem akıl hastalarına hem de alkol ve uyuşturucu madde bağımlılarına uygulanacak olan güvenlik tedbirleri düzenlenmiş olsa da bu tedbirler, kişi bir suç işledikten sonra devreye girecekleri için, Anayasanın 19. maddesinde yer alan ve burada zikrettiğimiz suç işlenmeden önce devreye giren tedbirlerle karıştırılmamalıdır.

f-Hükmen Tutukluluk Kavramı

Sanık hakkında, yapılan yargılama sonucunda işlediği suçun niteliğine göre verilen hükümle birlikte tutukluluk halinin devamına da karar verilebilir. Bu halde ortada kesinleşmiş bir mahkûmiyet kararı olmadığından bu kişi hükümlü olarak kabul edilemez. Aslında tutuklu statüsünde bulunan bu kişiye, uygulamada hükmen tutuklu ya da hükümözlü denilmektedir. Yasal bir karşılığı bulunmayan hükümözlü durumunda bulunan hükümlülere, tutuklulara ilişkin hükümlerin uygulanacağı ifade edilmelidir.

---

³⁰⁸ KUZU,s.191

³⁰⁹ KUZU,s.192

C-Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Bakımından

1-Genel Olarak

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, 5. maddesinin ilk fıkrasında 6 bent halinde, kişi özgürlüğü ve güvenliğinden yoksun bırakılabilecek olan halleri, sınırlı bir sayılma belirtmiş, peşi sıra gelen fıkralarda ise, yoksun bırakılan kişilere tanınmış olan haklara yer vermiştir. Bu çerçevede konumuzun sınırlandırılması amacı ile sadece yoksunluk hallerine değinilecek olup cezaevinde bulunma şartına indirgenemeyecek olan ve tutuklamanın dışında kalan diğer yoksunluk hallerinde de kullanılabilen bu haklara çalışmamızda yer verilmeyecektir.

2-Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkının Sınırlandırılması Sebepleri

AIHS. nin 5. maddesinde, kişilerin özgürlük ve güvenlik haklarından yoksun bırakılabilecekleri 6 farklı durum düzenlenmiş olup, daha önce de vurgulandığı üzere sayılan bu özgürlükten mahrumiyet halleri sınırlı bir sayıdır. Kişiler, sayılan bu durumlar dışında hiçbir surette özürlüğünden yoksun bırakılamayacaktır.

a-Mahkumiyet Kararı Üzerine Hürriyetten Yoksun Bırakılma

Kişilerin, işledikleri bir suç sebebi ile mahkeme kararı ile mahkûm edilmeleri üzerine, bu kararın gereği olarak verilen hapis cezasının infazı amacıyla özgürlüklerinden mahrum edilmeleri, maddede düzenlenen ilk durumdur. Hapis cezasının infazı sebebiyle gerçekleşen yoksunluk, muhakkak bir mahkeme kararını gerektirmekte olup, idari bir karar çerçevesinde, işlenen bir suç sebebi ile kişi özgürlüğü ortadan kaldırılamaz.³¹⁰

Maddede belirtilen “yetkili mahkeme” den kasıt, hem kararı veren merciin yargısal nitelik taşıması, hem yasama ve yürütme organlarına karşı bağımsız ve tarafsız olması³¹¹ hem de takip ettiği yargılama usulünün güvenceli olmasıdır.³¹²

Bu bentte belirtilen durum, ilk derece mahkemesince mahkûm edilen kişinin, temyiz aşamasında da tutuklu bulunmasını meşru kılmaktadır zira bentte geçen mahkûm edilme ibaresi, kanun yollarından geçerek kesinleşmeyi değil, ilk derece mahkemesince verilen mahkûmiyet hükmünü ifade etmektedir.³¹³ Yine aynı şekilde,

³¹⁰ TEZCAN/ERDEM/SANCAKDAR/ÖNOK, s.179

³¹¹ MOCAVEİ, s.69

³¹² GÖZÜBÜYÜK/GÖLCÜKLÜ, s.227

³¹³ MOCAVEİ, s.68; TEZCAN/ERDEM/SANCAKDAR/ÖNOK, s.179

karara karşı kanun yollarına başvurulması sonucunda bu kararın bozulması, tek başına özgürlükten yoksun bırakılmanın hukuka aykırı sayılmasını gerektirmez.³¹⁴

Mahkûm edilme ya da mahkûmiyet kavramı, bir suçun varlığının yasal yoldan saptanması üzerine, ilgilinin bu fiilden sorumluluğunun da tespiti ve sonuç olarak özgürlüğü bağlayıcı bir cezaya çarptırılması koşullarını birlikte içerir.³¹⁵

Yine vurgulamak gerekir ki, bir alıkoyma halinin bu madde kapsamına girmesi için, yalnızca zaman açısından bir mahkûmiyet kararını takip etmesi yetmez; aynı zamanda, verilen mahkûmiyet kararından kaynaklanan, bu mahkûmiyet kararını takiben, bu mahkûmiyet kararına bağlı veya mahkûmiyet kararının bir gereği olarak gerçekleşmesi gerekir.³¹⁶

b-Bir Mahkeme Tarafından Verilen Karara Uymama veya Yasa ile Belirlenen Bir Yükümlülüğün Yerine Getirilmesini Sağlamak Amacı ile Yakalama veya Tutuklama

Sözleşmenin 5/1. maddesinin b bendinde, “*bir mahkeme tarafından yasaya uygun olarak bir karara uymama*” ve “*yasal bir yükümlülüğün yerine getirilmesini sağlamak amacı ile kişinin tutuklanması*” şeklindeki iki ayrı özgürlük kısıtlamasına yer verilmiştir. Birinci duruma örnek olarak, mahkemenin yargılama düzenini korumak veya görevin gereği gibi görülmesini sağlamak amacıyla verdiği (örneğin duruşmaya gelmeyen ya da gelip de konuşmayan tanık konusunda) disiplin cezası niteliğindeki tutuklama kararı gibi kararlar³¹⁷ ya da mahkemece hükmedilen para cezasının ödenmemesi, mahkemenin nafaka emrine uyulmaması, mahkemece emredilen kan testi, DNA testi gibi tıbbi müdahalelere uymamak üzerine verilen kararlar³¹⁸ gösterilebilir.

İkinci durumla ilgili kararlar ise, yasanın öngördüğü ve yerine getirilmesini emrettiği somut bir yükümün yerine getirilmemesi hali için özgürlükten yoksunluk kararlarıdır.³¹⁹ Vergi yükümlülüğüne uymayanlar hakkında tazyik hapsi uygulaması, kimliğini kanıtlama yükümlülüğüne bağlı özgürlük kısıtlamaları, örnek olarak

³¹⁴ SARIGÜL,s.51; TEZCAN/ERDEM/SANCAKDAR/ÖNOK, s.179

³¹⁵ GÖZÜBÜYÜK/GÖLCÜKLÜ, s.227

³¹⁶ MOCAVEİ,s.70-71

³¹⁷ GÖZÜBÜYÜK/GÖLCÜKLÜ,s.229

³¹⁸ TEZCAN/ERDEM/SANCAKDAR/ÖNOK, s.180

³¹⁹ ŞAHBAZ,s.173-174

verilebilir. Ancak bu halde de, özgürlük kısıtlamasının, güdülen amaçla orantılı olması şart olup, öngörülen yükümlülüğün önem ile kişi özgürlüğü ve güvenliği arasındaki denge gözetilmelidir.³²⁰ Ayrıca yasanın koyduğu bir yükümlülük, genel bir yükümlülük olarak değil, belirli ya da somut bir yükümlülük olarak anlaşılmalıdır.³²¹

c-Bir Suç İşlediği Hakkında Geçerli Şüphe Bulunan veya Suç İşlemesine ya da Suç İşledikten Sonra Kaçmasına Engel Olmak Zorunluluğu İnançını Doğuran Makul Nedenlerin Bulunması Dolayısıyla Bir Kimsenin Yetkili Mercii Önüne Çıkarılmak Üzere Yakalanması veya Tutuklu Durumda Bulundurulması

AIHS. nin5/1. maddesinin c bendi üç ayrı tutuklama veya yakalama sebebine yer vermiştir. Öncelikle belirtmek gerekir ki bu bendin uygulama alanı bulabilmesi için, ulusal kanunlarda bir kişinin özgürlüğünden yoksun bırakılması tedbirine zemin tekil eden bir suç unsurunun bulunması gerekmektedir.³²² Ayrıca her üç sınırlama halinde de, özgürlükten yoksun bırakmayı haklı kılan makul sebeplerin varlığı aranacaktır. Makul sebeplerden kasıt, suç işlenmiş olabileceğine dair, objektif bir gözlemciyi tatmin edebilecek vakıa veya bilgilerin var olmasıdır. Kişinin bir suç işlediğinden ya da işleyebileceğinden şüphe duyulmasını gerektiren bilgi ve olayların, ilgili devlet tarafından gösterilmesi gerekmektedir.³²³

Bu bent çerçevesinde yapılacak kısıtlamanın, kişiyi adli merciler önüne çıkarmak amacıyla yapılması şart ve yeterli olup, kişinin daha sonra mahkeme önüne götürülmemiş olması, bir ihlale yol açmaz.³²⁴ Bu çerçevede, kişinin yakalandıktan sonra, adli makam huzuruna çıkarılmadan salıverilmiş olması, bu bent kapsamında bir ihlale yol açmayacaktır. Adli makamın huzuruna çıkarılma, kişinin özgürlükten yoksun olma halinin akıbeti ve bu çerçevede 5. maddenin 3. fıkrası hükmüne paralel olarak hukuka uygun bir yoksunluk olup olmadığının tespiti ve gerekirse kişinin salıverilmesi ve makul bir sürede yargılanması³²⁵ amacını taşıdığından, özgürlüğünden yoksun bırakılan kişinin adli makam önüne çıkarılmaması, mesela

³²⁰ TEZCAN/ERDEM/SANCAKDAR/ÖNOK, s.180

³²¹ MOCAVEİ,s.76

³²² SARIGÜL,s.59; MOCAVEİ,s.40;

³²³ ÖZDEK,s.186

³²⁴ GÖZÜBÜYÜK/GÖLCÜKLÜ, s.231; TEZCAN/ERDEM/SANCAKDAR/ÖNOK, s.183;

MOCAVEİ, s.41

³²⁵ GÖZÜBÜYÜK/GÖLCÜKLÜ, s.232

yakalanmasına esas olan makul şüphenin ortadan kalkması sebebi ile salıverilmesi halinde, bir hak ihlali ortaya çıkmayacaktır.³²⁶

Kişinin önüne çıkarılacağı merciin, yargıç ya da adli görev yapmaya yasayla yetkili kılınmış diğer bir görevli olarak anlaşılması gerekir. Fakat yargıç sıfatı taşımayan bu diğer görevlinin de yargıçlık güvencelerine sahip olması gerekmektedir.³²⁷

Suç işlenmesinin önlenmesi amacı ile yapılan özgürlük sınırlamalarında, bu, hemen her olayı bahane ederek başvurulabilecek bir önlem olarak görülemez; somut ve belirli bir suçun gelecekte işlenmesinin önlenmesi amacıyla başvuru bir tedbirden ibarettir.³²⁸ Dolayısıyla, ancak belirli bir suçu işleyeceğine dair somut bir şüphenin varlığında ve daha sonra hakkında cezai işlem yapılmak üzere özgürlükten mahrumiyet, bu bendin kapsamına girebilecektir.³²⁹

Son olarak belirtmek gerekir ki tutukluluk sırasında mahkûmiyet kararı verilen kişinin durumu, tutukluluk devam ediyorsa, 1. fıkranın c bendine değil, a bendine girecektir.³³⁰ Zira artık onun özgürlükten yoksun olmasının dayanağını, mahkemece verilmiş bir mahkûmiyet kararı oluşturmaktadır.

d- Küçüklerin Gözetim Altında Eğitimleri İçin Usulüne Uygun Verilmiş Bir Karar Gereği Veya Yetkili Mercî Önüne Çıkarılmak Üzere Usulüne Uygun Olarak Özgürlükten Yoksun Bırakılmaları

Sözleşmenin 5/1. maddesi d bendinde iki ayrı sebebe yer verilmiş olup bunlardan birincisi, küçüğün, gözetim altında eğitim için, usulüne uygun verilen bir karar gereği özgürlüğünden yoksun bırakılması; diğeri ise küçüğün, yetkili bir mercî önüne çıkarılmak üzere usulüne uygun olarak özgürlüğünden yoksun bırakılmasıdır.

Küçük kavramı ile ilgili AİHM. içtihatlarında bir açıklık yoksa da³³¹ AİHS. ne göre reşit olmayan kişi ifadesinin kendine özgü bir anlamı vardır ve bu ifade 18 yaşın altındaki herkesi kapsar.³³² Ancak gerek rüş yaş ve gerekse gözetim altında yapılacak

³²⁶ TEZCAN/ERDEM/SANCAKDAR/ÖNOK, s.183

³²⁷ GÖZÜBÜYÜK/GÖLCÜKLÜ, s.230

³²⁸ ŞAHBAZ,s.175; MOCAVEİ,s.44

³²⁹ TEZCAN/ERDEM/SANCAKDAR/ÖNOK, s.183

³³⁰ GÖZÜBÜYÜK/GÖLCÜKLÜ,s.233

³³¹ TEZCAN/ERDEM/SANCAKDAR/ÖNOK, s.188

³³² MOCAVEİ,s.77

eğitim ve önüne çıkarılacağı yetkili merciin tespitinde ulusal mevzuat uygulanacaktır.³³³ Nitekim 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununun 3/1-a maddesi daha erken yaşta ergin olsa bile on sekiz yaşını doldurmamış kişiyi çocuk olarak kabul etmektedir.

Bu bent uyarınca varlığı aranan kararın mutlaka yargısal bir karar olmasına gerek yoktur; idari bir makamın kararına dayanarak da küçüğün özgürlüğünden alıkonulması mümkündür.³³⁴

Bu tür bir özgürlük kısıtlamasına örnek olarak, okula gitmek zorunda olan küçüğün gönderilmemesi ya da gitmek istememesi durumunda yetkili mercilerce teslim alınıp okula kaydettirilmesi verilebilir.³³⁵

Küçüğün bu sebep doğrultusunda özgürlüğünden yoksun bırakılmasında güdülen amaç, eğitiminin sağlanmasıdır. Dolayısıyla eğitim amacı taşımayan ya da bu amacı taşısa da eğitim amacına hizmet etmeyen bir yere kapatılma halinde Sözleşmeye aykırılık oluşacaktır. Nitekim AİHM. Bouamar/Belçika kararında³³⁶ bu kanaate varmıştır. Mahkeme kararında reşit olmayan bir kişinin fiilen tecrit edilerek ve eğitim konusunda yetkililerden yardım sağlanmadan alıkonulmasının, herhangi bir eğitim amacına hizmet olarak telâkki edilemeyeceğini vurgulamıştır.³³⁷

Bent kapsamında yer alan diğer hal, küçüğün herhangi bir konuda karar alınması için yetkili merciler önüne çıkarılmasıdır. Bu hal çoğunlukla, küçüğün zararlı çevreden uzaklaştırılması amacıyla yetkili merci önüne çıkarılması olarak ortaya çıkar.³³⁸

e-Bulaşıcı Hastalık Yayabilecek Bir Kimsenin, Bir Akıl Hastasının, Bir Alkoliğin, Uyuşturucu Madde Bağımlısı Bir Kişinin veya Bir Serserinin Usulüne Uygun Tutulması

AİHS. nin 5/1-f bendinde yer alan düzenleme doğrultusunda verilecek olan kararın idari bir makamca verilmesi de mümkündür.³³⁹

³³³ GÖZÜBÜYÜK/GÖLCÜKLÜ,s.233;SARIGÜL,s.76

³³⁴ TEZCAN/ERDEM/SANCAKDAR/ÖNOK, s.189; GÖZÜBÜYÜK/GÖLCÜKLÜ, s.233; SARIGÜL,s.75

³³⁵ TEZCAN/ERDEM/SANCAKDAR/ÖNOK, s.189

³³⁶ AİHM.nin 29.02.1988 tarih ve 9106/80 başvuru numaralı kararı;SARIGÜL,s.74-75,dn.224

³³⁷ MOCAVEİ,s.78

³³⁸ SARIGÜL,s.75

³³⁹ TEZCAN/ERDEM/SANCAKDAR/ÖNOK, s.189

AİHM. bu bendin, bir kişinin yalnızca alkol alması sebebiyle alıkonulmasına izin vermeyeceğini vurguladıktan sonra, tıbben alkolik olarak tanımlanamayan ancak, alkollüyken sergiledikleri tavır ve davranışları, kamu düzeni ya da kendileri açısından bir tehlike oluşturan kişilerin, kamu düzeni ve sağlık durumları ya da kişisel güvenlikleri bakımından kendilerinin korunması amacıyla gözaltına alınabileceklerine karar vermiştir.³⁴⁰

Bulaşıcı bir hastalık sebebi ile özgürlük kısıtlanırken iki temel kıstasa bakılmalıdır. İlk olarak bulaşıcı hastalığın yayılması, kamu sağlığı veya güvenliği açısından tehlike arz ediyor mu; ikinci olarak da kişinin özgürlüğünü kısıtlamak, hastalığın yayılmasını önlemek için tek çare mi? ³⁴¹ Bu doğrultuda hastalığın yayılmasını önleyecek daha az şiddette bir önlemin yeterli olup olmayacağına da değerlendirilmesi gerekir.³⁴²

Aklî dengesi yerinde olmayan kişilerle ilgili olarak AİHM, sırf kişinin görüş ve davranışlarının, toplumda geçerli normlardan farklı olduğu gerekçesiyle alıkonulamayacağı görüşündedir.³⁴³ Bu doğrultuda AİHM. akıl hastalığı sebebi ile özgürlükten yoksun bırakılmanın hukuka uygunluğu ile ilgili bazı kriterler oluşturmuştur.³⁴⁴ Buna göre;

*Aklî bozukluk objektif bir tıbbî uzman tarafından tespit edilmiş olmalıdır.

*Bozukluğun özellikleri veya derecesi alıkoymayı gerektirecek ölçüde ağır olmalıdır.

*Alıkoyma hali yalnızca tıbbî bozukluk ve bu bozukluğun şiddeti devam ettiği süreyle kısıtlanmalıdır.

*Alıkoyma halinin süresiz olma ihtimali bulunduğu durumlarda, kişiyi salıverme yetkisine haiz bir mahkeme tarafından kişinin durumu düzenli olarak değerlendirilmelidir.

---

³⁴⁰ AİHM.nin 4.4.2000 tarih ve 26629/95 başvuru numaralı Witold Litwa/Polonya kararı; MOCAVEİ, s.83; TEZCAN/ERDEM/SANCAKDAR/ÖNOK, s.189-190

³⁴¹ TEZCAN/ERDEM/SANCAKDAR/ÖNOK, s.189

³⁴² SARIGÜL,s.81

³⁴³ MOCAVEİ,s.80

³⁴⁴ 24.10 1979 tarih ve 6301/73 başvuru numaralı Winterwerp/Hollanda kararı

*Alıkoyma bir hastanede, klinikte ya da bu tür kişileri alıkoyma yetkisine sahip bir diğer kurumda olmalıdır.³⁴⁵

Serserilerle ilgili olarak özgürlüğün kısıtlanmasında güdülen amaç, suç işlemeye eğimli olan kişinin bu tehlikeli halini ortadan kaldırmaktır.³⁴⁶

f-Bir Kişinin Usulüne Aykırı Suretle Ülkeye Girmekten Alıkonulması veya Kendisi Hakkındaki Sınır dışı Etme veya Geri Verme İşleminin Yürütülmekte Olması Nedeni İle Yakalanması veya Tutulması

Bu bent kapsamında, kişinin sınır dışı ya da iade edilmesinden önce yetkili makamlar tarafından yakalanması ya da alıkonulması durumuna ilişkin birtakım şartlar düzenlenmiştir. Yakalama ya da alıkoymanın hukuka uygun olması, yani ulusal hukuka ve AİHS. ne uygun olması ve keyfi olmaması gerekir.³⁴⁷ AİHS. nin 5/1-f maddesi uyarınca yapılacak özgürlük sınırlamalarında, sadece iade ya da sınır dışı işleminin yürütüldüğü süre boyunca bu sebebe dayanılabilecek olup, iade ve sınır dışı amacına yönelik işlemlerin gerektirdiğinden daha uzun süren özgürlük sınırlamalarının hukuka aykırı olacağı belirtilmelidir.³⁴⁸ Ancak, iade işlemleri esnasında alıkoyma uygulamasının söz konusu kişinin yararına olması veya talebi üzerine alıkoymanın uzaması halinde, kişi kendisinin uzun süre alıkonulduğunu iddia edemeyecektir.³⁴⁹

---

³⁴⁵ MOCAVEİ,s.80-81; TEZCAN/ERDEM/SANCAKDAR/ÖNOK, s.190

³⁴⁶ GÖZÜBÜYÜK/GÖLCÜKLÜ,s.235

³⁴⁷ MOCAVEİ,s.71

³⁴⁸ GÖZÜBÜYÜK/GÖLCÜKLÜ,s.235;TEZCAN/ERDEM/SANCAKDAR/ÖNOK, s.191; SARIGÜL,s.81

³⁴⁹ MOCAVEİ,s.74

İKİNCİ BÖLÜM

CEZA HUKUKUNDA YAPTIRIM

I-GENEL OLARAK

Yaptırım kelimesi, geniş anlamda, bir borcun yerine getirilmemesinin uygulanmasını haklı kıldığı, tamir edici niteliği bulursa da bütün tedbirleri kapsamına alan hukuki bir terimdir.³⁵⁰ Hukuk tarafından kendisine yüklenen yükümlülüklerle aykırı hareket eden kişi, oluşan bu haksızlık karşısında, hukuk düzeninin devam edebilmesi ve hukukun kurmuş olduğu dengenin tekrar sağlanabilmesi için bir takım yaptırımlara tabi tutulacaktır. Dolayısıyla yaptırımın, insan yükümlülüklerine aykırı hareket edilmesinin gerekli kıldığı hukuki sonuç olduğu ifade edilebilir.³⁵¹

Ceza ise, suç işleyen kimsenin ıslahını sağlamak için Devletin kanunla tespit ve hükümle tatbik ettiği tedbirlerdir.³⁵² Ancak cezadan bahsedebilmek için kusurun varlığı şart olup, kusur cezanın meşruluk zeminini oluşturmakta ve cezanın ister genel ister özel önleme amacı ile dahi olsa işlediği eylemden dolayı kusuru bulunmayan kişinin cezalandırılması haklı görülmemektedir.³⁵³ Dolayısıyla, “kusursuz suç ve ceza olmaz” ilkesinin gereği olarak kusur yeteneği bulunmayan kişi tarafından yasal tipe uygun ve hukuka aykırı bir fiil işlenmesi durumunda cezaya hükmedilememesi gerekmekte olup, bu sebeple kusuru esas alan cezanın yanında, failin tehlikelilik yanını esas alan güvenlik tedbirlerine de ceza kanunlarına yer verilmektedir.³⁵⁴ Cezanın geçmişe yönelik amacı, işlenen fiile karşılık kefareti; geleceğe yönelik amacı ise genel ve özel önleme iken, güvenlik tedbirlerinin tek amacı geleceğe yönelik olup failin tekrar suç işlemesini önleyerek toplumu korumaktır.³⁵⁵

İşte çağdaş ceza hukukunun bir yanda kusuru esas alan ceza, öte yanda kusur olmayan hallere ilişkin güvenlik tedbiri niteliğindeki yaptırımlara yer vermesi,

³⁵⁰ DÖNMEZER Sulhi/ERMAN Sahir, Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, C:II, 1997,İstanbul,s.541

³⁵¹ ÖZGENÇ İzzet, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler,2015,Ankara,s.649

³⁵² EREM Faruk, Ümanist Doktrin Açısından Türk Ceza Hukuku,C.II,1971,Ankara, s.149

³⁵³ İÇEL Kayıhan, SOKULLU AKINCI Fusun, ÖZGENÇ İzzet, SÖZÜER Adem, MAHMUTOĞLU S. Fatih,ÜNVER Yener, Yaptırım Teorisi,2002, İstanbul,s.28;

³⁵⁴ ÖZTÜRK Bahri, ERDEM M. Ruhan, Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku, 2015, Ankara, s.47; CENTEL/ZAFER/ÇAKMUT,s.671

³⁵⁵ ARTUK Mehmet Emin, GÖKCEN Ahmet, YENİDÜNYA Ahmet Caner, Ceza Hukuku Genel Hükümler II (Yaptırımlar Hukuku) 2003,Ankara, s.253-254

yaptırım sisteminin çift şeritli olma özelliği³⁵⁶ ya da iki izliliği³⁵⁷ olarak adlandırılmaktadır.

II-CEZA KAVRAMI, TARİHSEL SÜREÇ, AMAÇ VE ÖZELLİKLER

A-Kavram

Hukukun varlık sebeplerinden birisi ve belki de en önemlisi, toplumda düzenin tesis edilmesi ve bu düzenin devamının sağlanmasıdır. Düzenin olmadığı bir toplum, devamlı kaosu egemen olduğu ve çeşitli güç kaynaklarını elinde bulunduranların her durumda haklı sayılacakları bir yapıya işaret etmektedir. İşte böyle bir yapının oluşmasını engellemek ve toplumda yaşayan bütün insanların muhatabı olacak bir düzen ortamının sağlanabilmesi için, “suç” adı verilen ve adı geçen düzeni bozduğu kabul edilen eylemlere karşılık olmak üzere “ceza” olarak tanımlanan yaptırımların uygulanması fikri, insanlığın ortaya çıkışından ve toplu yaşama geçişinden beri kabul edilen bir gerçekliktir. Dolayısıyla cezanın lüzum ve zarureti üzerine ciddi bir tartışma yoktur. Fakat her devirde ceza tabirine verilen mana daima değişik olmuştur. Fertlerin ve toplumun fikri seviyesi, ceza anlayışına tesir eder.³⁵⁸

Arapça kökenli ceza kavramı, “İyi veya kötü olabilen bir karşılık” anlamına gelmektedir.³⁵⁹ Ceza kavramına ilişkin, belirli noktaları esas alarak yapılmış birçok tanımın olduğu söylenebilir. Bir tanıma göre ceza, topluma büyük ölçüde zarar veren fiiller karşılığı devletin son çare olarak kanun ile yarattığı ve izlediği diğer yapıcı amaçlar yanında, özellikle suç işleyen bazı kanuni yoksunluklara tabi kılmak ve toplumun işlenen fiili onamama tutumunu belirtmek üzere, ilke olarak bir yargı kararı ve suçlunun sorumluluk derecesi ile orantılı biçimde uygulanan, korkutucu, caydırıcı bir müeyyidedir.³⁶⁰ Yapılan bir başka tanıma göre ise ceza, anti sosyal fiile verilen sosyal bir tepki olup, suç işleyen kimsenin ıslahını sağlamak için Devletin kanunla tespit ve hükümle tatbik ettiği tedbirlerdir.³⁶¹ Yine bir diğer tanım ise cezayı, suç teşkil eden fiilleri kusurlu bir iradeyle işleyenler hakkında devlet eliyle uygulanan ve onları bazı yoksunluklara tabi kılan, sosyalleştirme amacına yönelik olan ıstırap verici,

---

³⁵⁶ ÖZTÜRK/ERDEM,s.47

³⁵⁷ ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE,(TCK) s.84

³⁵⁸ EREM Faruk,s.146

³⁵⁹ GÖKÇEN Ahmet, Cezanın Amacı ve Hürriyeti Bağlayıcı Cezanın İnfaz Sistemleri, Ceza Hukuku Makaleleri,2002,İstanbul, s.45

³⁶⁰ DÖNMEZER/ERMAN,s.543

³⁶¹ EREM, s.147

korkutucu ve caydırıcı bir yaptırım türü olarak ifade etmektedir.³⁶² Başka bir tanımda ceza, topluma zarar veren fiiller karşılığı olarak devletin kanunla koyduğu, izlediği diğer amaçlar yanında özellikle suçluyu bazı yoksunluklara tabi kılmak ve bu şekilde toplumun söz konusu hareketleri onaylamadığını belirtmek üzere, yargısal bir kararla sorumluluk derecesiyle orantılı olarak uyguladığı korkutucu yaptırımı ifade eder.³⁶³ Bahsedeceğimiz son tanıma göre ise ceza, ancak kanunla konulabilen, amacı, suç işlediği yargısal bir kararla sabit olan kimseyi yine yargısal bir kararla kusurunun karşılığı olarak bazı yoksunluklara tabi kılarak ıslah etmek (özel önleme) ve genel önlemeyi temin etmek olan korkutucu yaptırımdır.³⁶⁴

Yapılan bu tanımlar çerçevesinde cezayı, toplumsal düzenin bozulmasını önlemek ya da bozulmuşsa yeniden kurulmasını sağlamak amacı ile yasa ile düzeni bozduğu kabul edilen bir davranış kalıbını kusurlu hareketi ile ihlal eden kişiye, kusurunun derecesi ile orantılı olarak yargısal usul ve esaslar çerçevesinde verilen, muhatabı olan kişide, bedensel, ruhsal ya da mali kayıp, acı ve elem doğuran ancak bu kişinin insan olduğu ve bozduğu düzene tekrar dönüş yapacağı fikrini esas alan yaptırım şeklinde tanımlayabiliriz.

B-Tarihsel Süreç

1-Genel Olarak

İlkel dönemlerde cezalandırmak kudreti ataerkil yapıya sahip ailelerin reislerinde idi. Akabinde bu yetki, ortaya çıkmaya başlayan devlete geçmiştir.³⁶⁵ O halde insan toplulukları, devletleşme aşamasına geçmeden önce, aile, kabile ve aşiret düzeninde yaşamakta iken de bir ceza hukukları mevcuttu.³⁶⁶ Devletin mevcut olmadığı ve her ailenin küçük çapta olmakla beraber birer müstakil devlet oldukları devirde intikam yani yapılan kötülüğe misli veya daha fazla kötülükle karşılık vermek, uygulanan zorunlu bir adalet yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Devletleşme görülmeden önce, toplu yaşamın en eski halini oluşturan göçebe tarzı bir yaşam süren insanlar, bir aile oluşturmaktadır. Fakat bu aile, bugünkünden farklı olarak aynı şahıstan gelen bütün nesilleri bir arada tutan büyük çapta bir aile

³⁶² KOCA Mahmut/ÜZÜLMEZ İlhan, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, 2015, Ankara, s.527

³⁶³ DEMİRBAŞ Timur, Ceza Hukuku Genel Hükümler,2014,Ankara, s.549

³⁶⁴ ÖZTÜRK/ERDEM, s.398

³⁶⁵ SEVİĞ Vasfi Raşid, Cezanın Tarihi Menşei, AÜHF Der.,1955,C.12,S.3-4,s.11

³⁶⁶ DÖNMEZER/ERMAN,s.39

görünümündedir.³⁶⁷ O zamanlarda otorite ancak aile içinde bulunmaktadır ve her şey aile reisinin kızgınlık derecesine, sertliğine veya yumuşaklığına kısacası keyfine bağlı kalmaktadır.³⁶⁸

Aile içerisinde işlenen suçlarda, egemen durumda olan aile reisi, yani başkan tarafından suçlu cezalandırılmaktadır.³⁶⁹ Dövmek o zamanın en çok uygulanan cezası niteliğinde olup yine öldürmek ve öldürmeye eşit olan sürmek en ağır suçlara verilen ceza olarak karşımıza çıkmaktadır. Kabileden dışarıya atılan, sürülen kimse her türlü himayeden mahrum bırakılmış olmaktadır ve herkes tarafından öldürülebilmekte ve esir edilebilmektedir. Nitekim sürgün cezası ölüm cezasına eşit güçtedir.³⁷⁰

Topluluğu teşkil eden fertleri birbirine bağlayan bağ çok sıkıdır. Bunlar birbirine kan birliği, din birliği, müşterek olarak sahip oldukları mamelek birliği ve menfaat birliği ile bağlanmaktadır. Farklı kabilelere mensup olanlar birbirlerine yabancıdır ve aralarında hiç bir hukukî ilişki yoktur. Hususî intikam ve diyet denilen sistem bu sosyal yapı içinde doğmuş ve işlemiştir.³⁷¹ Bir cinayet işlendiği zaman mağdurun suçluyu öldürerek intikam almağa hakkı bulunmaktadır çünkü intikam sınırlandırılmamıştır. Ayrıca intikam ferdî bir hak değildir. Topluluğun ortaklaşa kullandığı bir haktır ve müşterek bir tarzda alınarak uygulanmaktadır. Kabile fertlerini birbirine bağlayan bağlar yüzünden bir kişiye yapılan hakaret ve haksızlık hepsine birden yapılmış sayılmaktadır.³⁷² Kabile toplumlarında, üyelerine karşı işlenmiş herhangi bir suça, kan davası olarak bilinen yöntemle hızlı bir şekilde karşılık vermek herkesin dini görevidir.³⁷³ Kolektif ceza mesuliyeti usulü bu ilkel cemiyetlerde çok şiddetli bir surette yürürlükte bulunur; bu durum, kabile aralarında var olan ve yukarıda zikredilen bağların zorunlu bir sonucudur. Bu dönemde tecavüzler ve taarruzlar kabile tarafından toplu bir halde yapılmaktadır çünkü tecavüz ve taarruzun gayesi kendisine taarruz eyledikleri komşu kabileyi talan etmekten ibarettir, bu takdirde ise mesuliyetin taarruza katılmış kabilenin bütün fertlerine bulaşması son derece doğaldır. Suçun münferiden bir fert tarafından yapılmış olması halinde dahi

---

³⁶⁷ SEVİĞ, s.13

³⁶⁸ SEVİĞ, s.22

³⁶⁹ DÖNMEZER/ERMAN, s.40

³⁷⁰ SEVİĞ, s.23

³⁷¹ DÖNMEZER/ERMAN, s.41

³⁷² SEVİĞ, s.17-18

³⁷³ BARNES Harry Elmer, TEETERS Negley K., İlkel Cezalar ve Fiziksel Cezanın Başlıca Türleri, çev. Devrim AYDIN, Ankara Barosu Der., 2011, S.4, s.165

mesuliyet müşterek kalmaya devam etmekte ve tecavüze uğrayan ferdin kabile fertleri de intikam almağa müşterek bir surette borçlu olmaktadır.³⁷⁴

İlkel çağlarda suç esasen kötü ruhların etkisine bağlanmakta olup cezanın en önemli amacı da tanrıların öfkesini dindirmektir. Bu toplumlarda, kişinin suçu işleyip işlemediğini belirleme görevinin de doğaüstü güçlere ait olduğuna inanılmakta ve tanrının suçsuz insanı koruyacağı ve yalnız bırakmayacağı düşüncesi ile kişiye zehir içirilmekte ve suçsuz ise yaşayacağı, suçlu ise öleceği kabul edilmektedir.³⁷⁵ İlkel toplumların üyeleri sürekli bir bilinmeyen ve doğaüstü korkusu ile karşı karşıyadır ve bundan sapmak, öngörülmeenin ve gizli felaketlerin uçurumuna kendini bir çırpıda bırakmak demektir.³⁷⁶ O zamanların inanışlarına göre ölümlerin ruhları, hayaletleri yaşayanların etrafında dolaşmaktadır.³⁷⁷ Ailenin reisi, işlenen suçları, keyfi olarak cezasız bırakmamaktadır zira dinsel inanç, failin cezalandırılmasını emreder, aksi yönde hareket ise, toplumun büyük felaketlere uğrayacağı inancına yol açar. Kanın intikamını almak kanı dökülen mağdurun ailesi için dinî ve mukaddes bir borçtur.³⁷⁸ Bu borçtan kaçınmak mümkün değildir aksi halde kaçınan kişi, ölünün kinine ve yaşayanların kınamasına maruz kalacaktır. İntikam devrinin düşünce yapısı, kasıtlı ve kasıtsız olarak verilen zararlar arasında bir fark gözetmeye ve yaratmaya elverişli bulunmamaktadır.³⁷⁹

Sınır tanımadan yürütülen kabileler arası kan davası sistemi olarak da adlandırılan bu sistem, birçok zorluk ve sınırlarla karşılaştığı için birtakım değişikliklere gidilmiştir. Kabileler arası uygulanan bu sistem, devamlı bir barış kurmaya imkân tanımamaktadır.³⁸⁰

Devletin oluşması ile birlikte, herkesin bağlı olacağı bir siyasî organın vücuda gelmesi sayesinde savaflara sebep olan intikam alma usulü sona erecek ve hususî adaletin yerine kamu adaletini geçirecektir.³⁸¹ Devletle birlikte ortaya çıkan bu düzenle birlikte, var olan örf ve âdetler zayıflamaya ve bireylerin bu âdetlere olan bağlılığı azalmaya ve ailelerin asırlarca temel taşı olmuş inançları zedelenmeye

---

³⁷⁴ DÖNMEZER/ERMAN,s.41

³⁷⁵ DÖNMEZ Burcu, Ceza Muhakemesi Hukukunda Çapraz Sorgu,2007,Ankara,s.44

³⁷⁶ BARNES/TEETERS,s.163-164

³⁷⁷ SEVİĞ,s.18

³⁷⁸ DÖNMEZER/ERMAN,s.40-42

³⁷⁹ SEVİĞ,s.19-21

³⁸⁰ DÖNMEZER/ERMAN,s.42

³⁸¹ SEVİĞ,s.20

başlayacaktır. Devletin, aile gruplarına egemenliğini kabul ettirebilmesi için büyük çaba harcaması gerekmiştir. Zaman içerisinde kralın ortaya çıkan uyuşmazlıkları çözüme kavuşturmadaki otoritesi arttıkça şahsi intikamın yerini, suçların kamusal olarak düzenlenmesi fikrine bıraktığı görülmektedir. Eskiden kan davası ile çözüme kavuşturulan suçlar artık kralın huzuruna karşı işlenmiş bir suç, kralın resmi onuruna yönelen bir hakaret ve kamu huzurunu bozan bir ihlal olarak değerlendirilecektir. Artık suç, kamu otoritelerinin çözüme kavuşturması gereken bir mesele olacaktır.³⁸² Bu dönemde görülmeye başlayan diyet ya da bir diğer deyişle uyuşma, aileler arası savaş haline, barışla son verme amacı gütmektedir. Diyet, intikamı hafifleten ve eski âdetleri medenileştiren bir sistemdir. Diyetin, toplumlar arası ekonomik ilişkilerin gelişmesi ile önem kazandığı belirtilmelidir.³⁸³ Suç karşılığı uygulanan kısas, ayniyata giren yani bedele çevrilmiş olmayan ve aynen verilen bir ceza iken; diyet ise, bedele çevrilmiş bir ceza niteliği taşımaktadır. O halde diyet, kötülüğe uğramış kimseye tazminat ödenerek, kısasın suç işleyen kimsenin bedeni üzerinde yaratacağı eza ve cefanın kaldırılmasıdır.³⁸⁴

Devletin intikamı kaldırarak, kendisi tarafından miktarı belirlenen diyetin kabulünü ve bu suretle intikamdan vazgeçilmesini zorunlu kılması, ceza alanında gelişme sürecinin ikinci aşaması olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁸⁵ Diyet, tarafların pazarlığına tabi olmaktan çıkarak her suç için verilecek diyet miktarı devlet tarafından belirlenmiştir. Bu devre, diyetin kanunîleştirilmesi devri olarak adlandırılmaktadır.³⁸⁶

Antik çağda, devlet tarafından uygulanan en yaygın cezanın, sürgün olduğu söylenebilir. Toplumun güvenliğini tehdit edenlerin sürgün edilmeleri, güvenliğin devamını sağlamak için yaygın biçimde uygulanmıştır.³⁸⁷

Devletin bizzat adaleti tesise yönelik ceza vermeye başlaması ile bireysel ölç alma ve diyet verme uygulamaları da etkilerini kaybetmeye başlamıştır.³⁸⁸ Eski dönemlerde, toplumların az gelişmiş yapıda bulunmaları ve siyasi iktidarın da mutlak bir karaktere sahip olmasından ötürü, salt bedene yönelik olan cismani cezaların

---

³⁸² BARNES/TEETERS,s.166-167

³⁸³ DÖNMEZER/ERMAN,s.43

³⁸⁴ SEVİĞ,s.34-35

³⁸⁵ DÖNMEZER/ERMAN,s.43

³⁸⁶ SEVİĞ,s.12

³⁸⁷ İÇLİ Tülin Günşen, ÖĞÜN Aslıhan, Türkiye’de Cezaevlerindeki Rehabilitasyon Faaliyetleriyle İlgili Sosyolojik Bir Analiz,1999,Ankara,s.15; BARNES/TEETERS,s.165

³⁸⁸ SEVİĞ,s.48

uygulandığı görülmektedir.³⁸⁹ 18. yüzyılın sonuna değin geçen evrede sürgün ve diyet hariç olmak üzere, uygulanan cezaların pek çoğunun fiziksel niteliğe sahip olmaları, bu dönemin cezalandırma anlayışını da ortaya koymaktadır.³⁹⁰ Aydınlanma dönemi ile birlikte, asıl ceza olarak hürriyeti bağlayıcı cezalar ve para cezalarının devreye girmeye başladığı görülmektedir.³⁹¹ Bu doğrultuda 18. yüzyıl öncesi dönemlerde uygulanan cezalara bakmak gerekirse, daha ziyade ölüm, sakat bırakma, kırbaçlamak veya diğer bedeni acı çektirmeler, sürgün, para cezaları ve kölelik cezası öne çıkmaktadır. Sayılanlar arasında fiziksel ceza bakımından en yoğun uygulanan fiziksel ceza kırbaçlamadır. Yine kızak ve boyunduruk da uygulanan cezalar arasında zikredilebilir.³⁹²

Eski Yunan'da Atina mahkemelerince verilen bazı temel ceza türleri olarak, vatandaşı onursuzluğa, kölelik durumuna sokma, kamuya açık yerde rezil etme, para ve malvarlığı cezaları, sürgün, dayak ve ölüm cezası sayılabilir.³⁹³ Yine eski doğu toplumlarında ve Roma'da savaş esirlerinin, kölelerin ve suçluların dağlanmasının yaygın olarak uygulandığı görülmektedir.³⁹⁴ Ayrıca Roma'da en ağır ceza olan idamın kabul edildiği tek suç, suçüstü yakalanan hırsızlıktır.³⁹⁵

Ortaçağda 11. yüzyıldan sonra, gizli cinayet ve ihanet gibi bazı ağır suçlar haricinde, tüm suçlar için para cezası uygulaması görülmektedir. Bu dönemin yasalarında temel amacın, suçluyu cezalandırmaktan ziyade, kan davasını engellemek, huzurlu bir ortamın oluşmasını sağlamaktır.³⁹⁶

15.yüzyılda, özellikle nüfus artışının yarattığı sosyal yapı değişiklikleri ve güçlü monarşilerin ortaya çıkışı, cezalarda da değişime yol açmış, cezalar yoğun biçimde şiddet içerir hale gelmiştir.

17. ve 18. yüzyıllara baktığımızda, ticari alanda gelişmelere paralel olarak artan işgücü talebi, yoksulların, evsizlerin ve dilencilerin çalıştırılmalarına yönelik uygulamaları, yasal düzenlemelere sokmuştur. Aydınlanma süreci sosyal ve kültürel alanda insana bakışı değiştirerek kamusal faaliyetlerin merkezine insanı koymuş ve

---

³⁸⁹ GÖKÇEN,s.53

³⁹⁰ BARNES/TEETERS,s.169

³⁹¹ DEMİRBAŞ,(İnfaz) s.97

³⁹² BARNES/TEETERS,s.169-171

³⁹³ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.99

³⁹⁴ BARNES/TEETERS,s.171

³⁹⁵ İÇLİ/ÖĞÜN,s.15

³⁹⁶ İÇLİ/ÖĞÜN,s.16

her insanın, nasıl bir suç işlerse işlesin, kişiliği nasıl olursa olsun, sırf insan olma vasfı nedeniyle saygıdeğer olduğu düşüncesi egemen olmuştur.³⁹⁷ Aydınlanma çağı ile beraber, insanın temel değer olarak kabul edilmesi fikri doğmuş, bedeni cezaların insanı aşağıladığı görüşü yaygınlaşmıştır.³⁹⁸ Fakat 18. yüzyıl sonu ve 19. yüzyıl başlarında artış gösteren suç oranlarına paralel olarak, fiziksel cezalandırma ve idam cezalarında bir artış yaşandığı söylenmelidir.³⁹⁹

Aydınlanma döneminde görülen ilk olumlu gelişme, cezalandırmanın, halkın huzurunda toplumsal gösteri olmaktan çıkması ve azap verici niteliğinin ortadan kaldırılmasıdır.⁴⁰⁰ Bu süreçte, yoğun işkence uygulamaları ile ve kalabalık halk topluluğunun huzurunda gerçekleştirilen infazlar azalarak, bu tür insan bedenine yönelen cezaların yerini, insanın ruhunu hedef alan hürriyeti bağlayıcı cezalar almıştır.⁴⁰¹

2-Hürriyeti Bağlayıcı Cezalar

a-Yabancı Hukukta Gelişim Süreci

Hürriyeti bağlayıcı cezaların, temel ceza haline gelmesi için Fransız İhtilali ile birlikte, özgürlüğün insan için vazgeçilemeyecek bir değer olduğunun anlaşılmasını beklemek gerekmiştir.⁴⁰² Gerçi eski dönemlerde de hürriyetin sınırlanması yolu ile cezalandırma fikri var olsa da, özellikle bu tür bir cezanın yerine getirilmesine yönelik lojistik imkânların yetersizliği sebebi ile daha seyrek olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴⁰³

Öncelikle söylenmelidir ki, 2. yüzyılın başına kadar Roma'da hapis cezası bulunmamaktadır.⁴⁰⁴ Roma hukukunda, suçlunun yargılama sırasında el altında olması ve verilen hükmün infazının sağlanması amaçlı kapatmalar görülmekle birlikte, bugünkü anlamda bir hapis cezasının varlığından söz etmek mümkün değildir.⁴⁰⁵ Akabinde sadece köleler için kabul edilen hapis cezası, kapatılarak değil, çalıştırılma

³⁹⁷ KARAKEHYA Hakan, Modern Cezalandırma Sistemlerinin Büyük Anlatıları,2008,İÜHF Mecmuası, C.66,S.1, s.90

³⁹⁸ SOYASLAN, Doğan, “Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların İnfaz Rejimleri”, İnfaz Hukukunun Sorunları, 2001 Goethe – Institute ve Başkent Üniversitesi yay., Ankara, s.162

³⁹⁹ İÇLİ/ÖĞÜN,s.17

⁴⁰⁰ FOUCAULT Michel, Hapishanenin Doğuşu (çev. Mehmet Ali Kılıçbay),1992, Ankara,s.9

⁴⁰¹ FOUCAULT,s.20

⁴⁰² GÖKÇEN,s.54

⁴⁰³ ÖZTÜRK/ERDEM,s.403; ERDEM M. Ruhan, “Kısa Süreli Özgürlüğü Bağlayıcı Cezaların İnfazı ve Yeni Seçenekler”, İnfaz Hukukunun Sorunları,2001, Goethe – Institute ve Başkent Üniversitesi yay. Ankara,s.192

⁴⁰⁴ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.101

⁴⁰⁵ DÖNMEZER/ERMAN,s.621

yoluyla infaz edilmektedir. Keza ölüm cezasının hâkim tarafından infaz edilmediği durumlarda da, mahkûm, ömür boyu hürriyetinden yoksun kalabilmektedir.⁴⁰⁶ Yine de istisnai bir uygulama olarak, önemli sayılamayacak suçlar bakımından özgürlükten yoksun bırakma şeklindeki cezaların verildiği söylenebilir.⁴⁰⁷ İmparatorluk döneminde ise, birinci derece yaptırım olarak özgürlüğü bağlayıcı ceza verilmesi yasaklanmıştır.⁴⁰⁸

Cermen halklarının hukuk sistemine bakıldığı vakit, intikam esasının geçerli olduğu görülmektedir.⁴⁰⁹ Bu sebeple, pratikte özgürlüğü bağlayıcı cezaların tanınmadığı söylenebilir.⁴¹⁰ Ancak 813 yılında Büyük Karl tarafından yapılan bir düzenleme ile suçluların iyileşmeleri için yüksek bir yerde hapsedilmeleri öngörülmüş olduğundan, hürriyeti bağlayıcı cezaların başlangıcı, 8. yüzyılda görülen Langobarden'lara kadar götürülmektedir.⁴¹¹

Hapis cezasının gelişiminde ana etken kilise olmuştur. Kilise hukukunda ceza daha ziyade bir yoksunluk şeklinde ortaya çıkmaktadır.⁴¹² Bu çerçevede bir ceza şekli olarak hapsin ilk kez manastırlarda uygulanması, ihtimal dâhilindedir. Yine Papa VIII. Bonifaz tarafından, hürriyeti bağlayıcı cezaların tüm bir hukuk sistemine dâhil edildiği söylenmelidir.⁴¹³

Ortaçağ İtalya'sında ise basit suçlar için birinci derece ceza olarak özgürlüğü bağlayıcı cezalara rastlanmakta ise de, bu dönemde bu tür cezaların, politik muhalifleri etkisiz kılmak, şantaj yapmak ya da para cezalarının teminat altına alınmasına yönelik tamamlayıcı bir ceza olarak uygulandığı görülmekte ve toplum açısından tehlikeli bulunan dilenci, büyücü ve fahişelerin ortadan kaldırılmasına hizmet etmektedir.⁴¹⁴

13. ve 15. yüzyıl arasında Avrupa'da bazı şehirlerde hapis cezasına rastlamak mümkündür. Nitekim 1240 tarihli Lübek Kanunu, açıkça hapis cezasından

---

⁴⁰⁶ GÖKÇEN,s.53

⁴⁰⁷ ÖZTÜRK/ERDEM,s.403

⁴⁰⁸ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.101; ERDEM,s.192

⁴⁰⁹ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.101

⁴¹⁰ ÖZTÜRK/ERDEM,s.403; ERDEM,s.192

⁴¹¹ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.102

⁴¹² GÖKÇEN,s.53

⁴¹³ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.102-103

⁴¹⁴ ÖZTÜRK/ERDEM,s.404

bahsetmektedir.⁴¹⁵ İmparator V. Şarl tarafından 1532 yılında çıkarılan Karolina’da, ilk kez işlenen hırsızlık cezası ile sınırlı olmak üzere hapis cezası öngörülmüştür.⁴¹⁶

Hürriyeti bağlayıcı cezalar, özellikle 16 ve 17. yüzyılda yoğun olarak yaşanan savaşlar sonucu artan serseri ve dilencilere karşı bir araç olarak kullanılmaya başlamış, yine akıl hastalarının da toplum güvenliği açısından kapatılmaları yoluna gidilmiştir.⁴¹⁷

Günümüz anlamıyla, modern infaz esasına dayalı ilk infaz kurumu, 1595 yılında Amsterdam’da açılmıştır.⁴¹⁸ Bir milat sayılabilecek bu hapishanelerle birlikte bedeni cezalar, yerlerini modern anlamda hürriyeti bağlayıcı cezaya terk etmeye başlamış olsa da 18. yüzyıl sonuna kadar, eski alışkanlıklar çerçevesinde, özellikle kaleye kapatılma, zincirleme ve kürek cezası türü, bedeni ceza ile bağlı özgürlükten yoksunluk şeklinde uygulanmıştır.⁴¹⁹

b-Türk Hukukunda Gelişimi

ba-Cumhuriyet Öncesi Dönem

Hürriyeti bağlayıcı cezaların gelişimi konusunda öncelikle Eski Türk toplumlarına bakmak gerekir. Temel sosyal yapıları göçebelige dayanan bu toplumlarda, Hun Devletinde hapis cezasına rastlansa da, göçebeligin getirdiği bir sonuç olarak cezaevi inşası yoluna gidilmemiş ve sadece 10 güne kadar hapis cezalarının verilmesi usulü benimsenmiştir.⁴²⁰

Osmanlı döneminin özünü ise İslam hukuk oluşturduğundan, İslam hukukunun hapis cezasına yaklaşımına da kısaca bakmak gerekir. Her ne kadar, Hz. Muhammed başta olmak üzere, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali dönemlerinde kapatma örneklerinden söz edilse de, bu tür yerlerin, hürriyeti bağlayıcı cezaların infaz edildiği cezaevi olarak nitelendirilmesi mümkün değildir zira İslam hukukunda hürriyeti bağlayıcı ceza bulunmamaktadır.⁴²¹

Kişinin hürriyetinin elinden alınarak bir yere kapatılması anlamında Osmanlı’da görülen ilk hapis olayı, Germiyanoglu Yakup bey ve adamlarının,

---

⁴¹⁵ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.103

⁴¹⁶ ERDEM,s.193;ÖZTÜRK/ERDEM,s.404

⁴¹⁷ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.111

⁴¹⁸ DÖNMEZER/ERMAN,s.622; ÖZTÜRK/ERDEM,s.404; DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.109

⁴¹⁹ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.109-111

⁴²⁰ GÖKÇEN,s.55

⁴²¹ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.141

Yıldırım Bayezid tarafından hapsedilmesidir. İşlenen bir suç çerçevesinde olduğu anlaşılan hapsedme olayı ise, yine Yıldırım Bayezid tarafından, rüşvet aldıkları iddiası ile 20 kadar kadının hapsedilmesi olayıdır.⁴²²

Osmanlı'da, tazir cezası kapsamında yer alan suçlara ilişkin cezaların, padişah tarafından belirlenmesi çerçevesinde, hapis cezası da yer almaktadır.⁴²³ Fakat asıl önemli olay, Tanzimat'ın ilanı ile başlayan Batılılaşma hareketleri çerçevesinde sistematik olarak kanunlarımızın Avrupa ile uyumlu hale getirilmeye başlanmasıdır.⁴²⁴ Tanzimat döneminde, 1840 yılında, 1851'de ve 1858 tarihinde ceza kanunları kabul edilmiş olup, Sultan Abdulmecid zamanında yayınlanan 1840 tarihli Ceza Kanunname-i Hümayununda, uygulanacak cezalar arasında hapis cezası da sayılmıştır.⁴²⁵ Fakat bu düzenlemede, süresi belirtilmeyen cezalara da yer verdiğinden ilkel bir nitelik taşıdığı söylenmelidir.⁴²⁶

1851 tarihli Kanun-u Cedit özünde 1840 tarihli yasada var olan suç ve cezaları tekrarlamış ancak bazı yeni suç ve ceza türlerine yer vermiştir.⁴²⁷ Vurgulanması gereken bir yenilik de, hasta olan hükümlülerin tedavi için evlerine gönderilerek, geçen bu sürenin hapis cezalarından mahsup edileceğinin kabulüdür.⁴²⁸

1858 tarihli Ceza Kanunname-i Hümayunu, 1810 tarihli Fransız Ceza Kanununun aynen Türkçeye çevrilmesi ile meydana getirilmiş⁴²⁹ ve hürriyeti bağlayıcı ceza kapsamında kürek cezası, kalebentlik hapis ve nefi cezalarına yer verilmiştir.⁴³⁰ Burada zikredilen kalebentlikten kasıt, devletçe belirlenen bir kalede hapsedilmeyi ifade etmekte olup, geçici ya da müebbet olarak uygulanması mümkündür.⁴³¹ Geçici ya da sürekli olabilen nefi cezası ise, kişinin bulunduğu yerden alınarak belirlenecek başka bir yerde oturmak zorunda bırakılmasını ifade eder.⁴³²

bb-765 Sayılı Türk Ceza Kanunu Dönemi

⁴²² ÖZTÜRK Necdet, "Osmanlılar'da Hapis Olayları (1300-1512)", in: Hapishane Kitabı, Ed. Emine Gürsoy Naskali/Hilal Oytun Altun, 2010, İstanbul, s.101-103

⁴²³ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.141

⁴²⁴ DOLU Osman, BÜKER Hasan, ULUDAĞ Şener, Türk Ceza Adalet Sisteminin Caydırıcılık Kapasitesine İlişkin Eleştirel Bir Değerlendirme, 2012, AÜHF Der., C.61, S.1, s.71

⁴²⁵ SOYASLAN, s.169

⁴²⁶ DÖNMEZER/ERMAN, C.I, s.123-125

⁴²⁷ DÖNMEZER/ERMAN, C.I, s.125

⁴²⁸ GÖKÇEN Ahmet, Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Kanunları ve Bu Kanunlardaki Ceza Müeyyideleri, 1989, İstanbul, s.23

⁴²⁹ DÖNMEZER/ERMAN, C.I, s.126

⁴³⁰ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.141-142; DÖNMEZER/ERMAN, s.650

⁴³¹ GÖKÇEN (Tanzimat) s.43

⁴³² DÖNMEZER/ERMAN, s.651

1 Temmuz 1926 tarihinde Türk Ceza Kanununun yürürlüğe girmesi ile birlikte yeni bir döneme adım atan ceza hukuku sisteminde görülen önemli değişimlerden birisi de, 1 Haziran 1929 tarihinde cezaevleri idaresinin İçişleri Bakanlığından alınarak Adalet Bakanlığı'na bağlanması olmuştur.⁴³³

765 sayılı yasa döneminde kabul edilmiş olan cürüm ve kabahat ayırımına paralel olarak, cürümler için kabul edilmiş olan hürriyeti bağlayıcı cezalar sırasıyla; ağır hapis, hapis ve sürgün⁴³⁴ cezası iken; kabahatler için de hafif hapis cezası öngörülmüştür.⁴³⁵ 647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkında Kanun, sürgün cezasını yürürlükten kaldırmıştır.⁴³⁶ Yine 647 sayılı yasa, infaz yönünden, 765 sayılı yasada yer alan hürriyeti bağlayıcı cezaların tamamını birleştirerek, uzun ve kısa süreli hürriyeti bağlayıcı ceza ayırımını getirmiştir.⁴³⁷

765 sayılı yasa kapsamında ağır hapis cezası, müebbet ve muvakkat olarak ikiye ayrılmakta olup, müebbet ölünceye kadar devam etmekte iken⁴³⁸; muvakkat, kanunda ayrıca belirtilmeyen hallerde bir yıldan yirmi dört yıla kadardır.⁴³⁹

Hapis cezası, cürümler için öngörülmüş olan başka bir ceza olup, asgari 7 gün; azami ise 20 yıla kadar sürer. Fakat kanunda yukarı haddin gösterilmediği hallerde üst sınır beş sene olarak uygulanacaktır.⁴⁴⁰

Kabahatler için öngörülmüş olan hafif hapis cezası ise, bir günden iki seneye kadardır.

C-Amaç

Bireylerin hangi amaçla cezalandırıldıkları yolunda ileri sürülen görüşler, tarihin eski zamanlarından beri karşımıza çıkmaktadır. Örnek vermek gerekirse, Platon, suçun, ruhun bir hastalığından kaynaklandığını ve kanunların, bu hastalığı iyileştirmek amacı gütmesi gerektiğini ileri sürmüştür.⁴⁴¹ Yine Protagoras cezanın amacı olarak kefareti reddetmektedir. Düşünürü göre, bireyin, akılsız bir hayvan gibi

⁴³³ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.150

⁴³⁴ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.152

⁴³⁵ EREM,s.210-211; DÖNMEZER/ERMAN,s.599

⁴³⁶ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.152;DÖNMEZER/ERMAN,s.619

⁴³⁷ DÖNMEZER/ERMAN,s.650

⁴³⁸ ARTUK/GÖKCEN/YENİDÜNYA,s.101

⁴³⁹ EREM,s.210-211

⁴⁴⁰ DÖNMEZER/ERMAN,s.654; EREM,s.211

⁴⁴¹ HONIG Richard, Ceza Gayeleri Nazariyesinin Tarihine Dair (çev. Yavuz Abadan), İÜHF Mecmuası,1936,C.2,s.420;EREM,s.158;DÖNMEZER/ERMAN,s.562

intikam almaya çalışması hali hariç, hiç kimse suçluları, işledikleri haksızlıktan dolayı cezalandırmaz. Makul bir cezalandırmada amaç, suç işleyenin geleceğe yönelik olarak bir daha suç işlemesini önlemek ve bu cezalandırmaya tanıklık eden diğer kişilerin de bu tür bir fiil işlemelerini engellemektir.⁴⁴²

Cezanın amacını ortaya koymaya çalışan görüşler, temelde iki ana akım etrafında toplanabilir. Bunlardan ilki, cezanın geçmişe yöneldiği ve geçmişte işlenen kötü bir fiil sebebi ile hükmedildiği ve geçmişte kalan bir ihlalin karşılığını oluşturduğu,⁴⁴³ ikincisi ise, cezanın geleceğe yöneldiği ve gelecekte beklenen bir fayda sebebi ile uygulandığı fikridir.⁴⁴⁴ Birinci görüş, cezanın sebebini kendisinde görmekte iken, diğer görüş, cezanın, bir amaca ulaşmakta kullanılan bir araç olduğunu savunmaktadır.⁴⁴⁵ Bunlardan ilki, kefarete görüşünü esas alan ve mutlak teori olarak adlandırılan teoriye, ikincisi ise, önleme fikrini esas alan ve nispi teori ya da önleyici teori⁴⁴⁶ olarak vasıflandırılan teoriye vücut vermiştir. Bu iki fikri uzlaştırma esasına dayanan uzlaşmacı ya da karma teori olarak adlandırılan bir üçüncü teoriden de bahsedilmesi mümkündür.

1-Mutlak Teori

Kant ve Hegel tarafından ortaya atılan⁴⁴⁷ teori, cezanın bir amacı gerçekleştirmeye yönelik araç değil, başlı başına kendisinin bir amaç olduğunu⁴⁴⁸, toplumun savunulması ya da suçlunun ıslahı gibi amaçlarla ceza verilmeyeceğini, adaletin bir gereği olduğu için suçlunun cezalandırılması gerektiğini zira adaletin, yapılan kötülüğün karşılığının verilmesini icap ettirdiğini savunur.⁴⁴⁹ Ceza, yapılan bir kötülüğü ödeterek adaleti de gerçekleştirmiş olur.⁴⁵⁰ Böylece ceza, kefarete, ya da ödetme anlayışına dayanmakta ve geçmişe yönelmektedir.⁴⁵¹ Bu çerçevede özellikle Kant'ın şu fikri, cezayı bir amaç değil araç olarak gördüğünü⁴⁵² göstermesi bakımından

⁴⁴² HONİG, s.416-417

⁴⁴³ CENTEL/ZAFER/ÇAKMUT, s.516; ÖZTÜRK/ERDEM, s.399

⁴⁴⁴ DÖNMEZER/ERMAN, s.559

⁴⁴⁵ EREM, s.149-150

⁴⁴⁶ ÖZBEK, (İnfaz), s.81

⁴⁴⁷ ÖZTÜRK/ERDEM, s.399; ÖZBEK (İnfaz), s.82

⁴⁴⁸ DÖNMEZER/ERMAN, C.I, s.58

⁴⁴⁹ GÖKÇEN, s.46-47; ÜZÜLMEZ İlhan, Ceza Sorumluluğunun Esası ve Cezalandırmanın Amacına Dair Düşünce Hareketleri (Ceza Hukukunda Okullar Mücadelesi), AÜEHF Der., 2001, C.5, S.1-4, s.265-266; DÖNMEZER/ERMAN, C.I, s.57

⁴⁵⁰ ÖZTÜRK/ERDEM, s.399

⁴⁵¹ EREM, s.155

⁴⁵² SOKULLU-AKINCI, Füsün, Cezalandırmada Amaç ve Ölüm Cezası, Yeni Türkiye Dergisi, Temmuz-Ağustos 1996, S:10, s.672

dikkat çekicidir: “Bir toplum, bütün üyelerinin ortak iradesi ile dağılma kararı alsa, cezaevinde bulunan son katil dahi idam edilmelidir ki böylece, eylemin karşılığının ne olduğunu herkes görsün ve cezayı uygulamamanın sorumluluğunu taşımasınlar.”⁴⁵³ Görüldüğü üzere, kefarete düşüncesi, ceza hukukunun esasını oluşturmakta ve suçlu, adaleti hâkim kılmak için cezalandırılmaktadır. Suçluya ceza verilmezse, topluluğun her ferdi işlenen suçun ortağı olacaktır.⁴⁵⁴ Bu teorinin, göze göz, dişe diş prensibine dayalı eski kısas geleneğinden geldiği söylenebilir.⁴⁵⁵

2-Nispi Teori

Nispi teoriler, temelinde cezayı bir amaca dayanarak açıklamaya çalışmakta ve bu amaç olarak da, ileride işlenecek bir suçun önlenmesi olarak ifade etmektedirler.⁴⁵⁶ Mutlak teorinin temelinde bulunan ödetme ya da öç alma fikrinin aksine, nispi ya da yararlı teori, cezanın geleceğe yönelik olduğunu ve verilmesinde bir fayda var ise meşru olduğunu savunmaktadır.⁴⁵⁷ Dolayısıyla nispi teorinin cezalandırma amacı gelecekle ilgilidir. Cezalar önleyici amaç taşımaktadır.⁴⁵⁸

Nispi teorinin ceza için belirlediği geleceğe yönelik amacın niteliği temelinde genel önleme ve özel önleme şeklinde bir ayrıma tabi tutularak incelendiği görülmektedir.⁴⁵⁹

a-Genel Önleme

Ceza, halkın geneli üzerinde bir etki yaratmak suretiyle suçların önlenmesi amacını taşımaktadır.⁴⁶⁰ Ceza, kanunlarda yer almakta, bu cezalara maruz kalmak korkusu da kişileri suç işlemekten döndürmektedir.⁴⁶¹ Toplumsal barışı temin etmek

⁴⁵³ İÇEL/AKINCI/ÖZGENÇ/SÖZÜER/MAHMUTOĞLU/ÜNVER, s.28; CENTEL/ZAFER/ÇAKMUT, s.516; ÖZTÜRK/ERDEM,s.399

⁴⁵⁴ EREM,s.152

⁴⁵⁵ ÖZBEK,(İnfaz) s.82

⁴⁵⁶ GÖKÇEN,s.47; ÖZTÜRK/ERDEM,s.400

⁴⁵⁷ İÇEL/AKINCI/ÖZGENÇ/SÖZÜER/MAHMUTOĞLU/ÜNVER,S.30

⁴⁵⁸ AKTAŞ Sururi, Cezalandırmanın Amacı Üzerine, EÜHF Dergisi,2009,C.13,S. 1–2,s.2

⁴⁵⁹ Beccaria, “Suçlar ve Cezalar Hakkında” adlı eserinde, cezanın amacı olarak, gelecekte işlenmesi muhtemel bir suçun önlenmesini benimsemekte fakat, genel ve özel önlemenin her ikisini de benimsemektedir. Beccaria cezadan geleceğe yönelik bir fayda beklemekte ve suç işlendiği için değil gelecekte suç işlenmesinin önlenmesi için ceza verilmesi gerektiğini ifade etmektedir.Düşünürü göre, cezanın genel önleme amacı ve özel önleme amacı olmak üzere iki temel amacı vardır. Cezanın özel önleme amacı suç işleyen bireyin tekrerrütmesini önlemek iken, cezanın genel önleme amacı ise diğer vatandaşların suç işlemesini engellemektir.Beccaria'nın cezalar ve özellikle hapis cezası hakkında fikirlerine dair daha detaylı bir inceleme için bkz. RETORNAZ Emine Eylem AKSOY, Beccaria'nın Hapis Cezasına Bakışı Üzerine Bir Değerlendirme,2014,TBB Der.,S.12,s.97 vd.

⁴⁶⁰ ÖZTÜRK/ERDEM,s.401

⁴⁶¹ KOCA/ÜZÜLMEZ,s.529

üzere, suç işleyenlerin cezalandırılacakları inancının bireylerde oluşması amaçlanarak, suç işlenmesinin önlenmesi yönünde bireylere mesaj verilmektedir.⁴⁶² Kanun vatandaşı tehdit etmekte ve bu haklı tehdit de suçu önlemektedir.⁴⁶³ Cezanın yarattığı tehdit sonucu, suç işlemeyi düşünen kişiler vazgeçmektedir.⁴⁶⁴ Benzer eylemi yapacak olanlara da bu eylemi yapmamaları gerektiği öğretilerek suçun işlenmemesini temin edici etki yaratılmak istenir.⁴⁶⁵ Ceza, benzer yeni eylemlerin işlenmesini caydıracaktır.⁴⁶⁶ Cezadan, diğer bireylerin de çıkaracağı dersler olmalıdır.⁴⁶⁷

Genel önleme deyince akla gelen ilk isimlerden olan Feuerbach⁴⁶⁸, devletin, hukuka aykırı eğilimleri, korkutma yolu ile önlemesi gerektiğini, bu sebeple de cezaların, caydırma, yani genel önlemeyi sağlayacak niteliklere sahip olması gerektiğini savunmaktadır.⁴⁶⁹ Ceza tehdidi, yarattığı psikolojik cebirden kaynaklanan bu tehdit sayesinde, hukuka saygı duyulmasını sağlamıştır.⁴⁷⁰ Nitekim Bentham'a göre de cezanın temel amacı, örnek teşkil etmesidir.⁴⁷¹ Özellikle Bentham'ın şu görüşleri, O'nun, genel önleme amacına verdiği ağırlığı ortaya koymaktadır. *“Genel önleme, cezalandırmanın temel meşruluk temeli olduğu gibi, temel amacı da olmalıdır. Eğer bir suçu, benzeri asla gerçekleşmeyen tecrit edilmiş bir eylem olarak mülhaza edebilseydik cezalandırma faydasız olacaktı. Bu, sadece bir kötülüğün diğerine eklenmesi olacaktı. Fakat biz, cezalandırılmamış bir suçun, sadece aynı fail için değil ve fakat aynı zamanda suç işleme güdü ve fırsatlarına sahip olanlara da suç işleme yolunu açtığını düşündüğümüz zaman, bir kişiye verilen cezanın herkes için bir güvenlik kaynağı olacağını anlarız.”*⁴⁷²

Genel önleme, hukuka uygun hareket edilmesini iki yolla sağlamaktadır. Bunlardan ilki, yukarıda açıldığı üzere korkutma yoluyla olur ki negatif genel önleme olarak adlandırılır.⁴⁷³ Benzer fiili işleyecek olanların, cezalandırılma

---

⁴⁶² DEMİRBAŞ (TCK) s.556

⁴⁶³ EREM,s.155

⁴⁶⁴ İÇEL/AKINCI/ÖZGENÇ/SÖZÜER/MAHMUTOĞLU/ÜNVER,S.36

⁴⁶⁵ İŞIKTAÇ Yasemin, Ceza Adaleti Açısından Hapis Cezası ve Rehabilitasyon İlişkisi, İÜHF Mecmuası,2013 C.71, S.1,s.628

⁴⁶⁶ SELÇUK, Sami,Cezanın Çektirilmesinin Değişmezleri,İnfaz Hukukunun Sorunları, Goethe Institute ve Başkent Üniversitesi yay.,2001,Ankara,s.27

⁴⁶⁷ İÇLİ/ÖĞÜN,s.26

⁴⁶⁸ DÖNMEZER/ERMAN,s.561

⁴⁶⁹ GÖKÇEN,s.47

⁴⁷⁰ DÖNMEZER/ERMAN,C.I,s.56

⁴⁷¹ İÇEL/AKINCI/ÖZGENÇ/SÖZÜER/MAHMUTOĞLU/ÜNVER,s.36

⁴⁷² AKTAŞ,s.9

⁴⁷³ CENTEL/ZAFER/ÇAKMUT,s. 525; ÖZTÜRK/ERDEM,s.401

tehlikesinde bulduklarını ifade eder.⁴⁷⁴ Keza, ihlale karşılık olarak ceza tehdidinin varlığı ve somut olayda da bu cezanın fiilen uygulanması, toplumda yerleşik temel değerlerin bireylerce öğrenilmesini ve böylece hukuk bilincinin güçlenmesini sağlayarak da hukuka uyulmasını sağlar ki buna da pozitif genel önleme denilmektedir.⁴⁷⁵

b-Özel Önleme

Ceza, üzerinde uygulanan suçluyu ıslah ederek yeniden suç işlemesine mani olmalı ve bu çerçevede, o suçluya özgü bir önleme gerçekleştirmelidir.⁴⁷⁶ Görüleceği üzere, özel önleme, faili yeniden topluma kazandırma fikrini içermektedir.⁴⁷⁷ Cezanın amacı, suç işlemiş kişinin bireysel olarak caydırılmasıdır.⁴⁷⁸ Cezanın, bireyin başka suçlar işlemesini önlemek amacı ile kullanılmasıdır.⁴⁷⁹

Çağdaş anlayışta da, suçluyu yeniden topluma uyum sağlayacak bir birey haline getirmek, cezanın en başta gelen amaçlarından birisidir.⁴⁸⁰ Özel önleme görüşü, suçlunun sadece işlediği suçtan dolayı değil, aynı zamanda ileride suç işlemesini önlemek için de cezalandırıldığı fikrini savunmaktadır. Bu amaçla suçlunun ıslahı, cezanın hakiki görevini oluşturmaktadır.⁴⁸¹

Özel önleme görüşünün en önemli temsilcilerinden olan Franz Von Liszt, iyileşme olanağı olmayan tesadüf suçluları başka bir suçu işlemekten caydırmak, iyileşebilir olanları infaz aşamasında eğiterek topluma kazandırmak ve iyileşme olanağı olmayan itiyadı suçluları da belirsiz bir süre için zararsız hale getirmek üzere cezanın amaçlarını ortaya koymuştur.⁴⁸² Böylece Liszt, önceleri bireysel caydırma esasına dayanan özel önleme teorisinin, topluma kazandırma ve ıslah temelinde yeniden keşfedilmesini sağlamıştır.⁴⁸³

Pozitivist okulun önemli temsilcilerinden Lombroso ve Ferri de, cezada özel önleme amacını savunanlar arasında gösterilebilir. Cezada her türlü kefarete amacından uzak durulmasını savunan bu müellifler, cezanın toplumun kendisini savunma

---

⁴⁷⁴ ÖZBEK,(İnfaz) s.83

⁴⁷⁵ ÖZTÜRK/ERDEM,s.401

⁴⁷⁶ EREM,s.157

⁴⁷⁷ ÖZTÜRK/ERDEM,s.401

⁴⁷⁸ İÇEL/AKINCI/ÖZGENÇ/SÖZÜER/MAHMUTOĞLU/ÜNVER,s.33

⁴⁷⁹ İÇLİ/ÖĞÜN,s.29

⁴⁸⁰ DÖNMEZER/ERMAN,s.563

⁴⁸¹ EREM,s.157

⁴⁸² GÖKÇEN,s.48

⁴⁸³ ÖZTÜRK/ERDEM,s.400

amacına yönelik olduğunu ve bunun için de, cezanın her olayda suçlunun kişiliğine uydurulmasının şart olduğunu ileri sürmektedirler.⁴⁸⁴

3-Karma Teori

Karma teoriyi savunanlar, mutlak teorilerle nispi teoriyi uzlaştırmaktadır. Bunlara göre mutlak teoriler, adalet prensibi uğruna vatandaşların hürriyetini sınırlandırırken; nispi teori ise, hak düşüncesini, fayda kavramına feda etmektedir.⁴⁸⁵ Bu teoriye göre ceza hem adaleti sağlamak hem de toplumu savunmak için gereklidir.⁴⁸⁶ Karma teori çerçevesinde, cezanın amacı, kefaret ile genel ve özel önlemedir.⁴⁸⁷

Evvla ceza kefaret amacı taşımalıdır.⁴⁸⁸ Yapılan bir kötülüğü ödetmek, doğal ve beşeri bir eğilim olup kanunlara saygı duyulması ve kamuoyunun desteği, ancak suçluya azap vermek, acı çektirmek yolu ile aktif bir halde tutulabilir. Keza cezanın, faydacı amaçlarının uygulanamayacağı hallerle karşılaşıldığında yapılacak tek şey, cezanın ödetme amacına başvurmak olacaktır.⁴⁸⁹

Fakat ceza, ödetme yanında genel ve özel önleme amaçlarını da taşımalıdır.⁴⁹⁰ Cezalandırma, hem mutlak adalet, hem de sosyal fayda amacına dayanmalı, bu iki amaç karşılıklı birbirine yardımda bulunmalıdır.⁴⁹¹ Cezanın kefaret amacı taşıması yani ödetici niteliği, genel ve özel önleme amacı açısından da en etkili ceza olmasını sağlar zira kusurun karşılığı olarak verilen bir ceza, hem suçu işleyen tarafından kabul edilerek özel önleme amacını, hem de hukuk düzeninin korunması ve hukuk bilincinin yerleşmesini sağlayarak genel önleme amacını gerçekleştirebilir.⁴⁹² Cezanın önleme amacı taşıması, kusurun gerektirdiğinden daha ağır bir ceza verilmesini haklı gösteremez zira ödetme, yani kefaret, hak edilen kadar, yani kusur derecesinde olmalıdır.⁴⁹³ Bu bakımdan kefaret amacının genel bir çerçeve çizdiği ve önleme amacının ancak bu çerçevede içerisinde kalmak zorunda olduğu söylenebilir.⁴⁹⁴

---

⁴⁸⁴ EREM,s.154; GÖKÇEN,s.48

⁴⁸⁵ EREM,s.160

⁴⁸⁶ ÜZÜLMEZ,s.269

⁴⁸⁷ CENTEL/ZAFER/ÇAKMUT,s.527

⁴⁸⁸ ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE,(TCK),s.623

⁴⁸⁹ DÖNMEZER/ERMAN,s.560

⁴⁹⁰ ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE,(TCK),s.623

⁴⁹¹ EREM,s.161

⁴⁹² ÖZTÜRK/ERDEM,s.402

⁴⁹³ İÇEL/AKINCI/ÖZGENÇ/SÖZÜER/MAHMUTOĞLU/ÜNVER,s.38

⁴⁹⁴ ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE,(TCK),s.623; GÖKÇEN,s.51

D-Temel Özellikler

Hukuk düzeni tarafından, kendisinin yarattığı düzene aykırı eylemlere karşı bir tepki olarak, niteliği farklı pek çok yaptırım türü öngörülmüştür. İşte, suç adı verilen insan davranışının gerçekleşmesi halinde verilen tepkiyi gösteren ceza yaptırımının, kendine has ve diğer yaptırım türlerinden ayrılmasını sağlayan bir takım özellikleri bulunmaktadır.

1-Acı Çektirici ve Izdırap Verici Olması⁴⁹⁵

Ceza bütün diğer yaptırımlara nazaran kişiye en acı veren, kişiyi hem madden hem de manen acı çekmek durumunda bırakan bir yaptırım türüdür. Ceza özünde, hukukun koruması altında olan iki temel değerden, hayat ve hürriyetten yoksun kalmayı hedeflemiştir. Bu yoksunluk, zaman içerisinde insanlığın gelişmesi ile birlikte acı verici özelliklerinin azalması ve yumuşaması yolunda bir seyir izlemiştir.⁴⁹⁶ Bu yumuşama sadece yaşam hakkının sona erdirilmesini ifade eden ölüm cezasının, yerini hürriyeti bağlayıcı cezalara bırakmak şeklinde olmamış, aynı zamanda hürriyeti bağlayıcı cezaların niteliğinde de önemli değişimler yaşanmıştır. Örnek vermek gerekirse, ölüm cezasının hukuki bir temeli olmadığını savunarak onu reddeden Beccaria, onun yerine ömür boyu sürecek bir hapis cezasını önermektedir.⁴⁹⁷ Gerçekten Beccaria'nın hapis cezası anlayışını, günümüz hapis cezası anlayışı ile bağdaştırmak zordur, zira Beccaria'nın önerdiği bu ceza, cezaevinde sürekli bir esaretten ibarettir.⁴⁹⁸

2-Korkutucu Olması⁴⁹⁹

Cezanın korkutuculuğu, hem cezaya maruz kalan, hem de toplum açısından söz konusu olmaktadır. Beccaria, bu konuda, ılımlı ve sürekli cezalarda, yani ömür boyu hapis cezalarında, toplum açısından korku düşüncesinin egemen olduğunu, keza suçu işleyen açısından da ömür boyu hapis cezasının, ne kadar gözü kara olursa olsun, her zekâyı caydıracak bir güce sahip olduğunu ileri sürmektedir.⁵⁰⁰

3-Kanunla Konulabilmesi

---

⁴⁹⁵ ÖZTÜRK/ERDEM,s.398

⁴⁹⁶ DÖNMEZER/ERMAN,s.544

⁴⁹⁷ BECCARÍA Cesare,Suçlar ve Cezalar Hakkında,çev.Sami SELÇUK,2013,Ankara,s.136-139

⁴⁹⁸ RETORNAZ,s.100

⁴⁹⁹ DÖNMEZER/ERMAN,s.553;ÖZTÜRK/ERDEM,s.398

⁵⁰⁰ BECCARÍA,s.138-139

Fransa Kralı XIV. Louis, bir kâğıt parçasına el yazısı ile “Bay F’yi Bastille’e atın” şeklinde emir vererek, vatandaşı süresiz biçimde cezaevinde tutabilmekteyken, 1215 Magna Carta ile başlayan süreç sonunda, cezalandırmanın, yalnızca daha önce yapılmış ve hukuka uygun bir şekilde tatbik edilecek bir yasaya göre mümkün olması ilkesi kabul edilmiştir.⁵⁰¹ Kanunsuz ceza olamayacağına ilişkin bu özellik, modern toplumların en temel kurallarından birisine işaret etmekte olup, öneminden dolayı sadece ceza kanunlarında değil, anayasalarda da yer almaktadır.⁵⁰² Bu ilke kapsamında ceza kanunda gösterilmiş olmalıdır. Suçluyu insan değil, kanun cezalandırmalıdır.⁵⁰³ Cezaları kanun belirlemeli ve hâkim sadece kanunun belirlediği cezaları uygulamalıdır.⁵⁰⁴ Her ne kadar günümüz ceza hukukunda, kanunda yazılı cezayı azaltma, hiç ceza vermeme, hükmü erteleme ya da infazı erteleme gibi imkânlara yer verilmiş ve bir bakıma hâkime geniş bir takdir yetkisi sağlanmış olsa da, bu yetkinin temel amacı, cezayı, suçlunun kişiliğine uydurmaktır. Kaldı ki, bu geniş takdir yetkisine rağmen, hâkimin de aşamayacağı sınırlar bulunmaktadır. Nitekim hâkim, suçlu olduğunu tespit ettiği kişiyi beraat ettiremeyeceği gibi, cezanın kanunda yazılı genel üst sınırını da aşamaz.⁵⁰⁵ Ayrıca bu temel ilke, suçun cezasının belirlenmiş olmasını, cezalandırılabilme açısından şart koşmakta olup, kanun tarafından yasaklanan ve hatta suç olarak isimlendirilen bir fiilin cezası tayin edilmemiş ise, suç olarak kabulü mümkün değildir.⁵⁰⁶ Denilebilir ki kanunilik ilkesi, beriyin hak ve özgürlüklerinin korunmasının güvencesini oluşturmaktadır.⁵⁰⁷

1982 Anayasasının 38. maddesi bu anlamda, cezaların kanuniliği ilkesinin anayasal temelini oluşturmakta iken⁵⁰⁸, yasal temel ise Türk Ceza Kanununun 2, 45 ve 61/son maddeleri olarak ifade edilebilir. Kanunun 2. maddesi ana ilke olarak cezaların kanuniliğini vurguladıktan sonra, 45. madde de, suç karşılığı verilebilecek olan ceza türleri sıralanmış, 61/son maddesinde ise, kanunda açıkça sayılan haller dışında, cezaların artırılma, eksiltme ya da değiştirilmesinin mümkün olmadığı ifade edilmiştir.

⁵⁰¹ GÜNTHER Klaus, Ceza İnfaz Hukukunun İnsan İmgesi, İnfaz Hukukunun Sorunları, Goethe-Institute ve Başkent Üniversitesi yay.,2001,Ankara,s.58

⁵⁰² İÇEL/AKINCI/ÖZGENÇ/SÖZÜER/MAHMUTOĞLU/ÜNVER,s.6

⁵⁰³ EREM,s.164

⁵⁰⁴ SOYASLAN,s.163

⁵⁰⁵ DÖNMEZER/ERMAN,s.549

⁵⁰⁶ EREM,s.82

⁵⁰⁷ KOCA/ÜZÜLMEZ, s.51

⁵⁰⁸ İÇEL/AKINCI/ÖZGENÇ/SÖZÜER/MAHMUTOĞLU/ÜNVER,s.6; DÖNMEZER/ERMAN,s.548

4-Kusurun Karşılığı ve İşlediği Fiilin Ağırlığı ile Orantılı Olarak Faile Yönelik Verilmesi

Ceza hukukunda, 13. yüzyıldan sonra, kusurun önem kazanması ile birlikte, istenmeyen neticeden cezalandırılmama ilkesi değer kazanmaya başlamıştır. Cezalandırmak için kusurun varlığının aranması, Kilise Hukukunun etkisi ile 13. yüzyıl sonu ile 14. yüzyıl başlarında Batı Hukukuna girmeye başlamıştır.⁵⁰⁹

Cezanın, işlenen fiilin ağırlığını karşılar nitelikte ve oranda olması da zorunludur.⁵¹⁰Bu özellik, Beccaria tarafından da açıkça vurgulanmış olup⁵¹¹, orantısız cezaların suç ve ceza dengesini bozacağı ifade edilmiştir. Cezanın işlenen suç oranla çok ağır olması halinde bireyde ve toplumda hakkaniyete uygun davranılmadığı kanaati oluşacak; cezanın işlenen suç oranla hafif olması halindeyse, caydırıcılık etkisi yaratılmayacak ve suç rasyonel bir tercih haline gelecektir.⁵¹²

Varlığı aranan orantı, suç ile bu suç için verilecek ceza arasında olması gerektiği gibi, benzer diğer suçlar için verilecek cezalar arasında da bir orantının varlığı şarttır.⁵¹³ Burada suç ve ceza arasında var olması gereken orantıya örnek olmak üzere, ABD Yüksek Mahkemesinin, resmi evrakta sahtekârlık suçunu işleyen bir memura verilen 15 yıl ağır hapis cezası ile ömür boyu gözetim cezasını, insanlık dışı bularak bozması verilebilir.⁵¹⁴ Son olarak vurgulamak gerekir ki, cezanın muhatabı, fiili işleyen kişi olup,⁵¹⁵ işlenen bir fiilde, gerek tek başına ve gerekse suç ortağı sıfatı ile yer almamış bir kimsenin cezalandırılmaması, bugün tartışmasız bir ilke olarak yerleşmiş durumdadır.⁵¹⁶

5-Yargısal Bir Kararla Hükmedilmesi⁵¹⁷

Cezanın, bir yargı mercii tarafından tespit edilmesini ifade eden bu özellik, idari mercilerce verilen cezaya benzer yaptırımlarda da, bu yaptırımın itiraz üzerine,

⁵⁰⁹ İÇEL/AKINCI/ÖZGENÇ/SÖZÜER/MAHMUTOĞLU/ÜNVER,s.14

⁵¹⁰ DÖNMEZER/ERMAN,s.551;DEMİRBAŞ(TCK) s.555

⁵¹¹ BECCARIA,s.45

⁵¹² RETORNAZ,s.99

⁵¹³ İÇEL/AKINCI/ÖZGENÇ/SÖZÜER/MAHMUTOĞLU/ÜNVER,s.22

⁵¹⁴ İÇEL/AKINCI/ÖZGENÇ/SÖZÜER/MAHMUTOĞLU/ÜNVER,s.26

⁵¹⁵ ÖZBEK,(İnfaz) s.86

⁵¹⁶ DÖNMEZER/ERMAN,s.551; DEMİRBAŞ(TCK) s.555

⁵¹⁷ ÖZTÜRK/ERDEM,s.399

yargı mercii tarafından incelenmesi halinde yine son sözü yargı merciinin söylemesini sağlamak ve bu halde de yaptırımın tespiti yargı organınca yapılmaktadır.⁵¹⁸

E-İyi Bir Cezada Bulunması Gereken Özellikler

Günümüz ceza hukukunda, ceza yaptırımının sahip olması gereken nitelikler, cezaların adaleti ve sosyal yararı sağlayabilmeleri için aranan unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵¹⁹

1-Ceza İnsan Onuruna Uygun Olmalıdır⁵²⁰

Cezanın, sahip olduğu bir özellik olarak acı verici niteliği dışında bedeni bir ceza niteliği taşıması mümkün değildir.⁵²¹ Günümüz ceza hukuku bu sebeple tekerlek, teşhir, boyunduruk ve dayak gibi cezaları kabul etmemektedir.⁵²² Denilebilir ki, zaman ve medeniyet düzeyi ilerledikçe, cezaların acı ve ızdırap verici özellikleri de azalmıştır.⁵²³ 1982 Anayasasının 17. maddesi de bu ilkeyi açık bir şekilde kabul etmiş ve hiç kimsenin insan haysiyeti ile bağdaşmayan bir cezaya tabi tutulamayacağını vurgulamıştır.⁵²⁴ Aynı şekilde İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 5. maddesi ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 3. maddesi benzer düzenlemeleri içermektedir. Yine ölüm cezası ile süresi belirli olmayan cezaların da, insan onuru ile bağdaşmayan cezalar arasında yer aldığı söylenebilir.⁵²⁵

2-Ceza Sadece Suçluya Etki Etmelidir⁵²⁶

Cezaların şahsiliği ilkesi çerçevesinde, ceza sadece suçu işleyen kişiye uygulanmalıdır.⁵²⁷ Modern toplum yapısı, artık hukuk düzeninde, kolektif sorumluluğu kabul etmemektedir.⁵²⁸

Cezanın zorunlu olarak suçu işleyen kişi dışında başka kişileri de etkilemesi mümkün olabilir.⁵²⁹ Cezanın, masum olanlara etki eden bazı sonuçlar doğurması söz

⁵¹⁸ CENTEL/ZAFER/ÇAKMUT,s.536; DÖNMEZER/ERMAN,s.553

⁵¹⁹ DÖNMEZER/ERMAN,s.565

⁵²⁰ DEMİRBAŞ(TCK) s.555 ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE,(TCK), s.623; ÖZTÜRK/ERDEM,s.403; DÖNMEZER/ERMAN,s.566

⁵²¹ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.64;İÇEL/AKINCI/ÖZGENÇ/SÖZÜER/MAHMUTOĞLU/ÜNVER,s.16

⁵²² DÖNMEZER/ERMAN,s.566

⁵²³ EREM,s.167

⁵²⁴ CENTEL/ZAFER/ÇAKMUT,s.534-535; DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.64

⁵²⁵ İÇEL/AKINCI/ÖZGENÇ/SÖZÜER/MAHMUTOĞLU/ÜNVER,s.17-20

⁵²⁶ ÖZTÜRK/ERDEM,s.403

⁵²⁷ ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE,(TCK),s.623

⁵²⁸ İÇEL/AKINCI/ÖZGENÇ/SÖZÜER/MAHMUTOĞLU/ÜNVER,s.13

⁵²⁹ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.64

konusu olabilir.⁵³⁰ Özellikle aile reisinin hürriyeti bağlayıcı bir cezaya çarptırılması, onun bakımlarını üstlendiği kişilerin bu yardımdan yoksun kalmaları sebebi ile ailenin diğer fertlerini de zorunlu olarak etkileyecektir.⁵³¹ Ancak denildiği üzere bu zorunlu olarak ortaya çıkan bir etkidir. Önemli olan, cezadan kaynaklanan bu tür doğal ve zorunlu etkileri, doğal etki sahalarının dışına genişletmemektir.⁵³²

3-Ceza Bölünebilir Olmalıdır⁵³³

Cezanın özellikle suçluya uydurulması, kişinin kusuruyla ve işlediği fiilin ağırlığı ile orantılı olabilmesi için bölünebilir bir nitelikte bulunması gerekmektedir.⁵³⁴ Bu çerçevede ölüm cezasının bölünmesi mümkün olmayıp, suçlunun şahsiyetine göre ayarlanmasına da imkân bulunmamaktadır.⁵³⁵ Bir suçun, çok farklı suçlu tiplerince işlenebilmesi mümkün olduğuna göre, cezanın, bu çok farklı suçlu tiplerine uydurulabilmesi için fazla bölünebilir olması elzemdir.⁵³⁶

4-Cezanın Tamiri ve Geri Alınması Mümkün Olmalıdır

Adli hataların kaçınılmazlığı, cezaların adli hata durumunda, sonuçları itibari ile giderilebilir olmasını gerektirir.⁵³⁷ Bu ilke bakımından en sabıkalı ceza türü ölüm cezasıdır zira ölüm cezasında, kısmi bir tamirin dahi imkânı bulunmamaktadır.⁵³⁸ Haksız yere mahkûm edilen kişiye, mali bir tazminat verilebilirse de⁵³⁹ cezaevinde geçen yılların geri verilmesi mümkün olmayacaktır.⁵⁴⁰ Bu çerçevede telafiye en uygun cezanın para cezası olduğu söylenebilir.⁵⁴¹

5-Ceza Devlete Az Yük Getirmelidir⁵⁴²

Devlet, cezanın amacı açısından bu amacı sağlayabilecek en az masraflı ceza türünü tercih etmelidir. Bu kapsamda özellikle basit suçlar için para cezası uygulanması yolu tercih edilmelidir zira hürriyeti bağlayıcı cezalar, Devlete ve

---

⁵³⁰ EREM,s.166

⁵³¹ CENTEL/ZAFER/ÇAKMUT,s.535; DÖNMEZER/ERMAN,s.552

⁵³² EREM,s.166

⁵³³ ÖZTÜRK/ERDEM,s.403

⁵³⁴ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.64;DÖNMEZER/ERMAN,s.566

⁵³⁵ EREM,s.185

⁵³⁶ CENTEL/ZAFER/ÇAKMUT,s.536; EREM,s.165

⁵³⁷ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.64

⁵³⁸ EREM,s.186; DEMİRBAŞ(TCK) s.555-556

⁵³⁹ DÖNMEZER/ERMAN,s.566

⁵⁴⁰ EREM,s.185;DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.64;DÖNMEZER/ERMAN,s.566

⁵⁴¹ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.64

⁵⁴² ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE,(TCK),s.623

dolayısıyla vergi yükümlülerine yüksek bir maliyet yüklemektedir.⁵⁴³ Özellikle bu cezanın infazı için gereken ceza infaz kurumlarının yapılmasının maliyeti de dikkate alındığında hürriyeti bağlayıcı cezaya hükmedilirken daha dikkatli olunması ve mümkün olduğunca son çare olarak başvurulması önem arz etmektedir.

6-Cezanın İnfaz Kabiliyeti Bulunmalıdır⁵⁴⁴

İnfaz kabiliyeti bulunmayan bir cezanın, öngörülen hiçbir amacı yerine getiremeyeceği ortadadır. Cezanın belirlenmesi aşamasında uygulanan ferdileştirme ilkesinin, infazı da kapsayacak şekilde genişletilerek, suçlu hakkında infazı mümkün olmayan cezalara hükmedilmesinin önüne geçilebilecektir.

III-CEZANIN SINIFLANDIRILMASI VE TÜRK CEZA KANUNUNDA YER ALAN CEZALAR

A-Cezaların Sınıflandırılması

İnsanlığın ortaya çıkışından bugüne kadar, farklı dönemlerde, farklı medeniyetlerde çeşitli cezaların ortaya çıktığı görülmekle birlikte, medeniyetin gelişmesi ile birlikte, cezaların sayısının arttığı ve hürriyeti bağlayıcı cezaların, malvarlığı ile ilgili cezalarla bedene yönelik cezaların yerini aldığı gözlenmiştir.⁵⁴⁵ Ayrıca, ceza hukukunda karşımıza çıkan güvenlik tedbirlerinin, ceza olarak kabulü mümkün olmayıp, yaptırımını güvenlik tedbiri şeklinde düzenlenen eylemlerin suç olarak kabulüne olanak yoktur zira güvenlik tedbirinin, temel yaptırım olarak uygulandığı hallerde, yaptırımın muhatabı kusur yeteneği olmayan bir kişidir. Oysa ceza sadece kusurlu hareket eden faile uygulanabilir.⁵⁴⁶ Bu sebeple, güvenlik tedbirlerinin, ceza hukuku yanında, özerk bir güvenlik tedbirleri hukukunun kapsamına girmesi bir zorunluluktur.⁵⁴⁷

Cezalara ilişkin sınıflandırma yapılırken cezaların hukuki nitelikleri ve cezaların yöneldikleri değerler olmak üzere iki ayrı kriter esas alınmaktadır.

1-Hukuki Niteliklerine Göre Cezalar

⁵⁴³ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.64-65

⁵⁴⁴ ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE,(TCK),s.623

⁵⁴⁵ DÖNMEZER/ERMAN,s.587

⁵⁴⁶ İÇEL/AKINCI/ÖZGENÇ/SÖZÜER/MAHMUTOĞLU/ÜNVER,s.47

⁵⁴⁷ ÖZTÜRK/ERDEM,s.48

Her ne kadar doktrinde bu kriter çerçevesinde farklı ayrımlar yapılsa da⁵⁴⁸ temelde cezaların asli ve ek ceza olarak tasnif edilmesi mümkündür.

Cezalandırmayı temsil eden cezalar, asli cezalardır.⁵⁴⁹ Asli ceza, kanun koyucu tarafından, suça özgü ve doğrudan doğruya suçun karşılığı olarak öngördüğü cezalardır.⁵⁵⁰ Bunların başka bir ceza ile birlikte bulunmaları şart olmadığı gibi, başka bir cezaya da dayanmazlar.⁵⁵¹

Ek cezalar, mahkûmiyetten doğan asıl cezaya eklenen cezalardır.⁵⁵² Bu cezalara, asli cezadan bağımsız olarak, tek başına hükmedilmesi olanaksızdır.⁵⁵³ Ek cezalar, fer'i ceza ve mütemmim ceza olarak ikili bir tasnife uğramaktadır.⁵⁵⁴ Ek cezaların bir kısmı, yargıç tarafından ayrıca hükmedilmelerine lüzum olmaksızın asıl cezaya kendiliğinden eklenir. Bu tür ek cezalara fer'i ceza denilmektedir. Ek cezaların diğer bir kısmı ise, hükümde gösterilmek suretiyle hükmedilebilen cezalardır ki bunlara da mütemmim cezalar denir.⁵⁵⁵ Mütemmim cezalara hükmedip hükmetmeme konusunda hakimin takdir yetkisi bulunmaktadır.⁵⁵⁶

Belirtmek gerekir ki, 765 sayılı yasa döneminde esas alınan asli ceza ve ek ceza ayrımında, kanunda fer'i ceza ve mütemmim cezanın tanımına yer verilmediğinden, öğretilerde bu kavramlar farklı anlamlarda kullanılmış ve bir karışıklık meydana gelmiştir.⁵⁵⁷

2-Yöneldikleri Değere Göre Cezalar

Bir cezanın hedef aldığı, cezanın konusunu oluşturan hak ya da yarar esas alınarak⁵⁵⁸ yapılan sınıflandırmada cezalar, yaşam hakkına yönelik cezalar, hürriyete yönelik cezalar, malvarlığına yönelik cezalar ve şerefe yönelik cezalar olarak ayrılmaktadır.⁵⁵⁹ Hürriyete yönelik cezalara örnek olarak hapis cezalarını⁵⁶⁰ vermek

⁵⁴⁸ DÖNMEZER, bu kriter çerçevesinde, asli, fer'i ve mütemmim cezalar ayrımını yaparken (DÖNMEZER/ERMAN,s.589) Özbek ise, asli-fer'i ve seçimlik ceza olarak ayırma gitmektedir. ÖZBEK,(İnfaz) s.86

⁵⁴⁹ EREM,s.170

⁵⁵⁰ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.65;DÖNMEZER/ERMAN,s.589

⁵⁵¹ DÖNMEZER/ERMAN,s.589

⁵⁵² DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.65

⁵⁵³ ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE,(TCK),s.624;EREM,s.170

⁵⁵⁴ ARTUK/GÖKÇEN/YENİDÜNYA,s.37

⁵⁵⁵ CENTEL/ZAFER/ÇAKMUT,s.540; DÖNMEZER/ERMAN,s.589

⁵⁵⁶ DEMİRBAŞ(TCK) s.558

⁵⁵⁷ ARTUK/GÖKÇEN/YENİDÜNYA,s.37;DÖNMEZER/ERMAN,s.589

⁵⁵⁸ DÖNMEZER/ERMAN,s.591

⁵⁵⁹ ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE,(TCK),s.624

⁵⁶⁰ ARTUK/GÖKÇEN/YENİDÜNYA,s.35

mümkün iken, malvarlığına yönelik cezalara örnek olarak para cezaları verilebilir.⁵⁶¹ Günümüz ceza hukuku anlayışı özünde, yaşama yönelen bir ceza olarak ölüm cezasına⁵⁶² ve şerefe yönelik cezalara yer verilmesini kabul etmemektedir.⁵⁶³ Her ne kadar 765 sayılı Türk Ceza Kanununda yer alan “Hükmün İlanı” kurumuna, 5237 sayılı Türk Ceza Kanununda yer verilmemiş ise de, iftira suçuna ilişkin 267/9. maddede, verilen mahkûmiyet hükmünün basın yayın yolu ile ilanı kurumuna yer verilerek, şerefe yönelik bir cezanın uygulanması düzenleme altına alınmıştır.⁵⁶⁴

B-Türk Ceza Kanununda Yer Alan Cezalar

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu ile 765 sayılı kanun döneminde geçerli olan ceza sisteminde köklü bir değişiklik yapıldığı görülmektedir. Herşeyden önce 765 sayılı yasa döneminde var olan cürüm ve kabahat ayrımı kaldırılarak, cürümler için öngörülmüş olan ağır hapis, ağır para cezası ve kamu hizmetlerinden yasaklılık cezaları ile kabahatler için öngörülmüş olan hafif hapis, hafif para cezası ve bir meslek ve sanatın tatili cezalarına 5237 sayılı Türk Ceza Kanununda yer verilmemiştir.⁵⁶⁵ Keza, 765 sayılı yasa döneminde var olan asli, fer’i ve mütemmim ceza ayırımına son verilerek, ceza mahkûmiyetinin sonuçları, “Güvenlik Tedbirleri” başlığı ile ayrıca düzenleme altına alınmıştır.⁵⁶⁶ Dolayısı ile 5237 sayılı Türk Ceza Kanununda yaptırımların, cezalar ve güvenlik tedbirleri olmak üzere iki ana başlık altında toplandığı görülmektedir.⁵⁶⁷

765 Sayılı kanunun 11. maddesinde düzenlenmiş olan idam cezası da, 14.07.2004 tarih ve 5218 sayılı kanunla yürürlükten kaldırılmış,⁵⁶⁸ 5237 sayılı yasada da idam cezasına yer verilmemiştir. Ayrıca uygulamada yeknesaklık sağlamak amacı ile 5252 sayılı Türk Ceza Kanunu Yürürlük ve Uygulama Şekli Hakkında Kanunun 6 ve 7. maddeleri ile özel ceza kanunları ile ceza içeren kanunlarda öngörülen ağır hapis ve hafif hapis cezalarının hapis cezasına; yine aynı kanunun 5/1 ve 7. maddeleri uyarınca da kanunlarda öngörülen ağır para ve hafif para cezalarının adli para cezasına dönüştürülmesi sağlanmıştır.

⁵⁶¹ DÖNMEZER/ERMAN,s.591;ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE,(TCK),s.624

⁵⁶² KOCA/ÜZÜLMEZ,s.530-531

⁵⁶³ CENTEL/ZAFER/ÇAKMUT,s.541

⁵⁶⁴ ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE,(TCK),s.624

⁵⁶⁵ DEMİRBAŞ(TCK) s.558; ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE,(TCK),s.625

⁵⁶⁶ ÖZTÜRK/ERDEM,s.48;ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE,(TCK),s.625

⁵⁶⁷ ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE,(TCK),s.625

⁵⁶⁸ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.66; KOCA/ÜZÜLMEZ,s.533

5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 45. maddesinde, suç karşılığı bir yaptırım olarak uygulanacak cezalar, hapis cezası ve adli para cezası olarak ikiye ayrılmıştır. Devamla kanunun 46. maddesi de hapis cezalarını, ağırlaştırılmış müebbet hapis, müebbet hapis ve süreli hapis olmak üzere üçlü bir ayrıma tabi tutmuştur.⁵⁶⁹ O halde “Kanunsuz ceza olmaz” ilkesi doğrultusunda, bu iki cezadan başka bir cezaya hükmedilmesine olanak yoktur.⁵⁷⁰

1-Hapis Cezası

Hapis cezası, mahkûmun bir yere kapatılması suretiyle hürriyetini kısıtlayan cezalardır.⁵⁷¹ 5237 sayılı yasada hapis cezalarını düzenleyen ana madde, 46. madde olup, hapis cezalarını üçlü bir ayrıma tabi tutmuştur.

a-Ağırlaştırılmış Müebbet Hapis Cezası

765 sayılı yasa döneminde 14.07.2004 tarih ve 5218 sayılı yasa ile yürürlükten kaldırılan idam cezasının yarattığı boşluğu doldurmak üzere, aynı kanunun 1. maddesi ile 765 sayılı yasanın 13. maddesi değiştirilmiş ve hukukumuzda, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası kavramı sokulmuştur.⁵⁷²

5237 sayılı kanunun 47. maddesi, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının, hükümlünün hayatı boyunca devam edeceğini ve kanun ve tüzükte belirtilen sıkı güvenlik rejimine göre çektirileceğini düzenlemiş olup, burada sözü geçen kanun, 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun; tüzük ise, 6 Nisan 2006 tarihli Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ve Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzüktür.⁵⁷³

Bu hapis cezasının, müebbet hapis cezasından farkı, infazın, daha sıkı güvenlik rejimine göre çektirilmesi ve her ne kadar kanunda, bu cezanın ömür boyu süreceği ifade edilse de, koşullu salıverilme imkânından yararlanma imkânlarının, daha uzun süreyi cezaevinde geçirmeleri şartına bağlanmış olmasıdır.⁵⁷⁴

b-Müebbet Hapis Cezası

⁵⁶⁹ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.66;ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE,(TCK),s.626

⁵⁷⁰ ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE,(TCK),s.625

⁵⁷¹ DÖNMEZER/ERMAN,s.619;ÖZBEK,(İnfaz) s.89

⁵⁷² KOCA/ÜZÜLMEZ,s.535

⁵⁷³ DEMİRBAŞ(TCK) s.594-595; ÖZTÜRK/ERDEM,s.406;KOCA/ÜZÜLMEZ,s.535-536

⁵⁷⁴ ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE,(TCK),s.626-628;ÖZTÜRK/ERDEM,s.406

5237 sayılı yasanın 48. maddesinde, müebbet hapis cezasının, hükümlünün hayatı boyunca devam edeceğini ifade etse de, bu cezanın, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasında olduğu gibi, sıkı güvenlik rejimi altında çektirileceğine dair bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Dolayısıyla, müebbet hapis cezalarının özel infaz rejimine göre çektirilmesi söz konusu değildir.⁵⁷⁵ Zaten Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ve Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzüğü'nün 48. maddesi, bu cezanın, süreli hapis cezasına uygulanan infaz rejimine göre infaz edileceğini de açıkça hüküm altına almıştır.

Müebbet hapis cezasında yer alan bir diğer fark ise, koşullu salıverilme yolunun uygulanabilmesi için, cezaevinde geçirilmesi gereken sürenin daha az olarak belirlenmiş olmasıdır.⁵⁷⁶ Belirtmek gerekir ki, idam cezasının kaldırılmasından beri bir hükümlü için en ağır ceza şekli, müebbet hapis cezasıdır.⁵⁷⁷ Lakin bu cezanın infaz aşamasında belirli aralıklarla gözden geçirilmesi ve ıslah yönünde bir gelişmenin varlığı halinde, salıverilme olasılığını barındırması günümüzde kabul gören bir anlayıştır.⁵⁷⁸ Müebbet hapse mahkûm olmuş bir hükümlünün, yeniden özgürlüğüne kavuşma umudunun bulunması gerekmektedir.⁵⁷⁹ Bu umudu sağlayacak olan ise ya af ya da koşullu salıverme kurumlarıdır.⁵⁸⁰ Nitekim Alman Anayasa Mahkemesinin 1977 tarihinde, müebbet hapis hükümlüsünün özgürlüğünü tekrar kazanacağına dair somut ve esaslı bir şansının bulunması gerektiğine ilişkin kararı üzerine Alman Ceza Kanununda 1981 yılında yapılan değişiklikle, ömür boyu hapis cezası hükümlüsüne, koşullu salıverilme imkânı getirilmiştir.⁵⁸¹

c-Süreli Hapis Cezası

5237 sayılı yasanın 49. maddesinde düzenlenen süreli hapis cezası, kanunlarda aksi belirtilmeyen hâllerde bir aydan az, yirmi yıldan fazla olamayan hapis cezasına verilen isimdir.⁵⁸² 647 sayılı Cezaların İnfazı Kanununda yapılan geçici uzun süreli hürriyeti bağlayıcı ceza ve geçici kısa süreli hürriyeti bağlayıcı ceza ayırımına, 5237

⁵⁷⁵ CENTEL/ZAFER/ÇAKMUT,s.544; ÖZTÜRK/ERDEM,s.406

⁵⁷⁶ ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE,(TCK),s.628;ÖZTÜRK/ERDEM,s.406

⁵⁷⁷ CENTEL Nur,Çağdaş Ceza İnfaz Hukukunda Özgürlüğü Bağlayıcı Cezalar ve Gelişmeler, Aydın AYBAY'a Armağan,2004,İstanbul,s.32;DEMİRBAŞ,s.71

⁵⁷⁸ İÇEL/AKINCI/ÖZGENÇ/SÖZÜER/MAHMUTOĞLU/ÜNVER,s.66

⁵⁷⁹ YENİSEY Feridun, İnfaz Hukukunun İnsan Hakları Yönü, İnfaz Hukukunun Sorunları, Goethe–Institute ve Başkent Üniversitesi yay.,2001,Ankara,s.237

⁵⁸⁰ ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE,(TCK),s.628

⁵⁸¹ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.71

⁵⁸² ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE,(TCK),s.628; CENTEL/ZAFER/ÇAKMUT,s.544

sayılı yasa son vererek, sadece 49/2. maddede, hükmedilen 1 yıl ve daha az süreli hapis cezalarının, kısa süreli hapis cezaları olduğunu belirtmiştir. Görüldüğü üzere, kısa süreli olup olmadığının tespitinde, mahkemece hükmedilen somut cezaya bakmak gerekmektedir.⁵⁸³ Her ne kadar 49. maddede açıkça uzun süreli hapis cezalarından bahsedilmese de, kanunun 50/4. maddesinde yer alan “Taksirli suçlardan dolayı hükmolunan hapis cezası uzun süreli de olsa...adli para cezasına çevrilebilir.” şeklindeki hükümden, örtülü bir şekilde, uzun süreli hapis cezası ve kısa süreli hapis cezası ayrımının devam ettiği sonucuna varılabilir.⁵⁸⁴ Nitekim öğretilerdeki pek çok kitapta bu ayrım halen varlığını korumaktadır.

Belirtmek gerekir ki, yasada ayrıca hapis cezasının süresinin düzenlendiği hallerde, 49. madde de yazılı olan süreler değil, ilgili düzenlemede yer alan süreler esas alınacak, dolayısıyla alt ve üst sınırların konulmadığı hallerde, 1 aylık ve 20 yıllık sınırlar uygulanırken, alt ya da üst sınırdan herhangi birisinin belirtilmediği hallerde ise, 1 ay ya da 20 yıllık sınırlara riayet edilecektir.⁵⁸⁵

ca-Uzun Süreli Hapis Cezası

Her ne kadar 5237 sayılı yasa açık bir şekilde uzun süreli hapis cezasını zikretmemiş olsa da, gerek yukarıda vurgulanan, kanunun 50/4. maddesinde yer alan hükümden ve gerekse, kısa süreli hapis cezası kapsamına girmeyen hapis cezalarının, mefhum-u muhalif yorumundan, uzun süreli hapis cezalarını oluşturacağı gerçeğinden hareketle, sistemimizde, örtülü de olsa, uzun süreli hürriyeti bağlayıcı cezalara yer verildiği ve bu cezaların alt sınırını da 1 yıldan fazla süreli hapis cezalarının oluşturduğu söylenebilir. Burada yapılan, kanunda yer almayan bir ceza oluşturmak değil, kanunda, süreli hapis cezalarının içinde yer alan ve fakat kanun koyucunun nedense ismini açıkça zikretmekten çekindiği bir kavrama isim koymaktır.

Uzun süreli hapis cezalarının tespitinde, farklı ülkelere farklı süreler esas alınmış olsa da, Avrupa Konseyinin 76/2 sayılı kararı ile 5 yılı aşan hapis cezaları, uzun süreli ceza infazı olarak tanımlanmıştır.⁵⁸⁶

⁵⁸³ DÖNMEZER/ERMAN,s.655;KOCA/ÜZÜLMEZ,s.538

⁵⁸⁴ ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAĞIZ/TEPE,(TCK),s.629,dn.21

⁵⁸⁵ ÇINAR Ali Rıza, Türk Ceza Hukukunda Cezalar,2005,Ankara, s.32

⁵⁸⁶ DÜNKEL Frieder/SNACKEN Sonja, Karşılaştırmalı Avrupa Ceza İnfaz Sistemi: Sorunlar, Uygulama ve Perspektifler, İnfaz Hukukunun Sorunları, Goethe – Institute ve Başkent Üniversitesi yay.,2001, Ankara,s.338; DEMİRBAŞ,s.69

Uzun süreli hapis cezalarının, hürriyeti bağlayıcı cezalar açısından kabul edilen, suç işleyen kişinin cezaevine girmesi ile toplumun rahatlayacağı, cezaevine giren suçlunun, arınmış bir şekilde topluma döneceği şeklindeki genel inanişme rağmen⁵⁸⁷ hükümlüye vermiş olduğu acı ve ızdırap çerçevesinde sosyalleşmeyi sağlamayarak, özgür hayata dönüşünü zorlaştırıcı bir etki gösterebileceği göz önünde tutulması gereken bir gerçektir.⁵⁸⁸ Uzun süre bir yerde kapatılan kişinin, sosyal hayata uyum sağlamakta büyük zorluklar yaşayacağı muhakkaktır.⁵⁸⁹

Uzun süreli hapis cezalarında karşılaşılmaması muhtemel bir diğer sorun ise, adli hata gerçekleşmesi durumunda, bu hatanın sonuçlarının giderilmesindeki imkânsızlıktır. Gerçi aynı sakınca kısa süreli hapis cezalarında da var olsa da, özgürlükten yoksun olarak geçen sürenin uzaması ile beraber, bu yoksunluğun vereceği acı ve ızdırabın artmasına paralel bir şekilde, hatanın tamiri de zorlaşacaktır.⁵⁹⁰ Uzun süre haksız yere infaz edilmiş bir hapis cezasında, bu yıllarını hükümlüye iade etme imkânı bulunmamaktadır.⁵⁹¹

cb-Kısa Süreli Hürriyeti Bağlayıcı Cezalar

cba-Genel Olarak

Bir hapis cezasının, kısa süreli sayılıp sayılmayacağını tespit ederken bakılması gereken ölçüt, kesinleştiği tarihten itibaren, suçlunun eğitim ve uslanması bakımından makul imkân vermeyecek süredeki hapis cezalarını, kısa süreli kabul etmek gerekmektedir.⁵⁹²

5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 49/2. maddesi, hükmedilen 1 yıl ve daha az süreli hapis cezalarının, kısa süreli hapis cezası olduğunu düzenleme altına almıştır.

Çok vahim sayılmayan ihlaller için söz konusu olabilecek kısa süreli hapis cezalarının, cezaların önleme, caydırma ve ıslah amaçlarını yerine getirip getiremeyecekleri, üzerinde durulması gereken önemli bir konudur.⁵⁹³ Her ne kadar, bu tür cezaların, kısa ve keskin bir şok etkisi yarattığı ve infaz kurumunda uzun süre kalmanın yaratacağı toplum kurallarına uyum sağlayamama sorununa yol açmayacağı

⁵⁸⁷ İÇEL/AKINCI/ÖZGENÇ/SÖZÜER/MAHMUTOĞLU/ÜNVER,s.62

⁵⁸⁸ ARTUK/GÖKÇEN/YENİDÜNYA,s.87

⁵⁸⁹ DÖNMEZER/ERMAN,s.621

⁵⁹⁰ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.64

⁵⁹¹ EREM,s.185

⁵⁹² DÖNMEZER/ERMAN,s.647

⁵⁹³ İÇEL/AKINCI/ÖZGENÇ/SÖZÜER/MAHMUTOĞLU/ÜNVER,s.67

söylenbilirse de⁵⁹⁴ özünde bu tür cezalar, süre itibari ile uygun bir düzelme ve iyileşme için yeterli değildir.⁵⁹⁵ Kısa süreli hapis cezası, ne korkutmayı ne de uslandırmayı sağlar.⁵⁹⁶ Hatta Birleşmiş Milletler tarafından 1960 yılında Londra’da ve 1965 yılında Stockholm’de düzenlenen kongrelerde, kısa süreli hapis cezalarının kanunlardan çıkarılması önerilmiştir.⁵⁹⁷ Ayrıca bu tür cezalar, hükümlünün, işi ve çevresiyle ilgili ilişkilerini bozduğu, madden ve manen zayıf duruma soktuğu, profesyonel suçlularla tanışarak, öğrendiği yeni suç teknikleri sebebi ile mükerrer suçlu haline geldiği, cezaevini aşırı kalabalık hale getirerek mali yükümlülüklerin gereksiz artmasına yol açtığı gerekçeleri ile eleştirilmektedir.⁵⁹⁸ Son olarak cezaevlerinin, bünyesinde yer alan bazı suçlu tipleri çerçevesinde, kısa süreli hapis cezası hükümlüleri için tehlikeli yerler olabileceğini, ayrıca, hapis cezası ile toplumda kabul edilmeyen üye haline gelen bu çerçevede, damgalanan kişinin, kısa süreli hapis cezasında da aynı damgayı yiyecek olması, yaratacağı olumsuzluklar düşünüldüğünde, göz önüne alınması gereken gerçeklerdir.⁵⁹⁹

Bu ve benzeri sebeplerle, kısa süreli hapis cezalarına seçenek olacak bazı cezaların ya da önlemlerin uygulanması gerekmektedir.⁶⁰⁰ Bu doğrultuda, 5237 sayılı yasanın 50. maddesi ile konu düzenleme altına alınmış ve kısa süreli hapis cezalarının yaratacağı sakıncaların önüne geçilmesi amaçlanmıştır.⁶⁰¹ Öncelikle söylenmelidir ki, konuyu daha önce düzenleyen 647 sayılı Ceza İnfaz Kanunu, madde başlığında “Ceza ve Tedbirler” den bahsetmişken, 5237 sayılı yasa “Yaptırımlar” ifadesine yer vermiştir. O halde, yaptırımlar 5237 sayılı yasanın 2. maddesine göre, ceza ve güvenlik tedbirlerinden oluştuğuna göre, seçenek niteliğinde sayılanların da ceza ve güvenlik tedbirlerinden ibaret olduğunu düşünülebilir. Ancak 50/1-a. maddesinde yer alan adli para cezası dışında, b ile f bentleri arasında düzenlenen seçenek tedbirlerin hiçbirisi, 5237 sayılı kanunun 53 ile 60. maddeleri arasında düzenlenen güvenlik tedbirleri arasında yer almamaktadır. Gerek 1982 Anayasasının 38/3. maddesi ve gerekse 5237 sayılı yasanın 2/1. maddesi uyarınca, suç karşılığında öngörülen yaptırımların cezalar

⁵⁹⁴ İÇEL/AKINCI/ÖZGENÇ/SÖZÜER/MAHMUTOĞLU/ÜNVER,s.68

⁵⁹⁵ ÇINAR,s.35; CENTEL/ZAFER/ÇAKMUT,s.545

⁵⁹⁶ DÖNMEZER/ERMAN,s.646

⁵⁹⁷ ÖZTÜRK/ERDEM,s.413

⁵⁹⁸ ARTUK/GÖKÇEN/YENİDÜNYA,s.92;ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE (TCK),s.630-631

⁵⁹⁹ İÇEL/AKINCI/ÖZGENÇ/SÖZÜER/MAHMUTOĞLU/ÜNVER,s.69

⁶⁰⁰ ÇINAR,s.36

⁶⁰¹ KOCA/ÜZÜLMEZ,s.538

ve güvenlik tedbirlerinden ibaret olduğu, bu seçenek tedbirlerin, kanunla düzenlenme şartını yerine getirmekle birlikte, kanunla düzenlenebilecek yaptırımların ceza ve güvenlik tedbiri olarak sınırlanması karşısında, bu kategorisinden birisine sokulmasına imkânı bulunmamaktadır. O halde, adli para cezası dışındaki diğer seçenek tedbirlerin, ceza ve güvenlik tedbiri olarak kabulüne Anayasal ve yasal açıdan imkân olmadığına ve 5237 sayılı yasanın 50/5. maddesinde de, uygulamada asıl mahkûmiyetin 50. madde uyarınca çevrilen tedbir olduğunu vurguladığına göre, bu seçenek tedbirlerin, ceza ve güvenlik tedbirlerinin dışında üçüncü bir yaptırım grubu olduklarını kabul etmek zorunlu olmaktadır.⁶⁰² Nitekim 5237 sayılı yasanın 50/6. maddesinde, 26 Şubat 2008 tarih ve 5739 sayılı yasanın 4. maddesi ile yapılan değişiklikle, “seçenek yaptırımın” ibaresi, “seçenek *tedbirin*” olarak değiştirilmiş ve madde gerekçesinden de anlaşıldığı üzere, adli para cezası ile diğer seçenek yaptırımlar arasında bir ayırım yapılarak, sadece adli para cezasının yaptırım niteliği taşıdığı, diğer seçeneklerin ise, tedbir niteliğinde olduğu ortaya konulmuştur.⁶⁰³

Belirtmek gerekir ki, kısa süreli hapis cezalarının, seçenek tedbirlerden birisine çevrilmesi kuralı, genel hükümler arasında düzenlendiğinden, 5237 sayılı Kanunun 5. maddesi gereği bu kural, özel ceza kanunları ile ceza içeren kanunlardaki suçlar bakımından da uygulanabilecektir.⁶⁰⁴

cbb-Kısa Süreli Hapis Cezasına Seçenek Yaptırımlar

5237 sayılı yasanın 50. maddesi, kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırımlara yer vererek, seçenek yaptırıma çevrilme şartlarını, seçenek yaptırım türlerini, seçenek tedbirlere uyulmamasının sonuçlarını düzenlemiştir.

cbba-Seçenek Yaptırıma Çevirme Şartları

Kısa süreli hapis cezasını, seçenek yaptırımlardan birisine çevirmenin ilk ve en önemli şartı, cezaya ilişkin şart olan, hükmedilen hapis cezasının, 1 yıl ve daha az süreli olmasıdır. Birden fazla suçtan mahkûmiyet halinde cezaların toplamı değil, her bir cezanın ayrı ayrı süresi esas alınacaktır.⁶⁰⁵ Taksirli suçlardan dolayı hükmolunan hapis cezası uzun süreli olsa da, diğer şartların da bulunması koşulu ile adli para cezasına çevrilmesi mümkündür. Bu hükmün, bilinçli taksir halinde uygulanmasına

⁶⁰² ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE (TCK),s.630

⁶⁰³ http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tasari_teklif_gd.onerge bilgileri? kanunlar_sira_no=61; E.T 14.12.1014;647 sayılı yasa döneminde benzer görüş için bkz. DÖNMEZER,s.663

⁶⁰⁴ KOCA/ÜZÜLMEZ,s.539

⁶⁰⁵ ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE (TCK),s.631;ÇINAR,s.36;DÖNMEZER, s.666

imkân bulunmamaktadır. Bilinçli taksirde, hükmolunan cezanın kısa süreli olması şartıyla seçenek yaptırımlara çevirme yoluna gidilmesi mümkün olacaktır.⁶⁰⁶ Unutulmamalıdır ki, taksirli suç sonucu hükmolunan uzun süreli hapis cezası, sadece adli para cezasına çevrilebilecek olup, 50. maddede sayılan diğer seçenek tedbirlerden birisine çevrilmesine ise imkân bulunmamaktadır.⁶⁰⁷

Seçenek yaptırımlardan herhangi birisine çevirme de varlığı aranan diğer şart, suçlunun kişiliğinin, sosyal ve ekonomik durumunun, yargılama sürecinde duyduğu pişmanlığın ve suçun işlenmesindeki özelliklerin dikkate alınmasıdır. Bu şart, hem ayrı durumlarda hâkimin takdirine bırakılmış olan seçenek yaptırımlara çevirme konusunda takdir yetkisini kullanırken hâkime yardımcı olacak, hem de cezanın bireyselleştirilmesinde rol oynayacaktır.⁶⁰⁸ Hakim, takdir yetkisini belirli ölçütlerden yola çıkarak kullanabilecektir.⁶⁰⁹

Seçenek yaptırımlara çevirmek için talep gerekli olmayıp, hâkim, yukarıdaki yardımcı kriterler çerçevesinde, kendiliğinden değerlendirmesini yapacak ve gerekçelendirmek şartı ile olumlu ya da olumsuz bir karar verecektir.⁶¹⁰ Yasal ve yeterli gerekçe gösterilmemesi, bozma sebebi olarak kabul edilmektedir.⁶¹¹ Özellikle talebin reddedildiği hâllere, maddede sayılı sözcüklerin tekrarı ile yetinilmemeli, gerekçenin, sanığın kişiliğine dayanması ve olayla uyumlu olması sağlanmalıdır.⁶¹²

cbbb-Ana Kuralın İstisnası: Çevirmenin Zorunlu ve Yasak Olduğu Haller

Belirtildiği üzere kural olarak seçenek yaptırımlara çevirme, hâkimin takdirine bırakılmıştır. Mahkemece burada iki ayrı husus takdir yetkisi çerçevesinde değerlendirilecek olup, bunlardan ilki, seçenek yaptırıma çevirip çevirmeme konusunun karara bağlanması; ikincisi ise, seçenek yaptırıma çevirme tercih edildiğinde, yasada sayılan yaptırımlardan hangisine çevrileceği hususudur.⁶¹³ Fakat 5237 sayılı kanunun 50/3. maddesi uyarınca, önceden hapis cezasına mahkûm edilmemiş olmak koşuluyla, mahkûm olunan otuz gün ve daha az süreli hapis cezalarının ve fiili işlediği tarihte on sekiz yaşını doldurmamış veya altmış beş yaşını

⁶⁰⁶ ÖZTÜRK/ERDEM, s.421

⁶⁰⁷ İÇEL Kayıhan, Ceza Hukuku Genel Hükümler, İstanbul, 2014, s.584, dn.21'deki Yargıtay kararı

⁶⁰⁸ ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE (TCK), s.632

⁶⁰⁹ KOCA/ÜZÜLMEZ, s.540

⁶¹⁰ ÖZTÜRK/ERDEM, s.421; ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE(TCK), s.633

⁶¹¹ ÇINAR, s.40; DÖNMEZER, s.667; ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE(TCK), s.633

⁶¹² DÖNMEZER, s.667

⁶¹³ ÖZGENÇ, s.706

bitirmiş bulunanların mahkûm edildiği bir yıl veya daha az süreli hapis cezalarının, seçenek yaptırımlardan birine çevrileceğini belirterek, uygulamayı zorunlu kılmış ve hâkimin takdir yetkisini ortadan kaldırmıştır.⁶¹⁴ Burada dikkat edilmesi gereken husus, önceki mahkûmiyetin hapis cezasına ilişkin olmasının şart olmasıdır.⁶¹⁵ Dolayısıyla, önceki mahkûmiyet doğrudan doğruya ya da çevrilme suretiyle güvenlik tedbiri, para cezası veya diğer seçenek tedbirlerden birisi ise, kanunun, 50/5. maddesi uyarınca, uygulamada asıl mahkûmiyet, çevrilen adli para cezası veya tedbir olduğundan, bu durum, kısa süreli hapis cezasının, adli para cezası ya da seçenek tedbirlerden birisine çevrilmeye engel olmayacaktır.⁶¹⁶ Keza maddede açıkça mahkûmiyet arandığına göre, kesinleşmiş bir mahkûmiyet kararının varlığı gerekecektir.⁶¹⁷

5237 sayılı yasanın 50/2. maddesinde, adli para cezasına çevirme olanağının yasak olduğu durum düzenleme altına alınmıştır. Düzenlemeye göre, suç tanımında hapis cezası ile adlî para cezasının seçenek olarak öngörüldüğü hallerde, hapis cezasına hükmedilmişse; bu ceza artık adlî para cezasına çevrilmez. Fakat maddede açıkça adli para cezasının ismi zikredildiğinden, diğer seçenek tedbirlere çevrilmesinde yasal bir engel bulunmamaktadır.⁶¹⁸

3628 sayılı Mal Bildiriminde Bulunulması, Rüşvet ve Yolsuzlukla Mücadele Kanununun 16. maddesi uyarınca, bu kanunda yazılı hürriyeti bağlayıcı cezalar, para veya tedbire çevrilemeyecektir. Oysa 5237 sayılı yasanın 5. maddesi açık bir şekilde, bu kanunun genel hükümlerinin, özel ceza kanunları ve ceza içeren kanunlardaki suçlar hakkında da uygulanacağını belirtmişken, 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5237 sayılı yasanın 50. maddesinin, 4 Mayıs 1990 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 3628 sayılı yasanın 16. maddesini yürürlükten kaldırdığını kabul etmek gerekir. Nitekim benzer düzenlemeler içeren 2004 sayılı İcra İflas Kanununun 352/b maddesi, 31 Mayıs 2005 tarih ve 5358 sayılı yasanın 23. maddesi ile yürürlükten kaldırılmış; 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununun 13. maddesi de, 2 Temmuz 2012 tarih ve 6352 sayılı yasanın 105. maddesi ile ilga edilmiştir. Ancak özel ceza yasaları ve ceza içeren diğer yasalarda yer alan, 5237 sayılı yasanın genel hükümlerine aykırı hükümlere de 5237 sayılı yasanın genel

⁶¹⁴ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.74

⁶¹⁵ CENTEL/ZAFER/ÇAKMUT,s.582

⁶¹⁶ DEMİRBAŞ(TCK) s.605 dn.102'de belirtilen karar; DÖNMEZER,s.666

⁶¹⁷ ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE(TCK),s.635

⁶¹⁸ KOCA/ÜZÜLMEZ,s.542-545; ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE(TCK),s.636

hükümlerinin uygulanmasının yaratacağı sorunu gidermek amacı ile 5252 sayılı Türk Ceza Kanununun Yürürlük ve Uygulama Şekli Hakkında Kanuna, 11 Mayıs 2005 tarih ve 5349 sayılı yasa ile yapılan eklenen geçici 1. madde ile diğer kanunların, 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun birinci kitabında yer alan düzenlemelere aykırı hükümlerinin, ilgili kanunlarda gerekli değişiklikler yapılmaya ve en geç 31 Aralık 2006 tarihine kadar uygulanacağı belirtilmiş⁶¹⁹, akabinde ise 6 Aralık 2006 tarih ve 5560 sayılı yasa ile bu tarih 31 Aralık 2008 olarak değiştirilmiştir. Dolayısıyla, 1 Haziran 2005 tarihinden önce yürürlüğe girmiş olmak kaydı ile diğer yasalarda yer alan ve 5237 sayılı kanunun genel hükümlerine aykırı hükümler en geç 31 Aralık 2008 tarihine kadar uygulanabilecektir. Diğer kanunlarda, 5237 sayılı kanunun 5. maddesi kuralına aykırı bir uygulama yapılması, ancak kanunda yer alan düzenlemenin, 1 Haziran 2005 tarihinden sonra yürürlüğe girmiş olması ile mümkün olacaktır.⁶²⁰

31.3 2005 tarih ve 5329 sayılı kanunun 1. maddesi ile 1632 sayılı Askeri Ceza Kanununa eklenen madde uyarınca, sırf askerî suçlar ile bu kanunun üçüncü babının dördüncü faslında yazılı suçlar hakkında, kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırımlar uygulanmayacaktır. Yine aynı madde, yedek subaylar hariç olmak üzere subay, astsubay, uzman jandarma ve uzman erbaşlar ve Millî Savunma Bakanlığı ile Türk Silâhlı Kuvvetleri kadro ve kuruluşunda çalışan sivil personel hakkında, askerî ve adliye mahkemelerince verilen kısa süreli hapis cezaları Türk Ceza Kanununun 50. maddesinin birinci fıkrasının (a), (b) ve (d) bentlerinde yazılı olanlar dışındaki seçenek yaptırımlara çevrilemeyeceğini hükme bağlamıştır. Son olarak kanunun 2. maddesi ile 477 sayılı Disiplin Mahkemeleri Kuruluşu, Yargılama Usulü ve Disiplin Suç ve Cezaları Hakkındaki Kanununa yapılan ekleme ile bu kanunda yazılı suçlarda, açıkça belirtilmedikçe, 5237 sayılı yasanın 50. maddesinin uygulanamayacağı ifade edilmiştir. 5329 sayılı kanunun 3. maddesi yürürlük tarihini 1 Haziran 2005 olarak belirlediğinden, aynı tarihte yürürlüğe giren iki kanundan özel nitelikli olanın uygulanması mümkün olacaktır.⁶²¹

cbbc-Seçenek Yaptırım Türleri

5237 sayılı yasanın 50. maddesinin 1. fıkrasının a ve f bentleri arasında, kısa süreli hapis cezalarının çevrilmesi mümkün olan seçenek yaptırımlar belirtilmiş olup,

---

⁶¹⁹ ÇINAR, s.48

⁶²⁰ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.73-74

⁶²¹ ÇINAR, s.49-50

yapılan bu sayım sınırlıdır ve maddede sayılanlar dışında bir yaptırıma çevrilme imkânı bulunmamaktadır.⁶²²

cbbca-Adli Para Cezası

5237 sayılı yasanın 50/1. maddesi uyarınca, kısa süreli hapis cezası adli para cezasına çevrilebilir. 50. maddede bir gün karşılığı olarak hükmedilecek adli para cezasının miktarı belirtilmemiş ise de, adli para cezalarına ilişkin temel hüküm olan 52. madde çerçevesinde, bir gün karşılığı adli para cezasının miktarı, kişinin ekonomik ve diğer kişisel durumları dikkate alınarak, en az 20 TL ve en çok 100 TL arasında tespit edilecektir.⁶²³ Seçimlik yaptırım olarak hapis ve adli para cezasının birlikte ye aldığı durumlarda, hapis cezasına hükmedilmişse, artık bu cezanın adli para cezasına çevrilmesine 5237 sayılı yasanın 50/2. maddesi uyarınca olanak yok ise de; kanunun 58/3. maddesi uyarınca, tekerrür sebebi ile sonraki suça ilişkin hapis ve adli para cezasının seçimlik yaptırım şeklinde bulunduğu hallerde zorunlu olarak hapis cezasına hükmedilmiş ise, bu hapis cezasının adli para cezasına çevrilmesinde yasal bir engel bulunmamaktadır.⁶²⁴

cbbcb-Zararın, Aynen İade, Suçtan Önceki Hale Getirme veya Tazmin Yolu İle Tamamen Giderilmesi

647 sayılı Cezaların İnfazı Kanununun yürürlükte olduğu dönemde de iade ve tazmin olarak yer alan bu tedbir, madde gerekçesinde de vurgulandığı üzere, genel olarak mal aleyhine cürümler ile vahameti mevcut olmayan suçlar için öngörülmüştür.⁶²⁵ Dolayısıyla bu madde kapsamında, manevi zararların tazmini için öngörülen manevi tazminatın yer almadığı ileri sürülmüştür.⁶²⁶ Zira zararın tazminini talep etme, mağdura ait şahsi haklardan olup, talep olmadığı durumlarda manevi tazminatı kabule mağduru zorlamaya imkân bulunmamaktadır.⁶²⁷ 5237 sayılı yasa döneminde de aynı görüşü benimseyenler bulunduğu gibi⁶²⁸ 5237 sayılı yasanın, 647 sayılı yasadaki farklı olarak, bu tür bir sınırlama içermediği ve koşulların oluşması

⁶²² İÇEL,s.582; ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE(TCK),s.636

⁶²³ ÖZTÜRK/ERDEM,s.417;ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE(TCK),s.637; İÇEL, s.582

⁶²⁴ İÇEL,s.582,özellikle dn.18'deki Yargıtay kararı

⁶²⁵ DÖNMEZER/ERMAN,s.723

⁶²⁶ EREM,s.268; DÖNMEZER/ERMAN,s.723

⁶²⁷ EREM,s.268

⁶²⁸ ÖZGENÇ,s.703

halinde, zarara yol açan her tür fiil için 50. maddenin uygulanabileceği de ileri sürülmüştür.⁶²⁹

5237 sayılı yasa uyarınca suçtan zarar gören bireyin yanı sıra, kamunun uğradığı zararın da giderilmesi imkânı getirilerek⁶³⁰ maddenin uygulama alanı genişletilmiştir. Yine maddede belirtildiği üzere, zararın giderilmesi kısmen değil tamamen olmalıdır.

Aynen iade, suçtan önceki hale getirme ve tazmin kavramları, “Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük”⁶³¹ kapsamında, 51. maddede düzenlenmiştir. Maddenin 2. fıkrasına göre, zararın aynen iade edilmesi; hükümlünün işlediği suç nedeniyle haksız olarak ele geçirdiği şeyi aynen ya da satın almak suretiyle suçtan zarar görene iade etmesini; suçtan önceki hâle getirme; suç nedeniyle verilen zararın, hükümlü tarafından ya da başkası aracılığıyla çalışmak, çalıştırılmak, tamir etmek veya buna benzer faaliyetlerle giderilmesini; zararın tazmin edilmesi ise, suç nedeniyle verilen zararın bedelinin suçtan zarar görene ödenerek tazmin edilmesini ifade etmektedir.

5237 sayılı yasanın 168. maddesinde düzenlenen etkin pişmanlık düzenlemesinin, 50. madde ile birlikte uygulanabilirliği konusunda ise, 168. madde genel olarak zararın tamamen giderilmesini şart koştuğuna göre, zarar tamamen giderildiğinde, 50. maddenin uygulanmasını gerektirecek bir zarar da kalmayacağından uygulama olanağının bulunmayacağı doğaldır.⁶³² Bu ihtimalde, diğer şartların da bulunması kaydıyla, 50. maddede yer alan diğer tedbirlerden birisine çevirmeye herhangi bir engel bulunmamaktadır.⁶³³ 5237 sayılı yasanın 168/4. maddesi uyarınca zararın kısmen tazmini, mağdur tarafından kabul edilerek, cezada indirim yapılmış ise, ortada hala tazmini gereken bakiye bir zarar söz konusu olduğundan, 50. maddenin uygulanması mümkün sayılmalıdır.⁶³⁴ Zira bu halde, zararın tazmini yolundaki niyet ortaya konulmuş olup, 50. maddedeki diğer şartların da bulunması halinde, bir anlamda ortaya konulan bu nedametın desteklenmesi gerekmektedir. Kaldı

---

⁶²⁹ ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE(TCK),s.637

⁶³⁰ İÇEL,s.584;ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE(TCK),s.638;ÖZTÜRK/ERDEM,s.417

⁶³¹ 06.04.2004 tarihli Resmi Gazete

⁶³² KOCA/ÜZÜLMEZ,s.546; ÖZTÜRK/ERDEM,s.418; ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE(TCK),s.639

⁶³³ İÇEL,s.585;ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE(TCK),s.639

⁶³⁴ ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE(TCK),s.639

ki bu tür bir uygulama, 50. maddenin özünde yer alan cezanın bireyselleştirilmesini de sağlayacaktır.

Son olarak vurgulamak gerekir ki, cezanın bireyselleştirilmesini sağlayacak bu tür bir çevirmenin uygulanmasından önce, mahkeme tarafından, suçlunun aynen iade, tazmin ya da suçtan önceki hale getirme imkânının bulunup bulunmadığı tespit edilmelidir.⁶³⁵

cbbcc-Bir Eğitim Kurumuna Devam Etme

647 sayılı yasa döneminde de, altı ayı geçmemek üzere eğitim veya ıslah kurumuna devam etme şeklinde var olan bu düzenleme, bu kurumların mevcut olmaması sebebi ile hükmedilmesi halinde Yargıtay tarafından bozma kararı verilen bir tedbir niteliğinde iken, sonradan bu görüş Yargıtay tarafından değiştirilmiştir.⁶³⁶ En az 2 yıl süreceği belirtilen bu tedbirin üst sınırı hâkimin takdirine bırakılmış olup⁶³⁷ tedbirin süresinin mutlaka mahkeme kararında gösterilmesi gerekmektedir.⁶³⁸ Bu tedbire hükmedilebilmesi için hükümlünün bir meslek ve sanat sahibi olmaması gerekir.⁶³⁹

Bu tedbirin uygulanması, 5 Mart 2013 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan, “Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği”nin, 63. maddesi çerçevesinde gerçekleştirilecek olup, okul yönetimi veya rehberlik servisi ile iş birliği yapılır. Eğitim kurumundan, işbirliği yapılacak rehber ya da sorumlu öğretmenin belirlenmesi istenir.

Eğitim kurumunun niteliği ya da ücretli olup olmadığı hakkında bir açıklık olmamakla birlikte, yukarıda zikredilen Yönetmeliğin 17. maddesinde düzenlenen “Eğitim ve İyileştirme Bürosu”nun görevleri arasında, “Diğer kurum ve kuruluşlar ile *sivil toplum kuruluşlarının* işbirliğinde eğitim ve iyileştirmeye yönelik programlar hazırlamak ve yürütmek” yer aldığına ve ayrıca ve açıkça sivil toplum kuruluşları da zikredildiğine göre, eğitim kurumunun resmi ya da özel olması mümkündür.⁶⁴⁰ Ancak özel bir eğitim kurumu olsa dahi, bu tedbirin ücretsiz olarak uygulanması gerekir. Aksi

---

⁶³⁵ EREM,s.268

⁶³⁶ DÖNMEZER/ERMAN,s.724;ARTUK/GÖKÇEN/YENİDÜNYA,s.97

⁶³⁷ ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE(TCK),s.640;ÇINAR,s.52;ÖZTÜRK/ERDEM,s.418

⁶³⁸ İÇEL,s.585;ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE(TCK),s.640

⁶³⁹ KOCA/ÜZÜLMEZ,s.546; ÖZTÜRK/ERDEM, s.418;İÇEL,s.585

⁶⁴⁰ 647 sayılı yasa döneminde aynı görüş için bkz.EREM,s.269

yönde ücret ödemenin zorunlu kılınması, kişiye para cezası niteliğinde ayrı bir cezanın da hükmedilmesi anlamına gelir ki bu durum, tedbirlerden sadece bir tanesine hükmedilebileceği yolundaki kurala aykırılık oluşturur.⁶⁴¹

Yönetmeliği 63/6. maddesine göre, eğitim kurumuna devam etme yaptırımının infazı, hükümlünün denetim planında belirlenen kurumdaki programa başlaması ile başlayıp mahkeme kararında belirtilen sürenin tamamlanmasıyla sona erecektir.

cbbcd- Belirli Yerlere Gitmekten veya Belirli Etkinlikleri Yapmaktan Yasaklanma

Kısa süreli hapis cezasının çevrilebileceği seçenek tedbirlerden birisi de, belirli yerlere gitme, bazı etkinlikleri yapma yasağı getirilmesidir. Tedbirin süresi, mahkûm olunan hapis cezasının süresini aşamaz ve süre, hapis cezasının yarısından az olmamak üzere hâkim tarafından belirlenecektir.⁶⁴² Her ne kadar kanunda belirli yerler ve belirli etkinliklerin neler olduğu hakkında açıklık yoksa da, hükmedilen seçenek tedbirin, infazının olanaklı ve denetime elverişli olması gerekmektedir.⁶⁴³ Ayrıca Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliğinin 64. maddesi, bu seçenek tedbirin tespitinde hükümlünün kişisel, sosyal ve eğitim durumu ile tekrar suç işleme riskinin göz önüne alınmasını ve iyileştirme ile suçun tekrarının önlenmesini esas alınmasını istemektedir. Dolayısıyla, tedbire konu olan yerin, işlenen suçla ilintili ve benzer suç işlemeye elverişli bir yer ya da etkinlik olmasına dikkat edilmelidir.⁶⁴⁴ Ayrıca hukuken hali hazırda yasak olan bir faaliyet ya da etkinlik, bu tedbire konu olarak belirlenemez. Tedbire konu olan etkinlik ya da faaliyet, hukuk düzenince yasaklanmamış nitelikte olmalıdır.⁶⁴⁵

Yönetmeliğin 46. maddesi uyarınca, yükümlülerin toplum içinde izlenmesi, denetimi ve takibi, denetim bürosunda görevli denetimli serbestlik memurları tarafından yerine getirilecek olup, belirlenen tedbirin türüne, denetimin yoğunluğuna, suçun özelliğine ve yükümlünün durumuna göre, geceleri ve hafta sonlarını da kapsayacak şekilde denetim yapılacağı belirtilmiştir.

---

⁶⁴¹ DÖNMEZER/ERMAN,s.724

⁶⁴² KOCA/ÜZÜLMEZ,s.547; ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE(TCK),s.641-642; ÖZGENÇ,s.704;İÇEL,s.586

⁶⁴³ İÇEL,s.586-587;ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE(TCK),s.641,özellikle dn.51'de yer alan Yargıtay kararı

⁶⁴⁴ ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE(TCK),s.641

⁶⁴⁵ İÇEL,s.587

cbbce- Ehliyet ve Ruhsat Belgelerinin Geri Alınması, Belirli Bir Meslek veya Sanatı Yapmaktan Yasaklanma

Bu tedbire ilişkin en önemli özellik, mahkûm olunan suçun, ehliyet ya da ruhsatın sağladığı hak ve yetkilerin kötüye kullanılması veya gerektirdiği dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı davranılarak işlenmiş olması ya da meslek veya sanatın sağladığı hak ve yetkilerin kötüye kullanılması veya gerektirdiği dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı davranılarak işlenmiş olmasının ek koşul olarak aranmasıdır.⁶⁴⁶ Görüleceği üzere, düzenleme ya ehliyet ya da ruhsat gerektiren bir faaliyeti ya da bir meslek ya da sanat çerçevesinde yapılan bir faaliyeti gerekli kılmaktadır. Tedbirin süresi, mahkûm olunan hapis cezasının süresini aşamayacak ve hapis cezasının yarısından az olamayacaktır.⁶⁴⁷

Tedbirin infazı ile ilgili olarak yönetmeliğin 65. maddesi, hükümlünün sürücü ve ruhsat belgelerinin teslim alınarak dosyasında saklanacağını, ayrıca yasaklamaya ilişkin yükümlülüğün ilgisine göre ilgili meslek kuruluşuna, mahalli idareye ve kolluğa yazıyla bildirileceğini düzenleme altına alarak, yaptırımın infazının, sürücü ve ruhsat belgelerinin teslim edilmesiyle veya belli bir meslek ve sanatı yapmaktan yasaklanmanın ilgili kurum veya kuruluşa bildirilmesiyle başlayıp, mahkemece belirtilen sürenin tamamlanmasıyla sona ereceğini kayıt altına almış bulunmaktadır.

cbbcf- Gönüllü Olarak Kamuya Yararlı Bir İşte Çalıştırılma

Kamuya yararlı bir işte çalıştırılma tedbiri, 5237 sayılı yasa ile mevzuatımıza giren yeni bir tedbir türü olup⁶⁴⁸ hükümlünün, ücretsiz olarak bir kamu kurumunun veya kamu yararına hizmet veren bir özel kuruluşun belirli hizmetlerinde mahkûm olunan cezanın yarısından bir katına kadar süreyle ve gönüllü olmak koşuluyla çalıştırılmasını ifade etmektedir.

Tüm suçların, kamu düzenini bozan eylemler olması gerçeği karşısında, her suçun değişmez mağduru durumunda olan toplumun zararının giderilmesinin en iyi yolu, suçlunun toplum için çalışmasıdır.⁶⁴⁹ Yapılacak bu sosyal çalışma ile topluma karşı tazmin gerçekleştirilmiş, suçlunun yeniden sosyalleşmesi kolaylaştırılmış,

⁶⁴⁶ ÖZGENÇ,s.705, dn.97'deki madde gerekçesi;İÇEL,s.588

⁶⁴⁷ İÇEL,s.589;ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE(TCK),s.641-642

⁶⁴⁸ ÇINAR,s.53

⁶⁴⁹ İÇEL/AKINCI/ÖZGENÇ/SÖZÜER/MAHMUTOĞLU/ÜNVER,s.87

devamlı çalışma yapılarak çalışma davranışının öğrenilmesi sağlanmış ve suçlu da sorumluluk duygusunun ve kendine güvenin gelişmesi sağlanmış olur.⁶⁵⁰

Çalıştırmanın bir ceza olarak uygulanmasının kökeni eski dönemlere kadar uzamaktadır. Romalılar, özellikle maden ocaklarında çalıştırma cezasını, bu cezayı daha önceden uygulayan eski Yunanlılar ve Mısırlılardan almışlardır.⁶⁵¹

Günümüz uygulamalarına bakacak olursak, İngiltere, 1972 yılından beri 17 yaşından büyük kimseler için kamuya yararlı bir işte çalıştırmayı, bir yaptırım olarak uygulamaktadır.⁶⁵² Yine Amerika Birleşik Devletlerinde özellikle Yüksek Mahkeme kararları ve Anayasanın 13. ekinin, bir suç karşılığı ceza olarak angaryaya izin vermesinin sonucu olarak, federe devletlerin pek çoğu, kanunlarla, kamuya yararlı işte çalıştırılma kurumunu düzenlemişlerdir.⁶⁵³

5237 sayılı yasa çerçevesinde bu tedbirin uygulanabilmesi gönüllülük esasına dayanmaktadır.⁶⁵⁴ Bu seçenek yaptırıma hükmolunabilmesi için; sanığın, kendisine mahkeme tarafından önerilen kamuya yararlı işte çalışma seçenek yaptırımını kabul etmesi gerekir.⁶⁵⁵ Bu seçenek yaptırımın sanık tarafından kabul edilmemesi halinde sanık hakkında kamuya yararlı bir işte çalıştırılması seçenek yaptırımına hükmolunamaz. Bu seçenek tedbirden umulan faydanın elde edilebilmesi için ilgilide buna katılım iradesinin de olması gerekir.⁶⁵⁶ Gönüllü olup olmadıklarının sorulmaması açıkça yasaya aykırılık oluşturacaktır.⁶⁵⁷

Her ne kadar kamuya yararlı işin ne olduğuna ilişkin bir tanıma yer verilmemiş ise de, Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunun 105. maddesi çerçevesinde, bu çalışmanın bir kamu kurumu ya da kamu yararına hizmet veren özel bir kuruluşta yapılması mümkündür. Önemli olan bu çalışmanın ücretsiz ve madde gerekçesinde de vurgulandığı üzere kadrosuz olmasıdır.⁶⁵⁸ Yapılacak çalışmanın tespitinde, 50/1. madde hükmüne uygun olarak, suçlunun kişiliği ve sosyal durumunun da dikkate alınması yerinde olacaktır. Keza Denetimli Hizmetler Yönetmeliğinin 66.

---

⁶⁵⁰ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.504

⁶⁵¹ CEBRE Ayvaz, Kamuya Yararlı Bir İşte Çalıştırma Yaptırımı, Türkiye Adalet Akademisi, 2012,C.1,S.10,s.699

⁶⁵² İÇEL/AKINCI/ÖZGENÇ/SÖZÜER/MAHMUTOĞLU/ÜNVER,s.87;DEMİRBAŞ,s.506

⁶⁵³ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.504-505

⁶⁵⁴ ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE(TCK),s.642

⁶⁵⁵ KOCA/ÜZÜLMEZ,s.548

⁶⁵⁶ CEBRE,s.706

⁶⁵⁷ İÇEL,s.589

⁶⁵⁸ ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE(TCK),s.643

maddesi de çalıştırılacak işin tespitinde, hükümlünün iyileştirilmesinin ve sahip olduğu becerilerinin dikkate alınacağını belirtmektedir.

Çalışmanın süresi, hükmedilen hapis cezasının yarısından az olamayacak ve cezanın toplam süresini de aşamayacaktır.⁶⁵⁹

Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanununun 105/2. maddesi uyarınca, denetimli serbestlik ve yardım merkezleri, bölgelerinde bulunan kamu kurumu ya da kamu yararına hizmet veren özel kuruluşlardan, hükümlüleri ne surette çalıştırabileceklerine dair bilgi alırlar ve hizmet listelerini oluştururlar. Bu listeler mahkemelere verilir. Mahkeme bu listelerden uygun gördüğü hizmeti ve süresini hükümlüye önerir ve bunu reddetme hakkına sahip olduğunu hatırlatır.

Yönetmeliğin 66. maddesi hükmüne göre, kamu hizmeti cezasının infazında dört saat çalışma bir gün sayılır. Hükümlü günde en az iki, en çok sekiz; haftada en az on dört, en çok kırk saat çalıştırılır. Kamu hizmeti cezasının infazı, toplam ceza süresinin iki katını geçemez. Yine çalışmanın yaptırılacağı gün ve saatlerin tespitinde, hükümlünün işi, aile yaşamı veya eğitimi dikkate alınacaktır.

cbbd-Seçenek Tedbirlere Uyulmamasının Sonuçları

5237 sayılı yasanın 50/6. maddesi uyarınca, hüküm kesinleştikten sonra Cumhuriyet savcılığınca yapılan tebligata rağmen otuz gün içinde seçenek tedbirin gereklerinin yerine getirilmesine başlanmaması veya başlanıp da devam edilmemesi halinde, hükmü veren mahkeme kısa süreli hapis cezasının tamamen veya kısmen infazına karar verecek ve bu karar derhal infaz edilecektir. Dolayısıyla burada ya yasal 30 günlük sürede tedbir hükümlerinin yerine getirilmesine başlanmaması veya başlandıktan sonra tedbir hükmünün gereklerine aykırı hareket edilmesi gerekmektedir.⁶⁶⁰ Kısa süreli hapis cezasının infaz edileceği süre belirlenirken, seçenek tedbirin ne kadar süresinin infaz edilmiş olduğu saptanarak, infazı gereken hapis cezasının süresi tespit edilecektir.⁶⁶¹

Burada belirtilmesi gereken asıl önemli husus, bu fıkrada daha önce var olan “yaptırımın” kelimesinin, 26 Şubat 2008 tarih ve 5739 sayılı yasa ile “tedbirin” olarak değiştirilmiş olmasıdır.⁶⁶² Dolayısı ile kısa süreli hapis cezasına seçenek olarak 50.

⁶⁵⁹ İÇEL,s.589;ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE(TCK),s.642

⁶⁶⁰ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.80

⁶⁶¹ ÖZTÜRK/ERDEM,s.422

⁶⁶² KOCA/ÜZÜLMEZ,s.549;ÖZGENÇ,s.711

maddede düzenlenen tedbirlerden birisine hükmedilmiş ve bu tedbirin gereği, yasal sürede yerine getirilmeye başlanmamış ya da başlanıp ta devam edilmemiş ise, kısa süreli hapis cezasının tamamen veya kısmen infazına karar verilecek ve uygulamada da, kısa süreli hapis cezası esas alınacak; buna karşılık, kısa süreli hapis cezasına seçenek olarak 50/1-a maddesi uyarınca adli para cezasına hükmedilmiş ve adli para cezasının gereği yerine getirilmemiş ise, kısa süreli hapis cezasının infazına karar verilemeyecek, 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanununun 106. maddesi gereği, adli para cezasının infazına dair hükümler uygulama alanı bulacaktır.⁶⁶³

Kısa süreli hapis cezasına seçenek olarak hükmedilen tedbirin hükümlünün elinde olmayan nedenlerle yerine getirilememesi durumunda, hükmü veren mahkemece tedbir değiştirilecektir. Hükümlünün kusurunun bulunmadığı tespit edilirse, mahkeme değişiklik yapmak zorundadır.⁶⁶⁴ Bu durum 5237 sayılı yasanın 50/7. maddesinin gereği olup, dikkat edilmesi gereken konulardan ilki, yerine getirememesi hususunun, hükümlünün elinde olmayan nedenlerden kaynaklanması; diğeri ise, fıkra da açıkça “tedbirin” kelimesi kullanılarak vurgulandığı üzere, gerek hükmedilen seçenek tedbirin ve gerekse değiştirilmek sureti ile saptanacak yeni tedbirin, adli para cezası olamayacağıdır.⁶⁶⁵

2-Adli Para Cezası

a-Genel Olarak

Bir meblağın ceza olarak Devlet hazinesine ödenmesini gerektiren cezalara para cezaları denir.⁶⁶⁶ Yine bir başka anlatımla para cezası, suç işleyen kişiden, işlediği suçun karşılığı olarak bir paranın alınması ve bu paranın, kanun tarafından gösterilen yere ödenmesinden ibarettir.⁶⁶⁷

Para cezalarının hukuki niteliği ile ilgili olarak bu cezaların, sadece suçu işleyen kişi üzerinde uygulanması mümkün olan ölüm ve hürriyeti bağlayıcı cezaların aksine, üçüncü kişi tarafından da yerine getirilmesinin mümkün olması karşısında, mahiyet açısından bir borç ilişkisi olarak açıklandığı görülmektedir. “Borç Teorisi” olarak adlandırılan bu görüşü savunanların bir kısmı, borç ilişkisinin kişi ile Devlet arasında

⁶⁶³ KOCA/ÜZÜLMEZ,s.550; ÖZTÜRK/ERDEM,s.423; ÖZGENÇ,s.711

⁶⁶⁴ CENTEL/ZAFER/ÇAKMUT,s.586

⁶⁶⁵ ÖZTÜRK/ERDEM,s.422;ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE(TCK),s.644

⁶⁶⁶ EREM,s.214

⁶⁶⁷ DÖNMEZER/ERMAN,s.674

özel hukuktan kaynaklanan bir ilişki olduğunu savunurlarken, diğer bir kısmı ise, bu ilişkinin, kamu hukuku kaynaklı olduğunu ileri sürmektedirler.⁶⁶⁸

Para cezalarını, anılan “Borç Teorisi” ile ifade edilen bu görüşün kabulüne imkân bulunmamaktadır. Herşeyden önce borç ilişkisinde varlığı aranan taraflar arasındaki eşitlik ilkesinin, para cezası ilişkisinde Devletin üstünlüğü sebebi ile bulunmaması, ilişkinin bir borç ilişkisi olduğuna imkân vermez. Kaldı ki borç ilişkisi olarak kabul edilseydi, para cezasının ödenmemesi sebebi ile bu cezanın hürriyeti bağlayıcı cezaya da çevrilebilmesi izah edilemezdi zira hiç kimsenin, yalnızca bir borç ilişkisinden kaynaklanan yükümlülüğünü yerine getirememesinden dolayı özgürlüğünden alıkonulamayacağı, günümüzde yerleşmiş evrensel bir kuraldır.

Dolayısıyla artık para cezalarının “Ceza Teorisi” çerçevesinde izahı yapılmakta ve para cezasının tam anlamıyla bir devlet yaptırımını olduğu kabul edilmektedir. Para cezası ile Devletin kasasında bir artış olması bu cezanın dolaylı bir etkisidir.⁶⁶⁹ Başka bir anlatımla Devlet, salt gelir elde etmek amacı ile bu cezaya başvuramaz. Malî bir zararı olsun ya da olmasın Devlet suçtan zarar gören sıfatı ile para cezası verebilmektedir.⁶⁷⁰

b-Tarihsel Gelişimi

İlkel toplumlarda karşımıza çıkan, klanlar arası kan davası misillemesi olarak adlandırılan ve “Göze göz, dişe diş” şeklinde kısas temeline dayanan uygulama, özellikle klanlar arasında bir kere suç işlenmesi ile ortaya çıkan ve sürüp giden bir intikama yol açarak her iki klanın üyeleri için de hayatı istikrarsız hale getirmesi sebebi ile etkili bir yöntem olamamıştır.⁶⁷¹ İşte para cezaları, bu eksikliği ortadan kaldırmanın bir yolu olarak, ortaya çıkan zararın tazminini amaçlayan uyuşma yöntemi ile ortaya çıkmıştır. Böylece, kısasın yerine bu aşamada, diyetin uygulanması esası kabul edilmiştir.⁶⁷²

Diyetin ilk zamanlarda zorunlu olmadığı, tarafların ne diyet olarak bir miktar para vermeye ne de zararın karşılığı olarak diyet almaya zorlanamayacakları

⁶⁶⁸ ARTUK/GÖKÇEN/YENİDÜNYA,s.117

⁶⁶⁹ ARTUK/GÖKÇEN/YENİDÜNYA,s.118

⁶⁷⁰ ÇOLAK Haluk-ALTUN Uğurcan, Bir Yaptırım Türü Olarak Para Cezalarının Teori ve Uygulamadaki Analizi, TBB Der.,2007,S.69,s.245

⁶⁷¹ BARNES-TEETERS,s.165-166

⁶⁷² SEVİĞ,s.11

görülmektedir. Keza diyet miktarı da serbestçe belirlenebilmektedir.⁶⁷³ Diyet sistemi, Devletin intikam usulünü kaldırması ve miktarını kendisinin belirlediği diyetin kabulünü ve bu suretle intikamdan vazgeçilmesini mecburî kılması ile zorunlu hale gelmiştir.⁶⁷⁴

Eski Yunan'da Atina mahkemeleri tarafından verilen cezalar arasında, para ve malvarlığı cezaları da yer almaktadır.⁶⁷⁵ Yine Roma hukukunda, "Mulcta" olarak adlandırılan ve kamusal suçlar için öngörülen bir para cezası da görülmektedir.⁶⁷⁶

Diyet müessesinin, eski Türk ceza hukukunda da önemli bir yer tuttuğu anlaşılmaktadır. Özellikle kişilere, mülkiyete, namusa, inanç ve tabulara karşı işlenen suçlar, cinsel ve hukuki suçlar bu kapsamda cezalandırılan suçlar olarak sınıflandırılabilir.⁶⁷⁷

İslam hukukunda hakkı ademiye, yani kulların haklarına karşı işlenen suçlar için öngörülen cezalar kısas ve diyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Asıl ceza olan kısasın af ile diyete çevrilmesi mümkündür. Keza tazir cezası ile cezalandırılan fiiller için öngörülen cezalar arasında cezayı nakdi de yer almaktadır.⁶⁷⁸

Osmanlı İmparatorluğunda, Fatih Sultan Mehmet döneminde çıkarılan kanunnamelerde, cerime olarak adlandırılan para cezalarına, kişinin ekonomik durumu gözetilerek hükmedilmesinin esas alınmasıdır.⁶⁷⁹ Bu doğrultuda, mali gücü yeterli olan kimse daha ağır cezaya çarptırılarak, ekonomik durumun nazara alınması ve para cezasının ferdileştirilmesi sağlanmaktadır.⁶⁸⁰ Tanzimat döneminde çıkarılan 1256 ve 1267 tarihli Ceza kanunlarında para cezasına rastlanmazken, 1274 tarihli Ceza Kanununun 37. maddesi, para cezasına yer vermiştir.⁶⁸¹

c-Para Cezasına Yönelik Olumlu ve Olumsuz Görüşler

Para cezalarının insan onuruna en uygun, ahlaki olma niteliği en yüksek ceza olduğu söylenebilir.⁶⁸² Bu durum, kişinin, hürriyeti bağlayıcı cezaların aksine, hapse

⁶⁷³ ARTUK/GÖKÇEN/YENİDÜNYA,s.118; SEVİĞ,s.11-12

⁶⁷⁴ SEVİĞ,s.12

⁶⁷⁵ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.99

⁶⁷⁶ ARTUK/GÖKÇEN/YENİDÜNYA,s.119

⁶⁷⁷ ARIK Feda Şamil,Eski Türk Ceza Hukukuna Dair Notlar, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Cografya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi,1995,C.17,S.28,s.20

⁶⁷⁸ DÖNMEZER/ERMAN,s.118-120

⁶⁷⁹ ARTUK/GÖKÇEN/YENİDÜNYA,s.121;DÖNMEZER/ERMAN,s.122

⁶⁸⁰ ÇOLAK,s.265

⁶⁸¹ ARTUK/GÖKÇEN/YENİDÜNYA,s.121

⁶⁸² DÖNMEZER/ERMAN,s.675

atılarak teşhir edilmesi sonucunu doğurmaması sayesinde daha belirgin olarak ortaya çıkmaktadır.⁶⁸³

Para cezalarının bölünme ve böylece suçluya uydurulma yeteneği daha fazladır.⁶⁸⁴ Aynı bölünebilirlik, cezanın infazı aşamasında takside bölünebilme sayesinde de bulunmaktadır.⁶⁸⁵

Adli hata durumlarında tamir kabiliyetinin varlığı, para cezalarının en önemli faydası olarak belirtilebilir.⁶⁸⁶ Para cezasının, olası bir adli hata durumunda yarattığı olumsuz etkilerin kolaylıkla giderilmesi mümkün olacaktır.

Hürriyeti bağlayıcı cezaya alışılması mümkün iken, para cezaları itiyat kanununa tabi değildir. Gerek suçun tekrürü halinde yeniden para cezasına hükmedilmesi ve gerekse para cezasının takside bölünmesi halinde her taksitin, cezanın varlığını hatırlatıcı etkisi, bu alışmayı imkânsız kılacaktır.⁶⁸⁷ Ayrıca paranın sahip olduğu güç ve ihtiyaçları karşılamada sahip olduğu temel rol, malvarlığından paranın çıkması yolu ile paradan yoksun bırakılmanın, etkili bir ceza olduğunu ortaya koymaktadır.⁶⁸⁸ Özellikle kazanç elde etme hırsı ile işlenen suçlarda, kişiye bu tür bir suç işletebilecek derecede güce sahip olan paranın, bir ceza olarak uygulanması, böyle bir kişide daha etkili bir yaptırım niteliğinde olacaktır.⁶⁸⁹

Para cezaları, daha önce zikredilen kısa süreli hapis cezalarının sakıncalarını giderme açısından da olumlu bir güce sahiptirler.⁶⁹⁰ Yine hürriyeti bağlayıcı cezaların Devlete ve bu çerçevede vergi yükümlülerine yük getirici özelliğine karşılık para cezaları herhangi bir külfet yüklememekte, herhangi bir masrafı icap ettirmemekte, bilakis Devlete gelir temin etmektedir.⁶⁹¹

⁶⁸³ ÖZTÜRK/ERDEM,s.458; ARTUK/GÖKÇEN/YENİDÜNYA,s.121

⁶⁸⁴ EREM,s.214; DÖNMEZER/ERMAN,s.675;ARTUK/GÖKÇEN/YENİDÜNYA,s.122

⁶⁸⁵ İÇEL/AKINCI/ÖZGENÇ/SÖZÜER/MAHMUTOĞLU/ÜNVER,s.96; ARTUK/GÖKÇEN/YENİDÜNYA,s.122

⁶⁸⁶ ÇINAR,s.75; ARTUK/GÖKÇEN/YENİDÜNYA,s.123; DÖNMEZER/ERMAN,s.675; İÇEL/AKINCI/ÖZGENÇ/SÖZÜER/MAHMUTOĞLU/ÜNVER,s.97; CENTEL/ZAFER/ÇAKMUT, s.546

⁶⁸⁷ DÖNMEZER/ERMAN,s.675;İÇEL/AKINCI/ÖZGENÇ/SÖZÜER/MAHMUTOĞLU/ÜNVER,s.96; ARTUK/GÖKÇEN/YENİDÜNYA,s.122

⁶⁸⁸ İÇEL/AKINCI/ÖZGENÇ/SÖZÜER/MAHMUTOĞLU/ÜNVER,s.96

⁶⁸⁹ EREM,s.214; DÖNMEZER/ERMAN,s.675; ARTUK/GÖKÇEN/YENİDÜNYA,s.122;

İÇEL/AKINCI/ÖZGENÇ/SÖZÜER/MAHMUTOĞLU/ÜNVER,s.96

⁶⁹⁰ DÖNMEZER/ERMAN,s.675; İÇEL/AKINCI/ÖZGENÇ/SÖZÜER/MAHMUTOĞLU/ÜNVER,s.95

⁶⁹¹ EREM,s.214; DÖNMEZER/ERMAN,s.675; ARTUK/GÖKÇEN/YENİDÜNYA,s.122-123; İÇEL/AKINCI/ÖZGENÇ/SÖZÜER/MAHMUTOĞLU/ÜNVER,s.96-97

Para cezaları için ileri sürülen ve sakınca olarak değerlendirilen durumlara bakmak gerekirse, herşeyden önce, suç için eşit miktarda para cezasının hükmedildiği hallerde, farklı ekonomik güce sahip kişiler için bu ceza, farklı sonuçlar doğurabilmekte, ekonomik durumu yerinde olan birisi için tebessüm vesilesi olabildiği halde, ekonomik açıdan kötü durumda olan bir diğ erinin mahvına yol açabilmektedir.⁶⁹² Dolayısıyla para cezaları bu tür durumlarda azapta eşitlik sağlamazlar, cezanın yaratacağı azap, kişinin servet durumuna göre değişecektir.⁶⁹³ Bu sakıncayı gidermeye yönelik olarak, cezanın ödenmemesi halinde, başka bir takım tedbirlere dönüştürme imkânının bulunduğu söylenmelidir. Bu doğrultuda para cezasının çalışmaya çevrilmesi ya da takside bağlanması gibi yollardan söz edilebilir.⁶⁹⁴ Ayrıca, para cezaları, ferdileştirmeye en uygun cezalar olmakla, kişinin ekonomik durumu nazara alınarak cezanın belirlenmesi olanağı sağlanarak bu sakıncanın baştan giderilmesi mümkündür.⁶⁹⁵ Nitekim Yunan Ceza kanunu, para cezasının hesabında, suçlunun ekonomik durumu yanında, ailesinin de ekonomik durumunun dikkate alınacağına dair hüküm bulunmaktadır.⁶⁹⁶

Para cezaları hakkında öne sürülen bir başka olumsuz görüş ise, bu cezaların, şahsilik ilkesine aykırı bir karaktere sahip olduğudur. Zira bu cezalar, ekonomik özelliğinden dolayı sadece cezaya muhatap olana değil, ondan gayri özellikle bakmakla yükümlü olduğu aile bireylerine de etki etmektedir.⁶⁹⁷

Para cezaları için öne sürülen bu sakıncaya katılmaya imkân yoktur. Herşeyden önce, hürriyeti bağlayıcı cezalarda da aynı sakınca, hatta daha fazlasıyla karşımıza çıkmaktadır. Para cezasına muhatap olan kişi hala hürdür ve bir şekilde de olsa, gerek cezayı ödeme ve gerekse aile bireylerinin geçimini sağlama olanağına sahiptir. Oysa hürriyeti bağlayıcı ceza için hapse sokulan kişi ise bu imkâna dahi sahip olmamaktadır.⁶⁹⁸

---

⁶⁹² DÖNMEZER/ERMAN,s.675; İÇEL/AKINCI/ÖZGENÇ/SÖZÜER/MAHMUTOĞLU/ÜNVER, s.97

⁶⁹³ EREM,s.214

⁶⁹⁴ DÖNMEZER/ERMAN,s.679

⁶⁹⁵ CENTEL/ZAFER/ÇAKMUT,s.546;ÖZTÜRK/ERDEM,s.458; İÇEL/AKINCI/ÖZGENÇ/SÖZÜER/MAHMUTOĞLU/ÜNVER,s.97

⁶⁹⁶ DÖNMEZER/ERMAN,s.677

⁶⁹⁷ DEMİRBAŞ(TCK) s.615; EREM,s.214; DÖNMEZER/ERMAN,s.676

⁶⁹⁸ ARTUK/GÖKÇEN/YENİDÜNYA,s.123;İÇEL/AKINCI/ÖZGENÇ/SÖZÜER/MAHMUTOĞLU/ÜNVER,s.97

Farklı ekonomik seviyede olan kişiler açısından yarattığı bir başka sakınca ise, özellikle para cezasının ödenmemesi halinde hürriyeti bağlayıcı cezaya çevrilmesi durumunda kanun önünde eşitlik ilkesine aykırı sonuç doğuracağı hususudur.⁶⁹⁹ Ekonomik güç, aynı durumda farklı yaptırımlar uygulanmasına sebep olabilmektedir. Bu durum ise, daha cezanın hesaplanması aşamasında, ferdileştirme ilkesine uyarak, ekonomik durumu esas alma yolu ile aşılması mümkün bir sakınca özelliği taşımaktadır. Kaldı ki, cezanın infaz kabiliyetinin bulunması gereği karşısında, infaz edilemeyen bir para cezasının, infazı mümkün bir hürriyeti bağlayıcı cezaya çevrilmesi olağandır. Keza, hürriyeti bağlayıcı cezanın, başvurulmuş son çare olma özelliği sebebi ile önce para cezasını ödeme imkânı tanınması ve başka yol kalmayınca hürriyeti bağlayıcı cezaya çevrilmesi tabiidir.⁷⁰⁰

Para cezalarının, suçlu dışında başka kişilerce ödenme imkânının varlığı karşısında etkisinin az olduğu da ileri sürülmüştür.⁷⁰¹ Özellikle cezanın özel önleme amacının bu halde hiç gerçekleşmeyeceği bir gerçektir zira kişi, yaptırımın etkisini bünyesinde hiç hissetmeyecektir. Her ne kadar para cezasının, hükümlüden başka kişilerce ödenmesinin, cezai müeyyidelerle önlenebileceği ileri sürülmüşse de⁷⁰² cezanın ödenmesi amacı ile paranın nasıl temin edildiğinin tespiti, cezai müeyyide olsa da büyük güçlük arz edecektir.

Paranın değerinde yaşanan düşüşlerin de cezanın etkisini zayıflatacağı da muhakkak ise de,⁷⁰³ bu sakıncanın, değer kayıplarının takibi ve kayıp oranında saptanacak katsayılarla para cezalarının artırılması yolu ile önlenmesi mümkündür.⁷⁰⁴

Para cezalarının, Devlete gelir getirici niteliğinden dolayı, bu cezaların konulmasında, gelir elde etme gibi bir uygunsuz amaca yönelinebileceği, keza para cezalarının korkutucu etkisinin de, kişilerin ekonomik durumlarına bağlı olarak hiç olmayabileceği ya da sınırlı olabileceği de ileri sürülmüştür.⁷⁰⁵

Bütün bu ve benzeri sakıncaları önlemeye yönelik bazı düzenlemelerden bahsetmek gerekirse, para cezasının asgari ve azami sınırlarını geniş tutarak hâkime takdir hakkı tanınması, para cezasının tayininde, suçlunun ekonomik durumunun

⁶⁹⁹ DÖNMEZER/ERMAN,s.676; ARTUK/GÖKÇEN/YENİDÜNYA,s.124

⁷⁰⁰ İÇEL/AKINCI/ÖZGENÇ/SÖZÜER/MAHMUTOĞLU/ÜNVER,s.98

⁷⁰¹ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.91

⁷⁰² ARTUK/GÖKÇEN/YENİDÜNYA,s.124

⁷⁰³ DÖNMEZER/ERMAN,s.676;DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.91

⁷⁰⁴ DÖNMEZER/ERMAN,s.680

⁷⁰⁵ DÖNMEZER/ERMAN,s.676

dikkate alınmasının mecbur kılınması ve ödeme kolaylıklarının sağlanması gibi imkânlar belirtilebilir.⁷⁰⁶ Ancak yine de, para cezalarının, ıslaha yönelik amacı gerçekleştiremedikleri ve cezanın ödenmesinden sonra suçlunun rehabilitasyonu ve tekrar sosyalleşmesine yönelik hiçbir özellik içermedikleri söylenmelidir.⁷⁰⁷

d-Para Cezalarının Belirlenme Sistemleri

Para cezalarının tespitinde biri klasik sistem, diğeri ise gün para cezası sistemi olmak üzere iki temel sistem uygulanmaktadır. Nispi para cezası sistemi olarak da adlandırılan klasik sistem, 765 sayılı Türk Ceza Kanunu döneminde uygulanmış iken⁷⁰⁸ 5237 sayılı yasa döneminde bu sistem terk edilerek gün para cezası sistemine geçiş yapılmıştır.⁷⁰⁹

da-Klasik Sistem

Klasik sistem, hâkimin, kanunda belirlenen sınırlar çerçevesinde belirli bir miktara, para cezası olarak hükmedebildiği sistemdir.⁷¹⁰ Bu sistemin temel üç uygulanma şekli olduğu söylenebilir.⁷¹¹

İlk uygulama şekli, para cezası sabit bir miktar olarak belirlenmiştir ve bu miktarın tayininde suç sebepleri, suçlunun mali durumu gibi unsurlar dikkate alınmaz.⁷¹² Sistemin ikinci uygulama şeklinde kanun tarafından saptanan alt ve üst sınırlar arasında hâkime takdir yetkisi tanınmıştır. Bu sistemin bir sakıncası olarak, yukarı haddin uygulanmasının somut olayda yetersiz kalacağı hallerde, hâkime üst sınırı aşma imkânı tanıyan kanunlar da bulunmaktadır.⁷¹³

Sistemin son uygulanma şeklinde ne bir üst sınır ne de hâkime tanınan bir takdir yetkisi söz konusudur.⁷¹⁴ Suçtan kaynaklanan zarar ya da suçtan elde edilen yarar veya katları esas alınarak para cezası belirlenmektedir.⁷¹⁵ Dolayısıyla bu halde, işlenen suçça göre değişen bir ceza miktarı karşımıza çıkabilecektir. Ancak bu halde para cezasına

---

⁷⁰⁶ EREM,s.215

⁷⁰⁷ ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE(TCK),s.646;İÇEL/AKINCI/ÖZGENÇ/SÖZÜER/MAHMUTOĞLU/ÜNVER,s.98

⁷⁰⁸ ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE(TCK),s.647;ÖZTÜRK/ERDEM,s.458

⁷⁰⁹ ÖZTÜRK/ERDEM,s.458

⁷¹⁰ ARTUK/GÖKÇEN/YENİDÜNYA,s.125

⁷¹¹ ÇINAR,s.76

⁷¹² KOCA/ÜZÜLMEZ, s.579; ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE(TCK), s.647;

ÇINAR,s.76

⁷¹³ EREM,s.216;DÖNMEZER/ERMAN,s.677;ARTUK/GÖKÇEN/YENİDÜNYA,s.125

⁷¹⁴ ARTUK/GÖKÇEN/YENİDÜNYA,s.125;ÇINAR,s.76;EREM,s.216

⁷¹⁵ CENTEL/ZAFER/ÇAKMUT,s.546; ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE(TCK),s.647; DÖNMEZER/ERMAN,s.682; ARTUK/GÖKÇEN/YENİDÜNYA,s.125

hükmedilebilmesi için, suçtan elde edilen haksız menfaat veya suçtan kaynaklanan zarar miktarının açık bir şekilde tespit edilmiş olması gerekmektedir.⁷¹⁶

db-Gün Para Cezası Sistemi

Klasik para cezası sisteminin hem eşitlik ilkesine uygun olmadığı⁷¹⁷ ve hem de zengin ve farklı suçlularda benzer etkiler sağlamadığı eleştirilerinin yanı sıra, özellikle enflasyonun etkili olduğu ülkelerde, para cezasının zamanla caydırıcı olma niteliğini kaybedeceği gerçeği, gün para cezası sistemine doğru bir yönelişi sağlamıştır.⁷¹⁸

Kuzey Avrupa ülkelerinde ilk olarak Finlandiya’da uygulanan sistem⁷¹⁹ eşitsizliği kaldırmak amacı ile⁷²⁰ suçlunun ödeme yeteneğinin esas alınarak para cezasının saptanması ilkesine dayanmaktadır.⁷²¹ Bu sistemde öncelikle kusur ve cezanın amaçları çerçevesinde bir gündelik sayı belirlenir. Bu belirleme kişinin kaç gün para cezası ödeyeceğini ortaya koyar.⁷²² Akabinde mali durum temelinde bir günlük kazancından, onu yoksulluğa düşürmeyecek bir miktar, günlük ceza miktarı olarak saptanır.⁷²³ Gün sayısı ile günlük ceza miktarı olarak saptanan bu para tutarı çarpılarak ödenmesi gereken para cezası miktarı elde edilir.⁷²⁴

e-5237 Sayılı Türk Ceza Kanununun Sistemi

765 sayılı Türk Ceza Kanunu döneminde uygulanan klasik sistem, özellikle enflasyon kaynaklı para değerinin kaybı sebebi ile cezadan beklenen caydırıcılığın sağlanamamasına yol açmış, bu sakıncayı gidermek için kullanılan, yeniden değerlendirme oranı ya da memur maaş katsayısı gibi ölçütler ise, ceza hukuku ile bağdaştırılma çerçevesinde sıkıntılara yol açmıştır.⁷²⁵ Bu tür çözüm yolları, hâkime, asıl vazifesi olan maddi gerçeği araştırmaktan ziyade, hesap hatası yapmamaya odaklanmış bir muhasebeci görevi yüklemiştir.⁷²⁶ Bu sorunlar dikkate alınarak, 5237 sayılı yasa ile para cezalarının tespitinde gün para cezası sistemine geçiş yapılmıştır.⁷²⁷ Bu geçişin temel sebebi ise, madde gerekçesinde de vurgulandığı üzere, para cezasının, kişinin

---

⁷¹⁶ ÖZGENÇ,s.762

⁷¹⁷ EREM,s.216

⁷¹⁸ ÖZTÜRK/ERDEM,s.457;ARTUK/GÖKÇEN/YENİDÜNYA,s.126

⁷¹⁹ DEMİRBAŞ(TCK) s.617; DÖNMEZER/ERMAN,s.677

⁷²⁰ EREM,s.216;KOCA/ÜZÜLMEZ,s.579

⁷²¹ ÇINAR,s.77;DÖNMEZER/ERMAN,s.678

⁷²² ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAĞIZ/TEPE(TCK),s.647

⁷²³ DÖNMEZER/ERMAN,s.678;EREM,s.216

⁷²⁴ ARTUK/GÖKÇEN/YENİDÜNYA,s.126;ÖZTÜRK/ERDEM,s.457

⁷²⁵ ÇOLAK,s.290

⁷²⁶ ÖZGENÇ,s.762-763

⁷²⁷ CENTEL/ZAFER/ÇAKMUT,s.547

ekonomik durumu dikkate alınarak tespitinin sağlanması ve böylece suç işleyen yoksul ve zengin arasındaki eşitsizliğin giderilmesidir.⁷²⁸

5237 sayılı yasa, para cezasını “Adli Para Cezası” olarak adlandırmış olup, kanunun 52. maddesi uyarınca adli para cezası, “...beş günden az ve kanunda aksine hüküm bulunmayan hallerde yediyüzotuz günden fazla olmamak üzere belirlenen tam gün sayısının, bir gün karşılığı olarak takdir edilen miktar ile çarpılması suretiyle hesaplanan meblağın hükümlü tarafından Devlet Hazinesine ödenmesinden ibarettir.” şeklinde tanımlanmıştır. Görüldüğü üzere, yasada bazı suçlar için üst sınırın ayrıca belirlenmesi mümkündür.⁷²⁹

Yeni yasa ile kabahat ve cürüm ayırımına son verilmesi ile birlikte, var olan ağır para cezası ve hafif para cezası ayırımı da ortadan kaldırılmış ve 5237 sayılı yasa kapsamında sadece adli para cezasına hükmedilme esası geçerli hale gelmiştir. Bu bağlamda, 5237 sayılı yasa kapsamında hükmedilen bir para cezasının adli para cezası olarak nitelendirilmesi bir zorunluluktur.⁷³⁰ Bu şekilde adli para cezalarının, idari para cezalarından da ayrılması sağlanmıştır.⁷³¹

Adli para cezasının belirlenmesinde ilk aşama, bir gün karşılığı adli para cezasının miktarının tespitidir. Bu tespit kanunun 52/2. maddesi uyarınca, kişinin ekonomik ve diğer şahsi halleri göz önünde bulundurularak takdir edilecektir. Gerektiğinde bu tespit yapılmasında bilirkişiye de başvurularak bir araştırma yapılması zorunludur.⁷³² Gün para cezası miktarının tespitinde yasa koyucu, cezanın bireyselleştirilmesine ve az önce zikredilen ekonomik durum ve diğer şahsi hallerin göz önünde tutulacağı ilkesinin bir anlam taşımasına imkân vermek üzere, alt ve üst sınır koymak yoluna giderek, günlük ceza miktarının alt sınırı olarak 20 TL; üst sınırı olarak da 100 TL tutarı belirlemiştir. Yapılan bu tespit, kaynak Alman Ceza Kanunundan hem alt hem de üst sınır çerçevesinde farklı olduğu söylenebilir. Gerçekten Alman Ceza Kanunu, günlük para cezası miktarı olarak en az bir Avro, en çok ise beş bin Avro şeklinde belirleme yapmıştır. 5237 sayılı yasanın gerekçesinde de, bir gün için ödenecek para cezası miktarı saptanırken, hâkim tarafından, kişinin

---

⁷²⁸ ÇINAR,s.88

⁷²⁹ ÖZGENÇ,s.765

⁷³⁰ ÖZTÜRK/ERDEM,s.457

⁷³¹ İÇEL,s.614; ÇOLAK,s.292

⁷³² ÖZTÜRK/ERDEM,s.460

malvarlığı ile bir günde kazandığı veya kazanması gereken gelirin gözetileceği vurgulanmıştır.⁷³³

Kanunda yapılan bu saptamanın ne derece toplum gerçeklerine uygun olduğu tartışmalıdır. Herşeyden önce, kişinin günlük kazancının tespitinde kullanılacak en bilimsel, nesnel ve resmi kriter, ülkede uygulanan asgari ücret rejimidir. Kanunun yürürlüğe girdiği 2005 yılında Türkiye’de uygulanan asgari ücret tutarı, 18 yaşından büyükler için aylık net, 350.15 YTL dir. Basit bir hesaplama ile işlediği suç sebebi ile kişi hakkında gün sayısının alt limiti olan 5 gün üzerinden uygulama yapılırsa ve yine gün para cezası miktarı da yine alt limit olan 20 TL üzerinden belirlense, kişinin ödemesi gereken adli para cezası tutarı, 100 TL olacaktır ki bu neredeyse, aylık gelirinin (asgari ücret esas alındığında) üçte birine denk gelmektedir. Bu durumun, adli para cezasının ekonomik durum nazara alınarak belirleneceği ilkesine ne derece uyduğu şüphe yaratmaktadır.⁷³⁴

Kanun, gün para cezası miktarının tespitinde ekonomik ve diğer şahsi halleri göz önünde bulundurulacağını belirtmişken, gün birim sayısının tespitinin ise, yasanın 61. maddesinde yer alan kriterler çerçevesinde yapılacağını düzenlemiştir. Diğer şahsi hallerden kasıt, suçlunun yaşı, mesleği, medeni hali, çocuk sahibi olup olmaması gibi durumlar⁷³⁵ ile bakmakla yükümlü olduğu aile bireyleri sayısı ve bunların getirdiği mali külfet gibi hallerdir.⁷³⁶ Gün sayısı, fiilin haksızlık ve kusur içeriğine göre belirlenir ve bu çerçevede işlenen fiilin ağırlığının bir ifadesidir.⁷³⁷ Dolayısıyla işlenen suç için gün birim sayısının tespitinde, suçun işleniş biçimini, suçun işlenmesinde kullanılan araçları, suçun işlendiği zaman ve yeri, suçun konusunun önem ve değerini, meydana gelen zarar veya tehlikenin ağırlığını, failin kast veya taksire dayalı kusurunun ağırlığını, failin güttüğü amaç ve saiki,⁷³⁸ gün para cezasının tespitinde ise şahsi ve ekonomik durum dikkate alınacak⁷³⁹ ve böylece aynı suçu, benzer şartlar altında işleyen iki kişiye, ekonomik durumları çerçevesinde farklı adli para cezalarına hükmedilmesi mümkün olacaktır. Gün para cezasının miktarının tespitinde, fiilin haksızlık ve kusur içeriğinin bir rolü bulunmamaktadır.⁷⁴⁰ Ancak yine de

---

⁷³³ ÇINAR,s.88

⁷³⁴ ÇOLAK,s.290;ÇINAR,s.89-90

⁷³⁵ ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE(TCK),s.649

⁷³⁶ ÖZGENÇ,s.764

⁷³⁷ ÖZTÜRK/ERDEM,s.459

⁷³⁸ ÇINAR,s.86

⁷³⁹ DEMİRBAŞ(TCK) s.618; ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE(TCK),s.649

⁷⁴⁰ İÇEL,s.616;ÖZTÜRK/ERDEM,s.460

belirtilmelidir ki, gün para ceza miktarının üst sınırı olarak belirlenen 100 TL'nin de yeterli olmadığı ve özellikle zengin suçlular açısından caydırıcı bir etki doğurmayacağı açıktır.⁷⁴¹ Alt ve üst sınır skalasının genişlemesi, daha elverişli bir bireyselleştirmeye imkân tanıyacaktır.⁷⁴²

Adli para cezası yukarıdaki ölçütler doğrultusunda belirlenen gün para cezası miktarı ile gün birim sayısının çarpılması sureti ile tespit edilecektir. Belirleme yapılırken esas alınan birim gün sayısı ile bir gün karşılığı belirlenen para cezası miktarının ayrı ayrı gösterilmesi yasanın açık hükmü gereğidir. 5237 sayılı yasa ilk çıktığında, yasa gereği yapılması gereken artırım ve indirimlerin, gün birim sayısı üzerinden mi, yoksa bir gün karşılığı olarak takdir edilen miktar üzerinden mi yapılacağı konusunda var olan tereddütler, 29.06.2005 tarihli ve 5377 sayılı yasa ile giderilerek, adli para cezası hesaplanırken, 5237 sayılı yasanın 61. maddesi hükmüne göre cezanın belirlenmesi ve bireyselleştirilmesine yönelik artırma ve indirimlerin, gün birim sayısı üzerinden yapılacağı düzenlenmiştir.⁷⁴³

Ülkemizde var olan kayıt dışı istihdam fazlalığı ve özellikle kişilerin gelir durumunun tespitinde yaşanan zorluklar, gün para cezası sisteminin istenilen sonuçları vermesini önleyebilecek sakıncalar olarak göze çarpmaktadır. Sabit bir geliri olmayan ya da bu gelir miktarı belirlenemeyen kişilerde, tespitin ne şekilde yapılacağı belirsizdir.⁷⁴⁴ Yıllık gelir beyanı esasının benimsenmediği ülkemizde bordrolu gelire sahip olmayanların gelirinin belirlenmesindeki zorluk, bordrolu çalışanlar aleyhine bir uygulama yaratacak ve sonuçta eşitliğe aykırı uygulamaların yaşanmasına sebep olacaktır.⁷⁴⁵

f-Adli Para Cezası İle İlgili Temel Özellikler, İnfaz Usulü ve Ödenmeme Hali

Adli para cezası, 5237 sayılı yasada öngörülen cezalardan birisi olmakla, cezalara ilişkin temel özellikleri taşımaktadır. Bu doğrultuda, adli para cezası kural olarak hapis cezası ile birlikte değil, bu cezaya alternatif olarak uygulanacaktır. Fakat ilgili kanun maddesinde, hem adli para cezası ve hem de hapis cezasının seçenek

---

⁷⁴¹ ÇOLAK,s.297

⁷⁴² ÇINAR,s.91;ÖZGENÇ,s.766

⁷⁴³ KOCA/ÜZÜLMEZ,s.581; ÖZTÜRK/ERDEM,s.459;ÇOLAK,s.306

⁷⁴⁴ ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE(TCK),s.649

⁷⁴⁵ ÖZTÜRK/ERDEM,s.458

olarak yer aldığı hallerde, hâkim tarafından hapis cezasına hükmedilmişse, bu ceza artık yasanın 50/2. maddesine göre adli para cezasına çevrilmeyecektir.⁷⁴⁶

Adli para cezalarının ertelenmesi de 5237 sayılı yasa sisteminde mümkün değildir.⁷⁴⁷ Birden fazla suçtan dolayı, birden fazla adlî para cezasına mahkûmiyetin varlığı durumunda, her bir adlî para cezası bağımsızlığını koruyacak ve bu cezaların hepsinin ayrı ayrı infaz edilecek olup, henüz tahsil edilmeden hükümlünün ölümü halinde de adli para cezası infaz edilemeyecek ve mirasçılardan istenemeyecektir. Keza adli para cezaları, tekerrüre esas alınabilecek ve zamanaşımına da tabi olacaklardır.⁷⁴⁸

5237 sayılı yasa ile kabul edilen gün para cezası sistemi çerçevesinde tespit edilen para cezasının infazına ilişkin olarak kanunun 52/4. maddesi uyarınca ekonomik ve şahsî hâller göz önüne alınarak, kişiye adlî para cezasını ödemesi için hükmün kesinleşme tarihinden itibaren bir yıldan fazla olmamak üzere mehil verebilecektir. 647 sayılı yasa döneminde bulunmayan hükümlüye süre verilmesi imkânı, cezanın şahsileştirilmesine olanak sağladığı ve adli para cezasının infaz kabiliyetini yükselttiği için olumlu bir yeniliktir.

5237 sayılı yasanın yine 52/4. maddesinde belirtildiği üzere, adli para cezasının taksitle ödenmesine de hükmü veren mahkemece karar verilebilecektir. Bu halde taksit süresi iki yılı geçemeyecek ve taksit miktarı da dörtten az olamayacaktır. Mahkeme kararında, taksitlerden birinin zamanında ödenmemesi hâlinde geri kalan kısmın tamamının tahsil edileceği ve ödenmeyen adlî para cezasının hapse çevrileceği belirtilecek olup, 647 sayılı yasa döneminde Yargıtay tarafından verilen kararlarda, taksitlendirme aralıklarının ve taksit miktarlarının, yine bir taksitin zamanında ödenmemesi halinde kalan taksitlerin tamamının tahsil edileceği hususunun mahkeme kararında yer almamasının bozma sebebi sayılacağı vurgulanmıştır.⁷⁴⁹ 5237 sayılı yasa döneminde Yargıtay Ceza Genel Kurulunca verilen bir kararda da, taksitlendirme imkânının, hem doğrudan hem de 5237 sayılı yasanın 50. maddesi uyarınca kısa süreli hapis cezasına seçenek olarak hükmedilen adli para cezaları için var olduğu ve sanık lehine hükümlerin uygulanması yolundaki bir talebin, taksitlendirme hususunu da

---

⁷⁴⁶ ÇOLAK,s.299

⁷⁴⁷ ÖZGENÇ,s.768

⁷⁴⁸ ÇOLAK,s.300-303

⁷⁴⁹ Bu husustaki bazı Yargıtay kararları için bkz. ÇOLAK,s.316-317

içerdiği ve mahkemece bu konuda da bir karar verilmesi gerektiği ifade edilmiştir.⁷⁵⁰ Belirtmek gerekir ki taksit aralıklarının birer ay olarak tespiti yönünde bir zorunluluk bulunmamaktadır. Önemli olan taksit aralıklarının ve taksit sayısının açıkça kararda gösterilmiş olmasıdır.

Önem taşıyan konulardan birisi de, aynı adli para cezası için mahkeme, mehil verme ya da taksitlendirme seçeneklerinden birisine karar verebileceği hususudur. Mahkeme, her iki imkânın aynı anda uygulanmasına karar veremez.⁷⁵¹

Adli para cezalarının infaz usulü, 5275 sayılı yasanın 106. maddesinde düzenleme altına alınmış olup, Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ve Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük'te ise, adli para cezalarının infazı iki farklı madde ile hüküm altına alınmıştır. Buna göre, kısa süreli hapis cezasına seçenek olarak hükmedilen adli para cezalarının infazı, Tüzüğün 51. maddesinde; doğrudan hükmedilen adli para cezalarının infazı ise 56. maddesinde ayrıntılı olarak düzenlemeye konu olmuştur.

Anılan Tüzüğün 56. maddesi uyarınca kesinleşmiş adli para cezasına ilişkin mahkûmiyet ilamı, Cumhuriyet Başsavcılığına gönderilmekte ve C.Savcısı tarafından hükümlüye, 5275 sayılı kanunun 20. maddesinin 3. fıkrası doğrultusunda, adli para cezasını 30 gün içerisinde ödemesi için mahkûmiyet ilamında yazılı olan adrese bir ödeme emri gönderilmektedir. Hükümlü, adres değişikliklerini mahkemeye veya Cumhuriyet Başsavcılığına bildirmekle yükümlüdür. Aksi hâlde hükümde gösterilen adreste yapılan tebligat geçerli olacaktır.⁷⁵² Tüzüğün 56/2. maddesi çerçevesinde kurumda bulunan ve kanun hükümlerine göre vasi atanması zorunlu olan hükümlülere yapılacak tebligat, vasilerine yapılacaktır.

---

⁷⁵⁰ YCGK.,13.05.2008 tarih ve 2008/8-63 E., 2008/108 K.sayılı kararı; aynı yönde ÇOLAK,s.317-318

⁷⁵¹ İÇEL,s.618

⁷⁵² Yargıtay 2.C.D.nin 09.12.2009 tarih ve 2009/50868 E.,2009/46411 K.sayılı kararı ile, 5275 sayılı yasanın 106/2. maddesindeki “Adli para cezasını içeren ilam C.Başsavcılığına verilir.Cumhuriyet savcısı 30 gün içinde adli para cezasının ödenmesi için hükümlüye, 20. maddenin 3. fıkrası uyarınca bir ödeme emri tebliğ eder” ve aynı yasanın 20/3. maddesindeki “Çağrı kağıdı, hükümde gösterilen adrese tebliğ edilir.Hükümlü adres değişikliklerini,mahkemeye veya Cumhuriyet Başsavcılığına bildirmekle yükümlüdür.Aksi halde hükümde gösterilen adrese yapılan tebligat geçerlidir” şeklindeki düzenlemeler karşısında para cezası ödeme emrinin hükümlüye 7201 sayılı Tebligat Kanununun ilgili hükümlerine göre tebliğ edilmesi gerekeceği, somut olayda ise, hükümlüye para cezası ödeme emrinin usulüne göre tebliğ edilmemiş olmasına nazaran itirazın kabulü yerine yazılı şekilde reddine karar verilmesinde isabet görülmemeyerek kararın BOZULMASINA hükmedilmiştir.

<http://www.kararara.com/foum/viewtopic>. E.T. 10.02.2015

Hükümde, adli para cezası taksidde bağlanmış ise, kararda belirtilen süreye göre infaz gerçekleştirilecektir. Bu husus Tüzüğün 56/4. maddesinde hüküm altına alınmıştır. 5275 sayılı yasanın 106/6. maddesinde ise, mahkeme kararında taksidde bağlanmamış olan adli para cezalarının infazı ile ilgili olarak hükümlüye bir imkân tanınmış olup, hükme göre, bir aylık süre içinde adli para cezasının üçte birini ödeyen hükümlünün isteği üzerine geri kalan kısmının birer ay ara ile iki eşit taksitte ödenmesine izin verilecektir. Dikkat edilecek olursa bu imkân, mahkeme tarafından taksidde bağlanmamış adli para cezalarında geçerli olup, yapılan tebligat üzerine 30 günlük yasal sürede cezanın 1/3 ünün ödenmesi gerekmekte ve ödemenin akabinde hükümlü, C.Savcısına başvurarak kalan kısmın birer ay ara ile iki eşit taksitte ödenmesini talep edebilmektedir. O halde C. Savcılığının burada yapacağı taksitlendirme, hükümlünün talebine bağlı olup, diğer koşulların da bulunması halinde C. Savcısının talebi reddetme yetkisi bulunmamaktadır. Zira gerek yasa ve gerekse Tüzük'te açıkça “izin *verilir*” ifadesi kullanılmaktadır.

Adli para cezasının ödenmemesi hali ile ilgili olarak öncelikle belirtmek gerekir ki, 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 50/1-a maddesi uyarınca kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezaya seçenek olarak hükmedilmiş bir adli para cezası söz konusu ise, Kanunun 50/6. maddesinde 26 Şubat 2008 tarih ve 5739 sayılı yasa ile bu fıkarda daha önce var olan “yaptırımın” kelimesinin, “tedbirin” olarak değiştirilmiş olması sonucunda seçenek niteliğinde hükmedilen adli para cezasının yerine getirilmemesi halinde kısa süreli hapis cezasının infazına karar verilemeyecek, 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunun 106. maddesi gereği, adli para cezasının infazına dair hükümler uygulama alanı bulacak, hapis cezasına mahkûmiyete bağlanan kanuni sonuçlar, hükümlü bakımından ortaya çıkmayacaktır.⁷⁵³

5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 50/1-a maddesi uyarınca kısa süreli hürriyeti bağlayıcı cezaya seçenek olarak hükmedilmiş bir adli para cezası söz konusu olduğunda, infazın ne şekilde yapılacağı 5275 sayılı yasanın 109. maddesindeki açık düzenleme uyarınca Tüzüğün 51. maddesinde düzenlenmiştir. Tüzüğün 51. maddesi uyarınca, yapılan tebligata rağmen yasal 30 günlük sürede adli para cezasının tamamı yerine getirilmemiş ya da 1/3 lik kısmın dahi ödenmemesi sonucu, C. Savcısından kalan kısım için taksitlendirme talebi koşulları oluşmamış ise veya mahkeme tarafından taksitlendirme yapılmış ve ilk taksit yasal sürede ödenmemiş ise, durum

---

⁷⁵³ ÖZGENÇ,s.711

mahkemeye bildirilecek ve mahkeme kararında yer almamış olsa bile Cumhuriyet savcısının talebi üzerine hükmü veren mahkemece kısa süreli hapis cezasının tamamen infazına karar verilecek ve bu karar derhal infaz edilecektir. Şayet hükümlü mahkemece taksitlendirme yapılmamış bir adli para cezasının 1/3 lük kısmını ödeyerek C. Savcısı tarafından kalan kısmın birer ay ara ile ve iki eşit taksitle ödenmesine karar verilmiş ve fakat ilk taksit süresinde ödenmemiş ise, ikinci takside ilişkin izin, 5275 sayılı yasanın 106/6. maddesi uyarınca hükümsüz kalacak ve durum mahkemeye bildirilecek, mahkeme kararında yer almamış olsa bile Cumhuriyet savcısının talebi üzerine hükmü veren mahkemece kısa süreli hapis cezasının bu sefer kısmen infazına karar verilecek ve bu karar derhal infaz edilecektir. Keza mahkeme tarafından taksitlendirme yapılmış ve ilk taksit yasal sürede ödenmiş ancak sonraki bir taksit ödenmemiş ise, 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 52/4. maddesi uyarınca diğer taksitler de muaccel hale gelecek,⁷⁵⁴ durum mahkemeye bildirilecek ve mahkeme kararında yer almamış olsa bile Cumhuriyet savcısının talebi üzerine hükmü veren mahkemece kısa süreli hapis cezasının yine kısmen infazına karar verilecek ve bu karar derhal infaz edilecektir.

Vurgulamak gerekir ki, Tüzüğün 51/1-f maddesinin açık hükmü doğrultusunda, çocuklar hakkında hapis cezasından adli para cezasına çevrilen ancak ödenmeyen adli para cezaları yeniden hapse dönüştürülemeyecek olup, bu cezalara ilişkin ilâm, tahsili için mahallin en büyük mal müdürlüğüne gönderilecek ve 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanuna göre adli para cezası tahsil edilecektir.

Tüzüğün 51/1-e maddesi gereği, kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırım olarak adli para cezasına hükmedilmiş ve adli para cezasının yerine getirilmemesi sebebi ile mahkemece 51/1. madde gereği hapis cezasına dönüştürülmesi durumunda, bu cezanın infazında koşullu salıverilme hükümleri uygulanacaktır.

Kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırım olarak hükmedilen adli para cezaları ile ilgili önem taşıyan bir diğer konu ise, 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 50/5. maddesi gereği uygulamada asıl mahkûmiyetin, 50. madde hükümlerine göre çevrilen adli para cezası olduğudur.

Mahkeme tarafından temel ceza olarak adli para cezasına hükmedilmesi halinde, bu cezanın ne şekilde infaz edileceği ise, 5275 sayılı yasanın 106. maddesi ile Tüzüğün

---

⁷⁵⁴ ÖZGENÇ, s.785-786

56. maddesinde düzenleme altına alınmıştır. Burada ifade edilmesi gereken en önemli konu, 28 Haziran 2014 tarihinde 6545 sayılı yasa ile yapılan değişikliktir. Anılan yasanın 81. maddesi ile 5275 sayılı yasanın 106. maddesinin 3. fıkrası değiştirilerek, hükümlünün, tebliğ olunan ödeme emri üzerine belli süre içinde adli para cezasını ödememesi durumunda, Cumhuriyet savcısının kararı ile ödenmeyen kısma karşılık gelen gün miktarı hapis cezasına çevrilerek, hükümlünün iki saat çalışması karşılığı bir gün olmak üzere kamuya yararlı bir işte çalıştırılmasına karar verileceği düzenlemesi getirilmiştir. Günlük çalışma süresi, en az iki saat ve en fazla sekiz saat olacak şekilde denetimli serbestlik müdürlüğünce belirlenecek olup hükümlünün, hakkında hazırlanan programa ve denetimli serbestlik görevlilerinin bu kapsamdaki uyarı ve önerilerine uymaması hâlinde, çalıştığı günler hapis cezasından mahsup edilerek kalan kısmın tamamı açık ceza infaz kurumunda yerine getirilecektir.

106. maddenin 3. fıkrasında yapılan bu önemli değişiklikte, aynı maddenin 7. ve 11. fıkraları ile uyumun sağlanması da dikkate alınarak, ödenmeyen adli para cezasının, Tüzüğün 56. maddesinin 4 ve 5. fıkraları doğrultusunda C.Savcısı tarafından, adli para cezasının belirlenmesinde mahkeme tarafından temel alınan bir gün karşılığı miktar esas alınarak hapis cezasına çevrilmesi⁷⁵⁵ ve hükümlünün iki saat çalışması karşılığı bir gün olmak üzere kamuya yararlı bir işte çalıştırılmasına karar verilmesi düzenleme altına alınmıştır. Hükümlünün bir günlük çalışma süresi ise, en az 2 saat ve en çok da 8 saat olmak üzere denetimli serbestlik müdürlüğünce belirlenecektir. 106. maddenin 7. fıkrası uyarınca, adli para cezası yerine çektirilecek hapis cezası süresi üç yılı; birden fazla hükümle adli para cezalarına mahkûmiyet hâlinde ise bu süre beş yılı geçemeyeceğinden, iki saat karşılığı çalışma, bir günlük cezanın infazı kabul edilerek, denetimli serbestlik müdürlüğünce tespit edilen günlük çalışma saati çerçevesinde, infazın süresi, bu üst sınırlar dikkate alınarak belirlenebilecektir.⁷⁵⁶ Yedinci fıkra belirtilen üst sınırları aşan bir adli para cezası söz konusu olduğunda ise, bu sefer 11. fıkra uygulama imkânı bulacak ve infaz edilen hapsin veya kamuya yararlı işte çalışmanın süresi, adli para cezasını tamamıyla karşılamamış olursa, geri kalan adli para cezasının tahsili için ilâm, Cumhuriyet Başsavcılığınca mahallin en büyük mal memuruna verilecek ve 6183 sayılı Amme

---

⁷⁵⁵ Ödenmeyen adli para cezasının hapse çevrilmesinde esas alınması gereken bir gün karşılığı miktarla ilgili olarak bkz. Yargıtay 11. C.D. 01.10.2010 tarih ve 2010/2310 E. ve 2010/10513 sayılı kararı (<http://www.kararara.com/yargitay/ycdk6/yrgtyk22575.htm>; E.T. 15.02.2015

⁷⁵⁶ Aksi yönde görüş için bkz. ÖZGENÇ, s.786-787

Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun'a göre kalan adli para cezası tahsil edilecektir. 5275 sayılı yasanın geçici 1. maddesi hükmüne göre, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu dışındaki diğer kanunlarda yer alan adli para cezasının ödenmemesi hâlinde, hükümlüler bir gün yüz Türk Lirası hesabı ile hapsedileceklerdir.

5275 sayılı yasanın 106/8. maddesi uyarınca, hükümlü, hapis yattığı veya kamuya yararlı işte çalıştığı günlerin dışındaki günlere karşılık gelen parayı öderse haptisten çıkartılacak veya kamuya yararlı işte çalıştırılma sona erecektir.

5275 sayılı yasanın 106/9. maddesinin açık hükmü gereği, adli para cezasından çevrilen hapsin infazı ertelenememekte ve bunun infazında koşullu salıverilme hükümleri uygulanamamaktadır. Hapse çevrilmiş olmasına rağmen hak yoksunlukları bakımından esas alınacak olan ise adli para cezasıdır.

Çocuklar hakkında kısa süreli hapis cezasına seçenek olarak adli para cezasına hükmedilmesi ve bu adli para cezasının yerine getirilmemesi halinde, Tüzüğün 51/1-f maddesi gereği bu cezanın yeniden hapse dönüştürülmesi mümkün olmayıp bu cezalara ilişkin ilâm, tahsili için mahallin en büyük mal müdürlüğüne gönderilecek ve bu makamlarca, 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun'a göre adli para cezası tahsil edilecektir. İlâmın gönderme tarihi esas alınmak suretiyle Cumhuriyet başsavcılığınca infaz defterindeki kayıt kapatılarak mahkemesine bildirim yapılacaktır. Çocuklar hakkında temel ceza olarak adli para cezasına hükmedilmesi halinde ise bu sefer 5275 sayılı yasanın 106/4. maddesi uyarınca bu ceza bu ceza hapse çevrilemeyecek ve aynı maddenin 11. fıkrasına yapılan atıf çerçevesinde ilâm, Cumhuriyet Başsavcılığınca mahallin en büyük mal memuruna verilecek ve bu makamlarca 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanuna göre adli para cezası tahsil edilecektir.

5275 sayılı yasanın 106/3. maddesi ile hukumuza yeni giren yerine getirilmeyen adli para cezalarının, kamuya yararlı bir işte çalıştırılarak infazı imkânı, sadece temel ceza olarak adli para cezasına hükmedilmesi halinde uygulama imkânı bulabilecek olup, kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırım olarak adli para cezasına hükmedilmesi halinde ise 106/3. madde uygulaması mümkün olamayacaktır. Zira kısa süreli hapis cezası yerine hükmedilebilecek seçenek tedbirler arasında gönüllü olarak kamuya yararlı bir işte çalışma tedbiri zaten bulunmakta olup, bu tedbirin uygulanmasına gönüllü olmayan ve kısa süreli hapis cezası adli para cezasına

dönüştürülen hükümlüye aynı imkânın bir kere daha tanınması mümkün görülmemektedir. Aksi yönde yapılacak uygulama, yerine getirilmeyen seçeneğe yeni bir seçenek daha sunulması sonucunu doğuran ve infaza karşı gelen hükümlünün bir anlamda ödüllendirilmesi anlamına gelecektir. Zaten 5275 sayılı yasanın 109. maddesi, kısa süreli hapis cezası yerine 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 50. maddesine göre hükmedilen seçenekli yaptırımların infazında uygulanacak rejimin tüzükte gösterileceğini ifade etmiş, konuyu düzenleyen Tüzüğün 51. maddesi ise, 106. maddenin aksine kamuya yararlı işte çalıştırılma imkânına yer vermemiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İNFAZ KAVRAMI, İNFAZ KURUMLARI VE İCRASI

I-CEZALARIN İNFAZI

A-Kavram

İnfaz, sözlük anlamı olarak “yerine getirme” kavramına karşılık gelmekte olup, mahkemelerce verilip kesinleşen ceza ve güvenlik tedbirlerinin yerine getirilmesi şeklinde tanımlanabilir.⁷⁵⁷ Ancak bu tanımın, infazın dar anlamda bir tanımını ifade ettiği, geniş anlamda infaz ile kastedilenin, tutuklama kararının, akıl hastaları ve alkol ve uyuşturucu madde bağımlıları hakkında uygulanan tedbirler ile hapsen tazyik kararlarının yerine getirilmesini de içerdiği ifade edilmelidir.⁷⁵⁸

Alman hukukunda dar anlamda infaz ile kastedilen, hürriyeti bağlayıcı cezanın infazı iken, geniş anlamda infaz, kesinleşmiş her tür kararı içermekte ve para cezalarının taksitlendirilmesi, infaz için davet gibi şekli işlemleri de kapsamına almaktadır.⁷⁵⁹

İnfaz kavramı, cezaların yanı sıra, güvenlik tedbirlerinin de yerine getirilmesi kapsamakla, sıklıkla kullanıldığı üzere “Ceza İnfaz Hukuku” kavramının yeterli olmadığı ifade edilmelidir. Nitekim 647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkında Kanundan farklı olarak, 5275 sayılı yeni kanun, “Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun” ismini taşımaktadır.⁷⁶⁰

B-İnfazın Konusu

5275 sayılı yasa, 4. maddesinde de vurguladığı üzere, infazın konusu mahkûmiyet hükmüdür. 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu, 223. maddesinde duruşmanın sona erdiği açıklandıktan sonra hükmün verileceği belirtilerek peşi sıra, ceza muhakemesinde hangi kararların hüküm olduğu vurgulanmıştır. Bunlardan beraat, ceza verilmesine yer olmadığı kararı, düşme ve ret kararlarının infaz edilmeyecekleri tabiidir. Ancak, 223/6. maddede açıkça, yüklenen suçun işlendiğinin sabit olması halinde, belli bir cezaya mahkûmiyet yerine veya mahkûmiyetin yanı sıra

⁷⁵⁷ ÖZBEK, (İnfaz) s.27

⁷⁵⁸ KUNTER/YENİSEY/NUHOĞLU, s.

⁷⁵⁹ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.37

⁷⁶⁰ ÖZBEK, (İnfaz) s.27

güvenlik tedbirine hükmolunacağı ifade edilmiş olmasına rağmen ve bu kararın da infazının gerekeceği gerçeği karşısında, 5275 sayılı yasanın 4. maddesinde sadece mahkûmiyet kararının belirtilmesi bir eksiklik olarak karşımıza çıkmaktadır.⁷⁶¹

C-İnfazın Koşulu

İnfazın temel şartı, mahkûmiyet hükmünün kesinleşmesidir. Bu durum 5275 sayılı yasada 4. maddede açık bir biçimde ifade edilmiş olup, mahkûmiyet hükmü ya verildiğinde kesindir ya da mahkeme tarafından verilen hükmün, gerek hukuka ve gerekse de gerçeğe uygunluğunun, üst derece yargı mercii tarafından incelenmesi yolu ile kesinleşirler. Bu ikinci hal, kanun yolu kavramına karşılık gelmektedir.

Hukukumuzda 5235 sayılı “Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Bölge Adliye Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun” ile dâhil olan fakat mahkemelerin kurulmasının ertelenmesi sebebi ile henüz uygulanmaya başlanmayan istinaf kanun yolu da olağan kanun yollarından birisi olup, Bölge Adliye Mahkemesince, ilk derece mahkemesi tarafından verilen hükmün hem hukuki ve hem de maddi açıdan incelenmesi, yeni bir olay muhakemesinin yapılması, hatanın tespiti halinde eski hükmün bozularak kaldırılması ve yerine yeni bir hükmün verilmesi esasına dayanmaktadır.⁷⁶²

Hükmün kesinleşmesini önleyen olağan kanun yolu olarak aklımıza temyiz gelmektedir. 5271 sayılı yasanın 286 ve devamı maddelerinde düzenlenen temyiz başvurusu, hükmün açıklanmasından ya da hükmü temyiz hakkı olanların yokluklarında verilmişse, tebliğ edilmesinden itibaren başlar ve kanunun 291. maddesi uyarınca 7 günlük hak düşürücü bir süreye tabidir. Temyizin kesinleşmeyi engelleyici etkisi, kanunun 293. maddesinde hüküm altına alınmıştır.

5271 sayılı yasanın 286/2. maddesi aleyhine temyiz yolunun kapalı olduğu mahkeme kararlarını saymış olup bu kararlar hüküm verildiği anda kesinleşmektedir.⁷⁶³

Kesinleşmiş mahkeme kararlarına karşı başvurulabilecek kanun yolları olarak 5271 sayılı yasa, olağanüstü kanun yolu şeklinde üç farklı düzenlemeye yer vermiştir. Bunlar, olağanüstü itiraz, kanun yararına bozma ve yargılamanın yenilenmesidir.

---

⁷⁶¹ ÖZBEK, (İnfaz) s.69

⁷⁶² DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.54-55

⁷⁶³ ÖZBEK, (İnfaz) s.71

Yargılamanın yenilenmesi yoluna başvurulması halinde, bu başvurunun hükmün infazını ertelemeyeceği fakat mahkemenin, infazın geri bırakılmasına veya durdurulmasına karar verebileceği 5271 sayılı yasanın 312. maddesinde açıkça vurgulanmış olmasına rağmen, diğer iki olağanüstü kanun yolu hakkında açık bir düzenleme yer almamaktadır. 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanununun 16 vd. maddelerinde infazın ertelenmesi hallerini düzenlemiş olup bu haller arasında olağanüstü itiraza başvurulması ve kanun yararına bozma yoluna başvurma yer almamaktadır. Dolayısı ile bu iki olağanüstü kanun yoluna başvurunun infazı durdurucu ya da erteleyici bir etkisinin olmadığı söylenmelidir.⁷⁶⁴

İnfazla ilgili olarak, temel şart olan mahkûmiyet kararının kesinleşmesinin yanı sıra, önemli bir diğer husus ise infazın şekli ya da infaza ilişkin kararların bir hâkim tarafından verilmesi gerekliliğidir.⁷⁶⁵ Cezanın infazının değişmezleri arasında da sayılan bu husus mutlak bir karaktere sahip olmayıp örneğin Anglo-sakson ve İskandinav ülkelerinde cezanın infazı yönetime aitken, Arap ülkelerinde bu iş Cumhuriyet Savcısına aittir. Söz gelimi İngiltere’de şartlı salıverme kararı, adli görevliler, vatandaşlar, denetimli serbestlik görevlileri, kriminologlar ve bağımsız çalışanlardan oluşan idari bir birlik statüsündeki Parole Board tarafından alınmaktadır.⁷⁶⁶ Almanya, İtalya ve İspanya’da ise yargısal model benimsenmiştir.⁷⁶⁷

D-İnfazın Amacı

İnfaz hukukunun, tarihi gelişim süreci de dikkate alınarak üç ana amaç taşıdığı ifade edilebilir. Bunlar, toplumun suçludan korunması, suçlunun cezasının kefarecini ödemesi ve suçlunun ıslah edilerek topluma yeniden kazandırılması şeklinde özetlenebilir.⁷⁶⁸ İnfazda güdülen ana amaç, hükümlünün ıslah edilerek, yeniden suç işlememesini sağlamaktır.⁷⁶⁹ Bu doğrultuda suç işleyen ve cezası infaz edilen hükümlünün gelecekte tekerrürden uzak kalma yeteneğinin sağlanması temel amaç olarak karşımıza çıkmaktadır.⁷⁷⁰

⁷⁶⁴ ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE (Muhakeme),s.880

⁷⁶⁵ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.54

⁷⁶⁶ PRADEL Jean,İnfaz Hukukuna Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım,(çev.Zeynel T.KANGAL)Uğur ALACAKAPTAN’A Armağan,C.I,2008,İstanbul,s.791

⁷⁶⁷ SELÇUK,s.29

⁷⁶⁸ SAĞLAM Yılmaz,İnfaz ve İnfaz Hukuku Kavramları Üzerine Bir İnceleme,TBB Der.1995,S.4, s.590

⁷⁶⁹ SERTEL,s.37

⁷⁷⁰ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.39

Hükümlünün ıslahı ya da tekerrürden uzak kalma yeteneğine kavuşturulması, hükümlünün yeniden sosyalleştirilmesi adı altında karşımıza çıkmakta olup, bu ana amacın yanı sıra infazın bir başka amacı da önleme amacıdır. Bu amaç, işlenen suç değil suçluyu esas alan ve toplumu oluşturan bireyler üzerindeki etkisi ile toplumu suç işlemekten alıkoyarak genel önleme; suçlu üzerindeki etkisi ile de suçluyu suç işlemekten alıkoyarak özel önleme şeklinde karşımıza çıkmaktadır.⁷⁷¹ O halde kamu güvenliğine ve hükümlünün etkisiz hale getirilmesine mi, yoksa hükümlünün yeniden topluma kazandırılması ve topluma adaptasyonuna mı önem verilmesi gerektiği sorunu, temel bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır.⁷⁷²

1-Yeniden Sosyalleştirme Amacı

Yeniden sosyalleştirme, hükümlünün, gelecekte sosyal sorumluluk içinde suçsuz bir yaşam sürdüreceği yetenek kazanması amacına götüren, cezaevindeki gayretlerin toplamıdır.⁷⁷³ Sosyalleşme ise, insanın içinde yaşadığı topluma uyum sağlaması, toplumla bütünleşmesi ya da özdeşleşmesini ifade etmektedir. Keza sorumluluk sahibi bir kişilik sergilenmesi, kişiliği oluşturan bazı kültürel değerlerin benimsenmesi de bu kavrama vurgu yapmaktadır. Cezaevinde infazın amacı, hükümlüyü, artık suç işlemeyen, sosyal toplulukla daha iyi bütünleşmeye olanak veren bir kişiliğe sahip bir birey yapmaktır.⁷⁷⁴ Günümüzde infazda amaçlanan hükümlünün eğitilmesi, yani iyileştirilmesi değil, yeniden sosyalleştirilmesi olarak karşımıza çıkmaktadır.⁷⁷⁵

Aydınlanma dönemi ile insanın akıl sahibi ve hareketlerini kontrol edebilen bir varlık olduğunun kabulü ile suçluların, diğer toplum üyeleri gibi kurallara uymaya yönelik tedavi edilmeleri gereği üzerinde durulmaya başlanmış ve bu çerçevede cezaevlerinde sadece cezalandırmak değil, suçluları rehabilite etmek görevi de doğmuştur. Bu doğrultuda yeniden sosyalleştirme de amaç, suçluları, kanunlara uyan bireylere dönüştürmektir.⁷⁷⁶

Tretman, iyileştirme ya da rehabilitasyon isimleriyle de anılan yeniden sosyalleştirmeye yönelik ilk izler, daha 19. yüzyılda bazı anayasalarda görülmektedir.

---

⁷⁷¹ ÖZBEK, (İnfaz) s.41

⁷⁷² PRADEL,s.784

⁷⁷³ DEMİRBAŞ Timur,Cezaevlerinde Yeniden Sosyalleştirme (Tretman) Sorunları, İnfaz Hukukunun Sorunları, 2001,Goethe – Institute ve Başkent Üniversitesi yay.,Ankara,s.150

⁷⁷⁴ PRADEL,s.785

⁷⁷⁵ ÖZBEK, (İnfaz) s.41;DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.163

⁷⁷⁶ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.228

ABD’de 1889 Wyoming Eyalet Anayasasının 15. maddesi, ceza kanunlarının gayesinin mahkûmun ıslahı ve suçun önlenmesi olması gerektiğini vurgularken, yine Demokratik Alman Anayasası 137. maddesinde, infazın, mahkûmun ıslah ve yeniden terbiyesi sonucuna götürmesi gerektiğini, 1947 İtalyan Anayasası ise, 27. maddesinde, cezaların infazının insani olması ve ıslaha yardım etmesi gerekliliğinden bahsetmektedir.⁷⁷⁷ Yeniden topluma kazandırma olarak da adlandırılan bu amaç, uluslar arası düzeyde önem kazanmakta olup, Almanya ve Fransa’da bir anayasal ilke olarak kabul edilmektedir.⁷⁷⁸ Yine İspanya Anayasası 25. maddesi, hürriyeti bağlayıcı cezalar ve güvenlik tedbirlerinin, yeniden eğitime ve toplumla yeniden bütünleştirme amacı güdeceklerini; 2000 tarihli Venezüella Anayasasının 272. maddesi de hükümlülerin yeniden topluma kazandırılma ve insani koşullarına saygı gösterilmesi haklarını teyit etmektedir.⁷⁷⁹ Keza Alman Ceza İnfaz Kanunu, yeniden topluma kazandırmayı, infazın genel amacı olarak düzenlemiş, amaç çoğulculuğuna yol açmamak adına, genel ya da özel önleme amacına yer vermemiştir.⁷⁸⁰ Bu çerçevede Alman İnfaz hukukunda, topluma kazandırma amacı, infazda göz önüne alınacak temel ilke olup, daha önce görülen, topluma kazandırma amacı ile suçun karşılığını ödeme ve kamu güvenliğini koruma amaçları arasındaki çatışmanın artık söz konusu olmayacağı belirtilmelidir.⁷⁸¹

Yeniden sosyalleştirme, hükümlüyü bir obje olarak değil, onları, sürecin işleyişine bilgi veren, katılan ve gayret gösteren kişiler olarak kabul eder. Bu doğrultuda, içinde bulunulan ortamın, sosyalleştirmeye müsait olması gerekmekte olup, sosyalleştirme, bütün hükümlüler için geçerli bir amaç niteliği taşımaktadır. Bu çerçevede, müebbet hapse mahkûm olanlar için de bu amacın uygulanabileceği vurgulanmalıdır.⁷⁸² Belirtmek gerekir ki, hükümlünün topluma yeniden dönme hakkı vardır ve ceza, bu hakkı sağlayacak bir şekilde infaz edilmelidir.⁷⁸³

Yeniden sosyalleştirme bağlamında, cezaevlerinde insan haklarını koruyan, yeniden topluma kazandırma doğrultusunda olanaklar sunan bir infaz rejimi esas alınmalıdır. Bu çerçevede, ceza infaz koşullarının özgür ortam koşullarına mümkün

⁷⁷⁷TOSUN Öztekin,Suçluların Cezaevlerinde İyileştirilmesinde Yeni Yöntemler,1967,İstanbul,s.30-31

⁷⁷⁸ DÜNKEL/SNACKEN,s.330

⁷⁷⁹ PRADEL,s.785

⁷⁸⁰ ÖZBEK, (İnfaz) s.40,dn.53-56

⁷⁸¹ KURY Helmut, Almanya’da Ceza İnfaz Pratiği ve Sorunları (çev. Nezh Pala),İnfaz Hukukunun Sorunları,2001,Goethe – Institute ve Başkent Üniversitesi yay.,Ankara,s.100-101

⁷⁸² DEMİRBAŞ (Tretman),s.150

⁷⁸³ SELÇUK,s.27

olduğunca yaklaştırılması, hükümlüye sorumluluk yüklenmesi ve üretken kılınması önem arz etmektedir.⁷⁸⁴

İnfazın içerdiği bu yeniden sosyalleştirme amacı çerçevesinde, temel iki ilkenin varlığından söz edilebilir. Bunlardan ilki, hükümlünün cezaevi koşullarının, özgür kişilerin koşullarına yaklaştırılması yolu ile infaz yaşamının normalleştirilmesi iken, diğer ilke ise cezaevi şoku ile ortaya çıkan zararların sınırlandırılması ilkesidir ki bu sınırlandırma sayesinde hükümlünün insan olma bilinci devam edebilecektir.⁷⁸⁵

Yeniden sosyalleştirme amacı, tekerrürden uzak kalma yeteneğinin oluşumunda da olumlu etki gösterecektir. Burada önemli olan, infaz rejiminin, olabildiğince bireyselleştirilerek hükümlünün, suça bulaşmasını önleyecek bir amaç izlemesidir. Hükümlü cezaevinde bulunan atölyelerde ya da tarımda çalışarak, aklını ve ruhunu cezaevinin etkilerinden kurtarmalıdır. Hükümlü, cezaevinde insan olmaya izinli olmalı ve insanca muamele görmelidir.⁷⁸⁶

Netice olarak günümüzde cezaevi sistemlerinin, kontrol ve ceza amacından öte, rehabilitasyon ve iyileştirme amacı taşıyan sistemlere dönüştürülme çabaları ön plana çıkarken, suçluların iyileştirilmeleri infaz rejiminde ayrılmaz bir unsur haline gelmiştir. Rehabilitasyon amaçlı yürütülen programlar arasında en yaygın olarak karşımıza çıkanlar ise, terapi ve danışma, eğitim-öğretim programları ve meslek ve iş kazandırma faaliyetleridir.⁷⁸⁷

a-Uluslararası Alanda Yeniden Sosyalleştirmenin Dayanakları

2. Dünya Savaşı sonrasında infazın insanileştirilmesi yönünde başlayan reform hareketlerinin sonucu olarak Birleşmiş Milletler tarafından 31 Temmuz 1957 tarihinde, “Hükümlülere Muamelede Uyulacak Asgari Esaslar” kabul edilmiştir. Düzenlemenin 65. maddesi, “hapis cezasına ya da benzeri bir cezaya çarptırılmış mahkûmlara uygulanacak muamele, cezanın süresinin elverdiği ölçüde, mahkûmda tahliye edildikten sonra yasalara uyan ve kendi ihtiyaçlarını kendi karşılayabilen bir yurttaş olarak yaşama isteği uyandırmak ve bu isteği gerçekleştirebilecek durumda olmasını sağlamak amacını güdecektir. Bu muamele mahkûmların kendilerine saygı duymalarını sağlayacak ve sorumluluk duygularını geliştirecek şekilde olacaktır.”

⁷⁸⁴ DÜNKEL/SNACKEN,s.331;ÖZBEK, (İnfaz) s.44

⁷⁸⁵ PRADEL,s.786

⁷⁸⁶ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.164

⁷⁸⁷ İÇLİ/ÖĞÜN,s.51-53

hükümünü içermektedir. 66. maddede ise, “Bu amaca ulaşmak için bütün uygun yollara başvurulacak ve söz konusu yollara, mahkûmun kişisel gereksinimlerine bağlı olarak, dinsel yardımın mümkün olduğu ülkelerde bu tür yardım, akademik eğitim, mesleki yönlendirme ve eğitim, sosyal görevlilerin mahkûmla ilgilenmesi, mahkûma iş verilmesi, bedeninin geliştirilmesi ve ahlaki karakterinin güçlendirilmesi dâhil olacağı...” ifade edilmiştir.⁷⁸⁸

Avrupa Konseyi tarafından 12 Şubat 1987 tarihinde kabul edilen ve 100 maddeden oluşan “Avrupa Hapishane Kuralları” bu alandaki bir başka uluslar arası belge olarak karşımıza çıkmaktadır.⁷⁸⁹ Bu düzenlemenin “Tretman Amaçları ve Rejimler” başlıklı 64 ile 89. maddeleri arasında ayrıntılı düzenleme bulunmakta olup⁷⁹⁰ bu kurallara göre infazda temel hedef, hükümlüyü uygun bir tretmana tabi tutarak tekrar sosyalleştirmek sureti ile rehabilite etmek, bu sayede toplumla yeniden bütünleşmesini ve uyumlu ve üretken bir kişi haline gelmesini sağlamaktır.⁷⁹¹ Özellikle 65. madde, mahpusların salıverme sonrası başarılı olarak toplumda yeniden yer alması beklentilerini kuvvetlendirici hüner ve yeteneklerin gelişmesine imkân veren fırsatlar sağlama hedefini gerçekleştirmeye elverişli bir infaz rejiminin varlığına işaret etmektedir.⁷⁹²

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesince 11 Ocak 2006 tarihinde kabul edilen, Üye Devletlere Avrupa Cezaevi Kuralları Hakkında Tavsiye Kararına ek olarak düzenlenen “Avrupa Cezaevi Kuralları” başlıklı düzenlemenin 6 numaralı kuralı, bütün hapsedilme biçimlerinin, özgürlüğünden yoksun bırakılan kişinin, özgür toplumla yeniden bütünleşmelerini kolaylaştıracak şekilde düzenlenmesi gerekliliğini vurgulayarak, mahpus kişilerin de eninde sonunda topluma karışacakları ve cezaevi yaşamının da bu gerçeği akılda tutarak organize edilmesi gerektiği gerçeğini ifade etmiştir.⁷⁹³

Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesinin 10. maddesi “Cezaevi sisteminde mahkûmlara uygulanacak muamele temelde kendilerini doğru yola sokma ve yeniden

---

⁷⁸⁸ COYLE Andrew, Cezaevi Yönetimine İnsan Haklarını Göz önüne Alan Bir Yaklaşım, Uluslararası Cezaevi Araştırmaları Merkezi,2002,London,s.83

⁷⁸⁹ SERTEL,s.40

⁷⁹⁰ DEMİRBAŞ (Tretman),s.152

⁷⁹¹ SERTEL,s.40

⁷⁹² DEMİRBAŞ (Tretman),s.152-153

⁷⁹³ NURSAL Necati,Avrupa Cezaevi Kuralları ve Yorumu,2007,Ankara,s.50

topluma kazandırma amacını güdecektir.” şeklindeki düzenleme ile açıkça infazda yeniden topluma kazandırma amacına vurgu yapmıştır.⁷⁹⁴

b-Türk Hukukunda Yeniden Sosyalleştirmenin Dayanakları

5275 sayılı yasa, yeniden sosyalleştirme kavramını kullanmayarak, iyileştirme terimini tercih etmiş olup, 73. maddesi, “iyileştirme programlarının belirlenmesi” başlığını taşımaktadır. Madde uyarınca “Hükümlünün geçmişi, suçluluk nedenleri, suç sicili, fizik yeteneği ve ruhsal yapısı, kişisel doğası, arz edebileceği tehlike hâlleri, hapis cezasının süresi, salıverildikten sonraki beklentisi dikkate alınarak, toplumun hukuka uygun hareket eden ve üretken bir üyesi olarak yaşamını sürdürmesini sağlayacak ve bireysel ihtiyaçlarına uygun bir biçimde iyileştirme programları uygulanır. Bu programların hazırlanması ve uygulanması amacıyla ceza infaz kurumlarında eğitim ve psikososyal hizmet servisleri oluşturulur. Hükümlü, amaca uygun iyileştirme gereklerinin gerçekleştirilebileceği kurumlara veya bölümlere yerleştirilir.” Yine yasanın 7. maddesi, hapis cezalarının infazında hükümlülerin iyileştirilmeleri amacını güden programların başarısının, elde ettikleri yeni tutum ve becerilerle orantılı olarak ölçüleceğini, bunun için iyileştirme çabalarına yönelik olarak hükümlünün istekli bulunmasının teşvik edileceğini, hapis cezasının, kendisinde var olan zararlı etki yapıcı niteliğini mümkün olduğu ölçüde azaltacak biçimde düzenlenecek programlar, usuller, araçlar ve zihniyet doğrultusunda yerine getirilmesi esasına uyulacağını ve iyileştirme araçlarının hükümlünün sağlığını ve kişiliğine olan saygısını korumasını sağlayacak usul ve esaslara göre uygulanacağını hüküm altına almıştır.

Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzüğü, “İyileştirmenin amacı ve iyileştirme programlarının belirlenmesi” başlıklı 101. maddesi de yeniden sosyalleştirmeye yönelik düzenleme içermekte olup şu şekildedir:

“İyileştirme; hükümlülerin, kuruma girişinden salıverilmesine kadar geçen süre içerisinde, bedensel ve zihinsel sağlıklarını sürdürmeleri veya bunlara yeniden kavuşmaları için gerekli önlemlerin alınması, suçluluk duygusundan arınması, kişisel ve toplumsal gelişiminin sağlanması amacıyla uygulanacak, eğitim-öğretim, sağlık, psikososyal hizmetler ile meslek edindirme, bireyselleştirilme, toplum yaşamıyla

---

⁷⁹⁴ COYLE,s.83

uyumlaşmasını ve geliştirilmesini sağlayacak programların tümüdür. Bu programlar; hükümlüde, kanunlara saygılı olarak yaşama düşünce ve duygusunun yerleşmesi, ailesine ve topluma karşı sorumluluk duygusunun gelişmesi, toplum yaşamına uyması, geçimini sağlayabilmesi konularında uygulanacak rejim, önlem ve yöntemleri kapsar.

Hükümlü hakkında toplumun hukuka uygun hareket eden ve üretken bir üyesi olarak yaşamını sürdürmesini sağlayacak ve bireysel ihtiyaçlarına uygun olacak şekilde "iyileştirme programları" hazırlanır. Bu programların hazırlanmasında, hükümlünün geçmişi, suçluluk nedenleri, suç sicili, fiziki ve meslekî yeteneği ve ruhsal yapısı, kişisel doğası, sebep olabileceği tehlike hâlleri, hapis cezasının süresi, salıverildikten sonraki beklentisi dikkate alınır.

İyileştirme programlarının hazırlanması ve uygulanması amacı ile kurumlarda, eğitim ve psikososyal hizmet servisleri oluşturulur.

Hükümlü, amaca uygun iyileştirme programlarının gerçekleştirilebileceği kurumlara veya bölümlere yerleştirilir.

Hükümlülerin iyileştirilme çabalarında başarıya ulaşılması için kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, kamu yararına çalışan vakıf ve dernekler, gönüllü gerçek ve tüzel kişilerle işbirliği yapılabilir. Kamu kurum ve kuruluşları bu maksatla olanakları ölçüsünde, gerekli yardımları yapmakla yükümlüdür.”

Görüldüğü üzere Tüzükte yer alan düzenleme, iyileştirmenin tanımını verdikten sonra içeriğini belirtmekte, iyileştirmeye yönelik programların hazırlanmasında esas alınacak unsurları saymakta ve özellikle programın uygulanmasına yönelik bazı tedbirleri ifade etmektedir.

2-Önleme Amacı

Topluma yeniden kazandırma fikrinin giderek ağırlık kazanmasına karşın, cezada güdülen yegâne amaç olduğunu söylemek güçtür. Herşeyden önce vurgulamak gerekir ki, işlenen suçun bedelini ödeme anlamını taşıyan ödetme amacı, infazın şekillenmesinde bir ölçüt olarak kullanılamayacağı için infazda ana amaç olarak belirlenemeyecektir.⁷⁹⁵ Cezanın amaçları arasında daha önce açıklanan önleme amacının, genel ve özel önleme şeklinde yapılan tasnifinde, genel önlemenin, cezaya ilişkin bir amaç olduğu, özel önleme amacının ise, cezanın infazında ön plana alınan

---

⁷⁹⁵ ÖZBEK,(İnfaz) s.40-42

amaç olduğu söylenmelidir.⁷⁹⁶ Zira toplumu oluşturan diğer bireyler üzerindeki etki anlamında genel önleme, cezanın infazı ile değil, bizzat cezanın varlığı ile ortaya çıkmakta, hatta suç karşılığı cezanın yargı yerlerince saptanmasından önce, bizzat kanunda yer alması ile ortaya çıkmaktadır. Toplumun bireylerini suç işlemekten alıkoyan, cezanın infaz edilmesi değil, cezanın bir tehdit olarak karşılarında var olmasıdır.

O halde cezanın infazında esas olan amaç, özel önleme amacı olup, failin yeniden suç işlemesini önlemek ve gelecekte, tekerrürden uzak kalma yeteneğini sağlamak hedeflenmektedir.⁷⁹⁷ Ancak özel önlemeden, sadece failin tekrar suç işlememesini önlemek ve bunu da cezaevinde kaldığı süre içerisinde sağlamak anlaşılırsa, bu zihniyet, ödetme amacına karşılık gelir. Suç işleyen kişinin, toplum bakımından zararsız hale getirilmesinde ana hedef, cezaevinden sonraki zaman dilimi olmalıdır. Zira hükümlü cezaevinde iken, toplum için hiçbir zararı söz konusu olmayacağı için özel önleme, bu dönemde zaten kendiliğinden ortaya çıkacaktır. Cezaevinde bulunduğu dönemde, cezaevi sonrası için, bir daha suç işlemeyecek bir kişi olarak topluma dönmesinin esas alınması gerekmekte olup aksi takdirde, suç işleyen kişiye, cezaevinde bulunduğu süre içerisinde sadece bir mola verme imkânı sağlamaktan başka hiçbir şey yapılmamış olacaktır.

5275 sayılı kanununun 3. maddesi infazda güdülen amacı ifade ederken önceliğin genel ve özel önleme amacı olduğunu vurgulayarak, infazın çağdaş toplumlarda ağırlık kazanan, yeniden sosyalleştirme amacını arka plana almış, genel ve özel önleme amacı kapsamında da hükümlünün yeniden suç işlemesini engelleyici etkenleri güçlendirmek ve toplumun suça karşı korunması amaçlarından bahsetmiştir. Yukarıda zikredildiği üzere, genel önlemeye, infazın amaçları arasında yer verilmiş olması, cezanın belirlenmesi aşamasında göz önüne alınan bir kriter olduğundan yerinde değildir.⁷⁹⁸

İnfazın amacı çerçevesinde vurgulanması gereken son konu, amaca ulaşılabilmesi için şu dört unsurun varlığının şart olduğudur.⁷⁹⁹ Bunlar, güvenlik, cezaevi içerisinde, cezaevi sakinleri ile personel arasında, güvenlik içerisinde birlikte yaşamayı sağlamak amacı ile düzen, cezaevi sakinlerinin fiziksel ve ruhsal rahatlığını sağlamaya yönelik bakım ve son olarak cezaevi sakinlerine adil davranılması, keyfi

---

⁷⁹⁶ SERTEL,s.37

⁷⁹⁷ DEMİRBAŞ (Tretman),s.146

⁷⁹⁸ ÖZBEK,(İnfaz) s.41,dn.57

⁷⁹⁹ SERTEL,s.38

davranışlardan kaçınılması ve etkin şikâyet olanaklarının sağlanması gibi yollarla sağlanacak olan adalettir.⁸⁰⁰.

E-Temel İlkeler

Cezaların yerine getirilmesinde bazı temel niteliklerin varlığı görülmekte olup, bu temel ilkeler üzerinde genel bir uyuşma olduğu söylenebilir.⁸⁰¹

1-Kanunilik İlkesi

1982 Anayasasının 38. maddesinde yer alan ve “Suç ve Cezaların Kanuniliği” olarak ifade edilen temel ilke, aynı maddenin ikinci fıkrası gereği, ceza mahkûmiyetinin sonuçları hakkında da uygulanacak olup, cezanın infazı, ancak kesinleşmiş bir mahkûmiyet kararı üzerine mümkün olabileceğine göre, infazın da, mahkûmiyetin bir sonucu olduğu söylenebilir. O halde, infazın ve infaza ilişkin temel konuların kanunla düzenlenmesi anayasal bir zorunluluktur.⁸⁰² Dolayısıyla infaz hukuku alanında, kanunlaştırma usulünün temel olduğu söylenmelidir.⁸⁰³

1967 yılında Celle cezaevinde, mektuplarına cezaevi idaresince el konulması sebebi ile bir hükümlü tarafından Federal Anayasa Mahkemesine yaptığı anayasa şikâyeti üzerine, mahkeme tarafından verilen 1972 tarihli karar ile bir idari düzenleme ile hükümlülerin temel hak ve özgürlüklerinin sınırlanamayacağı ve sınırlamanın ancak yasa ile mümkün olabileceği karar altına alınmıştır.⁸⁰⁴

2-Derhal Uygulama İlkesi

Cezanın ibret olmasının bir sonucu olarak derhal yerine getirilmesi esas olmakla birlikte, infazın insancillaştırılması gereği çerçevesinde infazın ertelenmesi bir seçenek olarak karşımıza çıkmaktadır.⁸⁰⁵ Hâkim tarafından karara bağlanan infaz ertelemesi, Türkiye, Fransa, İtalya, Almanya ve Portekiz hukuk sistemlerinde olanak dâhilindedir.⁸⁰⁶ 5275 sayılı yasa temelinde isteğe bağlı erteleme ve hastalık sebebi ile erteleme olarak karşımıza çıkan bu kurum, özellikle infazın bireyselleştirilmesi ve infazın derhal yapılmasının yaratacağı sakıncaları gidermesi açısından olumlu bir kurum olma özelliğini taşımaktadır.

⁸⁰⁰ DÜNKEL/SNACKEN,s.332-333

⁸⁰¹ SELÇUK,s.29

⁸⁰² ÖZBEK,(İnfaz) s.61

⁸⁰³ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.50

⁸⁰⁴ GÜNTHER,s.60

⁸⁰⁵ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.54

⁸⁰⁶ SELÇUK,s.30

3-Süreklilik İlkesi

Kesinleşmiş bir mahkûmiyet hükmünde yer alan cezanın infazına başlandıktan sonra, ara verilmeden bu infazın tamamlanması gerekmektedir.⁸⁰⁷ Bu çerçevede infaz kesintisiz bir şekilde yerine getirilmelidir.⁸⁰⁸ Fakat bu ilkenin, gece vakti infaz ve hafta sonu infaz gibi istisnalarının bulunduğu vurgulanmalıdır.⁸⁰⁹

4-İnsancılık İlkesi

İnfazın insancılılaşması, uzun bir gelişme dönemi sonunda, doğrudan bedene uygulanan cezaların yerini özgürlüğü hedef alan cezalara bırakması şeklinde başlamış, ardından da, özgürlüğü bağlayan cezaların yerine getirilmesinde de, hükümlünün, insan hakları ve temel haklar öznesi olduğunun kabulü şeklinde gelişme göstermiştir.⁸¹⁰ Bu doğrultuda Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 3. maddesi uyarınca, hiç kimse, işkence, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele ve cezaya tabi tutulamayacaktır.⁸¹¹ Hükümlünün sadece belli hakları sınırlanmış olup, insan olma onuru, korunan bir hak olarak elinde bulunmaktadır. Bu doğrultuda, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 25.02.1982 tarih ve 7511/76 ve 7743/76 başvuru no'lu Campbell ve Cozans/İngiltere davasında verdiği karar ile dayak cezasının onur kırıcı bir ceza olduğunu ve Sözleşmenin 3. maddesine aykırı olduğunu hüküm altına almıştır.⁸¹² Yine hükümlülere kolektif cezalar verilmemesi, karanlık hücreye koyma gibi cezaların yasak olması, insancıl bir infazın gerekleri olarak sıralanabilir.⁸¹³ İnsan onurunu temel alan bir infaz rejiminin doğal bir sonucu da, müebbet hapse mahkûm olanların dahi, yeniden hürriyetlerine kavuşarak, cezasız bir yaşam sürdürme şanslarının ellerinden alınmamasıdır.⁸¹⁴

5-Alenilik İlkesi

Cezanın bilinmeyen yerde, bilinmeyen yöntemlerle infazı kabul edilemez. Bu kapsamda infaza ilişkin olarak, nerede ve ne zaman yapılacağıının, infazın şeklinin

---

⁸⁰⁷ ÖZBEK, (İnfaz) s.61

⁸⁰⁸ SELÇUK,s.30

⁸⁰⁹ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.54;ÖZBEK, (İnfaz) s.61;SELÇUK,s.30

⁸¹⁰ GÜNTHER,s.64

⁸¹¹ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.41-42

⁸¹² YENİSEY Feridun,20.yy.da Cezaevlerinde İnsan Haklarının Gelişimi,21.Yüzyıla Girerken Cezaların İnfazı Sempozyumu,Adalet Bakanlığı,Ankara,2001,s.151-152

⁸¹³ SERTEL,s.41

⁸¹⁴ GÜNTHER,s.66

açıkça düzenlenerek bilinebilir kılınması gerekmektedir. Vurgulamak gerekir ki bu ilke, asla cezanın alenen infaz edileceği anlamına gelmemektedir.⁸¹⁵

5275 sayılı yasa, cezaların infazında esas alınacak ilkeleri, bütün cezalar ve güvenlik tedbirlerini kapsayacak bir temel ilke olarak 2. maddesinde ve sadece hapis cezaları ve güvenlik tedbirlerinin infazında gözetilecek ilkeler olarak 6. maddesinde düzenlemiştir. Yasanın 2. maddesi uyarınca “Ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazına ilişkin kurallar hükümlülerin ırk, dil, din, mezhep, milliyet, renk, cinsiyet, doğum, felsefî inanç, millî veya sosyal köken ve siyasî veya diğer fikir yahut düşünceleri ile ekonomik güçleri ve diğer toplumsal konumları yönünden ayırım yapılmaksızın ve hiçbir kimseye ayrıcalık tanınmaksızın uygulanır.

Ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazında zalimane, insanlık dışı, aşağılayıcı ve onur kırıcı davranışlarda bulunulamaz.”

Görüleceği üzere, anılan hükmün ilk fıkrası, Anayasanın 10. maddesinde yer alan “Kanun önünde eşitlik” prensibinin infaz hukuku alanında ifadesini; ikinci fıkrası ise, yine Anayasanın 17. maddesinde yer alan “Kişi dokunulmazlığı” hakkının infaz hukuku alanında da esas alınacağını ortaya koymaktadır.

5275 sayılı yasanın 6. maddesi ise, hapis cezaları ve güvenlik tedbirleri özelinde esas alınacak ilkeleri vurgulamakta olup, madde metninden varlığı anlaşılan ilkeler şu şekilde sıralanabilir:

- *Güvenlik İlkesi
- *Düzen İlkesi
- *İyileştirme ve bireyselleştirme ilkesi
- *Adalet ilkesi
- *Bakım ilkesi
- *Disiplin İlkesi

İlkelerin düzenleniş sırası ve şekline bakacak olursak, kanun koyucunun önem sıralamasında üst sıraya koyduğu ilkelerin, güvenlik ve düzen ilkeleri olduğu söylenebilir. Özellikle düzen ilkesi doğrultusunda, hükümlülerin Anayasal ve yasal haklarının, 5275 sayılı yasada yer alan kurallar uyarınca kısıtlanabileceği açıkça

---

⁸¹⁵ ÖZBEK, (İnfaz) s.61

belirtilmiş olup, infazda hükümlünün iyileştirilmesi konusunda ise, mümkün olan araç ve imkânların kullanılabilmesi ifadesine yer verilerek, iyileştirme amacına yönelik madde içine bir sınır konulduğu görülmektedir. Keza hükümlülerin infaza ilişkin düzenlemelere uyması zorunluluğu ayrıca vurgulanmış ve kurum düzenini ihlal edenlerin disiplin cezalarına muhatap olabilecekleri de zikredilmiştir. Bakım ilkesi doğrultusunda hükümlülerin fiziksel ve psikolojik sağlıklarının sağlanacağı ve adalet ilkesi çerçevesinde de dürüst işlem ilkesine uyularak keyfi muamelelerden kaçınılarak etkin şikâyet olanağının sağlanacağı vurgulanmıştır.⁸¹⁶

F-İnfaz Sistemleri

Cezaların infazında esas alınan sistemler denilince daima hürriyeti bağlayıcı cezaların infazına ilişkin sistemler akla gelmektedir ki bu doğrudur zira para cezalarının, kişi özgürlüğü ve güvenliği üzerinde bir kısıtlayıcı etkisi bulunmadığından ve malvarlığı hedef alındığından, bu tür cezalarda aslolan, para cezasının ödenmesidir. Para cezasının infazına ilişkin olarak bir sistemden söz edilemese de, cezanın infazında, infazı kolaylaştırma amacına yönelik bazı olanaklardan bahsedilebilir. Bunlara örnek olarak cezanın taksitle ödenmesi imkânının sağlanması ve cezanın infazı için mehil verilmesi gibi durumlar verilebilir. Para cezalarından farklı olarak, doğrudan kişi özgürlüğü ve güvenliğini sınırlayan ve infaz biçiminin, kişi üzerinde bırakacağı derin izler sebebi ile hürriyeti bağlayıcı cezalara ilişkin infaz sistemleri büyük önem taşımaktadır.

Hürriyeti bağlayıcı cezanın infazı denince akla ilk gelen kavram olan cezaevi, günümüzdeki anlamı ile ancak 150 yıldır geçerli olup 19. yüzyıldan önce görülen cezaevleri cezanın infazı amacını gütmemekte ve cezalandırılmak istenen kişinin devletin elinin altında bulunması amacını taşımaktadır. Bugünkü anlamda cezaevi kavramı ve cezaların buralarda infazı, cezaların nitelik değiştirerek kişi özgürlüğünü bağlayan cezaların doğuşu ile ortaya çıkmıştır.⁸¹⁷

1-Topluluk Sistemi

İlk cezaevleri ile birlikte ortaya çıkan topluluk sistemi,⁸¹⁸cezanın mahkûmların birlikte bulundurulması sureti ile infaz edildiğinden müşterek hapis sistemi olarak da

---

⁸¹⁶ ÖZBEK, (İnfaz) s.64

⁸¹⁷ İÇEL/AKINCI/ÖZGENÇ/SÖZÜER/MAHMUTOĞLU/ÜNVER,s.71

⁸¹⁸ DÖNMEZER,topluluk rejimi diye bir infaz rejimi olmadığını ve bütün suçluları gece gündüz bir arada bulundurmanın, zorunluluktan kaynaklanan bir systemsizlik olabileceğini ileri sürmektedir. s.624,dn.18

adlandırılmaktadır.⁸¹⁹ Sistem ilk kez 1596 yılında Amsterdam'da açılan erkek cezaevinde uygulanmıştır.⁸²⁰

Sistemin ilk olumsuz sonucu, mahkûm çocukların büyüklerle bir arada bulunmasından ortaya çıkmıştır.⁸²¹ Sistemin diğer sakıncaları olarak, mahkûmların, topluluk içerisinde bulunan en azılı mahkûmun etkisi altında bulunması ve ilk kez suç işleyenlerin itiyadı suçlu haline gelebilmesi, cezaevi idaresinin, tüm topluluk mensuplarına aynı gözle bakarak iyi ve kötüyü birbirinden ayırmaması, sürekli iletişim halinde bulunan suçluların eğilim, uzmanlık ve dertlerini birbirlerine aktarması sonucu cezanın ıslah edici özelliğinin kaybolması, özellikle aynı topluluk içinde bulunan mahkûmların tahliye sonrası, diğer mahkûmlarca tanınma korkusu yaşayarak topluma uyumda sıkıntı yaşamaları, tahliye sonrası suç ortaklıklarına imkân vermesi ve hapisanede toplu davranışlar yolu ile düzeni bozucu eylemlere yol açması sayılabilir.⁸²²

Sistemin en büyük avantajı az masraflı olmasıdır. Bunun yanında bir arada yaşamın sağladığı faydaların, cezaevi içerisinde de bu sistem sayesinde gerçekleştiği ileri sürülmüştür.⁸²³

2-Pensilvanya Sistemi

Pensilvanya eyaletinin kurucusu olan Quakerlar tarafından temeli oluşturulan bu sistem, 1790 yılında inşa edilen Walnut Street Hapishanesi olarak adlandırılan⁸²⁴ hücre tipi cezaevinde uygulanmıştır.⁸²⁵ Mahkûmun tecridi esasına dayanan bu sistemin önceden kilise hapishanelerinde ve laik hapishanelerden de Hollanda ve İtalyan hapishanelerinde uygulandığını belirtmek gerekir.⁸²⁶ Her katta 8 adet kapalı hücrenin bulunduğu bu cezaevinde hükümlü gece ve gündüz, tek başına bir hücrede tutulmakta ve diğer mahkûmlarla temasına izin verilmemektedir.⁸²⁷ Pensilvanya sisteminin uygulandığı bu ilk cezaevinde, gardiyan dışında hükümlüleri kimse görememektedir ve hücrede yapılabilen tek iş İncil okumaktır. Katı nitelikteki bu tecrit

---

⁸¹⁹ GÖKÇEN,s.56

⁸²⁰ ÖZBEK, (İnfaz) s.76

⁸²¹ ARTUK/GÖKÇEN/YENİDÜNYA,s.74

⁸²² GÖKÇEN,s.58-59

⁸²³ ARTUK/GÖKÇEN/YENİDÜNYA,s.75

⁸²⁴ İÇEL/AKINCI/ÖZGENÇ/SÖZÜER/MAHMUTOĞLU/ÜNVER,s.71

⁸²⁵ DEMİRBAŞ (İnfaz) s.118; ARTUK/GÖKÇEN/YENİDÜNYA,s.76

⁸²⁶ DÖNMEZER/ERMAN,s.624;ARTUK/GÖKÇEN/YENİDÜNYA,s.76

⁸²⁷ ARTUK/GÖKÇEN/YENİDÜNYA,s.77

uygulaması, infaz tamamlanana ya da hükümlü ölene ya da akıl hastası olana kadar devam etmekte idi.

1818 yılında Pittsburg'da açılan Batı Cezaevi, Pensilvanya sisteminin uygulandığı ve o döneme kadar yapılmış en büyük hücre cezaevi olmuştur ancak donanımına yapılan itirazlar nedeniyle, 1833 yılında yıkılmıştır. Ardından Philadelphia Cezaevi Vakfının girişimleri ile 1829 yılında Philadelphia yakınlarında açılan The Eastern (Doğu) Cezaevinde, yıldız şeklinde kanat binalar ile iyileştirilmiş bir mimari denenmiştir. Tecrit karakteri daha yükseltile bu yapıda suçlunun, mutlak yalnızlık halinde kendi suçundan nefret edeceği ve vicdan azabının da onu rahatsız edeceği düşünülmüştür.⁸²⁸ Bu cezaevinde sistem 25 Ekim 1829 tarihinde hırsızlık suçundan 2 yıl hapse mahkûm olan Charles Williams'ın bu cezaevine gönderilmesi ile ilk kez uygulanmış olup, her mahkûma tahsis edilen bir hücre ve avlu bulunmakta ve hücrede tek başlarına çalışma imkânları bulunmaktadır.⁸²⁹ Hücrede ayakkabıcılık ve terzilik gibi işlerle uğraşmak mümkündür⁸³⁰ ve her mahkûm sadece Pazar günleri gelen rahibin sesini duyabilmektedir.⁸³¹

Pensilvanya sistemi lehine, katı tecrit uygulamasının sağladığı korkutucu özellik sebebi ile caydırıcılığı sağladığı, ilk kez suç işleyenlerin diğer mahkûmlarla görüşmesinin engellenmesi yolu ile cezaevini bir suç okulu olmaktan çıkardığı, pişmanlığa yol açarak uslanmayı kolaylaştırdığı ve cezaevinin yönetimini ve bireyselleştirmeyi kolaylaştırdığı gibi fikirler ileri sürülmüşken⁸³² sistemin aleyhine ise, sosyal hayat alışkanlıklarının kaybı ile kişinin sosyal hayata uyumunu güçleştirdiği, suçlunun çalışma imkânını aşırı zorlaştırdığı, suçluların tam anlamıyla tecridinin mümkün olmadığı anlaşıldığı, suçluların çeşitli yöntemlerle diğer suçlularla iletişime geçebildiği, bu sistemin uygulanacağı cezaevlerinin inşasının çok pahalı olduğu ve son olarak suçluları umutsuzluğa sevk ederek akıl hastalıklarına yol açtığı gibi fikirler vurgulanmıştır.⁸³³ Nitekim dönemin en pahalı binası olarak kabul edilen bu beton ve demir yığını cezaevi, fiziksel ve ruhsal bir işkence evi haline

⁸²⁸ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.118-119

⁸²⁹ ARTUK/GÖKÇEN/YENİDÜNYA,s.78

⁸³⁰ DÖNMEZER/ERMAN,s.625

⁸³¹ ARTUK/GÖKÇEN/YENİDÜNYA,s.78

⁸³² ÖZBEK, (İnfaz) s.78;DÖNMEZER/ERMAN,s.624-625;ARTUK/GÖKÇEN/YENİDÜNYA,s.78

⁸³³ CENTEL,s.43; ARTUK/GÖKÇEN/YENİDÜNYA,s.78-79;DÖNMEZER/ERMAN,s.625

gelmiştir.⁸³⁴ Tüm bu sakıncalara rağmen sistem 1913 yılına kadar yürürlükte kalmıştır.⁸³⁵

3-Auburn Sistemi

Karma sistem olarak da adlandırılan Auburn sisteminin temel felsefesi, topluluk sistemi ve tecrit sisteminin sakıncalarını gidermek ve avantajlarını bir araya getirmektir.⁸³⁶ İlk kez New York yakınlarında bulunan ve sisteme adını vermiş olan şehirde inşa edilen cezaevinde gerçek anlamda 1823 yılında uygulanmaya başlanmıştır.⁸³⁷ Sistem, geceleri tek başına hücrede geçirilmesi ve gündüzleri çalışmanın bir arada yapılması esasına dayanmaktadır. Denilebilir ki Pensilvanya sisteminin tecrit uygulaması, Auburn sisteminde yerini sessizlik uygulamasına bırakmıştır.⁸³⁸ Gündüzleri mahkûmların birbirleri ile konuşmaları yasak olup, bu yasak, hükümlülerin önlerine bakmaları, sessizce yürümeleri, işyerinde karşılıklı oturmamaları yolları ile sağlanmakta ve yasaklara uymayanlar kırbaç cezası gibi şiddetli cezalarla cezalandırılmaktadır.⁸³⁹

Sistemin sağladığı avantajlar arasında, toplu çalışma sayesinde çalışma düzeninin daha kolay sağlanması ve böylece giderlerin azalması, konuşma yasağı sayesinde mahkûmların birbirlerini kötü yönde etkilemelerinin önüne geçilmesi, tecrit uygulamasının yarattığı kötü sonuçların önüne geçilmesi, mahkûmlar arası eşcinselliği önlemesi ve son olarak bu sisteme uygun cezaevi inşasının ekonomik olması sayılabilir.⁸⁴⁰

Sistemin dezavantajları olarak ise mahkûmların özellikle toplu çalışma esnasında birbirleriyle konuşmalarını engellemenin kolay olmaması⁸⁴¹ ve gerçekleştirilmesi çok zor olan böyle bir hususun temini için geniş bir personel kadrosu ve masraf gerektirmesi, suçlunun iyileştirilmesi için aslolanın, onun gerçek hayata uyumunu sağlayacak şartlara tabi tutulması iken, gerçek hayatta görülmeyen bir uygulamanın, suçlunun sosyal hayata uyumunu imkânsız kılacağı vurgulanmıştır.

---

⁸³⁴ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.119-120

⁸³⁵ DÖNMEZER/ERMAN,s.625

⁸³⁶ ARTUK/GÖKÇEN/YENİDÜNYA,s.79

⁸³⁷ DÖNMEZER/ERMAN,s.626

⁸³⁸ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.120

⁸³⁹ ARTUK/GÖKÇEN/YENİDÜNYA,s.79

⁸⁴⁰ DÖNMEZER/ERMAN,s.625;ARTUK/GÖKÇEN/YENİDÜNYA,s.80

⁸⁴¹ CENTEL,s.43

Keza iddia edilenin aksine Auburn sisteminin uygulanacağı cezaevlerinin inşasının, adeta iki tür cezaevi inşasını gerektireceği için daha pahalı olacağı ifade edilmiştir.⁸⁴²

Belirtmek gerekir ki, Auburn sistemi yeni bir sistem olmayıp, 1703 yılında Papa XI. Clemens tarafından gençler için Roma yakınlarında açılan San Michele ve 1775 yılında açılan Gent cezaevlerinde de gündüzleri mutlak konuşma yasağı uygulanarak toplu çalışma ve geceleri tek kişilik hücrede kalma esası geçerli olmuştur.⁸⁴³

4-İrlanda Sistemi (Dereceli Sistem)

1840 yılında, bir İngiliz kolonisi olan Norfolk adasına atanan Maconochie tarafından cezaların infazında uygulanmak üzere benimsenen bu yeni sistem, 1854 yılından itibaren İrlanda'da benimsenmiş ve İrlanda Sistemi olarak anılmıştır.⁸⁴⁴

Sistemin özünde çalışma ve iyi hal kavramları yer almakta olup her suçluya cezaevinde işlediği suçun ağırlığına göre bir not verilmektedir ve suçlu çalışma ve iyi hal gösterme sureti ile bu notu doldurmak zorundadır.⁸⁴⁵

Sistemin Pensilvanya ve Auburn sistemlerinden temel farkı, hürriyetten mahrumiyeti temel hedef saymaması ve bir iyileştirme programı sunmasıdır.⁸⁴⁶ Gerçekten sistemin esaslarını belirleyen Maconochie'ye göre, suçlunun salıverilmesi, belli bir süreyi tamamlamasına değil, belli bir işi tamamlamasına dayanmalı ve zaman cezalarının yerini görev cezaları almalıdır.

Maconochie tarafından geliştirilen sistemde mahkûm, çalışma ve iyi hal gösterme ile hapisshanede kendisine verilen her şeyi kazanmalıdır. Verilen bütün yiyecekler ve müsamahalar mahkûmun notuna eklenmelidir.⁸⁴⁷ Sistemin ilk aşaması tek kişilik hücrede geceli gündüzlü sıkı bir hapis uygulaması ile başlamaktadır.⁸⁴⁸ Akabinde devlet görevlileri gözetiminde çalışma, sınırlı bir bölgede özgürlük, ayrılma bileti ya da şartlı salıverme ile sonuçlanan bir şartlı af ve en sonda da özgürlüğün tamamen kazanılması, sistemin diğer aşamalarıdır.⁸⁴⁹

---

⁸⁴² DÖNMEZER/ERMAN,s.626-627;ARTUK/GÖKÇEN/YENİDÜNYA,s.80-81

⁸⁴³ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.115

⁸⁴⁴ ARTUK/GÖKÇEN/YENİDÜNYA,s.83

⁸⁴⁵ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.122

⁸⁴⁶ DÖNMEZER/ERMAN,s.627

⁸⁴⁷ ARTUK/GÖKÇEN/YENİDÜNYA,s.82

⁸⁴⁸ DÖNMEZER/ERMAN,s.628

⁸⁴⁹ ARTUK/GÖKÇEN/YENİDÜNYA,s.82

Walter Crafton tarafından İrlanda'da uygulanan sistem ise suçlunun rehabilitasyonu esasına dayanmakta olup, birçok devreye ayrılmıştır. Birinci devre hücre hapsini içerir ve bu hücrenin, bütün sağlık şartlarını içeren bir hücre olması gerekmektedir.⁸⁵⁰ İkinci bölüm, bayındırlık işlerinde çalışma ve bir üst aşamaya geçmeyi içermektedir. Son aşamada mahkûm, daha gelişmiş bir hapishaneye gönderilmekte ve denetim olmadan çalışmakta ve toplum içine girebilmektedir. Şayet davranışlarında iyiye doğru gidiş varsa suçlu bir şartla salıverme ya da özgürlük bileti ile topluma geri dönmekte ve belirli bir süre denetime tabi tutularak, zabıtaya durumu hakkında rapor vermesi gerekmektedir. Bu süreçte denetime aykırı bir durum olduğunda şartlı salıvermenin geri alınması mümkündür.⁸⁵¹

19. yüzyılın sonundan itibaren pek çok ülkede uygulanan dereceli sistemin bütün ülkeler için geçerli ortak esaslarını belirlemek mümkün değildir. Hücrede geçirilmesi öngörülen süreler her ülkede farklılık gösterebilmektedir.⁸⁵² Ayrıca hücre devresi temelinde sürenin kısaltılması ve hücre şartlarının yumuşatılması gibi eğilimler ileri sürülmüştür.⁸⁵³

Dereceli sistemin sakıncaları olarak, suçluları riyakârlığa sevk etmesi ve keyfiliğe yol açması ifade edilebilir. Özellikle cezaevi görevlileri tarafından yapılan değerlendirmeler mahkûmun notunu belirlediğinden, keyfi ve kişisel sebeplere dayalı değerlendirmeler ortaya çıkabilmektedir.⁸⁵⁴ Sırf çalışmanın mükâfatlandırılması, özgürlüğe kavuşma amacı ile çalışan bir mahkûm zihniyetinin ve deyim yerindeyse dişini sıkan bir anlayışın doğmasına yol açabilecektir.

5-Yeni Sistem

Dereceli sistem infazda en ileri seviyeyi ifade ediyor olsa da artık aşılmış bir sistem olup, infazda ortaya çıkan yeni sistem, uzmanlar tarafından yönetilen ve bilimsel esaslar uygulanan bir usul çerçevesinde suçlunun topluma uyumunun sağlanması ve suçluda kendi kendini kontrol duygusunun gelişmesi temeline dayanmaktadır. Suçluların yine tecrit edilerek geceleri tek başlarına hücrede kaldıkları bu sistem, gündüzleri suçlunun hayatı ve işinin mümkün olduğunca hür insanlarınkine benzer şekilde planlanmasına dayanmaktadır. Bu surette hürriyeti bağlayıcı cezanın infazında

---

⁸⁵⁰ GÖKÇEN,s.65

⁸⁵¹ ARTUK/GÖKÇEN/YENİDÜNYA,s.83-84

⁸⁵² DÖNMEZER/ERMAN,s.628; GÖKÇEN,s.65

⁸⁵³ GÖKÇEN,s.66

⁸⁵⁴ ARTUK/GÖKÇEN/YENİDÜNYA,s.84

suçlu en başından itibaren kişiliği ile temele oturtulmakta ve insan ilişkileri doğrultusunda uslanması için gerekenler yapılarak cezanın gerçek anlamda bireyselleşmesi sağlanmaktadır.

Sistem gereği suçlu, bir nevi karantina devresine sokularak kişilik özellikleri saptanmakta ve akabinde bu özelliklerine uygun bir müesseseye gönderilerek tamamen bireyselleştirme sağlanmaktadır.⁸⁵⁵

II-CEZA İNFAZ KURUMLARI

Hürriyeti bağlayıcı cezaların gelişimi, eski dönem şehir ve devletlerine kadar geriye götürülebilir. Nitekim Babil, Mısır, Yunan ve Roma'da hürriyeti bağlayıcı cezanın varlığı görülmektedir. Ancak anılan dönemlerdeki hapsedme, kurala bağlı bir şekilde, belirli bir süreli cezanın infazı amacını değil, failin yargılanması ve infaza kadar el altında tutulması amacını gütmüştür.⁸⁵⁶ Bu durum, eski toplumların az gelişmiş olmasından ve iktidarın mutlak olmasından kaynaklanan, cismani nitelikli ceza fikrinden ileri gelmekteydi.⁸⁵⁷ Dolayısıyla denilmelidir ki, hapisane kurumu modern devlet içinde ortaya çıkan ve gelişen bir kurumdur.⁸⁵⁸

Krallık dönemi Roma'da ortaya çıkan ilk hapisaneler olarak "Tullianum" denilen yapılar ifade edilebilir. Genel olarak Roma'da cezaevlerinin ve mahkumların sayısı, Hıristiyanlığın ortaya çıkışı ve binlerce kişinin bu dine yönelmesi sebebi ile Roma devlet düzeni tarafından zorlama amaçlı olarak hapse atılmaları ile artış göstermiştir. Korkunç bir hal alan cezaevlerindeki bu durumda iyileşme ise, Hıristiyanlık fikrinin hâkimiyet sağlaması ile mümkün olabilmektedir.⁸⁵⁹

Kilise hukukunda önceleri, din adamlarına yönelik olarak hapis cezası uygulamak üzere manastır zindanları görülmekte iken; 9 ve 10. Yüzyıldan itibaren, ruhban sınıftan olmayanlara da hapis cezasının tatbiki amacıyla manastır tarafından ayrılmış özel hapisaneler karşımıza çıkmaktadır.⁸⁶⁰

A-Modern Anlamda Cezaevlerinin Ortaya Çıkışı

---

⁸⁵⁵ DÖNMEZER/ERMAN,s.629-630

⁸⁵⁶ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.99

⁸⁵⁷ GÖKÇEN,s.53

⁸⁵⁸ ERGÜDEN Işık, Örnek Bir Şiddet Mekânı: Hapisaneler, Cogito Düşünce Dergisi: Şiddet,2001,S. 6-7, İstanbul,s. 110

⁸⁵⁹ DEMİRBAŞ, (İnfaz)s.100-101

⁸⁶⁰ ÖZBEK,(İnfaz)s.31

Modern devlete ait bir kurumu olan hapisanelerin ortaya çıkışından evvel cezalandırma, suçlu kişinin çeşitli işkencelerle halka açık alanlarda ve bir şenlik havasında idam edilerek infaz edilmesi şeklinde görülmektedir. Nitekim hapisanelerin doğuşu, bu tür azap çekmenin ortadan kalkması ve seyirlik unsurun silinerek, beden tutuklanması ile açıklanmıştır.⁸⁶¹ O halde cezaevlerinin ortaya çıkışı, cezaların nitelik değiştirerek, kişi özgürlüğünü kısıtlayan cezalar olarak ortaya çıkışı ile gerçekleşmiştir.⁸⁶²

Modern anlamda suçluyu alıkoymak amacı taşıyan ilk cezaevinin nerede açıldığı hususu tartışmalı bir konudur. İlk hapisanenin, 1552 yılında Bridewel’de açıldığı iddia edilmesinin yanı sıra⁸⁶³ bugünkü anlamda ilk cezaevinin Amsterdam’da 1595 yılında açıldığı belirtilmektedir.⁸⁶⁴ Amsterdam’da açılan bu cezaevi, Klarissen Manastırının bir bölümünün çalışma ve iyileştirme kurumu olarak düzenlenmesi ile ortaya çıkmış⁸⁶⁵ ve sadece erkek hükümlülere yönelik olmakla birlikte 1597 yılında, bu sefer kadınlar için bir cezaevi inşa edilmiştir.⁸⁶⁶ Amsterdam cezaevi, zorunlu ve ortaklaşa çalışma esasına dayanmakta ve mahkûmlar çalışmaları karşılığı ücret almaktadır.⁸⁶⁷

Amsterdam cezaevleri, diğer Avrupa ülkelerine örnek olmuş ve Almanya’nın pek çok şehrinde ilk kez cezaevleri açılmaya başlanmıştır. Nitekim 1786 tarihinde Almanya’da en az 60 cezaevinin bulunduğu ifade edilmektedir.⁸⁶⁸ Keza 1667 yılında Floransa şehrinde Filippo Franci adlı bir rahip tarafından küçükler için bir kurum açılmıştır.⁸⁶⁹ Peşi sıra Papa XI. Clemens tarafından 1703 yılında açılan San Michele cezaevi, genç hükümlülerin gün boyu çalışması esasını ile iyileştirilmelerini hedeflemektedir.⁸⁷⁰ 1775 yılında Gent şehrinin valisi Jean Vilian tarafından inşa ettirilen Gent (Gand) cezaevi, gece tam ayrılma ve gündüz birlikte çalışma yönteminin

---

⁸⁶¹ FOUCAULT,s.12

⁸⁶² İÇEL/AKINCI/ÖZGENÇ/SÖZÜER/MAHMUTOĞLU/ÜNVER,s.71

⁸⁶³ DÖNMEZER/ERMAN,s.622;DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.110; İÇEL/AKINCI/ÖZGENÇ/SÖZÜER/MAHMUTOĞLU/ÜNVER,s.71,Eserde bu cezaevinin açılışı 1557 olarak ifade edilmektedir.

⁸⁶⁴ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.110; İÇEL/AKINCI/ÖZGENÇ/SÖZÜER/ MAHMUTOĞLU/ÜNVER,s.71; DÖNMEZER,eserinde bu cezaevinin açılışını 1556 olarak vermektedir.s.622; Foucault ise, 1596 yılını zikretmektedir.s.150

⁸⁶⁵ ÖZBEK, (İnfaz)s.34

⁸⁶⁶ İÇEL/AKINCI/ÖZGENÇ/SÖZÜER/MAHMUTOĞLU/ÜNVER,s.71;DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.110; ÖZBEK,s.34

⁸⁶⁷ FOUCAULT,s.151

⁸⁶⁸ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.111

⁸⁶⁹ DÖNMEZER/ERMAN,s.622

⁸⁷⁰ İÇEL/AKINCI/ÖZGENÇ/SÖZÜER/MAHMUTOĞLU/ÜNVER,s.71;DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.115

geçerli olduğu, ayrıca mahkûmların konuşma yasağına tabi tutuldukları ve çalışmayana yiyecek verilememesi esasının uygulandığı bir cezaevi özelliği taşımaktadır.⁸⁷¹ Bu cezaevinde çalışma, ekonomik temeller üzerine oturtulmuş olup, çalışmaya önem verilmesinin nedeni ise, suçluluğun temelini aylaklık olarak görülmesidir. Böylece çalışmaktan hazzetmeyen aylak ve dilenciler için bir tür evrensel çalışma pedagojisi sağlayacak kurum fikri doğmuş ve tembel kişide çalışma zevki doğurarak, çalışması karşılığı alacağı ücret ve cezaevinde çalışarak edineceği meslek sayesinde, cezaevi sonrasında da geçimini tehlikesiz bir şekilde sağlaması hedeflenmiştir.⁸⁷²

B-Aydınlanma Dönemine Kadar Cezaevlerinin Durumu

17. yüzyıldan başlayarak, özellikle yoğun olarak görülen savaşların, devletleri ekonomik açıdan zayıflatması sonucu, cezaevlerinin asıl amaç olan çalışma yolu ile iyileştirme düşüncesini bıraktıkları ve cezaevlerinin, pislilik ve yoksulluk yuvası haline geldiği görülmektedir. Cezaevinin kiralanmak suretiyle kazanç kapısı olarak görülmeye başlanması, hükümlülerin yanı sıra evsizlerin, fakirlerin ve akıl hastalarının da kapatılması için kullanılmaları cezaevlerinin durumunun giderek kötüleşmesine yol açmıştır. Cezaevi içerisinde alkol kullanımına izin veriliyor olması ve pek çok mahkûmun, dışarıda kalan yakınlarının da cezaevine kabul ediliyor olması, var olan kötüleşmenin daha da artmasına sebep olmuştur.⁸⁷³

Cezaevlerinde görülen bu gerilemede, Merkantilizmin de büyük etkisi olduğu ifade edilmelidir. Cezaevinde bulunanlar, meydana gelen savaşlar sebebi ile yeterince artış göstermeyen işgücüne olan talebi karşılayacak potansiyel ucuz işgücü olarak görülmüşlerdir. Neticede, 18. yüzyılın sonuna kadar cezaevlerinde tam anlamı ile bir keyfiliğin egemen olduğu söylenmelidir.⁸⁷⁴

Bu dönemde hürriyeti bağlayıcı cezanın, 18. yüzyıl sonuna kadar bedene yönelik cezalar ile birlikte uygulandığı ve özellikle kaleye kapatma, zincirleme ve kürek cezasının görüldüğü ifade edilmelidir.⁸⁷⁵

C-Cezaevlerinde Reform Çalışmaları

---

⁸⁷¹ DÖNMEZER/ERMAN,s.622

⁸⁷² FOUCAULT,s.151-152

⁸⁷³ ÖZBEK, (İnfaz)s.34-35;DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.112-114

⁸⁷⁴ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.110-113

⁸⁷⁵ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.111

1-John Howard'ın Çabaları

Yukarıda ifade edilen cezaevlerindeki kötü durum, XVIII. yüzyıl filozofları tarafından eleştirilmiş olsa da John Howard'ın reform çalışmaları, modern cezaevinin doğuşunda bir temel taşı niteliğindedir.

1773 yılında Bedford şerifi olarak seçilen John Howard, cezaevlerinin o zamanki hâlini anlatarak bunları şiddetle eleştirmiş ve eleştirilerini “İngiltere’de ve Galler’deki Cezaevlerine İlişkin İlk Değerlendirmeler ve Bazı Yabancı Cezaevleri Hastanelerinin Dökümü” isimli eseri ile yayınlamıştır.⁸⁷⁶ 12 yıllık seyahatinde Avrupa ve Rusya’daki cezaevlerini dolaşan Howard, sadece iki cezaevini beğenmiştir: 1703 yılında Papa XI. Clemens tarafından açılan cezaevi ile Gent cezaevi.⁸⁷⁷

John Howard'ın, Blackstone ile birlikte hazırladığı ve İngiliz Parlamentosu’nda kabul edilen 1779 tarihli “Penitentiary Act”⁸⁷⁸ hapsedilmeye ilişkin üç temel işlevi barındırmaktadır ki bunlar; soyutlanmış bir tutukluluk hali, düzenli çalışma ve dinsel eğitimidir.⁸⁷⁹ Aynı yasa, bir cezaevinin dört temel özellik taşıması gerektiğini ifade ederek bu nitelikleri;

* Güvenilir ve sağlıklı bir bina.

* Kurallara uyulmasının temini için düzenli teftiş usulü.

* Mahkûmdan ücret alma usulünün kaldırılması.

* Uslandırıcı bir rejim olarak sıralanmıştır.⁸⁸⁰ Sisteme uygun olarak inşa edilen Gloucester Cezaevinde, tam tecrit yalnız tehlikeli suçlulara uygulanmış, diğer hükümlüler gece ayrı tutulmuş, gündüz birlikte çalıştırılmıştır.⁸⁸¹

2-Bentham'ın Panoptikon Modeli

Jeremy Bentham tarafından ortaya konulan bu cezaevi modeli, dairesel bir cezaevi esasına dayanmaktadır. Dairenin merkezinde bir gözetleme kulesi bulunacak ve kulede bulunan gardiyan, istediği mahkûmu gözetleme imkânına sahip olacaktır.⁸⁸² Mahkûm gardiyan tarafından görülebilmekte ancak asla görememekte, bir

⁸⁷⁶ DÖNMEZER/ERMAN,s.623

⁸⁷⁷ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.117

⁸⁷⁸ ARTUK/GÖKÇEN/YENİDÜNYA,s.73

⁸⁷⁹ FOUCAULT,s.154

⁸⁸⁰ DÖNMEZER/ERMAN,s.623;ARTUK/GÖKÇEN/YENİDÜNYA,s.73

⁸⁸¹ FOUCAULT,s.154

⁸⁸² DÖNMEZER/ERMAN,s.634

anlamda bilginin nesnesi olurken iletişimin öznesi olamamaktadır. Daire şeklindeki cezaevi hücrelere bölünmüş ve yan taraftaki duvarlar, mahkûmların birbirlerini görmelerini ve iletişim kurmalarını engellemiştir.⁸⁸³

Panoptikon sistemine uygun bir cezaevinin inşasına İngiliz Parlamentosu tarafından izin verilmiş ise de inşaat 1811 yılında durdurulmuştur. Amerika Birleşik Devletlerinde 1916-1925 yılları arasında yapılan Stateville Cezaevi ise bu modele göre inşa edilmiş bir cezaevi olma özelliği taşımaktadır.⁸⁸⁴

3-Amerikan Reform Çabaları

1776 yılında Pensilvanya eyaletinin kurucusu olan Quakerler tarafından oluşturulan Philadelphia Cezaevi Vakfının çabaları sonucu 1790 yılında Walnut Street hapishanesi açılmıştır. Mahkûmlar tek başına hapsedilmekte ve toplumdan tamamen tecrit edilerek yapacağı bütün işler kendi hücrelerinde gerçekleştirilmektedir.⁸⁸⁵

1818 yılında Pittsburg’da açılan “Batı Cezaevi-Kefaretevi” herkesin gözetlenebildiği tarzda yapılmış en büyük cezaevidir. Bu yapı itirazlar üzerine 1833’de yıkılmıştır. Akabinde, Philadelphia Cezaevi Vakfı, 1829’da Doğu Cezaevi-Kefaret evini kurmuştur. Bu kurumda, yıldız şeklinde kanat binaları olan iyileştirilmiş bir mimari denenmiş olup, idare, merkez nokta olarak, yedi kapalı kanattaki çok sayıda küçük tek kişilik hücreden hareketle tüm cezaevini görebilmektedir. Yüksek tecrit esasına dayanan bu cezaevinde hükümlünün mutlak yalnızlıkla kendi suçundan nefret etmeyi düşüneceği ve öğreneceği, vicdan azabının da, onu tek kişilik hücrede rahatsız edeceği kabul edilmiştir. Dünyanın ilk cezaevi iyileştirme vakfı olarak günümüzde de faaliyetlerini sürdüren bu vakıf eyalet meclisinden kanun çıkararak, dünyanın en modern ilk cezaevinin 1829’da açılmasını sağlamıştır.⁸⁸⁶

III-TÜRK CEZA İNFAZ KURUMLARI

A-Osmanlıda Hapishaneler

Osmanlı Devletinde hapishane olarak kullanılan kale burçlarına, karanlık, havasız ve nemli oldukları için Farsçada karanlık, sıkıntılı ve dehşete düşürücü

---

⁸⁸³ FOUCAULT, s.252

⁸⁸⁴ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.121

⁸⁸⁵ DURSUN Hasan, Cezaların İnfazının Kriminolojik Bir Çerçeve İncelemesi, Yargı Reformu Sempozyumu, İzmir 2000, s.725

⁸⁸⁶ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.118-119

hapishane anlamına gelen “zindan” adı verilmiştir.⁸⁸⁷ Bunların haricinde devlet dairelerinin bodrum katları, tersanelerin belli bölümleri, kadınlar için imamların, muhtarların ve hatta kadın gardiyanların evleri⁸⁸⁸ sarayların bazı bölümleri hapishane olarak kullanılmıştır.⁸⁸⁹ Anemas Zindanları, Bodrum Kalesi, Eminönü’ndeki Baba Cafer Zindanı, Kasımpaşa’daki Tersane Zindanı, Ağakapısı Zindanı, Yedikule Zindanı Osmanlı zindanlarının en bilinenleridir.⁸⁹⁰ Osmanlı’da, mimarı tarafından hapishane olarak tasarlanan ilk yapı 1832 yılında inşa edilmiş olan Sultanahmet Hapishanesi’dir.⁸⁹¹

Bu dönemde hapis cezalarının infazının ve hapishanelerin idaresinin henüz kanuni bir çerçevesinin oluşmadığı görülmektedir.

XIX. yüzyılda başlayan kanunlaştırma hareketleri cezaevi alanında da karşımıza çıkmakta olup, bu dönemde gerçekleştirilen resmi düzenlemeleri bir liste halinde şu şekilde sıralamak mümkündür:⁸⁹²

- 1838 Tarik-i İlmiyeye Dair Ceza Kanunname-i Hümayunu
- 1838 Memurine Mahsus Ceza Kanunu
- 1838 Askeri Ceza Kanunu
- 1839 Tanzimat Fermanı
- 1840 Kanun-ı Ceza
- 1851 Kanun-ı Cedit
- 1856 Islahat Fermanı
- 1858 Ceza Kanunname-i Hümayun
- 1859 Muhakemat Nizamnamesi

---

⁸⁸⁷ ŞEN Ömer, Osmanlı’da Hükümlü Olmak:Avrupalılaşıma Sürecinde Hapishaneler, 2007, İstanbul,s.6

⁸⁸⁸ KARACA Ali,XIX.Yüzyılda Osmanlı Devletinde Fahişe Hatunlara Uygulanan Cezalar:Hapis ve Sürgün,Hapishane Kitabı,Ed:Emine Gürsoy Naskali-Hilal Oytun Altun,2010,İstanbul,s.154;TEKİN Saadet/ÖZKES Sevilay,Cumhuriyet Öncesi Türkiye’de Hapishane Sorunu,Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Der.,2008,C.7,S.16-17,s.91;ADAK Ufuk, XIX. Yüzyılın Sonları ve XX. Yüzyılın Başlarında Aydın Vilayetindeki Hapishaneler (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi),2006 Ege Üniversitesi,s.61

⁸⁸⁹ BEKİROĞLU Nazan,Cümle Kapısı,2011,İstanbul,s.99-106

⁸⁹⁰ ÖZTOSUN Mehmet, İnfaz Kurumlarının İnşası ve Yenilenmesi,Galatasaray Semineri Notları,4-7 Eylül 2002, s.57-58;MENGÜÇ Ali Rıza,Ceza İnfaz Hukuku ve İnfaz Müesseseleri,1968,İstanbul, s.305; BEKİROĞLU,s.97-103

⁸⁹¹ BEKİROĞLU,s.97

⁸⁹² EREN Mustafa, Osmanlı’dan Günümüze Türkiye Hapishanelerinin Üç Dönemi, Toplum ve Kuram,2013 Bahar,S.8,s.97-98

- 6 Nisan 1876 Hapishane Gardiyanları İçin Talimat
- 21 Nisan 1880 Memalik-i Mahrusa-i Şahane'de Bulunan Tevkifhane ve Hapishanelerin İdare-i Dâhiliyelerine Dair Nizamname
- 1880 Hapishane Gardiyanları İçin Talimatname
- 1880 Usulü Muhakemat-ı Cezaiye Kanunu
- 14 Temmuz 1893 Hapishanelere Dair Nizamname
- 1909 Mebani-i Emiriye ve Hapishaneler İdaresi'nin kurulması
- 16 Mart 1911 Hapishanelerin aynı tip yapılmasına dair belge
- 1911 Hapishanelerde yoklama defterlerinin düzenli tutulması ve Mebani-i Emiriye ve Hapishaneler İdaresi' ne iletilmesi kararı
- 4 Ocak 1912 inşa edilecek hapishanelere bahçe ve gezinme yerleri yapılacak arazilerin tedarik edilmesine dair genelge
- 11 Mart 1912 mahpusların sanayi ve sanatla uğraşmalarının özendirilmesine dair genelge
- 1911-1912 Dâhiliye Nezareti'ne bağlı olarak Hapishaneler İdare-i Umumiye Müdüriyeti'nin oluşturulması
- 1915 Meban-i Emiriye ve Hapishaneler İdaresi tarafından yayınlanan, inşa edilecek hapishaneler için muhtıra
- 1916 Hapishanelere Dair Nizamname
- 20 Mart 1918 Dâhiliye Nezareti'ne bağlı olarak gardiyan okulu kurulmasına dair tezkere
- 8 Aralık 1919 İşgal kuvvetleri tarafından Osmanlı hapishanelerini teftiş etmek üzere bir komisyon oluşturulması

Gerek ihtiyaçlar ve gerekse Avrupalı devletlerin beklentisi doğrultusunda 1858'den itibaren hapishanelerin şartlarının düzenlenmesi için de çalışmalara başlanmış ve bu görev için İngiltere'den getirilen ve cezaevi ıslahatı alanında uzman olan Binbaşı Gordon'un ⁸⁹³ çalışmaları sonucu hazırlanan nizamnamelerle

---

⁸⁹³ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.143

hapishanelerde kadınlara da bir bölüm ayrılmaya başlanmıştır.⁸⁹⁴ Hükümlülerin 1858 Ceza Kanunu'na uygun şekilde cinayet, cünha ve kabahat olmak üzere suç tiplerine göre sınıflara ayrılması ve ayrı yerlerde tutulmaları istenmektedir.⁸⁹⁵ Alınan kararlar doğrultusunda tasarlanan tipte ilk hapishane 1870 yılında yapımı tamamlanan Sultanahmet'teki hapishanedir.⁸⁹⁶

5 Haziran 1879 tarihli Mehakim-i Nizamiyenin Teşkilatı Kanun-u Muvakkat'ın 83. maddesine göre: “*Müfettişler müddet-i mahkumelerinden ziyade veyahut hilaf-ı kanun hapsedilmiş eşhas bulunup bulunmadığını ve hapishanelerin usul-i idare-i dâhiliyeleri ve mahpusun haklarında memurlarının muameleleri yolunda olup olmadığını ve hapishanelerin mevkileri hıfz-ı sıhhat kaide-i umumiyesine muvafık bulunup bulunmadığını tahkik için hapishaneleri yoklama edeceklerdir.*”⁸⁹⁷ 1879 yılında hapishanelerin ıslahı ile ilgili olarak hazırlanan mazbatada, hapishanelerin kötü durumları vurgulanarak, insaniyet adına hapishanelerin; tevkifhane; kabahat suçunu işleyenlere mahsus; cünha suçunu işleyenlere mahsus ve cinayet suçu işleyenlere mahsus olmak üzere dörde ayrılacağı ve ayrıca kadın ve erkeklere ait cezaevlerinin ayrı olacağı düzenleme altına alınmıştır.⁸⁹⁸

Hapishanelerle ilgili ilk ciddi çalışmalar ise II. Abdülhamit döneminde planlanmış olup⁸⁹⁹ 1880 tarihinden sonra Adliye Nezaretinden alınarak Dâhiliye Nezaretine bağlanan hapishaneler, bahsedilen 1880 tarihli “Memalik-i Mahrusa-i Şahane'de Bulunan Tevkifhane ve Hapishanelerin İdare-i Dâhiliyelerine Dair Nizamname” uyarınca tevkifhane, hapishane, hapishane-i umumi olarak üçe ayrılmış ve her kaza, liva ve vilayet merkezinde hapishane açılmasına karar verilmiştir.⁹⁰⁰ Yeni yapılacak hapishanelerin sağlık koşullarına uygun modern bir şekilde inşa edilmesi üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda yeni yapılacak hapishanelerde gündüz imalathanelerde çalışan mahkûmların, gece hücrelerinde yatmaları yerine maddi manevi yorgunlukların azaltılması için düzenlenmiş olan bahçe ve gezinti yerlerinde belli bir süre hava almalarına izin verilmesi gündeme getirilmiştir.⁹⁰¹ 1898'de II. Abdülhamit döneminde ilk defa hücre tipi kaloriferli ve tam donanımlı bir hapishane

---

⁸⁹⁴ KARACA, s.154-156

⁸⁹⁵ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.144

⁸⁹⁶ ŞEN, s.26

⁸⁹⁷ AVCI Mustafa, SÜHF. Der., 2004, C.12, S.3-4, s.154

⁸⁹⁸ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.145

⁸⁹⁹ TEKİN/ÖZKES, s.187-189

⁹⁰⁰ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.146

⁹⁰¹ TEKİN/ÖZKES, s.195

projesi hazırlanmış ve yer olarak da Yedikule belirlenmiştir. Ancak proje o dönemde lazım olan 2.556.000 kuruş temin edilemediğinden gerçekleşmemiş⁹⁰² hatta 1902’de yeniden gündeme getirilmiştir. Dört yüz hücreyi kapsayan bu pahalı proje devletin içinde bulunduğu ekonomik imkânsızlıklar nedeniyle hayata geçirilememiştir. Böylece bu adım 2000’li yılların başında F tipi cezaevlerinin belki de ilk örneği olarak Türk tarihi içindeki yerini almıştır.⁹⁰³ II. Abdülhamit döneminde planlanan reformların birçoğu ekonomik ve bürokratik sıkıntılardan dolayı gerçekleştirilememiştir.⁹⁰⁴

II. Meşrutiyet Dönemi’ne bakılacak olursa iktidarda bulunan İttihat ve Terakki hükümetleri döneminde hapishanelerle ilgili kalıcı çözüm bulmak amacı ile 1911 yılında tüm vilayetlerde yapılacak hapishanelerin aynı tarz ve şekilde yapılmasına dair bir karar alınmış olup,⁹⁰⁵ yine aynı yıl Dâhiliye Nezaretine bağlı Hapishaneler Müdüriyeti Umûmiyesi kurularak hapishanelerin ıslahı için 1912 yılında çalışmalar başlatılmıştır. Fakat o dönemde de görülen siyasi, sosyal ve ekonomik sorunlar ve savaş şartlarından ötürü hapishanelerin ıslahı için gerekli kaynak ve zaman ayırmaya imkân bulunamamıştır.⁹⁰⁶

1916 yılında Hapishaneler Müfettiş-i Umumisi sıfatı ile görevlendirilen Paul Pollitz Anadolu’daki hapishaneleri teftiş ederek hapishaneler konusunda yapılacak düzenlemeler için raporlar hazırlamıştır.⁹⁰⁷ Raporda, Osmanlı hapishanelerinde yaklaşık olarak 28.000 mahkûmun ve mevkufun bulunduğu, bunlardan birçoğunun cinayet mahkûmu ve 7700 küsurunun tutuklu, 6000 kadarının cünha ve kabahat erbabı olduğu belirtilmiştir.⁹⁰⁸

Mondros Mütarekesini takiben, işgalci durumundaki İtilaf Devletleri tarafından alınan 1919 tarihli bir kararla, kurulacak bir komisyon marifeti ile hapishanelerin teftiş edilmesi kabul edilmiş ve alınan karara binaen oluşturulan üç İtilaf subayı ve Bekir Bey’den oluşan heyet 13 hapishaneyi teftiş ederek bir rapor hazırlamışlardır.⁹⁰⁹ Yine

---

⁹⁰² DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.147

⁹⁰³ TEKİN/ÖZKES,s.189-190

⁹⁰⁴ ÖZÇELİK Mücahit, Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Der.,2011 Güz,S.14,s.19

⁹⁰⁵ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.148

⁹⁰⁶ ÖZÇELİK,s.20

⁹⁰⁷ GÖNEN Yasemin Saner, Osmanlı İmparatorluğunda Hapishaneleri İyileştirme Girişimi,Hapishane Kitabı,Ed: Emine Gürsoy Naskali, Hilal Oytun Altun,2010, İstanbul,s.174-177

⁹⁰⁸ TEKİN/ÖZKES,s.192

⁹⁰⁹ ÖZÇELİK,s.31

İngiliz doktor Miralay Johnson tarafından yapılan ve Türk doktor Zeki Bey'in de yer aldığı heyetle gerçekleştirilen teftişte ise sihi açıdan olumsuzluklar saptanmıştır.⁹¹⁰

Osmanlı dönemindeki ilk cezaevlerini sıralamak gerekirse, 1852 yılında Manavgat, 1886 yılında Şırnak, 1890 yılında Alaçam, 1907 yılında Kınık, 1910 yılında Manyas, hicri 1318 senesinde (miladi 1900) Cide, hicri 1324 yılında (miladi 1906) İpsala ve hicri 1340 yılında (miladi 1922) Çiçekdağ cezaevleri kiralanmış; hicri 1280 yılında (miladi 1864) Diyarbakır, hicri 1303 senesinde (miladi 1886) Sinop, hicri 1304 yılında (miladi 1887) Kırklareli, hicri 1306 yılında (miladi 1889) Kütahya, hicri 1311 yılında (miladi 1894) Bafra, hicri 1315 yılında (miladi 1898) Ordu, hicri 1317 yılında (miladi 1900) Uşak, hicri 1324 yılında (miladi 1906) Bilecik, 1849 yılında Nevşehir, 1852 yılında Suruç, 1870 yılında Vezirköprü, 1875 yılında Kozan, 1880 yılında Kars, 1889 yılında Kastamonu, 1900 yılında Erzurum, 1905 yılında Hınıs, 1916 yılında Üsküdar Paşakapısı ve 1919 yılında Zara cezaevleri inşa edilmiştir.⁹¹¹

Mütareke döneminde genel hapishane olarak Hapishane-i Umumi; tutukevi olarak ise Beyoğlu Tevkifhanesi kullanılmıştır.⁹¹² Hapishanede 250 ve 500 kişilik olmak üzere iki koğuş bulunurken, eski bir yapı olması ve hapishane olarak inşa edilmemesinden dolayı sürekli tamirattan geçirilmekte, tutuklu ve hükümlülerin birçoğu yataksız ve elbisesiz dolaşmaktadır.⁹¹³

B-Cumhuriyet Dönemi

1-Genel Olarak

Cumhuriyet döneminde infaz ve cezaevi konuları özellikle 765 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun yürürlüğe girdiği 1926 yılından itibaren yeniden ele alınmaya başlanmış ve öncelikli olarak ceza ve tutukevlerinin idaresi 1 Haziran 1929 tarihinde İçişleri Bakanlığından, Adalet Bakanlığına devredilmiştir.⁹¹⁴ Osmanlı döneminin yukarıda belirtilen hapishaneleri ise, mevcut durumları ile genç Cumhuriyet tarafından devralınarak kullanılmaya devam edilmiş ve Osmanlı döneminde var olan durum süreklilik göstermiştir. Nitekim 1968 yılına gelindiğinde dahi altı yüz otuz üç

---

⁹¹⁰ SOFUOĞLU Ebubekir, Osmanlı Hapishanesinde Islah ve Firar Teşebbüsleri, Hapishane Kitabı, Ed: Emine Gürsoy Naskali, Hilal Oytun Altun, 2010, İstanbul, s.160

⁹¹¹ MENGÜÇ, s.308

⁹¹² DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.150

⁹¹³ ÖZÇELİK, s.27

⁹¹⁴ ÇOLAK Haluk/ALTUN Uğurtan, Tarihi ve Kronolojik Perspektifte Ceza İnfaz Kurumları, Adalet Der., 2008, S.31, s.13

hapishanenin sadece iki yüz yirmi altısı Cumhuriyet döneminde inşa edilmiş hapishanelerdir. Cumhuriyet döneminde yeni tipte hapishaneler yapılmasına ise özellikle 1950'li yıllardan sonra başlanıldığı ifade edilmelidir.⁹¹⁵1950 yılından itibaren A, A1, A2, A3, B ve C tipi cezaevleri, 1970 yılından sonra E Tipi, 350 kişilik özel tip, K1, K2, 1980 yılından sonra, 500 kişilik özel tip, 2000 yılında ise F tipi olarak isimlendirilen cezaevleri yapılmaya başlanmıştır.⁹¹⁶

Cumhuriyet döneminde görülen infaz kurumlarının sınıflandırılmasına geçmeden önce, bir infaz kurumundan bahsedebilmek için varlığı gerekli unsurlara değinmek gerekir. Günümüzde bir kuruma ceza infaz kurumu diyebilmek için:

***Fiziki unsur**; yeterli iç ve dış güvenlik alanları üzerine inşa edilmiş, mekanik ya da elektronik güvenlik sistemleri bulunan, sürekli bir yaşam için temel insanî gereksinimleri karşılayabilen ve amaca uygun malzeme, yapım ve donanım standartlarına sahip, açık ve kapalı alanların,

***Personel unsuru**; yönetim ve hizmet servislerinde çalışmak üzere sürekli olarak görevlendirilen, yetki ve sorumlulukları kurullarla belirlenen personelin,

***Hükümlü ve tutuklu unsur**; hak ve sorumlulukları hukuk kurullarınca denetim ve koruma altına alınan ve bu kurullar çerçevesinde sevk ve idareleri infaz personeline bırakılan, hükümlü ve tutuklu statüsündeki bireylerin,

***İnfaz hizmetleri unsuru**; evrensel ve ulusal infaz mevzuatına uygun barınma, iâşe, sağlık, eğitim, rehabilitasyon, spor, sosyal ve kültürel faaliyetler ile çalışma ortamlarının sağlanmasına yönelik faaliyetlerin, birarada bulunması gereklidir.⁹¹⁷

2-İnfaz Kurumlarının Sınıflandırma Kriterleri

Ceza infaz kurumları, farklı kriterler çerçevesinde tasnif edilebilmektedir. Kullanılan kriterler çerçevesinde yapılan sınıflandırmalara bakacak olursak;

* Uygulanan infaz rejimine göre; kapalı ya da açık infaz kurumları,

* Barındırılan hükümlü ve tutukluların yaş ve cinsiyet durumlarına göre; erkek, kadın ya da çocuk ceza infaz kurumları,

---

⁹¹⁵ EREN,s.101

⁹¹⁶ ÖZTOSUN,s.59

⁹¹⁷ SAĞLAM Yılmaz,Türk İnfaz Sisteminde Ceza İnfaz Kurumları,2003,Ankara,s.49-50

* Hükümlülük ve tutukluluk durumlarına göre; hükümevi ya da tutukevi sınıflandırılmasına tabi ceza infaz kurumları,

* Görevli personel durumuna göre; teşkilâtı tam olan ya da teşkilâtı tam olmayan ceza infaz kurumları,

* Mimarî tiplerine göre; Tip proje üzerine inşa edilen ya da tip proje üzerine inşa edilmeyen ceza infaz kurumları,

* Güvenlik standartlarına göre; yüksek güvenli, normal güvenli ya da az güvenli ceza infaz kurumları, şeklinde, altı grupta sınıflandırıldığı ifade edilmektedir.

3-5275 Sayılı Yasa Uyarınca Yapılan Sınıflandırma

5275 Sayılı İnfaz Kanununun 8 ile 15. maddeleri arasında ceza infaz kurumları; kapalı ve açık ceza infaz kurumları ile çocuk eğitim evleri olarak öncelikle üçlü bir ayrıma tabi tutulmuş, akabinde kapalı ceza infaz kurumları da kendi içinde, yüksek güvenli kapalı ceza infaz kurumları, kadın kapalı ceza infaz kurumları, çocuk kapalı ceza infaz kurumları, gençlik kapalı ceza infaz kurumları, gözlem ve sınıflandırma merkezleri şeklinde tasnif edilmiştir.

a-Kapalı Ceza İnfaz Kurumları ve Türleri

5275 sayılı yasanın 8. maddesine göre kapalı ceza infaz kurumları, iç ve dış güvenli görevlileri bulunan, firara karşı teknik, mekanik, elektronik veya fiziki engellerle donatılmış, oda ve koridor kapıları kapalı tutulan ancak mevzuatın belirttiği hâllerde aynı oda dışındaki hükümlüler arasında ve dış çevre ile temasın olanaklı bulunduğu, yeterli düzeyde güvenli sağlanmış ve hükümlünün gereksinimine göre bireysel, grup hâlinde veya toplu olarak iyileştirme yöntemlerinin uygulanabileceği tesislerdir. İl ve ilçelerde bulunan bu cezaevlerinden, ağır ceza teşkilatı bulunan yerlerde kurulu olanlara merkez; diğerlerine ise ilçe kapalı cezaevi denilmekte, bu cezaevleri, ayrı ve bağımsız tutukevi bulunmadığından tutukevi görevini de yerine getirmektedir.

Kapalı cezaevleri, mimari yapı ve kapasitelerine göre “tip” olarak sınıflandırılmakta olup, mimari bir projeye uygun olarak yapılan bu tür cezaevlerine “Tip Ceza İnfaz Kurumları” denilmektedir. Öte yandan başka amaçlı inşa edilen okul,

hastane, kışla gibi yapıların dönüştürülmesi sonucu oluşan infaz kurumları ise, “Tipi Olmayan Ceza İnfaz Kurumları” olarak adlandırılmaktadır.⁹¹⁸

aa-Tip Ceza İnfaz Kurumları

A tipi kapalı ceza infaz kurumları; ilçe merkezlerine 1950 ile 1953 yılları arasında taş malzemeden inşa edilen, tek katlı ve 24 tutuklu ve hükümlü kapasiteli, dört adet koğuşu bulunan⁹¹⁹ az güvenli, tutuklu ve kısa süreli hükümlülere yönelik olan küçük infaz kurumlarıdır.⁹²⁰

1955 ile 1974 yılları arasında taş malzemeden inşa edilen, tek katlı ve 24 tutuklu ve hükümlü kapasiteli, dört adet koğuşu bulunan A1 tipi ceza infaz kurumlarının, A tipinden temel farkı, 297 m²lik A tipine nazaran, 458 m²alana sahip olmasıdır.⁹²¹

A2 tipi ceza infaz kurumları 1955 ile 1973 yılları arasında taş malzemeden inşa edilen, tek katlı ve 40 tutuklu ve hükümlü kapasiteli, 574 m² alan üzerine oturan ilçe tipi cezaevleridir.⁹²² Beş adet koğuş bulunmaktadır.⁹²³ Hali hazırda 9 adet A2 Tipi ceza infaz kurumu faal durumda bulunmakla beraber, günümüz infaz koşullarını karşılamaktan uzak olan bu tip kurumların kapatılması aşama aşama devam etmektedir.⁹²⁴

A3 tipi ceza infaz kurumları 1955 ile 1972 yılları arasında inşa edilen, 60 tutuklu ve hükümlü kapasiteli, 831 m² alan üzerine oturan ilçe tipi cezaevleridir.⁹²⁵ A3 tipi cezaevleri 6 adet koğuş içermektedir.⁹²⁶ Kadın ve çocuklar için özel bölüm, konferans salonu ve kütüphane bulunan A3 Tipi ceza infaz kurumlarında şu an ülkemizde 26 adet bulunmaktadır.⁹²⁷

B tipi kapalı ceza infaz kurumları, ağır ceza merkezi bulunan ilçe merkezlerine inşa edilen, 64 ile 130 tutuklu ve hükümlü kapasiteli, normal güvenli, taş binalar

⁹¹⁸ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.373-374

⁹¹⁹ ATA AYÇA, Ceza İnfaz Kurumları Mimarisi Konferansı, 3-4 Nisan 2006, Ankara, s.11

⁹²⁰ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.374

⁹²¹ ATA, s.12

⁹²² ATA, s.12

⁹²³ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.374

⁹²⁴ <http://www.cte.adalet.gov.tr/>; E.T.18.02.2015

⁹²⁵ ATA, s.12

⁹²⁶ KURT Mehmet, Cezaların İnfazı ve Ceza İnfaz Kurumlarının Sorunları, 2007, Ankara, s.169

⁹²⁷ <http://www.cte.adalet.gov.tr/>; E.T.18.02.2015

olup⁹²⁸ 1951 ve 1953 yılları arasında inşa edilen 969 m²lik bu kurumların A tipinden temel farkı, sosyo-kültürel mekânlara yer verilmiş olmasıdır.⁹²⁹

Nüfusu fazla ve ağır ceza merkezi olan ilçeler ile il merkezlerine inşa edilen, 164–300 tutuklu ve hükümlü kapasiteli, normal güvenli, taş binalar olan C tipi ceza infaz kurumları ise,⁹³⁰ sekiz adet koğuş ve dört adet hücre içermektedir.⁹³¹ 1950 ile 1953 yılları arasında inşa edilmişlerdir.⁹³²

D tipi ceza infaz kurumları tek ve üç kişilik oda esasına göre inşa edilmiş olup toplam 11 blok ve 230 odadan oluşmaktadır. D tipi ceza infaz kurumları, yüksek güvenli kapalı infaz kurumu niteliğine sahiptir.⁹³³ Ülkemizde şu an sadece Diyarbakır ve Denizli illerinde inşa edilmiş iki adet D tipi ceza infaz kurumu bulunmaktadır.⁹³⁴

E tipi kapalı ceza infaz kurumları; 350 tutuklu ve hükümlü kapasiteli iken, yatak sayısının artırılması ile kapasitesi 600'e çıkarılan normal güvenli, betonarme binalardır. 1970 ile 1990 yılları arasında inşa edilen bu kurumlar, 5 bloktan oluşmakta olup, koğuş sistemine göre iki katlı olarak inşa edilmiştir. Her koğuşun kendisine ait havalandırma avlusu bulunmaktadır.⁹³⁵

Ülkemizde, yüksek güvenli kapalı cezaevleri olarak karşımıza çıkan F tipi kapalı cezaevlerinin yapım süreci, 1998 tarihinde projelerinin tamamlanması ile başlamış, 1999 yılında ihaleleri yapılarak 6 adet cezaevi, 19 Aralık 2000 yılında hizmete alınmıştır.⁹³⁶ Bu cezaevleri, 59 adet tek kişilik ve 103 adet de 3 kişilik odadan oluşmakta olup, kapasitesi, 368 kişidir. Tek kişilik odalar 10, üç kişilik odalar ise, toplam 50 m² alana sahiptir. F tipi kapalı cezaevlerinde iş yurdu, kütüphane ve atölye gibi tesisler de bulunmaktadır.⁹³⁷ Belirtmek gerekir ki, F tipi cezaevleri kamuoyunda özellikle 1 ve 3 kişilik odalarda kalmanın, mahkûmları yalnızlığa iteceği ve bu durumun da ruh ve beden sağlığı üzerinde olumsuz etki yapacağı yönünde

---

⁹²⁸ SAĞLAM M. Yılmaz, Ceza İnfaz Kurumları Mimarisi ve Türk İnfaz Sisteminde Mimari Özellikler, 2003, Ankara, s.20

⁹²⁹ ATA, s.13

⁹³⁰ SAĞLAM (Mimari), s.20

⁹³¹ KURT, s.169

⁹³² ATA, s.13

⁹³³ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.375

⁹³⁴ ATA, s.18; SAĞLAM (Mimari) s.21

⁹³⁵ ATA, s.14

⁹³⁶ ÖZTOSUN, s.66

⁹³⁷ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.376

eleştirilmiştir.⁹³⁸ Gerçekten de Avrupa Konseyi İşkenceyi Önleme Komitesi, aşırı tecrit uygulamasını, kişiyi uzun süreli psikolojik rahatsızlığa götüren insanlık dışı ve aşağılayıcı davranış olarak görerek eleştiri konusu yapmıştır.⁹³⁹ Yine Komite, havalandırma alanlarının görüş mesafesinin, yüksek duvarlarla çevrili olması sebebi ile 10 metreye kadar düşmesini eleştirmiş fakat bu eleştiriye Adalet Bakanlığı tarafından verilen cevapta ise, duvar yüksekliğinin mimari yapı tarzından kaynaklandığı ve bu yüksekliği azaltmak için mimari tasarımın tamamen değiştirilmesi gerekeceği ve bunun Bakanlık bütçesi ile gerçekleştirilmesinin mümkün olmayacağı, ayrıca duvar yüksekliğinin düşürülmesinin de firarlara yol açacağı ifade edilmiştir.⁹⁴⁰

1980 ve 90'lı yıllarda oda sistemine göre inşa edilen 500 kişi kapasiteli H tipi kapalı ceza infaz kurumları, 200 adet tek ve 100 adet de 3 kişilik odadan oluşmaktadır.⁹⁴¹ Bu kurumlar 2 katlı 2 bloktan oluşmakta ve bünyesinde yemekhane, mutfak, mescit, konferans salonu, ziyaret yeri, çamaşırhane, berber, hamam ve jandarma için ayrı bölüm içermektedir.

K1 tipi ceza infaz kurumları ilçe tipi, 4 koğuşlu 42 mahkûm kapasiteli bu cezaevleri 1970 ile 1990'lı yıllar arasında inşa edilmiştir. Her koğuş ayrı havalandırma alanına sahip olup, kadın ve çocuklar için ayrı bölüm bulunmaktadır. K1 tipi ceza infaz kurumları, az güvenliikli ceza infaz kurumu niteliğindedir.⁹⁴²

60 kişi kapasiteli, toplam 6 koğuştan oluşan K2 tipi ceza infaz kurumları ise, kadın ve çocuklar için ayrı koğuşlar içermektedir. 1970 ile 1990'lı yıllar arasında inşa edilen bu kurumlarda, 6 adet koğuşun 2 adedi kadın ve çocuklar için ayrılmış olup, her koğuşun kendine ait havalandırma alanı bulunmaktadır.⁹⁴³

L ve L1 tipi ceza infaz kurumları F tipi cezaevlerinden edinilen bilgi ve deneyimden hareketle projelendirilmiş olup, orta güvenliikli cezaevleri olarak nitelendirilmektedir. Tasarım özellikleri aynı olan bu iki tip ceza infaz kurumundan L tipi, 479 kişi, L1 tipi ise 230 kişi kapasitelidir. Büyük şehirlerdeki eski kapalı ceza infaz kurumlarının yerlerine ya da kapasite yetersizliğine çözüm getirmek amacı ile uluslar arası standartlara uygun olarak inşa edilen bu cezaevleri toplam 7 bloktan

---

⁹³⁸ ÖZBEK, (İnfaz) s.233

⁹³⁹ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.380

⁹⁴⁰ TAŞKIN Ahmet, Türkiye'nin Cezaevi Gerçeği, 2004, Ankara, s.44

⁹⁴¹ ATA, s.15; KURT, s.174

⁹⁴² SAĞLAM (Mimari) s.21; KURT, s.174; ATA, s.13

⁹⁴³ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.376; ATA, s.14

oluşmaktadır. Tasarımları 2001-2002 yıllarında yapılan bu kurumlarda, 6 adet koğuşta toplam 67 adet ünite bulunmaktadır ve bu ünitelerin 61 adedi 7 kişilik, 4 adedi 3 kişilik ve 8 adedi de 5 kişiliktir. Hükümlüler, 2 katlı ünitelerde yatakhane olarak adlandırılan tek kişilik odalarda kalmakta olup, bu odaların kapıları gece belli bir saatte kapatılmaktadır. Hükümlüler gündüzleri 7 kişilik ortak yaşam alanında bir araya gelebilmektedir. Tek kişilik odalar 12 m² olup, her ünitenin 83 m² lik bir ortak yaşam alanı ve 65 m² lik havalandırma bahçesi bulunmaktadır.⁹⁴⁴

1980 ve 1990'lı yıllarda iki katlı olarak, koğuş sistemine göre inşa edilen M Tipi Ceza İnfaz Kurumlarında 12 adet koğuş bulunmaktadır. Ayrı havalandırma bahçeleri bulunan koğuşların alt katı yemekhane, üst katı ise yatakhane olarak hizmet vermektedir.⁹⁴⁵

T Tipi Ceza İnfaz Kurumları, büyük kentlerdeki eski ceza infaz kurumlarının yerlerine ya da kapasite yetersizliğine çözüm amacıyla inşa edilen veya edilecek olan uluslar arası standartlara uygun, kapalı ceza infaz kurumlarıdır. 8 kişilik 72 oda, 3 kişilik 8 oda, 1 kişilik 16 odadan olmak üzere toplam 616 kişi kapasiteli olarak planlanmış olup, 3 ve 8 kişilik odalar iki katlı olarak yapılmıştır. Tek kişilik odalar 12 m² olarak projelendirilmiştir. 3 kişilik odaların alt ve üst kat ortak yaşam ve yatak bölümleri 27'şer m² dir. 8 kişilik odaların üst kat yatak bölümleri net 28 m², alt kat ortak yaşam bölümleri 32,5 m² dir. 8 kişilik ünitelerde 35 m², 3 kişilik ünitelerde 30 m² havalandırma bahçeleri yer almıştır.

Ceza infaz kurumunda eğitim ve iyileştirme faaliyetleri çerçevesinde iş atölyeleri, dersane ve kütüphaneler ile revir ve sağlık üniteleri de yer almaktadır. Sekiz, üç ve tek kişilik oda sistemine uygun olarak projelendirilen T tipi kapalı ceza infaz kurumları, koğuş sisteminden kaynaklanan güvenlik zafiyetlerini büyük ölçüde azaltmaktadır.

T tipi ceza infaz kurumunda hükümlü ve tutukluların sosyal ve kültürel alanları tanzim edilmiş, bu çerçevede net kullanım alanlarına sahip 494 m²'lik kapalı spor salonu, 251 m²'lik açık spor alanı, 226 m² lik çok amaçlı gösteri salonu, ayrıca, aynı anda 450 kişinin açık görüş, 36 kişinin kapalı görüş yapacağı alanlarla birlikte, 32 kişilik avukat görüş mahalli bulunmaktadır.⁹⁴⁶

⁹⁴⁴ ÖZTOSUN,s.67;DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.377;KURT,s.175;SAĞLAM (Mimari) s.25

⁹⁴⁵ ATA,s.14;DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.377

⁹⁴⁶ <http://www.cte.adalet.gov.tr/>; E.T.16.02.2015

Özel tip ceza infaz kurumlarına bakmak gerekirse, 1970’li yıllarda projelendirilen 350 kişilik özel tip ceza infaz kurumları, en fazla 10 ile 20 kişi arasında değişen küçük koğuş sistemine göre yapılan, 12 adet koğuşun bulunduğu, yaşam bölümü iki kattan oluşan ve alt katın yemekhane ve dinlenme alanı, üst katın ise, yatakhane olarak kullanıldığı kurumlardır. Bu cezaevlerinin kapasitesi, yatak sayısının artırılması ile 500 kişiye çıkarılmış olup, normal güvenli betonarme bina özelliği taşımaktadır.

150 kişilik özel tip ceza infaz kurumları ise, yine yatak sayısının artırılması ile 300 kişi kapasitesine çıkarılan, normal güvenli ve betonarme bina özelliği bulunan yapılardır.⁹⁴⁷

ab-Tip Olmayan Ceza İnfaz Kurumları

Belirli bir tipi olmayan bu ceza infaz kurumlarının yapılış tarihleri, planları ve kapasiteleri birbirinden farklıdır.⁹⁴⁸ İllerde bulunanlar kaloriferli olup kadın ve çocuk hükümlüler ile jandarmanın da kurumda ayrı bir bölümü mevcuttur. Hâli hazırda 22 adet belirli tipi olmayan ceza infaz kurumu bulunmaktadır.⁹⁴⁹

ac-Yüksek Güvenlikli Ceza İnfaz Kurumları

Haklarında yüksek güvenlik önlemleri alınması gereken tutuklu ve hükümlüler temel alınarak yapılan yüksek güvenlikli ceza infaz kurumları, nitelik olarak kapalı ceza infaz kurumlarının bir türünü oluşturmakla birlikte, güvenliğin esas olduğu ve hükümlülerin ihtiyaçlarının görmemezlikten gelindiği kurumlar olarak karşımıza çıkmaktadır.⁹⁵⁰

5275 sayılı kanunun 9. maddesi uyarınca yüksek güvenlikli kapalı ceza infaz kurumları, iç ve dış güvenlik görevlilerine sahip, firara karşı teknik, mekanik, elektronik ve fizikî engellerle donatılmış, oda ve koridor kapıları sürekli kapalı tutulan, ancak mevzuatın belirttiği hâllerde aynı oda dışındaki hükümlüler arasında ve dış çevre ile temasların geçerli olduğu sıkı güvenlik rejimine tâbi hükümlülerin bir veya üç kişilik odalarda barındırıldıkları tesisler olup, hükümlülere bireysel veya grup hâlinde iyileştirme yöntemleri uygulanır.

⁹⁴⁷ SAĞLAM,(Mimari),s.21

⁹⁴⁸ KURT,s.176

⁹⁴⁹ <http://www.cte.adalet.gov.tr/>; E.T.16.02.2015

⁹⁵⁰ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.380

Ülkemiz açısından bakacak olursak, F tipi kapalı ceza infaz kurumları, yüksek güvenli ve ceza infaz kurumu niteliği taşımaktadır.⁹⁵¹ Kurumun temel niteliğini oluşturan yüksek güvenliğin özelliklerine bakmak gerekirse; kuruma giren herkes, kimliğini ispat etmek zorunda olup ispat açısından nüfus cüzdanı göstermek, fotoğraf göstermek gibi klasik yöntemler yeterli olmamakta ve daha nitelikli kimlik tespit teknolojileri kullanılmaktadır. F tipi cezaevlerinde avukatların, ziyaretçilerin elektronik bir cihazla el ayası taranmakta ve ziyaretçi veya avukata el ayasının işlendiği elektronik bir kart verilmektedir. Cezaevlerindeki tüm işlemlerde kullanılan bu kartla tüm kapılar açılabilir.

F tipi cezaevleri yerleşim alanlarından uzakta, ulaşımı zor ve geniş araziler içerisinde kurulmuş olup, cezaevi çevresindeki 500 metrelik bir alan kamulaştırılarak herhangi bir yapıya izin verilmemektedir. Cezaevi dışındaki bu boş alan sürekli olarak video kameralar ile gözetlenerek cezaevi duvarlarına hiç kimse yaklaştırılmamaktadır. Bu cezaevlerinde, ziyaretçi salonunda, el ayası tarama cihazı ve elektronik el detektörleri ile iç nizamiyede x-ray cihazı, elektronik boydan dilimli kapı bulunmakta olup yine tüm cezaevine dağılmış güvenlik kameraları sistemi ve kesişen ana koridorların merkezinde iki katlı elektronik sistem-izleme merkezi yer almaktadır. F tipi kapalı ceza infaz kurumlarında, ziyaretçi cezaevinin içerisine girene kadar altı kapıdan; hükümlü ise ziyaretçisinin yanına ulaşana kadar dört kapıdan geçmek zorundadır.⁹⁵²

5275 sayılı yasanın 9/2. maddesi uyarınca, cezaları yüksek güvenli ve ceza infaz kurumunda yerine getirilecek hükümlüler şunlardır:

*Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûm olanlar

*Süresine bakılmaksızın, suç işlemek amacıyla örgüt kurmak, yönetmek veya örgütün faaliyeti çerçevesinde, Türk Ceza Kanununda yer alan insanlığa karşı suçlardan, kasten öldürme suçlarından, uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçundan, Devletin güvenliğine karşı suçlardan, Anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlardan mahkûm olanlardır.

ad-Kapalı Ceza İnfaz Kurumları

---

⁹⁵¹ ÖZBEK, (İnfaz) s.233

⁹⁵² CAN Barış, Türkiye’de Siyasi Mahkûmların Kapatılması ve F Tipi Cezaevleri (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) 2010, AÜSBE.Siyaset ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı,s.69-73

Yasal temelini 5275 sayılı yasanın 10. maddesinden alan kadın kapalı ceza infaz kurumları, kadın hükümlülerin hapis cezalarının infaz edildiği ve aynı yasanın 8. ve 9. maddelerine göre kurulmuş kurumlar olup bu kurumlarda iç güvenlik görevlileri kadınlardan oluşturulmaktadır. Bu kurumların yetersiz kalması halinde, erkek hükümlülere ayrılan cezaevlerinin bir bölümü de kullanılabilir.

Kadınların, erkeklerden ayrılarak farklı bir cezaevine konulmaları, 1800'de henüz olağan bir uygulama olarak görülmemektedir. İnfaz kurumlarının cinsiyet temelinde ayrılmasında Pensilvanya ve Auburn sistemlerinin önemli rollerinin olduğu söylenmelidir.⁹⁵³

Kadınlara uygun cezaevleri oluşturma çabalarının 1870 ile 1935 arası dönemde görüldüğü ifade edilmelidir. Keza Amerika Birleşik Devletlerinde kadın mahkûmların cezaevi koşullarına yönelik araştırmalar ancak 1980'li yıllarda başlayabilmiştir.⁹⁵⁴

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin 11 Ocak 2006 tarihinde kabul edilen Avrupa Cezaevi Kuralları hakkında 2 sayılı tavsiye kararında da, erkek mahpusların kadınlardan ayrı olmasına dikkat edilmesi gerektiği belirtilmektedir.⁹⁵⁵ Keza Birleşmiş Milletler tarafından 1955 yılında kabul edilen Mahpusların Islahı İçin Asgari Standart Kuralların 8 sayılı kuralında da, erkekler ve kadınların mümkün olduğu kadar ayrı kurumlarda tutulacakları; hem erkekleri hem de kadınları barındıran kurumlarda ise kadınlara tamamıyla ayrı yerler tahsis edileceği vurgulanmıştır.⁹⁵⁶

Mevcut durumda ülkemizde, Adana Karataş, Ankara, Bakırköy, Gebze ve İzmir olmak üzere toplam beş adet kadın kapalı ceza infaz kurumu bulunmakta olup, İstanbul Bakırköy'de ise 506 kişi kapasiteli ceza infaz kurumunun yapımına başlanılmıştır. Kurumda 12'şer kişilik 38 ünite; 3'er kişilik 2 ünite; 44 adet de tek kişilik odalar bulunacağı ifade edilmektedir.⁹⁵⁷

ae-Çocuk Kapalı Ceza İnfaz Kurumları

Öncelikle vurgulamak gerekir ki çocuk ceza infaz kurumları, halen tutuklu olup, yargılaması devam eden çocukların barındırıldıkları kurumlardır. Hüküm giymiş

⁹⁵³ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.387

⁹⁵⁴ İÇLİ/ÖĞÜN,s.47

⁹⁵⁵ NURSAL,s.13

⁹⁵⁶ ULUSLAR ARASI CEZA REFORMU,Standartları İşler Kılmak (çev.Orhan Kemal Cengiz) 2001,s.193

⁹⁵⁷ <http://www.cte.adalet.gov.tr/>; E.T.16.02.2015

çocuklar, çocuk eğitim evlerine gönderilmektedir.⁹⁵⁸ 5275 sayılı yasanın 11. maddesi de çocuk kapalı ceza infaz kurumlarını, “Çocuk tutukluların ya da çocuk eğitim evlerinden disiplin veya diğer nedenlerle kapalı ceza infaz kurumlarına nakillerine karar verilen çocukların barındırıldıkları ve firara karşı engelleri olan iç ve dış güvenlik görevlileri bulunan, eğitim ve öğretime dayalı kurumlardır.” şeklinde tanımlamaktadır. Aynı maddede, bunlar için kendilerine özgü kurumun bulunmadığı hâllerde kapalı ceza infaz kurumlarının çocuklara ayrılan bölümlerine yerleştirilecekleri, kurumlarda ayrı bölümlerin bulunmaması hâlinde ise, kız çocuklarının, kadın kapalı ceza infaz kurumlarının bir bölümünde veya diğer kapalı ceza infaz kurumlarının kendilerine ayrılan bölümlerinde barındırılacakları ifade edilmiştir.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 29 Kasım 1985 tarihinde kabul ettiği, Çocuk Adaletinin İcrasına Dair Birleşmiş Milletler Minimum Standart Kurallarının (Pekin Kuralları) 13/4. maddesi çerçevesinde tutuklu olarak yargılanmakta olan çocukların, yetişkinlerden ayrı tutulması ve ayrı bir kurumda ya da yetişkinlere mahsus bir kurumun kendilerine ayrılan bir bölümünde barındırılması gerektiği ifade edilmektedir.⁹⁵⁹ Yine yukarıda zikredilen Avrupa Cezaevi Kuralları 11,1 sayılı kural uyarınca 18 yaşın altındaki çocuklar yetişkinlere ait cezaevlerinde değil, özel olarak bu amaca tahsis edilmiş kurumlarda tutulmalıdırlar. Kuralın devam eden paragrafında ise, çocuklar istisnai olarak yetişkinlere ait cezaevlerinde tutuluyorsa, onların statü ve ihtiyaçlarını hesaba katan özel düzenlemelerin mevcut olması gerektiği vurgulanmıştır.⁹⁶⁰

Ülkemizde hâlihazırda Ankara, İstanbul Maltepe ve İzmir’de olmak üzere üç adet çocuk ve gençlik kapalı ceza infaz kurumu bulunmaktadır.⁹⁶¹

af-Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumları

5275 sayılı yasanın 11. maddesinde düzenlenen gençlik kapalı ceza infaz kurumları, cezanın infazına başlandığı tarihte 18 yaşını bitirmiş olup da 21 yaşını doldurmamış genç hükümlülerin cezalarını çektikleri, eğitim ve öğretim esasına dayalı, firara karşı engelleri olan, iç ve dış güvenlik görevlileri bulunan kurumlardır. Her ne kadar yasada ayrı bir madde içerisinde düzenlenmiş olsa da ülkemizde kanunda

⁹⁵⁸ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.385

⁹⁵⁹ http://www.cte.adalet.gov.tr/menudekiler/uluslararası/dsm_tavsiyekararlari/15;E.T.17.02.2015

⁹⁶⁰ NURSAL,s.10

⁹⁶¹ <http://www.cte.adalet.gov.tr/> E.T. 17.02.2015

yazılı tanım kapsamına giren ve gençlik olarak ifade edilen hükümlü grubuna yönelik bir ceza infaz kurumu bulunmamakta olup, çocuk ve gençlik ceza infaz kurumu olarak yapılandırılmış 3 adet infaz kurumu bulunmaktadır.

Bu hükümlüler için ayrı bir kurum kurulmadığı takdirde, diğer kapalı ceza infaz kurumlarının gençlere ayrılan bölümlerinde bu maddedeki esaslara göre barındırılırlar. Keza yüksek güvenliki ceza infaz kurumunda yerine getirilmesi gereken 5275 sayılı yasanın 9. madde kapsamındaki gençlerin cezaları, gençlik kapalı ceza infaz kurumlarının güvenliki bölümlerinde yerine getirilecektir.

Gençlik cezaevlerinde özel bir öneme sahip olan eğitim, yetişkin cezaevlerinden farklı olarak tamamlayıcı değil, ikame eğitim özelliğindedir. Ana ve babanın, okulun öğretilmediğini kurum görev alarak üstlenecek olup bu eğitim gencin yaşamını düzeltmeyi değil, genci yaşamaya hazırlamayı temel almalıdır.⁹⁶²

b-Açık Ceza İnfaz Kurumları

Kapalı yerde tutulmak suretiyle insanların serbest hayata hazırlanmasının mümkün olmadığı anlayışından hareketle ortaya çıkan açık ceza infaz kurumları, normal yaşama en uygun infaz kurumu karakterindedir.⁹⁶³

5275 sayılı yasanın 14. maddesine göre açık ceza infaz kurumları, hükümlülerin iyileştirilmelerinde, çalıştırılmaları ve meslek edindirilmelerine öncelik verilen, firara karşı engelleri ve dış güvenliki görevlisi bulunmayan, güvenliki bakımından kurum görevlilerinin gözetim ve denetimi ile yetinilen kurumlar olup, ihtiyaca göre kadın açık ceza infaz kurumları ve gençlik açık ceza infaz kurumları şeklinde kurulabilecekleri de ifade edilmiştir.

Tip proje üzerine inşa edilen açık ceza infaz kurumlarında çalışma zorunluluğu söz konusu olup, hükümlülerin çalışma ve meslek edinmelerine yönelik her tür zirai faaliyetler, hayvancılık, balıkçılık, tavukçuluk, yumurtacılık, marangozluk, halı ve kilim dokumacılığı, demircilik, tornacılık, mobilyacılık, mandıracılık gibi çeşitli iş kolları bulunmaktadır.⁹⁶⁴

Ülkemizde toplam 56 adet erkek hükümlülere yönelik açık ceza infaz kurumu bulunmakta olup, bu kurumlardaki iş kollarında yer alan atölyelerde hükümlülerin

⁹⁶² DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.384-385

⁹⁶³ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.367

⁹⁶⁴ KURT,s.178-179

çalıştırılması suretiyle, atıl durumdaki hükümlü iş gücü üretime kanalize edilmekte ve ayrıca tahliye sonrası bu hükümlülerin bir meslek ve sanat öğrenmeleri amaçlanmaktadır. Açık ceza infaz kurumlarındaki bu faaliyetler kurumda kadrolu olarak görev yapan atölye şefleri tarafından yönlendirilmekte, ayrıca bu kurumlarda gerek görüldüğü takdirde serbest işçi statüsünde de eleman istihdam edilmekte, bu personel aynı zamanda hükümlülerin bir meslek ve sanat öğrenmesini de sağlamaktadır. Revir, sinema ve konferans salonu, yatakhane ve yemekhanesi ile tam teşekküllü mutfak, bulaşıkhanesi, soğuk hava deposu, çamaşırhane, berber, özel ziyaretçi yeri, hamam ve mescidi de bulunan açık ceza infaz kurumları kaloriferli binalardır. Kadın hükümlülere yönelik ise 2 adet açık ceza infaz kurumu bulunmakta olup, bunlar Denizli Bozkurt ve Adana Yumurtalık kadın açık ceza infaz kurumlarıdır.⁹⁶⁵

Hükümlülerin açık ceza infaz kurumuna kabulüne ilişkin 5275 sayılı yasanın 14/2. maddesi uyarınca hükümlülerin açık cezaevlerine ayrılmalarına ilişkin esas ve usuller yönetmelikle düzenlenecek olup, yasanın 14/3. maddesi uyarınca ilk kez suç işleyen ve iki yıl veya daha az süreyle hapis cezasına hükümlü bulunanların cezaları doğrudan açık ceza infaz kurumlarında yerine getirilebilecektir.

5275 sayılı yasanın direktifi doğrultusunda çıkarılan ve 02.09 2012 tarih ve 28399 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan “Açık Ceza İnfaz Kurumlarına Ayrılma Yönetmeliği”, gerek doğrudan açık ceza infaz kurumuna alınma ve gerekse kapalı ceza infaz kurumundan açık ceza infaz kurumuna ayrılma usul ve esaslarını düzenleme altına almıştır. Anılan Yönetmelik’te, 22.08.2015 tarih ve 29453 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan “Açık Ceza İnfaz Kurumlarına Ayrılma Yönetmeliği’nde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik” ile önemli değişiklikler gerçekleştirilmiştir.

ba-Doğrudan Açık Ceza İnfaz Kurumuna Alınacak Hükümlüler

Açık Ceza İnfaz Kurumlarına Ayrılma Yönetmeliğinin 5. maddesine göre terör suçları, örgüt faaliyeti kapsamında işlenen suçlar ile cinsel dokunulmazlığa karşı işlenen suçlar hariç olmak üzere; kasıtlı suçlardan toplam üç yıl veya daha az süreyle hapis cezasına mahkûm olanların, taksirli suçlardan toplam beş yıl veya daha az süreyle hapis cezasına mahkûm olanların, adli para cezası hapis cezasına çevrilenlerin

⁹⁶⁵ <http://www.cte.adalet.gov.tr/> E.T. 17.02.2015

ve İcra ve İflas Kanunu gereğince tazyik hapsine tabi tutulanların cezaları doğrudan açık kurumlarda yerine getirilecektir.

Doğrudan açık kuruma alınacak hükümlülere ilişkin 5. madde kapsamına giren hükümlülerin doğrudan açık kuruma gönderilmesi kararı, Yönetmeliğin 9. maddesinde düzenlenmiş olup, bu maddenin ilk iki fıkrası uyarınca ağır ceza merkez veya mülhakat Cumhuriyet başsavcılıkları, bağlı buldukları ağır ceza merkezi yargı çevresinde açık kurum bulunması hâlinde, 5. madde kapsamında kalan hükümlülerin doğrudan o yerde bulunan açık kurumlara gönderilmesine karar verecek; ağır ceza merkezi yargı çevresinde açık kurum bulunmayan merkez veya mülhakat Cumhuriyet başsavcılıkları ise 5. madde kapsamında kalan hükümlülerin Bakanlıkça belirlenen listedeki açık kurumlardan birine gönderilmesine karar verecektir. 9. maddenin 3 ve 4. fıkralarında 22.08.2015 tarihli yönetmelikle yapılan değişiklikle, 5 inci madde kapsamında kalan hükümlülerin infazına başlanabilmesi için; çağrı üzerine gelenlere birinci veya ikinci fıkralara göre gönderileceği açık kurum belirlendikten sonra, on gün süre verilerek ilgili kuruma teslim olması, aksi takdirde yakalanarak açık kuruma alınacağı hususunun tebliğ ve ihtar olunacağı, bu tebligat ve mahkeme ilâmının, derhâl açık kurumun bağlı bulunduğu Cumhuriyet başsavcılığına gönderileceği; çağrıya uymayan veya belirtilen açık kuruma teslim olmayan hükümlüler hakkında 5275 sayılı Kanunun 19. maddesinin birinci fıkrası uyarınca yakalama emri çıkarılarak yakalandıklarında kolluk marifetiyle açık kuruma teslim edilecekleri düzenlenmiştir. Eski düzenlemede, doğrudan açık ceza infaz kurumunda cezasını çekme hakkına sahip olan hükümlü, çağrıya uymadığı takdirde yakalama emri ile kapalı cezaevine gönderilir ve kendisi, 6. madde kapsamında kapalı kurumdan açık kuruma ayrılacak hükümlü statüsüne girerken, yeni düzenleme gereği bu hükümlüler de yine açık ceza infaz kurumuna teslim edilecek ve eski statülerini muhafaza edeceklerdir. Ayrıca bu tür hükümlülerle ilgili olarak maddenin 4. fıkrasında yapılan değişiklikle, hükümlünün, yakalandığı il sınırları içinde açık kurum bulunmadığı takdirde, Bakanlıkça belirlenen açık kuruma gönderilmek üzere bulunduğu yer kapalı kuruma teslim edileceği ve teslim alınan hükümlünün 5275 sayılı Kanunun 58. maddesinin 3. fıkrasına göre işlemleri tamamlandıktan sonra en kısa süre içinde açık kuruma nakledileceği düzenleme altına alınmıştır. 5275 sayılı yasanın 58. madde 3. fıkrasında, 24.01.2013 tarih ve 6411 sayılı yasanın 8. maddesi ile yapılan değişiklik sonucu, açık ceza infaz kurumlarına nakiller kurum görevlisi olmaksızın yapılacak

olup, hükümlünün, aynı il sınırları içinde bulunan ceza infaz kurumları arasındaki nakillerde aynı gün içinde; farklı illerde bulunan ceza infaz kurumları arasındaki nakillerde ise kurum amirinin 48 saati geçmeyecek şekilde belirleyeceği süre içinde, nakledildiği açık ceza infaz kurumuna giriş yapması gerekmektedir. Belirlenen sürelerde açık ceza infaz kurumuna giriş yapmayan hükümlüler hakkında Kanununun 97. maddesi uyarınca “İzinden dönmeme ve geç dönme” hükümleri uygulanacaktır.

bb- Kapalı Ceza İnfaz Kurumundan Açık Ceza İnfaz Kurumuna Ayrılacak Hükümlüler

Açık Ceza İnfaz Kurumlarına Ayrılma Yönetmeliğinin 6. maddesinin a bendinde, yukarıda anılan değişiklik ile hükümlülerden; toplam cezalarının on birini kapalı kurumlarda iyi hâlli olarak geçiren ve koşullu salıverilme tarihine yedi yıl veya daha az süre kalanlar açık kurumlara ayrılabilir. Yönetmeliğin eski halinde toplam cezanın onda birinin kapalı kurumda geçirilmesi ve koşullu salıverilme tarihine altı yıl veya daha az süre kalması şartları aranmaktaydı.

Yapılan değişikliğin, özellikle kapalı infaz kurumları ile açık infaz kurumları arasında var olan fiziki ve uygulanan rejim farklılıkları nazara alındığında hükümlünün lehine olduğu bir gerçektir. Fakat yapılan değişikliğin, kapalı kurumlarda kalınması gereken sürelerde çok da fazla değişiklik getirdiği söylenemez. Şartla tahliyeye belli süre kalma şartı da arandığı için, yapılan değişiklik azami 1 yıl daha az kapalı kurumda kalmaya imkan verecektir. Bu durumun, cezanın caydırıcılığını ve suçlu üzerindeki etkisini azaltacağı düşünülebilse de, cezanın caydırıcılığı ve suçluya olan etkisi, cezanın nerede infaz edileceği çerçevesinde bir ayrıma tabi tutulamaz. İnfaz bir bütünlük oluşturur ve infazın, kapalı ve açık kurumlarda farklı amaçlar içermesi düşünülemez. Bu hali ile yönetmelik, olsa olsa, açık ceza infaz kurumlarında olası bir yığılmanın habercisi olup, infazın amaçları dikkate alındığında, yeni açık cezaevlerinin inşası bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Bu zorunluluk yerine getirilmezse, yasal şartları taşıdığı halde açık kuruma gidemeyen hükümlüler, var olan infaz sorunlarına yeni bir sorun ekleyebilecektir.

Diğer hükümlülerden, müebbet hapis cezasına mahkûm olup, koşullu salıverilme tarihine beş yıl veya daha az süre kalanlar, cezaları yüksek güvenlikli kapalı kurumlar veya diğer kapalı kurumların yüksek güvenlikli bölümlerinde infaz edilenlerden toplam cezalarının üçte birini bu kurumlarda iyi hâlli olarak geçiren ve

koşullu salıverilme tarihine üç yıl veya daha az süre kalanlar, açık kurumlara ayrılabilir.

Açık kurumlara ayrılabilmek için, ayrıca; 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 102, 103, 142, 148, 149, 188 ve 190. maddelerinden mahkûm olanların koşullu salıverilme tarihine iki yıldan az süre kalması; mülga 765 sayılı Türk Ceza Kanununun 403, 404, 414, 416/1, 418/1, 491/3-4, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498 ve 499. maddelerinden mahkûm olanların koşullu salıverilme tarihine iki yıldan az süre kalması; 4959 sayılı Toplum Kazandırma Kanunu, mülga 4422 sayılı Çıkar Amaçlı Suç Örgütleri ile Mücadele Kanununun 14. maddesi ve 5237 sayılı Kanunun 221 inci maddesinden yararlananların koşullu salıverilme tarihine iki yıldan az süre kalması; terör ve örgütlü suçlardan hükümlü olup, mensup oldukları örgütten ayrıldıkları idare ve gözlem kurulu kararıyla tespit edilenlerin koşullu salıverilme tarihine bir yıldan az süre kalması şartı aranacaktır.

bc-Kapalı Kurumdan Açık Kuruma Ayırma Usulü

Yönetmeliğin 10. maddesinde kapalı kurumda yer alan hükümlülerin açık kuruma ayrılma prosedürleri düzenlenmiştir. Anılan madde gereği, kapalı kurumlarda bulunan hükümlülerin talepleri üzerine, koşulları taşıdıklarının anlaşılması hâlinde kurum idare ve gözlem kurulu tarafından açık kurumlara ayrılmalarına karar verilir. Hükümlünün koşulları taşımadığının anlaşılması halinde ise talebin reddine dair verilen gerekçeli karar ilgiliye tebliğ edilir. Kararda; hükümlünün almış olduğu toplam ceza miktarı, koşullu salıverilme tarihi ve açık kuruma ayrılma hakkını kazandığı tarih ayrı ayrı belirtilir.

İdare ve gözlem kurulu kararı ile birlikte;

- İlâm,
- Hükümlü bilgi cetveli,
- Süre belgesi,
- İyi hâl kararı,
- Gözlem ve sınıflandırma formu,

- Bakanlıkça belirlenen listeye göre tercih edebileceği açık kurumlara ayrılmak istediğini ve nakil giderlerini peşin olarak ödemeyi kabul ettiğini belirtir dilekçesi, Cumhuriyet başsavcılığına gönderilir.

Kapalı kurumun bağlı olduğu Cumhuriyet başsavcılığı tarafından yapılan inceleme sonucunda, hükümlünün açık kuruma ayrılma şartlarını taşıdığı belirlenmesi halinde, şayet bağlı olduğu ağır ceza merkezi yargı çevresinde açık kurum bulunuyor ise hükümlünün o kurumlardan birine, açık kurum bulunmuyor ise hükümlünün talebi ve kapasite durumu dikkate alınarak Bakanlıkça belirlenen listedeki açık kurumlardan birine, yabancı uyruklular ile kadın hükümlülerin ise, Bakanlıkça belirlenen listedeki açık kurumlardan birine gönderilmesine ilgili yer Cumhuriyet başsavcılığı tarafından karar verilir.

Bakanlıkça belirlenen listeye göre gönderilen hükümlülerin açık kuruma kabulleri zorunludur. Bu zorunluluk sebebiyle kapasite fazlası oluşması hâlinde, bu husus 11. madde gereği açık kurumlar arası nakil işlemi yapılmak üzere Bakanlığa bildirilir.

Görüldüğü üzere, hükümlünün açığa ayrılma kararı, kapalı kurum idare ve gözlem kurulu tarafından verilirken, açık kuruma gönderilmesine ise, kapalı kurumun bağlı bulunduğu Cumhuriyet başsavcılığı tarafından karar verilmektedir.

10. maddenin getirdiği bir diğer yenilik de, açık kuruma ayrılma şartlarının varlığına rağmen, iradesi dışındaki bir nedenle açık kuruma ayrılamayan veya aynı nedenle kapalı kuruma geri gönderilen iyi halli hükümlülerin, 5275 sayılı Kanunun 95 ve 105/A maddelerinin sağladığı izin ve denetimli serbestlik haklarından yararlandırılacaklarının açıklığa kavuşturulmuş olmasıdır. Böylece, 5275, 05.04.2012 tarih ve 6291 sayılı yasanın 1. maddesi ile 5275 sayılı Kanuna eklenen 105/A maddesinin Yönetmelik ile uyumu sağlanmış, ayrıca, kapasite yoğunluğu gibi, tamamen hükümlünün iradesi dışındaki sebeplerle hükümlünün haklarının zedelenmesinin önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Yönetmeliğin 10. maddesine eklenen 7. fıkra ile, hükümlülerin talebi olmasa dahi, açık kurumda barınmalarında risk bulunmadığı takdirde ve Yönetmelikte belirtilen şartları taşımaları halinde idare ve gözlem kurulunun vereceği açığa ayırma kararı üzerine Cumhuriyet başsavcılığınca resen açık kuruma gönderilecekleri de

düzenlenerek, talep olmaksızın açığa gönderilme imkanı yaratılmıştır. Son olarak Yönetmeliğe eklenen 8. fıkra ile de hükümlünün gönderileceği açık kurumun, aldığı disiplin cezası nedeniyle daha önce ayrılmak zorunda kaldığı kurumlardan olması halinde, bir başka açık kuruma nakli için kurum tarafından Bakanlıktan talepte bulunulacağı düzenleme altına alınmıştır.

bd-Çocuk Eğitim evinden Açık Ceza İnfaz Kurumuna Ayrılacak Hükümlüler

Açık Ceza İnfaz Kurumlarına Ayrılma Yönetmeliğinin 7. maddesine göre çocuk eğitim evinde cezası infaz edildiği sırada eğitime devam etmeyenler on sekiz yaşını bitirdiklerinde, eğitime devam edenler ise yirmi bir yaşını bitirdiklerinde suç türüne bakılmaksızın açık kuruma gönderilecektir. 22.08 2015 tarihli Yönetmelik ile eklenen fıkra uyarınca Açık kuruma gönderilenlerin on sekiz yaşını doldurmadan önce işlediği diğer suçların cezaları da açık kurumlarda infaz edilecektir.

be-Açık Ceza İnfaz Kurumuna Ayrılamayacak Hükümlüler

Açık Ceza İnfaz Kurumlarına Ayrılma Yönetmeliğinin 8. Maddesinde yapılan değişiklik ile, kapalı kurumlarda bulunan hükümlülerden; ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûm olanlar, haklarında ikinci defa tekerrür hükümleri uygulananlar, haklarında iyi hâl kararı verilse bile, 5275 sayılı Kanununun 44. maddesinde sayılan eylemlerden dolayı toplam üç ve daha fazla hücreye koyma cezası almış olup, son hücreye koyma cezasının kaldırılması üzerinden 3 yıl geçmemiş olanlar, terör ve örgütlü suçlardan hükümlü olup, 6. maddenin ikinci fıkrasının (c) ve (ç) bentleri dışında kalanlar, açık kurumlara ayrılamazlar. Yapılan değişiklik ile, hücreye koyma cezası alanlara açık kuruma ayrılma imkanı getirilmiş olup, yapılan bu değişikliğin, uslanmaya yönelmiş hükümlüyü teşvik edici ve onu tekrar kazandırma doğrultusunda, ıslah amacı ile uyumlu olduğu söylenmelidir.

8. maddede yapılan bir diğer değişiklik ile koşullu salıverilme kararı geri alınanların, geri alınan cezalarının tamamı, denetimli serbestlik tedbirinin ihlali sonucunda, koşullu salıverilme tarihine kadar olan sürenin tamamı kapalı kurumda infaz edilecektir. Çocuk eğitimevleri hariç, kapalı kurumlardan firar edenler ile açık kurumlardan ikinci kez firar etmiş olanların, firar tarihinden önce kesinleşmiş olan cezaları ve koşullu salıverilme tarihine kadar kesinleşerek infazına başlanacak olan cezalarının tamamının yine kapalı kurumda infaz edileceği düzenlenerek, hem firar

edenlerin tamamen açık kuruma ayrılma haklarının ellerinden alınmasına yol açan hüküm yumuşatılmış, hem de açık kurumda iken firar edenlerde, firarın iki kere olması şartı getirilerek, bu durumdaki hükümlüler bakımından açık kuruma ayrılamama şartları zorlaştırılmıştır.

Yapılan düzenleme ile 8. maddeye, İcra ve İflas Kanunu gereğince verilen hapsen tazyik veya tazyik hapisleri dışında, diğer kanunlarda düzenlenen tazyik, disiplin veya zorlama hapislerinin tamamı, kapalı kurumlarda infaz edileceği hükmü eklenmiş, diğer cezaların ise, Yönetmelikte aranan koşulların bulunması halinde açık kurumlarda infaz edilebileceği ifade edilmiştir. Böylece, İİK. gereği verilen hapsen tazyik veya tazyik hapislerinin, kapalı kurumlarda infazına artık imkan bulunmamaktadır.

4 Haziran 2014 tarih ve 29020 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan “Açık Ceza İnfaz Kurumlarına Ayrılma Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmeliğin” 1. maddesi ile 8. maddenin ikinci fıkrası değiştirilmiş ve kapalı kurumda hükümlü olup, işlediği iddia olunan başka bir suçtan dolayı haklarında 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun 100. maddesine göre tutuklama kararı verilenlerin, bu durumları devam ettiği sürece açık kurumlara ayrılamayacakları düzenleme altına alınmıştır. 22.08.2015 tarihli değişiklikle bu hüküm aynen korunmuş, fakat, haklarında üst sınırı yedi yıldan az olmayan başka bir suçtan soruşturma veya kovuşturması devam etmekte olanlar ile üst sınırı yedi yıldan az olmayan bir suçtan henüz kesinleşmemiş mahkûmiyet kararı bulunanların, bu durumları devam ettiği sürece açık kurumlara ayrılamayacakları hükmü, maddeden çıkarılmıştır. Anayasa Mahkemesinin 9 Nisan 2014 tarih ve 2014/26 E. ve 2014/78 K. sayılı kararı ile, 5275 sayılı yasanın 14. madde 4. fıkrasına ilişkin olarak verdiği ve az aşağıda zikredilen iptal kararının gerekçeleri, bu değişiklik için de aynen geçerlilik taşımaktadır.

Son olarak 8. maddeye yapılan başka bir ekleme ile, yaş, sağlık durumu, bedensel veya zihinsel yetenekleri bakımından çalışma koşullarına uyum sağlayamayacakları idare ve gözlem kurulu kararıyla saptananların, bu durumları devam ettiği sürece açık kurumlara ayrılamayacakları hükmü getirilmiştir. Son bölümde detaylı olarak vurgulanacağı üzere, çalışmanın her hükümlü için bir zorunluluk olduğu söylenemez. 5275 sayılı yasanın 29. maddesi, meslek sahibi olan

hükümlüler için istek şartı aramış, meslek sahibi olmayan hükümlüler için ise, bedensel ve ruhsal sağlıklı olmak koşulunu getirmiştir. O halde meslek sahibi olan hükümlüler için çalışma, dilerlerse kullanabilecekleri bir hak; meslek sahibi olmayan hükümlüler için ise, cezaevi idaresi tarafından talep edildiğinde yerine getirilmesi zorunluluğu olan bir yükümlülüktür. Dolayısıyla Yönetmelik ile getirilen bu yeni düzenleme, 5275 sayılı yasada yer alan bu ayrımı dikkate almayan, her hükümlüyü zorunlu çalışma statüsüne sokan bir içeriğe sahip olup, meslek sahibi hükümlüler açısından getirilen bu yeni hükmün uygulanması mümkün değildir ve Yönetmelik'te, 5275 sayılı yasaya paralel bir değişikliğin yapılması gerekmektedir.

bf-Kapalı Ceza İnfaz Kurumuna İade

Açık Ceza İnfaz Kurumlarına Ayrılma Yönetmeliğinin 12. Maddesinde, 22.08.2015 tarihli Yönetmelikle yapılan değişikliğe göre, açık kurumlarda cezası infaz edilmekte olan hükümlülerden; haklarında 5271 sayılı Kanununun 100. maddesine göre tutuklama kararı verilenler, firar edenler, kınamadan başka disiplin cezası alıp disiplin cezası kesinleşenler, 5. maddesi gereğince doğrudan açık kurumlara gönderilenler hariç olmak üzere; yaş, sağlık durumu, bedensel veya zihinsel yetenekleri bakımından çalışma koşullarına uyum sağlayamayacakları tespit edilenler, iş temin edildiği halde çalışmayanlar veya iş düzenine uyum sağlayamayanlar, kurum yönetim kurulu kararı ile kapalı kurumlara iade edilir ve bu karar derhâl infaz hâkimliğinin onayına sunulur. Yapılan değişiklik ile hükümlünün kendi isteği ile kapalı kuruma dönme hakkı ile haklarında üst sınırı yedi yıldan az olmayan başka bir suçtan soruşturma veya kovuşturması devam etmekte olanlar ile üst sınırı yedi yıldan az olmayan bir suçtan henüz kesinleşmemiş mahkûmiyet kararı bulunanların kurum yönetim kurulu kararı ile kapalı kurumlara iade edileceği düzenlemeleri kaldırılmıştır. Özellikle anılan son değişiklik, yukarıda zikredilen ve aşağıda da belirtilecek olan Anayasa Mahkemesi kararı çerçevesinde yerinde bir değişiklik olmuştur.

Yapılan yeni düzenleme ile, kurum düzeni veya kişi güvenliğinin tehlike altında olması halinde asayiş ve düzeni sağlamak için hükümlünün disiplin cezasının kesinleşmesi beklenmeden tedbiren kapalı ceza infaz kurumuna gönderilmesine kurum yönetim kurulu tarafından karar verilebilir. Yapılan değişiklik sonucu, kınamadan başka disiplin cezası alanların kapalı kuruma iade edilebilmeleri için bu

cezanın kesinleşmesi şartı aranacak olup, bu durum hükümlü lehine bir iyileşmedir. Fakat, kurum düzeni veya kişi güvenliğinin tehlike altında olması halinde asayiş ve düzeni sağlamak için hükümlünün disiplin cezasının kesinleşmesi beklenmeden tedbiren kapalı ceza infaz kurumuna gönderilmesine kurum yönetim kurulu tarafından karar verilebilmesine olanak tanıyan yeni düzenleme, bu karara tedbiren başvurulması için kullanılan gerekçelerin muğlaklığı da dikkate alındığında, muhtemel suiistimallere yol açabilecek bir nitelik arz etmektedir. Yine iş temin edildiği halde çalışmayan hükümlülerin kapalı kuruma iade edileceği düzenlemesi, 5275 sayılı yasaya aykırı bir biçimde bütün hükümlüleri zorunlu çalışma kapsamına soktuğu için bu hali ile 5275 sayılı yasaya aykırıdır.

İnfaz edilen cezası dışında başka bir suçtan haklarında mahkûmiyet kararı verilenlerin cezaları toplandıktan sonra koşullu salıverilmelerine 6. maddede belirtilen sürelerden daha fazla kaldığı tespit edilenler ile şartları tutmadığı halde açık kuruma ayrıldığı anlaşılanlar, kurum yönetim kurulu kararı ile kapalı kuruma iade edilecektir.

Son olarak belirtmek gerekir ki 5275 sayılı yasanın 14. maddesinin 4. fıkrasında yer alan açık ceza infaz kurumunda hükümlü olarak bulunup ta, kanunda öngörülen cezasının üst sınırı yedi yıldan az olmayan bir başka suçtan soruşturması veya böyle bir suçtan tutuksuz yargılaması devam etmekte olanların, kurum yönetim kurulunun kararı ile kapalı ceza infaz kurumlarına geri gönderilecekleri yolundaki ibare, Anayasa Mahkemesinin 9 Nisan 2014 tarih ve 2014/26 E. ve 2014/78 K. sayılı kararı ile iptal edilmiştir. Mahkeme kararında, anılan düzenlemenin bir tedbir niteliğini aşarak, hükümlülerin suçlu sayılmaları sebebi ile kapalı ceza infaz kurumuna gönderilmelerine yol açan bir yaptırım karakterine büründüğü ve henüz işleyip işlemedikleri belli olmayan bir suçtan dolayı hükümlünün suçlu olarak kabul edilerek suçsuzluk karinesini ihlal ettiği ve ayrıca açık ceza infaz kurumundan beklenen kamusal yararı da ortadan kaldırdığı vurgulanmıştır.⁹⁶⁶

bg-Açık Kurumlar Arası Nakil ve Yeniden Açık Kuruma Ayrılma

Yönetmeliğin 11. maddesinde 22.08.2015 tarihinde yapılan değişiklikle, hükümlülerin, buldukları açık kurumlardan başka açık kurumlara nakil olmayı talep etmeleri halinde, nakil giderlerini peşin olarak ödemeyi kabul etmeleri koşuluyla, gitmek istedikleri en az 3 kurumu belirtir dilekçeleri ve hükümlü bilgi cetvelinin

⁹⁶⁶ <http://www.anayasa.gov.tr/Kararlar/Kararlar/Bilgi/Bankasi/ET.18.02.2015>

Bakanlığa gönderileceği ve Bakanlıkça bu talebin karara bağlanacağı hüküm altına alınmış olup, koşullu salıverilme tarihine 5 aydan az süre kalan hükümlülerin talepleri, Cumhuriyet başsavcılığınca reddedilerek ilgiliye durum tebliğ edilecektir. Keza, açık kurumlardan başka açık kurumlara isteği üzerine nakledilen hükümlü, kendisinden kaynaklı herhangi bir nedenle nakil olunduğu kuruma 3 ay içerisinde gitmediği takdirde, nakil durumu yeniden değerlendirilmesi amacıyla Bakanlığa bildirilecektir.

Yönetmeliğin 13. maddesinde yapılan değişiklik ile açık kurumda cezası infaz edilmekte iken; firar suçu hariç kınama dışında disiplin cezası verilmek suretiyle kapalı kuruma bir defa iade edilenler disiplin cezasının kaldırılma tarihinden itibaren altı ay, birden fazla iade edilenler ise disiplin cezasının kaldırılma tarihinden itibaren bir yıl geçtikten sonra açık kuruma ayrılacaklardır. Ayrıca açık kurumda cezası infaz edilmekte iken ilk kez firar edip yakalanan ve hücreye koyma disiplin cezası verilmek suretiyle kapalı kuruma iade edilen hükümlüler, yine disiplin cezasının kaldırılmasından itibaren bir yıl geçtikten sonra açık kuruma ayrılacaklardır. Açık kurumdan ikinci kez firar eden hükümlüler hakkında ise 8. maddesinin ikinci fıkra c bendi hükmü uygulanacaktır. Son olarak yaş, sağlık durumu, bedensel veya zihinsel yetenekleri bakımından veya güvenlik nedeniyle kapalı kuruma gönderilen hükümlüler, altı aylık süre geçtikten sonra şartları uyması halinde yeniden açık kuruma ayrılacaklardır. Anılan bu düzenleme özü itibari ile hükümlülerin açığa ayrılma haklarını genişletici ve lehte bir düzenleme niteliği taşımaktadır.

c-Çocuk Eğitim Evleri

5275 sayılı kanunun 15. maddesine göre çocuk eğitim evleri; çocuk hükümlüler hakkında verilen cezaların, hükümlülerin eğitilmeleri, meslek edinmeleri ve yeniden toplumla bütünleştirilmeleri amaçları güdülerek yerine getirildiği tesislerdir. Bu kurumlarda firara karşı engel bulundurulmaz; kurum güvenliği iç güvenlik görevlilerinin gözetim ve sorumluluğunda sağlanır. Keza kurum içinde veya dışında herhangi bir eğitim ve öğretim programına devam eden ve 18 yaşını dolduran çocukların, eğitim ve öğretimlerini tamamlayabilmeleri bakımından 21 yaşını bitirinceye kadar bu tesislerde kalmalarına izin verilebilir.

Maddenin son fıkrası uyarınca haklarında tutuklama kararı verilmiş olanlar ile çocuk kapalı ceza infaz kurumuna gönderilme şartlarını taşıyanlar hariç olmak üzere,

çocuk eğitim evinde bulunan hükümlü çocukların kapalı ceza infaz kurumlarına gönderilmeleri mümkün değildir.

Ülkemizde çocuk eğitim evi olarak Denizli/Bozkurt Kadın Açık ve Çocuk Eğitim evi Ceza İnfaz Kurumu, İzmir Çocuk Eğitim evi ile Ankara Çocuk Eğitim evinin yanı sıra 17.01.2014 tarihinde 150 kişi kapasiteli İstanbul Çocuk Eğitim evi hizmete açılmıştır.⁹⁶⁷ Bu kurumların kapasiteleri 100 ila 250 kişi arasında değişmektedir. Kaloriferli olan eğitim evlerinde revir, sinema, konferans salonu, müstakil yemekhane, yatakhane, tam teşekküllü mutfak, soğuk hava deposu, bulaşıkhanesi, çamaşırhanesi, berber, kütüphane, spor alanları ve iş atölyeleri mevcuttur.⁹⁶⁸

d-Tutukevleri

Tutukevleri ile ilgili olarak Birleşmiş Milletler “Mahpusların İslahı İçin Asgari Standart Kurallar” metninin 85 sayılı kuralına göre tutuklu olan mahpuslar, hükümlü mahpuslardan başka bir yerde ve yine genç tutuklular da, yetişkinlerden ayrı bir yerde ve kural olarak ayrı bir kurumda tutulacaklardır.⁹⁶⁹

Avrupa Cezaevi Kuralları 18,8 sayılı kuralına göre tutukluların hükümlülerden ayrı olmasına dikkat edilmesi gerektiği açıkça belirtilmiştir.⁹⁷⁰

Konu ile ilgili ulusal mevzuatımıza bakacak olursak 5275 sayılı kanunun 111. maddesi, tutuklama kararının yerine getirileceği kurumları düzenlemiş olup, buna göre tutuklular, iç ve dış güvenlik görevlisi bulunan, firara karşı teknik, mekanik, elektronik veya fizikî engelleri olan, izin verilen haller hariç olmak üzere oda ve koridor kapıları sürekli olarak kapalı tutulan ve yasal zorunluluklar ayırık, dışarıyla irtibat ve haberleşme olanağı bulunmayan normal güvenlik esasına dayalı tutukevlerinde veya maddî olanak bulunmadığı hâllerde diğer kapalı ceza infaz kurumlarının bu amaca ayrılmış bölümlerinde tutulacaklardır. Keza eylem ve davranışları sebebi ile yüksek güvenlikli cezaevine konulma şartlarını gösterenler, yüksek güvenlikli tutukevlerinde veya buna olanak bulunmadığı hâllerde yüksek güvenlikli kapalı ceza infaz kurumlarının tutuklulara ayrılan bölümlerinde barındırılacak olup, ayrı kadın, çocuk ve gençlik tutukevleri kurulabilecektir. Tutukluların, tutukevlerine konulması asıl

⁹⁶⁷ Adalet Bakanı Bekir BOZDAĞ tarafından verilen 25.08.2014 tarihli yazı soru önergesi cevabı; <http://www2.tbmm.gov.tr/d24/7/7-36024sgc.pdf>; E.T.19.02.2015

⁹⁶⁸ <http://www.cte.adalet.gov.tr/> E.T. 17.02.2015

⁹⁶⁹ ULUSLARARASI CEZA REFORMU,s.301

⁹⁷⁰ NURSAL,s.13

olup, maddî olanak bulunmadığı hâllerde kapalı ceza infaz kurumlarının tutuklulara ayrılan bölümlerinde, büyükler, kadınlar, gençler, çocuklar olmak üzere ve suç türleri de gözetilerek ayrı yerlerde barındırılmaları da mümkündür.

IV-HÜRRİYETİ BAĞLAYICI CEZALARIN İNFAZI

Bir hürriyeti bağlayıcı ceza yaptırımının infaz edilmesinde geçerli olan temel şekil, yaptırıma konu olan kişinin bir ceza infaz kurumuna alınması yolu ile cezanın infaz edilmesidir. Ancak ceza infaz kurumunda yapılacak olan infaz, sıkı kurallara tabi olup çeşitli aşamalardan oluşan bir süreçtir. Bu süreçlerden ilki ise, infazın başlamasını sağlayan, infaz kurumuna kabul aşamasıdır.

A-Genel Kurallar

1-İnfaz Kurumuna Kabul

Hükümlünün infaz kurumuna kabulü bugün sadece ulusal değil, uluslar arası düzenlemelerle de çerçevesi çizilmiş ve hükmün infazının başlamasını sağlayan aşama olarak ifade edilmelidir. Bu aşamayı düzenleyen öncelikle uluslar arası düzenlemelere bakmak gerekirse, Avrupa Cezaevi Kuralları 14 sayılı kuralı, ulusal hukuka uygun olarak düzenlenmiş geçerli bir hapsedilme kararı olmaksızın, hiç kimsenin bir cezaevine mahpus olarak kabul edilemeyeceğini veya cezaevinde tutulamayacağını hüküm altına alınarak, infaz kurumuna kabulün temel şartını belirlemiştir.⁹⁷¹ Yine Birleşmiş Milletler “Mahpusların Islahı İçin Asgari Standart Kurallar” metninin 7,2 sayılı kuralına göre, hakkında, detayları kayda geçirilmiş geçerli bir karar bulunmayan bir kimse kuruma kabul edilemez.⁹⁷²

Konuyu düzenleyen 5275 sayılı yasanın 21. maddesi uyarınca haklarında kesinleşmiş hapis cezasını içeren mahkûmiyet ve ödenmeyen adli para cezalarının hapse çevrilmesine ilişkin karar bulunanlar, Cumhuriyet Başsavcılığının yazılı emriyle ceza infaz kurumuna gönderilirler.

Cezanın infazının temel şartı, kesinleşmiş bir mahkûmiyet kararının varlığı olup, bu kararın ise, infaz kurumuna kabul aşamasına geçilebilmesi için hükümlüye bildirilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede yasanın 20. maddesine göre hapis cezasını içeren kesinleşmiş mahkûmiyet kararları, mahkemece, hangi hükümlü ve hangi cezanın infazına ilişkin olduğu açıkça belirtmek suretiyle Cumhuriyet Başsavcılığına

⁹⁷¹ NURSAL,s.11

⁹⁷² ULUSLARARASI CEZA REFORMU, s.17

verilmekte ve Cumhuriyet Başsavcılığınca infaz defterine kaydedilen ilâmdaki cezanın süresi gözetilerek hükümlü hakkında çağrı kâğıdı veya yakalama emri çıkarılmaktadır. Yasanın 19/2. maddesi ise, kasten işlenen suçlarda üç yıl, taksirle işlenen suçlarda ise beş yıldan fazla hapis cezasının infazı için doğrudan yakalama emri çıkarılacağını emretmekte olup, bunun dışında kalan haller ile adlî para cezasından çevrilen hapsin infazında hükümlüye öncelikle çağrı kâğıdı gönderilecek ve eğer, hükümlü çağrı kâğıdının tebliği üzerine on gün içinde gelmez, kaçır ya da kaçacağına dair şüphe uyandırırorsa, Cumhuriyet savcısı yakalama emri çıkartacaktır.

Avrupa Cezaevi Kuralları 15,1 sayılı kuralına göre, cezaevine kabul sırasında her mahpusla ilgili olarak şu hususların derhal kayıt altına alınması gerekmektedir:

*Mahpusun kimliğine ilişkin bilgiler

*Kararın gerekçesi ve kararı veren merci

*Cezaevine getirildiği tarih ve saat

*Mahpusun 31 sayılı kurala uygun olarak emanete alınacak kişisel eşyalarının listesi

*Mahpusun vücudundaki gözle görülür bütün yaralar ve kötü muamele yapıldığına ilişkin şikâyetler

*Mahpusun ya da diğerlerinin fiziksel ve ruhsal sağlığına ilişkin tıbbi gizliliğin gereklerine uygun olarak kaydedilecek her türlü bilgi.⁹⁷³

Birleşmiş Milletler “Mahpusların Islahı İçin Asgari Standart Kurallar” metninin 7,1 sayılı kuralına göre de kişilerin hapsedildikleri her yerde, gelen her mahpusun girişinin yazıldığı, sayfaları numaralı bir kayıt defteri bulunacak ve bu deftere, kişinin kimliğine ilişkin bilgiler, cezaevine geliş nedeni ve kararı veren makam ile kuruma girişin yapıldığı ve salıverildiği gün ve saat yazılacaktır.⁹⁷⁴

5275 sayılı yasanın 21. maddesi gereğince hükümlü, Cumhuriyet Başsavcılığının yazılı emriyle ceza infaz kurumuna gönderilecek, akabinde üstleri ve eşyaları arandıktan sonra kabul odalarına konulacak ve hekim muayenesinden sonra kuruma yerleştirme işlemleri yapılacaktır. Yine ceza infaz kurumuna alınan hükümlülerin adı ve soyadı, işledikleri suç, cezalarının türü ve süresi, mahkûmiyet

⁹⁷³ NURSAL,s.11

⁹⁷⁴ ULUSLARARASI CEZA REFORMU, s.17

ilâmının tarih ve numarası ve infaza başlandığı gün hükümlü defterine kayıt olunacaktır. Hükümlünün tanıya yönelik olarak parmak ve avuç içi izleri alınacak, fotoğrafları çekilecek, kan grupları, vücutlarının dış özellikleri ve ölçüleri belirlenecek ve kayıt altına alınan söz konusu bilgiler hükümlünün kişisel dosyasında veya elektronik ortamda saklanacaktır. Bu bilgiler, kanunun zorunlu kıldığı hâller dışında hiçbir kurum ve kişiye verilemez.

2-Hükümlünün ve Yakınları ile İlgililerin Bilgilendirilmesi

Dış dünya ile var olan irtibatının kesilmesine yol açan ve kişi özgürlüğü ve güvenliğini sınırlandıran hapsedilme durumu, hapis edilen kişinin içine girdiği bu yeni ortamla ilgili bilgilendirilmesini zorunlu kılar. Özgür dünyadan farklı kurum ve kuralları içeren cezaevi ortamına uyum göstermesi istenen hükümlünün, öncelikle neye uyması gerektiğini bilmesi şarttır. Öte yandan hürriyetin kısıtlanması, hayatın elinden alınmasından sonra gelen en ağır yaptırım şekli olduğuna göre, bu kısıtlamanın da gerek hükümlüye ve gerekse yakınlarına bildirilmesi lüzumludur.

Avrupa Cezaevi Kuralları 15,3 sayılı kuralı, mahpusun hapsedildiğine ilişkin bildirimle ilgili olarak 24,9 sayılı kurala atıf yapmakta olup sözü geçen 24,9 sayılı kurala göre, cezaevi yetkilileri, bir mahpusun kuruma kabulü üzerine, aksini istemediği sürece, mahpusun ölümü veya ciddi hastalığı ya da ciddi biçimde yaralanması veya bir hastaneye sevk edilmesi gibi durumları hemen eşine veya birlikte yaşadığı hayat arkadaşına, eğer mahpus yalnız yaşıyor ise önceden belirttiği en yakın akrabasına veya diğer herhangi bir kişiye derhal bildirmelidir. Yine 30,1 sayılı kural uyarınca da, kuruma kabulde ve daha sonra gereken sıklıkta, tüm mahpusların anlayacakları bir dilde yazılı ve sözlü olarak cezaevi disiplinini sağlayan düzenlemeler ile cezaevindeki hakları ve yükümlülükleri hakkında yazılı ve sözlü olarak bilgilendirilmeleri gerektiği ve 30,2 sayılı kural çerçevesinde de mahpuslara verilen bilgilerin yazılı bir nüshasını kendilerinde muhafaza etmelerine izin verilmesi gerektiği düzenleme altına alınmıştır.⁹⁷⁵

“Tutuklamanın veya Hapsedilmenin Herhangi Bir Şekline Tabi Tutulan Kişilerin Korunması İçin Prensipler Bütünü” 13 numaralı prensip de konu ile ilgili hüküm içermekte olup, bu düzenleme uyarınca, herkes gözaltına alındığı anda ve tutukluluğunun veya hapsedilmesinin başlaması anında veya bundan hemen sonra,

---

⁹⁷⁵ NURSAL,s.11-19

gözüne alınmasından, tutuklanmasından ya da hapsedilmesinden sorumlu makam tarafından sahip olduğu haklar konusunda bilgilendirilecek ve kendisine bu hakları nasıl kullanacağı izah edilecektir.⁹⁷⁶

5275 sayılı yasanın 22. maddenin ilk iki fıkrası da bilgilendirme hususunda önemli düzenleme içermektedir. Düzenleme gereğince hükümlülere, kuruma alındıklarında uygulanacak iyileştirme çalışmaları, disiplin suçları ve cezaları, bilgi edinme ve şikâyet yolları, hak ve sorumlulukları gibi konular ile kurumdaki yaşam biçimine uyum sağlamaları için gereken bilgiler, kurum yöneticileri tarafından sözlü olarak anlatılacak ve yazılı olarak tebliğ olunacak, infaz sonrası koruma ve yardım konusunda ayrıca bilgi verilecek olup Türkçe bilmeyen yabancı uyruklu hükümlülere kendi dilinde, mümkün olmadığında İngilizce, Fransızca veya Almanca olarak bildirim yapılacaktır, duyma ve konuşma engellilere işaret diliyle anlatılacak, görme engellilere ise kendi alfabeleri ile yazılmış kitapçık verilecektir. Keza hükümlülerin ceza infaz kurumlarına alınmalarında, başka kuruma nakillerinde ve hastaneye yatırılmalarında, istekleri üzerine ailelerine veya gösterdikleri kişilere; hükümlü yabancı ise, yazılı olarak karşı çıkmaması hâlinde, uyuşu olduğu devletin diplomatik temsilcilik veya konsolosluluğuna durum bildirilecektir.

3-İnfazın Bireyselleştirilmesi Amaçlı Gözlem

a-Genel Olarak Gözlem

İnfazın bireyselleştirilmesi, ceza yaptırımının şekil, süre, ölçü ve infaz çerçevesinde hükümlünün kişilik özelliklerine uymasını ifade etmektedir.⁹⁷⁷ Hükümlüye uygun bir infaz için gereken ise, infazın biçimlendirilmesini sağlayacak verilerin elde edilmesine bağlı olup bu veriler de infazın üzerinde gerçekleşeceği kişiden, yani hükümlüden alınacaktır. Böylece gözlem, hükümlüye uygulanacak infaz rejiminin tespiti amaçlı tıbbi, psikolojik ve sosyal yönlerden kişilik özelliklerinin belirlenmesi için gerçekleştirilmektedir.⁹⁷⁸

Birleşmiş Milletler Mahpusların Islahı İçin Asgari Standart Kurallar metni 66 sayılı kural, mahpus kişinin değerlendirilmesinde esas alınacak unsurları sayarak, bunlar arasında mahpusun toplumsal geçmişini ve suç sicilini, fiziksel ve ruhsal kapasitesini ve kabiliyetini, şahsi tabiatını, hapis cezasının süresini ve tahliye

⁹⁷⁶ COYLE,s.39

⁹⁷⁷ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.215

⁹⁷⁸ DÖNMEZER/ERMAN,s.632-633

edildikten sonrası için beklentilerini ifade etmiştir. Değerlendirme süreci bu kapsamda karışık bir süreci ifade etmektedir. Yine 69 sayılı kurala göre de, belirli bir süre cezası bulunan bir mahpusun kuruma girişinin yapılmasından sonra mümkün olan en kısa sürede ve kişiliği hakkında inceleme yapıldıktan sonra, bireysel ihtiyaçları, kapasitesi ve temayülleri doğrultusunda, bu mahpus için bir ıslah programı hazırlanır. Burada belirtilen inceleme her mahkûm için değil, belirli uzunlukta hapis cezası bulunan mahkûmlar için söz konusu olacaktır.⁹⁷⁹ Aynı şekilde Avrupa Cezaevi Kuralları 16 sayılı kuralı uyarınca, mahpus hakkında 51 sayılı kurala uygun olarak, kaçmaları halinde toplum için oluşturacağı tehlike ve kurumdan kaçma tehlikeleri belirlenip bu tehlike durumlarına uygun güvenlik seviyesi ile mahpusun cezaevi güvenliğine karşı taşıdığı tehlike 52 sayılı kural uyarınca belirlenmelidir. Yine mahpusun kişisel ve iyi olmasına yönelik acil ihtiyaçlarının karşılanabilmesi bakımından sosyal durumu hakkında elde edilebilecek her bilgi değerlendirilmeli hükümlü olan mahpuslar bakımından, suçtan uzak ve sorumlu yaşama yönelmelerini sağlayacak programların uygulanması için gerekli adımlar atılmalıdır.⁹⁸⁰

b-Gözlem Esasları, Gözlem ve Sınıflandırma Merkezleri

5275 sayılı yasanın 13. maddesi, hükümlülerin durumlarına uygun kurumlara ayırımının, gözlem ve sınıflandırma merkezlerince yapılacağı ve gözlem ve sınıflandırma merkezlerinin kuruluş, görev, çalışma esas ve usullerinin yönetmelikte gösterileceğini düzenleme altına almıştır. Belirtmek gerekir ki, Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ve Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzüğün 7. maddesi, ceza infaz kurumları arasında gözlem ve sınıflandırma merkezlerini de saymış ise de, ülkemizde sırf bu amaca yönelik olarak faaliyet gösteren ayrı bir gözlem ve sınıflandırma merkezi bulunmamaktadır. Nitekim 5275 sayılı yasanın 23/1. maddesi de gözlem ve sınıflandırmanın, gözlem ve sınıflandırma merkezlerinde veya kapalı ceza infaz kurumlarının bu hizmete ayrılan bölümlerinde yapılacağını vurgulayarak bu eksikliği giderici bir hüküm ihdas etmiştir.

5275 sayılı yasanın 23/2 ve devam eden maddelerinde gözlem ve sınıflandırmaya ilişkin esaslara yer verilmiştir. Bu kapsamda, hükümlülerin kişisel özellikleri, bedensel, aklî ve sağlık durumları, suç işlemekten önceki yaşamları, sosyal çevre ve ilişkileri, sanat ve meslek faaliyetleri, ahlâkî eğilimleri, suça bakış açıları,

⁹⁷⁹ ULUSLAR ARASI CEZA REFORMU,s.186-187

⁹⁸⁰ NURSAL,s.11

hükümlülük süreleri ve suç türleri belirlenerek, durumlarına uygun infaz kurumlarına ayrılmaları ve bunlara göre saptanacak infaz ve iyileştirme rejimi gözlem, inceleme ve değerlendirme yöntemiyle çalışan gözlem ve sınıflandırma merkezlerinde veya kapalı ceza infaz kurumlarının bu hizmete ayrılan bölümlerinde yapılacak ve hükümlüler, işledikleri suç tiplerine, gösterdikleri eğilimlere, tutum ve davranışları nedeniyle sıkı gözetim ve denetim altında bulundurulmaları gerekip gerekmediğine göre yüksek güvenlikli ceza infaz kurumlarına veya normal güvenlikli ceza infaz kurumlarına veya açık ceza infaz kurumlarına gönderilecektir.

Bu merkezlerde; mümkün olduğunca kriminoloji, penoloji, davranış bilimleri, adalet psikolojisi veya ceza hukuku alanında bilgi ve deneyime sahip yöneticiler, psikiyatri uzmanı, hekim, adli tıp uzmanı, psikolog, pedagog, çocuk gelişimcisi, sosyal çalışmacı, psikolojik danışman, rehberlik uzmanı ve öğretmen gibi uzman görevliler ile diğer kurum görevlileri bulundurulacaktır. Kadın, çocuk ve genç hükümlüler ile ilgili gözlem ve sınıflandırma, gerekli görülen yer veya bölgelerdeki ayrı gözlem ve sınıflandırma merkezlerinde veya bunların noksanlığı hâlinde kadın, çocuk ve kadın ve erkek gençlik kapalı ceza infaz kurumlarının bu hizmete ayrılan bölümlerinde yerine getirilecektir. Hükümlülerin gözlemleri, gözlem kurulunca kuruma kabul tarihinden başlayarak tek kişilik odalarda yapılacak olup kurumun tek kişilik odası bulunmaması veya kısıtlı sayıda olması durumunda tahsis edilmiş özel bölümlerinde de yapılabilecektir.

Ağırlaştırılmış müebbet hapis ve müebbet hapis cezalarına veya iki yıldan fazla süreli hapis cezasına mahkûm olanlar, haklarında uygulanacak rejimi ve gönderilmeleri gereken infaz kurumunu ve bu maksatla kişisel ve sosyal özelliklerini belirlemek için kanunda gösterilen esaslar uyarınca gözleme tâbi tutulacaktır. Gözlem süresi altmış günü geçemez. Hükümlü, kişiliğine, sair hâllerine, suçun işlenmesindeki özelliklere göre gerektiğinde gözleme tâbi tutulmayabilir.

c-İdare ve Gözlem Kurulu

5275 sayılı yasa ile gözlem ve sınıflandırma merkezlerine verilmiş olan hükümlülerin gözlem ve sınıflandırılması görevi, Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ve Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzüğün 34. maddesinde düzenlenen “İdare ve Gözlem Kurulu” tarafından yerine getirilmektedir. Kurul, kurum müdürünün başkanlığında, gözlem ve sınıflandırmadan sorumlu ikinci müdür, idare

memuru, cezaevi tabibi, psikiyatrist, psikolog, sosyal çalışmacı, öğretmen, infaz ve koruma baş memuru ile kurum müdürü tarafından teknik personel arasından seçilen bir görevliden oluşacak olup bu personelin tamamının kurumda bulunmaması hâlinde, kurul mevcut olanlarla oluşturulacaktır. Konuyla ilgili olarak çıkarılan “Gözlem ve Sınıflandırma Merkezleri Yönetmeliği”nin 7. maddesi de benzer şekilde idare ve gözlem kurulunun, kurum müdürünün başkanlığında, gözlem ve sınıflandırmadan sorumlu ikinci müdür, idare memuru, tabip, psikolog, psikiyatrist, sosyal çalışmacı, öğretmen, infaz ve koruma baş memuru ile teknik personel arasından seçilen bir görevliden oluşacağını, ayrıca, ceza infaz kurumunda bulunması halinde, eğitim uzmanı veya eğitim rehberinin de kurula üye olarak katılacağını, idare ve gözlem kurulunun oluşturulmasına imkân bulunmayan ceza infaz kurumlarında, bu kurul o yer Cumhuriyet başsavcısının başkanlığında idare memuru, hükümet tabibi, öğretmen, infaz ve koruma baş memuru ile infaz ve koruma memurundan oluşacağını ve anılan bu personelin tamamının veya bir kısmının ceza infaz kurumunda bulunmaması halinde, kurulun, mevcut olanlarla oluşturulacağını belirterek *idare ve gözlem kurulunun, gözlem ve sınıflandırma merkezlerinin görev ve yetkilerini kullanacağını* hüküm altına almıştır.

Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ve Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzüğü'nün 40. maddesinde de İdare ve Gözlem Kurulunun görevleri arasında, hükümlülerin suç türlerini belirleyerek, durumlarına uygun kurumlara ayrılmaları ve bunlara uygun olacak infaz ve iyileştirme rejimini saptamak sayılmış olup, Gözlem ve Sınıflandırma Merkezleri Yönetmeliğininin 8. maddesi de kurulun, gözlem ve sınıflandırma ile ilgili olarak yerine getireceği görevleri;

*Hükümlülerin suç türlerini belirlemek

*Hükümlüleri gruplandırmak

*Durumlarına uygun infaz kurumlarına ayrılmalarına karar vermek,

*Uygulanacak infaz ve iyileştirme rejimini saptamak şeklinde saymıştır.

d-Gözlem Sonucu

Gözlem sonunda, gözlem merkezi hükümlüye ait dosyayı görüşü ile birlikte Adalet Bakanlığına gönderecek ve gözlem sonucuna göre hükümlünün gönderileceği infaz kurumu Bakanlıkça belirlenecektir. Ancak, yapılan gözlem ve sınıflandırma sonunda idare ve gözlem kurulunca aynı ceza infaz kurumunda veya o yer Cumhuriyet

Başsavcılığına bağlı diğer ceza infaz kurumlarında kalması uygun bulunan hükümlülerin dosyaları Bakanlığa gönderilmeyecek ve cezalarının infazına, buldukları veya Cumhuriyet Başsavcılığınca gönderilecekleri bağlı ceza infaz kurumlarında devam olunacaktır.

4-Gruplandırma

Hükümlüler, doğal özellikleri, verilen cezanın ağırlığı ve sağlık durumları çerçevesinde gruplara ayrılmaktadırlar. Bu durum, ayrılma ilkesi olarak adlandırılmaktadır.⁹⁸¹ 1950 yılında gerçekleştirilen 12. Uluslararası Ceza Hukuku ve Cezaevi Kongresinde gruplandırma “öncelikle yaş, cinsiyet, mükerrerlik ve akli duruma göre özel kurumlara ayrılma” olarak açıklanmıştır.⁹⁸²

Birleşmiş Milletler Mahpusların Islahı İçin Asgari Standart Kurallar metni 8 sayılı kural, hükümlülerin kategorilere ayrılmasını düzenleme altına almıştır. Bu çerçevede cinsiyetleri, yaşları, ceza sicilleri, tutulmalarının hukuki nedenleri ve kendilerine uygulanacak rejimin gerekleri dikkate alınarak farklı kategorilere ayrılan mahpuslar, ayrı kurumlarda veya bu kurumların ayrı bölümlerinde tutulurlar. Erkekler ve kadınlar mümkün olduğu kadar ayrı kurumlarda tutulurlar; hem erkekleri hem de kadınları barındıran kurumlarda kadınlara tamamıyla ayrı yerler tahsis edilir. Tutuklu mahpuslar, hükümlü mahpuslardan ayrı mekânlarda tutulurlar. Borç yüzünden veya diğer bir hukuki sebeple hapsedilenler ile cezai bir fiil nedeni ile hapsedilenler ayrı yerlerde tutulurlar. Genç mahpuslar yetişkin mahpuslardan ayrı yerde tutulurlar. 67 sayılı kural ise, sınıflandırmanın amaçlarına yer vermiştir. Bu amaçlar, cezai sicilleri ve kötü karakterleri nedeniyle, başkalarını kötü yönde etkileme ihtimali bulunan mahpusları diğer mahpuslardan ayırmak ve mahpusların sosyal rehabilitasyonu bakımından kendilerine uygulanacak rejimi kolaylaştırmak amacıyla onları sınıflara ayırmak şeklinde ifade edilmiştir. Bu nedenlerden ilki, suçta bulaştırma ve riskin azaltılması esasına dayalı olumsuz nedeni; ikincisi ise, hükümlünün rehabilitasyonuna yönelik bireysel ihtiyaçları esas alan olumlu nedeni vurgulamaktadır. Devam eden 68 sayılı kural ise farklı sınıflardaki mahpuslara uygulanacak rejim için, mümkün olduğu kadar ayrı kurumların veya aynı kurumun farklı bölümlerinin kullanılması gereğine işaret etmektedir.⁹⁸³

⁹⁸¹ ÖZBEK, (İnfaz) s.121

⁹⁸² DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.219

⁹⁸³ ULUSLAR ARASI CEZA REFORMU, s.188-189

Avrupa Cezaevi Kuralları 11 sayılı kuralı uyarınca, 18 yaşın altındaki çocuklar yetişkinlere ait cezaevlerinde değil, özel olarak bu amaca tahsis edilmiş kurumlarda tutulmalıdırlar. Buna rağmen, çocuklar istisnai olarak bu tür cezaevlerinde tutuluyorsa, onların statü ve ihtiyaçlarını hesaba katan özel düzenlemeler mevcut olmalıdır. Yine 18,8 sayılı kural, mahpusların özel cezaevlerine veya bir cezaevinin özel bölümlerine yerleştirilmesine karar verilirken tutuklu mahpusların hükümlülerden ayrı olmasına, erkek mahpusların kadın mahpuslardan ayrı olmasına ve genç yetişkin mahpusların büyüklerden ayrı olmasına dikkat edilmesi gerektiğini belirtmektedir.⁹⁸⁴

5275 sayılı yasanın 24. maddesi, hukukumuz açısından gruplandırma kurumunu düzenleme altına almıştır. Anılan düzenleme gereğince, hükümlüler;

*İlk defa suç işleyenler, mükerrerler, itiyadî suçlular veya suç işlemeyi meslek edinenler,

*Aklî ve bedensel durumları nedeniyle veya yaşları itibarıyla özel bir infaz rejimine tâbi tutulması gerekenler,

*Tehlike hâli taşıyanlar,

*Terör suçluları,

*Suç örgütlerine veya çıkar amaçlı suç örgütlerine mensup olan suçlular, gibi gruplara ayrılırlar. Bunun yanı sıra hükümlüler ayrıca yaşları, hükümlülük süreleri ve suç türleri itibarıyla da gruplandırılırlar.

B-Ağırlaştırılmış Müebbet Hapis Cezalarının İnfazı

Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası, hükümlünün hayatı boyunca devam etmekle birlikte müebbet hapis cezasından farkı, infaz rejimi yönündendir. 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 47. maddesi uyarınca ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası sıkı güvenlik rejimine göre çektirilir.

5275 sayılı yasanın 25. maddesi ile Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzüğü'nün 47. maddesi uyarınca, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûm olan kişi, yüksek güvenlikli kapalı ceza infaz kurumlarında ve tek kişilik odada barındırılır. Günde bir saat havalandırmaya çıkabilir. Güvenlik gereklerine ve hükümlünün göstereceği iyi hale uygun olarak bu sürenin uzatılması ve diğer hükümlüler ile temas etmesine sınırlı

---

⁹⁸⁴ NURSAL,s.10-12

olarak izin verilmesi mümkündür. Olanaklar ölçüsünde ve idare kurulunun uygun gördüğü biçimde bir sanat veya meslek etkinliği yürütebilir, 15 günde bir kez kanunda sayılan kişiler ile on dakikayı geçmemek üzere telefon görüşmesi yapabilir. Ayrıca eşi, altsoy ve üstsoyu, kardeşleri ve vasisi tarafından, 15 günde bir kez ve günde bir saati geçmemek üzere ziyaret edebilirler.

5275 sayılı yasanın 25/1-g maddesine göre, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûm edilenler hiçbir şekilde, ceza infaz kurumu dışında çalıştırılmaz, kurum iç yönetmeliğinde belirtilenlerin dışında bir spor ve iyileştirme faaliyetine katılamaz. İnfazda iyileştirmenin bir parçası olan çalıştırma dahi esirgenerek, infazda ıslah ve yeniden topluma kazandırma bir kenara bırakılmış, infaz rejimi, güvenlik ve yalıtma üzerine kurulmuştur. Bunların cezalarının infazına ara verilemez, tüm sağlık tedbirleri, tıbbî tetkik ve zorunluluklar hariç ceza infaz kurumlarında uygulanacak olup bunun mümkün olmaması halinde Devlet ya da Üniversite hastanelerinin tek kişilik ve yüksek güvenli mahkûm koşullarında uygulanması zorunludur.

5275 sayılı yasanın 93/1. maddesi, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûm edilen kişiye yüksek güvenli ceza infaz kurumlarında bulunduğu süre içinde mazeret izni, özel izin veya iş arama izni verilemeyeceğini düzenleme altına almıştır.

Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûm edilmiş olanlar ancak 30 yılını çektikleri takdirde koşullu salıverilmeden yararlanabilirler. Fakat ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası, suç işlemek için örgüt kurmak veya yönetmek ya da örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenen suçtan dolayı verilmişse bu süre 36 yıldır. 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 2. kitap, dördüncü kısım, “Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar” başlıklı dördüncü bölüm, “Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar” başlıklı beşinci bölüm, “Milli Savunmaya Karşı Suçlar” başlıklı altıncı bölüm altında yer alan suçlardan birinin bir örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi dolayısıyla ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde, koşullu salıverilme hükümleri uygulanmaz.

C-Müebbet Hapis Cezasının İnfazı

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu 48. maddede müebbet hapis cezasının, hükümlünün yaşamı boyunca devam edeceği düzenlenmiştir. İnfaz Tüzüğü'nün 48. maddesine göre, hükümlünün yaşamı boyunca devam eden müebbet hapis cezasının

infazında, süreli hapis cezasına uygulanan infaz rejimi esas alınır. Bu cezanın özel ve daha katı infaz rejimine göre çektirilmesi söz konusu değildir. Müebbet hapis cezasının infazında, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası için düzenlenen istisnai halde olduğu gibi koşullu salıverilme imkânından mahrum edilme söz konusu olmayıp, hükümlünün tekrar topluma dönme umudu bulunmaktadır.

D-Süreli Hapis Cezasının İnfazı

Kanunda aksi belirtilmediği sürece, bir aydan az yirmi yıldan fazla olmayan hapis cezasına süreli hapis cezası denir. 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu sadece kısa süreli özgürlüğü bağlayıcı cezayı tanımlamış olsa da, kanunun 50/4. maddesinde yer alan “taksirli suçlardan dolayı hükmolunan hapis cezası uzun süreli de olsa... adli para cezasına çevrilebilir.” şeklindeki düzenlemeden kısa süreli-uzun süreli hapis cezası ayrımının zımnen devam ettiği anlaşılmaktadır. Kısacası bir yıldan fazla hapis cezası uzun süreli hapis cezasıdır.

Avrupa Konseyi, 76(2) sayılı tavsiye kararında, beş yıldan fazla hapis cezalarını, uzun süreli ceza infazı olarak kabul etmiştir.⁹⁸⁵

Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzüğü'nün 49. maddesi, süreli hapis cezası, tüzükte belirtilen infaz rejimine göre yerine getirileceğini vurgulamış olup, uzun süreli hapis cezasının infazında bir özellik göze çarpmamakta ise de, kısa süreli hapis cezaları için özel infaz usulleri düzenlenmiştir.

E-Kısa Süreli Hapis Cezalarının Özel İnfaz Usulleri

1-Genel Olarak Özel İnfaz Usulleri

Hapis cezalarının, var olan tüm sakıncalarına karşın kaldırılmasına olanak bulunmamakla birlikte, kendisi, suçun mağduru ya da toplum açısından tehlike arz etmeyen bir failin cezaevine konulmasında da bir fayda olmadığı ifade edilmelidir. 1960 Londra ve 1965 Stockholm Birleşmiş Milletler Kongreleri'nde kısa süreli hapis cezalarından tamamen vazgeçilmesi bir öneri olarak sunulmuştur.

Cezaevleri, mahkûmlar için tehlikeli yerler olup, bazı cezaevlerinde her türlü fiziksel ve cinsel saldırının yoğun olarak yaşandığını ortaya koymaktadır. Keza

---

⁹⁸⁵ ÇOLAK Haluk/ALTUN Uğurtan,Kısa Süreli Hapis Cezaları,Seçenekli Yaptırımlar ve İnfaz Rejimleri,TBB Der.,2006,S.67,s.182

hürriyeti bağlayıcı cezaların hükümlü de bedensel ve ruhsal çöküntüye de yol açtığı bilinen bir gerçektir. Yine uslandırılmak için cezaevine konulan kimi suçlular, yeni suçlar öğrenmiş ve daha tehlikeli kişiler olarak topluma dönebilmektedir.⁹⁸⁶

Pek çok ülkede yapılan suç ile ilgili istatistik araştırmalarında artış görülmesi gerçeği karşısında, gerek hükümlülerin sosyal hayatta daha etkin yönetilerek toplumun korunması gerekse hapis cezasına seçenek olabilecek daha uygun maliyetli yöntemler bulunması amacıyla yeni arayışlar başlamıştır. Yine uzun süren cezaevi yaşantısının sosyal hayatla olan bağları zayıflatması ve cezaevi ortamının suçluluğu pekiştirmesi de bu arayışı güçlendirmiştir.⁹⁸⁷

2-Türk Hukukunda Özel İnfaz Usulleri

Ülkemizde, özel infaz usullerine ilişkin düzenleme 5275 sayılı yasanın 110. maddesinde yer almakta olup, düzenlemenin yer aldığı yasanın ikinci kısmının, birinci bölümünün başlığı değiştirilmesi gereken bir niteliğe bürünmüştür. Bölüm, “Kısa Süreli Hapis Cezalarının Özel İnfaz Şekilleri” başlığını taşıyor ise de, 6 Nisan 2004 tarih ve 5485 sayılı yasanın 1. maddesi ile yapılan değişiklikle, 75 yaşını bitirmiş kişilerin mahkûm oldukları üç yıl ve daha az süreli hapis cezalarının da konutta çektirilmesine karar verilebileceği düzenlemesinin getirilmesi ile kısa süreli olmayan hapis cezalarının da özel infaz usulüne göre çektirilmesi yolu hukukumuzda girmiştir.⁹⁸⁸

Adli para cezasının ödenmemesi sebebi ile hapis cezasına çevrilmesi halinde, bu hapis cezasının infazının, özel usullerle yapılıp yapılamayacağına dair soruna ilişkin Yargıtay tarafından verilen çelişkili kararlar ise⁹⁸⁹, 18.06.2004 tarih ve 6545 sayılı yasanın 81. maddesi ile 5275 sayılı yasanın 106/3. maddesinin değiştirilmesi ile önemini yitirmiştir. Zira yapılan değişiklik ile artık tebliğ olunan ödeme emri üzerine belli süre içinde adli para cezasını ödenmezse, Cumhuriyet savcısının kararı ile ödenmeyen kısma karşılık gelen gün miktarı hapis cezasına çevrilerek, hükümlünün

⁹⁸⁶ AKINCI SOKULLU Füsün, Hürriyeti Bağlayıcı Cezalar ve Alternatifleri, 21. Yüzyıla Girenken Cezaların İnfazı Sempozyumu, Adalet Bakanlığı, 2001, Ankara, s.47; İÇEL/AKINCI/ÖZGENÇ/SÖZÜER/MAHMUTOĞLU/ÜNVER, s.79

⁹⁸⁷ ULUDAĞLI PEKEL Nilay, Hükümlülerin Denetiminde ve Topluma Kazandırılmasında Yeni Bir Yöntem Olarak Elektronik İzleme, AÜHF Der., 2012, C.61, S.4, s.1338

⁹⁸⁸ ÖZBEK, (İnfaz) s.101

⁹⁸⁹ Yargıtay 4.C.D. 24.06.2009 tarih ve 2008/21510 E. 2009/12657 K.sayı kararı ile bu soruna olumlu yanıt verirken; Yargıtay 2. C.D. ise 10.03.2010 tarih ve 2009/53799 E., 2010/7351 K. sayılı kararı ile bu imkanın varlığını kabul etmemiştir.

iki saat çalışması karşılığı bir gün olmak üzere kamuya yararlı bir işte çalıştırılmasına karar verilecektir.

Disiplin hapsi ya da tazyik hapsi olarak yaptırımı tayin edilen kararlar, Ceza Muhakemesi Kanununun 223. maddesinde belirtilen “hüküm” niteliğinde değildirler ve bunlar hakkında hükümler için öngörülen yargılama kurallarının uygulanma olanağı yoktur. Disiplin hapsi ve hapsen tazyik yaptırımı 5237 sayılı Türk Ceza Kanununda düzenlenen yaptırımlardan farklı nitelikte olup 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun’un 110. maddesinde yer alan özel infaz usullerinin uygulanma olanağı bulunmamaktadır.⁹⁹⁰

a-Hafta Sonu İnfaz

5275 sayılı yasanın 110/1-a maddesi uyarınca, hükmü veren mahkeme veya hükümlü başka bir yerde bulunuyorsa o yerde bulunan aynı derecedeki mahkeme, altı ay veya daha az süreli hapis cezasının, her hafta cuma günleri saat 19.00'da girmek ve pazar günleri aynı saatte çıkmak suretiyle hafta sonları infazına karar verebilmektedir. Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ve Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzüğü'nün 52/1. maddesi gereğince bu hükümlüler, kurumlarda diğerlerinden ayrı yerlerde barındırılacak ve cezanın bu şekilde çektirilmesine karar verilenler hakkında koşullu salıverilme hükümleri uygulanmayacaktır. Hükümlünün, birinci fıkrada belirtilen yükümlülükler uymaması hâlinde, durum, kurum tarafından Cumhuriyet başsavcılığına bildirilecektir.

b-Geceleri İnfaz

5275 sayılı yasanın 110/1-b maddesi uyarınca, hükmü veren mahkeme veya hükümlü başka bir yerde bulunuyorsa o yerde bulunan aynı derecedeki mahkeme, altı ay veya daha az süreli hapis cezasının, her gün saat 19.00'da girmek ve ertesi gün saat 07.00'de çıkmak suretiyle geceleri, ceza infaz kurumlarında çektirilmesine karar verebilir. Bu usulü düzenleyen Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ve Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzüğü'nün 52/1. maddesi de, hafta sonu infaz usulüne benzer şekilde, bu hükümlülerin, kurumlarda diğerlerinden ayrı yerlerde barındırılacağını ve cezasının bu şekilde çektirilmesine karar verilenler hakkında koşullu salıverilme hükümleri uygulanmayacağını, son olarak da hükümlünün, birinci

⁹⁹⁰ ÖZBEK, (İnfaz) s.101; ayrıca bu konuda Yargıtay 16 H.D.nin 27.11.2007 tarih ve 2007/3693 E., 2007/4743 K. sayılı kararı için bkz. <http://www.kararara.com/yargitay/yhdk12/yrqtyk21593.htm>

fıkıradaki belirtilen yükümlülükler uymaması hâlinde, durumun, kurum tarafından Cumhuriyet başsavcılığına bildirileceğini düzenleme altına almıştır.

Yarı özgürlük rejimi olarak adlandırılan bu iki infaz usulü, İtalyan İnfaz Yasasında yer almakta olup, hükümlünün iş, eğitim veya topluma uyum sağlayacağı faaliyetleri yapabilmesi için günün belirli bir bölümünü kurum dışında geçirmesi kabul edilmiştir. Hükümlü öngörülen tedbirlere uygun davranmadığında, yarı özgürlük rejimi her zaman kaldırılabileceği gibi, haklı bir neden olmadan, on iki saati geçmemek üzere kurumda bulunmayan hükümlüye de disiplin cezası uygulanacaktır.⁹⁹¹

5275 sayılı yasanın 110/3. maddesi gereği, cezanın özel infaz usulüne göre çektirilmesi kararı, infaza başlandıktan sonra da verilebilecek bir karar olup, bu infaz usulünün gereklerine geçerli bir mazeret olmaksızın uyulmaması hâlinde, cezanın baştan itibaren infaz kurumunda çektirilmesine karar verilecektir. Özel infaz usullerine ilişkin verilen kararlara itiraz yolu açıktır.

Belirtmek gerekir ki, gerek hafta sonu infaz ve gerekse geceleri infaz usulünün uygulanmasını gerektiren cezalar açısından, seçenek yaptırımlara hükmetme ve cezanın ertelenmesi olanağı bulunduğu için, bu tür usullerin uygulanması yoluna gidilmemektedir.⁹⁹²

c-Konutta İnfaz

ca-Genel Olarak

Konutta hapsin ilk örneği olarak, Roma İmparatorluğunda İsa'nın havarilerinden St. Paul'un Yahudilerle çatışması nedeniyle evde hapsedilmesi belirtilmektedir. 60 yaşındaki St. Paul, yargılanmak üzere getirildiği Roma'da kendisine ait çadırda yaşamış ve el emeği ile geçimini sağlamaya çalışmıştır.⁹⁹³

1975 tarihli İtalyan İnfaz Yasasında, belirli özellikleri taşıyan hükümlerin uzun süreli hapis cezasının geri kalan bölümü de olsa, 3 yılı aşmayan hapis ya da hafif hapis cezalarını konutta infazı yönünde düzenleme yer almıştır.⁹⁹⁴ Yine Amerika Birleşik Devletleri'nde evde hapsedilme 1971 yılının başında St. Louis'te uygulamaya

⁹⁹¹ İÇEL/AKINCI/ÖZGENÇ/SÖZÜER/MAHMUTOĞLU/ÜNVER,s.93-94;ÇOLAK(Seçenek) s.221

⁹⁹² ERDEM,s.197

⁹⁹³ KOÇ Ziya, Elektronik İzleme ile Hapis Cezasının Konutta Çektirilmesi,Ankara Barosu Der., 2013, S.2,s.179

⁹⁹⁴ İÇEL/AKINCI/ÖZGENÇ/SÖZÜER/MAHMUTOĞLU/ÜNVER,s.82-83

geçmiştir. İngiltere ve Galler’de hapis cezasının konutta çektirilmesi 1989-1990 yıllarında pilot proje kapsamında seçilen bölgelerde uygulanmıştır.⁹⁹⁵

Konutta infazın en büyük avantajı, maliyetin, hapis cezasının cezaevinde infazının maliyetinden çok daha düşük olmasıdır. Örnek vermek gerekirse Florida projesi kapsamında yapılan bir araştırma, hükümlü başına 27.54 dolar olan günlük hapis cezasının infaz maliyetine karşılık, evde infazın günlük maliyeti, 2.86 dolar olarak belirlenmiştir. Konutta infazın diğer bir avantajı farklı durumda bulunan hükümlülere uydurulmaya oldukça uygun olmasıdır. Bu infaz türü için ifade edilebilecek en önemli avantaj ise, cezaevinde infazın ortaya çıkaracağı sorunlar olmaksızın hükümlünün etkisiz hale getirilmesini sağlamasıdır.⁹⁹⁶ Ceza infaz kurumu yerine konutta hapis cezasını çektirme ile umulan yararlardan biri de failin toplumsallaşmasını ve ıslah edilmesinin sağlanmasıdır. Bu yönde kişiye ailesi ile ilişki kurma, okuluna veya işine gidebilme imkânı tanınmış olmaktadır.⁹⁹⁷

Konutta infazın sakıncaları olarak öncelikle, infazın denetimi ile ilgili problemlerden söz edilebilir. Hükümlünün konutunda cezasını çekmesinin takibi ile ilgili teknik zorluklar yaşanabileceği gibi, hükümlünün kontrolü konusunda yeterli personel bulunamamasından kaynaklanan sıkıntılar bulunabilir.⁹⁹⁸ Ayrıca, suçun yoğun olarak görüldüğü kriminojen bölgelerde yaşayan suçluların, bu çevrede yaşamaya devam etmeleri sakıncalar doğurabilir.⁹⁹⁹ Yine belirtmek gerekir ki, hapis cezasına bir alternatif olarak sunulan konutta hapis uygulaması ile infaz sahasının genişlediği ileri sürülerek, sistemin teknolojik araçlarla izleme şeklinde yerine getirildiği hallerde, cezaevlerini toplumun geri kalanından ayıran alanın yeniden düzenlendiği ve cezaevi disiplinine dair kuralların hapisane sınırlarını aşarak toplumun tümünü ilgilendiren, bütün sosyal yapıya yansıyan özellikler gösterdiği vurgulanmıştır.¹⁰⁰⁰

Evde infaz usulünün elektronik izleme yöntemi ile gerçekleştirilmesi ise, nispeten daha yeni bir özellik göstermektedir. 80’li yıllardan beri Amerika Birleşik

---

⁹⁹⁵ KOÇ,s.181-182

⁹⁹⁶ AKINCI (Alternatif) s.48;İÇEL/AKINCI/ÖZGENÇ/SÖZÜER/MAHMUTOĞLU/ÜNVER,s.80, dn.166

⁹⁹⁷ KOÇ,s.189

⁹⁹⁸ ÇOLAK/ALTUN,(Seçenek),s.223

⁹⁹⁹ AKINCI (Alternatif) s.49;İÇEL/AKINCI/ÖZGENÇ/SÖZÜER/MAHMUTOĞLU/ÜNVER,s.81-82

¹⁰⁰⁰ KOÇ,s.188

Devletleri’nde hükümlünün elektronik yöntemlerle izlenmesi uygulanmakta olup,¹⁰⁰¹ elektronik izleme denemeleri ilk kez Harvard Üniversitesi’nde 1964 yılında Psikoloji Denepleri Bilim Komitesinden Dr. Ralph Schwitzgebel tarafından yapılmıştır.¹⁰⁰² Amerika Birleşik Devletleri’nde, “elektronik zincir” adıyla elektronik kontrol suretiyle infaz, 1983 yılından beri uygulanmaktadır.¹⁰⁰³

İngiltere’de 1994 yılında Criminal Justice Act 1991’de yapılan değişiklik ile elektronik izleme ile konutta hapsin, hapis cezasının yerine uygulanabileceği kabul edilmiştir. Keza Alman Ceza Kanununda, 2011 yılında yapılan değişiklik ile elektronik izleme ve konutta hapis, hapis cezasının infazı aşamasında hükümlünün denetiminde kullanılan seçenekler arasına girmiş bulunmaktadır.¹⁰⁰⁴

Hükümlünün elektronik izlenmesi konusunda radyo frekans, uydu takibi, ses doğrulama, biyometrik doğrulama, uzaktan alkol takibi, kontakt kilitleme araçları, mağdur koruma teknolojileri gibi pek çok teknoloji kullanılmakla birlikte dünyada en fazla tercih edilen radyo frekans sistemidir.¹⁰⁰⁵ Konutta infaz uygulanmasında uygulanan yöntemlere bakmak gerekirse, Amerika Birleşik Devletleri’nde en çok uygulanan yöntemler; “telefon robotu”, “kilitli bilezik” ve “telefon gerektirmeyen verici cihazların” kullanıldığı yöntemlerdir.¹⁰⁰⁶

cb-Türk Hukukunda Konutta İnfaz

5275 sayılı yasanın 110/2. maddesinde yasal temeli bulunan konutta infaza ilişkin düzenleme uyarınca, mahkûmiyete konu suç nedeniyle doğmuş zararın aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tazmin suretiyle tamamen giderilmesine dair hukukî sorumluluklar saklı kalmak üzere; kadın veya 65 yaşını bitirmiş kişilerin mahkûm oldukları altı ay; 70 yaşını bitirmiş kişilerin mahkûm oldukları bir yıl ve 75 yaşını bitirmiş kişilerin mahkûm oldukları üç yıl veya daha az süreli hapis cezasının konutunda çektirilmesine hükmü veren mahkemece veya hükümlü başka bir yerde bulunuyorsa o yerde bulunan aynı derecedeki mahkemece karar verilebilecektir. Devam eden fıkralara göre de, bu karar, infaza başlandıktan sonra da verilebilecek, cezanın özel infaz usulüne göre çektirilmesine karar verilenler hakkında koşullu

¹⁰⁰¹ AKINCI (Alternatif) s.50;İÇEL/AKINCI/ÖZGENÇ/SÖZÜER/MAHMUTOĞLU/ÜNVER,s.84

¹⁰⁰² ULUDAĞLI,s.1341

¹⁰⁰³ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.501

¹⁰⁰⁴ KOÇ,s.177

¹⁰⁰⁵ ULUDAĞLI,s.1368

¹⁰⁰⁶ AKINCI (Alternatif) s.50;İÇEL/AKINCI/ÖZGENÇ/SÖZÜER/MAHMUTOĞLU/ÜNVER,s.84

salıverilme hükümleri uygulanmayacak, bu infaz usulünün gereklerine geçerli bir mazeret olmaksızın uyulmaması hâlinde, cezanın baştan itibaren infaz kurumunda çektirilmesine karar verilecektir. Özel infaz usulüne ilişkin verilen kararlara karşı itiraz yolu açıktır.

Yasal düzenlemeden anlaşılacağı üzere, suçtan doğan zarar aynen iade edilmez, suçtan önceki hale getirilmez veya tazmin suretiyle zarar tamamen giderilmez ise hapis cezasının konutta çektirilmesine karar verilemeyecektir. Bu şartların var olup olmadığı mahkemece re'sen araştırılacaktır. Mahkeme, hükümlü hakkında hapis cezasının konutta çektirilmesi kararını kendiliğinden alabilmektedir. Kanun koyucu hükümlünün rızasını aramamaktadır.¹⁰⁰⁷

Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ve Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük'te yapılan düzenleme de ise, konutta infaz ile ilgili bir ayrıma gidilmiştir. Gerçekten, Tüzüğün 52/2. maddesinde yapılan düzenleme de, 6 ay ve daha kısa süreli hapis cezalarının evde infazında koşullu salıverilme hükümlerinin uygulanmayacağı düzenlenmişken, 3 yıl ve daha az süreli hapis cezalarının infazında ise koşullu salıverilme hükümleri uygulanacaktır. Tüzük'te yer alan 3 yıl ve daha az süreli hapis cezalarının infazında ise koşullu salıverilme hükümlerinin uygulanacağına dair bu düzenleme, 5275 sayılı yasanın 110/4. maddesinde yer alan, "*Cezanın özel infaz usulüne göre çektirilmesine karar verilenler hakkında koşullu salıverilme hükümleri uygulanmaz.*" hükmüne açıkça aykırı olup, normlar hiyerarşisi çerçevesinde anılan tüzük hükmünün uygulanma olanağı bulunmamaktadır.

Konutta infaz prosedürüne bakmak gerekirse, konutta infazına karar verilen cezalara ilişkin ilâmlar, Cumhuriyet başsavcılıklarınca infazı amacıyla denetimli serbestlik ve yardım merkezi şube müdürlüğü ya da bürosuna gönderilir ve cezalar bu birimler tarafından infaz edilir. Konutta infaz hükümlünün mahkemeye beyan etmiş olduğu yerleşim yerinde yapılır. Cezaları konutta infaz edilen hükümlülerin meşru ve kabul edilebilir mazeretine binaen konuttan geçici süreli ayrılmayı gerektiren sebeplerin ortaya çıkması hâlinde, bu durum denetimli serbestlik ve yardım merkezi şube müdürlüğü ya da bürosuna hükümlü tarafından yazılı olarak bildirilir. Talep, Cumhuriyet savcısı tarafından değerlendirilir. Cezaları konutta infaz edilen hükümlülerin talepleri hâlinde konutlarının değiştirilmesine, Cumhuriyet savcısının

---

¹⁰⁰⁷ KOÇ,s.206-207

talebi ile mahkeme tarafından karar verilebilir. Hükümlünün konutta infazın gereklerine uyup uymadığı denetimli serbestlik ve yardım merkezi şube müdürlüğü ya da bürosu tarafından değerlendirilir. Hükümlünün yükümlülüklerine aykırı hareket etmesi hâlinde durum, Cumhuriyet başsavcılığına bildirilir. Bu infaz usulünün gereklerine geçerli bir mazeret olmaksızın uyulmaması hâlinde, cezanın baştan itibaren kurumda çektirilmesine karar verilir. Özel infaz usulüne ilişkin verilen kararlara karşı itiraz yolu açıktır.

Konutta infazın detaylarına ilişkin düzenleme ise, 05.03.2013 tarih ve 28578 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren “Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği”nde bulunmaktadır. Anılan Yönetmeliğin 75. maddesinde yer verilen hükme göre, “Hapis cezasının konutta infazı;

- a) Kadın veya altmış beş yaşını bitirmiş kişilerin mahkûm oldukları altı ay,
- b) Yetmiş yaşını bitirmiş kişilerin mahkûm oldukları bir yıl,
- c) Yetmiş beş yaşını bitirmiş kişilerin mahkûm oldukları üç yıl veya daha az süreli hapis cezasının tamamının veya kalan kısmının belli şartlar altında mahkeme kararıyla belirtilen bir konutta yerine getirilmesidir.

Bu kararın yerine getirilmesinde konut; hükümlünün ailesiyle birlikte veya tek başına yaşamını devam ettirdiği, kendisine ait veya kiracı olarak oturduğu ve bu kararın yerine getirilmesinde mahkemeye bildirdiği veya mahkeme kararında belirtilen yeri ve eklentilerini ifade eder.

Hapis cezasının konutta infazında, hükümlünün risk ve ihtiyaçları, kurallara uymadaki başarısı ve işbirliği dikkate alınarak;

- a) İlk altı ay için günde bir,
- b) İkinci altı ay için günde iki,
- c) Üçüncü altı ay için günde üç,
- ç) On sekizinci aydan sonra günde dört saat süreyle evden ayrılmasına vaka sorumlusunun önerisi üzerine komisyon tarafından karar verilebilir.

Hapis cezasının konutta infazına ilişkin kararın kaydedilmesinden itibaren on gün içerisinde denetim bürosunda görevli denetimli serbestlik memuru hükümlünün adresine giderek konutu inceler. Hükümlünün belirlenen ihtiyaçları dikkate alınarak

hükümlü ile iş birliği içerisinde hükümlünün uyması gereken kurallar belirlenir ve vaka sorumlusuna iletilir. Vaka sorumlusu üç gün içerisinde bir planlama yaparak konutta infazın ne şekilde yerine getirileceğini ve uyması gereken kuralları hükümlüye tebliğ eder.

Cezanın konutta infazı sırasında hükümlüyle iletişim sağlanacak araçlar tespit edilir. İletişim araçları, hükümlünün denetlenmesine ilişkin esaslar ve denetimli serbestlik personeli ile kolluk görevlilerinin denetimle ilgili görevleri hükümlüye açıkça bildirilir.

Cezanın konutta infazında, hükümlünün sağlık, eğitim, ibadet gibi temel ihtiyaçları dikkate alınır. Hükümlünün acil sağlık durumu, deprem, yangın, doğal afetler gibi öngörülemeyen nedenlerden dolayı konuttan ayrılması ihlal sayılmaz. Zaruret nedeniyle konutunu terk eden hükümlü, bu zorunluluğun ortadan kalkmasından itibaren üç gün içerisinde müdürlüğe başvurmak zorundadır. Bu durumda konut dışında geçen süreler infazdan sayılır.

Hükümlü, denetim bürosunda görevli denetimli serbestlik memuru veya kolluk tarafından bizzat eve gidilmek suretiyle kontrol edilebilir. Yapılan kontroller kayıt altına alınarak vaka sorumlusuna iletilir.

Hükümlü, mazereti olmaksızın infaz süresince kararın yerine getirildiği konutu değiştiremez. Hükümlü, bir mazeret nedeniyle konutunu değiştirme talebini müdürlüğe yazılı olarak iletmek zorundadır. Komisyon hükümlünün talebini değerlendirerek konutun değiştirilip değiştirilmeyeceğine karar verir.

Hükümlünün haklı, geçerli ve gerektiğinde belgelendirilebilen bir mazereti olmaksızın yirmi dört saatten fazla süreyle izinsiz olarak konuttan ayrılması veya iznin bitmesinden itibaren bu süre içerisinde konuta dönmemesi halinde uyarı yapılmaksızın dosya kapatılarak mahkemesine gönderilir.

Cezanın konutta infazı, cezanın konutta çektirilmesi kararına ilişkin hazırlanan planın hükümlüye tebliğinden on gün sonra başlar ve kararda belirtilen sürenin dolmasıyla sona erer.

Cezanın konutta çektirilmesine ilişkin kararların infazı, elektronik kelepçe kullanılması suretiyle de yapılabilir.”

Düzenlemenin temelde, elektronik izlemeye yer verilmeyen konutta infazı esas aldığı görülmektedir. Bu durum, gerek hükümlünün denetim bürosunda görevli denetimli serbestlik memuru veya kolluk tarafından bizzat eve gidilmek suretiyle kontrol edilebileceği ve gerekse, cezanın konutta çektirilmesine ilişkin kararların infazının, elektronik kelepçe kullanılması suretiyle de yapılabileceği şeklindeki hükümlerden anlaşılmaktadır. Zaten hukukumuzda elektronik izleme ile hürriyeti bağlayıcı cezanın konutta infazı, 5402 sayılı Denetimli Serbestlik Hizmetleri Kanununda 05.04.2012 tarihinde yapılan düzenleme ile mümkün hale gelmiştir. Getirilen yeni düzenleme ile şüpheli, sanık ve hükümlülerin toplum içinde izlenmesi, gözetimi ve denetimi elektronik cihazların kullanılması suretiyle de yerine getirilebilecektir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

CEZAEVLERİNDE TUTUKLU VE HÜKÜMLÜLERİN HAK VE YÜKÜMLÜLÜKLERİ

I-CEZAEVLERİNE İNSAN HAKLARININ GİRİŞİ

A-Genel Olarak

Hürriyeti bağlayıcı cezalar, yaşam hakkından sonra gelen en önemli hak olan özgür olma hakkına müdahale ederek doğrudan doğruya fiziksel hareket özgürlüğünü hedef almaktadır.¹⁰⁰⁸ Hapishaneler, öncelikle toplumu korumak için var olsalar da devletin temel görevi, yasaya karşı gelerek cezaevine konulanlar da dâhil olmak üzere herkesin, haklarını güvence altına almaktır. Cezaevlerinde bulunanların mahrum oldukları tek hakın, özgürlük hakkı olduğu¹⁰⁰⁹ ve cezaevine konulan kişinin, eskiden farklı olarak, sosyal ve insan haklarına sahip, hak sūjeleri olarak kabul edildikleri, 20. yüzyılda kabul edilen evrensel düzenlemelerin ortaya koyduğu bir gerçektir. Dolayısıyla, cezaevinde bulunmaktan kaynaklanan fiili imkânsızlık sebebi ile kullanılmayan bir kısım haklar dışında kalan diğer haklar, kısıtlama ve engelleme konusu yapılamayacaktır. Kısacası, cezaevi sakinleri de “herkes” kavramına dâhildirler.¹⁰¹⁰

Uluslar arası belgelerde kabul edilen bu düzenlemelerin, ulusal mevzuata da girerek somutlaşması beklenmekte ise de, hiçbir toplumun, kendi hapishane koşullarının, en yoksul halk tabakasının koşullarından iyi olmasını kabul edemeyeceği gerçeği bu beklentiyi engellemekte ve ülke kamuoyları, mahkûm haklarına saygı göstermeyi sindirememektedirler.¹⁰¹¹

Günümüze gelene kadar özünde iki anlayışın cezaevi yönetimine egemen olduğu görülmektedir. Bunlardan ilki, suçluyu etkisiz hale getirerek toplumu korumayı hedef alan anlayış olup, bu sistemin 2. Dünya Savaşına kadar, değişik derecelerde olmak üzere, hemen hemen tüm Avrupa’da uygulandığı söylenebilir. Daha yeni tarihli olan ikinci anlayış ise, cezaevinde bulunan kişinin, bir gün topluma döneceği gerçeğinden hareketle onu çıkış için hazırlama ve bu amaçla eğitme temeline

¹⁰⁰⁸ GÜNTHER,s.57

¹⁰⁰⁹ OTHMANİ Ahmed, Hapishaneden Çıkış,çev.İşık Ergüden, 2003,İstanbul,s.89

¹⁰¹⁰ KARAKUŞ Hakan,İnsan Hakları Hukuku Kriterleri Açısından Cezaevi Yaşam Standartları ve Mahkum Hakları,21.Yüzyıla Girerken Cezaların İnfazı Sempozyumu, Adalet Bakanlığı,2001,s.70

¹⁰¹¹ OTHMANİ,s.89

dayanmaktadır. Fakat günümüzde giderek ağırlık kazanan anlayışa göre ise, cezaevinde bulunan kişi, özgürlüğü yargı kararı ile ve geçici olarak elinden alınmış ve bu süre içinde insanca ve adil işlem görme hakkı olan ve isteği dışında cezaevinden çıkışa yönelik eğitime zorlanamayacak olan bir kişi olarak kabul edilmektedir.¹⁰¹²

Cezaevlerine insan haklarının girebilmesi için doğal olarak modern anlamda cezaevlerinin varlığı elzemdir. Fakat modern anlamda cezaevlerinin görülmeye başlanması ile birlikte, eş zamanlı olarak insan haklarının da cezaevlerine girdiğinden söz edilemez. Nitekim Avrupa'da modern anlamda ilk cezaevi olarak kabul edilen Amsterdam Cezaevinin kapısındaki amblemde, bir araba ile bir çift kaplan ve aslan yer almıştır ki bu amblem, cezaevinde bulunan suçlunun, tımar edilmesi gereken bir hayvan, cezaevini ise bir tımar evi olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır.¹⁰¹³

Modern anlamda cezaevlerinin doğuşu, bedene uygulanan cezanın yerini, ruha uygulanan cezanın alması ile¹⁰¹⁴ gerçekleşmiş olsa ve özünde cezanın insanileşmesi düşüncesi bulunsa da, cezanın insanileşmesi ile cezaevlerinin insanı ön plana alması birbirinden tamamen farklı kavramlardır. Amsterdam cezaevi ile 18. yüzyılda kurulan San Michelle ve Gand cezaevlerinde yürütülen yeniden sosyalleştirme amaçlı çabalar bir kenara bırakılacak olursa, 19. yüzyıla kadar var olan cezaevlerinde, uzun süreli savaşların da etkisinde kötüye doğru gidiş egemen olmuştur.¹⁰¹⁵

1789 Fransız İhtilalı ve 1848 burjuva devrimleri ile Aydınlanma felsefesi, cezaevlerinde de insan onurunun temel alınmasını sağlamıştır.¹⁰¹⁶ Nitekim 1791 yılında kabul edilen bir kanun ile cezaevlerinde asgari yaşam koşulları olarak, yeterli ekmek ve suyun verilmesi ile yatakların teşrifi sayılmıştır. Peşi sıra kabul edilen 1793 tarihli bir kararname ise, bu koşullara ek olarak, cezaevlerinde bulunanlara iyi muamele edilmesinin insanlık, eşitlik ve sağlığın da dikkate alınması ile sağlanabileceğini vurgulamıştır.¹⁰¹⁷ Yine Fransa'da, cezaevlerinin işleyişini denetleyerek iyileştirme önerilerinde bulunmak amacıyla, 1818'de Hapishanelerin

---

¹⁰¹² REYNAUD A., Hapishanelerde İnsan Hakları, (çev. İhsan Kuntbay), 1992, TODAİE yay., Ankara, s.22-23

¹⁰¹³ SARIHAN Şenal, Cezaevlerine Genel Bir Bakış ve Türk İnfaz Sisteminin Sorunları, 21. Yüzyıla Girenken Cezaların İnfazı Sempozyumu, Adalet Bakanlığı, 2001, s.74

¹⁰¹⁴ FOUCAULT, s.20

¹⁰¹⁵ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.113-115

¹⁰¹⁶ SARIHAN, s.74

¹⁰¹⁷ DEMİRBAŞ, (İnfaz) s.124

İyileştirilmesi Derneği, ardından Hapishaneler Derneği ve bunları takiben de insanî amaçlı pek çok dernek kurulmuştur.¹⁰¹⁸

İngiltere’de cezaevlerinin ıslahına yönelik atılan adımların öncüsü olarak vurgulanması gereken isim, kendisi de Brest’de savaş esiri olarak kaldığı cezaevinde bu ortamı yakından tanımış olan John Howard’dır. 12 yıl boyunca gerek İngiltere ve gerekse Kıta Avrupa’sı cezaevlerini gezerek araştırma yapan Howard, 1777 yılında “İngiltere ve Galler’deki Cezaevlerine İlişkin İlk Değerlendirmeler ve Bazı Yabancı Cezaevi Hastanelerinin Dökümü” adlı eserini yayınlamıştır. Howard’ın temel fikirleri arasında, işkencenin kaldırılması, daha iyi bir hijyenik ortam, dürüst, çalışkan ve insani gardiyanlar ifade edilebilir.¹⁰¹⁹

Almanya’da 1791 yılında “Tarihi Haberler ve Almanya’nın Garip Cezaevleri Üzerine Tespitler” isimli eserini yayınlayan papaz Wagnitz, hükümlülerin haklarının yasal olarak tespitini savunmuştur. 1803 yılında Prusya Adalet Bakanı Armin tarafından savunulan, hükümlüye insanca muamele, yeterli bakım ve kıyafet ile sağlığın korunması esasına dayalı bir infaz politikasının yasal olarak düzenlenmesi hususu, kamuoyu ile paylaşılmıştır. Yine 1826 yılında Theodor Fliedner tarafından kurulan “Ren-Westfaller Cezaevi Derneği” ile bu derneği takiben kurulan, hükümlülerin bireysel bakımı ile ruhsal özen ve eğitim yolu ile infazda iyileştirme amaçlayan örgütler vurgulanabilir.¹⁰²⁰

Amerika Birleşik Devletleri’nde dünyanın ilk Cezaevleri İyileştirme Vakfını kurmuş olsalar da, inandıkları tecrit anlayışı doğrultusunda Philedelphia’da dünyanın en modern ilk cezaevini kuran Quakerler, kötü bir uygulamanın mimarı olmuşlardır. Gerçekten cezaevini ziyaret edenler arasında bulunan Charles Dickens, “Burada yatanların çektiği manevi işkence, bedeni işkence olsa bu kadar tahribat yapmazdı” diyerek bu gerçeği ortaya koymuştur. 1871 yılında Federal Mahkeme tarafından karara bağlanan “Ruffin/Commenwealth” davasında, şartlarının iyileştirilmesi için mahkûmlarca açılan dava reddedilirken, mahkûmlar sivil ölü olarak kabul edilmiş ve hiçbir haklarının bulunmadığı ifade edilmiştir.¹⁰²¹

---

¹⁰¹⁸ FOUCAULT,s.294

¹⁰¹⁹ DEMİRBAŞ Timur,Kara Avrupası Devletleri İnfaz Sistemlerinde İnsan Haklarının Gelişimi, 21.Yüzyıla Girerken Cezaların İnfazı Sempozyumu,Adalet Bakanlığı,2001,s.187

¹⁰²⁰ DEMİRBAŞ,(İnfaz),.128-130

¹⁰²¹ TÜRKER Melda,ABD’de İnfaz Sisteminde İnsan Haklarının Gelişimi,21.Yüzyıla Girerken Cezaların İnfazı Sempozyumu,Adalet Bakanlığı,2001,s.165-166

B-20. Yüzyılda Gelişim Süreci

1-Ülkesel Açıdan Gelişme Süreci

20. yüzyılda cezaevlerinin insanileştirilmesinde dönüm noktası olarak 2. Dünya Savaşı'nın etkisinin olduğu ifade edilmelidir. Savaş sonrası totaliter rejim karşıtı yöneticilerin başa geçmesi ve kendilerinin de hapisane deneyimini yaşamış insanlar olmasının da etkisi ile hapisanenin bir cezalandırma yeri olmaktan ziyade, topluma kazandırma ve yeniden toplumsallaştırma yeri olması gerektiği düşüncesi görülmeye başlamıştır.¹⁰²²

Almanya'da 19. yüzyılın sonlarında Wahlberg tarafından ileri sürülen, hükümlülerin pek çok hakkı olduğu düşüncesi, 20. Yüzyılın başında Berthold Freudenthal tarafından hükümlülerin hukuki yerinin araştırılması ile devam etmiştir. Bu araştırma çerçevesinde Freudenthal, cezaların onur kırıcı ve bedensel nitelikte olamayacağı, cezaevlerinde hijyenik ve iş kazalarına karşı koruma tedbirlerinin alındığı bir ortamın gerekliliği, hükümlünün saçlarının sifıra vurulamayacağı, hükümlüye "sen" diye hitap edilemeyeceği gibi bir takım sonuçlara ulaşmıştır.¹⁰²³

Almanya'da hükümlü hakları ile ilgili önemli bir basamak da, Federal Anayasa Mahkemesinin 1972 yılında verdiği bir karardır. Karara götüren sürecin başlaması, Celle cezaevinde kalan bir hükümlünün, cezaevinde bulunanlara destek veren bir sivil toplum örgütüne yazdığı mektupta, cezaevi müdürü hakkında uygunsuz görüşler ileri sürmesi ve cezaevi koşulları hakkında düşüncelerini aktarması ile gerçekleşmiştir. Mektuba cezaevi yönetimince el konulması üzerine ilgili kanun yollarını tüketen hükümlü Federal Anayasa Mahkemesi'ne anayasal şikâyet başvurusu yapmış ve mahkeme tarafından, mektupların denetimi ve alıkonulması yolu ile düşüncüyü açıklama özgürlüğü ve mektuplaşmanın gizliliğinin ihlal edildiği belirtilerek, hükümlülerin temel haklarının ancak yasa ya da yasaya dayanarak yapılabileceği karar altına alınmıştır. Netice de 1977 yılında çıkarılan Ceza İnfaz Yasasında bu konu yasal düzenleme altına alınmıştır.¹⁰²⁴

Amerika Birleşik Devletleri'nde 1944 yılında Federal Mahkeme tarafından verilen ve mahkûmların anayasal haklara sahip olduğu fakat bu hakların kanunla sınırlanabileceğinin ifade edildiği Cuffin v. Weingarh davasına kadar mahkeme

¹⁰²² OTHMANI,s.44

¹⁰²³ DEMİRBAŞ,(İnfaz) s.135

¹⁰²⁴ GÜNTHER,s.60-63

mahkûm davalarını kendi görev alanında saymamış ve açılan davalara bakmamıştır. “Hands Off” olarak adlandırılan bu dönem, 1950 cezaevi isyanları ile sona ermiş ve bu dönemden başlayarak, yargı kararları ile infaz reformları gerçekleşmeye başlamıştır.¹⁰²⁵ Bu kararlara örnek olarak 1975 yılında Auglize County Tutukevinde bulunan Connie Martin adlı tutuklunun, sorumlu şerif ve bölge idarecilere karşı davada, mahkeme, cezaevinde iyileştirme tedbirlerinin uygulanmasına hükmederek 31 maddeden oluşan bir iyileştirme tedbiri belirlemiştir. Yine 1982 yılında Seneca Bölge Cezaevi şartlarının uygunsuzluğuna dayalı olarak açılan dava neticesinde mahkemece 1983 yılında cezaevinin kapatılmasına karar verilmiştir.¹⁰²⁶

2-Uluslararası Alanda Gelişim Süreci

Bütün haklarda olduğu gibi, hapse atma hakkı da, karşılığında bir takım yükümlülükleri içermekte olup, Devlet, hapis cezasının, kişinin maddi ve manevi bütünlüğünü koruyarak, insani kurallara saygı çerçevesinde yerine getirilmesinden sorumludur.¹⁰²⁷

Uluslar arası alanda cezaevinde bulunanlara yönelik karşımıza çıkan ilk düzenleme, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesidir. 10 Aralık 1948 tarihinde Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen Bildirgenin 5. maddesinde “Hiç kimseye işkence ya da zalimce, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele ya da ceza uygulanamaz.” hükmüne yer verilmiştir. 6. maddesinde de “Herkesin, nerede olursa olsun, yasa önünde bir kişi olarak tanınma hakkı vardır.” ifadesi ile mekân ayrımı olmaksızın, nerede olursa olsun herkesin kişi olarak tanınma hakkının varlığına vurgu yapılmış olup, Bildirge’de kullanılan “hiç kimse” ya da “herkes” ibareleri, ayırım yapılmaksızın bütün insanların hak ve özgürlükler açısından eşit statüde olduğunu vurgulamaktadır.¹⁰²⁸

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 16 Aralık 1966 tarihli kararıyla kabul edilip 23 Mart 1976 tarihinde yürürlüğe giren Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 7. maddesi ile hiç kimsenin işkenceye veya zalimane, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele veya cezaya maruz bırakılmayacağı vurgulanmış olup ayrıca 10. maddede de doğrudan doğruya “Tutulanların Hakları”

¹⁰²⁵ TÜRKER Melda, İnfaz Hukuku ve Ceza-Tutukevleri-Panel, TBB, 25 Ekim 1999, Ankara, s.5-6

¹⁰²⁶ TÜRKER, (21. Yüzyıl), s.157-159

¹⁰²⁷ OTHMANI, s.90

¹⁰²⁸ KARAKUŞ, s.69

başlığı ile özgürlüğünden yoksun bırakılan herkesi kapsar biçimde sahip olunan haklar düzenleme altına alınmıştır.¹⁰²⁹

Birleşmiş Milletler bünyesinde yapılan en önemli çalışma ise, 1955 yılında Cenevre’de toplanan “Suçların Önlenmesi ve Hükümlülere Muamele” konulu kongrede alınan ve 1957 yılında yayınlanan “Hükümlülere Muamelede Uygulanacak Asgari Standart Kurallar” dır.¹⁰³⁰ Vurgulamak gerekir ki bu kurallar, cezaevi sistemi için ayrıntılı bir model tanımlama niyeti taşımamakta ve sadece uygulama sürecinde ortaya çıkan pratik güçlükleri yenmek için sürekli bir çabanın teşvik edilmesi amacını gütmektedirler.¹⁰³¹ Bu doğrultuda “Hükümlülere Muamelede Uygulanacak Asgari Standart Kurallar” mükemmel cezaevi modellerini tanımlayan bir reçete olarak görülmemelidir.¹⁰³²

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 9 Aralık 1988 tarihli kararıyla kabul edilen, “Herhangi Bir Biçimde Tutulan veya Hapsedilen Kişilerin Korunması İçin Prensipler Bütünü” 1 numaralı prensip uyarınca “Herhangi bir biçimde tutuklanan veya hapsedilen bir kimseye, insaniyetin ve insanın doğuştan sahip olduğu insanlık onuruna saygının gerektirdiği bir biçimde davranılır.” Yine 6 numaralı prensibin birinci fıkrasında da “Herhangi bir biçimde tutulan veya hapsedilen bir kimse, işkenceye veya zalimane, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele veya cezaya tabi tutulamaz” diyerek işkence yasağını düzenleme altına almıştır.¹⁰³³

“Mahpusların Islahı İçin Temel Prensipler” adı altında 14 Aralık 1990 tarihli Birleşmiş Milletler Genel Kurulu kararı ile kabul edilen prensiplerin ilk maddesi, “Bütün mahpuslara doğuştan sahip oldukları insanlık onurunun ve değerinin gerektirdiği saygıyla muamele edilir” diyerek insan onurunun önemini bir kere daha ortaya koymuştur.¹⁰³⁴

---

¹⁰²⁹ MADDE 10:1. Özgürlüklerinden yoksun bırakılan herkese insanca ve kişinin doğuştan sahip olduğu onura saygı gösterilerek davranılır. 2.(a) Sanık durumunda olan kişiler, istisnai durumlar dışında, hüküm giymiş kişilerden ayrı tutulacaklar ve hüküm giymemiş kişilerin statüsüne uygun ayrı işlem göreceklidir. (b) Küçük sanıklar, yetişkin olanlardan ayrı tutulacaklar ve durumlarının karara bağlanması için mümkün olan en kısa sürede mahkeme önüne çıkartılacaklardır.3. Cezaevi sistemi, asıl amacı mahkûmların ıslahı ve topluma yeniden kazandırılması olan bir sistem olarak ele alınacaktır. Küçük suçlular yetişkinlerden ayrı tutulacak ve kendilerine yaşlarına ve yasal statülerine uygun biçimde davranılacaktır.(A.REYNAUD,s.30)

¹⁰³⁰ DEMİRBAŞ,(İnfaz) s.139

¹⁰³¹ REYNAUD,s.30

¹⁰³² ULUSLAR ARASI CEZA REFORMU,s.12

¹⁰³³ NURSAL Necati,Uluslararası Cezaevi Standartları,2007,Ankara,s.362-363

¹⁰³⁴ KARAKUŞ,s.69;NURSAL,(U.arası),s.347

Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen 10 Aralık 1984 tarihli “İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsanî veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme” de, ceza yaptırımlarının insani bir şekilde infazını amaçlayan çalışmalara örnek olarak sayılabilir.¹⁰³⁵ Özellikle, Sözleşmesi”nin 2. maddesi “Her bir taraf Devlet kendi egemenliği altındaki ülkelerde işkence fiillerinin işlenmesini önlemek için etkili yasal, idari, yargısal veya diğer tedbirleri alır. Her ne olursa olsun, savaş durumu, savaş tehdidi, iç siyasal huzursuzluk veya diğer olağanüstü hal gibi her hangi bir istisnai durum, işkenceyi haklı göstermek için ileri sürülemez. Bir amirin veya bir kamu makamının verdiği bir emir, işkenceyi haklı göstermek için ileri sürülemez.” hükmü ile bütün taraf devletlere açık bir yükümlülük getirmiştir. Ayrıca 18 Aralık 2002 tarihinde bu Sözleşme’ye ek olarak kabul edilen ek ihtiyari protokolün 1. maddesi ile protokolün amacının işkenceye ve diğer zalimane, gayri insani veya küçültücü muamele veya cezayı önlemek üzere, uluslar arası ve ulusal bağımsız kuruluşların, kişilerin özgürlüklerinden yoksun bırakıldığı yerlere düzenli ziyaretler yapacağı bir sistem yaratmak olduğu belirtilerek, yine aynı amaçla bir Önleme Alt Komitesinin kurulacağı ifade edilmiştir.¹⁰³⁶

Avrupa Konseyi bünyesinde yapılan çalışmalara bakmak gerekirse, Konsey tarafından 1973 yılında “Mahpusların İyileştirilmesi İçin Minimum Standart Kurallar Hakkında R (73) 5 sayılı Tavsiye Kararı alınmış, akabinde yapılan yeni çalışmalarla 12 Şubat 1987 tarihinde Avrupa Cezaevi Kuralları Hakkındaki R(87) 3 sayılı tavsiye kararı kabul edilmiştir. Bu son kararın üzerinden geçen 20 yıllık süreçte yaşanan değişimleri dikkate almak amacı ile en son 11 Ocak 2006 tarihinde Avrupa Cezaevi Kuralları Hakkındaki REC (2006) 2 Sayılı Tavsiye kararı benimsenerek kurallar güncel hale getirilmiştir.¹⁰³⁷

2006 tarihli Avrupa Cezaevi Kuralları, birinci ilkesinde “Özgürlüğünden yoksun bırakılan herkese, insan haklarının gerektirdiği gibi saygılı davranmalıdır” diyerek temel hedefini vurgulamış, devam eden ikinci ilkede de “Özgürlüğünden yoksun bırakılan kişiler, kendilerini mahkûm eden ya da tutuklayan bir karar ile hukuken ellerinden alınmayan bütün haklarını muhafaza ederler.” diyerek özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilerin sahip oldukları haklara dair genel bakışını ortaya koymuştur. Üç numaralı ilke, getirilen kısıtlamaların, asgari gereklilikte ve

¹⁰³⁵DEMİRBAŞ,(İnfaz) s.139

¹⁰³⁶ NURSAL,(U.arası),s.347

¹⁰³⁷DEMİRBAŞ,(İnfaz) s.139

haklarında hükmedilen kararın meşru amacıyla orantılı olması gereğinden bahsederken, dört numaralı ilke ile de kaynakların eksikliğinin, mahpusların insan haklarını ihlal eden cezaevi koşullarını mazur gösteremeyeceği vurgusu ile devletlere yönelik bir direktif öngörülmektedir.¹⁰³⁸

Avrupa Konseyi tarafından kabul edilen temel insan hakları metni olan, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi de, getirdiği hakların süjesi olarak, ayırım yapmaksızın herkesi kabul etmekle, özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilere de, fiili imkânsızlık sonucu kullanılamayacak olanlar hariç, bu hakları tanımış bulunmaktadır. Yine 26.11.1987 tarihinde kabul edilen İşkencenin ve Gayriinsani veya Küçültücü Ceza veya Muamelelerin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi ile bu tür ceza veya muamelelerin önlenmesi için bir Avrupa Komitesi kurulacağı ve bu komitenin ziyaretler yolu ile özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilere yapılan muameleyi, bu tür ceza ve muamelelerden korunmalarını güçlendirmek amacı ile inceleyebileceği ve her bir taraf devletin de yapılacak ziyaretlere izin vermekle yükümlü olduğu vurgulanmıştır.¹⁰³⁹

C-Türk İnfaz Hukukunda Tutuklu ve Hükümlerin Haklarının Gelişimi

1-Genel Olarak 5275 Sayılı Yasaya Kadar Var Olan Durum

Cumhuriyetin ilanını takiben 1929 yılında cezaevlerinin Adalet Bakanlığı'na bağlanmasının ardından, var olan cezaevlerinin durumunu tespit için iki Adalet müfettişi, Fuat ve Ferit Beyler tarafından düzenlenen 24.12 1931 tarihli raporda, cezaevlerinin tamamında kapasite üzerinde mevcut bulunduğu ve her mahpusa 1.5 m² kullanım alanı sağlanabildiği, binaların, en ilkel hijyen şartlarını dahi karşılamadığı ve koşulların tamamen güneşten mahrum olduğu ve havalandırma ve ısıtma tertibatının bulunmadığı, pek çok binada akar suyun bulunmadığı, hemen hiçbir kurumda görüşme ve ziyaret yerlerinin olmadığı gibi tespitlere yer verilmiştir.¹⁰⁴⁰

14.06.1930 tarih ve 1721 sayılı Hapishane ve Tevkifhanelerin İdaresi Hakkında Kanun'da hükümlü ve tutukluların giydirilmesi, yatırılması, ısıtılması, temizliğinin sağlanması, okutulması, eğitilmesi, meslek veya zanaat sahibi yapılması ve çalıştırılmasının çıkarılacak tüzükle düzenleneceği belirtilmiştir.

¹⁰³⁸ NURSAL,(Avrupa),s.49-50

¹⁰³⁹ NURSAL,(U.arası),s.241

¹⁰⁴⁰ GÖLCÜKLÜ Feyyaz,Türk Ceza Sistemi,Ankara,1966,s.46

1965 yılında yürürlüğe girmiş olan 647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkında Kanun, yapıldığı dönem açısından ciddi bir reform niteliğinde olsa bile,¹⁰⁴¹ önemli bir eksiklik olarak ifade edilebilecek olan husus, hükümlü haklarının sayılmamış olmasıdır.¹⁰⁴²

647 sayılı yasa döneminde cezaevlerinde görülen temel sorunlar olarak, aşırı kalabalık olma ve kapasite yetersizliği, eğitim ve sağlık hizmetlerinin yetersizliği, cezaevi koşullarının hijyenik açıdan tatmin edici olmayışı, en çok dile getirilen konular olmuştur.¹⁰⁴³ Yine koğuş sisteminin esas olduğu bu yasa döneminde var olan güvenlik sorunları da, problem yaşanan alanlardan bir diğerini oluşturmaktadır.¹⁰⁴⁴ Cezaevlerinin fiziki yapısının sorunlarla dolu olduğu, mevcut fiziki yapının infazın insancıl uygulanmasına yeterli olmadığı Türkiye Barolar Birliği tarafından E tipi ve Özel tip Ceza ve Tutukevlerinde yapılan bir incelemede ortaya konulmuş olup, kişi başına düşen alanın 1 m² ile 2,5 m² arasında değiştiği, kapalı cezaevlerinde bunun da altına düştüğü saptanmıştır. Batı standartlarında minimum yatılacak alan 4,5 ile 7,5 metrekare olarak değişmektedir.¹⁰⁴⁵

647 sayılı yasada yer alan düzenlemelerin temelinde yatan düşünceye bakıldığı vakit, mahkûmun iyileştirilmesi olduğu görülmektedir. Yasa döneminde yürürlükte olan “Ceza İnfaz Kurumları ile Tevkifevlerinin Yönetimine ve Cezaların İnfazına Dair Tüzük” 5. kısmının başlığında “Tretman” ibaresine yer verilirken, bu kısmın 3. bölümünün başlığı ise “İyileştirme ve Eğitim Çalışmaları (Tretman) olarak verilmiştir. Tüzüğün 110. maddesinde de tretmandan anlaşılması gereken, “İyileştirme ve eğitim çalışmaları (tretman) hükümlüde yasalara saygılı olarak yaşama düşünce ve duygusunun yerleşmesi, ailesine ve topluma karşı kişisel ve toplumsal sorumluluk duygusunun gelişmesi, normal yaşama uyması, geçimini sağlayabilmesi için uygulanan rejim, önlem ve yöntemlerin tamamını içerir.” şeklinde ifade edilmiştir. Yasanın ve yasaya dayalı olarak çıkarılan tüzüğün tretmandan kastı ise, hükümlünün çalışması ve eğitim faaliyetlerine katılmasıdır. Zira maddenin devam eden fıkrası “Bunun için yapılacak öğretim, eğitim, meslek, sanat ve atölye çalışmalarının

---

¹⁰⁴¹ DÖNMEZER Sulhi, Ceza ve Tedbirlerin İnfazı Hakkında Kanun Tasarısının Kapsam ve İlkeleri, Galatasaray Semineri Notları, 2004, İstanbul, s.16

¹⁰⁴² SARIHAN, s.77

¹⁰⁴³ BIÇAK Vahit, Hürriyeti Bağlayıcı Cezalar Sistemi; Kamu Sektörü-Özel Sektör İlişkisi, 21. Yüzyıla Giren Cezaların İnfazı Sempozyumu, Adalet Bakanlığı, 2001, s.200

¹⁰⁴⁴ DEMİRBAŞ, (Tretman), s.149

¹⁰⁴⁵ TBB.nin Ceza ve Tutukevleriyle İlgili Araştırma Raporu, TBB.yay.No:3,s.21

amacı...” şeklinde tretmana yönelik faaliyetleri sıralamıştır. Yine 112. madde hükümlünün normal hayata dönüşünde ihtiyaçlarını kolaylıkla kazanabilecek ve kendisine ve ailesine yararlı olabilecek bir işle meşgul olmasının sağlanacağı belirtilmiştir. Tüzüğün 184. maddesi öğrenim seviyesi kurumun okulunda öğretilenden üstün olanlar dışında, yaşı ve cezasının süresi ne olursa olsun, bütün hükümlülerin kurumun okuluna devam etmek zorunda olduğunu belirtmektedir. Yine Tüzüğün 198. maddesi hükümlü ve tutukluların buldukları kurumda çalışmalarını zorunlu kılmıştır.

Hükümlünün tretmanına yönelik öngörülen bir diğer faaliyet ise, hükümlünün çalıştırılmasıdır. Tüzüğün 197. maddesi, kurumlarda yapılacak işin amacı olarak hükümlü ve tutuklulara, tahliyelerinden sonra hayatlarını kazanabilecek derecede bir iş ve sanat **öğretmek** ve serbest hayatta başarı gösterebilmeleri için gerekli bilgilere sahip olmalarını sağlamak şeklinde vurgulamış ise de, cezaevine girdiği anda zaten bir meslek sahibi olanların çalışmadan muaf tutulmaları öngörülmeyle, **üretim yaparak tretman** felsefesini ortaya koymuştur. Gerçekten 2002 yılı itibari ile açık cezaevlerinde çalıştırılacak hükümlü kapasitesi 6900 iken, bu cezaevlerinde 2597 erkek ve 25 kadın, toplam 2622 hükümlünün çalıştığı belirtilmiştir ki bu durum, açık cezaevlerinin % 38 oranında doluluk oranı ile çalıştığını ortaya koymaktadır. Yine 2002 yılında işyurdu bulunan toplam 163 ceza infaz kurumu, 2001 yılında 9.586.329.711.680 TL net kar elde etmiştir.¹⁰⁴⁶ Ki bu rakam, 1997 yılı net karının yaklaşık 15 katına ulaşmaktadır. 2002 yılında 16 yaşından büyüklere ödenen net asgari ücretin 184.251.937 TL olduğu düşünüldüğünde¹⁰⁴⁷ ayda 20 gün çalışan bir hükümlüye, bir aylık çalışması karşılığı ödenecek miktar, 4.000.000 TL gündelik¹⁰⁴⁸ üzerinden 80.000.000 TL olacaktır ki bu rakam da, net asgari ücretin yaklaşık % 40'ına tekabül etmektedir.

Hükümlünün ve tutuklunun boş oturmanın zararlarından korunması, kötü düşüncelere yönelmelerinin engellenmesi amacı ile mümkün olduğunca boş bırakılmamaları fikrini ve böylece hükümlüyü bir hasta olarak görerek iyileştirmeyi ve rehabilite etmeyi benimseyen bu anlayış, günümüz çağdaş infaz literatüründe kabul

---

¹⁰⁴⁶ İPEK Kenan, Tutuklu ve Hükümlülerin Mesleki Eğitimi ve Formasyonu, Galatasaray Semineri Notları, 2004, İstanbul, s.211-213

¹⁰⁴⁷ http://www.csgb.gov.tr/csgbPortal/ShowProperty/WLP%20Repository/csgb/dosyalar/istatistikler/net_brut_asgari_uc

¹⁰⁴⁸ İPEK, s.212

görmemektedir. Bir insanın beynini değiştirmek mümkün olmayıp kişi ancak kendi kendini rehabilite edebilir. Hükümlü tedaviye muhtaç bir hasta değil, aksine hak ve yükümlülükleri bulunan bir hukuk süjesidir.¹⁰⁴⁹ Oysa anılan Tüzüğün, gerek eğitim ve gerekse çalışma konusunda talebe dahi yer vermeyen hükümlerinin, hükümlüyü bir hak süjesi olarak gören bir anlayışı yansıttığı iddia edilemez. Tretmana yönelik toplam 6 maddeden oluşan bu Tüzük'te, hükümlülere uygulanacak disiplin cezaları ile ilgili toplam 21 maddeye yer verilmesi, aslında her şeyin özetidir. Tüzüğün temel amacı, ceza infaz kurumlarında düzeni ve güvenliği sağlamaktır. Bunu layıkıyla sağlayıp sağlayamadığı ise, kamuoyunun büyük bir çoğunluğu tarafından olumsuz şekilde yanıtlanmaktadır. Yine Barolar Birliği tarafından yapılan araştırma, var olan binalarda tutuklu ve hükümlülerin 24 saat gözetim ve denetim olanağı bulunmadığını ve denetim eksikliğinden dolayı önceden problem tespiti ve zamanında engellenmesi mümkün olmadığını, koşullardaki yaşamın kontrol edilememesi sebebi ile koğuş sakinlerinin birbirleri üzerinde hâkimiyet kurma, yaşam hak ve koşullarını kontrol altına alma imkânına kavuştukları vurgulanmaktadır.¹⁰⁵⁰

Anılan yasa döneminde fiziksel yapı ve mali kaynakların yetersizliği, sorunların en başta gelen sebebi olarak ön plana çıksa da, bir o kadar önemli bir sebep de hükümlülerin düzenli bir gözlem sürecinden geçirilmeden, sınıflandırılarak ayrı koğuşa konulmalarıdır.¹⁰⁵¹ Cezaevine gelen hükümlü, ilk geceyi geçici koğuşa geçirmekte ve özünde işlediği suç türüne göre sınıflandırılarak ayrı bir koğuşa konulmaktadır. Hükümlünün psikolojik yapısını, suç işlemeye yönelik eğilimini belirlemeye yönelik bir çalışma uygulanmamakta, cezaevinin psiko-sosyal görevlisi tarafından çağırılan hükümlüye “intihar etmeyi düşünüp düşünmediği” dahi sorulmaktadır. En kısa yoldan veriyi elde etmeyi amaçlayan bu tür bir soruya verilecek yanıtın ne derece sağlıklı olacağı, orta zekâ seviyesine sahip her insanın malumudur. Bu durum, eğitim ve psiko-sosyal hizmetlerde çalışacak görevli sayısının eksikliği ve eğitiminin yetersizliği ile açıklanmaktadır.¹⁰⁵²

Cezaevlerinde uygulanacak olan rejim, hükümlü ve tutukluların sınıflandırılması yolu ile bireyselleştirilmiş bir ıslah programı ön görmekte ise de,

---

¹⁰⁴⁹ TÜRKER Melda, Radikal, 07.11.1999, Melda Türker'in gazetede yayınlanan röportajı, Hakan Karakuş'un yazısından alıntı yapılmıştır. KARAKUŞ, s.72-73

¹⁰⁵⁰ TBB'nin Ceza ve Tutukevleriyle İlgili Araştırma Raporu, s.19

¹⁰⁵¹ ERTOSUN Ali Suat, Ceza İnfaz Sisteminin Sorunları ve Çözüm Önerileri, İnfaz Hukukunun Sorunları, 2001 Goethe – Institute ve Başkent Üniversitesi yay., Ankara, s.267

¹⁰⁵² ERTOSUN, s.268-269

bunun sağlanması için tehlikeli suçların tespiti ön plana çıkmaktadır. Tehlikeli suçlunun tespitinde, cezaevi yaşamına uyum sağlayamayanlar, firar riski olanlar, personel ya da diğer hükümlülere saldırganca davranış riski gösterenler ile tam akıl hastası olmasa bile, akıl zafiyeti sebebi ile tehlikeli olabilecekler ve psikopatlar gibi bir takım ölçütler görülmektedir.¹⁰⁵³ Suçlunun, tehlikeli suçlu kategorisine girip girmediğinin tespiti, uygulanacak rejimin belirlenmesi açısından önem taşımakta olup, cezaevine sadece tehlikeli suçluların konulması yönünde bir eğilimden de söz edilmektedir.¹⁰⁵⁴

Hükümlünün gözleme tabi tutulmasının bir diğer önemli yararı da, intihar eğiliminin önceden tespiti ve hükümlünün bu fıkirden vazgeçirilerek yaşama bağlanması için gereken rehabilitasyon programlarının uygulanmasıdır. Ası materyali olarak kullanılan kemer ve kravat gibi ürünlerin bulundurulmasının yasaklanması, yeterli tedbir olmamaktadır. Nitekim Kahramanmaraş ili merkezi cezaevlerinde meydana gelen ölüm olaylarına ilişkin yapılan bir incelemede, 1992 ile 2002 yılları arasında 8 ölüm olayının meydana geldiği ve bunların üçünün ası suretiyle intihar vakası niteliğinde olduğu, bu intiharlardan ikisinin şalvar uçkuru, birinin ise, çarşaf kullanılarak gerçekleştiği tespit edilmiştir.¹⁰⁵⁵

Cezaevlerimize insan haklarının girmesinde rolünden bahsedilmesi gereken bir kurum da Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesidir. Yaptığı ziyaretlerle cezaevlerinde inceleme yapan ve inceleme sonuçlarını bunları bir rapor halinde kamuoyuyla paylaşan Komite, yaptığı ziyaret sonrası düzenlediği Ekim 1997 tarihli raporda, koğuştan sisteminden oda sistemine geçişe ilişkin olarak, Türkiye'de mahkûmlar için daha küçük hücre sistemine doğru gidiş açısından, mahkûmların günün makul bir kısmında yaşadıkları birimin dışında anlamlı aktivitelerle birlikte düşünülmesinin zorunlu olduğunu, halen mahkûmlara yönelik hiçbir organize etkinlik programının olmamasının etkilerinin daha küçük yaşama birimlerinde çok daha keskin bir biçimde hissedileceğini, mahkûmlar için aktivitelerde gözle görülür bir gelişmenin olmaması durumunda, daha küçük yaşama birimlerinin yürürlüğe konmasının çözeceğinden daha fazla sorun yaratacağının neredeyse kesin olduğunu belirterek yapılması

---

¹⁰⁵³ YÜCEL T.Mustafa,Ceza İnfaz Kurumlarında Tehlikeli Suçluların Tretmanı, İnfaz Hukukunun Sorunları, 2001 Goethe – Institute ve Başkent Üniversitesi yay., Ankara, s.221-224

¹⁰⁵⁴ YENİSEY,(Başkent),s.242

¹⁰⁵⁵ ERKOL Zerrin/BÜKEN Bora/YILMAZ Rıza/ERKOL Hayri,Kahramanmaraş İlinde Cezaevi Ölümleri,Adli Tıp Der.,2006,20(3),s.19-22

planlanan F tipi cezaevleri ile ilgili görüşünü ortaya koymuştur.¹⁰⁵⁶ 1999 tarihli raporunda, eğitim hizmetlerinin yetersizliğine vurgu yaparak, eğitim, spor, yaratıcılık, jimnastik ve benzeri faaliyetlerine önem verilmesi gerektiğini ifade etmiştir.¹⁰⁵⁷ Komite 26 Haziran 2003 tarihli raporunda ise, cezaevlerinde işkence ve kötü muamele iddialarının azaldığını fakat kimi cezaevlerinde, sağlık kontrolleri sırasında cezaevi personelinin de mahkûmun yanında bulunmasının sakıncalı olduğunu ve bu uygulamanın kaldırılması gerektiğini ifade etmiştir. Komitenin 8 Aralık 2005 tarihli raporunda yine kötü muamele ve işkence vakalarının azalmakla beraber sona ermediği, işkence ve kötü muameleyi önlemek için genelgeler yayımlamanın dışında ilgili personelin eğitime de önem verilmesi gerektiği, İzmir F tipi cezaevinin fiziki koşullarının iyi olmakla birlikte mahkûmlar için programların yeterli olmadığı, ziyaret edilen cezaevlerinde, İzmir F tipi hariç, mahkûmların sahip olduğu sağlık hizmeti koşullarının durumunun da iyi olmadığı belirtmiş ve gerekli önlemlerin alınması talep edilmiştir.¹⁰⁵⁸

2-5275 Sayılı Yasa Çerçevesinde Hükümlülerin Hakları

13 Aralık 2004 tarihinde kabul edilip, geçici 1. maddesi dışında yer alan maddeleri 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren “Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun” birinci kitabın üçüncü kısmında hükümlünün haklarını düzenleme altına alarak önemli bir yeniliğe imza atmıştır. 5275 sayılı yasanın getirdiği bu yeni hakların yanı sıra, hükümlülerin insan olmaktan kaynaklanan hakları ve yasa çerçevesinde yer verilen yükümlülükleri de, bu konudaki uluslar arası temel belgeler de dikkate alınarak ortaya konulmaya çalışılacaktır.

a-Hükümlülerin İnsan Olmak Vasfından Kaynaklanan Vazgeçilmez Hakları

aa-Yaşam Hakkı, İnsanlık dışı ve Aşağılayıcı Ceza ve İşkence Görmeme Hakkı

Hükümlüler açısından da hakların en başında gelen yaşam hakkı, ceza infaz kurumunda bulunan ve kurumun gözetimi altında bulunan hükümlünün, yaşam hakkına yönelebilecek her türlü saldırıya ve hatta yaşamına kendisi tarafından son verilmesi ihtimali doğrultusunda gereğinde kendisine karşı bile korunmasını gerektirir.

¹⁰⁵⁶ <http://www.cpt.coe.int/documents/tur/1999-18-inf-eng.pdf>;E.T.11.01.2015

¹⁰⁵⁷ BIÇAK,s.202

¹⁰⁵⁸ <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=27555&l=1>;E.T.11.01.2015

Nitekim Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 9.10.2012 tarih ve 1413/07 başvuru numaralı Çöşelav/Türkiye kararında, birkaç kez intihar teşebbüsünde bulunan hükümlü hakkında gerekli tedbirlerin alınmaması sonucu son denemesinde ölmesi üzerine, gerekli önlemlerin alınmaması sebebi ile Türkiye'yi sözleşmenin 2. maddesinin ihlali sebebi ile mahkûm etmiştir.¹⁰⁵⁹

Hürriyeti bağlayıcı cezalar, en temel insan haklarından olan özgürlük hakkına müdahale anlamına gelse de, daha Fransız İnsan ve Vatandaşlık Hakları Bildirgesinin 8. maddesinde ceza, açıkça zorunlu olma koşulu ile sınırlandırılarak ölçülü olmasının gerektiği, bir insan hakkı olarak vurgulanmıştır.¹⁰⁶⁰ Tutuklanan ya da hapsedilen insanlar özgürlüklerini kaybetmenin sonucu olarak kaybettikleri haklar dışında bütün insan haklarına sahip olmaya devam ederler.¹⁰⁶¹

Mahkûm hakları alanında en az saygısızlık yaşanan ülkeler, demokrasi gelenekleri eskiye dayanan ülkeler olup, özellikle İskandinav ülkelerinin, kişiliğe saygı konusunda ilk sırada yer aldığı vurgulanmalıdır. Özellikle Danimarka'da gardiyan sendikası, hapisane mevcudunun artmasının ve yeni hapisane yapılmasının yasaklanması konusundaki etkili tutumu ile yapılan reformlara önemli katkılar sağlamıştır.¹⁰⁶²

İşkence yasağı 1982 Anayasası'nın 17/3. maddesinde düzenlenmiş olup madde uyarınca, "Kimseye işkence ve kötü muamele yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tâbi tutulamaz."

5275 sayılı yasanın 2/2. maddesinde de "Ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazında zalimane, insanlık dışı, aşağılayıcı ve onur kırıcı davranışlarda bulunulamaz" hükmüne yer verilmiştir.

Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Sözleşme'nin 10. maddesi, özgürlüğünden yoksun bırakılmış herkese, insanca ve insan kişiliğinin niteliğinden gelen onuruna saygı gösterilerek davranılacağını belirtmiştir. Uluslar arası pek çok belgede, işkence ve zalimane, insanlık dışı ya da aşağılayıcı ceza veya muamele yasaklanmış olup, uygulanan bir ceza;

---

¹⁰⁵⁹ DEMİRBAŞ,(İnfaz) 175

¹⁰⁶⁰ GÜNTHER,s.57-59

¹⁰⁶¹ COYLE,s.31

¹⁰⁶² OTHMANİ,s.91

*işlenen suçla ya da düzenli topluluk yaşamı ve disiplin sağlama amaçlarıyla orantısız ise

*makul değilse

*gerekli değilse

*keyfi ise veya

*aşırı ve yersiz acı ve/veya çile üretiyorsa, zalimane, insanlık dışı ya da aşağılayıcı kabul edilmelidir.¹⁰⁶³

Avrupa Cezaevi Kuralları 1 sayılı kural, özgürlükten mahrumiyeti içeren bir yaptırıma başvurulduğu zaman gündeme gelen insan haklarına saygı gerçeğine, özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilere saygı temelinde vurgu yapmakta iken, 2 sayılı kural ise, mahpusların özgürlüklerini kaybetmelerinin, otomatik olarak siyasi, medeni, sosyal, ekonomik ve kültürel haklarını da kaybettikleri düşüncesini doğurmaması gerektiğine dikkati çekmektedir. Özgürlük kısıtlamalarında bir takım haklar da ister istemez kısıtlanmış olsa da bu tür kısıtlamalar mümkün olduğunca az olmalıdır.¹⁰⁶⁴

İşkence, tutuklu ya da mahkûm olmanın içerdiği acılar hariç olmak üzere, bir kimseye büyük bedensel ya da ruhsal acılar vermek için kasıtlı olarak işlenen herhangi bir fiil anlamına gelir.¹⁰⁶⁵

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 3. maddesi ile hiç kimsenin işkence, insanlık dışı muamele veya aşağılayıcı ceza ya da muameleye tabi tutulamayacağı ifade edilmiş olsa da, 1996 yılına kadar, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Avrupa İnsan Hakları Divanı'nın insanlık dışı ve aşağılayıcı cezaevi koşulları ile ilgili olarak saptama yapmakta çekingen davrandığı ifade edilmelidir.¹⁰⁶⁶ İnfaz süresince hükümlünün onurunu Devlet korumak zorunda olup bu durum Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Peers/Yunanistan¹⁰⁶⁷ davasında, cezaevi koşulları çerçevesinde ortaya konulmuştur. Mahkeme, hükümlünün, yılın en sıcak döneminde penceresiz ve havalandırmasız bir hücrede tutulmasının, tuvaletini koğuş arkadaşının huzurunda

¹⁰⁶³ ULUSLAR ARASI CEZA REFORMU,s.57-60

¹⁰⁶⁴ NURSAL(Avrupa),s.41-42

¹⁰⁶⁵ COYLE,s.34

¹⁰⁶⁶ GÜNTHER,s.59

¹⁰⁶⁷ 19.04.2001 tarih ve 28524/95 başvuru numaralı karar

kullanmak ve arkadaşının da tuvaletini kendisinin yanında yapmasına katlanmak zorunda kalmasının, küçük düşürücü muamele oluşturduğunu saptamıştır.¹⁰⁶⁸

Üzerinde durulması gereken bir başka husus ise, özellikle F tipi cezaevleri ile gündeme gelen tecrit uygulaması konusudur. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, kişinin zihni melekelerini hedef alan davranışların da 3. Madde kapsamına girdiğini belirterek, özellikle hücre hapsi gibi uygulamaların, maddenin ihlaline yol açacağına dair kararlar vermiştir.¹⁰⁶⁹ Tecrit konusunda Mahkeme, tam tecrit uygulamasının, diğer kişilerle iletişimin bulunmadığı sosyal tecridi de içeriyorsa, kişiliğin yok olmasına yol açabileceğini ve aşağılayıcı muamele oluşturacağını ifade etmiştir. Yine Mahkeme, Soering/İngiltere¹⁰⁷⁰ davasında, idam cezası verilen hükümlünün, bu ceza infaz edilene kadar artan bir korku, kaygı ve gerilim içinde yaşamaya maruz bırakılmasının da insanlık dışı bir muamele olduğuna hükmetmiştir.

Hücre uygulamasının en ileri aşaması olan ve “Karanlık Hücre” olarak adlandırılan, kişinin ışık, ses ve temiz hava gibi unsurlardan yoksun bir şekilde duyuşal mahrumiyet altında bırakıldığı bir izolasyon hiçbir zaman bir cezalandırma yöntemi olarak uygulanmamalıdır. Bu konuda Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi, hücre hapsinin ya da buna benzer herhangi bir diğer koşulun kullanılmasına özel dikkat göstermektedir. Komite, belli durumlarda, hücre hapsinin, insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele anlamına gelebileceğini ve herhangi bir olayda, her tür hücre hapsinin mümkün olduğunca kısa olması gerektiğini ifade etmiştir.¹⁰⁷¹

AİHM. Yankov/Bulgaristan¹⁰⁷² kararında, cezaevinde yazmakta olduğu ve görevliler hakkında hakaret sözcükleri içeren kitabı ele geçen ve kendisine 7 günlük hücre cezası verilen 55 yaşında bir ekonomist olan başvuranın, hücreye konmadan önce saçlarının kazınması ve 9 gün sonraki duruşmaya bu şekilde çıkarılmasının, hiçbir haklı gerekçesi olmayan bir keyfi muamele olarak cezalandırmayı amaçlaması sebebi ile kötü muamele oluşturduğuna karar vermiştir. Yine Mahkeme, cezaevinde bulunan kişilerin yaşam ve sağlığından da Devletin sorumlu olduğunu vurgulayarak, Devletin, kendi sorumluluğu altına girdiği sırada sağlıklı iken daha sonra yaralanan kişinin bu durumuyla ilgili olarak, makul bir açıklama yapması gerekliliğinin,

¹⁰⁶⁸ TEZCAN/ERDEM/SANCAKTAR/ÖNOK,s.149-150

¹⁰⁶⁹ GÖLCÜKLÜ/GÖZÜBÜYÜK,s.200-201

¹⁰⁷⁰ 07.07.1989 tarih ve 14038/88 başvuru numaralı karar; GÖLCÜKLÜ/GÖZÜBÜYÜK,s.201; TEZCAN/ERDEM/SANCAKTAR/ÖNOK,s.152-153

¹⁰⁷¹ NURSAL(Avrupa),s.92

¹⁰⁷² 1.12.2003 tarih ve 39084/97 başvuru nolu karar;<http://aihm.anadolu.edu.tr/>;E.T.11.01.2015

cezaevinde bulunan mahkûmlar için de uygulanabileceğini belirterek, Buca Cezaevinde, 20 Temmuz 1995 günü duruşmaya götürülme öncesinde ayrıntılı aranmayı reddeden başvuru sahiplerinin gardiyanlar ve jandarmalar tarafından dövülmeleri sonucu yaralanmalarını ve Hükümetin başvuru sahiplerindeki yara bere izlerini açıklayamamasını, kötü muamele yasağının ihlali olarak kabul ederek Türkiye’yi mahkûm etmiştir.¹⁰⁷³ Türkiye’nin işkence konusunda cezaevlerindeki karnesinin parlak olmadığı ifade edilmesi gereken bir husus olup, bu gerçek sadece Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi raporları ya da Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları ile ortaya çıkan bir konu olmayıp, iç hukuk da var olan sivil toplum örgütleri ve bizzat Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından da dile getirilmiş bir gerçektir. Türkiye İnsan Hakları Vakfı’nın 2013 yılı İnsan Hakları Raporunda cezaevinde işkenceye ilişkin toplam 558 olay gerçekleştiği belirtilmiştir.¹⁰⁷⁴ Yine TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Başkanlığı’nın, 06.01.2011 tarihli Bolu Kapalı Ceza İnfaz Kurumu ile F tipi Yüksek Güvenlikli Kapalı Ceza İnfaz Kurumu İnceleme Raporunda, “Ceza infaz kurumlarında bulunmak kişilerin özgürlük başta olmak üzere bazı hak mahrumiyetlerine sebebiyet vermekle birlikte insan olma onuru varlığını sürdürmektedir. Tutuklu ve hükümlülere insan onuruna uygun davranılması devlet olmanın doğurduğu bir yükümlülüktür.” tespitine yer verilmiştir. Yine “Bolu F Tipi Kapalı Cezaevine İlişkin İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu”nun 2003 yılı Ekim ayında yaptığı inceleme ziyareti sonucu hazırlanan raporda da, cezaevinde yaygın olmayan bir şekilde ferdi bazda da olsa kötü muamelenin devam etmekte olduğu ve yoğun bir şekilde keyfi ceza verilmesinden şikâyet edildiği vurgulanmıştır.¹⁰⁷⁵

ab-Cinsel Sömürü ve Tecavüzlerden Korunma Hakkı

Özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilerin ellerinden alınan bir hakları da cinsel ilişki kurma hakkı olup, bu haktan yoksunluk, mahpus kişiyi, cinsel ihtiyacını giderebileceği diğer mahkûmlara yönlendirebilmektedir. Cezaevi ortamında görülen eşcinsellik infaz biliminin çare bulamadığı bir hastalık olarak nitelendirilmektedir.¹⁰⁷⁶ Özellikle maddi imkânları kısıtlı olan mahkûmların, maddi olanak vaadi ile cinsel

¹⁰⁷³ 10.10.2000 tarih ve 31866/96 başvuru numaralı Satık ve diğerleri/Türkiye kararı, ÖZDEK,s.167

¹⁰⁷⁴ ÖZER Evren,Türkiye İnsan Hakları Raporu 2013,Türkiye İnsan Hakları Vakfı yay., 2014, Ankara,s.V

¹⁰⁷⁵ Bolu Kapalı Ceza İnfaz Kurumu ile F Tipi Yüksek Güvenlikli Kapalı Ceza İnfaz Kurumu İnceleme Raporu,s.7http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/belge/Bolu_Kapali_ve_F_Tipi_Ceza_Infaz_Kurumlari_Raporu.pdf; E.T.15.01.2015

¹⁰⁷⁶ EREM Faruk, Adalet Psikolojisi,1977,Ankara,s.156

açından sömürülmelerinin yanı sıra zorla ırza geçmelere de rastlanabilmektedir. Bu durum, fiziksel ve ruhsal zarara sebebiyet vermesinin yanı sıra, HIV/AIDS ve başka hastalıkların yayılmasına yol açabilmektedir.¹⁰⁷⁷ Bu doğrultuda özellikle cinsel sömürü ve tecavüz açısından daha korumasız durumda bulunan kadınların ve çocukların bu durumlardan korunması büyük önem taşımaktadır.

Hükümlülerin gerek cezaevi personelinden ve gerekse diğer tutuklu ve hükümlülerden gelebilecek her türlü saldırıya karşı korunmaları elzem olup, suçlulara karşı gerçekleştirilen şiddet olaylarında kamuoyu duyarsız kalabilmektedir. Özellikle toplumda var olan, cezaevinde tecavüze maruz kalanların eşcinsel eğilimli mağdurlar olduğu yönündeki kanının, yapılan araştırmalar sonucu yanlış olduğu saptanarak, cinsel saldırı mağdurlarının genelde heteroseksüel erkekler olduğu saptanmıştır.¹⁰⁷⁸

Ülkemiz açısından özellikle çocuk mahkûmlara yönelik ırza geçme ve cinsel saldırı niteliğinde olaylarla karşılaşmaktadır. 2011 yılında Adana Pozantı Çocuk Cezaevinde kalan çocuklara yönelik cinsel şiddet, işkence ve kötü muamele iddiaları ile ilgili verilen meclis araştırma önergesinde, çocuklar ve aileleri ile yapılan görüşmelerde, taciz ve tecavüze uğradıklarını beyan ettikleri ifade edilmiştir.¹⁰⁷⁹ Yine Antalya L Tipi Cezaevi'nden tahliye olan bir kişinin, M.L.B. ve Pozantı Çocuk Cezaevi'nden sevk edilen S.Ö. adlı çocukların önce tutuldukları çocuk koğuşunda sonra da 18 yaşını doldurmaları üzerine yerleştirildikleri yetişkinler koğuşunda defalarca tecavüze uğradığını 25 Mayıs 2013'te açıkladığı beyan edilmiştir.¹⁰⁸⁰

Cinsel saldırı ve tecavüz mağduru mahpusların, adli makamlara başvurma konusunda yüreklendirilmeleri ve yaşadıkları utancın ve saldırganların cezalandırılmayacağına dair inanın yol açtığı bu sessizliğin bozulması sağlanmalıdır. Keza, cezaevinden çıktıktan sonra da yardım almalarının temini amacı ile ilgili kuruluşlara yönlendirilmeleri önem taşımaktadır.¹⁰⁸¹

ac-Hükümlünün Özgür Yaşama Yeniden Dönme Hakkı

Günümüzde yeniden topluma kazandırma amaçlı infaz sisteminin bir nebze de olsa başarılı olabilmesi için bu infaza hükümlünün de uyum içinde iştirak etmesi

---

¹⁰⁷⁷ COYLE,s.36

¹⁰⁷⁸ AKDUMAN İrem,Cezaevlerinde Cinsel Taciz ve Tecavüz Olayları, Hapishane Kitabı,Ed: Emine Gürsoy Naskali, Hilal Oytun Altun,2010, İstanbul,s.303-304

¹⁰⁷⁹ <http://www2.tbmm.gov.tr/d24/10/10-97529gen.pdf>;E.T.15.01.2015

¹⁰⁸⁰ ÖZER,s.125

¹⁰⁸¹ AKDUMAN,s.308-309

şarttır. Hükümlünün infaza katılımının ve böylece topluma yeniden kazandırma amacının gerçekleşebilmesi için ise hükümlüde yeniden topluma döneceği yolunda bir inancın olması gerekmektedir. Şayet hükümlünün almış olduğu ceza, salıverilme imkânını tamamen kapatan ve hükümlünün ölümle beraber cezaevinden çıkmasını öngören bir ceza niteliğinde ise, bu tür bir cezanın infazında, infazdan beklenen temel amacın gerçekleştirilmesine, böyle bir amacı yok gören bir hükümlünün katılımı sağlanamayacağından zorluklar yaşanacağı muhakkaktır.

5275 sayılı yasanın 107. maddesinin 16. fıkrası, 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun ikinci kitap, dördüncü kısım, "Devletin Güvenliğine Karşı Suçlar" başlıklı dördüncü bölüm, "Anayasal Düzene ve Bu Düzenin İşleyişine Karşı Suçlar" başlıklı beşinci bölüm, "Milli Savunmaya Karşı Suçlar" başlıklı altıncı bölüm altında yer alan suçlardan birinin bir örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi dolayısıyla ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûmiyet hâlinde, koşullu salıverilme hükümlerinin uygulanmayacağını kurala bağlayarak, hukukumuzda bu tür bir cezayı ortaya koymaktadır. Konunun önemi, AİHM. tarafından verilen kararlardan da kaynaklanmaktadır. Mahkeme, Sözleşmenin, devletleri, ciddi bir suçtan mahkûm edilen bir kişiyi süresiz bir cezaya tabi tutmalarını yasaklamadığını fakat müebbet hapis mahkûmu olan kişinin, iç hukuk hükümleri uyarınca serbest bırakılmasının değerlendirilmesi hakkına sahip olması gerektiğini vurgulamıştır. Mahkeme, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının belli bir durumda indirim imkânı olmayan bir ceza olarak değerlendirilebilmesi için müebbet hapis cezasına mahkûm edilen bir mahkûmun serbest kalma şansına sahip olup olmadığına bakmaktadır. Dolayısıyla, iç hukukun böyle bir yeniden değerlendirme ihtimalini düzenlemediği durumlarda, bir mutlak müebbet hapis cezası Sözleşmenin 3. maddesinin gereklerine aykırı olarak kabul edilecektir.

Yukarıda vurgulanan gerekçeler çerçevesinde Mahkeme, Öcalan/Türkiye davasında, 3. maddenin ihlal edildiğine karar vererek Türkiye'nin mahkûmiyetine karar vermiştir.¹⁰⁸²

b-Hükümlülerin Diğer Hakları

ba-Hükümlülerin Barındırılma Hakkı

¹⁰⁸² 18.03.2014 tarih ve 24069/03, 197/04, 6201/06 ve 10464/07 başvuru numaralı karar; www.inhak.adalet.gov.tr; E.T.19.02.2015

Hükümlülerin barınma alanlarında, onlara yeterli hava, yer, aydınlatma, ısınma ve havalandırma sağlanmalıdır.¹⁰⁸³ Bu gereklilik 5275 sayılı yasanın 63/4. maddesinde “Oda ve kısımlarda iklim koşulları göz önüne alınarak yeterli yer, ışık, ısınma, havalandırma ve hijyen sağlanır.” şeklinde ifade edilmiştir. Yine Birleşmiş Milletler Asgari Cezaevi Standart Kuralları, 9 sayılı kural, her hükümlünün diğer hükümlülerden ayırt edilmiş tek kişilik bir cezaevi odasında kalmasını esas almış ise de iki kişi tarafından aynı hücrenin paylaşılmasının yasaklanması mutlak bir gereklilik olmayıp, iki kişinin paylaşımı hallerinde cezaevi yönetimi tarafından zorla homoseksüel ilişki ve diğer suiistimalleri önleyici tedbirleri alınmalıdır.¹⁰⁸⁴ Avrupa Cezaevi Kuralları 18 sayılı kuralda başkalarıyla aynı koğuşu paylaşmasının tercih edilebilir olması dışında, mahpusların normal olarak geceleri tek kişilik odalarda barındırılması gerektiği ve kalacak yerin sadece bu amaç için uygun olması durumunda paylaşılması ve sadece birbirleriyle uyum içinde olanlar mahpusların aynı yeri paylaşmalarının sağlanması ve mümkün olabildiğince, başkalarıyla aynı koğuşu paylaşması istenen mahpuslara öncelikle bir seçim hakkı tanınması gereği vurgulanmıştır. Keza mahpuslara sağlanan barınma yerleri ve özellikle bütün yatakhane bölümleri, insan onuruna ve mümkün olabildiğince özel yaşama saygı gösterecek biçimde olmalı, iklim koşulları ve özellikle zemin alanı, havanın metreküp miktarı, aydınlatma, ısıtma ve havalandırma dikkate alınarak, sağlık ve temizlik gereklerini karşılamalıdır.¹⁰⁸⁵

Hükümlüler arasında ayırım yapılmasını ve yatak farkı tartışmasını önlemek üzere, her hükümlüye tek tip yatak verilecektir. Yatak farkı nedeniyle yapılacak tartışmalar cezaevi düzenini bozabilecek hâle gelebilir. Ayrıca hükümlüye, mümkün olduğunca ailesine yakın bir ceza infaz kurumunda cezasını çekme imkânı tanınmalıdır.¹⁰⁸⁶

Hükümlüler için başta gelen sıkıntılardan birisi de yaşam alanlarının aşırı kalabalık olmasıdır. Bu durumun yarattığı olumsuz koşullar altında, fiziki saldırı yanında, cinsel suiistimal de söz konusu olabilmekte ve hastalıklara yol açma ve hastalığın yayılması yönünden de tehlike oluşturmaktadır.¹⁰⁸⁷ TBMM İnsan Haklarını

---

¹⁰⁸³ DEMİRBAŞ,(İnfaz) s.243

¹⁰⁸⁴ ULUSLAR ARASI CEZA REFORMU,s.77-78

¹⁰⁸⁵ NURSAL,(Avrupa),s.7

¹⁰⁸⁶ ARTUK M.Emin/ALŞAHİN M.Emin, Hükümlünün Hakları, Sulhi Dönmezer Armağanı,2008, Ankara,C.I,s.453

¹⁰⁸⁷ DEMİRBAŞ,(İnfaz) s.243

İnceleme Komisyonu Başkanlığı tarafından yapılan bir incelemede geçen şu ifadeler dikkat çekicidir: “Bolu Kapalı Ceza İnfaz Kurumu’nda koğuşlara girildiğinde göze çarpan ilk sorun kapasite fazlası hükümlünün barındırılıyor olmasıydı. Bu durumun çok açık bir şekilde görüldüğü erkek hükümlülerin kaldığı bir koğuştaki normalde 10 hükümlü barındırılıyor olması gerekirken bu sayı uygulamada 40 kişi olduğu görülmüş, söz konusu koğuşa girer girmez mekânın büyüklüğüne göre fazla kişinin teneffüs ediyor olmasının getirdiği ağır ve oksijensiz hava hemen hissedilmiştir.”¹⁰⁸⁸

Bir diğer sorunlu konu ise, cezaevinde anneleri ile birlikte kalan çocuklardır. Konuyu düzenleyen 5275 sayılı yasanın 65. maddesi uyarınca dışarıda korumasına bırakılacak kimsesi bulunmayan sıfır-altı yaş grubundaki çocuklar, annelerinin yanında kalabilmekte olup bu çocuklar gündüzleri ceza infaz kurumu bünyesindeki veya Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu veya diğer kurum ve kuruluşlara ait kreş ve gündüz bakımevlerinde barındırılırlar. Yine annelerinin yanında kalan çocuklara, yaş ve durumlarına ve ihtiyaçlarına göre yiyecek ve içecek verilir. 3 yaşını doldurmuş çocuklar, hâkim kararıyla çocuk yuvalarına veya yetiştirme yurtlarına yerleştirilebilirler. Bu çocukların belirlenecek bir program ve usule göre zaman zaman anneleriyle temasları sağlanır. Ülkemizde cezaevinde hükümlü olarak bulunan kadınların % 13,9’unun çocuklarının kendi yanında oldukları ifade edilmiştir.¹⁰⁸⁹

bb-Beslenme, Giyim ve Hijyen Hakkı

Cezaevi idaresine düşen en temel bakım görevlerinden birisi de, mahkûmlara aç kalmalarını ya da eksik beslenmeden kaynaklanan bir hastalığa yakalanmalarını önlemek için yeterli düzeyde yiyecek ve içecek verilmesini sağlamaktır.¹⁰⁹⁰

5275 sayılı yasanın 72. maddesi, hükümlünün beslenmesi konusu düzenleyen yasal hüküm olup¹⁰⁹¹ konunun detaylı düzenlemesi ise 26.10.2005 tarihli Resmi

---

¹⁰⁸⁸ Bolu Raporu,s.6

¹⁰⁸⁹ İÇLİ/ÖĞÜN,s.81

¹⁰⁹⁰ COYLE,s.46

¹⁰⁹¹ Hükümlünün beslenmesi

Madde 72- Hükümlüye Adalet ve Sağlık bakanlıklarınca birlikte belirlenecek kalori esasına göre, sağlıklı ve güçlü kalması için nitelik ve nicelik olarak besleyici, sağlık koşullarına uygun, makul çeşitlilikte, yaş, sağlık, çalıştığı için özelliği, dinî ve kültürel gerekleri göz önünde tutularak besin verilir ve içme suyu sağlanır.

Hükümlü, kendisine verilen günlük besin ve ihtiyaç maddeleri dışındaki ihtiyaçlarını kurum kantininden sağlayabilir. Kantini bulunmayan kurumlarda, bu maddeler, idarenin izin ve kontrolü altında dışarıdan sağlanabilir.

Hasta hükümlüye, kurum hekiminin belirleyeceği besinler verilir.

Kurumda annesiyle birlikte kalan çocuklara ve süt emziren annelere durumlarına uygun gıda verilir.

Gazete’de yayınlanan “Hükümlü ve Tutuklular ile Ceza İnfaz Kurumları Personelinin İaşesi Yönetmeliği”nde yer almaktadır. Yönetmelik gereği, hükümlü ve tutukluların iaşesi Devlet tarafından yapılacak olup, günlük iaşe tutarının belirlenmesinde, Sağlık Bakanlığı ile birlikte belirlenen günlük kalori ihtiyacı ve bütçe imkânları da esas alınacaktır. 2014 yılı için günlük iaşe bedeli 5 TL’dir. Günlük iaşe miktarı, üç öğün olarak verilecek olup, mutfak teşkilâtı bulunan kurumlarda, belirlenen günlük iaşe tutarına denk olacak şekilde yemek verilecekken, mutfak teşkilâtı olmayan ve hazır yemek ihalesi şeklinde karşılanamayan ceza infaz kurumlarında hükümlü, tutuklu ve personele, 5. maddede belirtilen miktarlar karşılığı çiğ gıda verilecektir. Yine çocuk hükümlü ve tutuklular ile kurumda annesiyle birlikte kalan çocuklara, süt emziren anneler ve hamilelere durumlarına uygun ve Bakanlıkça belirlenen tutarda gıda verilmesi hükme bağlanırken, hasta hükümlü ve tutukluya, diyetisyen veya hekimlerin belirleyeceği besinler verileceği, inancı gereği vegan veya vejetaryen türü özel bir beslenme şekline sahip hükümlü ve tutukluların taleplerinin, iaşe miktarı ile sınırlı kalmak üzere karşılanacağı belirtilmiştir.

Beslenmeye ilişkin Avrupa Cezaevi Kurallarının 22 sayılı kuralı da detaylı bir içeriğe sahip olup, mahpuslara, yaşlarını, sağlıklarını, fiziki koşullarını, dinlerini, kültürlerini ve çalıştıkları işin özelliğini hesaba katan besleyici gıdaların temin edilmesi gerektiğini, yiyeceklerin hijyenik olarak hazırlanması ve dağıtılmasını, mahpuslara makul aralıklarla günde üç öğün yemek verilmesini ve temiz içme suyuna her zaman ulaşabilmelerini düzenleme altına almıştır. Görüldüğü üzere, mahpusun kendi yemeğini kendi sağlama imkânlarına bir yasak getirilmemiş olup bu uygulamanın yapıldığı yerlerde uygulamanın, mahpusların günde 3 öğün yemelerini sağlayacak şekilde yapılması gerekmektedir.¹⁰⁹²

Birleşmiş Milletler Asgari Cezaevi Standart Kuralları, 20 sayılı kuralda da kurum idaresi tarafından her mahpusa sağlık ve kuvvet için yeterli ölçüde besin değerine sahip olan, iyi hazırlanan ve uygun saatlerde servisi yapılan yemek verileceği ve ihtiyacı olduğu her an içebileceği içme suyu bulundurulacağı vurgulanmıştır. Belirtilmelidir ki, cezaevlerinde belki de en çok şikâyet edilen konu, verilen yemeklerin kalitesi ve miktarıdır. Cezaevi personelinin belli aralıklarla, hükümlülere verilen yemeği yemeleri, bu tür şikâyetlerin geçerliğini ortaya koymada kullanılabilir basit yollardan birisidir. Yine yemeklerin sunulduğu kapların

---

¹⁰⁹² NURSAL,(Avrupa),s.54

temizliği konusunda titiz davranılmalı, mutfak teşkilatı olmayan cezaevlerinde ise, tuvalet yanı gibi hijyen olmayan ortamlarda yemek yapılmasının önüne geçilmelidir.¹⁰⁹³ Bu konuda Ceza İnfaz Kurumlarında Bulundurulabilecek Eşya ve Maddeler Hakkında Yönetmeliğin 5. maddesi mutfak teşkilatı bulunmayan ceza infaz kurumlarında, yemek yapılabilecek herhangi bir yerin olmaması durumunda, hükümlülerin kaldıkları koğuş, oda ve eklentilerinde, idare tarafından verilen ve yemek yapmada kullanılacak her türlü gıda maddesi ve malzemesinin yeteri kadar bulundurulmasına izin verileceğini fakat yemek yapmada kullanılan tüp gibi yanıcı ve parlayıcı madde veya malzemelerin, yemek pişirilmesinden sonra, oda veya koğuşun dışında, idarenin kontrolünde bir bölüme alınacağını belirtmektedir. Yine 6. maddede de koğuş, oda ve eklentilerinde, her hükümlü için kantinden temin edilmek şartıyla bir adet uç kısmı sivri olmayan on santimetre uzunluğunda bıçak, plastik veya yumuşak metalden imal edilmiş çatal, yemek ve çay kaşığı, 0.50 mm. kalınlığında iki adet metal yemek tabağı ve ikişer adet cam su bardağı ile çay bardağı ve tabağı bulundurulabileceği kayıt altına alınarak yemek araç ve gereçleri sınırlı bir şekilde sayılmıştır.

Hükümlünün beslenmeyi reddetmesi konusunda ise 5275 sayılı yasanın 82. maddesi düzenleme getirmiştir. Hükümlüler, hangi nedenle olursa olsun, kendilerine verilen yiyecek ve içecekleri sürekli olarak reddettikleri takdirde, bu hareketlerinin kötü sonuçları ile bırakacağı bedensel ve ruhsal hasarlar konusunda ceza infaz kurumu hekimince bilgilendirilirler. Psiko-sosyal hizmet birimince de bu hareketlerinden vazgeçmeleri yolunda çalışmalar yapılır ve sonuç alınamaması halinde, beslenmelerine kurum hekimince belirlenen rejime göre uygun ortamda başlanır. Beslenmeyi reddeden ve sağlığı bozulduğu için hasta konumunda olan mahpus ile hekim arasında hasta-hekim ilişkisi bulunduğundan hekim hem tıbben hem de yasal ve etik olarak üzerine düşeni yapmak zorundadır. Tıbbi müdahalenin hukuka uygun olması için tedavi amacına yönelik olması ve hastanın aydınlatılmış rızasının alınması şarttır.¹⁰⁹⁴

Tıbbi müdahale noktasında zorla besleme yöntemi tartışmalı olmakla birlikte 5275 sayılı yasa tarafından kabul edilmiştir. Belirtmek gerekir ki, zorla besleme ve tıbbi müdahale farklı kavramlar olup, zorla besleme dışında tıbbi müdahaleler de söz

¹⁰⁹³ ULUSLARARASI CEZA REFORMU,s.91-92

¹⁰⁹⁴ TAŞKIN Ahmet,Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'da Beslenmenin Reddi, TBB Der.,2006,S.62,s.250-251

konusu olabilir. Zorla besleme, vücudun günlük faaliyetlerini devam ettirebilmesi, büyümesi ve varsa yaraların iyileşebilmesi için, ihtiyaç duyduğu kalori protein, makro ve mikro element ile vitaminin kişinin özgür iradesi dışında vücuduna zorla verilmesidir.¹⁰⁹⁵ Şayet beslenmenin reddi, açlık grevi amaçlı yapılmakta ise, bunun, düşünce özgürlüğü temelinde değerlendirilmesi gerekmekte olup,¹⁰⁹⁶ kendi hür iradesi ile açlık grevine başlayan kişi, sivil itaatsizlik eylemi yaptığından, bu eyleme başlamasının yasaklanması kabul edilemez.¹⁰⁹⁷ Keza açlık grevine başlayıp, şuuru yerinde olduğu sürece, rıza göstermedikçe müdahale edilmemesi, şuuru yitirdikten sonra ise, rızasını aramaya gerek olmaksızın müdahale edilebileceği fikri de, şuuru açıkken ısrarla müdahaleyi reddeden hükümlünün, şuuru kapandıktan sonra da iradesinin, müdahale edilmemesi yönünde olacağından kabul edilemez niteliktedir.¹⁰⁹⁸

Hükümlünün giydirilmesi konusunda 5275 sayılı yasanın 64. maddesinde yer alan düzenleme, sadece muhtaç hükümlülere talepleri hâlinde, idare tarafından iklime ve sağlığa uygun giysiler verileceğine ilişkin olup, yine hükümlülerin giysilerinin iç ve dış güvenlik görevlilerinin giymekte olduğu üniformalara benzer şekil ve renkte olamayacağını amirdir. Bu kapsamda olmayan ve kendi giysilerini temin etme imkânına sahip olan hükümlülerin edinebilecekleri giysiler hakkında düzenleme ise, Ceza İnfaz Kurumlarında Bulundurulabilecek Eşya ve Maddeler Hakkında Yönetmeliğin 7. maddesinde yer almaktadır. Madde hükmüne göre hükümlülere koğu, oda ve eklentilerinde birer adet palto, manto ve mont, iki adet ceket veya ceket yerine kullanılabilen hırka, dört adet pantolon ve/veya etek, bayan için iki adet elbise, bir takım eşofman, dört adet gömlek, iki adet kazak, iki takım pijama, bir spor ayakkabısı, bir kışlık ayakkabı, bir iskarpin, üç adet tişört, iki adet kravat, bir adet kemer, gerektiği kadar iç çamaşırı, çorap, bir terlik, havlu ve bir bornoz ile kaşkol ve 671 sayılı Şapka İktisabı Hakkında Kanuna aykırı olmayan bir adet şapka bulundurulmasına izin verilecek ve ceza infaz kurumu dışından getirilmesine izin verilen giyim eşyalarından eskiyenlerini yenileriyle değiştirebileceklerdir.

¹⁰⁹⁵ TAŞKIN Ahmet, Türkiye’de ve Dünyada Açlık Grevleri, 2005, Ankara, s.127

¹⁰⁹⁶ ÖNOK Murat, İnsan Hakları ve Türk Ceza Hukuku Açısından, İnfaz Kurumları ve Tutukevlerindeki Açlık Grevlerine Müdahale Etme Yükümlülüğü ve Bunun İhmalinden Doğan Sorumluluk, Hukuk ve Adalet Eleştirel Hukuk Der., 2007, S.9, s.180

¹⁰⁹⁷ ÖZTÜRK/TEZCAN/ERDEM/SIRMA/KIRIT/ÖZAYDIN/AKCAN/ERDEN, s.100

¹⁰⁹⁸ ÖNOK, s.182

Her ne kadar Yönetmelikte bu şekilde sınırlı bir sayım yapılmış olsa da, özellikle koğuş sistemi uygulanan ceza infaz kurumlarında yer alan hükümlü dolapları, ebat olarak bu eşyaları almaya yeterli olmamaktadır.

Birleşmiş Milletler Asgari Cezaevi Standart Kuralları, 17 sayılı kural, mahpusların giysileri konusunu düzenlemiş olup, şahsi giysisini giymeye izin verilmeyen mahpuslara, onur kırıcı ve aşağılayıcı olmamak şartıyla kurum tarafından, sağlığını korumaya elverişli ve iklim koşullarına uygun giysi verileceğini, kurum dışına çıkılan ayırık hallerde ise, şahsi giysilerini ya da mahkûm olduğunu ortaya koymayacak giysiler giymesine izin verileceğini düzenleyerek, insan onurunu koruyucu bir düzenleme yer almıştır. Vurgulamak gerekir ki, şahsi giysiler, mahkum morali üzerinde büyük bir etkiye sahiptir.¹⁰⁹⁹

Avrupa Cezaevi Kuralları, 20 sayılı kural, benzer bir düzenleme içermekte ise de, hüküm giymiş olan mahpusların üniforma giymeye zorlanmaları gerekip gerekmediğine dair bir şart yer almamaktadır. Ancak hüküm giymiş olan mahpuslar herhangi bir çeşit üniforma giymeye mecbur bırakılırsa bunların yine onur kırıcı ya da aşağılayıcı nitelikte olmaması gerekmektedir. Yine duruşması yapılmamış yani henüz tutuklu durumda olan mahpuslara kendi kıyafetlerini giyme seçeneğini açıkça sunan 97 sayılı kuralı da burada zikretmek gerekir.¹¹⁰⁰

Ceza infaz kurumlarında hijyen konusu, özellikle koğuş sisteminin uygulandığı kurumlarda ayrı bir öneme sahip olup, temiz bir ortamın varlığı, asgari insan onurunun da en önemli gereklerinden birisidir. Hijyen, hem kişisel temizliği hem de yaşanılan ortamın temizliğini içermekte olup, kurumlarda her ikisini de sağlayacak alt yapı ve temizlik maddelerinin sağlanması elzemdir. 5275 sayılı yasada 63/4. maddesinde oda ve kısımlarda iklim koşulları göz önüne alınarak yeterli hijyen sağlanacağını belirtilerek, sadece ortam temizliğine dair hükme yer verilmesi ve kişisel temizlik konusunun Tüzük düzenlemesine bırakılması ilginçtir. Konuyu düzenleyen “Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük”ün 111. maddesinde öncelikle ortam temizliği düzenlenerek sorumluluğun kurum en üst amirine ait olduğu vurgulanmış, 112. maddede ise, kişisel temizlik konusuna yer verilerek hükümlülerin kişisel bakım ve temizlikleri ile ilgili tedbirlerin kurum idaresince alınacağı, hükümlülerin barındırıldıkları odalarda gerekli sağlık ve

¹⁰⁹⁹ ULUSLARARASI CEZA REFORMU,s.87

¹¹⁰⁰ NURSAL,(Avrupa),s.53

hijyen kurallarına uymalarının özendirileceği ve kurum olanakları ölçüsünde kısa aralıklarla hükümlülerin yıkanmalarının sağlanacağı ve nihayet hükümlülerin, toplum içinde alışılmışın dışında saç, bıyık ve sakal uzatmalarına izin verilmeyeceği düzenlenmiştir. Kişisel temizlik çerçevesinde hükümlülerin sahip olabilecekleri eşyalar ise, Ceza İnfaz Kurumlarında Bulundurulabilecek Eşya ve Maddeler Hakkında Yönetmeliğin 13. maddesinde sayılmış olup, bunlar; kantinden temin edilmek koşuluyla kişisel ve çevresel temizlik temini için tarak, saç fırçası, sabun, kese, diş macunu, diş fırçası, tıraş sabunu, şampuan, parfüm, krem, saç boyası, çakısı bulunmayan tırnak makası, plastik saplı tıraş bıçağı, beş adet plastik elbise askısı, çamaşır mandalı ve gündelik hayatta kullanılan plastik eşyalar ile idarece uygun görülen uzunlukta çamaşır ipi şeklinde sınırlı olarak sayılmıştır. Ayrıca merkezi sıcak su sistemi kurulmamış ceza infaz kurumlarında, koğuş veya odaların mevcuduna göre, hükümlülerin banyo ve diğer temizlik ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla, idarenin, koğuş veya odaların dışında yeteri kadar tüp gaz bulunduracağı hükme bağlanmıştır.

Belirtmek gerekir ki kişisel temizlik ve bunu sağlamanın en önemli yolu olan banyo imkânı, ceza infaz kurumlarında sıkıntı yaratan konular arasındadır. Özellikle koğuş sistemi uygulanan kurumlarda, günde sabah ve akşam birer saat olarak verilen ve kimi zaman yeterli tazyik olmayan sıcak suyun, kalabalık koğuş mevcudunun kişisel temizlik ihtiyacını ne şekilde karşılayacağı tartışmalıdır. Tüzük, yıkanma ihtiyacının ne kadar süre arayla karşılanacağını net olarak belirtememişse de, hükümlünün saç, sakal ve bıyığına daha fazla önem vererek, toplumda alışılanın dışında saç, sakal ve bıyık uzatmayı yasaklamıştır. Temizlikten ziyade, kıl uzunluğuna daha fazla önem veren bir anlayışın, kişisel temizliğe ne derece önem atfetmiş olduğu ortadadır.

Birleşmiş Milletler Asgari Cezaevi Standart Kuralları, 13 sayılı kural bu konuda net bir düzenleme getirerek, her mahpusun yararlanabileceği yeterli banyo ve duş tesisi bulunacağını ve mahpusların iklim şartlarına uygun bir ısıda, mevsimlere ve coğrafi bölgeye göre genel hijyenik koşullar için gerekli aralıklarda, ılık bir iklim varsa haftada en az bir kez banyo veya duş almalarına imkân verileceğini amirdir. Yine kişisel temizliğe dair 15 ve 16 sayılı kurallar, mahpusların kendilerini temiz tutmaları için gerekli su ve tuvalet malzemesi sağlanacağını ve mahpusların özsaygılarına uygun bir dış görünümü sürdürebilmeleri amacıyla, saç ve sakalların uygun şekilde bakımı için gerekli araçlar sağlanacağını ve erkeklerin düzenli olarak tıraş olmalarına imkân

verileceğini düzenlemektedir. Vurgulamak gerekir ki mahpusların kafaları, iradelerinin aksine tıraş edilmemelidir. Keza kadınların da makyaj yapmalarına izin verilmelidir.¹¹⁰¹ Nitekim Ceza İnfaz Kurumlarında Bulundurulabilecek Eşya ve Maddeler Hakkında Yönetmeliğin 15. maddesinde bayan hükümlülerin, kantin aracılığı ile satın aldıkları makyaj malzemelerini koğuş veya odalarında bulundurabilecekleri ifade edilerek bu iznin verildiği söylenmelidir.

Avrupa Cezaevi Kuralları 19 sayılı kural, hem kişisel hem de ortam temizliğine dair detaylı düzenleme içermekte olup, her mahpusun, iklime uygun sıcaklıkta ve mümkünse her gün, değilse haftada en az iki kez veya gerekiyorsa daha sık olarak banyo veya duş yapabilmesi için uygun tesisler sağlanması gerektiğini, ayrıca mahpusların temizlik koşullarını yerine getirebilmeleri için cezaevi yetkililerinin onlara tuvalet malzemeleri de dâhil olmak üzere genel temizlik alet ve malzemelerini sağlaması gerektiğini ve son olarak kadınların sıhhi ihtiyaçları için özel düzenleme yapılması hususunu düzenlemektedir.

Kurumsal temizliğin önemi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarında, genellikle kalabalık mahpus sayısı ile bağlantılı olarak ortaya çıkan, hijyene uygun olmayan sağlıksız koşulların aşağılayıcı muamele yargısına varılmasına katkıda bulunduğu hususu vurgulanmaktadır. Yine Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi de “Uygun tuvalet imkânlarına erişim ve iyi hijyen standartlarının sağlanması insani bir çevre için temel unsurlar olduğunu” kaydetmiştir.¹¹⁰²

bc-Alışveriş Hakkı

Ceza infaz kurumunda bulunan hükümlü yiyecek, içecek, kişisel bakım malzemeleri ve benzeri ihtiyaçlarını, kurum kantininden temin etme hakkına sahiptir. Ancak ceza infaz kurumlarında hükümlünün yanında para bulundurması, suiistimallere yol açabileceğinden mümkün olmayıp hükümlünün yanında bulunan parası, kurum tarafından emanete alınmaktadır. Konunun detayları, Hükümlü ve Tutukluların Emanete Alınan Kişisel Paralarının Kullanımına Dair Yönetmelikte düzenlenmiştir. Konuyu düzenleyen 5. madde kuruma gelen hükümlü ve tutukluların üzerinde bulunan paraların miktarı ne olursa olsun, kurum görevlilerince alıkonularak

¹¹⁰¹ ULUSLARARASI CEZA REFORMU, s.86-87

¹¹⁰² Bu kararlara örnek olarak, 15/07/2002 tarih ve 47095/99 başvuru nolu Kalashnikov/Russia, 19.04.2001 tarih ve 28524/95 başvuru nolu Peers/Greece ve 06.03.2001 tarih ve 40907/98 başvuru nolu Dougoz/Greece kararları sayılabilir, NURSAL,(Avrupa),s.51-52

ilgiliye karşılığında makbuz verileceğini, keza banka ve posta aracılığıyla gelen veya ziyaretçiler tarafından hükümlü ve tutukluların nam ve hesabına yatırılan paraların da, idarece görevlendirilecek bir personel tarafından alınarak kayıt edileceğini ve müdürü bulunan kurumlarda, hükümlü ve tutukluların hiçbir şekilde yanlarında nakit para bulunduramayacağını fakat açık ceza infaz kurumlarıyla çocuk eğitim evlerinde kalmakta olan hükümlülere, kurum ve kişi güvenliğini tehlikeye düşürmeyecek tutarda nakit parayı yanlarında bulundurmalarına kurum en üst amirince izin verilebileceğini hükme bağlamıştır. Keza müdürü bulunmayan kurumlarda da hükümlü ve tutukluların üzerinde Bakanlık tarafından belirlenen haftalık limit dâhilindeki paranın bulunmasına kurum idaresince izin verilebilecektir.

Hükümlü ve tutuklular, Bakanlıkça belirlenen haftalık limit dâhilinde kurum kantininden ihtiyaçlarını yazacakları İhtiyaç İstem Formu aracılığı ile harcama yapabileceklerdir. Kurum yönetimi, güvenlik ve düzenini bozabilecek eşyalar bakımından alışveriş hakkını sınırlandırabilir.¹¹⁰³

Bu konuda yaşanan sıkıntı, kurum kantinlerinde her zaman istenen malzemelerin bulunmaması ve kantin fiyatlarının pahalı oluşudur. Nitekim bu durum, yapılan bir inceleme ziyareti sırasında hükümlüler tarafından TBMM. üyelerine dile getirilmiştir.¹¹⁰⁴ İlginç olan ise, piyasa fiyatları ile yapılacak basit bir karşılaştırma sonucu haklı olup olmadığı anlaşılabilir bu serzeniş hakkında ilgili raporda tek kelime edilmemiş olmasıdır.

Yönetmeliğin 11. maddesinde hükümlülere ait paraların kurum adına bankada açılacak hükümlü emanet para hesabında, vadeli olarak tutulacağını ve 12. madde ise elde edilen faiz gelirin hükümlü ve tutukluların eğitim ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanması ile iyileştirilmeye yönelik faaliyetlerde eğitim kurulu kararı ile kullanılacağını belirtmektedir. Fakat faiz gelirin hangi alanlarda kullanıldığının açık ve net bir şekilde ortaya konulması ve kamuoyu denetimi açısından paylaşılması gerekmektedir. Elde edilen faiz gelirin hesaplanması, ilgili banka tarafından yapılacağından, kurumlara herhangi bir külfette getirmesi söz konusu olmayacaktır. Toplam tutuklu ve hükümlü sayısının çokluğu karşısında, 2013 yılı için belirlenen 300

---

¹¹⁰³ DEMİRBAŞ,(İnfaz) s.253

¹¹⁰⁴ Bolu Raporu,s.6

TL lik haftalık limit dahi baz alındığında, elde edilen rakam büyük boyutlara ulaşmaktadır.

Birleşmiş Milletler Asgari Cezaevi Standart Kuralları, 43 sayılı kural, kuruma girişle birlikte değerli eşya ve paraların güvenlik altına alınacağı ifade ederken, 76 sayılı kural ile birlikte değerlendirildiğinde, mahpusa para harcama izninin verileceği anlaşılmaktadır. Mahpusun hayatının bir parça da olsa yaşanılabilir kılınmasına yönelik bu tür düzenlemeler, özellikle maddi sebeplerle harcama yapma imkânı bulunmayan hükümlülerin, diğerlerine imrenmesi, fiilen bölünmelere yol açması ya da imkân sahibi hükümlülerin işlerini görerek onlara tabi olmalarına sebep olması gibi olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir.¹¹⁰⁵

bd-Dış Dünya İle İletişim Kurma Hakkı

Hükümlü sınırları çizilmiş ve dış dünyadan soyutlanmış bir yaşam sürmek zorunluluğundadır. Ancak bu soyutlama, hükümlünün tamamen dış dünyadan habersiz bırakılacağı anlamına gelmemektedir. Hükümlünün de bir insan olduğu temelinde, dışarıda bulunan ailesi, arkadaşları ve özellikle hukuki yardımına ihtiyaç duyabileceği avukatı ile iletişime geçme imkânının bulunması, hem bu soyutlamanın etkisini nispeten kırarak hem de dışarıda halen var olan ve bir gün kendisinin de aralarına döneceği bir hayatın olduğunu hatırlatacaktır. Kaldı ki, hükümlünün kapalı kapılar ardında olması, onu içinde yaşadığı toplumdaki da tamamen bihaber kılmayı gerektirmemelidir. Hükümlünün de, sosyal hayatta meydana gelen olaylar hakkında bilgi sahibi olma ve edindiği bilgiler çerçevesinde düşünce oluşturma ve bu düşüncesini ifade etme ve hatta hayatını bu bilgilere göre yönlendirme hakkının bulunduğu mutlaklıdır.

Dış dünya ile iletişim, hükümlünün dolaylı yollarla dış dünya ile karşılıklı iletişime geçmesi şeklinde olabileceği gibi, dış dünyadan tek yanlı olarak bilgi alması şeklinde gerçekleşebilecektir. Karşılıklı iletişime geçme imkânı sağlayan dolaylı yollar olarak, telefon etme hakkı, mektup, faks ve telgraf gönderme ve alma hakkı sayılabilir. Tek yanlı olarak dış dünyadan bilgi alma ise, hükümlüye radyo ve televizyon yayınları ile internetten ve süreli ve süresiz yayınlardan yararlanma imkânı sağlanarak gerçekleşebilecektir. Son olarak hükümlünün dış âlem ile doğrudan ve karşılıklı iletişime geçmesini sağlayan ziyaret ve izinlerden söz etmek gerekmektedir.

¹¹⁰⁵ ULUSLARARASI CEZA REFORMU,s.93-94

bda-Tek Yanlı Olarak Bilgi Alma İmkânları

bdaa-Radyo, Televizyon ve İnternette Yararlanma Hakkı

Cezaevi koşullarının olumsuz etkisini azaltmak ve geri döneceği toplumdan büsbütün kopmamasını sağlamak amacı ile mahkûmlar, dış dünyayı takip etme imkânına sahip olmalıdır.¹¹⁰⁶ Bu imkânı sağlamak üzere 5275 sayılı yasanın 67. maddesi ile Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük”ün 90. maddesinde düzenleme getirilmiştir. Birbirine paralel bu iki hükme bakıldığında zaman, hükümlünün kurumlarda merkezî yayın sistemi bulunduğu takdirde bu sisteme bağlı olarak radyo ve televizyon yayınlarını izleme hakkına sahip olduğu, bu sistem bulunmayan kurumlarda ise, yararlı olmayan yayınların izlenmesini ve dinlenmesini engelleyecek önlemler alınmak suretiyle bağımsız anten kullanılarak televizyon ve radyo izlenmesine ve dinlenmesine izin verileceği, gerekli cihazların, bedeli mahkûm tarafından ödenmek koşuluyla hükümlü adına kurumca satın alınacağı ve her ne biçimde olursa olsun dışarıdan gelenler tarafından getirilen radyo, televizyon ve bilgisayarların kuruma alınmayacağı düzenlenmiştir. Yine internet hakkı ile ilgili olarak ancak eğitim ve iyileştirme programları gerekli kıldığı takdirde denetim altında internette yararlanma imkânının bulunduğu, hükümlünün odasında bilgisayar bulunduramayacağı ancak, Bakanlığın uygun görmesi hâlinde eğitim ve kültürel amaçlı olarak bilgisayarın kuruma alınmasına izin verilebileceği düzenlenmiştir. Son olarak hakların kısıtlanması konusu da düzenlenerek, idare ve gözlem kurulu kararı ile tehlikeli hükümlü oldukları saptananlar veya örgüt mensubu hükümlüler bakımından kısıtlama yapılabileceği, ayrıca işlediği suçun nitelik ve işleniş biçimi göz önüne alındığında, toplum için ciddi bir tehlike oluşturan, kurumdaki tutum ve davranışlarıyla, suç işlemek amacıyla kurulan silâhlı örgütün yöneticiliğini yapmaya devam eden, bu konuda herhangi bir yöntemle, kurum içi veya dışındaki kişilere talimat veya mesaj veren hükümlülerin, idare ve gözlem kurulu kararıyla televizyon yayınlarını izlemesine ve bilgisayar ile internette yararlanmasına izin verilmeyeceği hüküm altına alınmıştır.

Konuya ilişkin bir başka düzenleme ise Ceza İnfaz Kurumlarında Bulundurulabilecek Eşya ve Maddeler Hakkında Yönetmelikte yer almaktadır. Gerçekten 9. maddede oda sistemine geçen kurumlarda kantinden temin edilmek

---

¹¹⁰⁶ COYLE,s.97

koşuluyla, bir adet otuz yedi ekran televizyon bulundurulabileceği, koğuş sistemi bulunan kurumlarda ise koğuşların durumuna göre, bir adet büyük ekranlı televizyon bulundurulmasına izin verilebileceği belirtilerek yine her hükümlünün, kurum kantininden satın almak kaydıyla bir adet kulaklıklılı küçük el radyosu bulundurulabileceği düzenlenmiştir.

Birleşmiş Milletler Asgari Cezaevi Standart Kuralları, 39 sayılı kural, mahpusların radyo dinlemeleri, kurum idaresinin çıkardığı veya denetlediği benzeri araçları izlemeleri sağlanarak, önemli haberler hakkında düzenli olarak bilgi sahibi olmalarının sağlanacağını belirterek üstü kapalı bir ifade kullanmıştır. Mahpusların kitle iletişim araçlarına ulaşmalarına, ancak güvenlik amaçlı sebeplerle sınırlı olarak kısıtlama getirilmelidir ki bu durum, normalleşme prensibinin de doğal bir gereğidir. Nasıl ki bir radyo ve televizyonun varlığı, her evde normal yaşamın bir parçası ise, bu normallik, cezaevinde de benzer uygulamanın geçerli olmasını gerektirmektedir.¹¹⁰⁷

Avrupa Cezaevi Kuralları 24 sayılı kural düzenlemesine bakılacak olursa, belirli bir dava kapsamında, adli bir merci tarafından, belirli bir süre için konulan özel bir yasaklanma olmadıkça mahpusların, radyo ve televizyon yayınlardan yararlanmalarına ve böylece toplum hayatındaki gelişmelerden düzenli olarak bilgi edinmelerine izin verilmesi gerektiği vurgulanarak, bu hakkın sınırlama sebebine de yer verilmiştir. Belirtmek gerekir ki özellikle e-mail gibi elektronik iletişim halen yüksek bir güvenlik riski oluşturduğundan bu imkân, sadece küçük bir mahpus kategorisine tanınarak sınırlandırılabilir.¹¹⁰⁸

bdab-Sürelili ve Süresiz yayınlardan Yararlanma Hakkı

Hükümlü, tek yanlı olarak dış dünyadan bilgi almak için gazete ve dergi gibi süreli ve diğer süresiz yayınlardan yararlanma imkânına sahip bulunmaktadır. Belirtmek gerekir ki, süreli ve süresiz yayınlardan yararlanma hakkı, bilgi almanın yanı sıra, kültürel bir hak olma özelliğini de taşımakta ve hükümlünün kişiliğini geliştirebilmesine de hizmet etmektedir.

5275 sayılı yasanın 62. maddesi ile Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzüğü 87. maddesinde benzer şekilde düzenlenen bu hak, bedelinin hükümlü tarafından ödenmesi ve mahkeme kararı ile

¹¹⁰⁷ ULUSLARARASI CEZA REFORMU,s.162-163

¹¹⁰⁸ NURSAL,(Avrupa),s.57-58

yasaklanmamış olması şeklinde iki şartı içermektedir. Ayrıca kurum güvenliğini tehlikeye düşüren veya müstehcen haber, yazı, fotoğraf ve yorumları kapsayan hiçbir yayının hükümlüye verilmeyeceği de kayıt altına alınmıştır. Eğitim ve öğretimine devam eden hükümlülerin ders kitapları denetime dışında bırakılmış olup, resmî kurumlar, üniversiteler, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ile mahkemelerce yasaklanmamış olması koşuluyla Bakanlar Kurulunca vergi muafiyeti tanınan vakıflar ve kamu yararına çalışan dernekler tarafından çıkartılan gazete, kitap ve basılı yayınların ise, hükümlülere ücretsiz olarak ve serbestçe verileceği düzenlenmiştir.

Yasa ve Tüzüğün bu açık anlatımına rağmen ülkemizde görülen iki uygulamadan örnek vermek gerekirse, Diyarbakır D tipi cezaevinde tutuklu bulunan Şırnak Milletvekili Selma Irmak, 4 Ocak 2013'te kendisini ziyaret eden bir parti heyetine yaptığı açıklamada, cezaevi yönetiminin kendisine Hasan Cemal'in "Kürtler" adlı kitabıyla Bejan Matur'un "Dağın Ardına Bakmak" adlı kitabını sakıncalı bularak vermediğini beyan etmiş, keza Tekirdağ F tipi cezaevi yönetiminin Ocak ayı sonunda uygulamaya koyacağı karar uyarınca bundan böyle mahpusların koğuşlarında en fazla 10 kitap bulundurabilecekleri, sınırı aşan ve cezaevi dışına gönderilmeyen kitaplara ise el konulacağı 24 Ocak 2013'te öğrenildiği ifade edilmiştir.¹¹⁰⁹

Birleşmiş Milletler Asgari Cezaevi Standart Kuralları, 39 sayılı kural, mahpusların gazete, dergi veya kurumların özel yayınlarını okumaları sağlanarak, önemli haberler hakkında düzenli olarak bilgi sahibi olmalarının temin edileceğini düzenleme altına almıştır. Cezaevi idarelerine bir ödev yükleyen bu düzenleme çerçevesinde, önemli gazete ve süreli yayınların kurumda bulunması sağlanmalı ve mahpuslara, süreli yayınlara abone olabilme imkânı tanınmalıdır.¹¹¹⁰

Avrupa Cezaevi Kuralları 24 sayılı kural ise belirli bir dava kapsamında adli bir merci tarafından verilmiş, süreli bir yasaklanma kararı olmadıkça mahpusların gazete, dergi ve diğer yayınları okumalarına ve bunlara abone olmalarına ve böylece toplum hayatındaki gelişmelerden düzenli olarak bilgi edinmelerine izin verilmesi gereğini düzenleme altına almıştır.¹¹¹¹

bdb-Dolaylı Yollardan Karşılıklı İletişim Kurma Yolları

---

¹¹⁰⁹ ÖZER,s.126

¹¹¹⁰ ULUSLARARASI CEZA REFORMU,s.163

¹¹¹¹ NURSAL,(Avrupa),s.10

Hükümlünün, bir araç vasıtası ile dış dünyayla iletişime geçme imkânları arasında en önemli imkân, telefon edebilme hakkıdır. Yine mektup, faks ve telgraf gönderme ve alma hakkı da burada zikredilebilecek imkânlar arasındadır.

Hükümlünün dış dünya ile haberleşmesini sağlaması için ceza infaz kurumunun bütün imkânlarını kullanması önem taşımakta olup, konu ile ilgili olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, telefon ve mektuplaşmadaki sınırlı olanakların, dışarı ile iletişimi kısıtladığı şikâyeti üzerine verdiği 29.01.2002 tarih ve 37328/97 başvuru numaralı A.B./Hollanda kararında, hükümlülerin cezaevi dışındaki aile ve arkadaşları ile ilişkilerini sürdürmelerinin önemini vurgulamıştır.¹¹¹²

bdba-Telefondan Yararlanma Hakkı

5275 sayılı yasanın 66. maddesinde yasal temeli bulunan bu hak, detaylı bir şekilde ise, Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzüğü'nün 88. maddesinde düzenlenmiştir.¹¹¹³ Düzenlemenin temel

¹¹¹² SEVÜK Handan Yokuş, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Kararları Işığında Tutuklu ve Hükümlülerin Dış Dünya ile İletişimi, AÜEHF Der., 2003, c.7, S.3-4, s.346

¹¹¹³ MADDE 88 – (1) Kapalı kurumda bulunan hükümlüler, belgelendirmeleri koşuluyla eşi, üçüncü dereceye kadar kan ve kayın hısımları ve vasisi ile telefon görüşmesi yapabilir.

(2) Telefonla görüşmeleri aşağıda belirtilen esaslara göre yapılır:

a) Hükümlüler, haberleşme veya iletişim araçlarından yoksun bırakılma veya kısıtlama cezası ile hücreye koyma cezasının infazı sırasında olmamak koşuluyla, idarenin kontrolünde bulunan ve kurumun uygun yerlerine yerleştirilen telefonlardan yararlandırılır,

b) Disiplin cezaları olsa bile, anne, baba, eş, çocuk ve kardeşlerin ölüm veya ağır hastalıkları veya doğal afet hâllerinde, hükümlülerin telefon görüşme hakları hiçbir şekilde engellenemez,

c) Açık ve kapalı kurumlardaki hükümlüler; altsoy, üstsoy, eş ve kardeşlerinin ölüm, ağır hastalık veya doğal afet hâllerinde, kuruma ait telefon ve faks cihazından derhâl yararlandırılır. Bu hâlde, yapılan telefon konuşmaları o haftaya ait konuşma hakkından sayılmaz. Görüşmeler, tutanak ile belgelenir ve tutanaklar özel bir dosyada saklanır,

d) Kurum personeli hükümlülere tahsis edilen telefonları kullanamaz,

e) Hükümlüler, telefon görüşmesi hakkına sahip oldukları konusunda bilgilendirilir,

f) Hükümlülerin telefonla görüşme gün ve saatleri, kurumda bulunan telefon adedi, başvuru sırası, kurumun asayiş ve güvenliği dikkate alınarak idare tarafından belirlenir. Hükümlüler görüşebilecekleri yakınlarından bir veya birden fazla kişi ile haftada bir kez ve bir telefon numarasıyla bağlantı kurarak kesintisiz görüşme yapabilir. Herhangi bir nedenle görüşme gerçekleşmemişse daha önceden bildirilen numaralardan bir diğeriyle görüşebilir. Konuşma süresi görüşme başladığı andan itibaren on dakikayı geçemez. Ancak tehlikeli hükümlü oldukları idare ve gözlem kurulu tarafından belirlenen hükümlüler onbeş günde bir kez olmak ve on dakikayı geçmemek üzere sadece eşi, çocukları, annesi ve babası ile görüşebilir,

g) Hükümlünün, kurumun güvenliğini tehlikeye düşüren, suç oluşturan veya bir suça azmettirme ya da yardım etme sonucunu doğurabilecek konuşmalarda bulunduğu dinleme sırasında belirlendiğinde, görüşme derhâl kesilir. Bu hâlde hükümlü hakkında adli veya idari soruşturmaya esas olacak işlemler kurum en üst amiri tarafından yapılır,

h) Suç işlemek amacıyla kurulan silâhli örgütün yöneticiliğini yapmaya devam eden, bu konuda herhangi bir yöntemle, kurum içi veya dışındaki kişilere talimat veya mesaj veren hükümlülere idare ve gözlem kurulu kararıyla telefon görüşmesi hiçbir şekilde yaptırılmaz,

ı) Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası alan hükümlüler, idare ve gözlem kurulunun uygun gördüğü hâllerde ve onbeş günde bir olmak üzere eşi, altsoy ve üstsoyu, kardeşleri ve vasisi ile on dakikayı geçmemek üzere görüşebilir,

başlıklarına değinmek gerekirse, görüşmeler haftada bir kez ve on dakika ile sınırlı olarak yakınlarından bir ya da birkaçı ile tek bir telefon numarasıyla bağlantı kurularak görüşebilecektir. Yakınlar tabirinden anlaşılması gereken, kapalı kurumda bulunan hükümlünün, belgelendirmek şartı ile eşi, üçüncü dereceye kadar kan ve kayın hısımları ve vasisidir. Telefon görüşmesi, kurum içine yerleştirilen ankesörlü telefonlar aracılığı ile hükümlü tarafından kurum kantininden satın alınacak telefon

j) Telefonla görüşme ücreti, görüşmeyi yapan hükümlü tarafından karşılanır. Görüşme için kullanılan telefon kartları kurum kantininde satılır. Müdürü bulunmayan kurumlarda telefon kartları, ücreti hükümlülerden alınmak koşuluyla görevli memurlar tarafından temin edilir,

k) Hükümlü bu maddede belirtilen telefonla görüşme hakkını kullanabilmek için "Telefon Görüşme Formu" doldurur. Bu formda; telefon görüşmesi yapmak istediği kişiler ve bunlarla olan yakınlık derecesini, görüşme yapmak istediği sabit, cep telefon numaraları ile yurtdışı telefon numarasını, telefon görüşmesi yapacağı yakınlarının açık adreslerini belirtir ve gerekli belgeler eklendikten sonra idareye verir. İdare gerekli gördüğü takdirde gideri hükümlüden alınmak koşuluyla formdaki bilgilerin doğruluğunu araştırabilir. Telefon görüşme formunda yer alan bilgilerde değişiklik olması halinde hükümlü yeni bir form düzenleyerek idareye bildirir. Hükümlü tarafından formda gösterilmemiş olan kişilerle telefon görüşmesi yaptırılmaz,

l) Hükümlünün formda belirttiği bilgiler varsa değişiklikler deftere kaydedilir. Bu deftere, ayrıca telefon görüşmesi yapmak isteyen hükümlünün haberleşme veya iletişim araçlarından yoksun bırakılma veya kısıtlama cezası olup olmadığı ve varsa hücreye koyma cezasının infazına başlanıp başlanmadığı yazılır. Defter, bu işle görevlendirilmiş ikinci müdürün kontrolünde güvenlik ve gözetim servisi tarafından tutulur. Defterin sayfaları numaralanır ve mühürlenir; kaç sayfadan ibaret olduğu kurum müdürü tarafından tasdik olunur. Defterler, her an denetime hazır hâlde bulundurulur,

m) Telefonla konuşmak isteyen hükümlüler, "Telefon Görüşme İstek Formu" doldurarak idareye verir. Bu formlar, hükümlü telefon görüşme defteri ile karşılaştırılır. Telefonla görüşmeye engel hâlleri bulunmayan hükümlülerin isim listesi bu işle görevli ikinci müdür tarafından kontrol ve tasdik edilerek infaz ve koruma başmemurluğuna verilir. Müdürü bulunmayan kurumlarda bu işlem infaz ve koruma başmemuru tarafından yapılır. Telefon görüşmesi yapmak isteyen hükümlünün bu görüşmeyi yapmasına engel bir hâli bulunması hâlinde bunun sebepleri gerekçelendirilmek suretiyle tutanağa yazılır ve bu tutanağın içeriği hükümlüye bildirilerek dosyasına konulur,

n) Konuşma sırası gelen hükümlünün kurum içindeki tehlikelilik durumu da dikkate alınarak gerekli güvenlik önlemleri alınmak suretiyle telefon görüşmesi yapılacak yere getirilir. Hükümlü, öncelikle konuşmasına kendi adını ve soyadını söyleyerek başlar. Görüştüğü karşıdaki kişiye, adını, soyadını ve telefon numarasını tekrar etmesini isteyerek konuşmasına devam eder. Bu işlemin yapılması zorunlu olup, konuşma bittikten sonra, telefon görüşme istek formunun konuşmanın yapıldığına ilişkin bölümü doldurulur, konuşmayı yapan hükümlü ve görevli memur tarafından imzalanır. Bu formdaki bilgiler, deftere kaydedilmek üzere güvenlik ve gözetim servisine verilir,

o) Hükümlülere dışarıdan telefon açılmak suretiyle görüşme yaptırılmaz,

p) (Değişik: 15/6/2009-2009/15092 K.) Telefon görüşmeleri Türkçe yapılır. Ancak hükümlünün, kendisinin veya görüşeceğini bildirdiği kişinin Türkçe bilmediğini beyan etmesi hâlinde, konuşmanın yapılmasına izin verilir ve konuşma kayda alınır. Kayıtların incelenmesi sonucu, konuşmanın suç teşkil etme ihtimali olan faaliyetler için kullanıldığının anlaşılması durumunda, hükümlünün bir daha aynı kişiyle Türkçeden başka bir dille konuşmasına izin verilmez,

r) Yabancı uyruklu hükümlülerin görüşmeleri için bildirdiği telefon numaralarının, bildirilen kişilere ait olup olmadığı, ayrıca; görüşmek istenen kişinin, belirtilen kişi olmadığı yönünde bir şüphe bulunması hâlinde, ilgili konsolosluk makamlarından bilgi istenir. Görüşme yapılması talep edilen telefon numaralarının kime ait olduğunu gösteren, yetkili makamlarca düzenlenmiş resmî evrakın Türkçe tercümesi, hükümlünün yasal temsilcisi veya yakınları tarafından da ibraz edilebilir.

(3) Açık kurumlar ile çocuk eğitim evlerinde bulunan hükümlüler, ücretli telefonlarla serbestçe görüşme yapabilirler. Çocuk hükümlülerin telefonla konuşması hiçbir şekilde kısıtlanamaz ve engellenemez.

(4) Kapalı kurumlarda bulunan hükümlülerin, bu maddede belirtilen yakınları ile yaptığı telefon görüşmeleri, idare tarafından dinlenir ve elektronik aletler ile kayda alınır.

(5) Hükümlüler, açık ve kapalı kurumlarda, çocuk eğitim evlerinde araç telefonu, telsiz telefon veya cep telefonu ve benzeri iletişim araçlarını bulunduramaz ve kullanamaz.

kartı ile yapılabilecektir. Hükümlülere dışarıdan telefon açılmak suretiyle görüşme yaptırılması mümkün değildir. Kapalı kurumlarda bulunan hükümlülerin, yaptığı telefon görüşmeleri, idare tarafından dinlenecek ve elektronik aletler ile kayda alınacaktır. Bütün ceza infaz kurumlarında araç telefonu, telsiz telefon veya cep telefonu ve benzeri iletişim araçlarını bulundurulması ve kullanılması yasaktır. Açık kurumlar ile çocuk eğitim evlerinde bulunan hükümlülerin, ücretli telefonlarla serbestçe görüşme hakları bulunmakta olup çocuk hükümlülerin telefonla konuşması ise hiçbir şekilde kısıtlanamaz ve engellenemez.

Tüzüğün 89. maddesi ise telefonla görüşme hakkının kullandırılmayacağı halleri sayarak, genel ve kısmî aramalar sırasında, yemek dağıtım saatlerinde ve kurum asayiş ve güvenliğini bozucu her türlü bireysel veya toplu olaylar sırasında bu hakkın kullandırılmayacağını düzenleme altına almıştır.

Ülkemiz uygulamasında karşılaşılan en büyük sıkıntılardan birisi de, yasal düzenlemede de belirtildiği üzere, kınama cezası dışında bir disiplin cezası alan hükümlünün, telefon görüşmesi yapma hakkından yararlanamayacak olması noktasında yaşanmaktadır. Yaşanan sıkıntılara birkaç örnek vermek gerekirse, İzmir, Şakran T Tipi Cezaevi'nde kalan 150 tutulu ve hükümlüye "idareye karşı toplu sessiz direnişte buldukları", "gereksiz marş söyledikleri ve slogan attıkları" iddiasıyla cezaevi yönetiminin 1 yıl boyunca mektup ve telgraf göndermek ve telefon etmekten men cezası verdiği, Kocaeli, Kandıra F Tipi Cezaevi'nde bulunan bir tutuklunun, haftalık telefon görüşmesini hakkını kullanmak isterken cezaevi yönetimince tekmil vermeye zorlandığı, talebi kabul etmeyen tutuklunun telefon görüşmesine izin verilmediği, İzmir, Şakran 2 No'lu T Tipi Cezaevi'nde kalan 10 tutuklu ve hükümlüye cezaevi yönetimince 2'şer ay, 11 tutuklu ve hükümlüye ise 5'er ay iletişim yasağı cezası verildiği, Erzurum H Tipi Cezaevi'nden talepleri olmaksızın 28 Ocak 2013'te Tekirdağ 1 No'lu F Tipi Cezaevi'ne sevk edilen 8 tutuklu ve hükümlüye cezaevi girişinde yapılmak istenen çıplak arama uygulamasına karşı çıktıkları için birer ay iletişim yasağı cezası verildiği açıklanmıştır.¹¹¹⁴

İfade etmek gerekir ki, hükümlünün kendisini dışarıda bekleyen bir ailesi ve yakınları olduğunu hatırlaması, ancak ve ancak haftada yapacağı 10 dakikalık telefon görüşmesi ile mümkün olabilmektedir. İnsan, mecburen birlikte yaşadığı ve uzun bir

---

¹¹¹⁴ ÖZER,s.126-128

süreyi paylaştığı kişilere dahi anlatamayacağı duygu ve düşünceler taşıyabilir. Cezaevinin huzursuz ortamına bir ara verilmesini sağlayan bu görüşmeler, çoğu mahkûm için uzun süre nefessiz kalınan ortamdaki ortamdan sonra alınmış derin bir nefes gibidir. Bu soluklanmanın mahkûmda yaratacağı rahatlamanın, cezaevi idaresi için de faydaları olduğu unutulmamalıdır. Kaldı ki olumsuz bir durumla karşılaşıldığında, gerek görüşmenin kesilmesi ve gerekse kayıtların el altında bulunması, idarenin elinde bir imkân olarak bulunmaktadır. O halde özellikle telefon görüşmesi hakkının elinden alınmasına yönelik disiplin cezalarının uygulanmasında mümkün olduğunca hükümlü lehine uygulamalara gidilmesi büyük önem taşımaktadır.

Birleşmiş Milletler Asgari Cezaevi Standart Kuralları, 37 sayılı kural bu doğrultuda, gerekli gözetim altında mahpusların düzenli aralıklarla aileleri ve yakın arkadaşları ile haberleşmelerine ve ziyaret edilmelerine imkân verilerek onlarla iletişim kurmalarına izin verileceğini düzenleyerek, iletişim imkânı olan kişiler kapsamına yakın arkadaşları da dâhil etmiştir. Özellikle okuma yazma bilmeyen ve bu sebeple mektuplaşma olanağı bulunmayan hükümlülerle, ailesinin bulunduğu yerden uzak bir kurumda bulunan hükümlüler açısından telefon hakkının önemi daha da artmaktadır.¹¹¹⁵ Yine aileleri ile görüşmeleri adeta imkânsız olan yabancı uyruklu hükümlüler için bu hak çok daha hayati bir durumdadır.¹¹¹⁶

Avrupa Cezaevi Kuralları 24 sayılı kural mahpusların mümkün olabilen sıklıkta mektup, telefon veya diğer iletişim vasıtalarıyla aileleriyle, başka kişilerle ve dışarıdaki kuruluşların temsilcileriyle haberleşmelerine ve bu kişilerin mahpusları ziyaret etmelerine izin verilmesi gerektiğini düzenleyerek hemen hemen herkesi içeren bir iletişim olanağı öngörmüştür. Bu hakkın kısıtlanması ve izlenmesi ise, devam etmekte olan bir ceza soruşturması, emniyet, güvenlik ve düzeninin muhafaza edilmesi, suç işlenmesinin önlenmesi ve suç mağdurunun korunması için gerekli görülmesi haline özgülenmiştir. Ancak adli bir merci tarafından konulan özel kısıtlamalar da dâhil olmak üzere, bu tür kısıtlamaların yine de kabul edilebilir asgari bir iletişime izin vermesi gerektiği vurgulanarak bir alt sınır oluşturma çabası dikkati çekmektedir. Keza hükümlü hakları açısından öneme sahip bir düzenlemeye de yer verilerek ulusal hukukun, mahpuslarla iletişim kurması kısıtlanamayacak olan ulusal

---

¹¹¹⁵ ULUSLARARASI CEZA REFORMU,s.153

¹¹¹⁶ SEVÜK,s.353

ve uluslararası kuruluşları belirlemesi gereği vurgulanmış ve mahpusun sesini duyurabileceği asgari bir unsurun yaratılmasının önemi vurgulanmıştır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi verdiği birçok kararında, potansiyel haberleşme olanaklarının engellenmesini Sözleşmenin 8. maddesi kapsamında inceleyerek, cezaevinde var olan kısıtlı yaşamın, tek başına haberleşme özgürlüğüne yapılan müdahaleyi meşru kılmayacağı ve yapılan müdahalenin meşru olabilmesi için, ikinci fıkrada sayılan şartların gerçekleşmiş olmasını aramaktadır.¹¹¹⁷

bdbb-Mektup, Telgraf ve Faks Gönderme ve Alma Hakkı

Özellikle belirli zaman dilimlerinde kullanılabilen telefon hakkının aksine zaman sınırı olmaksızın kullanılabilen mektup gönderme ve alma hakkı, ülkemiz açısından en sıkıntılı alanlardan da birisini işgal etmektedir. 5275 sayılı yasanın 68. maddesi ile Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzüğü'nün 91. maddesi, ilk üç fıkrada benzer şekilde düzenleme getirerek, hükümlünün, kendisine gönderilen mektup, faks ve telgrafları alma ve ücretleri kendisince karşılanmak koşuluyla, gönderme hakkına sahip olduğu, bu mektup, faks ve telgrafların, mektup okuma komisyonu bulunan kurumlarda bu komisyon, olmayanlarda kurumun en üst amirince denetleneceği, kurumun asayiş ve güvenliğini tehlikeye düşüren, görevlileri hedef gösteren, terör ve çıkar amaçlı suç örgütü veya diğer suç örgütleri mensuplarının haberleşmelerine neden olan, kişi veya kuruluşları paniğe yönlentecek yalan ve yanlış bilgileri, tehdit ve hakareti içeren mektup, faks ve telgrafların hükümlüye verilmeyeceği ve hükümlü tarafından yazılmış ise gönderilmeyeceğini belirtmiştir. 5275 sayılı yasanın 68/4. maddesi hükümlü tarafından resmî makamlara veya savunması için avukatına gönderilen mektup, faks ve telgrafların denetime tâbi olmadığını açıkça vurgulamış ve herhangi bir istisnaya yer vermemişken, Tüzüğü'nün 91/4. maddesi, 5237 sayılı Kanununun 220. maddesinde, ikinci kitap dördüncü kısım dördüncü ve beşinci bölümlerinde yer alan suçlardan mahkûm olan hükümlülerin avukatlarına gönderdikleri mektup, faks veya telgraflarda, konusu suç teşkil eden fiilleri işlediğine, infaz kurumunun güvenliğini tehlikeye düşürdüğüne, terör örgütü veya diğer suç örgütleri mensuplarının örgütsel amaçlı haberleşmelerine aracılık ettiğine ilişkin bulgu veya belge elde edilmesi halinde bu belgeler Cumhuriyet Başsavcılığının istemi ve infaz hâkiminin kararıyla infaz hâkimi

¹¹¹⁷ GÖLCÜKLÜ/GÖZÜBÜYÜK, s.342

tarafından incelenebilecek ve infaz hâkimi belgenin kısmen veya tamamen verilmesine veya verilmemesine karar verecektir. Yasada yer almayan bir sınırlandırmaya Tüzük'te yer verilmiş olması, normlar hiyerarşisine açıkça aykırı olup bu durum, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8/2. maddesinin aradığı "Kanunla Sınırlama" şartını da karşılamamaktadır. 5275 sayılı yasanın 59/4. maddesinde yer verilen, 5237 sayılı kanunun 220. maddesinde, ikinci kitap dördüncü kısım dördüncü ve beşinci bölümlerinde yer alan suçlardan mahkûm olan hükümlülerin, konusu suç teşkil eden fiilleri işlediğine, infaz kurumunun güvenliğini tehlikeye düşürdüğüne, terör örgütü veya diğer suç örgütleri mensuplarının örgütsel amaçlı haberleşmelerine aracılık ettiğine ilişkin bulgu veya belge elde edilmesi halinde, bu kişilerin avukatlarına verdiği veya avukatlarınca bu kişilere verilen belgelerin Cumhuriyet Başsavcılığının istemi ve infaz hâkiminin kararıyla infaz hâkimince incelenebileceğine ve infaz hâkimi belgenin kısmen veya tamamen verilmesine veya verilmemesine karar vereceğine dair düzenleme, Tüzük düzenlemesine yasal bir temel olamaz zira 59. madde, avukatla yapılan görüşmelerde elden verilen belgelere uygulanabilecek olup, Tüzük'te kastedilen ise, hükümlünün avukatına yolladığı mektup, telgraf ve fakstır.

Mevzuatta yer alan bu düzenlemenin, AİHM. kararları çerçevesinde sıkıntıya sebep olacak bir nitelikte olduğu söylenmelidir. AİHM. nin avukatla yapılan yazışmaların cezaevi idaresince denetimi ile ilgili olarak verdiği Campbell/Birleşik Krallık¹¹¹⁸ kararında, başvuruçunun avukatıyla mektuplaşması bakımından, kural olarak vekil-müvekkil ilişkisinin yararlı olabilmesi için denetimden muaf tutulması ve mahpusların avukatlarıyla yaptıkları görüşmelerin dinlenememesi gibi, özel ve gizli nitelikteki mektupların da okunamaması gerektiği, bu muafiyetin istismar edilmemesini sağlamak için makul bir denetim yönteminin uygulanabileceği, karara konu olayda avukatın dürüstlüğünden veya avukatlık meslek kurallarını çiğnediğinden kuşkulanan için bir sebebin bulunmadığı ve çizilen bu çerçevenin dışında devletin takdir alanı bulunmadığından, yapılan müdahalenin demokratik bir toplumda gerekli olmadığı düşüncesi ile 8. maddenin ihlal edildiğine hükmetmiştir. Yine Mahkeme, Golder/Birleşik Krallık¹¹¹⁹ kararında mahpusların gizli hukuki yardıma ve avukatlarla gizli yazışmalara duydukları ihtiyacın önemine vurgu yapmıştır.

---

¹¹¹⁸ 25.03.1992 tarih ve 13590/88 başvuru numaralı karar, CENGİZ Serkan/DEMİR AĞ Fahrettin /ERGÜL Teoman/MCBRİDE Jeremy/TEZCAN Durmuş, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Ceza Yargılaması Kurum ve Kavramları, 2008, Ankara, s.185

¹¹¹⁹ 21.02.1975 tarih ve 4451/70 başvuru numaralı karar, NURSAL, (Avrupa), s.55

AİHM. nin vermiş olduğu diğer kararlara bakmak gerekirse, 27.04.1988 tarih ve 9659/82 başvuru numaralı Boyle ve Rice/Birleşik Krallık kararında, başvuranın mektubunun cezaevi idaresince, radyo ve televizyonlarda yayınlanması amacını taşıması sebebi ile gönderilmemesinin, 8. maddenin ihlalini oluşturduğu belirtilmiştir.¹¹²⁰ Mahkeme, mahpuslara ait mektupları muhataplarına ulaştırmanın, Devlete ait bir yükümlülük olduğuna Messina/İtalya¹¹²¹ kararında hükmetmiştir. Yine 25.02.1992 tarih ve 10802/84 başvuru numaralı Pfeiffer ve Plankl/Avusturya kararında, kamu görevlilerine hakaret ve saygısızlık içeren ifadeler bulunan mektubun, cezaevi görevlilerince karalanarak okunmaz hale getirilip gönderilmesini 8. maddenin ihlali olarak kabul etmiştir. Keza 11.01.2011 tarih ve 15672/08 başvuru no'lu Nuri Özen ve diğerleri/Türkiye kararında Mahkeme, mahkûmların yazışmalarının belli ölçüde denetime tabi tutulmasının kabul edilebilir olduğunu belirtmiş ancak yapılan denetim ya da sınırlamanın, ulusal yasada yer alan şartlar çerçevesinde yapılması gerektiğine işaret ederek, ulusal mevzuatta bulunmayan Türkçe dışında yazılma sebebine dayalı olarak yapılan uygulamayı, 8. maddeye aykırı bulmuştur.¹¹²²

Bu konuda uygulamada karşılaşılan bir kısım örneklere yer vermek gerekirse, Tekirdağ 2 no'lu F tipi cezaevinden bir mektubun, tutuklu ve hükümlülere uygulanan işkencenin anlatıldığı bir sayfanın Mektup Okuma Komisyonu'na alındığı, başka bir sayfanın da yarısının silinerek silinen bölüme “karalama kararı alınmıştır” yazıldığı, Kırıkkale, Hacılar cezaevinde kalan bir mahkûmun Etkin Haber Ajansı'na gönderdiği faksa cezaevi yönetiminin, Eskişehir'deki Gezi Parkı eylemleri sırasında linç edilerek öldürülen Ali İsmail Korkmaz'ı övdüğü gerekçesiyle el koyduğu, Kırıkkale, Hacılar F tipi cezaevinde tutulan bir mahkûmun, cezaevindeki uygulamaları anlattığı iki faksına cezaevi yönetiminin el koyduğu, Kırıkkale, Hacılar F tipi cezaevinde tutulan bir mahkûmun, Alevi meselesi ile ilgili yazdığı bir yazısına ve bir başka tutukluya yazdığı mektubuna cezaevi yönetiminin el koyduğu, Gaziantep H tipi cezaevinde tutulan bir mahkûmun, cezaevindeki hak ihlallerine ilişkin Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi'ne ve Adalet Bakanlığı'na yazdığı mektuplara cezaevi yönetiminin el koyduğu, Hacılar F tipi cezaevinde tutulan bir mahkûmun, sadece öz geçmişinin yazılı bulunduğu mektubuna cezaevi yönetiminin “sakıncalı” bularak el koyduğu, Hacılar F

¹¹²⁰ DOĞRU Osman/NALBANT Atilla, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Açıklama ve Önemli Kararlar,2013,Ankara,C.2,s,583

¹¹²¹ 26.02.1993 tarih ve 13803/88 başvuru numaralı karar, DEMİRBAŞ,(İnfaz) s.257

¹¹²² TEZCAN/ERDEM/SANCAKDAR,ÖNOK,s.355-357

tipi cezaevinde tutulan bir mahkûmun, cezaevinde yaptığı Pir Sultan Abdal figürlü mektuba cezaevi yönetiminin “mektup içerisinde bulunan kartın, yasadışı örgütü simgeleyen resim ve işaretler içerdiği gerekçesiyle sakıncalı bulunarak alıcısına gönderilmemesine karar verilmiştir” diyerek el koyduğu, Sincan F tipi cezaevinde tutulan bir mahkûma, bir mektupla birlikte gönderilen deniz kabuklarına cezaevi yönetimi tarafından “sakıncalı” bulunarak el konduğu, Hacılar F Cezaevi’nde tutulan bir mahkûmun, arkadaşına yazdığı mektuplara cezaevi yönetiminin “sakıncalı oldukları” gerekçesiyle el koyduğu açıklanmıştır.¹¹²³

Birleşmiş Milletler Mahpusların Islahı İçin Asgari Standart Kurallar, 37 sayılı kural, mektup yolu ile haberleşme hakkının kaynağını teşkil etmekte olup, gerek mahpusa gelen ve gerekse mahpusun yollayacağı mektupların sayı olarak bir sınırlamaya tabi tutulmaması, yapılacak denetim ve sansürün, özel hayata saygı gereği mahpusun yanında yapılması gereği ifade edilmelidir. Keza, ücretini ödeme imkânı bulunmayan mahpusların mektuplaşabilmesine yönelik yazım aletleri ve pulun da temin edilmesi önem taşımaktadır.¹¹²⁴

Avrupa Cezaevi Kuralları, mektuplaşma hakkını, dış dünya ile iletişim başlığı altında 24 sayılı kural kapsamında düzenlemiştir. Burada özellikle, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Avrupa İnsan Hakları organlarıyla yapılan yazışmaları kısıtlama girişimine özel istisna getirdiği ifade edilmelidir. Bu kapsamda, Campbell/Birleşik Krallık¹¹²⁵ kararında, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ile yapılan yazışmaların denetiminin, sahtekârlık riski taşımadığı ve bu yazışmaların denetiminin demokratik bir toplumda gerekli olmadığı gerekçesi ile 8. maddenin ihlaline yol açtığı hükme bağlanmıştır.

Belirtilmesi gereken önemli bir başka konu ise, tutuklu ve hükümlülerin mektuplarının sadece iletilmesinin yeterli olmayacağı, ayrıca bunların gecikmeksizin de iletilmelerinin de gerekli olduğudur.¹¹²⁶ Özellikle denetim bahanesi ile mektupların gerek dışarıya iletilmesinde ve gerekse mahpusa aktarılmasında meydana gelecek gecikmeler, iletişimin aksaması sonucu yaratacağı huzursuzluklarla neticede kurum idaresinin de zarar görebileceği bir ortama sebebiyet verecektir.

---

¹¹²³ ÖZER,s.126-127

¹¹²⁴ ULUSLARARASI CEZA REFORMU,s.152

¹¹²⁵ 25.03.1992 tarih ve 13590/88 başvuru numaralı karar, NURSAL,(Avrupa),s.58

¹¹²⁶ SEVÜK,s.348

Ülkemizde, mektuplaşma yolu ile yapılan haberleşmelerde sıkıntılar olduğu, bazı mektupların kaybolduğu, tutuklu ve hükümlü ayrımı yapılmadan mektupların her tarafının aranarak özel hayat olgusunun göz ardı edildiği, mektuplarda gelişi güzel karalamalar yapıldığı ifade edilmekte, aynı zamanda yasal olarak faks yollama ve alma imkânı tanındığı halde, bu hakkın kullandırılmadığı ifade edilebilir. Suç oluşturmadığı sürece, mektuplaşma hakkına engel olunmaması ve yasal olarak tanınmış faks gönderme ve alma hakkının fiiliyatta da gerçekleşmesi¹¹²⁷, mahpusun üzerinde yaratacağı olumlu etkiler dikkate alındığında önem taşıyan ilerlemeler olacaktır.

bdc-Doğrudan ve Karşılıklı İletişim Kurma Yolları

Hükümlünün, gerek fiziksel temas ihtiyacının giderilmesi ve gerekse dolaylı iletişim araçları ile aktaramadığı duygu, düşünce ve şikâyetlerini aktarabilmesi için, herhangi bir vasıta ile sağlansa da, hemen ve karşılıklı iletişim kurabildiği yollar da önem taşımaktadır. Bu bölümde, hükümlüye yapılacak ziyaretler ile hükümlüye tanınan izinler inceleme konusu yapılacaktır. Hükümlünün ziyaret hakkı çerçevesinde vurgulanması gereken ilk husus, kent merkeze uzak dış bölgelerinde konumlandırılmış cezaevlerinin, hükümlülerin dış dünya ile ilişkilerini zorlaştırmakta olduğudur.¹¹²⁸

bdca-Hükümlünün Ziyaret Edilme Hakkı

Yasal temelini 5275 sayılı yasanın 83-86. maddeleri arasında bulan hükümlünün ziyaretçi kabulüne ilişkin ayrıntılı düzenleme ise, “Hükümlü ve Tutukluların Ziyaret Edilmeleri Hakkında Yönetmelik” de bulunmaktadır.

bdca-Ziyaretçi Kabul Edebilecek Hükümlüler

Ziyaretçi kabulünden yoksun bırakma ve hücreye koyma disiplin cezası kesinleşmiş olup da bu cezaları infaz edilmekte olan hükümlü ve tutuklular dışında kalan hükümlü ve tutuklular ziyaretçiler ile görüşebilir. Ancak; ziyaretçi kabulünden yoksun bırakma cezası infaz edilmekte olanların resmî ve yetkili merciler ile avukatları ve kanunî temsilcileriyle; hücreye koyma cezası infaz edilmekte olanların, resmî ve yetkili merciler ve avukatlarıyla görüşmeleri engellenemez. Odaya kapatma disiplin

¹¹²⁷ YILDIRIM Hamdi, Tutuklu ve Hükümlülerin Haberleşme Hakları, 21. Yüzyıla Girerken Cezaların İnfazı Sempozyumu, Adalet Bakanlığı, Ankara, 2001, s.96-97

¹¹²⁸ SEVÜK, s.338

cezası almış olsa dahi çocukların; annesi, babası, kardeşleri, avukatı, resmî ve yetkili merciler ile yasal temsilcisiyle görüşmesi engellenemez.

Ziyaret hakkının gereği gibi kullanımı, hükümlünün ailesinin ikamet ettiği yere yakın bir cezaevinde tutulmasını gerektirmektedir. Keza yabancı hükümlülerin cezalarının infazı mümkün oldukça kendi ülkelerinde gerçekleştirilmelidir.¹¹²⁹

bdcab- Ziyaret Yerleri ile Ziyaret Gün ve Saatleri ve Sayısı

Kapalı görüşün yapılacağı yer konusunda, her ceza infaz kurumunda, olanaklar elverdiği ölçüde, kapalı görüş yapılabilmesi için bir ziyaretçi kabul yeri ayrılacağı düzenlemesine yer verilmiştir. Ayrıca ziyaret günleri ve saatleri ile bir hükümlü ve tutuklunun görüşebileceği ziyaretçi sayısının, kurum tarafından ve kurumun fiziki yapısı ve kapasitesi dikkate alınarak belirleneceği ancak görüş süresinin, yarım saatten az, bir saatten fazla olacak şekilde belirlenemeyeceği ifade edilmişken, 5275 sayılı yasanın 83. maddesinin birinci fıkrasına 6411 sayılı yasanın 9. maddesi ile eklenen cümle ile çocuk hükümlüler için ziyaret süresinin bir saatten az, üç saatten fazla olmamak üzere belirleneceği düzenlenmiştir.¹¹³⁰

Hükümlü ve tutukluların, yakınları ile haftada bir kez olacak şekilde, üçü kapalı biri açık görüş olmak üzere ayda dört kez görüşme yapabileceklerine dair düzenlemede yer alan “üçü kapalı biri açık görüş olmak üzere ayda dört kez” ibaresinin yürütmesi, Danıştay 10. Dairesinin 2011/7623 Esas sayılı dosyası üzerinden verdiği 28.09.2011 tarihli kararı ile durdurulmuştur. 5275 sayılı yasanın 83. maddesinde de ziyaretlerin haftada bir kez olacağı düzenlemesi yer almakta ise de, ziyaretlerin birisinin açık, üçünün ise kapalı şekilde yapılmasına şu an için hukuki dayanak bulunmamaktadır.

Hükümlülerin ailelerinden uzak cezaevlerinde bulunmasının sebep olduğu ziyaret hakkının fiilen kullanılamaması sorununu çözmek için bazı ülkelerde video bağlantısı aracılığı ile görüşme imkânı sağlanmıştır. Nitekim Avustralya’da Queensland Eyaleti’nde, bazı cezaevleri ile uzak yerlerde bulunan Aborjin yerleşim yerleri arasında video bağlantısı kurulmuştur. Benzeri biçimde Singapur’da cezaevi içinde tele-ziyaret birimi oluşturulmuştur.¹¹³¹

---

¹¹²⁹ COYLE,s.95

¹¹³⁰ 31.01.2013 tarih ve 28545 sayılı Resmi Gazete

¹¹³¹ COYLE,s.99

bdcac-Ziyaret Edebilecek Kişiler

5275 sayılı yasanın 83. maddesi, hükümlüyü ziyaret edebilecek kişiler olarak, belgelendirilmesi koşuluyla eşi, üçüncü dereceye kadar kan ve kayın hısımları ile vasisi veya kayyımı ile zorunlu hâller dışında bir daha değiştirilmemek üzere, ad ve adreslerini bildirdiği en fazla üç kişi şeklinde ifade edilmiş, ayrıca belirtilenler dışındaki kimselerin ziyaretine Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından yazılı olarak izin verilebileceği düzenleme altına alınmıştır. Yine görüşün, kapalı ve açık görüş olmak üzere iki şekilde gerçekleşeceği ifade edilmiştir.

Tüzük'te ise düzenleme, kapalı ve açık görüşe ilişkin ayrı ayrı yapılmış olup, kapalı görüşten kastedilenin, hükümlü ve tutuklular ile ziyaretçilerinin her türlü maddi temasının önlenildiği, konuşulanların hazır bulunan görevli tarafından işitilebilecek şekilde izlenebildiği ve ceza infaz kurumu idaresinin bu iş için tahsis ettiği özel bölümde yapılan görüşmeler olduğu 7. maddede yer almaktadır. Hükümlü ve tutukluyu kapalı görüşte ziyaret edebilecek kişiler ise tek tek sayma yolu ile eşi, anne, babası, büyükanne ve büyükbabası, çocuğu, torunu, kardeşi, gelini, damadı, kayınbiraderi, baldızı, yengesi, eniştesi, görümcesi, kayınvalidesi, kayınpederi, kayınvalidesinin annesi ve babası, kayınpederinin anne ve babası, eşinin başkasından olma çocuğu, büyükanne ve büyük babasının anne ve babaları, torun çocuğu, kardeş çocuğu, eşi, amcası, halası, dayısı, teyzesi ve bunların eşleri ile vasisi ve kayyımı olarak belirtilmiştir. Ayrıca sayılanlar dışında kalan üç ziyaretçisinin adı ve soyadı ile bilmesi hâlinde adresini ceza infaz kurumuna kabulünden ve kendisine bu hususun tebliğ edildiği tarihten itibaren 60 gün içinde bildirileceği, bildirilen bu ziyaretçilerin, ölüm, ağır hastalık, doğal afet, hükümlü ve tutuklunun nakli ya da ziyaretçinin ziyaret olanağını ortadan kaldıracak yerleşim yeri değişikliği gibi zorunlu hâller dışında değiştirilemeyeceği, ceza infaz kurumu yönetimince, gerekli görülmesi hâlinde bildirilen ziyaretçiler hakkında, ziyarette bulunmalarında sakınca bulunup bulunmadığı konusunda kolluk aracılığıyla araştırma yaptırılarak sakıncalı görülenlere ziyaret izni verilmeyeceği ve yeni ziyaretçinin bildirilmesinin isteneceği düzenleme altına alınmıştır. Yine aynı ceza infaz kurumu içinde bulunan hükümlü ve tutukluların, birinci fıkrada sayılan kişilerden olmaları şartıyla Yönetmelik hükümleri kapsamında birbirleri ile görüşebilecekleri, gerek ismen sayılan ve gerekse sonradan ismi bildirilen ziyaretçilerin, belirlenen ziyaret günü ve saatleri dışındaki ziyaretleri ile bunlar dışında

kalan kişilerin ziyaretlerine, makul sebep bulunması halinde Cumhuriyet başsavcılığı tarafından yazılı olarak izin verilebileceği kayıt altına alınmıştır.

Ceza infaz kurumu içerisinde, normal yaşamın olabildiğince sürdürülebilmesi ve böylece normalleşme prensibinin etkili olarak gerçekleşebilmesi için, Tüzük'te belirtilenler dışında ismi bildirilen 3 ziyaretçinin, ayırık haller dışında değiştirilemeyeceğine dair düzenleme yerinde değildir. Özellikle uzun süreli hürriyeti bağlayıcı cezaya mahkûm olmuş hükümlülerin, ailesi dışında sadece 3 kişi ile görüşme imkânının tanınması, normalleşme ilkesi ile taban tabana zıt bir uygulamadır. Bir kişinin olağan hayatını ayda sadece 3 kişi ile görüşerek yürütmesi olası bir durum değildir. Her ne kadar bu kişiler dışında kalan kişilerin ziyaretine de makul sebeplerin bulunması halinde Cumhuriyet Başsavcılığınca yazılı olarak izin verilebileceği düzenlenmiş ise de, tamamen takdire dayalı bu uygulama, ihtiyacı karşılamaktan uzaktır. Hükümlüye, belli sürelerde, bu 3 kişinin ismini değiştirerek başka isimleri ziyaretçi olarak bildirme imkânının tanınması, bu eksikliği giderici bir uygulama olarak düşünülmektedir.

bdcad-Ziyaretçi, Hükümlü ve Ziyaret Yerinin Aranması

Yönetmeliğin 6. maddesinde detaylı olarak kuruma girişte arama konusu düzenlenmiştir. Düzenleme uyarınca, ceza infaz kurumu görevlileri ve dış güvenlik görevlileri dâhil olmak üzere, sıfat ve görevi ne olursa olsun, ceza infaz kurumlarına girenler duyarlı kapıdan geçmek zorundadır. Bu kişilerin üstleri metal detektörle aranır, eşyaları x-ray cihazından veya benzeri güvenlik sistemlerinden geçirilir, ayrıca şüphe hâlinde elle aranır. Bu cihazların bulunmadığı yerlerde arama ve kontrol elle yapılır. Ancak milletvekilleri, mülkî amirler, hâkim, Cumhuriyet savcıları ve bu sınıftan sayılanlar, avukatlar, noterler, ceza infaz kurumları ve tutukevleri kontrolörleri, izleme kurulu başkan ve üyeleri, uluslararası sözleşmelerle yetkileri tanınmış kişi ve kuruluşların temsilcileri, ceza infaz kurumu ve tutukevi koruma birlik komutanı ile kurum müdürünün üstleri ağır cezayı gerektiren suçüstü hâlleri dışında elle aranmaz. Duyarlı kapı cihazının ikazının sürmesi hâlinde bu kişiler ancak elle aramayı kabul ettikleri takdirde kuruma girebilirler. Elle arama yapılmasını gerektiren hallerde, kuruma giren bayanlar, bayan infaz koruma memurları veya bayan jandarma görevlileri tarafından, bu görevlilerin bulunmamaları halinde, ceza infaz kurumu müdürünün istemi, Cumhuriyet Başsavcısının talebi üzerine, mülki amir tarafından görevlendirilecek bayan memurlarca aranır.

Ziyaret yerleri, ziyaret öncesi ve sonrasında aranır. Hükümlü ve tutuklular, odalarından çıkışlarında ve dönüşlerinde ayrı yerlerde ve farklı memurlarca üst ve eşya aramasına tabi tutulur. Aramalarda insanın saygınlığını küçültecek, onurunu incitecek veya aramanın amacıyla bağdaşmayacak tutum ve davranışlarda bulunulamaz. Yönetmeliğin 20. maddesinin ikinci fıkrasında belirtilenler dışında, ceza infaz kurumlarına gelen avukatların, savunmaya ilişkin olduğu yazılı olarak beyan ettiği belge ve dosyalar ile konuşma kayıtları incelemeye tâbi tutulmaz.

Uygulamada sıklıkla şikâyete yol açan bir durum da, cezaevi girişlerinde yapılan uygulamadır. Öncelikle belirtmek gerekir ki, özgür yaşamdaki genel kuralın aksine, ceza infaz kurumunda asıl olanın kötü niyet olduğu, kurum yönetici ve personeli tarafından daima akılda tutulan bir olgudur. Kurum içerisine girmek isteyen her kişi, kötü niyetli bir kişinin yanına gideceği için, muhtemel kötü niyetliler listesine sokulmakta ve kurum personeli tarafından iyi niyetli bir şekilde aranmaktadır. Tüzük düzenlemesi, dört aşamalı bir arama sistemi öngörmüştür. Önce herkes duyarlı kapıdan geçmekte, ardından üstleri metal detektörle aranmakta, eşyaları x-ray cihazından geçirilmekte ve **şüphe halinde** elle arama gerçekleştirilmektedir. Tüzüğün en son yer verdiği ve şüphe hali ile sınırladığı elle arama uygulaması, ülkemizde asıl uygulama türü olup, ayırım yapılmaksızın bütün ziyaretçiler, en ince detayına kadar elle aranmaktadır. Çünkü tüm ziyaretçiler kötü niyetli kategorisine girmek üzeredirler. Aramada, insan saygınlığı, onuru incitmeme gibi mülahazalar asla akla getirilmemekte, kötü niyeti iyi niyete çevirme amacı esas alınmaktadır. Her ziyaretçi, muhtemel bir yasak madde taşıyıcısı olarak görülmekte ve anlaşılan bu maddenin vücuttan çıkarılması sureti ile onurunun korunacağı düşünülmektedir. Elle yapılan aramanın detayları Tüzük'te yer almasa da, uygulama yolu ile geliştirilmiş bir sistem işlemekte ve neredeyse çıplak aramaya varacak bir yol izlenmektedir.

Aramanın sınırı aslında Tüzük'te açıkça ortaya konmuştur ki bunlar, insanın saygınlığı, onuru ve aramanın amacıdır. Yaşanan bütün sıkıntıların temelinde, daha ceza infaz kurumuna ilk girişte yapılması gereken gözlem ve sınıflandırmanın yapılmaması ve her hükümlünün aynı muameleye tabi tutularak, ayrımcılık yasağına uygun hareket edildiğinin zannedilmesidir. Herkese eşit davranma, eşitliği sağlamak anlamına gelmez. Eşitlik, benzer durumda olanlara aynı şekilde davranılmasını gerektirmektedir. Benzer durumda olan hükümlülerin tespiti ise, layığı ile yapılacak bir gözlem ve sınıflandırma ile sağlanabilir. Böylece, uyuşturucu madde satıcısı ve

içicisi olduğu tespit edilen bir hükümlünün ziyaretçisi, daha detaylı aranabilecekken, taksirle ölüme sebebiyet vermek suçundan hükümlü olan kişinin ziyaretçisinde, bu maddeye yönelik aramada daha makul davranılabilecektir.

bdcae-Ziyarete Alınacak ve Yasak Olan Eşyalar

Ziyaretçiler, ceza infaz kurumunun düzen ve güvenliğini, hükümlü ve tutukluların sağlığını bozabilecek nitelikteki eşya ve maddeler ile her türlü iletişim araçları ve taşıma izin belgesi olsa dahi silahlar kuruma alınmaz. Ziyaret sırasında hükümlü ve tutuklulara para, kıymetli evrak ve eşya verilmez. Konusu suç teşkil etmemekle birlikte, ceza infaz kurumlarına sokulması yasak olan eşya, araç, gereç veya malzemeler, çıkışta sahibine verilmek üzere muhafaza altına alınır.

bdcaf-Ziyaret Kurallarına Uymama ve Suç Oluşturan Eylemler

Ziyaret ve görüşlerde, kurallara uymayan heyet ve kişilerin ziyaret ve görüşmeleri sürdürmelerine derhal son verilir. Suç oluşturan davranışlar, kurum idaresince tutanakla tespit edilerek, ilgili adlî ve idarî makamlara bildirilir. Görüşme hakkına sahip özel kişilerin kurum güvenliğinin korunması amacıyla alınan tedbirlere aykırı istek ve davranışları nedeniyle görüşme hakları, ceza infaz kurumunun en üst amirince bir aydan bir yıla kadar kısıtlanabilir. Mevzuatın savunma hakkı çerçevesinde avukatlar bakımından getirdiği hükümler saklıdır. Ancak her halde ceza infaz kurumunun en üst amiri durumu tutanakla adlî makama bildirir.

Kapalı ceza infaz kurumlarında yapılan açık görüşlerde, hükümlü ile ziyaretçilerinin yan yana oturmalarına müsaade edilmemekte, ancak karşılıklı oturabilmektedirler. Olası bir yasak madde alış verişini önlemeye yönelik bu düzenleme, ziyaret öncesi hem ziyaretçi hem de hükümlüye yönelik yapılmış olan aramanın yeterli görülmediğini ortaya koymaktadır. Kaldı ki açık görüşte mahremiyete de izin verilmemekte ve maddi temasa imkân verileceği şeklindeki Tüzük hükmü, ellerin teması şeklinde uygulanmaktadır. Konuşulanlar, ziyaret yerinde bulunan personel tarafından görülebilmekte ve de duyulabilmektedir. Aslında duyulabileceğine dair düzenleme, uygulamada asla gerçekleşme imkânı bulunmayan bir önlem niteliğindedir. Zira ziyaret yerlerinin genel fiziksel durumu ve mevcut kişi sayısı, asla konuşulanları duymaya, özel bir çaba gösterilmediği müddetçe izin vermemektedir.

bdcag-Açık Görüşe İlişkin Özel Düzenlemeler

Açık görüş, hükümlü ve tutuklular ile ziyaretçilerinin maddi temasına imkân verecek şekilde, konuşulanların hazır bulunan görevli tarafından işitilebildiği ve izlenebildiği, ceza infaz kurumunun bu iş için tahsis edilmiş özel bölümünde yapılan ziyaret ve görüşmelerdir. Yönetmeliğin “Hükümlü ve tutuklular, anne, baba, eş, çocuk ve torunlarıyla ayda bir gün açık görüş yapabilir. Görüş günleri kurumca belirlenir.” şeklindeki 14. maddesinin birinci fıkrası, Danıştay 10. Dairesinin 2.12.2009 tarihli ve E.2006/5393, K.2009/10123 sayılı kararı ile iptal edilmiştir. Yapılan temyiz sonucunda Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulunun 23.10.2010 tarihli ve E.2010/909, K.2010/2523 sayılı kararı ile söz konusu maddenin birinci fıkrası hakkındaki iptal kararı onanmıştır.

Kınama cezası dışında disiplin cezası almış ve bu cezası kaldırılmamış hükümlü ve tutuklular açık görüşten faydalanamaz. Koşullarının uyması durumunda kapalı görüş hakkı saklıdır.

Hükümlü ve tutuklular, Bakanlıkça uygun görülen, dinî ve milli bayramlar ile özel günlere mahsus olmak üzere, belirlenen tarihlerde, anne, baba, eş, çocuk, torun, büyükanne, büyükbaba ve kardeşleriyle açık görüş yapabilir. Bakanlıkça belirlenen yakınları olmayan hükümlü ve tutuklular, üçüncü dereceye kadar olan akrabalarından en çok üç kişiyle görüşebilirler. Bu ziyaretin, aynı haftada yapılacak kapalı görüş ile çakışması halinde açık görüş yaptırılır.

Açık görüşler, ceza infaz kurumunun oda ve eklentileri dışında, bu iş için ayrılmış özel bölümünde, bulunmadığı takdirde, ceza infaz kurumu müdürünün uygun göreceği yerde yaptırılır. Açık ziyaretler, bir saatten fazla olmamak kaydıyla 09.00 - 17.00 saatleri arasında yaptırılır. Ziyaret süresi, görüşmenin fiilen başladığı andan itibaren işler.

Hükümlü ve tutuklu sayısının, verilen açık görüş günü sayısına bölünmesi suretiyle, görüş gününe kadar gruplar oluşturulur, her grubun görüş günü ve saatleri, ailelerine bildirilmek üzere, hükümlü ve tutuklulara tebliğ edilir ve hazırlanan program ayrıca koşullara ve ziyaretçilerin görebileceği uygun yerlere asılır. Belirtilen gün ve saatler dışında görüş yaptırılmaz, bir defa görüş yapan hükümlü ve tutuklular ile ziyaretçilere aynı görüşle ilgili olarak ikinci defa izin verilmez. Her grubun açık görüşü bittikten sonra, görüş yerinde bulunan hükümlü ve tutuklular, görevliler nezaretinde dikkatli bir şekilde arandıktan sonra koğuş veya odalarına götürülerek burada sayılır.

Kimlikleri, fotoğraflı belgelerle kontrol edilir, grup mevcudunun tam olduğunun anlaşılması üzerine, ziyaretçilerin kurum dışına çıkmasına izin verilir. Açık görüşlerde, görüş mahallinde yeteri kadar dış güvenlik görevlisi gözlemci olarak bulundurulur.

Açık ceza infaz kurumları ile çocuk eğitim evlerinde kalan hükümlüler görüşlerini her zaman açık görüş şeklinde yapacaktır. Bu uygulama, tahliyeye hazırlamanın bir gereği olarak, hükümlünün normal hayata alıştırılmasının bir gereğidir. Nitekim hükümlünün koşullarının özgür vatandaşların koşullarına yakınlaştırılmasını içeren bu ilkeye normalleştirilme ilkesi denilmektedir.¹¹³²

bdcah-Ağırlaştırılmış Müebbet Hapis Cezası Hükümlülerde Ziyaret

Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına hükümlü olanlar, 15 günde bir kez olmak üzere, biri açık, diğeri kapalı görüş biçiminde, ayda iki kez görüşme yapabilir.

Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına hükümlü olanlar, Yönetmeliğin 11. maddesinde belirtilen kişiler ile ancak teker teker ve ceza infaz kurumu müdürünün belirleyeceği gün, saat ve koşullar içinde, on beş günlük aralıklarla ve günde bir saati geçmemek üzere görüşebilir.

Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası hükümlüleri, Bakanlık tarafından uygun görülen dini ve milli bayramlarla özel günlerde yapılabilecek açık görüş hakkına sahip değillerdir. Bu yasağın özellikle her zaman birlik ve beraberlik vurgusunun yapıldığı bayramlarda uygulanması, hükümlü üzerinde yaratacağı olumsuz psikolojik etkilerde düşünüldüğünde yerinde olmadığı düşünülmektedir. Yapılan bu ayırım, hükümlüler arasında gruplaşmalara ve neticede, kurum idaresine yönecek tepkilere yol açabilecek niteliktedir. İnfazın bireyselleştirilmesi esasına da uygun olarak, kurum içerisindeki hal ve davranışları olumlu olan bu tür hükümlülerin, idarece de desteklendiğini gösterecek şekilde, belli aralıklarla hiç değilse bir dini bayramda açık görüş imkânına kavuşturulması yerinde bir uygulama olacaktır.

Ziyarete ilişkin düzenlemelere, Birleşmiş Milletler Mahpusların Islahı İçin Asgari Standart Kurallar, 37 sayılı kuralda ve Avrupa Cezaevi Kuralları 24 sayılı kuralda yer verilmiştir. Özellikle fiziksel temasa izin verilen açık görüşlerde, görüşün insan onuruna uygun bir şekilde idare edilmesi için bu konudaki personelin özel olarak

---

¹¹³² PRADEL,s.786

eğitimi önem taşıtmaktadır. Aksi takdirde sırf aramaya ve yasak eşya aramaya yönelmiş bir personel, hükümlü ile olan ilişkilerde daha fazla sıkıntı yaşanmasına sebep olabilecektir. Ayrıca özellikle uzak bölgelerden gelmiş ziyaretçilere daha uzun ziyaret imkânının tanınması da olumlu bir uygulama rneği oluşturabilecektir.¹¹³³

bdcai-Hükümlünün Avukat ile Görüşmesi

Hükümlünün avukat tarafından ziyareti, bir manevi ihtiyaın karşılanmasından ziyade, hukuki destek sağlanması açısından önem taşıtmaktadır. Her ne kadar hükümlü için artık yargılama aşaması tamamlanmış ve verilen mahkeme kararı kesinleşmiş olsa da, bu durum, onun artık avukat yardımına ihtiyaı olmadığını göstermez. İnfaz süreci de, hukuk kuralları ile düzenlenmiş bir süreçtir ve bu süreçte de hukuki yardım ihtiyaının ortaya çıkması her zaman mümkündür. Kaldı ki, kesinleşmiş kararlara karşı başvurulabilen olağan üstü kanun yollarının varlığı da, hükümlünün avukat ile görüşmesini gerektirecek bir başka hal olarak ifade edilmelidir.

5275 sayılı yasanın 59. maddesinde yer verilen avukat ile görüşme hakkı, Birleşmiş Milletler Mahpusların Islahı İçin Asgari Standart Kurallar, 93 sayılı kuralda sadece tutuklular için tanınmış gibi görünse de, “Birleşmiş Milletler Herhangi Bir Biçimde Tutulan veya Hapsedilen Kişilerin Korunmasına Yönelik Prensipler Bütünü” 18 sayılı prensip, açık bir şekilde, tutulan veya hapsedilen bir kimsenin avukatı ile iletişim kurma ve avukatına danışma hakkına sahip olduğunu vurgulamıştır. Devamında da, 93 sayılı kurala paralel bir şekilde, tutulan veya hapsedilen bir kimsenin avukatıyla yaptđı görüşmelerin bir kanun adamı tarafından gözle izlenebileceği ancak dinlenemeyeceği hükmüne yer verilmiştir. Yine Birleşmiş Milletler Avukatların Rolüne Dair Temel Prensipler, 8 sayılı prensipte de “Gözaltına alınan veya hapsedilen herkesin, bir avukat tarafından vakit geçirilmeden ziyaret edilmesi, kesintisiz biçimde iletişim kurabilmesi ve sansüre uğramadan tam bir gizlilik içinde görüşebilmesi için yeterli imkânlar, zaman ve kolaylık sağlanır. Kanun adamları, görüşmeleri gözle izleyebilir fakat dinleyemez” düzenlemesi bulunmaktadır.¹¹³⁴

¹¹³³ ULUSLARARASI CEZA REFORMU,s.153-154

¹¹³⁴ ULUSLARARASI CEZA REFORMU,s.156-157

Avrupa Cezaevi Kuralları 23,4 sayılı kural, mahpuslar ve hukuki danışmanları arasında hukuki konularda yapılan görüşmelerin, yazışmaların ve diğer iletişimlerin gizli tutulması gerektiğini kayıt altına almıştır.

5275 sayılı yasanın 59. maddesi, hükümlünün, avukatlık mesleğinin icrası çerçevesinde avukatları ile vekâletnamesi olmaksızın en çok üç kez görüşme hakkına sahip olduklarını, avukat ile görüşmenin, meslek kimliklerinin ibrazı üzerine, tatil günleri dışında ve çalışma saatleri içinde, bu iş için ayrılan görüşme yerlerinde, konuşulanların duyulamayacağı, ancak güvenlik nedeniyle görülebileceği bir biçimde yapılacağını ve avukatların, vekâletnameleri olsa da aynı anda birden fazla hükümlü ile görüşme yapamayacaklarını hükme bağlamıştır. Dolayısıyla avukatın aynı gün içerisinde farklı zamanlarda birden fazla hükümlü ile görüşmesine yasal bir engel bulunmamaktadır.

Maddenin dördüncü fıkrası ise, avukatların savunmaya ilişkin belgeleri, dosyaları ve müvekkileri ile yaptıkları konuşmaların kayıtlarının incelemeye tâbi tutulamayacağını belirttiikten sonra, 5237 sayılı kanunun 220. maddesinde, ikinci kitap dördüncü kısım dördüncü ve beşinci bölümlerinde yer alan suçlardan mahkûm olan hükümlülerin, konusu suç teşkil eden fiilleri işlediğine, infaz kurumunun güvenliğini tehlikeye düşürdüğüne, terör örgütü veya diğer suç örgütleri mensuplarının örgütsel amaçlı haberleşmelerine aracılık ettiğine ilişkin bulgu veya belge elde edilmesi halinde, bu kişilerin avukatlarına verdiği veya avukatlarınca bu kişilere verilen belgelerin Cumhuriyet Başsavcılığının istemi ve infaz hâkiminin kararıyla infaz hâkimince incelenebileceğine ve infaz hâkimi belgenin kısmen veya tamamen verilmesine veya verilmemesine karar vereceğine dair sınırlama hükmüne yer verilmiştir. Avukatların belgeleri, dosyaları ve müvekkileri ile yaptıkları konuşmaların kayıtlarının incelemeye tâbi tutulamayacağına göre, bu kısıtlamayı gerektiren bilgi ve belgelerin ne şekilde elde edileceğinin cevabı Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzüğe bırakılmış olup, Tüzüğün 84. maddesi, avukatın savunmaya ilişkin olduğunu beyan ettiği belge ve dosyaların fiziki olarak aranabileceğini belirtmektedir. Fiziki olarak aramak, incelemekten tamamen farklı bir kavram olup, belgenin okunmasına imkân vermez. Kaldı ki gerek yasa ve gerekse Tüzük hükümleri incelemeye cevaz vermemektedir. Her şeyden önce yasada yer almayan bir fiziki arama olgusunun tüzüğe konulması baştan hukuka aykırılık oluşturmaktadır. Anlaşılmaktadır ki fiziki

arama, gözün de içine dâhil olması sebebi ile okumayı da içerir bir anlama kavuşturulmakta ve bu şekilde kısıtlamaya elverişli bilgi ve belgelere ulaşılmaya çalışılmaktadır. Keza infaz hâkimince, görüşmede bir görevlinin hazır bulunmasına karar verilebilmesi, hazır bulunma kavramının, görüş yerinin fiziksel niteliği de dikkate alındığında duymayı da sağlayacağından, açıkça uluslar arası düzenlemelere aykırıdır. Bu konuda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Öcalan/Türkiye¹¹³⁵ kararında, başvuru sahibinin, güvenlik güçleri tarafından dinlenmeksizin avukatları ile görüşme yapmasına imkân bulunmamasını, savunma hakkının ihlali olarak kabul etmiştir.

Yasa ve Tüzüğe benzer paralel bir düzenlemenin, Hükümlü ve Tutukluların Ziyaret Edilmeleri Hakkında Yönetmeliğin 20. maddesinde yer aldığı da belirtilmelidir.

bdcb-Hükümlünün İzin Hakkı

Koşulların gerçekleşmesi durumunda hükümlüye, yakınları ile kişisel ilişkilerini sürdürmesi ve normal yaşam koşulları altında toplumda yeniden uyumlu hale gelmesini mümkün kılmaya yönelik infazda yapılan gevşetilme, izin olarak adlandırılmaktadır.¹¹³⁶

Hükümlünün, dış dünya ile doğrudan ve karşılıklı iletişimini sağlayan yollardan birisi de izin hakkıdır. Toplumdan tecrit edilmişlik hissini ortadan kaldıracı etkisi olan izinler 5275 sayılı yasanın 93 ve devamı maddelerinde mazeret izni, özel izin veya iş arama izni olarak düzenlenmiş olup izinde geçen süreler hükümlülükte geçmiş sayılmaktadır.

Mahkûmların ailelerini evlerinde ziyaret etmelerine izin verecek düzenlemelerin varlığı önem taşımakta olup toplum ya da mahkûmun ailesi için herhangi bir tehlike söz konusu değilse mahkûmlara ailelerini ziyaret etmeleri için geçici olarak izin verilmesi gerekmektedir. Bu tür izinlerin kısa süreli cezası olan mahkûmlar ve tahliye tarihi yaklaşmış olan uzun süreli mahkûmlar için uygun olduğu vurgulanmalıdır.¹¹³⁷ İzin hakkı aynı zamanda, mahkûmun dışarı ile ilişkisini sürdürebilmesi ve içine girdiği

¹¹³⁵ 12.05.2005 tarih ve 46221/99 başvuru numaralı karar, CENGİZ/DEMİRAĞ/ERGÜL/MC BRİDE/TEZCAN, s.185

¹¹³⁶ ÖZBEK, (İnfaz) s.226

¹¹³⁷ COYLE, s.96

bu yeni topluluktan başka bir topluluğa ait olduğu duygusunu canlı tutarak umudunu yitirmemesini de sağlamaktadır.¹¹³⁸

5275 sayılı yasanın yanı sıra Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzükte ve son olarak Hükümlü ve Tutuklulara Yakınlarının Ölümü veya Hastalığı Nedeniyle Verilebilecek Mazeret İzinlerine Dair Yönetmelikte de izin konusunda düzenlemeler yer almaktadır.

bdcba-Mazeret İzni

Mazeret izni yasa, tüzük ve yönetmelik hükümleri birlikte ele alındığında iki farklı şekilde uygulanmaktadır.

Bunlardan ilki belli bir sürenin iyi halli olarak geçirilmesi şartına bağlı mazeret iznidir. Hükümlülük süresinin beşte birini iyi hâlle geçirmiş olanlara hükümlünün isteği ile ana, baba, eş, kardeş veya çocuğunun ölümü nedeniyle ceza infaz kurumu en üst amirinin önerisi ve Cumhuriyet Başsavcılığının onayı ile yine bu yakınlarından birisinin yaşamsal tehlike oluşturacak önemli ve ağır hastalık hâllerinin veya deprem, su baskını, yangın gibi felâketler nedeniyle zarara uğradıklarının belgelendirilmesi koşuluyla kurum en üst amirinin görüşü, Cumhuriyet Başsavcılığının önerisi ve Adalet Bakanlığının onayı ile yol dışında on güne kadar mazeret izni verilebilir. Ayrıca gidilecek mesafe göz önünde bulundurularak gidiş geliş için toplam dört günü geçmemek üzere yol izni verilir.

Mazeret izninin ikinci uygulaması ise belli bir süre geçirme şartı aranmadan verilebilen mazeret iznidir. Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûm olanlar hariç, yüksek güvenlikli ceza infaz kurumlarında bulunanlar da dâhil olmak üzere, güvenlik bakımından sakınca oluşturmaması koşuluyla tehlikeli olmayan hükümlülere; ikinci derece dâhil kan veya kayın hısımlarından birinin ya da eşinin ölümü hâlinde, Cumhuriyet başsavcısının onayıyla yol süresi hariç iki güne kadar cenazeye katılması amacıyla izin verilebilir.

Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûm olanlar hariç, yüksek güvenlikli ceza infaz kurumunda bulunanlar da dâhil olmak üzere, güvenlik bakımından sakınca oluşturmaması koşuluyla tehlikeli olmayan hükümlülere; ana, baba, eş, kardeş, çocuk ile eşin anne veya babasının yaşamsal tehlike oluşturacak önemli ve ağır bir hastalığı

---

¹¹³⁸ OTHMANİ,s.84

bulunduğunun sağlık kurulu raporu ile belgelendirilmesi durumunda, Cumhuriyet başsavcısının onayıyla her bir yakını için bir defaya mahsus olmak üzere, yol süresi hariç bir güne kadar hasta ziyareti için izin verilebilir.

Görüldüğü üzere, burada düzenlenen mazeret izninden ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası hariç, yüksek güvenlikli ceza infaz kurumlarında bulunanlar da yararlanabilecekken, yararlanma imkânı dışında bırakılan tek grup, tehlikeli hükümlü grubudur. Tehlikeli hükümlüyü tanımlayan Tüzüğün 76. maddesi “Suçun nitelik ve işleniş şekline göre, toplum için ciddi bir tehlike oluşturan veya kurumun güvenlik ve düzenini ihlal edebileceği konusunda delil veya ciddi emareler olan hükümlüler tehlikeli hükümlü sayılır.” diyerek, objektif olmaktan uzak ve ucu açık, kötüye kullanımlara müsait bir tanım vermiştir.¹¹³⁹ Dolayısıyla tehlikeli hükümlü kriteri yerine daha objektif nitelikte, belli disiplin cezaları almamış olmak gibi, denetlenebilir kriterler belirlenmesi uygun bir yol olacaktır.

Mazeret izni verilirken dikkat edilmesi gereken hususlara bakmak gerekirse; gidilecek yerin yol ve hava şartlarının uygun olması, hükümlünün iznini geçireceği yere gitmesinde sakınca olup olmadığına ilişkin, gideceği yerde bulunan kolluk görevlilerine tahkikat yaptırılması, hükümlü ile hasta olduğu belirtilen kişi arasındaki yakınlık derecesinin nüfus idaresinden alınacak kayıt ile belgelendirilmesi, hastalığı belgeleyen resmî raporun, biri hastalığın uzmanı olmak üzere en az iki uzman hekim tarafından imzalanmış olması, ölüm ve ölen kişiyle yakınlığının resmî belge ile tespit edilmiş olması, deprem, su baskını, yangın gibi felâketler nedeniyle verilecek mazeret izinlerinde söz konusu mazeretin, Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından, ilgili kuruluşlardan araştırması yaptırılarak tespit edilmiş olması hususları dikkate alınacaktır.

Mazeret iznine, kapalı ceza infaz kurumlarında bulunanlar dış güvenlik görevlisi refakatinde, açık ceza infaz kurumları ile çocuk eğitim evlerinde bulunanlar ise refakatsiz olarak gönderilecektir.

İzin talebi Cumhuriyet başsavcılığınca uygun görülmemesi hâlinde, gerekçeli olarak hükümlüye bildirilecektir. Hükümlü bu karara karşı infaz hâkimliğine itirazda bulunabilecektir. Bu imkân İnfaz Hâkimliği Kanununun 4. maddesinde, hâkimliğin

---

¹¹³⁹ÖZBEK,(İnfaz) s.227

görevleri arasında, hükümlülerin izinle ilgili şikâyetlerini incelemek ve karara bağlamak olarak ifade edilmiştir.¹¹⁴⁰

bdcbb-Özel İzin

5275 sayılı yasanın 95. ve Tüzüğü'nün 140. maddelerinde düzenlenen özel izin, açık ceza infaz kurumlarında bulunanlarla kapalı ceza infaz kurumunda olup da açık ceza infaz kurumlarına ayrılmaya hak kazandığı halde, nakledileceği kurumun kapasitesi ve/veya hükümlünün yaşı ve sağlığı gibi nedenlerle açık kurumlara gidemeyenler ile çocuk eğitim evlerinde bulunan hükümlülere, aileleriyle bağlarını sürdürmelerini veya güçlendirmelerini ve dış dünyaya uyumlarını sağlamak amacıyla kurum en üst amirinin önerisi ve Cumhuriyet Başsavcılığının onayı ile üç ayda bir, yol hariç üç güne kadar verilen izin şeklinde ifade edilebilir. Tüzüğü'nün 140. maddesinin ikinci fıkrası, kaçmayacağı yönünde hakkında kanaat oluşanlar ile iş yurdu çalışmaları ve diğer iyileştirme programlarına uyum göstermiş olan hükümlülere, kalan hükümlülük sürelerine göre verilmesi öngörülen özel izni düzenlemekte iken anılan fıkra Danıştay 10. Dairesinin 11.11.2013 tarih ve 2009/5621 E. ve 2013/7943 K. sayılı kararı ile iptal edilmiştir.

Özel izne gidecek olan hükümlülere kurumdan ayrılmadan önce kurum idaresince düzenlenen izin belgesi verilecek ve bu belge, hükümlünün iznini geçireceği yer Cumhuriyet Başsavcılığınca onaylanacaktır. Hükümlülerin özel izin kullanmasında iç ve dış güvenlik görevlilerinin gözetimi aranmaz. Özel izinde gidilecek mesafe göz önünde bulundurularak gidiş geliş için toplam dört günü geçmemek üzere yol izni verilir.

Uygulamada, anılan son cümle uyarınca, gidilecek mesafeye göre yol izni verilmesi uygulaması yapıldığı için, hükümlüler, uzak yerleşim yerlerinden tanıdıklarına ait adres bildirme yoluna gitmekte ve böylece daha uzun süre yol izni kullanma imkânını elde etmektedirler. Ancak hükümlü, izin belgesini imzalatmak zorunda olduğundan, mutlaka adres olarak bildirdiği yer Cumhuriyet başsavcılığına gitmek durumunda kalmaktadır. Gereksiz masraf ve olumsuz sonuçlar doğurabilecek bu uygulamanın sebebi, yol izninin verilmesinde uygulamanın yeknesak olmamasıdır. Ayrıca ulaşım imkânları günümüzde son derece gelişmiş olup, İzmir ilinden karayolu ile Aydın iline varılabilecek sürede, uçakla Erzurum iline varılabilmektedir.

---

¹¹⁴⁰ÖZBEK,(İnfaz) s.228

Dolayısıyla hak kaybı algısı yaratan bu değişik yol izni uygulamasının terk edilerek tek bir sürenin ve hükümlünün en çok lehine olarak azami süre olan dört günün, ayrımsız her hükümlüye tanınması yerinde olacaktır.

bdcbc-İş Arama İzni

5275 sayılı yasanın 96. ve Tüzüğün 141. maddelerinde düzenlenen iş arama izni, kurumlarda hükümlülük sürelerinin en az altı ayını kesintisiz geçirmiş ve koşullu salıverilmelerine bir ay kalmış hükümlülere olağan yaşantılarına döndüklerinde uyum sorunu ile karşılaşmamaları ve iş bulma olanakları sağlanmak üzere kurum en üst amirinin önerisi ve Cumhuriyet başsavcılığının onayı ile çalışma günleri içinde sekiz saate kadar verilebilen izni ifade etmektedir. İzin süreleri, hükümlünün kalmakta olduğu kurumun bulunduğu il sınırları içinde kalan işyerleri ve yardım kuruluşları ile görüşme süresi göz önüne alınarak saptanır. Hükümlülerin iş arama izni kullanmasında dış güvenlik görevlilerinin gözetimi aranmaz.

bdcbd-İzinden Dönmeme ya da Geç Dönme

İzinden dönmeyen veya iki günden fazla bir süre geçtikten sonra dönen hükümlüler hakkında 5237 sayılı kanununun 292. maddesinde düzenlenen ceza infaz kurumundan kaçma hükümleri uygulanacaktır. İzin süresini iki gün veya daha az bir süre geçiren hükümlüler hakkında disiplin işlemi yapılacaktır ki bu eylem, 5275 sayılı yasanın 44/2-1 maddesi uyarınca 10 güne kadar hücreye konulmayı gerektirmektedir. İzinli iken firar eden hükümlüye bir daha izin verilmez.

Hastalık veya zorunlu bir nedenle dönüşün imkânsız hâle gelmesi durumunda, hükümlü izin belgesiyle bulunduğu yer Cumhuriyet başsavcılığına başvuracak ve o yerde bulunan kuruma alınarak durum, en seri haberleşme araçlarıyla izne ayrıldığı kuruma bildirilecektir. Hastalığın tedavisinin tamamlanması veya zorunlu nedenin ortadan kalkması hâlinde, hükümlü dış güvenlik görevlisi nezaretinde izne ayrılmış ise, yine dış güvenlik görevlisi nezaretinde, aksi takdirde serbest olarak izne ayrıldığı kuruma gönderilecektir.

İzne gidiş veya dönüş sırasında yolda herhangi bir zorunlu nedenin doğması hâlinde, hükümlü en yakın kuruma alınacak ve yine durum izne ayrıldığı kuruma derhâl bildirilecektir. Belirtmek gerekir ki, yolda geçecek yeterli süreyi dikkate almak, hükümlü için bir yükümlülük olup, bu yükümlülüğe uymayarak iki güne kadar izinden geç dönen hükümlülere yine disiplin işlemi uygulanacaktır.

be-Dışarıdan Gönderilen Hediye Kabul Etme Hakkı

Hükümlünün, kurum dışından gönderilen hediye kabul etme hakkı, 5275 sayılı yasanın 69. ve daha detaylı olarak Tüzüğün 92. maddesinde düzenlenmiştir. Tüzük, hediye alınılabildiği zamanı, türü, değeri gibi pek çok sınırlamalar getirerek, hediye kabul etme hakkı ile güdülen, normal yaşamın devam ettiği inancını köreltmektedir.

Her şeyden önce hükümlü sadece, mensup olduğu dinin bayram günlerinde, yılbaşında ve nüfus kaydında belirtilen doğum günlerinde hediye kabul edebilecektir. Bunun dışında var olan anneler günü, babalar günü ve sevgililer günü gibi günlerin neden ayrı tutulduğu anlaşılacakla beraber, bir hükümlünün de anne, baba ya da sevgili olabileceği unutulmamalıdır.

Gönderilen hediye, kurum güvenliği için tehlikeli olmamalıdır. Kurum güvenliği için ne tür hediyelerin tehlike arz edeceği, izaha muhtaç bir kavram olup, kurum güvenliğini tehlikeye düşürmek isteyen bir kişinin, bunu, herhangi bir hükümlüye hediye olarak göndermesi zaten düşünülemez. Kaldı ki hediye olarak gönderilen eşya ancak bir kitap ya da giyim eşyası olabileceği için, ne tür bir kitap ya da giysinin kurum güvenliği için tehlikeli olacağı, açıklanması zaman alabilecek bir olgu niteliğindedir. O halde içi boş bu kavram olsa olsa hediye reddetme gerekçesi olarak elde tutulmak istenen bir tutamaktan başka bir şey değildir.

Hükümlü hediye olarak ancak kitap veya giyim eşyası kabul edebilir. O halde, hükümlünün, doğum gününde, 5 yaşındaki kızının kendisine duyduğu özlemi ifade etmek amacı ile yaptığı resmi, hediye olarak kabul edemeyecektir.

Bir kişiden aynı tarih için bir kez hediye kabul edilebilir. Ancak özellikle kargo ya da posta yolu ile gönderilen eşyaların eline ne zaman geçeceği, hükümlünün elinde olamayacağı için, aynı kişi tarafından farklı zamanlarda yollanmış olsa dahi, aynı gün ceza infaz kurumuna varmış eşyalar, hükümlüye farklı günlerde teslim edilebilecektir. Zaten bir kişiden, aynı tarih için birden fazla hediye kabulünde ne gibi bir sakınca olabileceği de açıklamaya muhtaç bir diğer durumdur.

Hediye edilecek eşyanın tahmini değeri hükümlülerin haftalık olarak yanlarında bulundurabilecekleri ve Bakanlıkça genelge ile belirlenen miktardan fazla olamaz.

bf- Din ve Vicdan Özgürlüğü

1982 Anayasasının 24. maddesinin ilk fıkrası “herkes, vicdan, dini inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir” demek sureti ile istisnaya yer vermeksizin din ve vicdan özgürlüğünü bir temel hak olarak tanımıştır. Anayasal bu hakkın hükümlüler için yasal dayanağı ise, 5275 sayılı yasanın, 70. maddesinde yer almaktadır.

Birleşmiş Milletler Mahpusların Islahı İçin Asgari Standart Kurallar, 41 ve 42 sayılı kurallar, dinsel ihtiyaçlar konusunu düzenlemiş olup, mahpusun tretmanında hiçbir dini kriterin ölçüt olarak kullanılmaması gereği ifade edilmektedir. Özellikle resmi devlet dininin kabul edildiği ülkelerde bu tür bir uygulama, dinin bir baskı mekanizmasına dönüşmesine yol açabilecektir.¹¹⁴¹

Avrupa Cezaevi Kuralları 29 sayılı kuralında yer alan benzer düzenlemede de, dini ibadetin cezaevi programının bir parçası olarak görülmemesi gerektiği ifade edilmekte ve ayrıca ek olarak, mahpusların gıda rejimleri belirlenirken dini tercihlerin de dikkate alınması gerektiğini belirtilmektedir.¹¹⁴²

AIHM. 05.11.1981 tarih ve 7215/75 başvuru no’lu X/Birleşik Krallık davasında, cezaevinde bir din için tanınan kolaylıklardan yararlanmak isteyen başvurunun, öncelikle o dinin varlığını kanıtlamasını gerektiğini vurgulamış ve Wicca adında tanınmayan bir dinin mensubu olduğunu iddia eden başvurunun bu dinin varlığını kanıtlayamaması sebebi ile 9. maddenin ihlali olarak görmemiştir.¹¹⁴³

Ceza İnfaz Kurumlarında Bulundurulabilecek Eşya ve Maddeler Hakkında Yönetmeliğin 11. maddesi, Her hükümlüye, mensup olduğu dinin ibadetlerinde kullanılan eşyayı, dinî yaşamı bakımından zorunlu olan kitap ve eserleri temin ve buldurmasına izin verileceğini ifade ederek, bu özgürlüğü sağlamaya yönelik bir düzenleme getirmektedir.

bg-Tedavi ve Muayene Hakkı

Cezaevleri patojen ortamlardır.¹¹⁴⁴ Bu durum özellikle toplu yaşamın geçerli olduğu koğu sistemlerinde daha yaygın bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bütün hakların anası olarak kabul edilen yaşam hakkının korunabilmesi, ancak ve ancak fiziksel ve ruhsal sağlığın bozulması halinde başvurulabilecek imkânların varlığı halinde mümkündür. 1982 Anayasasının 17/1. maddesi herkesin, yaşama, maddi ve

¹¹⁴¹ ULUSLAR ARASI CEZA REFORMU,s.186

¹¹⁴² NURSAL,(Avrupa),s.64

¹¹⁴³ DOĞRU/NALBANT,s.124

¹¹⁴⁴ OTHMANİ,s.83

manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahip olduğunu belirttikten sonra, 56/2. maddesinde de, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenlemeyi Devlete bir ödev olarak yüklemiştir.

Cezaevlerinde özellikle yaşam şartlarından kaynaklanan sindirim sistemi, nörolojik sistem ve kas-eklem sistemi hastalıkları ile kronik şekilde ve yaygın olarak karşılaşıldığı görülmektedir.¹¹⁴⁵ Cezaevinde bulunan insan, sadece özgürlüğünü kaybetmiş olup, içinde bulunduğu ortam sebebi ile sağlığın kaybetme tedirginliği ile yaşamaya zorlanamaz.

Günümüzde hasta hakları olarak da adlandırılan sağlık hakkının öncelikli amacı ve hak olarak esas özelliği, sağlık hizmetinin ulaşılabilir olmasıdır. Nitekim hasta hakları ile ilgili yazılı belgelerin tamamının ilk maddesi sağlık hizmetine ulaşma hakkı ile ilişkilidir.¹¹⁴⁶

Birleşmiş Milletler Mahpusların Islahı İçin Asgari Standart Kurallar, 22 ile 26 sayılı kurallar arasında, hükümlülerin sağlık hakları düzenleme altına alınmıştır. Bu çerçevede devletin, kendi otoritesi altında olan hapsedilmiş kişilerle ilgili en önemli sorumluluğu sağlığın korunması olup, hapsedilmeye, fiziksel, ruhsal ya da zihinsel başka bir ıstırapın yüklenmesi kabul edilemez.¹¹⁴⁷

Avrupa Cezaevi Kurallarınının 39 ile 48. Kuralları arasında, Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin 12. maddesini esas alarak düzenlenmiş olan sağlık hakkı, mahpusların cezaevinden çıkarken girdikleri zamanki hallerinden daha kötü bir durumda olmamalarını gerektirmektedir. Yine mahpusların ülkede mevcut olan sağlık hizmetlerine tam olarak erişebilme hakkı Birleşmiş Milletler Mahpusların İyileştirilmesi İçin Temel Prensiplerin 9. maddesinde teyit edilmiştir.¹¹⁴⁸

5275 sayılı yasanın 6/1-f maddesi ceza infaz kurumlarında hükümlülerin yaşam hakları ile beden ve ruh bütünlüklerini korumak üzere her türlü koruyucu tedbirin alınmasını zorunlu kılmıştır. Yine yasanın 71. maddesi, hükümlünün, beden ve ruh

¹¹⁴⁵ SOYER ATA, Tutuklu ve Hükümlülerin Sağlık Hakları, 21. Yüzyıla Girerken Cezaların İnfazı Sempozyumu, Adalet Bakanlığı, Ankara, 2001, s.99

¹¹⁴⁶ KOÇ Sermet, Şüpheli, Sanık ve Hükümlünün Sağlık Hakkı, Panel, 2009, İstanbul Barosu, s.23

¹¹⁴⁷ ULUSLAR ARASI CEZA REFORMU, s.101

¹¹⁴⁸ NURSAL, (Avrupa), s.71-72

sağlığının korunması, hastalıklarının tanısı için muayene ve tedavi olanaklarından, tıbbî araçlardan yararlanma hakkına sahip olduğu ifade edilmiştir.

Cezaevinde bulunan kişilerin sağlık hakları denilince, en başta iki temel husus akla gelmektedir. Bunlardan ilki, doktor ya da sağlık hizmetine ulaşma hakkı, diğeri ise cezaevinde verilen sağlık hizmetinin dışarıda verilen hizmete denk olmasıdır.¹¹⁴⁹ Az önce zikredilen 71. madde hükümlünün öncelikle kurum revirinde, mümkün olmaması hâlinde Devlet veya üniversite hastanelerinin mahkûm koğuşlarında tedavi ettirileceğini hükme bağlamıştır. Dolayısıyla hükümlünün tedavi ihtiyacının karşılanması, öncelikle kurum bünyesinde yer alan revirde yapılacaktır.

Ceza infaz kurumlarında görev yapan personelden hizmet servisi personeli olarak adlandırılan grup içerisinde yer alan sağlık personeli, doktor, diş hekimi, eczacı ve sağlık memurundan oluşmaktadır.¹¹⁵⁰ “Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük”ün 25. maddesinde de, kurum sağlık servisinin, kurumda koruyucu ve tedavi edici sağlık hizmetlerini cezaevi tabibinin başkanlığında yerine getiren servis olduğu ve sağlık servisinde cezaevi tabibi, diş tabibi, eczacı, veteriner, diyetisyen, sağlık memuru ve hayvan sağlık memurunun görev yapacağı düzenlenmiştir. 25.11.2013 tarihi itibarıyla Ceza ve Tevkif evleri Genel Müdürlüğü kadrosunda 11 doktor, 3 diş hekimi, 268’i sözleşmeli, 218’i kadrolu olmak üzere toplam 486 adet sağlık memuru görev yaptığı ifade edilmiştir. Bu sayıya, Sağlık Bakanlığına bağlı olarak çalışan doktorlar dâhil değildir. Ayrıca, hükümlü ve tutuklular ile personel sayısı 1000’in üzerinde olan kurumlarda haftada 5 tam gün, 500 ile 1000 arasında olan kurumlarda haftada 5 yarım gün, 500’ün altında olan kurumlarda haftada 2 yarım gün tabipli sağlık hizmeti verildiği de eklenmiştir.¹¹⁵¹

Belirli kapasitenin üzerindeki infaz kurumlarında cezaevi hekimliği konusunda uzman bir doktorun bulunması gerekmektedir zira cezaevi sakinlerinin farklı problemleri göze çarpmaktadır. Ancak cezaevi doktorluğu, adeta bir sürgün yeri gibi kabul edildiği için, istifa etme yoluna gidilebilmektedir. Bu bakımdan cezaevi doktorluğunun teşviki ve hatta ayrı bir uzmanlık alanı olarak tespiti yapılmalıdır. Ülkemizde öncelikle ilçe ceza infaz kurumlarında doktorun olmadığı ve hastaneden

---

¹¹⁴⁹ SOYER,s.99

¹¹⁵⁰ SAĞLAM,(Eğitim),s.160

¹¹⁵¹ <http://www.cte.adalet.gov.tr/E.T.20.01.2015>

hükümet tabibinin belirli aralıklarla geldiği, ayrıca eski yapı cezaevlerinde cezaevi revirlerinin durumlarının iç açıcı olmadığı belirtilmektedir.¹¹⁵²

5275 sayılı yasanın 80. maddesi, hükümlünün sağlık nedeniyle hastaneye sevkine gerek duyulduğunda durumun, kurum hekimi tarafından derhâl bir raporla ceza infaz kurumu yönetimine bildirileceğini, keza “Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük”ün 116. maddesi kurumda tedavisi mümkün olmayan hastalığı bulunan hükümlülerin muayene ve tedavilerinin, Devlet ve üniversite hastanelerinde gerçekleştirileceğini, yatarak tedavilerin ise hükümlü koşullarında yapılacağını, hükümlü koşulu bulunmuyorsa tedavilerin, dış güvenlikten sorumlu güvenlik görevlileri olan jandarma tarafından gerekli önlemler alınarak hastanelerin diğer birimlerinde yapılacağını, ayrıca, 117. madde de Sağlık Bakanlığı ile üniversitelerin sağlık kuruluşlarının, hükümlülerin tedavileri bakımından gerekli yardımları yapmakla görevli olduklarını hükme bağlamaktadır. Bu alanda yaşanan sıkıntılardan ilki, hastaneye sevklerin yapılamamasıdır. Bunun ana sebebi, sevk işlemini sağlayacak olan jandarma personeli ile cezaevi araçlarının, gündüz saatlerinde, Adliyeye sevk işlemlerinde bulunuyor olmasıdır. Hatta sevklerin mesai saatlerinin dışında, 22.30, 23.30, 24.00 saatlerinde gerçekleştirildiği ifade edilmiştir ki bu saatte yapılan bir sevkten bir sonuç beklenmesi mümkün değildir.¹¹⁵³ Sevkin zamanında yapılması halinde yaşanan bir başka sorun ise, çoğu hastanede mahkûm koşulunun bulunmamasıdır. Bu durum, özellikle jandarma personelinin güvenlik gereklerine öncelik vererek gereğince sağlık hizmetinin alınamamasına sebebiyet verebilmektedir.

Konu ile ilgili olarak TBMM. tarafından Bolu Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda yapılan incelemede, haftada 4 gün bir doktorun sadece iki saatliğine kuruma geldiği, yine Bolu F Tipi Yüksek Güvenlikli Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda yapılan incelemede de, haftada 2 gün iki saatliğine doktor geldiği, kadrolu sağlık memurunun bulunmadığı, ayrıca sevklerde jandarmanın güvenlik gerekçesi ve araç eksikliği gibi sebeplerden dolayı gecikmeler meydana geldiği vurgulanmıştır.¹¹⁵⁴

Burada bahsedilmesi gereken bir diğer konu ise, cezaevinde bulunan hasta mahkûmlardır. 5275 sayılı yasanın 16. maddesinde yer alan düzenleme, akıl

¹¹⁵² DEMİRBAŞ, Timur, İnfaz Hukuku ve Özel Durumdaki Hükümlüler, Sempozyum, 2008, Ankara, s. 34

¹¹⁵³ MAHMUTOĞLU S. Fatih, Sanık ve Hükümlünün Sağlık Hakkı, Panel, 2009, İstanbul Barosu, s. 15

¹¹⁵⁴ Bolu Raporu, s. 7-9

hastalığına tutulan hükümlünün cezasının infazı geriye bırakılacağını ve hükümlü iyileşinceye kadar Türk Ceza Kanununun 57. maddesinde belirtilen sağlık kurumunda koruma ve tedavi altına alınacağını düzenledikten sonra, diğer hastalıklarda cezanın infazına, resmî sağlık kuruluşlarının mahkûmlara ayrılan bölümlerinde devam olunacağını ancak bu durumda bile hapis cezasının infazı, mahkûmun hayatı için kesin bir tehlike teşkil ediyorsa mahkûmun cezasının infazının iyileşene kadar geri bırakılacağını ifade etmektedir. Geri bırakma kararı ise, Adli Tıp Kurumunca düzenlenen ya da Adalet Bakanlığınca belirlenen tam teşekküllü hastanelerin sağlık kurullarınca düzenlenip Adli Tıp Kurumunca onaylanan rapor üzerine, infazın yapıldığı yer Cumhuriyet Başsavcılığınca verilecektir.

24.01.2013 tarihli ve 6411 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun 3. maddesi ile 5275 sayılı yasanın 16. maddesine eklenen fıkra ile cezanın infazı mahkûmun hayat için tehlike oluşturma şartı dışında, yeni bir erteleme kategorisi oluşturulmuş olup, buna göre maruz kaldığı ağır bir hastalık veya engellilik nedeniyle ceza infaz kurumu koşullarında hayatını yalnız idame ettiremeyen ve toplum güvenliği bakımından ağır ve somut¹¹⁵⁵ tehlike oluşturmayacağı değerlendirilen mahkûmun cezasının infazının da yine Adli Tıp Kurumunca düzenlenen ya da Adalet Bakanlığınca belirlenen tam teşekküllü hastanelerin sağlık kurullarınca düzenlenip Adli Tıp Kurumunca onaylanan rapor üzerine, infazın yapıldığı yer Cumhuriyet Başsavcılığınca ertelenmesine karar verilebileceği düzenleme altına alınmıştır. Getirilen bu düzenlemenin uygulanabilirliği ve insan hakları temelindeki durumu tartışmaya açıktır. Öncelikle tam teşekküllü hastanelerce, bilimsel veriler esas alınarak verilen sağlık raporunun, siyasi otoriteye bağlı olarak görev yapan Adli Tıp Kurumunun onayına tabi tutulması,¹¹⁵⁶ verilen raporların sıhhati açısından şüphe uyandırabileceği gibi, tıbbi raporlarla “cezaevinde yaşamını tek başına idame edemez” olduğu bilimsel olarak tespit edilen bir kişinin toplum güvenliği açısından ağır ve somut bir tehdit oluşturmaması kriterine tabi tutulma mantığının anlaşılması da

---

¹¹⁵⁵18/6/2014 tarihli ve 6545 sayılı Kanunun 79. maddesiyle, “ağır ve somut” ibaresi eklenmiştir.

¹¹⁵⁶ ÖZBEK,(İnfaz) s.293-294

güçtür.¹¹⁵⁷ Keza burada nihai yetki Cumhuriyet Başsavcılığına verilmiş olup, Cumhuriyet savcısının bu konuda takdir yetkisinin bulunduğu söylenmelidir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Logvinenko/Ukrayna¹¹⁵⁸ davasında, müebbet hapis cezası infaz edilmekte olan ve HIV pozitif olan, ayrıca kronik tüberküloz, bronşit, hepatit ve zatürree hastalığı bulunan başvuranın, hiç HIV tedavisi görmediğinden ve gecikmeksizin HIV tedavisi görmesi gerekip gerekmediğini belirlemede esas olan spesifik kan testlerinin yapılmadığından şikayetçi olması üzerine, başvuranın tüberküloz ve HIV için kapsamlı tıbbi gözetim ve tedavi imkanı sağlanmaması sonucu ve cezaevi koşullarının uygunsuz olması nedeniyle insanlık dışı ve aşağılayıcı muameleye maruz kaldığını kaydederek Sözleşmenin 3. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir. Yine Mahkeme Vasyukov/Rusya¹¹⁵⁹ kararında, tutukluluğu sırasında tüberküloza yakalandığını ve hastalığına geç tanı konduğu için yeterli tıbbi bakım göremediğini iddia eden başvurana, zamanında tüberküloz tanısı konulmadığı ve yeterli tıbbi bakım imkânı sağlama yükümlülüğü yerine getirilmediği gerekçesiyle 3. maddenin ihlal edildiğine hükmetmiştir.

bh-Kültür ve Sanat Etkinliklerine Katılma, İfade Özgürlüğü ve Kütüphaneden Yararlanma Hakkı

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 27. maddesi, “Herkes toplumun kültür hayatına serbestçe katılma, sanatlardan zevk alma, bilim alanındaki ilerleme ve gelişmelerden yararlanma hakkına sahiptir” demek sureti ile kültür ve sanat etkinliklerine katılmanın temel bir hak olduğunu ifade etmiştir. Benzer şekilde, Birleşmiş Milletler Mahpusların Islahında Uygulanacak Asgari Standart Kurallar 78 sayılı kuralda da, mahpusların ruhsal ve fiziksel sağlıkları için her kurumda eğlendirici ve kültürel faaliyetler düzenleneceği hükmüne yer verilmiştir.¹¹⁶⁰ Avrupa Cezaevi Kuralları, 27,6 sayılı kural,¹¹⁶¹ spor, oyunlar, kültürel faaliyetler, özel hobiler ve diğer boş zaman uğraşlarını kapsayan eğlendirici fırsatların yaratılarak mümkün

---

¹¹⁵⁷ KILIÇOĞLU Bavver, Türkiye Cezaevlerinde Bulunan Hasta Mahpusların Durumunun Uluslar arası Metinler Işığında Değerlendirilmesi: Hapis dışı Yöntemlerin Olgunlaştırılmasında Uluslararası Arayışlar ve Hasta Mahpusların Konumu, TBB Der.,2014,S.112,s.378

¹¹⁵⁸ 04.10.2010 tarih ve 13448/07 başvuru numaralı karar; www.inhak.adalet.gov.tr/tematik/saglik/saglik_haklari.pdf;E.T.20.01.2015

¹¹⁵⁹ 05.04.2011 tarih ve 2974/05 başvuru numaralı karar; www.inhak.adalet.gov.tr/tematik/saglik/saglik_haklari.pdf;E.T.20.01.2015

¹¹⁶⁰ ULUSLAR ARASI CEZA REFORMU,s.211

¹¹⁶¹ NURSAL,(Uluslar arası),s.21

olabildiğince mahpusların bu etkinlikleri organize etmelerine izin verilmesi gereğine işaret edilmektedir.

5275 sayılı yasanın 60. ve Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzüğü'nün 85. maddesinde düzenlenen kültür ve sanat etkinliklerine katılma ve ifade özgürlüğü hakkı, mahkûmların kendilerine saygı duyup değer vermeleri açısından önem taşımaktadır.¹¹⁶² Ülkemizde bu konuda, Kültür ve Turizm Bakanlığı ve bu bakanlığa bağlı olan birimler aracılığı ile bu hakkın kullanımının daha verimli bir şekilde kullanılması gerçekleştirilebilir.¹¹⁶³ Bu doğrultuda hükümlü ve tutuklulara yönelik, ayda en az bir defa eğitim ve iyileştirme çalışmalarına destek olabilecek nitelikte konferans, seminer, panel gibi etkinlikler gerçekleştirildiği, münazara ve bilgi yarışmaları düzenlendiği, resmi veya sivil kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapılarak, kurumda tiyatro etkinlikleri yapmak üzere hükümlü ve tutuklulardan oluşturulacak grupların ya da kurum dışı faaliyet sürdüren çeşitli tiyatro gruplarının kurumlarda oyun sahnelemesi sağlandığı, eğitim ve iyileştirme çalışmalarına katkı sunmak üzere, kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları ile işbirliği yapılarak kurumlarda her ay en az bir film gösterimi yapıldığı, kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları ve özel gruplar ve mahalli sanatçılarla işbirliği yapılarak kurumlarda konserler verildiği ifade edilmektedir.¹¹⁶⁴

Ceza İnfaz kurumunda bulunan hükümlülerin, sahip oldukları ifade hürriyeti çerçevesinde yayın etkinliğinde bulunabileceği fakat bunun için hükümlünün kurumda bulunan çalışma esaslarını belirten koşullara, kurumun fiziki ortamına ve iç güvenliğine uygun hareket etmesinin zorunlu olduğu, Tüzüğü'nün 85/3. maddesinde hüküm altına alınmıştır. Yayın faaliyeti için aranan bu koşulların konulma amaçları muğlâktır. Hükümlü tarafından yazılan bir kitabın, kurum çalışma koşullarına, fiziki ortamına ve iç güvenlik kurallarına ne gibi bir müdahale yaratacağı anlaşılmamaktadır.

Birleşmiş Milletler Mahpusların Islahında Uygulanacak Asgari Standart Kurallar" 40 sayılı kural ile¹¹⁶⁵ Avrupa Cezaevi Kuralları, 28,5 sayılı kural,¹¹⁶⁶ infaz kurumlarında kütüphane bulunmasının gerekliliği ifade etmektedir. Yine 5275 sayılı yasanın 61. ve Tüzüğü'nün 86. maddesinde de, ceza infaz kurumlarında, kurumun

---

¹¹⁶² COYLE,s.90

¹¹⁶³ ARTUK/ALŞAHİN,s.450

¹¹⁶⁴ <http://www.cte.adalet.gov.tr>;E.T.20.01.2015

¹¹⁶⁵ SALDIRIM Mustafa, Tutuklu ve Hükümlülerin Mesleki Eğitimi ve Formasyonu, Galatasaray Semineri Notları, 2004,s.222

¹¹⁶⁶ NURSAL,(Uluslararası),s.22

büyüklüğüne göre, kütüphane veya kitaplık oluşturulacağı ve hükümlüye kurum kütüphanesinden yararlanma imkânı verileceği düzenlenmiş bulunmaktadır. Konunun detayları ise, 9.11.1983 tarihli Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri Kütüphane ve Kitaplık Yönetmeliği ile belirlenmiştir. Yönetmeliğin 6. maddesi, ihtiyaç duyulan, kitap, mecmua, gazete ve sair yayınların, Bakanlıkça gönderilen ödeneklerden, cezaevi yönetimince açılacak bağış kampanyasından, Basın Savcılıklarından, Bakanlıkça gönderilen yayınlardan ve hükümlü ve tutukluların kitap bağışlarından sağlanacağını ifade ederken, 9. maddesinde ise, Bakanlıkça gönderilenler dışında, hangi yoldan olursa olsun, kütüphane ve kitaplıklara intikal edecek basılı eserlerin aranan şartlara uygun olup olmadığını incelemek ve uygun bulmakla görevli, kurum müdürünün ve yokluğunda vekilinin başkanlığında, varsa sosyal hizmet uzmanı, psikolog, öğretmen, din adamı ve başgardiyanın iştiraki ile bir “Yayın Seçici Kurulu” oluşturulacağını düzenlemiştir. Yönetmeliğin 11. maddesinde ise, müstehcen, ahlâk ve adaba aykırı olan basılı eserlerin kuruma sokulmasına izin verilmeyeceği kuralı getirilerek, “Yayın Seçici Kurulu”na, müstehcen, ahlaka ve adaba aykırı eserleri belirleme yetkisi verilmiştir. Kendi ahlak anlayışlarını, hükümlünün ahlak anlayışının yerine koyma yetkisini veren ve denetlenmesi neredeyse imkânsız olan bu kriterlerin her hükümlüyü ahlaken düşük seviyede gören bir anlayışı yansıtması sebebi ile kabulü imkânsızdır.

Kütüphaneden yararlanmada ana kural, koşullara zimmetle kitap verilmesidir. Yine koşuhta okunmak üzere, hükümlü ve tutuklulara her seferinde ancak bir kitap, ödev hazırlamak için ise, en fazla üç kitap verilebilecek, verilen kitaplar, en çok 15. günün sonunda idareye iade edilecektir. Bu sürenin istek halinde bir defaya mahsus olmak üzere 15 gün uzatılması mümkündür. Tek kitap sınırlamasının, okumayı teşvik etme amacı ile bağdaştırılması çok zordur.

Yönetmeliğin 37. maddesi, İdarenin izni ile iyi hâl gösteren hükümlü ve tutukluların kitap okumak ve öğretmenler tarafından verilen ödevleri hazırlamak üzere kütüphaneye giderek bir arada kitaplardan yararlanabileceklerini fakat kütüphaneden aynı anda yararlanmak isteyenlerin, açık, yarı açık cezaevleri ile çocuk eğitim evleri hariç ayrı koşullardan olamayacağını ve 10 kişiyi geçemeyeceğini düzenleme altına almıştır.

bi-Eğitim Hakkı

Ceza infaz kurumlarında bulunan mahpusların genelde eğitim durumlarının düşük olduğu bilinen bir gerçektir. Galler’de gerçekleştirilen araştırmalar mahkûmların % 65’nin 11 yaşında bir çocuğun okuma-yazma düzeyinde olduğunu göstermektedir ki aynı oran, toplumun geneli için %23’ten daha düşüktür. Düşük eğitim seviyesinin, cezaevi öncesi hayatlarında da mahkûmları etkilediği ve suç işlemelerinde rol oynadığı gerçeği de asla yadsınamaz bir durumdur.¹¹⁶⁷

Ülkemizde kadın mahkûmlara yönelik olarak 2002 yılında yapılan bir çalışmada ise, %16,5’inin okuryazar olmadığı, %27,1’inin ise, ilköğretim mezunu olduğu ortaya konulmuştur.¹¹⁶⁸ Yine yapılan başka bir araştırmada ise, hükümlülerin işledikleri suç ile öğrenim durumları arasındaki ilişki incelenerek, yaralama suçundan hüküm giymiş 365 hükümlüden 243’ünün ilköğretim mezunu olduğu, 30’unun okuryazar olup, ilköğretim mezunu olmadığı, 22 kişinin ise okuryazar olmadığı ortaya konulmuştur.¹¹⁶⁹ İnsanlar, bazen toplum değerlerini hukukun değerlerinden daha fazla önemsemektedir. Eğitim bu noktada devreye girerek, doğru davranış biçimlerini öğretmeli ve yanlış yargıların toplumdaki silinmesini sağlamalıdır.¹¹⁷⁰

Amerika Birleşik Devletlerinde *UCLA School of Public Policy and Social Research Department of Policy Studies*’de yapılan ve suçun önlenmesine yönelik olarak hükümlülerin eğitimi ve ceza infaz kurumlarının kapasitesinin artırılması seçeneklerinin karşılaştırıldığı bir araştırmada, hükümlülerin eğitimi için harcanan bir milyon doların, 600 yeni suçun işlenmesini önlediği, buna karşın ceza infaz kurumlarının kapasitesinin artırılması için harcanan bir milyon doların, 350 yeni suçun işlenmesini önlediği belirlenmiştir ki bu sonuç, ceza infaz kurumlarında yapılan eğitim çalışmalarının suç önlemede iki kat daha etkili olduğunu göstermektedir.¹¹⁷¹

1982 Anayasası’nın 42. maddesinde yer alan düzenlemeye uygun olarak, hükümlü ve tutuklular, ceza infaz kurumuna girmekle eğitim ve öğretim hakkını kaybetmezler.¹¹⁷² İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 26. maddesinde bu hususu, herkesin eğitim görmeye hakkı olduğunu belirterek ortaya koymuştur. Eğitim mahkûmlar için mevcut faaliyetler içinde yalnızca bir seçenek olarak görülmemeli

---

¹¹⁶⁷ COYLE,s.90

¹¹⁶⁸ SALDIRIM,s.228

¹¹⁶⁹ İÇLİ Tülin Günşen/ALTAY Ali/BAŞPINAR Taner/BAHTİYAR Murat,Türkiye’de Hükümlü Profili,2011,Ankara,s.208

¹¹⁷⁰ SALDIRIM Mustafa, Hükümlü ve Tutuklu Eğitiminin Temelleri,2011,İstanbul,s.10

¹¹⁷¹ KAMER Vehbi Kadri,Ceza İnfaz Kurumlarında Eğitim Çalışmaları,Adalet Der.,2012,S.44,s.18

¹¹⁷² SALDIRIM,(Temelleri),s.83

aksine, eğitimin, mahkûmun cezaevinde geçirdiği hayatını olumlu bir şekilde yeniden düzenlemek için kullanmasına önem verilmelidir.¹¹⁷³

Birleşmiş Milletler Mahpusların Islahında Uygulanacak Asgari Standart Kurallar 77 sayılı kural, okur-yazar olmayan mahpuslar ile genç mahpusların eğitiminin zorunlu olduğunu ifade ederken, Avrupa Cezaevi Kuralları, 28 sayılı kural bünyesinde, her cezaevinin, mahpusların beklentilerini de dikkate alarak, bireysel eğitim ihtiyaçlarını karşılamak için onlara mümkün olabildiğince ayrıntılı ve anlaşılır eğitim programları sağlamaya çalışması gerektiğini ve okuma yazma bilmeyen veya dört işlem yapamayan mahpuslar ile temel ya da mesleki eğitimden yoksun bulunanlara öncelik verilmesini vurgulamaktadır.¹¹⁷⁴ Belirtmek gerekir ki, eğitim için yeterli personel bulunmaması halinde, cezaevinde bulunan eğitilmiş bireylerden de yararlanılması mümkün olmalıdır.¹¹⁷⁵

Gerek 5275 sayılı yasanın 75 ile 77. maddeleri arasında ve gerekse Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzüğü 104 ile 110. maddeleri arasında düzenlenen eğitim konusuna birlikte bakıldığında, konunun eğitim ve öğretim olmak üzere ikiye ayrıldığı, kurumda yapılan eğitim ve öğretimin ise, hükümlüye yeni ve olumlu davranışlar kazandırmayı hedefleyen ve bu amacı gerçekleştirmek üzere beden, zihin, ahlâk ve duygu bakımından dengeli ve sağlıklı bir biçimde gelişmiş bir yapıya, özgür ve bilimsel düşünceye, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan hakları ve onuruna saygılı, yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek, bilgi, yetenek, beceri ve davranışlarını geliştirmek, birlikte çalışma ve iş görme alışkanlığı kazandırarak yaşama hazırlamak, kendilerinin geçim ve mutluluklarını sağlayacak faaliyetleri içeren hizmetlerin bütünü şeklinde tanımlandığı görülmektedir. Hükümlü için, temel eğitim, orta ve yüksek öğretim, meslek eğitimi, din eğitimi, beden eğitimi, kütüphane ve psiko-sosyal hizmet konularını kapsayan eğitim programı hazırlanmaktadır. Programların, hükümlüye uygun olması için, kurum öğretmenleri, hükümlü ile kuruma girdiği anda hükümlünün eğitim ihtiyacının belirlemek amacıyla “görüşme” yapmakta ve görüşme sonunda; hükümlünün salıverileceği tarihe kadar yapılacak eğitim çalışmalarını kapsayan “eğitim planı” hazırlanmaktadır.¹¹⁷⁶

---

¹¹⁷³ COYLE,s.90-91

¹¹⁷⁴ NURSAL,(Avrupa),s.64

¹¹⁷⁵ ULUSLAR ARASI CEZA REFORMU,s.212

¹¹⁷⁶ KAMER,s.21

Ceza infaz kurumlarında düzenlenen eğitim programları, zorunlu olanlar ve olmayanlar olarak ayrılmakta ve okuma yazma yetiştirme 2. kademe eğitimi başarı ve ilköğretim bitirme kurslarının yanı sıra meslek eğitimi programları, hem uygulama ve hem de katılım açısından zorunluluk arz etmektedir. Okuma yazmayı bilmeyen, ilkokulu bitirmemiş ve ilköğretim diploması olmayan hükümlü ve tutuklular bu kurslara katılmak zorundadır. Kurslar kurum öğretmeni tarafından açılır. Adalet Bakanlığı ile Millî Eğitim Bakanlığı arasında yapılan 21.2.2000 tarihli Protokol çerçevesinde 101 ülkenin genel eğitim sistemi içerisindeki programlar uygulanarak diploma verilmektedir. Mesleki eğitim ise, yine kurumda açılan kurslar aracılığı ile gerçekleşmekte olup bu amaçla 24.7.2002 tarihinde, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile protokol imzalanmıştır. Ayrıca, Millî Eğitim Bakanlığı ile yapılan 21.2.2000 tarihli protokolle de il ve ilçe halk eğitim merkezleri iş birliğiyle çeşitli meslek kursları düzenlenmektedir.¹¹⁷⁷

Ceza infaz kurumlarımızdaki eğitim çalışmalarının, kapalı ceza infaz kurumlarımızda yaygın, açık ceza infaz kurumlarımız ve çocuk eğitim evlerinde yaygın ve örgün eğitim şeklinde sürdürüldüğünü belirtmek gerekmektedir. Kapalı veya açık ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlü ve tutuklular Üniversite Yükseköğretime Giriş Sınavına girerek, kazanmaları halinde Açık Öğretim Fakültesinde eğitim alabilmekte ve bu fakültenin sınavları il merkezlerinde bulunan ceza infaz kurumunda yapılmaktadır. Yine, açık ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlüler; hükümlünün bulunduğu ceza infaz kurumu ile aynı büyükşehir belediyesi veya belediye sınırları içinde olan herhangi bir yüksek öğretim kurumunda eğitim hakkını kazanması halinde yüksek öğretim kurumlarındaki derslerine devam edebilmekte ve sınavlarına katılabilmekte iken, kapalı ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlüler ise sadece sınavlarına girebilmektedir.¹¹⁷⁸

İstatistiksel bazı verilere bakmak gerekirse, 2009 yılı itibari ile 1. kademe okuma yazma kursuna katılan, 5623 hükümlüden 2802'si belge almıştır. 2008 yılında ise, Yüksek öğretim sınavına giren 1329 hükümlüden 1145'i sınavı kazanmış ve bunlardan 882'si kayıt yaptırmıştır. 2009 yılında iş ve meslek eğitimi ile ilgili olarak açılan kurlara toplam, 39459 hükümlü katılmış ve bunlardan 22811'i sertifika almıştır.¹¹⁷⁹

---

¹¹⁷⁷ SALDIRIM Mustafa,Uluslar arası Hukuk Açısından Türkiye'deki Tutuklu ve Hükümlülerin Eğitim Hakkı, Adalet Der.,2004,S.20,s.100-101

¹¹⁷⁸ KAMER,s.23

¹¹⁷⁹ SALDIRIM,(Temelleri),s.187-200

Son olarak belirtmek gerekir ki Adalet Bakanlığı ile Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğünden sorumlu Devlet Bakanlığı arasında maddi durumu yetersiz tutuklu ve hükümlülerin sınav giderlerinin karşılanmasına ilişkin işbirliği protokolü 8 Nisan 2011 tarihinde imzalanarak yürürlüğe girmiş ve bu doğrultuda, toplam 6444 hükümlü ve tutuklunun kayıt, harç ve sınav giderleri Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğüne karşılanması kararlaştırılmıştır.¹¹⁸⁰

bj-Bilgilendirilme, Şikâyet ve Savunma Yapma Hakkı

5275 sayılı yasanın 22. maddesi gereğince, hükümlülere kuruma alındıklarında uygulanacak iyileştirme çalışmaları, disiplin suçları ve cezaları, bilgi edinme ve şikâyet yolları, hak ve sorumlulukları gibi konular ile kurumdaki yaşam biçimine uyum sağlamaları için gereken bilgiler, kurum yöneticileri tarafından sözlü olarak anlatılır ve yazılı olarak tebliğ olunur. İnfaz sonrası koruma ve yardım konusunda ayrıca bilgi verilir. Türkçe bilmeyen yabancı uyruklu hükümlülere kendi dilinde, mümkün olmadığında İngilizce, Fransızca veya Almanca olarak bildirilir. Duyma ve konuşma engellilere işaret diliyle anlatılır. Görme engellilere ise kendi alfabeleri ile yazılmış kitapçık verilir.

Birleşmiş Milletler Mahpusların Islahında Uygulanacak Asgari Standart Kurallar 35 sayılı kural, her mahkûma, ait olduğu kategorideki mahkûmlara yapılacak muameleye ilişkin kuralları, cezaevinin disiplin kurallarını, izin verilen bilgi alma ve şikâyet yöntemlerini, haklarını ve yükümlülüklerini anlamasına ve cezaevi içindeki hayata uyum sağlamasına yardımcı olacak bütün diğer hususları kapsayacak yazılı bilgiler verileceğini ve şayet mahkûmun okuma yazması yoksa söz konusu bilgilerin kendisine sözlü olarak verileceğini düzenlerken, “Herhangi Bir Şekilde Tutuklu ya da Hapiste Olan Kimselerin Korunmasına İlişkin İlkeler” bünyesinde 13 numaralı ilke uyarınca, herkese tutuklandığı noktada ve alıkonulmasının ya da hapsedilmesinin başladığı noktada veya bunlardan hemen sonra, tutuklanmasını ya da alıkonulmasını veya hapsedilmesini gerçekleştiren makam tarafından haklarının neler olduğu ve bu hakları nasıl kullanabileceği bildirilecek ve anlatılacaktır.¹¹⁸¹ Yine Avrupa Cezaevi Kuralları 30 sayılı kuralda da, kuruma kabulde ve daha sonra gereken sıklıkta, tüm mahpusların, anlayacakları bir dilde yazılı ve sözlü olarak cezaevi disiplinini sağlayan

¹¹⁸⁰ Mahpusun Öğrenim Hakkı, Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği,s.13; [http:// www.aciktoplumvakfi.org.tr/pdf/mahpusun_ogrenimhakki.pdf](http://www.aciktoplumvakfi.org.tr/pdf/mahpusun_ogrenimhakki.pdf);E.T.22.01.2015

¹¹⁸¹ COYLE,s.38-39

düzenlemeler ile cezaevindeki hakları ve yükümlülükleri hakkında yazılı ve sözlü olarak bilgilendirilmeleri gerektiği ifade edilmektedir.¹¹⁸²

Bilgilendirilme hakkı ile sıkı bağlantı içerisinde olan şikâyet hakkı, hukuka aykırılık iddialarını dile getirme ve iddialarla ilgili bir karar elde etme hakkını vermekle, ceza infaz kurumunda yer alan mahpusa, her türlü hakkını hukuk yolu ile koruyabilmesi olanağını sağlamaktadır. Avrupa Cezaevi Kurallarının 70 ve Birleşmiş Milletler Mahpusların Islahında Uygulanacak Asgari Standart Kurallar” 36 sayılı kuralda yer verilen şikâyet hakkı, mahpusların bir kısmının okuma yazma bilmemelerini göz önüne alınarak, yazılı kullanılmak zorunda olmamalı ve sözlü şikâyet imkânı da tanınmalıdır.¹¹⁸³

Ülkemizde 16.05.2001 tarih ve 4675 sayılı İnfaz Hâkimliği Kanununun 4. maddesinde İnfaz hâkimliklerinin görevleri arasında en başta, hükümlü ve tutukluların ceza infaz kurumları ve tutukevlerine kabul edilmeleri, yerleştirilmeleri, barındırılmaları, ısıtılmaları ve giydirilmeleri, beslenmeleri, temizliklerinin sağlanması, bedensel ve ruhsal sağlıklarının korunması amacıyla muayene ve tedavilerinin yaptırılması, dışarıyla ilişkileri, çalıştırılmaları gibi işlem veya faaliyetlere ilişkin şikâyetleri incelenmesi ve karara bağlanması, hükümlülerin cezalarının infazı, müşahedeye tâbi tutulmaları, açık cezaevlerine ayrılmaları, izin, sevk, nakil ve tahliyeleri; tutukluların sevk ve tahliyeleri gibi işlem veya faaliyetlere ilişkin şikâyetleri incelenmesi ve karara bağlanması ile hükümlü ve tutuklular hakkında alınan disiplin tedbirleri ve verilen disiplin cezalarının kanun, tüzük veya yönetmelik hükümleri ile genelgelere aykırı olduğu iddiasıyla yapılan şikâyetleri incelenmesi ve karara bağlanması sayılarak bu hakkın varlığı açık bir şekilde ortaya konmuştur.

Ceza infaz kurumunun güvenlik ve düzenini temin etmeye yönelik kuralların ihlali her zaman gerçekleşebilmektedir. Bu ihlaller karşısında, ilgili hükümlüye disiplin cezası verilmesi nasıl ki kurum yönetimine verilmiş bir yetki ise, bu cezanın haksızlığına ilişkin beyanda bulunmak ve varsa delillerini ileri sürmek de, hükümlünün temel bir hakkıdır. Önemine binaen bu hak Avrupa Cezaevi Kuralları, 59 sayılı kuralda düzenlenerek, disiplin suçu işlediği öne sürülen mahpusların, savunmalarını hazırlayabilmeleri için yeterli zaman ve imkânlarla sahip olmaları ve

---

¹¹⁸² NURSAL,(Avrupa),s.14

¹¹⁸³ NURSAL,(Avrupa),s.98

savunmalarını bizzat kendilerinin yapmalarına ya da adaletin yararı bunu gerektiriyorsa hukuki bir yardım olarak yapmalarına izin verilmesi gerektiği vurgulanmıştır.¹¹⁸⁴ Yine Birleşmiş Milletler Mahpusların Islahında Uygulanacak Asgari Standart Kurallar 30 sayılı kuralda, isnat edilen suç ile ilgili olarak bilgilendirilmedikçe ve kendisine savunma imkânı tanınmadıkça mahpusun cezalandırılmayacağı ve gerekli ve mümkün olduğu zaman, mahpusun savunmasını çevirmen aracılığıyla yapmasına izin verileceği düzenlemesine yer verilmiştir.¹¹⁸⁵

5275 sayılı yasanın 47/4. maddesi uyarınca savunma alınmadan disiplin cezası verilmesi mümkün değildir. İlgiliye savunmasını yapması için 3 gün süre tanınmakta ve bu sürede savunma yapmazlarsa haklarından vazgeçmiş sayılacakları da yazılı olarak bildirilmektedir. Savunma yazılı olarak sunulabileceği gibi sözlü olarak da yapılabilir. Sözlü savunma tutanakla saptanır. Türkçe bilmeyenlerle, sağır ve dilsizlerin savunmaları tercüman aracılığıyla alınır.

4675 sayılı İnfaz Hâkimliği Kanununun 4. maddesi gereği, disiplin cezaları ile ilgili yapılan şikâyetleri incelemek görevi İnfaz hâkimliklerine verilmiş olup, aynı kanunun 6/2. maddesi gereği disiplin cezasına karşı yapılan şikâyet üzerine infaz hâkimi, hükümlü veya tutuklunun savunmasını aldıktan ve talep edilen diğer delilleri toplayıp değerlendirdikten sonra kararını vermek durumundadır. Yine hükümlü veya tutuklu, savunmasını, hazır bulunmak ve vekâletnamesini ibraz etmek koşuluyla avukatıyla birlikte veya avukatı aracılığıyla yapabilecek, İnfaz hâkimi de gerekli görmesi durumunda hükümlü veya tutuklunun savunmasını ceza infaz kurumunda da alabilecektir. 22.07.2010 tarih ve 6008 sayılı yasanın 5. maddesi ile getirilen bu son düzenleme, disiplin cezasının hükümlü üzerinde yaratacağı olumsuz etkiler nazara alındığında, hak edenin bu cezayı almasını sağlamak ve bağımsız bir makam önünde savunma yapabilmek imkânını getirmekle müspet bir adım olarak değerlendirilmelidir.

Son olarak belirtmek gerekir ki, ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlülere disiplin cezaları uygulanırken, hükümlülerin tecrit edilmiş bir ortamda buldukları

---

¹¹⁸⁴ NURSAL,(Avrupa),s.25

¹¹⁸⁵ ULUSLARARASI CEZA REFORMU,s.283

ve işlenen suçun kefareтини ödedikleri, ayrıca tekrar topluma kazandırılmalarının da temel bir amaç olduğu gözden uzak tutulmamalıdır.¹¹⁸⁶

bk-Oy Hakkı

En basit şekliyle, yöneticilerin, tüm yönetilenler tarafından serbest ve dürüst seçimler yolu ile seçildikleri rejim olarak tanımlanabilen demokrasi, bu seçimin bir gereği olarak servet, vergi durumu, öğrenim durumu ve cinsiyet gibi sınırlamalar olmaksızın bütün vatandaşların oy hakkına sahip olmalarını da gerektirmektedir.¹¹⁸⁷ Genel oy ilkesi olarak ifade edilen bu gerekliliğin bir istisnası, 1982 Anayasasının 67/5. maddesinde yer almış ve taksirli suçlardan hüküm giyenler hariç ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlülerin oy kullanamayacakları düzenleme altına alınmıştır. 2001 yılında yapılan değişiklikle, taksirli bir suçtan dolayı hükümlü olarak ceza infaz kurumunda bulunan hükümlülerin yasak kapsamından çıkarılması ile artık kasıtlı bir suçtan mahkûm edilmiş ve halen ceza infaz kurumunda bulunan hükümlülerin oy hakkı bulunmadığı kabul edilmiştir.

Mahkûmların oy hakkından yoksun bırakılmalarının temelinde yatan sivil anlamda ölü olma kavramı, toplumsal normları ihlal eden kişilerin hukuki anlamda ölü sayılması ve oy hakkı dâhil birçok haktan yoksun bırakılması anlayışına dayanmaktadır.¹¹⁸⁸ Belirtmek gerekir ki, eski dönemlerin anlayışını yansıtan bu görüş, günümüzde terk edilmeye başlanmış olup bu konuda özellikle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesince verilen kararlar önem taşımaktadır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Ek 1 numaralı Protokolün 3. Maddesi ile tanınan “Seçme, Seçilme ve Siyasi Faaliyette Bulunma Hakkı” Sözleşmenin güvence altına aldığı tek siyasal hak olma özelliğine sahiptir.¹¹⁸⁹

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 6.10.2005 tarih ve 74025/01 başvuru no’lu Hirst/Birleşik Krallık kararında, mahkûmların oy hakkını engelleyen genel ve otomatik sınırlamaların Ek 1 numaralı Protokolün 3. Maddesini ihlal ettiğine karar

---

¹¹⁸⁶ TEZCAN Durmuş, Ceza İnfaz Kurumunda Hükümlü Hakkında Uygulanacak Disiplin Esasları ve Hükümlünün Adil İşlemlere Tabi Tutulması Bakımından Hakları, A.Şeref Gözübüyük’e Armağan, 2005, Ankara, s.335

¹¹⁸⁷ ÖZBUDUN, s.89

¹¹⁸⁸ DOĞAN KARAKAŞ Fatma, Mahkûmların Oy Hakkı ,AİHM’nin Söyler/Türkiye Kararı ile Yüksek Seçim Kurulu kararı Işığında, TBB Der.,2014,S.112,s.111-112

¹¹⁸⁹ TEZCAN/ERDEM/SANCAKDAR/ÖNOK, s.455

vermiş, ardından 22.05.2012 tarih ve 126/05 başvuru no'lu Scoppola/İtalya kararında da, oy kullanma hakkına yönelik genel bir sınırlamanın, ceza sürelerine, cezanın niteliğine, işlenen suçun ağırlığına ve kişisel özelliklere bakılmaksızın ve fark gözetmeksizin, sadece mahkûm oldukları için bir grup suçluya uygulanmasının ihlal oluşturacağı şeklindeki temel görüşünü tekrar etmiştir.¹¹⁹⁰

Mahkemenin, 17 Eylül 2013 tarih ve 29411/07 başvuru no'lu Söyler/Türkiye kararında ise Sözleşmenin, taraf devletlere serbest seçim hakkının kullanımını düzenleme konusunda geniş takdir yetkisi verdiği fakat devletlerce alınacak tedbirlerin, yasama organının halkın özgür iradesi doğrultusunda oluşmasını engellememesi ve genel oy ilkesine aykırı olmaması gerektiği, Türkiye'de kısa süreli hapis cezası dışında, hapis cezası ertelenenler ile ceza infaz kurumundan şartla tahliye edilenlerin de yasak kapsamına sokulduğu ve bu sınırlamanın diğer bazı Avrupa ülkelerindeki yasaklardan daha katı ve daha kapsamlı olduğu, taksirli suçtan hükümlü olanlar yasak kapsamı dışında tutulsa bile, kasıtlı suçtan mahkum edilenlerin ayırım yapılmaksızın bir bütün olarak genel nüfusun dışında tutulmasının Ek 1 No'lu Protokole aykırı bulunduğu karara bağlanmıştır.¹¹⁹¹

Mahkemenin bu kararından sonra, 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 53. maddesinin birinci fıkra b bendi ve ikinci fıkrası değiştirilmeye muhtaç duruma gelmiştir. Özellikle işlenen suçun niteliğine, ceza süresine bakılmaksızın top yekûn oy hakkından mahrum bırakılma, her şeyden önce hükümlüye, “sen farklısın” damgasının bir kere daha ve gereksiz bir şekilde vurulması anlamına gelmektedir. Eğer hükümlünün bu hak yönünden de sınırlandırılması amaçlanıyorsa, oy hakkının temeli olan demokrasiye ve bu rejimi uygulayan ülkelerin devlet düzenine karşı işlenmiş suçlar için bu sınırlamanın yapılması düşünülebilir. Nitekim Avrupa Cezaevi Kuralları 24.11 sayılı kural, ulusal mevzuat tarafından hakları kısıtlanmadığı sürece, cezaevi yetkililerinin, mahpusların seçimlere, referandumlara katılmalarını sağlamaları gereğinin altını çizmektedir.¹¹⁹² Sadece hapsedilmiş olma olgusu, oy verme hakkının elden alınmasını haklı gösteremez.¹¹⁹³

bl-Cinsel İlişki Kurma Hakkı

---

¹¹⁹⁰ DOĞRU/NALBANT,s.820

¹¹⁹¹ DOĞAN,s.118-119

¹¹⁹² NURSAL,(Avrupa),s.11

¹¹⁹³ ULUSLARARASI CEZA REFORMU,s.165

Özgürlüğün elinden alınmasının zorunlu bir sonucu, hükümlünün aile bireyleri ile fiziksel temasının son derece sınırlanmasıdır. Özellikle sağlıklı bir insanın cinsel ilişki kurma ihtiyacı, ceza infaz kurumunda bulunma süresince karşılanamamaktadır ki, uzun süre karşı cinsle ilişkide bulunmaktan mahrum edilmenin, hapis cezasının en fazla ızdırıp verici yanını oluşturduğu açıktır.¹¹⁹⁴

Günümüzde Danimarka, İsveç, Hollanda ve İspanya gibi bazı batı Avrupa ülkelerinde cinsel ilişki ziyaretlerine izin verilmektedir. Bu ziyaretlerde uzunluğu üç saate kadar varabilecek bir süre boyunca mahkûmun genelde nikâhlı veya uzun süreli nikâhsız eşi olan tek bir kimse tarafından ziyaret edilmesine izin verilmekte ve bu ziyaret, içinde bir yatak, duş ve tuvalet bulunan küçük bir üniteye geçirilmektedir.¹¹⁹⁵

Evliliğin iki tarafının bulunduğu ve evliliğin bünyesinde de, çiftlerin cinsel ihtiyaçlarını karşılıklı olarak giderme gerçeğinin yattığı dikkate alındığında, ceza infaz kurumunda bulunan hükümlünün cinsel ilişki hakkından yoksun bırakılması, evliliğin gereğini yaşamaktan yoksun kalan diğer özgür eşi de bu haktan yoksun bırakma anlamına gelmektedir. Keza, heteroseksüel ilişkiden mahrum kılınmanın, cezaevlerinde homoseksüel ilişkinin artmasına neden olduğu anlaşılmaktadır.¹¹⁹⁶

Ülkemizde, hükümlülerin cinsel ilişki hakkına dair düzenleme, 5275 sayılı yasanın 51. maddesinin, 6411 sayılı yasanın 6. maddesi ile değiştirilmesi ile hukukumuzda girmiştir. Yasanın 51. maddesinin 3. fıkrasında hükümlülere verilecek ödüller sayılırken, a bendinde, kapalı ceza infaz kurumlarında bulunan evli hükümlülerin, en geç üç ayda bir kez olmak üzere, 3 saatten 24 saate kadar eşleri ile kurum veya eklentilerinde ceza infaz kurumu personelinin yakın nezareti olmaksızın mahrem şekilde görüştürülebileceği ifade edilmiştir. Eş görüşmesi ödülü olarak adlandırılan düzenlemenin detayları ise, 30.03.2013 tarih ve 28603 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Hükümlü ve Tutukluların Ödüllendirilmesi Hakkında Yönetmelik ile ele alınmıştır. Öncelikle belirtmek gerekir ki, eş görüşmesi ödülü, sadece disiplin cezası almamış veya kaldırılmış hükümlü ve tutuklulardan, Yönetmeliğin 8. maddesinde sayılan olumlu tutum ve davranışların bir veya birkaçını sergileyenlere, diğer davranış türlerine de açıkça aykırı davranmamaları hâlinde tanınacaktır. Bu konudaki kararı İdare ve Gözlem Kurulu verecek olup, karar ayda en

¹¹⁹⁴ YARSUVAT Duygun, Bir Sosyolojik ve Kültürel Alt Grup Olarak Cezaevi Toplumunu, İÜSBF Der., 1984, S.2, s.459

¹¹⁹⁵ COYLE, s.98

¹¹⁹⁶ YARSUVAT, s.459

az 1 kere yapılacak toplantıda ve kurul tarafından re'sen veya ceza infaz kurumunda görev yapan servislerin teklifi üzerine verilebilecektir. Dolayısı ile hükümlünün bu ödülün verilmesine dair bir talep yetkisi bulunmamaktadır.

Eş görüşmesi ödülünden sadece evli hükümlüler, en erken ayda bir, en geç üç ayda bir, üç saatten yirmi dört saate kadar yararlanabilecektir. Görüşme odası ve eklentileri her görüşme öncesi ve sonrasında görevli personel tarafından aranacak olup görüşme süresinin sona ermesi, çağrı butonuna basılması veya acil müdahale gereken hâller dışında görüşme odasına girilemeyecektir.

Çalışmamızda, cinsel ilişki hakkı başlığı altında incelense de, hukukumuz, evli hükümlünün, eşi ile cinsel birliktelik kurmasını, ödüllendirme başlığı altında düzenleyerek, bunu bir hak olarak tanımamıştır. Bu çerçevede, eş görüşmesinin bir hak olarak kabulü ve şartlar oluşmasına rağmen bu haktan yararlandırılmamanın da, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 8. maddesinde yer alan aile hayatına saygı hakkının ihlali olarak değerlendirilmesi gerekir.¹¹⁹⁷ Ayrıca belirtmek gerekir ki, ödül niteliğinde de olsa, eş görüşmesinin sadece resmi evli hükümlülere tanınmasının, resmen evli olmasa da uzun süredir birlikte yaşayanların, nişanlısı ya da sevgilisi ile birlikte olmak isteyenlerin ve hatta sevgilisi dahi olmayanların kapsam dışı bırakılmaları sebebi ile eşitlik ilkesine aykırı bir karakter taşıdığı iddia edilebilir.¹¹⁹⁸

3-5275 Sayılı Yasa Çerçevesinde Hükümlülerin Yükümlülükleri

Cezaevi, kişilerin iradeleri hilafına konuldukları yerler olduğundan, kişinin içinde bulunduğu bu yeni durumu sorgulaması, kabul etmemesi ve hatta kurtulma yolları araması mümkündür. Kaldı ki kişinin kapalı olduğu bu alanda tek başına olmadığı, kendisi gibi iradeleri olmaksızın kapatılmış başka kişilerle birlikte bulunduğu ve özgür hayatta olduğunun aksine, bu kişilerle bir arada kalmama lüksüne de sahip olmadığı için, davranışlarının düzenlenmesi önem taşımaktadır. Özellikle suç işlemiş kişilerin, diğer saldırgan suçlular ile bir arada bulunmaya zorlanmak suretiyle istenilmeyen kişilerle bir arada tutulması, bu tür saldırgan suçluların diğerleri üzerinde üstünlük kurarak bir anlamda onları emirleri altına almasına ve koğuş kapılarının kapandığı gece dönemlerinde güvenliğin tamamen ortadan kalkmasına yol

---

¹¹⁹⁷ ÖZBEK,s.217

¹¹⁹⁸ DEMİRBAŞ,(İnfaz) s.275

açabilmektedir.¹¹⁹⁹ İşte bu güvenliğin sağlanması, cezaevi idaresinin sorumluluğu altındadır.

Hükümlünün yükümlülükleri konusu, 5275 sayılı yasada ayrı bir başlık altında düzenlenmiş olsa da, yukarıda inceleme konusu yapılan hükümlü haklarının da bünyesinde yükümlülükler içerdiği görülmektedir. Nitekim kendisine tanınan hakkı kullanabilmesi, hükümlünün o hak için öngörülen şartlara riayet etmesine bağlıdır. Hakkın çerçevesini oluşturan şartlara uyma yükümlülüğü de bu anlamda hakkın koşulu olan yükümlülük olarak nitelendirilebilir.

Hükümlünün yükümlülükleri konusunda değinilmesi gereken ilk konu, tamamen yabancı olduğu bu yeni ortama giren hükümlünün, bu ortamın tabi olduğu kuralları bilmesidir. Kuralın varlığını bilmeyen birisinden o kurala uyması beklenemez. Cezaevi kurallarını bütün mahkûmların önceden bilmesi, hangi fiil ve ihmallerinin cezaevi kurallarına karşı bir disiplin suçu oluşturduğunu ve hangilerinin resmi disiplin uygulamalarına yol açacağını belirten bir dizi kural bulunmasını gerektirir.¹²⁰⁰

5275 sayılı yasa, 26 vd. maddelerinde, hükümlünün yükümlülüklerini düzenlemiş ise de, ana hatları belirtilen bu yükümlülüklerin detaylarını düzenlemek üzere tüzük ve pek çok yönetmelik de çıkartılmıştır.

a-Cezayı Çekme, Güvenlik ve İyileştirme Programına Uyma

5275 sayılı yasanın 26. maddesinde düzenlenen bu yükümlülük, hükümlünün infaza katılmasını ifade etmekte olup, yeniden sosyalleştirmeyi amaçlayan infaz kuralları doğrultusunda hükümlünün kendi üzerine düşen yükümlülükleri yerine getirmesini içermektedir.¹²⁰¹

İnfaz konusundaki bütün gelişmelere karşın ceza infaz kurumlarının orijinal görevi, ceza kurallarını ihlal ettikleri belirlenen bireyleri toplumdan ayırmak olup, infaz personeli, kurumsal tretman ve iyileştirme programlarını ne kadar desteklese desteklesin, muhafaza ve emniyet unsurunu sağlamak başlıca ilgilendikleri fonksiyon alanıdır.¹²⁰² İşte hükümlünün muhafaza ve emniyetini sağlamakta kendi üzerine düşen

---

¹¹⁹⁹ YARSUVAT,s.460-461

¹²⁰⁰ COYLE,s.76

¹²⁰¹ DEMİRBAŞ,(İnfaz) s.183

¹²⁰² YÜCEL T. Mustafa, Suç, Ceza, Cezaevi Gerçeği ve Ötesi, AÜHF. yay.,1977,No.411, Ankara, s.924

temel yükümlülük infaza katılmaktır. Hükümlü, ceza infaz kurumunun güvenlik ve iyileştirme programlarına tam bir uyum göstermekle yükümlüdür. Ayrıca vurgulamak gerekir ki, 5275 sayılı yasa, her ne amaçla olursa olsun, hükümlünün bilerek kendi yaşamlarını ve bedensel bütünlüklerini tehlikeye düşürecek eylemlere girişmelerini, cezanın yerine getirilmesine katlanma yükümlülüğünün ihlali sayılacağını düzenleme altına almıştır. Ancak yasanın getirdiği bu yükümlülüğün, katlanılabilir cezaevi koşullarının bulunması halinde bir anlam taşıyacağı, cezaevinde her türlü fiziksel, cinsel ve manevi saldırıya veya kötü muameleye uğrayan bir hükümlünün, sırf bu saldırı ve muamelelerden kurtulmaya yönelik eylemlerinin, katlanma yükümlülüğünün ihlali oluşturmayacağı ifade edilmelidir. Dolayısıyla sadece özgürlükten yoksun bırakmanın kendisi bir ceza olmalı ve cezaevi koşulları ceza olarak kullanılmamalıdır.¹²⁰³ Devletin, hükümlüyü yemek yemeye zorlayabilmesi ve hükümlünün de kendisine sunulan yemeği yemek zorunda olması için, verilen yemeğin bu vasıflara sahip ve insan tarafından yenilebilecek bir nitelikte olması elzemedir. Verilen ve anılan bu vasıfta olmayan bir yemeği reddetmek, katlanma yükümlülüğünün ihlali olarak nitelendirilemez.

b-Sağlığın Korunması Kurallarına Uyma

5275 sayılı yasanın 27. maddesi, hükümlünün, sağlığının korunması ve salgın hastalıkların önlenmesi için gerekli ve alınmış tedbirlere uymak, kişi sağlığı için tehlike doğuran durumları gecikmeksizin kurum yönetimine bildirmek, kendi ve içinde yaşadığı ortamın temizliğine uygun davranışlar göstermek zorunda olduğunu, ayrıca hükümlünün, hem kendi, hem de diğer hükümlülerin sağlığını tehlikeye düşürebilecek eylemlerden kaçınmakla yükümlü olduğunu ifade etmektedir.

Cezaevleri, gerek bir arada yaşama zorunluluğu ve gerekse aşırı doluluk gerçeğinden kaynaklanan sebeplerle hastalık açısından riskli alanlar olarak bilinmektedir. Cezaevi idareleri, bu riski minimize etmeye yönelik gerekli tedbirleri almakla yükümlü iken, hükümlü de gerek kendi gerek başkasının sağlığını bozucu davranışlarda bulunmamak ve gerek kişisel ve gerekse ortam temizliğinin korunmasına uygun hareket etmek zorundadır. Ancak unutulmamalıdır ki özellikle ortam temizliği, içinde yaşanan alanın fiziksel özellikleri ve bu alanın kapasitesini aşan sayıda insan bulundurulması sebebi ile hükümlünün aktif bir eylemi olmaksızın

---

¹²⁰³ OTHMANI, s.59

da bozulabilmektedir. Dolayısıyla hükümlüye yüklenen bu yükümlülüğü, hükümlünün müdahale olanağı bulunan şartlardan dolayı sorumlu olacağı şeklinde anlamak ve fiziksel şartlar gibi hükümlünün dışındaki sebeplerin yol açtığı sorunlarının mesuliyetini cezaevi idaresine bırakmak gerekmektedir.

c-Bina ve Eşyanın Korunması

5275 sayılı yasanın 28. maddesinde hükümlünün barındırıldığı odayı, kurum binasını, yönetimce kendisine bırakılan şeyleri düzenli bir biçimde kullanmak ve bunlarla diğer kişilere ait eşyayı özenle korumakla yükümlü olduğu kuralı konulsa da, anılan kuralın varlığı gereksiz bir düzenleme niteliği taşımaktadır. Zira hükümlünün içinde bulunduğu kurum, bir kamu kurumu, bu kurumda yer alan mallar ise kamu malı niteliğinde olduğundan, 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 151 vd. maddelerinde bu mallara zarar verilmesi bir suç olarak zaten düzenlenmiştir ki bu kuralın, hükümlüleri de kapsadığı aşikârdır. Getirilen bu düzenlemenin amacının ise, özellikle “düzenli bir şekilde kullanmak ve özenle korumak” kavramlarından da anlaşılacağı üzere, ihmali hareketleri önlemek ve bu tür ihmale dayanan, zarara yol açıcı eylemleri de engellemek olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim hükümlüye kınama cezasının verilebileceği haller arasında, idarece verilen eşya ve benzeri şeyleri kötü kullanmak da yer almaktadır.

d- Diğer yükümlülükler

Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzüğü'nün 83. maddesinde, kanunlarla belirtilen esas ve kurallara uymak zorunluluğunun yanı sıra hükümlülerin, kurum içindeki yaşamları sırasında dikkat etmeleri gereken kurallar adı altında, yasada yer verilmemiş pek çok yükümlülük düzenlenmiştir. Bu yükümlülükler şu şekilde sıralanabilir:

*Hükümlüler, iş atölyelerinde, eğitim yerlerinde, ortak faaliyetlerin sürdürüldüğü diğer ortamlarda ve kalmakta oldukları mekânlarda yatma saatinden sonra başkalarını rahatsız edecek şekilde konuşamaz.

*Hükümlüler yazı, resim ve işaretlerle yapılan gizli münasebetler ve ahlâka aykırı söz ve hareketlerde bulunamaz. Parola mahiyetinde anlaşılmaz sözler kullanamaz.

*Hükümlüler birbirlerine karşı dürüst davranmak zorundadır. Diğerleri üzerinde hiçbir surette nüfuz icra edemez.

*Hükümlüler, yatılan yerlerde, atölyelerde, yemekhanelerde ve eğitim kurumlarında sigara içemez. Ancak; gündüzleri havalandırma bölümlerinde, geceleri ise, kalınan mekânların uygun bölümlerinde ayrılan yerlerde ve pencereler açılmak suretiyle sigara içilebilir.

*Hükümlülerin kumar niteliğinde olan oyunları oynaması yasaktır. Kumar niteliğine haiz olmamak şartı ile hangi oyunlara izin verilebileceği iç yönetmeliklerde gösterilir.

*Hükümlüler alkollü içkiler içemez, uyuşturucu, uçucu ve uyarıcı maddeler kullanamaz.

*Hükümlüler, kuruma veya diğer hükümlülere ait eşyayı izinsiz olarak alamaz ve bunları tahrip edemez.

*Hükümlüler, kurumun eşyasını veya aletlerini kullanıma sunuldukları işlerden başka işlerde kullanamaz.

*Hükümlüler, yaşadıkları, çalıştıkları ve ortak etkinliklerde buldukları mekânların temizliğini yapmak zorundadır.

Görüldüğü üzere cezaevi idaresi, hükümlünün ahlakından dürüst davranmasına kadar pek çok konuyu ilgi alanına almakta ve düzenleme ihtiyacı hissetmektedir. Misal vermek gerekirse, günlük hayatta da herkes birbirine dürüst davranmak zorundadır. Medeni Kanununun 2. maddesinde yasal temelini bulan bu dürüst davranma kuralının, hükümlüler için tekrar zikredilmesi ihtiyacı, hükümlünün ahlaken düşük seviyede insan olduğunun peşinen kabul edilmesinin yarattığı bir sonuçtur.

e-Hükümlünün Çalışması

Cezaevinde çalışma, uğraşabilecekleri bir işten yoksun olan mahkûmlarda görülebilen kötü davranışları önlemesi ve hükümlünün ailesine destek olma ve cezaevi dışında bir hayat kurmak için mali güç sağlaması açısından önem taşımakta olup, bu yönü ile tedavi ve iyileştirmenin önemli bir unsurudur.¹²⁰⁴ Cezaevinde çalışmanın bu katkısı, Avrupa Cezaevi Kuralları, 26 sayılı kuralda, “Cezaevinde çalışma, cezaevi rejiminin pozitif bir unsuru olarak görülmeli ve asla bir ceza olarak

---

¹²⁰⁴ AKINCI SOKULLU Fusun, Cezaevlerinde Hükümlülerin Rehabilitasyon ve Tedavi Amacıyla Çalıştırılmaları, Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun’un 4.Yılı,Sempozyum,2010, s. 86

kullanılmamalıdır.” şeklinde ifade edilirken¹²⁰⁵ Birleşmiş Milletler Mahpusların Islahı İçin Asgari Standart Kurallar, 72 sayılı kuralda da, mahpusların çalışmasının, cefa verici bir tarzda olamayacağı ve hapis cezası alan bütün mahpuslardan, sağlık görevlisi tarafından belirlenmiş fiziksel ve ruhsal şartlarına uygun bir işte çalışmalarının isteneceği düzenlemesine yer verilmiştir. Vurgulamak gerekir ki, mahpuslar, iş için uygun sağlık durumuna sahip olmak kaydı ile çalıştırılmalıdır.¹²⁰⁶

5275 sayılı yasa, hükümlünün çalıştırılması konusunu, hükümlünün yükümlülükleri bölümünde düzenlemiş ise de, çalışmanın her hükümlü için bir zorunluluk olduğu söylenemez. Yasanın 29. maddesi, meslek sahibi olan hükümlüler için istek şartı aramış, meslek sahibi olmayan hükümlüler için ise, bedensel ve ruhsal sağlıklı olmak koşulunu getirmiştir. O halde meslek sahibi olan hükümlüler için çalışma, dilerse kullanabilecekleri bir hak; meslek sahibi olmayan hükümlüler için ise, cezaevi idaresi tarafından talep edildiğinde yerine getirilmesi zorunluluğu olan bir yükümlülüktür.¹²⁰⁷ Ancak çalıştırmada tek amaç hükümlünün meslek edinmesi olmayıp, iyileştirme amacını da taşıdığından, meslek sahibi hükümlüler için istek şartının aranmasının yerinde olmadığı ileri sürülmektedir.¹²⁰⁸

Hükümlünün çalışması, kurum içinde ya da kurum dışında çalışma şeklinde olabilmektedir. Kurum dışında çalışabilecek olanlar, yasanın 30. maddesi gereği, açık ceza infaz kurumlarında bulunanlar ile kapalı ceza infaz kurumlarında bulunup da açık ceza infaz kurumlarına ayrılmaya hak kazanmış hükümlülerdir. İyi hâlli hükümlüler ise, idare ve gözlem kurulu kararı ile kurum yönetimi tarafından durumlarına uygun kurum içi hizmetlerde çalıştırılabilirler.

Hükümlülerin çalıştırılacakları yerler, Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzüğü'nün 98. maddesinde düzenlenmiş olup, hükümlüler, kurumların içinde veya dışında iş yurduna ait atölye, tesis ve benzeri üniteler ile kurum dışındaki başka işyerlerinde çalıştırılabilirler. Bu çalışmalarına karşılık hükümlülere iş yurtları kurumu yüksek kurulunca belirlenen ücret ödenecektir. Kurum dışında çalıştırılma işveren veya temsilcisi ile iş yurdu bulunan kurumlarda iş yurdu müdürü, iş yurdu bulunmayan kurumlarda ise mahalli

---

¹²⁰⁵ NURSAL,(Avrupa),s.11

¹²⁰⁶ ULUSLARARASI CEZA REFORMU,s.202

¹²⁰⁷ HAMURCU Kürşat,Türk Hukukunda Hükümlü ve Tutukluların Çalıştırılması,Adalet Der., 2008, S.30,s.47;Aksi yönde Adalet Bakanlığı görüşü için bkz. AKINCI,(Çalıştırılma),s.89

¹²⁰⁸ HAMURCU,s.48

Cumhuriyet Başsavcısının imzaları ile düzenlenen protokol çerçevesinde gerçekleştirilecek olup, protokolda ücret, çalışma saatleri, ulaşım, iaae, güvenlik, protokolün süresi ve diğer hususlar düzenlenecek ve hükümlülere verilecek ücret, 16 yaştan büyükler için uygulanan asgari ücretten afağı olamayacaktır. Ayrıca, kurum dışında çalışan hükümlülerin çalışma güvenliği işverence sağlanacak, iş kazalarının ve meslek hastalıklarının yasal yükümlülüğünden işveren sorumlu olacaktır.

Tüzüğün 98/1. maddesinde yer alan “Açık kurumlardaki hükümlülerden iş temin edildiği halde çalışmayanlar, işi savsaklayanlar, boykot edenler, sürekli hastalığı sebebiyle çalışamayacak durumda olanlar ve iş düzenine uyum sağlayamayanlar, iş yurdu yönetim kurulu kararı ve infaz hâkiminin onayı ile kapalı kurumlara iade edilirler.” şeklindeki düzenlemeden, açık kurumda bulunan her hükümlü için çalışmanın zorunlu olduğu aksi halde, kapalı kuruma iade edilecekleri gibi bir neticeye varılıyor gözükse de, 5275 sayılı yasanın 29. maddesinin açık hükmü karşısında, Tüzüğün bu düzenlemesini, meslek sahibi olmayan hükümlüler için geçerli olacak şekilde anlamak gerekmektedir.

Çocuk hükümlülerin çalıştırılması yalnızca meslek eğitime yönelik olabilir. Ayrıca öğretim kurumlarına veya örgün eğitime devam eden çocuk ile genç hükümlüler, öğretim yılı içinde atölye ve işyerlerinde çalıştırılmazlar.

Mahpusların çalıştırılmalarında kazanç elde etme amacının asla ilk planda olmaması gerekmektedir. 2015 yılı için tüm ceza infaz kurumu iş yurtlarında çalışan tutuklu ve hükümlüler için belirlenen gündelikleri, ustalar için 10 TL, kalfalar için 8 TL, çıraklar için ise 7,5 TL olarak belirlenmiş, fazla çalışma için ödenecek tutar ise yine 2015 yılı için 2,1 TL olarak tespit edilmiştir.¹²⁰⁹ Yine 2548 sayılı “Cezaevleriyle Mahkeme Binaları İnşası Karşılığı Olarak Alınacak Harçlar ve Mahkûmlara Ödettirilecek Yiyecek Bedelleri Hakkında Kanun”un 2. maddesinde, iş yurtlarında çalıştırılan hükümlü ve tutuklulardan yiyecek bedellerinin alınmayacağı düzenlenmiştir.¹²¹⁰ Ancak belirlenen bu rakamların, hükümlünün kendisinin ve ailesinin geçimi ile cezaevi sonrası bir hayat kurmaya ne derece yeterli olduğu tartışmaya son derece açık bir konudur.

D-Tutukluların Hak ve Yükümlülükleri

¹²⁰⁹ http://www.iydb.adalet.gov.tr/parasal_sinirlar.asp;E.T.25.01.2015

¹²¹⁰ HAMURCU,s.50

Tutuklamanın niteliği ile ilgili olarak birinci bölümde açıklama yapılmış olup, bu başlık altında, hakkında tutuklama kararı verilmiş ve tutuklu sıfatına bürünmüş olan mahpusun sahip olduğu haklar ve uymak zorunda olduğu yükümlülükler incelenecektir.

Herşeyden önce belirtmek gerekir ki, tutuklu, henüz suçlu olduğu saptanamamış bir kişidir ve bu çerçevede ne ıslahına ne de iyileştirilmesine yönelik bir faaliyette bulunulamaz. Ancak tutukluda, iradesi dışından özgürlüğünden mahrum edildiğinden, içine konulduğu ve aslında tutukevi olması gereken kurumun düzeni ve asayişini için konulmuş kurallara uymak ve özgürlüğünden yoksun olsa da hala kullanabileceği bazı hakları kullanmak durumundadır. Belirtmek gerekir ki tamamen ayrı hukuki statülere sahip olan hükümlü ve tutukluların hala aynı kurum bünyesinde ve hatta aynı kurumun aynı bölümünde tutuluyor olması, bütün uluslar arası ve ulusal düzenlemelere rağmen, ülkemizde henüz aşılamamış bir sorun olarak devam etmektedir. Hükümlü ve tutuklunun bir arada tutulması aslında ülkemizde tutukluluğa yönelik peşin ceza anlayışının ve tutuklulara yönelik bakış açısının da somut bir göstergesidir.

1-Tutuklunun Hakları

5275 sayılı yasa, tutuklunun haklarını tek bir madde başlığı altında düzenlemiş, bunun dışında 116. maddede yazılan hususlarda, hükümlüler hakkında yer alan düzenlemelerin, uzlaştığı ölçüde tutuklular hakkında da uygulanabileceğini ifade etmiştir.

a-Çalışma Hakkı

Hükümlülerin aksine tutukluların çalışmaya zorlanması mümkün olmayıp, istekleri halinde barındırıldıkları odada, buna imkân yoksa işyerlerinde çalışmalarına kurum idaresince izin verilebilecektir. Tutukluların çalışmaya zorlanamayacaklarına dair düzenleme gerek Birleşmiş Milletler Mahpusların Islahı İçin Asgari Standart Kurallar, gerekse Avrupa Cezaevi Kurallarında da yer almakta ve tutuklu için çalışma olanağı sağlanacağı ancak çalışmaya zorlanamayacağı ifade edilmektedir.¹²¹¹

b-Ziyaretçi Kabul Etme Hakkı

---

¹²¹¹ DEMİRBAŞ,(İnfaz) s.393

Genel olarak hükümlülerin ziyaretçi kabul hakkına benzer şekilde ifade edilen tutuklunun ziyaretçi kabul hakkı, tutuklunun halen soruşturma ya da kovuşturması devam eden kişi olması sebebi ile bir özellik göstermektedir. Gerçekten 5275 sayılı yasanın 114/2. maddesi, soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısının, kovuşturma evresinde hâkim veya mahkemenin, soruşturmanın veya davanın selameti bakımından tutuklunun ziyaretçi kabulünü yasaklayabileceğini veya bu hususta kısıtlamalar koyabileceğini düzenleme altına almıştır. Keza 115. maddede de, soruşturmanın amacını tehlikeye düşüren tutuklulara soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı, kovuşturma evresinde hâkim veya mahkemesince, ziyaretçi kabulünün kısıtlanabileceğini ifade etmiştir.

c-Haberleşme Hakkı

Tutuklular, gerek yazılı haberleşme ve gerekse telefonla görüşme hakkına sahip olmakla birlikte, 5275 sayılı yasanın 114/3. maddesi bu hakkın, soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı, kovuşturma evresinde hâkim veya mahkemesince kısıtlanabileceğini belirterek, hiçbir gerekçe göstermeksizin, temel insan haklarından olan bir hakkın keyfi bir biçimde sınırlandırılmasına olanak sağlayacak bir düzenleme öngörmüştür. Masumiyet karinesinin koruyucu zırhı altında bulunan tutuklunun bu hakkının hangi sebeple sınırlandırılacağı, açık bir şekilde yasaya konulmalıdır. Aksine bir tutum, hürriyetin elinden alınmasının yanı sıra, tutukluyu ayrıca cezalandırmaya yönelik bir davranış hüviyeti kazanacaktır.

d-Savunma Hakkı

Tutuklular için en önde gelen amaç, mahkûm olmamak için çaba göstermektir.¹²¹² Konuyu düzenleyen 5275 sayılı yasanın 114. maddesi ile Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzüğün 184. maddesi birlikte incelendiğinde, tutuklunun, savunması için istediği müdafii seçmek ve görevlendirmek hakkına sahip olduğu, tutuklunun müdafii ile olan haberleşmesine ve kurum düzeni çerçevesinde temas ve görüşmelerine hiçbir suretle engel olunamayacağı ve kısıtlamalar konulamayacağı, şüpheli veya sanığın, vekâletname aranmaksızın müdafii ile her zaman ve konuşulanları başkalarının duyamayacağı bir ortamda görüşebileceği ve bu kişilerin müdafii ile yazışmaları

¹²¹² ULUSLARARASI CEZA REFORMU, s.46

denetime tâbi tutulamayacağı belirtilerek, tutuklunun belki de cezaevi içerisinde en ihtiyaç duyduğu hak olan savunma hakkına yer verildikten sonra, yasada yer almayan bazı kısıtlamalara Tüzük'te yer verildiği görülmektedir. Gerçekten Tüzüğün 114/5-b maddesi, soruşturma evresinde, aynı anda en fazla üç avukatın tutuklu ile görüşebileceğini ve avukatların da aynı anda birden fazla tutukluyla görüşemeyeceğini düzenleyerek, yasada yer almayan bir sınırlama getirmiştir.

e-İzin Hakkı

27.06.2013 tarih ve 6494 sayılı yasanın 27. maddesi ile yeniden düzenlenen 5275 sayılı yasanın 116. maddesinin ikinci fıkrası uyarınca, ikinci derece dâhil kan veya kayın hısımlarından birinin ya da eşinin ölümü hâlinde, tutukluya, soruşturma evresinde soruşturmayı yapan Cumhuriyet Savcısı, kovuşturma evresinde kovuşturmayı yürüten hâkim veya mahkeme tarafından, soruşturmanın veya kovuşturmanın selameti ve güvenlik bakımından sakınca oluşturmaması koşuluyla, dış güvenlik görevlisinin refakatinde yol süresi dışında iki güne kadar cenazeye katılması için izin verilebilecektir.

27.04.2012 tarih ve 6301 sayılı yasanın 2. maddesi ile 5275 sayılı yasanın 116. maddesine eklenen üçüncü fıkra gereğince ise, ana, baba, eş, kardeş, çocuk ile eşin anne veya babasından birinin yaşamsal tehlike oluşturacak önemli ve ağır hastalık hâllerinin bulunduğu sağlık kurulu raporu ile belgelendirilmesi durumunda tutukluya, soruşturmanın veya kovuşturmanın selameti ve güvenlik bakımından sakınca oluşturmaması koşuluyla, soruşturma evresinde soruşturmayı yapan Cumhuriyet savcısı, kovuşturma evresinde kovuşturmayı yürüten hâkim veya mahkeme tarafından, dış güvenlik görevlisinin refakatinde yol süresi dışında, bunlardan her biri için bir defaya mahsus olmak üzere hasta ziyareti amacıyla bir güne kadar izin verilebilecektir.

2-Tutuklunun Yükümlülükleri

5275 sayılı yasa, tutuklunun tabi olduğu yükümlülükleri tek tek saymak yerine, yasanın 116. maddesinde hükümlüler hakkında konulmuş olup da tutuklu hakkında da uygulanabilecek olan hükümleri sayma yolu ile belirtmiş ve bu hükümlerin, tutukluluk

hâliyle uzlaşır nitelikte olanların tutuklular hakkında da uygulanabileceğini düzenleme altına almıştır.¹²¹³

E-Tutuklu ve Hükümlü Haklarının Bir Gelişim Etkeni Olarak Ceza İnfaz Personeli

Ceza infaz kurumlarında yetki ve sorumlulukları farklı iki grup personel bulunup bunlardan ilki yönetici personel, diğeri ise hizmet servisi personeldir. Yönetici personel, kurum müdürleri, ikinci müdürleri ve idare memurlardan oluşurken, hizmet

¹²¹³ Tutukluların yükümlülükleri

Madde 116- Bu Kanunun; yüksek güvenlikli kapalı ceza infaz kurumları, hapis cezasının infazının hastalık nedeni ile ertelenmesi, kuruma alınma ve kayıt işlemleri, hükümlüler ile yakınları ve ilgililerin bilgilendirilmesi, cezayı çekme, güvenlik ve iyileştirme programına ve sağlığın korunması kurallarına uyma, bina ve eşyaların korunması, kapıların açılmaması ve temasın önlenmesi, oda ve eklentilerinde bulundurulabilecek kişisel eşyalar, arama, disiplin cezalarının niteliği ve uygulanma koşulları, kınama, bazı etkinliklere katılmaktan alıkoyma, ücret karşılığı çalışılan işten yoksun bırakma, haberleşme veya iletişim araçlarından yoksun bırakma veya kısıtlama, ziyaretçi kabulünden yoksun bırakma, hücreye koyma, çocuk hükümlüler hakkında uygulanabilecek disiplin tedbirleri ve cezaları, disiplin soruşturması, disiplin cezasını gerektiren eylemlerin tekrarı, disiplin cezalarının infazı ve kaldırılması, yönetim tarafından alınabilecek tedbirler, zorlayıcı araçların kullanılması, ödüllendirme, şikâyet ve itiraz, nakiller, disiplin nedeniyle nakil, zorunlu nedenlerle nakil, hastalık nedeniyle nakil, nakillerde alınacak tedbirler, avukat ve noterle görüşme hakkı, kültür ve sanat etkinliklerine katılma, ifade özgürlüğü, kütüphaneden yararlanma, süreli veya süresiz yayınlardan yararlanma hakkı, telefonla haberleşme hakkı, radyo, televizyon yayınları ile internet olanaklarından yararlanma hakkı, mektup, faks ve telgrafları alma ve gönderme hakkı, bu Kanunda sayılan günlerde dışarıdan gönderilen hediye kabul etme hakkı, din ve vicdan özgürlüğü, muayene ve tedavi istekleri, hükümlülerin beslenmesi, iyileştirme programlarının belirlenmesi, hükümlülerin sayısı ve uygulanacak güvenlik tedbirleri, eğitim programları, öğretimden yararlanma, muayene ve tedavileri, sağlık denetimi, hastaneye sevk, infazı engelleyecek hastalık hâli, kendilerine verilen yiyecek ve içecekleri reddetmeleri, ziyaret, yabancı hükümlülere ziyaret, ziyaret ve görüşlerde uygulanacak esaslar, beden eğitimi, kütüphane ve kurslardan yararlanma konularında 9, 16, 21, 22, 26 ilâ 28, 34 ilâ 53, 55 ilâ 62, 66 ilâ 76 ve 78 ilâ 88 inci maddelerinde düzenlenmiş hükümlerin tutukluluk hâliyle uzlaşır nitelikte olanları tutuklular hakkında da uygulanabilir. (1)(2)

(Ek: 31/3/2011-6217/25 md.; Değişik: 8/8/2011-KHK-650/30 md.; Yeniden düzenleme: 27/6/2013-6494/27 md.) İkinci derece dâhil kan veya kayın hısımlarından birinin ya da eşinin ölümü hâlinde, tutukluya, soruşturma evresinde soruşturmayı yapan Cumhuriyet savcısı, kovuşturma evresinde kovuşturmayı yürüten hâkim veya mahkeme tarafından, soruşturmanın veya kovuşturmanın selameti ve güvenlik bakımından sakınca oluşturmaması koşuluyla, dış güvenlik görevlisinin refakatinde yol süresi dışında iki güne kadar cenazeye katılması için izin verilebilir.

(Ek: 27/4/2012-6301/2 md.) Ana, baba, eş, kardeş, çocuk ile eşin anne veya babasından birinin yaşamsal tehlike oluşturacak önemli ve ağır hastalık hâllerinin bulunduğu sağlık kurulu raporu ile belgelendirilmesi durumunda tutukluya, soruşturmanın veya kovuşturmanın selameti ve güvenlik bakımından sakınca oluşturmaması koşuluyla, soruşturma evresinde soruşturmayı yapan Cumhuriyet savcısı, kovuşturma evresinde kovuşturmayı yürüten hâkim veya mahkeme tarafından, dış güvenlik görevlisinin refakatinde yol süresi dışında, bunlardan her biri için bir defaya mahsus olmak üzere hasta ziyareti amacıyla bir güne kadar izin verilebilir.

(Ek: 27/4/2012-6301/2 md.) (Değişik birinci cümle: 24/1/2013-6411/12 md.) İkinci ve üçüncü fıkraya göre izin verilen tutuklunun, izin süresi içinde gece konaklaması gerektiği takdirde, kendi evi veya ikinci fıkrada belirtilen bir yakınının evinde, güvenli görülen başka bir yerde ya da gidilen yerde bulunan kapalı ceza infaz kurumunda kalmasına, güvenlik hususu değerlendirilmek ve gerekli güvenlik tedbirleri alınmak suretiyle, gidilen yerin valisi tarafından karar verilir. Yurt dışına çıkmasını gerektirmesi durumunda tutukluya, bu madde gereğince izin verilemez.

(Ek: 24/1/2013-6411/12 md.) Dördüncü fıkra ile 94 üncü maddenin ikinci fıkrasının uygulamasına ilişkin usul ve esaslar Adalet ve İçişleri bakanlıklarınca müştereken hazırlanacak yönetmelikle belirlenir.

servisi personeli ise, çalıştıkları servise ve unvanlarına göre, infaz koruma memurları, ayniyat memurları, satın alma memurları, sağlık personeli, psiko- sosyal servis çalışanları, eğitim servisi çalışanları, teknik servis çalışanları, yardımcı hizmet çalışanları ve personel servisi çalışanları olarak karşımıza çıkmaktadır.¹²¹⁴

Cezaevlerinde görev yapan personelin yaklaşımlarında farklılıklar bulunması doğaldır. Yönetim ve güvenlik biriminde çalışanlar önceliği asayiş ve düzene, sağlık birimi çalışanları sağlık sorunlarının ivedi çözümüne, eğitim birimi çalışanları eğitim açısından var olan eksikliklerin tamamlanmasına, psiko-sosyal birim çalışanları ise ruh sağlığının korunmasına verebilecektir. Fakat asıl önemli olan, tüm bu önceliklerin, bir diğer işleve zarar vermeden, eşgüdüm ve koordinasyonla sağlanmasıdır.¹²¹⁵ Nitekim Avrupa Cezaevi Kuralları da, personelin görevlerinin sadece koruma amacının gerekleri ile sınırlı olmamasını, mahpusların pozitif bir ilgi ve destek programından geçerek cezalarını tamamlayıp topluma yeniden kazandırılmalarının kolaylaştırılması ihtiyacının da göz önüne alınmasını ifade etmektedir.¹²¹⁶

Türk ceza infaz sisteminde personel yetersizliği öteden beri dile getirilen bir sorundur. Ancak sayısal eksikliğin yanı sıra eğitim yetersizliği de bir o kadar önem taşımaktadır. Ülkemizdeki sistem, lise ya da üniversite mezunu olup henüz hayatı tanımayan bir gencin iki aşamalı bir sınavdan geçerek, günde yaklaşık 8 saat görev yapacağı, tamamen ayrı bir dünyanın, kendisinden daha fazla tecrübeli mahkûmun önüne konulması esasına dayanmaktadır. Eğitimsiz olan bu memur, güçsüz olup her an hata yapmaya hazırdır.¹²¹⁷ İnsan haklarının korunmasına en çok ihtiyaç duyulan yerlerden olan cezaevlerinde cezaevi personelinin, özenle seçilerek insan haklarını da kapsayan özel bir eğitimden geçmesi şarttır.¹²¹⁸ Keza cezaevlerinde görev yapacak personelin, hukuk nosyonu almış, yorum yeteneği bulunan hukuk fakültesi, kamu

---

¹²¹⁴ SAĞLAM Yılmaz, İnfaz Kurumları Personelinin Rolü ve Eğitimi, Galatasaray Semineri Notları, 2004,s.160

¹²¹⁵ SAYILDI Adnan, Cezaevi İdari Yapılanmasındaki Sorunlar ve Cezaevi Çalışanlarının Karşılaştıkları Güçlükler, 21.Yüzyıla Girerken Cezaların İnfazı Sempozyumu,Adalet Bakanlığı, 2001,Ankara,s.138

¹²¹⁶ DEMİRBAŞ Timur, Avrupa Cezaevi Kuralları ve Türk İnfaz Hukukununun Esasları, Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un 4.Yılı,Sempozyum,2010,s. 49

¹²¹⁷ MAHMUTOĞULLARI Haluk, İnfaz Personelinin Eğitimi ve 21. Yüzyıla Girerken Alınması Gereken Önlemler, 21.Yüzyıla Girerken Cezaların İnfazı Sempozyumu, Adalet Bakanlığı, 2001, Ankara,s.147

¹²¹⁸ KUÇURADI İoanna,20.Yüzyılda Cezaevlerinde İnsan Haklarının Gelişimi, 21.Yüzyıla Girerken Cezaların İnfazı Sempozyumu, Adalet Bakanlığı, 2001, Ankara,s.150

yönetimi alanlarından mezun olanlardan seçilmesi tercih edilmesi gereken bir usuldür.¹²¹⁹

Bazı ülkelerdeki aday personel eğitimlerinin süresine bakmak gerekirse, Avusturya'da 16 ay, Almanya'da 1 yıl 6 ay, Fransa'da 8 ay eğitim verilmektedir.¹²²⁰ Ülkemizde ise personel eğitimine yönelik olarak 29.07.2002 tarih ve 4769 sayılı Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri Personeli Eğitim Merkezleri Kanunu çıkarılmış olup, şu an personelin hizmet öncesi, adaylık ve hizmet içi eğitimlerinin verildiği toplam 5 eğitim merkezi bulunmaktadır.¹²²¹ Aday memurların yetiştirilmesine yönelik olarak ise, 04.05.2004 tarih ve 25452 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri Aday Memurları Yetiştirme Yönetmeliği, temel eğitim, hazırlayıcı eğitim ve staj olmak üzere üç aşamalı bir eğitim düzenlemesi getirmiş olup, temel eğitim on günden az iki aydan çok olamayacak, hazırlayıcı eğitim bir aydan az üç aydan çok olamayacak, staj ise, iki aydan az olamayacaktır. Yönetmelik uyarınca öngörülen asgari sürelerin toplamına bakıldığında, 3 ay 10 gün süren bir eğitimin yapılacak görevin önemi dikkate alındığında ne derece yeterli olacağı tartışmalıdır.

---

¹²¹⁹ ADALIOĞLU Metin, Cumhuriyet Başsavcılarının Ceza İnfaz Kurumu Yönetimi ile İlişkileri, 21. Yüzyıla Girerken Cezaların İnfazı Sempozyumu, Adalet Bakanlığı, 2001, Ankara, s.122

¹²²⁰ KAMER Vehbi Kadri, Cezaevi Personelinin Eğitimi, Adalet Der., 2004, S.20, s.122-127

¹²²¹ <http://www.cte.adalet.gov.tr/>; E.T.17.02.2015

SONUÇ

Ocak 2015 tarihi itibari ile ülkemizde toplam tutuklu sayısı, 22094; toplam hükümlü sayısı ise 136443 kişi; tutuklu ve hükümlü toplamı ise 158537 kişidir. Yine Ocak 2015 itibari ile toplam 355 ceza infaz kurumu bulunmakta olup, bu kurumların toplam kapasitesi, 163129 kişidir.¹²²²

Son rakamlar çerçevesinde elde edilen bu rakamlar, ceza infaz kurumlarının kapasite olarak an itibari ile ihtiyacı karşıladığını gösteriyor gözükse de yanıltıcı sonuçlara ulaşılmasına sebep olacak niteliktedir. Rakamlara şu açıdan bakacak olursak; 2006 yılında toplam tutuklu ve hükümlü sayısı, 70277 kişi iken, 2014 yılında bu rakam 158537 kişiye ulaşmış; aynı dönemde 83 adet yeni ceza infaz kurumu yapımı ve mevcut ceza infaz kurumlarına yapılan 32 adet ek inşaatlarla toplam 91660 kişilik yeni kapasite elde edilerek toplam kapasite 163129 kişiye yükseltilmiştir. Anılan dönemlerde tutuklu ve hükümlü sayısındaki artış % 126 iken; kapasite artışı ise % 128 olarak gerçekleşmiştir. Kısacası ülkemizde düzenli olarak ceza infaz kurumu yapılmaz ise kapasitenin yine yetersiz kalacağı muhakkaktır. O halde çözüm yeni ceza infaz kurumu yapmak değildir. Çözüm, ceza infaz kurumu yapılması ihtiyacını ortadan kaldırmaktır. Çünkü en güzel ceza infaz kurumu, henüz yapılmamış olan ceza infaz kurumudur.

Cezaevine girilmesinin önüne geçmenin en temel yolu, suç işlemenin akla getirilmeyeceğini sağlayacak bir ceza siyasetinden geçmektedir. Bu ise, cezanın temel işlevlerinden olan genel önleme fonksiyonunu ön plana çıkarmaktadır. Kurallara saygı duyan ve ihlal edildiği takdirde neyle karşılaşacağını idrak etmiş bir toplum yaratılması temel hedef olmalıdır. Hukukun, insanın doğumundan dahi önce devreye girerek düzenleme alanını genişlettiği göz önüne alındığında, insanın hukukla tanışması maalesef ya hukuk fakültesine girdiğinde ya da bir kuralı ihlal ettiğinde mümkün olabilmektedir. Oysa hukuk bilinci, olabildiğince erken ve faydası azami olacak bir evrede devreye girmelidir. Ülkemizde ise ancak 2013-2014 eğitim öğretim yılından itibaren, ortaokul 6 ve 7. sınıflarda seçmeli ders olarak okutulmak üzere “Hukuk ve Adalet” dersi müfredata sokulabilmiştir.¹²²³

¹²²²[http:// www.cte.adalet.gov.tr/](http://www.cte.adalet.gov.tr/) E.T. 17.02.2015

¹²²³<http://www.sgb.adalet.gov.tr/faaliyetlerimiz/2012/protokol/protokol.html>;E.T.18.02.2015

Cezanın son çare olmasının yanı sıra cezaevi de son çare olarak başvurulması gereken bir kurum hüviyeti kazanmalıdır. Bu kapsamda hapis cezasına seçenек tedbirlerin hem tür hem de uygulama olarak yaygınlaşması sağlanması gerekmektedir. Seçenек tedbir deyince akla sadece adli para cezası gelmemeli, bunun dışında mevzuatta bulunan tedbirlerin de olabildiğince ve suçlu kişiliğine uygun düştüğü ölçüde kullanılması yoluna gidilmelidir. İnfazın bireyselleştirilmesi sadece ceza infaz kurumu bünyesinde uygulanan bir ilke olmamalı, ceza infaz kurumu dışında infaz yolu ile bireyselleştirme imkânının bulunduğu unutulmamalıdır. Ceza infaz kurumuna bireyin konulması suretiyle sağlanan toplumdan soyutlamanın, bazen toplum için daha büyük sorunlara yol açacak geri dönüşlere yol açabileceği önem arz eden bir gerçekliktir. Hürriyetin kısıtlanmasının doğuracağı zararlar cezaevi içindeki davranışların yanı sıra cezaevi sonrası hayatı da etkilemektedir.

Ayrı bir tutukevinin bulunmadığı gerçeğinin yanında, gerek uluslar arası ve gerekse ulusal mevzuatın açık hükümlerine rağmen, tutuklu ve hükümlülerin bir arada bulundurulması uygulaması halen devam etmekte olup, suçlu ve suçlu olmayanın bir arada tutulması garabetine son verilmesi sağlanmalıdır. Farklı insan psikolojilerinden güçlü durumda bulunan ev sahibinin, kiracıyı tahakkümü altına alacağı ve hem madden hem de manen olumsuz yönde etkileyeceği yadsınamaz bir durumdur.

Ceza infaz kurumları, tezatlıkları bünyesinde barındıran ve bunun getirdiği zorlukları aşmanın giderek artan şekilde gündemi işgal ettiği özel mekânlardır. Herşeyden önce hükümlü artık suçluluğu sabit olmuş ve düzeni koruyan normu ihlal etmiş bir birey olarak diğerlerinden farklıdır. Ancak çağımızın geline anlaşış noktası, düzeni ihlal etmiş olsa da, hükümlünün de insan olduğu gerçeğinden hareket etmekte ve bir gün düzenini ihlal ettiği topluma döneceği gerçeğini vurgulamaktadır.

Ancak insan olduğu gerçeği ağırlıklı olarak kendini hissettirse de, hükümlünün suç işlediği ve bunun karşılığını çekmesi gerektiği fikri, zihinlerin bir yerinde hep yer tutmaktadır. Zaten hükümlülere yönelik ceza infaz kurumlarında uygulanan farklı rejimin temelinde de işte bu fikir yatmaktadır. İnfaz sistemlerinin kabul ettiği iyileştirme ve yeniden sosyalleştirme veya ıslah etme hedefi, daima güvenlik önceliği altında ezilmektedir.

Ceza infaz kurumuna giren her hükümlünün ıslaha muhtaç olduğu, ispatı son derece güç ve kabulü neredeyse imkânsız bir genellemedir ve muhtemeldir ki,

kurumda uygulanan rejimin haklılığını göstermeye yönelik bir dayanak noktası niteliğindedir. Bu genelleme, iyileştirme adı altında, infaz kurumuna girdiğinden daha kötü bir sağlık ve ruh hali içerisinde hükümlünün dışarı çıkmasına yo açabilir. Hangi hükümlünün gerçekten ıslahının gerektiği, hangi hükümlünün ise sadece ceza süresini tamamlamakla salıverilmesinin yeterli olacağı ise, kuruma giren her hükümlünün, bilimsel esaslar çerçevesinde gözlem yapılması ve sonucuna göre sınıflandırılması yolu ile sağlanabilecektir. Ülkemizde halen yasal temeli olsa da gözlem ve sınıflandırma merkezlerinin bulunmaması, kuruma giren her hükümlünün, kurum bünyesinde bulunan bir geçici koğuşa konulmaları ve ardından bilimsel olmayan verilerle ve genellikle işlediği suçun türüne göre bir koğuşa alınmaları, daha başlangıçta ıslah uygulamasının temelsizleşmesine yol açacaktır. Bu doğrultuda sadece gözlem ve sınıflandırma merkezlerinin de açılması yetmemekte, bu merkezlerde yeterli eğitim ve donanıma sahip personelin de istihdamı büyük önem taşımaktadır.

Ceza infaz kurumlarımızda yaşanan bir diğer sorun ise, infaz personelinin nitelik eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Lise mezunu olan herkes ülkemizde infaz koruma memuru olabilmekte ve evveliyatında hukuk ilmi ile uğraşmamış kişiler bir anda, tamamen yabancı oldukları bir ortama atılmaktadırlar. Ülkemiz cezaevleri şu anda nice matematik öğretmeni, biyoloji öğretmeni, ziraat mühendisi sıfatlarını taşıyan infaz koruma memurları ile doludur. Ülkemizde şu an, en zor fizik problemlerini çözebilen, aruz vezninin detaylarına hâkim olan ancak gece yarısı bir hükümlü ya da tutuklu kalp krizi geçirdiğinde ne yapması gerektiğini bilmeyen infaz koruma görevlileri istihdam edilmektedir. Personel niceliğine önem verip, niteliği geri plana atan bu anlayış, yaşanan sorunları çözmek bir yana daha da artmasına sebep olacaktır. İnfaz kurumlarında görev yapacak personelin hukuk eğitimi almış Adalet Meslek Yüksekokulları mezunları arasından seçilmesi ya da sırf bu amaca yönelik Ceza İnfaz Yüksekokullarının açılması ve bu kurumlarda, infaz alanına ilişkin her konunun yeterince gösterildiği bir eğitim programının uygulanması artık bir ihtiyaç olarak karşımızda durmaktadır.

Giderek artan sayıda ceza infaz kurumu yapılması, özellikle fiziksel şartlardan kaynaklanan sıkıntıları aşmakta yararlı olsa da, kurumlarda yaşanan sorunları, salt yer darlığından ibaret olarak görmek mümkün değildir. Kurum kapasitelerini belirlemede yatak sayısı tek ölçüt olarak kullanılamaz. Böyle bir kabul, hükümlülerin ihtiyaçlarını

fizyolojik ihtiyaçlara indirgeyen bir anlayışı yansıtmaktadır. Kurumlarda yaşanan ve sıklıkla gündeme yansıyan insan hakları ihlali niteliğindeki problemler, yukarıda arz ettiğimiz eğitim eksikliği ve personel niteliğinden kaynaklanmaktadır. Eğitimlerde kurum güvenliğine verilen önemin bir miktarının da temel insan hakları eğitimine verilmesi, kurum personeline insan hakları bilinci ve hükümlünün de insan olduğu anlayışının oturtulması açısından şarttır.

Cezaevleri içinde bulunulması arzu edilmeyen ve istenildiği kadar şartları düzeltilmiş olursa olsun, insan psikolojisinde yarattığı acı ve elem sebebi ile zararlı etkileri önlenemez kurumlardır. Cezaevleri, sadece hak edenin içinde yer alması gereken ve mümkün olduğunca son seçenek olarak değerlendirilmesi gereken yerler olmalıdır. Bu çerçevede, hukukumuz açısından hürriyeti bağlayıcı cezaya seçenek kurumlara daha fazla yer verilmeli, cezanın ertelenmesi, hükmün açıklanmasının geri bırakılması, elektronik izleme yolu ile cezanın infazı gibi kurumlara uygulamada daha fazla yer verilmeli ve buna yönelik yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Unutulmamalıdır ki, cezaevinde infaz bütün infaz türleri arasında en pahalı infaz şekli olma özelliğini taşımaktadır.

Güvenlik kaygısı, infaz kurumlarında kurum yönetiminin elindeki en büyük imkân olan disiplin cezalarının sıklıkla kullanılmasına yol açmaktadır. Özellikle haksız ve keyfi uygulamalar, istenen düzeni sağlamayacağı gibi bu haksızlığa karşı, hükümlülerin seslerini yükseltmelerine ve neticede arzu edilen güvenlik hedefine asla ulaşamamasına yol açacaktır. Güvenlik ve hak ikileminde dengenin kurulmasının temel şartı, empati yeteneğine sahip ve karşısında bulunan kişinin de insan olduğunu kabul edebilecek bir personelin varlığıdır. Bu empati yeteneğinin oluşabilmesinde ise eğitimin rolü, yadsınamaz derecede yüksektir.

Sıkıntı yaratan bir diğer konu ise, tüm ulusal ve uluslar arası düzenlemelere rağmen hala tutuklu ve hükümlülerin bir arada tutuluyor olmasıdır. Tamamen farklı statüde yer almalarının ötesinde tamamen farklı ruh halinde bulunan bu grupların bir arada tutulmaları, henüz suçlu dahi olmayan bir kişinin suçlu psikolojisine sokulmasına, suçlu gibi muamele görmesine ve belki de hiç bilmediği yeni suçlar öğrenmesine yol açacaktır. Tutuklu, iyileştirmeye yönelik hiçbir işleme tabi tutulamayacağından, iyileştirilmeye yönelik faaliyetlere uymakla yükümlü olan hükümlülerle bir arada bulunması, ister istemez bu ortama kendisinin de ayak

uydurmasına ve farkında olmaksızın son derece zararlı bir ruh haline girmesine yol açabilecektir.

Yaşanan olumsuz uygulamaların önlenbilmesinde önem taşıyan bir diğer olanak ise, özellikle sivil toplum kuruluşlarının belirli aralıklarla inceleme ve araştırmaya yönelik denetimlerine imkân tanınmasıdır. Bu imkân, sağlayacağı şeffaflığın yanı sıra, hükümlüye manevi bir güç verecek, kurum personeli üzerinde de kurallara uyma yönünde bir baskı unsuru yaratacaktır.

En güzel cezaevinin, henüz yapılmamış olan cezaevi olduğu gerçeğinden hareketle, suç işlenmesinin önlenmesi ve böylece cezaevinin doğuracağı sorunların hiç yaşanmamasını sağlamak hedefi ile hukuk bilincinin erken zamanlarda insanlara yerleştirilmesi ve bu amaçla hukukla tanışmalarının bir ihtiyaç doğması şartına terk edilmemesi için temel hukuk değerlerinin öğretilmesi yolu tercih edilmeli ve hukuka saygılı, hak ve hakkını aramanın bilincinde olan insan yetiştirme yöntemi esas alınmalıdır.

KAYNAKÇA

Basılı Kaynaklar

- ADAK Ufuk, XIX. Yüzyılın Sonları ve XX. Yüzyılın Başlarında Aydın Vilayetindeki Hapishaneler (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi),2006 Ege Üniversitesi
- ADALIOĞLU Metin, Cumhuriyet Başsavcılarının Ceza İnfaz Kurumu Yönetimi ile İlişkileri, 21.Yüzyıla Girerken Cezaların İnfazı Sempozyumu, Adalet Bakanlığı, 2001,Ankara
- AKDUMAN İrem, Cezaevlerinde Cinsel Taciz ve Tecavüz Olayları, Hapishane Kitabı, Ed: Emine Gürsoy Naskali, Hilal Oytun Altun,2010, İstanbul
- AKGÜL M.Emin,Kişi Hürriyeti ve Güvenliği Bağlamında,AİHS.ve Anaya Hükümleri Çatışmasında Öncelikli Uygulama Sorunu,2010,TBB Dergisi,S.87
- AKILLIOĞLU Tekin, İnsan Hakları, Kavram, Kaynaklar ve Koruma Sistemleri,2010,Ankara
- AKIN İlhan, Kamu Hukuku,1993,İstanbul
- AKINCI SOKULLU Füsün, Hürriyeti Bağlayıcı Cezalar ve Alternatifleri,21.Yüzyıla Girerken Cezaların İnfazı Sempozyumu, Adalet Bakanlığı,2001,Ankara, s.47
- AKINCI SOKULLU Füsün, Cezaevlerinde Hükümlülerin Rehabilitasyon ve Tedavi Amacıyla Çalıştırılmaları, Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un 4.Yılı, Sempozyum,2010
- AKTAŞ Sururi, Cezalandırmanın Amacı Üzerine, EÜHF Dergisi,2009,C.13,S. 1–2
- Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi,1987,S.22
- Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi,1993,S.28,C.1
- ARIK Feda Şamil, Eski Türk Ceza Hukukuna Dair Notlar, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi,1995,C.17,S.28
- ARSLAN Volkan, Amerikalılar arası İnsan Hakları Sistemi, İnönü Ün.v.Hukuk.Fak. Der. 2012,C.3,S.2
- ARTUK Mehmet Emin, GÖKCEN Ahmet, YENİDÜNYA Ahmet Caner, Ceza Hukuku Genel Hükümler II (Yaptırımlar Hukuku) 2003,Ankara
- ARTUK M.Emin/ALŞAHİN M.Emin, Hükümlünün Hakları, Sulhi Dönmezer Armağanı, 2008, Ankara, C.I
- ATA AYÇA, Ceza İnfaz Kurumları Mimarisi Konferansı,3-4 Nisan 2006,Ankara
- AVCI Mustafa, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,2004,C.12,S.3-4
- BALCI Muharrem, SÖNMEZ Gülden,Temel Belgelerde İnsan Hakları,2001,İstanbul

- BARNES Harry Elmer, TEETERS Negley K., İlk Cezalar ve Fiziksel Cezanın Başlıca Türleri, çev. Devrim AYDIN, Ankara Barosu Dergisi,2011,S.4
- BAYRAKTAR Köksal, İnsan Hakları Bağlamında Kişi Güvenliği, Hukuk Kurultayı, Ankara Barosu Yayını,2004,Ankara
- BECCARIA Cesare, Suçlar ve Cezalar Hakkında, çev.Sami SELÇUK,2013,Ankara
- BEKİROĞLU Nazan, Cümle Kapısı,2011,İstanbul
- BIÇAK Vahit, Hürriyeti Bağlayıcı Cezalar Sistemi; Kamu Sektörü-Özel Sektör İlişkisi, 21.Yüzyıla Girerken Cezaların İnfazı Sempozyumu,Adalet Bakanlığı,2001
- CAN Barış, Türkiye’de Siyasi Mahkûmların Kapatılması ve F Tipi Cezaevleri (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) 2010, Ankara Üniv. SBE. Siyaset ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
- CEBRE Ayvaz, Kamuya Yararlı Bir İşte Çalıştırma Yaptırımı , Türkiye Adalet Akademisi, 2012,C.1,S.10
- CENGİZ Serkan/DEMİRAĞ Fahrettin/ERGÜL Teoman/MCBRİDE Jeremy/TEZCAN Durmuş, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Ceza Yargılaması Kurum ve Kavramları,2008,Ankara
- CENTEL Nur, Çağdaş Ceza İnfaz Hukukunda Özgürlüğü Bağlayıcı Cezalar ve Gelişmeler,Aydın AYBAY’a Armağan,2004,İstanbul
- CENTEL Nur/ZAFER Hamide/ÇAKMUT Özlem, Türk Ceza Hukukuna Giriş, 2014, İstanbul
- COYLE Andrew, Cezaevi Yönetimine İnsan Haklarını Göz önüne Alan Bir Yaklaşım, Uluslararası Cezaevi Araştırmaları Merkezi,2002,London
- ÇINAR Ali Rıza, Türk Ceza Hukukunda Cezalar,2005,Ankara
- ÇİTÇİ Tuğçe, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Kararları Işığında Yakalama ve Gözaltına Alma, 2011,Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi
- ÇOLAK Haluk-ALTUN Uğurtan, Bir Yaptırım Türü Olarak Para Cezalarının Teori ve Uygulamadaki Analizi, TBB Dergisi,2007,S.69
- ÇOLAK Haluk/ALTUN Uğurtan, Tarihi ve Kronolojik Perspektifte Ceza İnfaz Kurumları, Adalet Dergisi,2008,S.31
- ÇOLAK Haluk/ALTUN Uğurtan, Kısa Süreli Hapis Cezaları, Seçenekli Yaptırımlar ve İnfaz Rejimleri,TBB Dergisi,2006,S.67
- DEMİR Fevzi, Anayasa Hukuku,2012,İzmir
- DEMİRBAŞ Timur, Kişi Güvenliği,1977,İÜHF Mecmuası, C.43,S.1-4
- DEMİRBAŞ Timur, İnfaz Hukuku,2013,Ankara
- DEMİRBAŞ Timur, Ceza Hukuku Genel Hükümler,2014,Ankara

DEMİRBAŞ Timur, Cezaevlerinde Yeniden Sosyalleştirme (Tretman) Sorunları, İnfaz Hukukunun Sorunları, 2001,Goethe – Institute ve Başkent Üniversitesi Yayını, Ankara

DEMİRBAŞ Timur, İnfaz Hukuku ve Özel Durumdaki Hükümlüler, Sempozyum, 2008,Ankara

DEMİRBAŞ Timur, Kara Avrupası Devletleri İnfaz Sistemlerinde İnsan Haklarının Gelişimi, 21.Yüzyıla Girerken Cezaların İnfazı Sempozyumu,Adalet Bakanlığı,2001

DEMİRBAŞ Timur, Avrupa Cezaevi Kuralları ve Türk İnfaz Hukukunun Esasları, Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un 4.Yılı, Sempozyum,2010

DOĞAN Naci, İnsan Hakları Hukuku, 2005, İzmir

DOĞAN KARAKAŞ Fatma, Mahkûmların Oy Hakkı, AİHM'nin Söyler/Türkiye Kararı ile Yüksek Seçim Kurulu kararı Işığında, TBB Dergisi,2014,S.112

DOĞRU Osman, Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği, Anayasa ve Uyum Yasaları Paneli,2003,TBB Yayınları

DOĞRU Osman, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi İçtihatları, C.I,Adalet Bakanlığı Yayınları, 2003

DOĞRU Osman/NALBANT Atilla, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Açıklama ve Önemli Kararlar,2013,Ankara,C.2

DOLU Osman, BÜKER Hasan, ULUDAĞ Şener,Türk Ceza Adalet Sisteminin Caydırıcılık Kapasitesine İlişkin Eleştirel Bir Değerlendirme,2012, AÜHF Dergisi

DONAY Süheyl, Türk Ceza İnfaz Hukuku,2014,İstanbul

DÖNMEZ Burcu, Ceza Muhakemesi Hukukunda Çapraz Sorgu,2007,Ankara

DÖNMEZER Sulhi/ERMAN Sahir, Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, C:I-II, 1997,İstanbul

DÖNMEZER Sulhi, Ceza ve Tedbirlerin İnfazı Hakkında Kanun Tasarısının Kapsam ve İlkeleri, Galatasaray Semineri Notları,2004,İstanbul

DURSUN Hasan, Cezaların İnfazının Kriminolojik Bir Çerçeve de İncelenmesi, Yargı Reformu Sempozyumu, İzmir 2000

DÜNKEL Frieder/SNACKEN Sonja, Karşılaştırmalı Avrupa Ceza İnfaz Sistemi: Sorunlar, Uygulama ve Perspektifler, İnfaz Hukukunun Sorunları, Goethe – Institute ve Başkent Üniversitesi Yayını,2001, Ankara

ERDEM M. Ruhan, “Kısa Süreli Özgürlüğü Bağlayıcı Cezaların İnfazı ve Yeni Seçenekler”, İnfaz Hukukunun Sorunları,2001, Goethe – Institute ve Başkent Üniversitesi Yayını, Ankara

ERDOĞAN Mustafa, Anayasalar ve Siyaset,1999, Ankara

EREM Faruk, Ümanist Doktrin Açısından Türk Ceza Hukuku, C.II,1971,Ankara

- EREM Faruk, Adalet Psikolojisi,1977,Ankara
- EREN Mustafa, Osmanlı'dan Günümüze Türkiye Hapishanelerinin Üç Dönemi, Toplum ve Kuram,2013 Bahar, S.8
- ERGÜDEN Işık, Örnek Bir Şiddet Mekânı: Hapishaneler, Cogito Düşünce Dergisi: Şiddet,2001,S. 6-7
- ERGÜL Ozan, Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırılması Sorunu,Ankara Barosu Uluslararası Hukuk Kurultayı,2012,C.1
- ERKOL Zerrin/BÜKEN Bora/YILMAZ Rıza/ERKOL Hayri, Kahramanmaraş İlinde Cezaevi Ölümleri, Adli Tıp Dergisi,2006,20(3)
- ERTOSUN Ali Suat, Ceza İnfaz Sisteminin Sorunları ve Çözüm Önerileri, İnfaz Hukukunun Sorunları, 2001 Goethe – Institute ve Başkent Üniversitesi Yayını, Ankara
- FENDOĞLU H.Tahsin,2001 Anayasa Değişikliği Bağlamında Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması-AY.m.13-Anayasa Yargısı Dergisi,2002,C.19
- FEYZİOĞLU Metin, Anglo-Sakson ve Anglo Amerikan Hukuk Düzenlerinde Habeas Corpus Kurumu, 1995,AÜHF Dergisi, C.44,S.1
- FOUCAULT Michel, Hapishanenin Doğuşu (çev. Mehmet Ali Kılıçbay),1992, Ankara
- GEMALMAZ M.Semih, Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş, C.II, 2012,İstanbul
- GİRİTLİ İsmet, 2001 Anayasa Değişikliklerinin Temel Hak ve Özgürlüklere Yansımaları, Anayasa Yargısı Dergisi,2002, C.19
- GÖKÇEN Ahmet, Cezanın Amacı ve Hürriyeti Bağlayıcı Cezanın İnfaz Sistemleri, Ceza Hukuku Makaleleri,2002,İstanbul
- GÖKÇEN Ahmet, Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Kanunları ve Bu Kanunlardaki Ceza Müeyyideleri, 1989, İstanbul
- GÖLCÜKLÜ Feyyaz, Türk Ceza Sistemi,Ankara,1966
- GÖNEN Yasemin Saner, Osmanlı İmparatorluğunda Hapishaneleri İyileştirme Girişimi, Hapishane Kitabı, Ed: Emine Gürsoy Naskali, Hilal Oytun Altun,2010, İstanbul
- GÖNENÇ Levent, Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırılması Sorunu, Ankara Barosu Uluslararası Hukuk Kurultayı, 2012,C.1
- GÖZLER Kemal, Anayasa Değişikliğinin, Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlandırılması Bakımından Getirdikleri ve Götürdükleri-Anayasanın 13. Maddesinin yeni şekli hakkında bir inceleme-Ankara Barosu Dergisi,2001, S.2001/4
- GÖZÜBÜYÜK A.Şeref, GÖLCÜKLÜ Feyyaz, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması,2013, Ankara

- GÜLMEZ Mesut, Birleşmiş Milletler Sisteminde İnsan Haklarının Korunması,2004,TBB Yayınları, Ankara
- GÜNEŞ M.Ahmet, Lisbon Antlaşması Sonrasında Avrupa Birliği, Gazi Üniv.Hukuk Fakültesi Dergisi,2008, C.12,S,1
- GÜNTHER Klaus, Ceza İnfaz Hukukunun İnsan İmgesi, İnfaz Hukukunun Sorunları, Goethe-Institute ve Başkent Üniversitesi Yayını,2001,Ankara
- HAMURCU Kürşat, Türk Hukukunda Hükümlü ve Tutukluların Çalıştırılması, Adalet Dergisi, 2008,S.30
- HONİG Richard, Ceza Gayeleri Nazariyesinin Tarihine Dair (çev. Yavuz Abadan), İÜHF Mecmuası, 1936, C.2
- İŞIKTAÇ Yasemin, İnsan Hakları Bağlamında Kişi Güvenliği, Hukuk Kurultayı, Ankara Barosu Yayını,2004,Ankara
- İŞIKTAÇ Yasemin, Ceza Adaleti Açısından Hapis Cezası ve Rehabilitasyon İlişkisi, İÜHFM, 2013 C.71, S.1
- İÇEL Kayıhan, SOKULLU AKINCI Fusun, ÖZGENÇ İzzet,SÖZÜER Adem, MAHMUTOĞLU S. Fatih,ÜNVER Yener, Yaptırım Teorisi,2002, İstanbul
- İÇEL Kayıhan, Ceza Hukuku Genel Hükümler, İstanbul,2014
- İÇLİ Tülin Günşen, ÖĞÜN Aslıhan, Türkiye’de Cezaevlerindeki Rehabilitasyon Faaliyetleriyle İlgili Sosyolojik Bir Analiz,1999,Ankara
- İÇLİ Tülin Günşen/ALTAY Ali/BAŞPINAR Taner/BAHTİYAR Murat,Türkiye’de Hükümlü Profili, 2011,Ankara
- İPEK Kenan, Tutuklu ve Hükümlülerin Mesleki Eğitimi ve Formasyonu, Galatasaray Semineri Notları,2004,İstanbul
- KAMER Vehbi Kadri, Ceza İnfaz Kurumlarında Eğitim Çalışmaları,Adalet Dergisi,2012,S.44
- KAMER Vehbi Kadri, Cezaevi Personelinin Eğitimi,Adalet Dergisi,2004,S.20
- KAPANİ Münci, Kamu Hürriyetleri,2013,Ankara
- KARACA Ali, XIX. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Fahişe Hatunlara Uygulanan Cezalar: Hapis ve Sürgün,Hapishane Kitabı,Ed:Emine Gürsoy Naskali-Hilal Oytun Altun,2010,İstanbul
- KARAKEHYA Hakan, Modern Cezalandırma Sistemlerinin Büyük Anlatıları,2008,İÜHFM, C.66,S.1
- KARAKUŞ Hakan, İnsan Hakları Hukuku Kriterleri Açısından Cezaevi Yaşam Standartları ve Mahkum Hakları,21.Yüzyıla Girerken Cezaların İnfazı Sempozyumu, Adalet Bakanlığı,2001
- KESKİN Serap, Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği Hakkına İlişkin Anayasal Değişiklikler,2002, İÜHFM, C.60, S,1-2

- KILIÇOĞLU Bavver, Türkiye Cezaevlerinde Bulunan Hasta Mahpusların Durumunun Uluslar arası Metinler Işığında Değerlendirilmesi: Hapis dışı Yöntemlerin Olgunlaştırılmasında Uluslararası Arayışlar ve Hasta Mahpusların Konumu, TBB Dergisi,2014,S.112
- KOCA Mahmut/ÜZÜLMEZ İlhan, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler,2015, Ankara
- KOÇ Sermet, Şüpheli,Sanık ve Hükümlünün Sağlık Hakkı,Panel,2009,İstanbul Barosu
- KOÇ Ziya, Elektronik İzleme ile Hapis Cezasının Konutta Çektirilmesi, Ankara Barosu Dergisi, 2013,S.2
- KUÇURADI İoanna,20.Yüzyılda Cezaevlerinde İnsan Haklarının Gelişimi, 21.Yüzyıla Girerken Cezaların İnfazı Sempozyumu, Adalet Bakanlığı, 2001,Ankara
- KUNTER Nurullah, YENİSEY Feridun, NUHOĞLU Ayşe, Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku,2010,İstanbul
- KURT Mehmet, Cezaların İnfazı ve Ceza İnfaz Kurumlarının Sorunları,2007,Ankara
- KURY Helmut, Almanya'da Ceza İnfaz Pratiği ve Sorunları (çev. Nezih Pala),İnfaz Hukukunun Sorunları,2001,Goethe – Institute ve Başkent Üniversitesi Yayını, Ankara
- KUZU Burhan, Ülkemizde Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği, 1997, İstanbul
- MACOVEİ Monica, Kişinin Özgürlük ve Güvenlik Hakkı, Avrupa Konseyi Yayınları,2002
- MAHMUTOĞLU S.Fatih, Sanık ve Hükümlünün Sağlık Hakkı, Panel,2009,İstanbul Barosu
- MAHMUTOĞULLARI Haluk, İnfaz Personelinin Eğitimi ve 21. Yüzyıla Girerken Alınması Gereken Önlemler, 21.Yüzyıla Girerken Cezaların İnfazı Sempozyumu, Adalet Bakanlığı, 2001, Ankara
- MENGÜÇ Ali Rıza, Ceza İnfaz Hukuku ve İnfaz Müesseseleri,1968,İstanbul
- METİN Yüksel, AB Temel Haklar Şartı, AÜSBF Dergisi,2002,C.57,S.4
- NURSAL Necati, Avrupa Cezaevi Kuralları ve Yorumu,2007,Ankara
- NURSAL Necati, Uluslararası Cezaevi Standartları,2007,Ankara
- ODYAKMAZ Zehra, İnsan Haklarının Korunmasında AB Sistemi, Hukuk Kurultayı, 2004,Ankara Barosu Yayınları
- OKANDAN G.Recai, Amme Hukukumuzda İkinci Meşrutiyeti Doğuran Sebepler ve Meşrutiyet Rejiminin Teessüsü,1946, İÜHF Mecmuası, C.12,S.4
- OKANDAN,G.Recai,1215 Büyük Hürriyet Fermanı,1965,İÜHF. C 31, S. 1-4
- OTHMANİ Ahmed, Hapishaneden Çıkış, çev.İşık Ergüden,2003,İstanbul

- ÖNOK Murat, İnsan Hakları ve Türk Ceza Hukuku Açısından, İnfaz Kurumları ve Tutukevlerindeki Açlık Grevlerine Müdahale Etme Yükümlülüğü ve Bunun İhmalinden Doğan Sorumluluk, Hukuk ve Adalet Eleştirel Hukuk Dergisi,2007,S.9
- ÖZBEK Veli Özer, KANBUR Mehmet Nihat, DOĞAN Koray,BACAKSIZ Pınar,TEPE İlker,Ceza Muhakemesi Hukuku, 2015,Ankara
- ÖZBEK Veli Özer, KANBUR M.Nihat, DOĞAN Koray, BACAKSIZ Pınar,TEPE İlker,Türk Ceza Hukuku, 2015,Ankara
- ÖZBEK Veli Özer, İnfaz Hukuku,2014,Ankara
- ÖZBUDUN Ergun, Türk Anayasa Hukuku,2013,Ankara
- ÖZÇELİK Gülüm Bayraktaroğlu, Yabancılar ve Uluslar arası Koruma Kanunu Hükümleri Uyarınca Yabancıların Türkiye’den Sınırdışı Edilmesi, TBB Dergisi, 2013,S.108
- ÖZÇELİK Mücahit, Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi,2011 Güz,S.14
- ÖZDEK Yasemin, Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye,2004,TODAİE Yayınları, Ankara
- ÖZER Evren, Türkiye İnsan Hakları Raporu 2013,Türkiye İnsan Hakları Vakfı Yayınları, 2014, Ankara
- ÖZGENÇ İzzet, Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler,2015,Ankara
- ÖZTOSUN Mehmet, İnfaz Kurumlarının İnşası ve Yenilenmesi, Galatasaray Semineri Notları,4-7 Eylül 2002
- ÖZTÜRK Necdet, “Osmanlılar’da Hapis Olayları (1300-1512)”, in: Hapishane Kitabı, Ed. Emine Gürsoy Naskali/Hilal Oytun Altun,2010,İstanbul
- ÖZTÜRK Bahri, TEZCAN Durmuş,ERDEM M.Ruhan,SIRMA Özge,KIRIT Yasemin F.Saygılar,ÖZAYDIN Özdem, AKCAN Esra Alan,ERDEN Efser,Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku,2015,Ankara
- ÖZTÜRK Bahri, ERDEM M. Ruhan, Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku, 2015, Ankara
- PRADEL Jean, İnfaz Hukukuna Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım,(çev.Zeynel T.KANGAL) Uğur ALACAKAPTAN’a Armağan,c.I,2008,İstanbul
- REİSOĞLU Safa, Uluslararası Boyutlarıyla İnsan Hakları,2001,İstanbul
- RETORNAZ Emine Eylem AKSOY, Beccaria’nın Hapis Cezasına Bakışı Üzerine Bir Değerlendirme, 2014,TBB Dergisi, S.12
- REYNAUD A.,Hapishanelerde İnsan Hakları,(çev.İhsan Kuntbay),1992,TODAİE Yayınları, Ankara
- SAĞLAM Fazıl, Temel Hakların Sınırlanması ve Özü,1982,AÜSBF yay.,Ankara

- SAĞLAM Fazıl, 2001 Anayasa Değişikliğinin Yaratabileceği Bazı Sorunlar ve Bunların Çözüm Olanakları, Anayasa Yargısı Dergisi,2002,C.19
- SAĞLAM Mehmet, Ekim 2001 Tarihinde Yapılan Anayasa Değişiklikleri Sonrasında Düzenlendikleri Maddede Hiçbir Sınırlama Nedenine Yer Verilmemiş Olan Temel Hak Ve Özgürlüklerin Sınırı Sorunu, Anayasa Yargısı Dergisi,2002, C.19
- SAĞLAM Yılmaz, İnfaz ve İnfaz Hukuku Kavramları Üzerine Bir İnceleme,TBB Dergisi,1995,S.4
- SAĞLAM Yılmaz, Türk İnfaz Sisteminde Ceza İnfaz Kurumları,2003,Ankara
- SAĞLAM M.Yılmaz, Ceza İnfaz Kurumları Mimarisi ve Türk İnfaz Sisteminde Mimari Özellikler, 2003,Ankara
- SAĞLAM Yılmaz, İnfaz Kurumları Personelinin Rolü ve Eğitimi,Galatasaray Semineri Notları, 2004
- SALDIRIM Mustafa, Tutuklu ve Hükümlülerin Mesleki Eğitimi ve Formasyonu, Galatasaray Semineri Notları, 2004
- SALDIRIM Mustafa, Hükümlü ve Tutuklu Eğitiminin Temelleri,2011,İstanbul
- SALDIRIM Mustafa, Uluslar arası Hukuk Açısından Türkiye'deki Tutuklu ve Hükümlülerin Eğitim Hakkı, Adalet Dergisi,2004,S.20
- SANCAR Mithat, İnsan Hakları Korumasında AB Sistemi, Hukuk Kurultayı, 2004,Ankara Barosu Yayınları
- SARIGÜL Tanju, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesinde Kişiy Tanınan Özgürlük ve Güvenlik Hakkı, 2013,Ankara
- SARIHAN Şenal, Cezaevlerine Genel Bir Bakış ve Türk İnfaz Sisteminin Sorunları, 21.Yüzyıla Girerken Cezaların İnfazı Sempozyumu, Adalet Bakanlığı,2001
- SAYILDI Adnan, Cezaevi İdari Yapılanmasındaki Sorunlar ve Cezaevi Çalışanlarının Karşılaştıkları Güçlükler, 21. Yüzyıla Girerken Cezaların İnfazı Sempozyumu, Adalet Bakanlığı, 2001,Ankara
- SELÇUK, Sami,Cezanın Çektirilmesinin Değişmezleri,İnfaz Hukukunun Sorunları, Goethe Institute ve Başkent Üniversitesi Yay.,2001,Ankara
- SEVİĞ Vasfi Raşid, Cezanın Tarihi Menşei, AÜHF Dergisi,1955,C.12,S.3-4
- SEVÜK Handan Yokuş, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Kararları Işığında Tutuklu ve Hükümlülerin Dış Dünya ile İletişimi, AÜEHF Dergisi,2003,c.7,S.3-4
- SOFUOĞLU Ebubekir, Osmanlı Hapishanesinde İslah ve Firar Teşebbüsleri, Hapishane Kitabı, Ed: Emine Gürsoy Naskali, Hilal Oytun Altun,2010, İstanbul
- SOKULLU-AKINCI, Füsun, Cezalandırmada Amaç ve Ölüm Cezası, Yeni Türkiye Dergisi, Temmuz-Ağustos 1996,S:10

- SOYASLAN, Doğan, “Hürriyeti Bağlayıcı Cezaların İnfaz Rejimleri”, İnfaz Hukukunun Sorunları, 2001 Goethe – Institute ve Başkent Üniversitesi Yayını, Ankara
- SOYER ATA, Tutuklu ve Hükümlülerin Sağlık Hakları, 21.Yüzyıla Girerken Cezaların İnfazı Sempozyumu, Adalet Bakanlığı, Ankara,2001
- SOYSAL Mümtaz, Temel Nitelikleriyle 1961 ve 1982 Anayasaları- Karşılaştırmalı,1984, Anayasa Dergisi, C.1
- şAHBAZ İbrahim, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği, TBB Dergisi, 2005, Ankara, S.58
- şAHİN Adil, Türkiye’de Anayasalarda ve Anayasa Taslaklarında İnsan Hakları,2010,Ankara
- şAHİN İlyas, Türk Ceza Yargılaması Hukukunda Yakalama ve Gözaltına Alma, Ankara, 2004
- şEN Ömer, Osmanlı’da Hükümlü Olmak: Avrupalılaşma Sürecinde Hapishaneler, 2007,İstanbul
- TANÖR Bülent, Türkiye’nin İnsan Hakları Sorunu, 1990, İstanbul
- TANÖR Bülent, Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri,2014,İstanbul
- TAşKIN Ahmet, Türkiye’nin Cezaevi Gerçeği,2004,Ankara
- TAşKIN Ahmet, Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun’da Beslenmenin Reddi, TBB Dergisi,2006,S.62
- TAşKIN Ahmet, Türkiye’de ve Dünyada Açlık Grevleri,2005,Ankara
- TBB.nin Ceza ve Tutukevleriyle İlgili Araştırma Raporu,TBB.Yayını No:3
- TEKİN Saadet/ÖZKES Sevilay, Cumhuriyet Öncesi Türkiye’de Hapishane Sorunu, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi,2008,C.7,S.16-17
- TEZCAN Durmuş, ERDEM M. Ruhan, SANCAKDAR Oğuz, ÖNOK R.Murat, İnsan Hakları El Kitabı,2014,Ankara
- TEZCAN Durmuş, ERDEM M. Ruhan, SANCAKDAR Oğuz, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye’nin İnsan Hakları Sorunu, 2004, Ankara
- TEZCAN Durmuş, Ceza İnfaz Kurumunda Hükümlü Hakkında Uygulanacak Disiplin Esasları ve Hükümlünün Adil İşlemlere Tabi Tutulması Bakımından Hakları, A.şeref Gözübüyük’e Armağan, 2005, Ankara
- TOSUN Öztekin, Suçluların Cezaevlerinde İyileştirilmesinde Yeni Yöntemler, 1967,İstanbul
- TÜRKER Melda, ABD’de İnfaz Sisteminde İnsan Haklarının Gelişimi,21.Yüzyıla Girerken Cezaların İnfazı Sempozyumu,Adalet Bakanlığı,2001

- TÜRKER Melda, İnfaz Hukuku ve Ceza-Tutuklevleri-Panel,TBB,25 Ekim 1999,Ankara
- ULUDAĞLI PEKEL Nilay, Hükümlülerin Denetiminde ve Toplum Kazandırılmasında Yeni Bir Yöntem Olarak Elektronik İzleme, AÜHF Dergisi, 2012,C.61,S.4
- ULUSLAR ARASI CEZA REFORMU, Standartları İşler Kılmak (çev.Orhan Kemal Cengiz) 2001
- ÜNAL Şeref, Temel Hak ve Özgürlükler ve İnsan Hakları Hukuku,1997,Ankara
- ÜZÜLMEZ İlhan, Ceza Sorumluluğunun Esası ve Cezalandırmanın Amacına Dair Düşünce Hareketleri (Ceza Hukukunda Okullar Mücadelesi),AÜEHF Dergisi, 2001,C.5,S.1-4
- YARSUVAT Duygun, Bir Sosyolojik ve Kültürel Alt Grup Olarak Cezaevi Toplumunu, İUSBF Dergisi,1984,S.2
- YENİSEY Feridun, 2001 Anayasa Değişiklikleri Üzerine Bir Değerlendirme, Anayasa ve Uyum Yasaları Paneli,13-14.12.2002, TBB Yayınları , 2003,Ankara
- YENİSEY Feridun, İnfaz Hukukunun İnsan Hakları Yönü, İnfaz Hukukunun Sorunları, Goethe-Institute ve Başkent Üniversitesi Yayını,2001,Ankara
- YENİSEY Feridun,20.yy.da Cezaevlerinde İnsan Haklarının Gelişimi,21.Yüzyıla Girerken Cezaların İnfazı Sempozyumu, Adalet Bakanlığı, Ankara,2001
- YILDIRIM Hamdi, Tutuklu ve Hükümlülerin Haberleşme Hakları, 21.Yüzyıla Girerken Cezaların İnfazı Sempozyumu, Adalet Bakanlığı, Ankara,2001
- YILDIZ Ali Kemal, Ceza Muhakemesi Hukukunda Yakalama ve Gözaltına Alma, Selçuk ÜHFD,2006 C.14,S.1
- YÜCEL T.Mustafa, Ceza İnfaz Kurumlarında Tehlikeli Suçluların Tretmanı, İnfaz Hukukunun Sorunları, 2001 Goethe – Institute ve Başkent Üniversitesi Yayını, Ankara
- YÜCEL T. Mustafa, Suç, Ceza, Cezaevi Gerçeği ve Ötesi, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları,1977,No.411,Ankara
- YÜZBAŞIOĞLU Necmi, Türk Anayasa Yargısında Anayasallık Bloku,1993,İstanbul

İnternet Kaynakları

- DİNÇER Hülya,Kayıpları Görünür Kılmak: Birleşmiş Milletler Zorla Kaybedilmeye Karşı Herkesin Korunmasına Dair Sözleşme,
www.hakikatadalethafiza.org/.../HülyaDinçer_KayıplarıGörünürKılmak.pdf
- Zorla Kaybettirme Suçunun düzenlenmesine dair kanun teklifi,
<http://www2.tbmm.gov.tr/d24/2/2-2246.pdf>

4709 sayılı kanun gerekçesi

http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tasari_teklif_gd.onerge_bilgileri?kanunlar_sira_no=17799

6526 sayılı yasaya ilişkin Adalet Komisyonu raporu

http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tasari_teklif_sd.onerge

5739 sayılı yasa 4. madde gerekçesi http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tasari_teklif_gd.onerge_bilgileri?kanunlar_sira_no=61

6638 sayılı kanun gerekçesi

<http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss684.pdf>

Adalet Bakanı Bekir BOZDAĞ tarafından verilen 25.08.2014 tarihli yazı soru önergesi cevabı; <http://www2.tbmm.gov.tr/d24/7/7-36024sgc.pdf>

Bolu Kapalı Ceza İnfaz Kurumu ile F Tipi Yüksek Güvenlikli Kapalı Ceza İnfaz Kurumu İnceleme Raporu, s.7

http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/belge/Bolu_Kapali_ve_F_Tipi_Ceza_Infaz_Kurumlari_Raporu.pdf

2011 yılında Adana Pozantı Çocuk Cezaevinde kalan çocuklara yönelik cinsel şiddet, işkence ve kötü muamele iddiaları ile ilgili verilen meclis araştırma önergesi

<http://www2.tbmm.gov.tr/d24/10/10-97529gen.pdf>

Mahpusun Öğrenim Hakkı, Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği, s.13; http://www.aciktoplumvakfi.org.tr/pdf/mahpusun_ogrenimhakki.pdf

İnternet Siteleri

<http://www.tdk.gov.tr/index>

<http://www.kararara.com/foum/viewtopic>

<http://www.cte.adalet.gov.tr/>

http://www.anayasa.gov.tr/Kararlar/Kararlar_Bilgi_Bankasi/

<http://www.sgb.adalet.gov.tr/faaliyetlerimiz/2012/protokol/protokol.html>

http://www.csgb.gov.tr/csgbPortal/ShowProperty/WLP%20Repository/csgb/dosyalar/istatistikler/net_brut_asgari_uc

<http://www.cpt.coe.int/documents/tur/1999-18-inf-eng.pdf>

<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=27555&l=1>

<http://aihm.anadolu.edu.tr>

www.inhak.adalet.gov.tr

http://www.iydb.adalet.gov.tr/parasal_sinirlar.asp

